

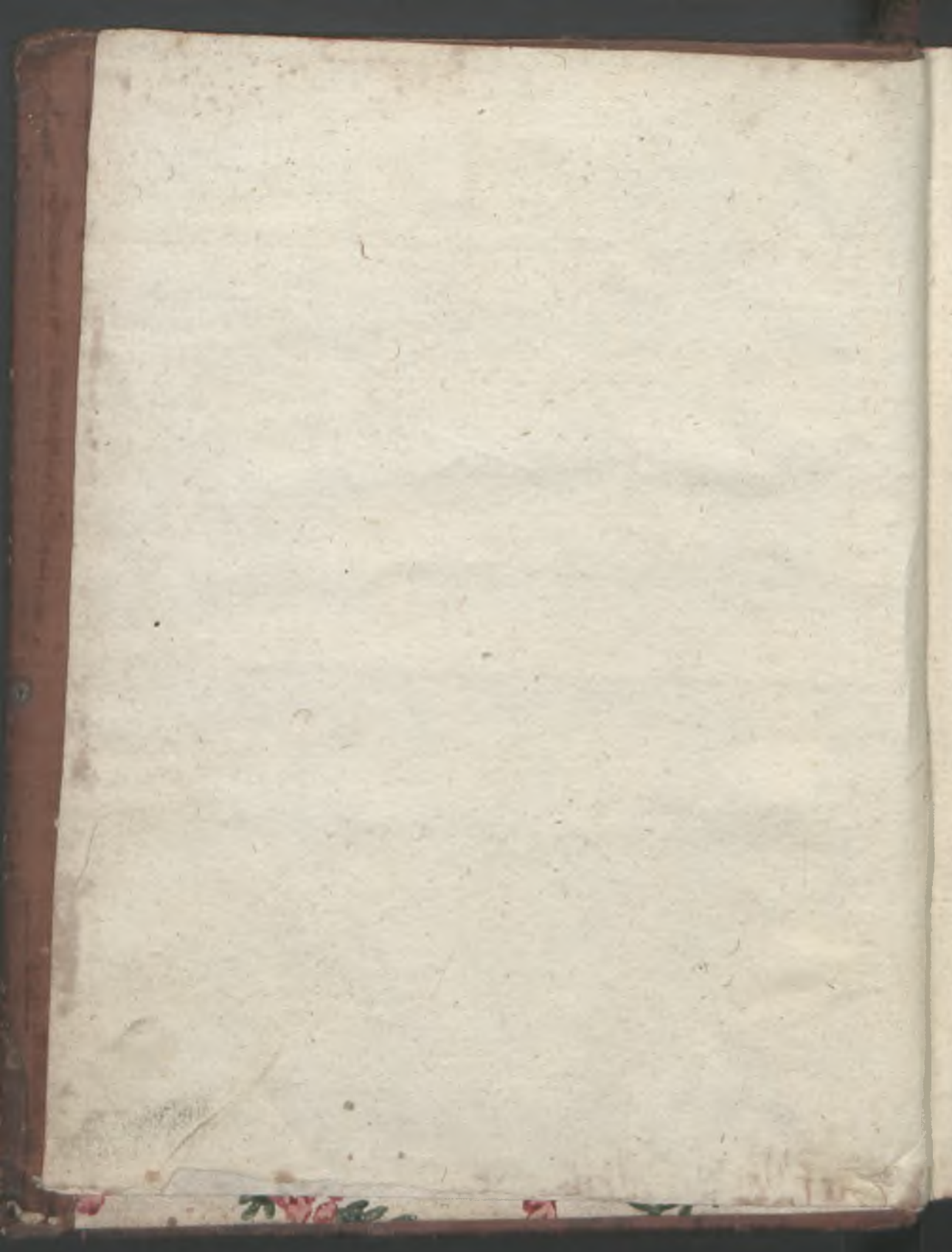

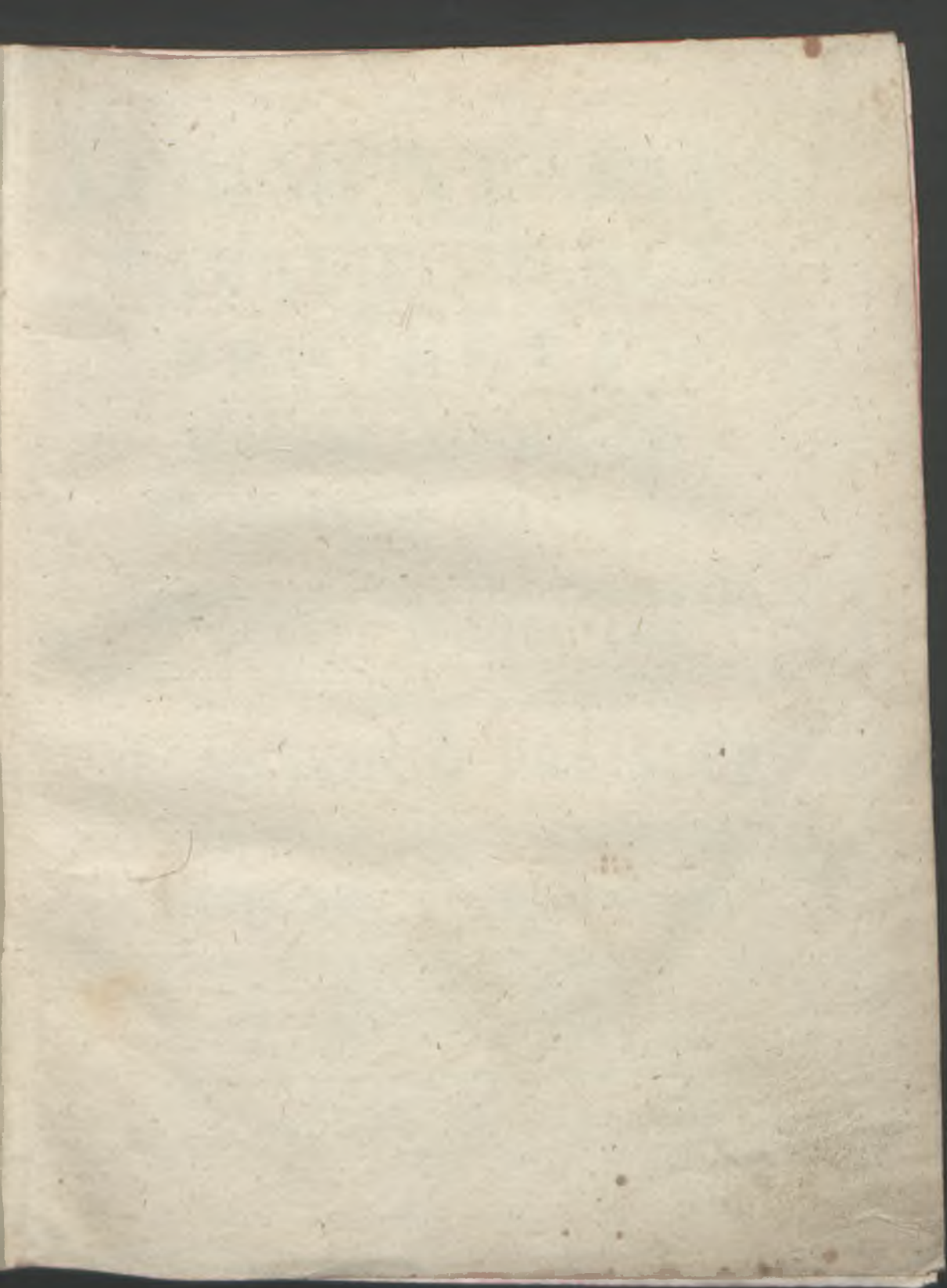
36156

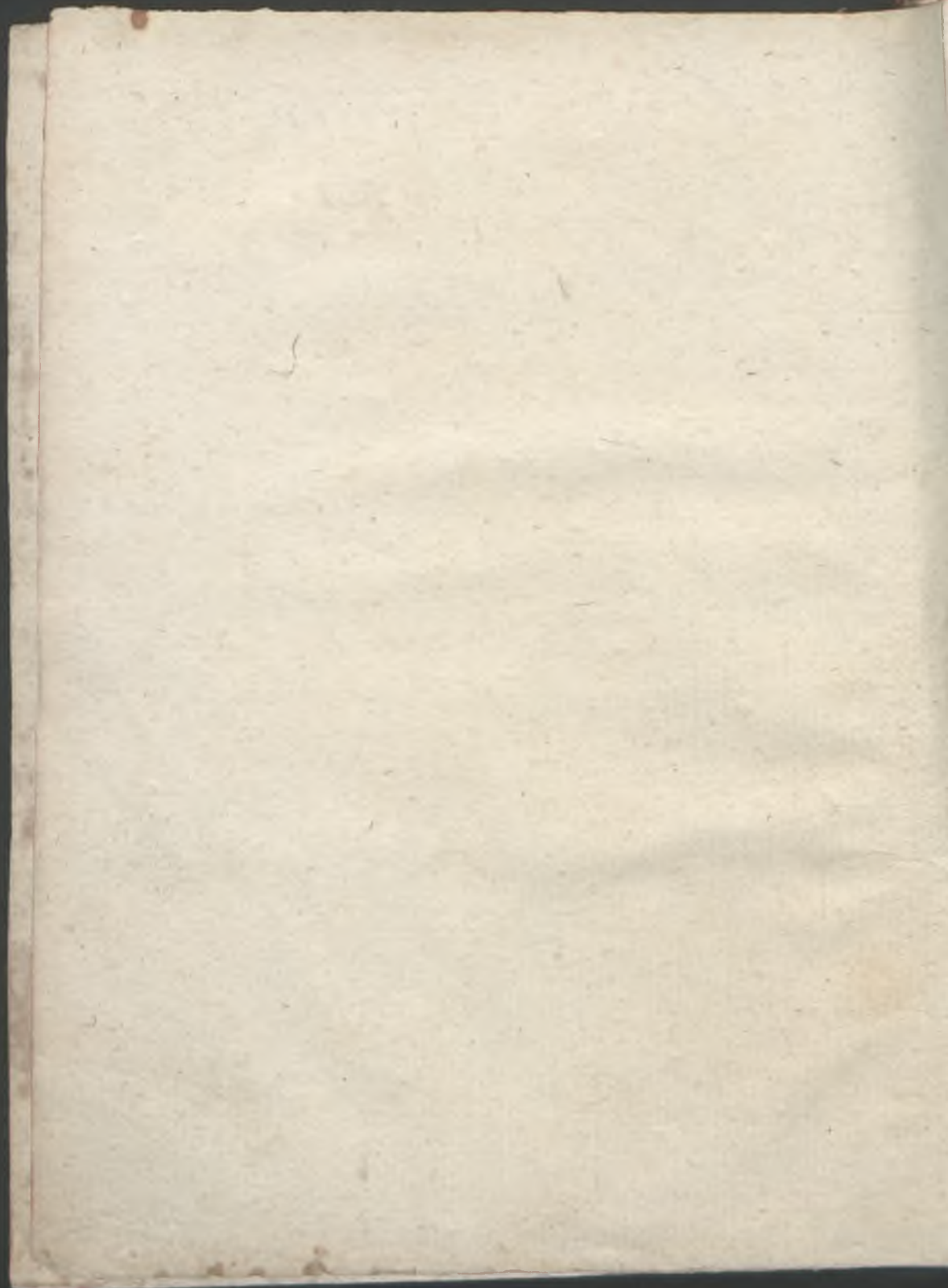
ST. LOUIS
MAY 18 1880

COMMENTARIUS

IN LIBROS

PARALIPOMENON

USQUE AD

PROPHETAS;

SUCCINCTIS EXPLICATIONIBUS

SENSUM LITERALEM

ET

PRÆCIPUUM MYSTICUM

INDICANS,

NEC NON

OPPOSITOS AD SPECIEM TEXTUS CONCILIANS;

IN USUS ACADEMICOS

JUXTA SS. PATRUM, ET PROBATISSIMORUM AU-
CTORUM SENTENTIAS CONCINNATUS

A

P. ANTONIO PREISLER

E SOCIETATE JESU

THEOLOGICÆ DOCTORE,

ET

IN UNIVERSITATE OLOMUCENA

SOCIETATIS JESU

SACRARUM LITERARUM INTERPRETE REGIO, PUBLI-
CO, ORDINARIO.

ANNO A REPARATA SALUTE MDCCLXII.

CUM LICENTIA ORDINARII.

OLOMUCII,

TYPIS JOSEPHÆ HIRNLIANÆ, FACTORE MARTINO FRANCISCO

KARLETZKY. f.

Z. BIBLIOTEK
SEMINARII
OLOMUCIJSKIEHO

A. W. W. W.

36156

BIBLIOTEK
SEMINARIUM
SANDOMIERSKIEGO

COMPLIMENTARY
PARALLEL

NO. 10
SERIAL NUMBER

THE UNIVERSITY OF
SANDHURST

[Faint handwritten text]

PRÆFATIO

Ad Lectorem, Theologiæ Auditorem.

SI quanta in Sanctissimæ Religionis nostræ Adversariis cavillandi, & perpetuo criminandi libido est, & impudentia; tanta in nobis ejus gloriam ac Majestatem Sacerrimæque Dogmata propugnandi esse debet fortitudo atque constantia; ne illi pœnitendo labore animabus perdendis, quam nos iisdem servandis majorem locasse operam videantur. Tum nihil sane utilius, præstabilius nihil ad convellenda inania eorum deliramenta, quam recta, ac nativa Sacrarum Litterarum cognitio Viris in Romana Ecclesia Maximis unquam visum fuit.

Non enim gloriosius vincuntur hostes, quam cum iisdem, quæ in nos strinxere, armis, expugnantur; & felicius profligantur vitia, quo apertius virtutis larva iis detrahitur. Ecquis vero tam ignarus est, qui nesciat, quotquot ad no-

stra usque tempora hæresum monstra Sanctæ DEI Ecclesiæ bellum intulerunt, sua e Divinis litteris (etsi perperam) arma deprompsisse? & ne, si aperta fronte incederent, horrore essent atque contemptui, Scripturæ Sacræ paginis pestilentissimos errores contextisse?

Qua de causa Antistitibus summis semper curarum prima fuit verum ab adulterino sensu, cum in Conciliis, tum extra illa per assistentis Spiritus Sancti gratiam Sapientissimorum virorum opera secernere, sanam, sanctamque doctrinam fidelibus tradere, credentium animos, si forte per imprudentiam dulce perfidiæ venenum hauserint, sedulo repurgare, ab iis vero, qui fidem puram adhuc, integramque retinissent, omni conatu exitiosissima placita prohibere. In hanc curarum partem non eos solum, qui Provinciis aut Regnis integris ceu pastores cum potestate præsunt, venire voluere supremi Ecclesiæ Principes, sed & illos omnes, quorum per orbem Christianum universum interest, animarum saluti ex munere, officioque consulere.

Ex quo planum est atque perspicuum Auditores Theologi, quam caute & vobis incedendum, & vestræ curæ committendus grex ad salubriora pascua deducendus sit; quando nulla ad fallendum via est expeditior, quam si, ubi nefarii erroris inducuntur fraudes, ibi divinorum verborum prætendatur auctoritas.

Nimirum res etiam præstantissimas, atque sanctissimas hac forte involvi, ut non parem omnibus utilitatem, ac fructum pariant, quodque alteri præsidio est, alteri calamitatem & perniciem ultimam afferat, non ignoramus. Oculus excellentissimum in capite membrum alios dirigit, alios seducit; Auro utuntur in suum, & Republicæ emolumentum multi, multi in ruinam. Nihil denique in vita datum est

est, quo alii bene uti, alii male abuti, cum voluerint, non possint. Etiam Scriptura Auctore Divino inspirata, sanctissimis vitæ, morumque præceptis referta gladius anceps est, quo & recte ad tutelam, & secus ad oppressionem veritatis, & Religionis permulti usi sunt.

Et quanquam omnibus vobis, quorum commodo præsentem Commentarium adornandum suscepi, ea adesse ad comparandam eruditionem instrumenta, ingenium videlicet & memoriam minime nescio, quorum utrumque sic tenetis, ut in altero excellatis, in altero, qui excellere putantur, non admodum concedatis; tamen vereor, ne, si quis altissima illa Mytheria miris tenebris involuta, phrasas, modosque loquendi a nostris multum diversos suomet ingenio penitus assequi attentaret, in deplorandos errores labendi periculo tristi summorum virorum exemplo sese exponat. Ii etiam, quibus alioqui Scriptura S. clara admodum est, atque perspicua, Ducis sui, & Antesignani ore ita fatentur: *Scio esse impudentissimæ temeritatis eum, qui audeat profiteri unum (a) Scripturæ librum a se in omnibus partibus intellectum.* Facem igitur præfero, dum operam meam, quantum vires ferent, vobis addico AA. TT. Sacrarum Paginarum sensum ita exponere ordior, ut non ingenio meo proculsum (absit in re tam sacra & sublimi) sed e SS. PP. & Doctorum Ecclesiæ placitis, optimis, & præstantissimis quibusque tum Veterum, cum Recentiorum scriptis labore non minimo collectum existimetis.

Equidem in votis mihi erat expositioni singulorum capitum ex integro caput ipsum præfigere, quo nexum, & si quæ est, historiam præ oculis constituerem, nisi in majus quam sumptus ferant, volumen excreveret, persuasumque mihi foret aut omnibus Divinum Codicem ad manus esse,

A 3

aut

(a) Luther. Præfat. in Psalmos.

aut certe, ut studio huic pernecessarium, proxime comparandum. Quare præcipuos solum versus (antecessorum secutus vestigia) sensum literalem, basim ac fundamentum reliquorum, ac primario a Spiritu S. intentum ubique pro viribus stabiliam; utne tamen exsanguis, & jejuna sit expositio, sed succum habeat, & nervos, Allegorica, & Anagogica, quin & moralia (saltem nobiliora) historica, controversa item cum hæreticis & Judæis, denique & Scholastica dubia perstringam, ac dissolvam.

Quem meum laborem proferendæ cumprimis Divinæ Gloriæ accommodatum, vestris deinde studiis utilem fuisse, si intellexero, est, quod me suscepti laboris nunquam pœniteat.

LIBER I.
PARALIPOMENON.
HEBRAICE
DIBRE HAJAMIM.

S. Hieron. Epist. ad Paulinum, quæ Bibliis præfigitur: *Paralipomeuon liber*, inquit, *id est instrumenti veteris epitome, tantus ac talis est, ut absque eo, si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, se ipsum irideat, per singula quippe nomina, juncturasque verborum, & prætermissa in Regum libris tanguntur historie, & innumerabiles explicantur Evangelii questiones.* Hic liber igitur epitome est, sive compendium gestorum Regum Juda, non vero Regum Israël, utpote Schismaticorum & Idololatrarum. Hebraice inscribitur דברי הימים Dibre Hajamim, id est: *verba dierum*, quasi dicas diarium, sive Chronicon, breviter gesta Davidis, & posterorum Regum Juda, velut per singulos dies, id est per singula tempora & sæcula enarrans. A septuaginta Interpretibus inscribitur Παράλιπομένων sive *Relictorum*, aut *residuorum*, quod ea, quæ in libris Regum omissa sunt, suppleat, & historice recenscat. Quia tamen multa repetit, quæ in libris Regum dicta sunt, his omittis, ea, quæ huic libro propria sunt, exponam, aut quæ strictim, vel obscurius scripta sunt, fusius & clarius explanabo. Apud Hebræos duo libri Paralipomenon unum efficiunt nomine superius indicato, qui apud nos propter magnitudinem in duos divisus est.

Judæi, & Interpretes Nostrates ab Esdra librum scriptum arbitrantur, quod nimirum captivitate soluta, dirigentibus Aggæo & Zacha-

charia otium scribendi nactus est. Favet huic opinioni, quod ultima verba libri 2di Paralipomenon prorsus eadem sint cum primis Esdræ 1. Cap. item styli æqualitas, perpetua contextus series, historiarum fusus ante expositarum identidem subjectæ complexiones, & appositæ ad res animadversiones. Neque oppositum evincit, quod Author Genealogiam Zorobabelis usque ad duodecimam generationem profequitur, quo ut minimum trecentorum annorum spatium comprehenditur. An enim fidem excedit, Esdræ, ex pluribus, quos ad manus habebat, Commentariis, quædam in suum opus, ne immutata verborum phrasi, inseruisse? Quidli ab obitu Esdræ quæpiam aliena manu adjecta sint? non est igitur, cur ab ea probatissimorum scriptorum opinione recedamus.

Scopus Auctoris in eo potissimum fuit, ut sub ipsis legentium oculis exhiberet, quis olim ante captivitatem, ac deinde post eam solutam familiarum status fuerit, quæ hæreditas, quo scilicet jure postliminii singuli suis rebus restituerentur. Constitutum enim erat jam inde ab initio, ut singulæ tribus relatas in tabulas haberent agrorum dimensiones, quarum fide annis Sabbaticis & Jubilæis omnia veteribus Dominis integre assererentur, ne unquam in alienas manus familiæ bona transirent. Atque inde istud maxime curavit Auctor, ut Urbium potius & locorum, quam hominum nomina exprimeret. Quod tamen ante omnia curas ejus occupabat, illud censendum est, ut munera, Genealogias, familias, & ordines Sacerdotum, ac Levitarum fusus describeret: res enim erat momenti maximi, ut singulis vetus ordo, priora munera, & a vita hæreditas juxta veterum tabularum normam constarent.

Librum hunc demum Hieronymus de Hebræo in Latinum transtulit petente Chromasio Episcopo: cum enim videret Antiochenam, Constantinopolitanam, & inter has medias Ecclesias diversis uti translationibus, & corruptis, maxime circa propria nomina personarum, & locorum, ejus hortatu Hieron. post quatuor translationes, scilicet Septuaginta, Symmachi, Aquilæ, & Theodotionis, ad quintam juxta fontem veritatis Hebræicæ animam adjecit.

CAPUT I.

Prima decem capita non nisi Genealogias continent, quia in iis exacti erant Hebræi, tum ad 12. tribuum distinctionem, tum propter ipsum Christum, ut constaret cum
ex

ex Abraham, Davide, & Tribu Juda natum. Paucis proinde illa expediam, utpote quæ usum non habent, & nomina tantum genitorum enarrant. Istud notandum, sæpe nomina propria virorum & foeminarum diversa esse ab illis, quæ iisdem personis in Genesi tribuuntur; cujus ratio est: quod Hebræi erant Polyonomi, seu pluribus nominibus appellati, ut testatur Cornelius a Lapide; quandoque etiam idem nomen mutatur unius, alteriusve literæ inflexione, & pronuntiatione. Denique non omnes filii, sed magis clari duntaxat, & celebres hic recensentur.

Describitur Genealogia Adæ usque ad Abraham, ejusque posteros, præsertim Idumæos, quorum Reges & Duces referuntur.

1. *Adam, Seth, Enos, Cainan &c.* supple: Adam genuit Seth, Seth genuit Enos, & ita in ceteris, compendii causa, ne eadem vox genuit ad tædium repeteretur. Si quæras cur hoc loco taceatur Abel, & Cain? ratio est: quia Abel sine liberis decessit; Cain vero, non quia malus, sed quia omnes nati ejus diluvio hausti, perierunt.

4. *Noë, Sem, Cham, & Japhet,* (subaudi) Noë genuit; hi enim tres Filii Noë sunt, ut patet ex Genes. Cap. 6.

5. *Filii Japhet: Gomer, & Magog, & Madai, & Javan, Tubal, Mosoch, Thiras.* A Japheti primogenito Gomer prognati sunt Gomari, seu Cimbri, qui nunc Dani, & Holfatii dicuntur. A Magog Getæ, & Masagetæ, a Madai Medi, a Javan Jones, & reliqui Græci. A Tubal Iberi seu Tiberi, qui in Asia sunt juxta Pontum Euxinum: ex quibus orti, & colonia traducta propagati

sunt Iberi Evropæi, seu Hispani. Ex *Mosoch* sunt Mosci, & ex *Thiras* Traces.

6. Porro Filii *Gomer Ascenez.* Ex hoc orti sunt Ascenii, seu Tuiscones, id est Germani, unde Hebræis Germania Askenez dicitur. Ex *Riphat* Riphæi, seu Paphlagones. Ex *Togorma* Phryges, seu Turcæ.

7. Ex *Elisa* putantur Itali, ex *Tharsis* Cilices, & etiamnum Ciliciæ Metropolis *Tharsus* vocatur, patria S. Pauli Apostoli. Ex *Cethim* Cyprii, & Cretenses. *Dodanim*, sed *Rodanim* vertunt LXX. Hieronymus, & Isidorus, & explicant ab iis processisse Rhodios.

8. *Filii Cham: Chus,* ex quo Æthyopes. Ex *Mesraim* Ægyptii. Ex *Canaan* Cananæi.

10. *Chus autem genuit Nemrod &c.* hic primus in alios imperium occupavit, cum antea omnes æquo jure viverent. Primam Monarchiam Babylone constituit, turrim

rim velut arcem ædificare voluit.

17. *Filii Sem, Elam, & Assur, & Arphaxad &c.* Sem primogenitus Noë ultimo loco ponitur præmissis generationibus Japhet, & Cham, ratio est: ut teneretur continuo ejus generatio; plures enim ab ipso descenderunt. Cham vero noluit Auctor præponere, quia revelavit verenda Patris Genes. 9. Japhet præpositus est, quia Patrem denudatum contexit. Elam unde Elamitæ, seu Persæ, Assur Assyrii.

18. *Arphaxad autem genuit Sale &c.* Septuaginta in plerisque editionibus inter Arphaxad & Sale ponunt *Cainan*: hoc pacto: *Arphaxad genuit Cainan, Cainan autem genuit Sale*; quam difficultatem fusius expositam vide Gen. 10. 25. *Heber*, a quo Hebræi secundum Hieronymum, & Josephum. Augustinus vero ait: merito querendum utrum ab Heber dicti sint, an ab Abram, quasi Abræi.

19. *Phaleg* (quod divisionem significat) *quia in diebus ejus divisa est terra*: præviderat enim S. Pater Ejus Heber tempore Filii sui Phaleg divisum iri linguas, & gentes, non in ortu, sed *in diebus ejus*, seu eo regnante, & turrim Babel, moliente Nemrodo.

24. *Sem, Arphaxad, Sale*; a versu 17. generationes Sem resumuntur, ut hic palam fiat, ex ipsius stirpe natum esse Abraham.

27. *Abram, iste est Abraham*, qui

scilicet mutato aliquantum nomine dictus est Abraham, cum prius vocaretur Abram. Gen. 17. v. 5.

32. *Filii autem Ceturæ Concubina Abraham*: Vox hæc turpe quiddam sonat apud nos, apud Hebræos, quibus Polygamia interdictum non erat, nomen Pigelesch, a quo Latinum pellex proficiscitur, secundi ordinis uxorem significat, quæ minori cum solemnitate ac cæteræ, ducebatur; neque ad illam spectabat administratio familiæ, neque jus hæreditatis competeat illius filiiis.

36. *Thamna Amalec*. Thamna genitivi casus est, quia Gen. 36. v. 12. dicitur Eliphaz de Thamna concubina sua genuisse Amalec.

38. *Suir*. non est hic Esau (licet etiam ipse hoc nomine vocatus fuerit) neque Filius Isaaci, sed ex alia gente *Horræus*, qui ante Esau Idumæam tenuit, hic autem sic illius mentio, ut innotescat Thamna genus, ex qua processit Amalec.

43. *Isti sunt Reges &c.* vide dicta Gen. 36. v. 15.

44. *Jobab*. Vide de hoc dicta Gen. 36. v. 33. de *Bosra*, erat una ex præcipuis urbibus Idumææ.

45. De terra *Themannorum*. *Theman* erat caput Idumææ.

48. *Roboboth, quæ juxta omnem (intellige Euphratem) sita est*. *Roboboth* eadem plane erat, quæ *Oroba*, vel *Rahabath Melic*, a *Nemrod* condita. Hebræi credunt *Rohoboth* eandem esse ac *Ninive*, verum sine ulla veritatis specie.

cio. Isthic amnem supplemus *Euphratem*; passim enim in Scriptura fluvius sine addito *Euphratem* significat.

52. *Oolibama* nomen est uxoris

Esau, de cuius nomine civitas *Oolibama* vocata fuit. Nomen hoc Hebraice significat *alitudinem Tabernaculi*, vel *Tabernaculum meum elevatum est*.

CAPUT II.

Judæ Patriarchæ posteri usque ad Patrem David recensentur.

3. Fuit autem *Her primogenitus Juda* malus coram Domino, qui *Es occidit eum*. In ipsa juventute, & forte dæmonis interventu, ut contigit septem maritis *Saræ Tobix* 6to; quale fuerit scelus *Her*, Scriptura nusquam exponit. Vide *Gen. 38. 9.* de crimine *Onam*, quod idem fuisse *Her* putant Interpretes.

7. *Filii Charmi: Achar*, qui turbavit *Israël*. In libro *Josue Achan* dicitur, qui post crimen suum *Achar* vocatus est, quæ vox *turbare* significat eo quod turbasset *Israël*, furto abducens aliquid de anathemate *Jericho Josue 7.* at verum illius nomen erat *Achan*.

9. *Ram* alibi *Aram* appellatur. *Calubi* infra versu 18. dicitur *Caleb*.

13. & 15. *Isai genuit primogenitum Eliab* - - *Septimum David*. Ex *Lib.*

1. *Reg. Cap. 16.* patet octo fuisse filios *Isai*, cum enim ille coram *Samuele* septem filios adduxisset; *Propheta* nullum eorum a *DEO* electum fuisse dixit, accitusque fuit *David*, qui pecora in agris pascebat; & *Cap. 17.* aperte dicitur *Isai* octo fuisse filios. Unus ergo ex his sine sobole ad plures abiisse censendus est; vel *Isai* filiorum suo-

rum, qui junior excesserit, filium adoptasse, & educasse putant velut filium suum, *Jonathan*, seu *Jonadab* appellatum filium *Samaa*; quæ plurimorum etiam Interpretum est sententia.

16. *Filii Sarvia, Abisai, Joab, & Asael tres*. Huic sorori *Davidis* a Scriptura habetur honos, qui alias huic sexui negatur; trium autem horum filiorum Pater ignoratur.

17. *Cujus Pater fuit Jether Ismaëlites*. Incolatu videlicet, non genere: nam 2. *Reg. 17.* dicitur *Israëlitæ*. Alii putant *Jether* fuisse de *Jezebel* oppido nobili *Palæstinæ* in Tribu *Isachar*.

18. *Caleb vero filius Hefron &c.* Prior hic fuit illo, qui primus terram promissionis est ingressus; & filius *Jephone* dicitur.

21. *Patris Galaad &c.* id est *Principis*; sic v. 24. Pater *Thecuz* accipitur pro Principe *Thecuz*.

42. *Ipsè est Pater Ziph*: id est habitantium in *Ziph*. Est autem *Ziph* locus, a quo dicti sunt *Ziphæi*, qui prodiderunt *David Sauli* 1. *Reg. 23.*

46. *Porro Aram genuit Jezen*. Glossa hic interpretatur *Jezen Tansor*.

Sor. Unde putatur a Judæis Nabal Carmeli, qui tondens oves suas nuncios David contumeliis affect. 1. Reg. 26.

52. *Dimidium requietionum.* Qui orti sunt ex Sobal diviserunt sibi Regionem, quam obtinuerat Sobal; vel qui possidebant dimidiam partem Regionis, in qua quiete habitaverant Patres ejus, & hanc dimidiam partem Sobal transcripsit Filiis suis. In Sacris Litteris requies frequenter pro habitatione sumitur, ut Psal. 94. *Si introibunt in requiem meam.*

54. *Corona domus Joab &c.* q. d. præcipui familix istius Heroës.

55. *In Jabes &c.* erant Scholæ publicæ. *Hi sunt Cynæi*, qui venerunt de Calore Patris domus Rechab. Seu de Patre domus Rechab: aut potius de Calore, nomen est proprium חמח Chammeth; quod Interpres vertit calorem, nam interdum ponit significationem nominis proprii pro ipso nomine. Cynæi vero non Iræiitæ, sed a tempore Moysis cum Iræiitis conjuncti fuerunt, Rechabitæ dicti; quod ferventi in DEUM Religione, & vita austeritate assidue in lege DEI meditantes, a vino & Sicera abstinentes sine domibus in solitudine morabantur.

CAPUT III.

Generationes David, & Regum Juda.

1. *Jezaelitide &c.* duplex erat in terra promissionis Jezraël, una in Tribu Juda, Josue 15. prope montem Gelboë; altera in Tribu Manasse, Josue 14. ubi occisus Naboth. *Daniel de Abigail &c.* binomius is fuit; nam 2. Reg. vocatur Cheleab. Abigail uxor Nabal Carmelitæ.

3. *Jethram de Egla uxore sua:* id est: etiam uxore sua, non enim eadem est cum Michol, ut quidam opinantur, nam huic Filii non erant, ut dicitur 2. Reg. 6.

5. *Quatuor de Betsabee.* Dubium hic oritur, cum Salomon Proverb. 4. v. 3. dicat se unigenitum fuisse soram Matre sua. Sunt, qui putant tres priores suscepisse Betsabeam

ex priore suo marito Uria Hethæo, eosque a Davide ad compensandam injuriam adepti Parentis adoptatos. Sed verisimilius Sallianus cum aliis a se citatis censet omnes hos quatuor ex Davide, & Betsabee fuisse procreatos: & Salomonem isthic vocari unigenitum, id est: unice dilectum, ut ibidem transtulerunt LXX. Alioqui Nathan, ad quem Lucas Genealogiam Christi deducit, non fuisset Filius Davidis, sed Uriæ. Denique filiolus ex adulterio Betsabee natus impedit, quo minus Salomon dici possit absolute unigenitus Matris suæ.

9. *Habueruntque Sororem Thamar;* erat hæc uterina soror Absolon, &

ex Patre tantum ceterorum libero-
rum David, soror.

15. *Filii Josæ: Johanan, Joakim, Sedecias, Sellum.* Lib. 4. Reg. 23. 24. tres tantum leguntur, Johanan Patre vivente sine liberis obiisse vero haud ab simile est. Tres alii Regnum possederunt; at nequaquam juxta nativitatis ordinem. Sellum prior solium obtinuit, mox Joakim, vel Eliakim; tertius vero fuit Sedecias.

16. *De Joachim natus est Jechonias, & Sedecias.* Hic frater erat Joakim, & Patruus Jechoniæ, adeo, ut filius sumatur pro fratre, vel Successore: constat enim Jechoniæ Sedeciam successisse, & filium Josiæ fuisse.

17. *Filii Jechoniæ fuerunt Asir, Salathiel &c.* Octo hic filii Jechoniæ recensentur: ipse tamen vocatur sterilibus Jerem. 22. v. 30. quia nul-

lus ei in regno successit, ut ibidem explicat Jeremias.

19. *De Phadaja orti sunt Zorobabel & Semei.* Alius est hic Zorobabel a Zorobabele atavo Christi imo. ejus tamen fuit Patruelis ut censet Cornel. a Lapide. Nam ille Matth. 1. fuit filius Salathielis. Nonnulli tamen existimant unum eundemque esse Zorobabel, qui natura fuerit filius Phadajæ, adoptione vero Salathielis. Sed hi consequenter dicere debent aliquem filiorum Zorobabel, qui hic recensentur, alio nomine vocatum fuisse Abiud. Nam Matth. 1. dicitur Zorobabel genuisse Abiud. Unde Mariana opinatur Hananiam, qui hic sequitur, alio nomine vocatum fuisse Abiud.

22. *Sex numero si Pater in computum veniat, alias quinque tantum sunt.*

CAPUT IV.

Posteri Judæ, ac Simeonis Patriarcharum: eorundemque victoria, & res præclare gestæ.

1. *Filii Juda Phares, Hefron, & Charmi &c.* Solus Phares fuit Judæ filius, qui genuit Hefron, Hefron Charmi &c. filii ergo hic vocantur nepotes, & pronepotes, qui longa serie a Juda descendunt. Scopus enim Auctoris hoc libro fuit, nominare viros virtute, vel familia ampla celebres, qui a Juda, vel alio quopiam Patriarcha prognati sunt,

8. *Cos autem genuit Anob.* Cos, ut ex affinitate nominis apparet, videtur idem esse cum Cenez v. 13. frater Ethnani, Pater Jephone. Unde uterque a communi avo dictus fuit Cenezæus.

9. *Fuit autem Jabes inclutus præ fratribus suis.* Jabes significat dolorem, quo nomine voluit filium Mater vocari, eo quod exquisitissimis doloribus partus cum enixa esset,

esset. Quis hic Jabes sit, non constat, sed neque quis Pater aut avus illius: solum notum est ex posteris Juda fuisse, ac præ contribulibus suis inclytum. Vero simile autem est fuisse filium Arum, fratrem Aharelis, & Othonielis, nepotem Cenez, seu Cos.

21. *In domo Juramenti* Hebr. *Esbaa* est nomen proprium significans Juramentum. Unde septuaginta vertunt: in domo *Aseba*. sæpe in his decem capitibus nomina propria non ponuntur, sed eorum significata; quia in his latet mysterium, vel allusio rei, aut personæ congrua.

22. *Qui stare fecit salem, virique mendacii*. significatio est naminis proprii Joakim, quod est: *stare fecit*, sed non *solem*, cujus neque mentio est in Hebræo, neque in 70. neque videtur ad Latinum textum adungi debere: forsan ab aliquo sciolo ad marginem primo, deinde etiam in textum insertum fuit, ut sentit Tirin. Viri mendacii dicuntur Maalon, & Chelion, quia cum essent Juvenes, & haberent uxores, conjugium eorum videbatur spondere generationem futuram, & mortui sunt sine sobole. *Securus* est interpretatio Maalon, *incendens* Chelion.

23. *Hi sunt figuli habitantes in plan-*

tionibus &c. Vatabl. *isti sunt figuli illi habitantes in Nathaim, & Gadera cum Rege in opere ejus*. Locorum sunt nomina ab hortis, & sepibus: q. d. isti sunt figuli illi clari, qui habitabant inter plantas & sepes; nimirum qui versabantur in hortis apud Davidem, ut opera ejus Regia adjuvarent; ideoque magno apud eum in pretio fuere.

40. *In qua ante habitaverant de stirpe Cham*. Chananæi videlicet: hi enim prognati sunt ex Chanaan filio Cham, filii Noë. q. d. Simeonitæ crescente numero filiorum suæ tribus, cum ante habitarent, præsertim in medio tribus Juda, quæ in Schismate facta sub Roboam suas urbes a Simeonitis recepit; hac de causa Chananæos vicinos, qui post Josue in terra sancta restiterant, nec ab Hebræis expelli poterant, invaserunt, eorumque Urbes, agros, & pascua occuparunt initio regni Ezechia; sed modico tempore iis gavisii sunt: nam anno sexto Ezechia; cum reliquis novem tribubus a Salmanasar captivi abducti sunt in Assyriam 4. Reg. 17.

43. *Percusserunt reliquias Amalecitarum*. Eos videlicet Amalecitas, qui manus Saulis, in bello illis illato evaserunt 2. Reg. 14. vel quos David in fugam actos postea persecutus est.

CAPUT V.

Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasses Posterii illustriores referuntur.

1. Data sunt primogenita ejus (Ruben) filiis Joseph. Scilicet Ephraim, & Manasse. Primogenitus enim habebat duplicem portionem hereditatis Paternæ (cum ceteri fratres singuli haberent singulas) uti sancitur Deuteronomio. 21. 16. & hanc debebat habere Ruben utpote primogenitus Jacob; sed ob ejus incestum illa translata est ad Joseph, qui per duos filios jam dictos duplicem portionem terræ sanctæ obtinuit. Rursum primogenito competeat jus Sacerdotii, & hoc a Ruben translatum est ad Levi: ad hæc jus primatus, & Regni; & hoc delatum est Judæ. Vide dicta Genesim 49.

12. Joël in capite: hoc est: Joël fuit caput & Princeps tribus Gad, ut patet ex Hebræo, & Græco: secundus post Joël fuit Saphan, qui Basanitidem occuparunt. Fuerunt hi non filii, sed Nepotes Gad, ut patet Gen. 46.

17. In diebus Jeroboam Regis Israël. Hic Jeroboam non fuit primus Rex Israël, qui Schisma fecit a Roboam, sed longe posterior; scilicet abnepos Jehu. Hic enim coævus fuit Joathan Regi Juda.

19. Dimicaverunt contra Agarcos, id est contra Saracenos, qui ab Agar Ancilla Abraham dicti sunt Agarei. Porro Agareis præbuerunt auxilium Ituræi, Nephissæi, & Nodabæi (ut habet Hebræa, & septuaginta) contra Rubinitas; sed turpiter ab eis, utpote DEUM invocantibus cæsi, bonisque, & agris spoliari sunt.

25. Fornicati sunt post DEOS populorum. Post idola videlicet sub impii Regibus Israël. Dum DEO servierunt, habuerunt eum propitium, & defensorem contra hostes suos. Cum autem eo relicto idola coluerunt, senserunt ultorem, quem habuerunt protectorem.

CAPUT VI.

Filii, id est Posterii Levi, atque ex iis Cantores, & Ministri templi a Davide constituti. Nominatim vero enumerantur posterii Aaronis Sacerdotes, urbesque Sacerdotales, & Refugii.

3. Filii Aaron: Nadab & Abiu, qui adolentes ignem alienum a DEO occisi sunt Levit. 10. superfuere ergo soli duo Eleazar, & Itamar; ille

ille senior fuit, adeoque Aaroni successit in pontificatu, ejusque posterius usque ad Ozi.

5. *Bocci genuit Ozi*, post hunc Ozi pontifex factus est Heli, qui erat abnepos Ithamar, non Eleazar: Heli successore quatuor ejus posterius, quorum ultimus fuit Abiathar, qui a Salomone ob conjurationem cum Adonia contra se factam, pontificatu privatus fuit, suffecto in ejus locum Sadoc, qui erat ex posteris Eleazar: unde Pontificatus mansit in ejus posteris usque ad captivitatem Babylonicam. Quare quatuor medii, qui hic nominantur ab Ozi usque ad Sadoc scilicet Zaraias, Meraioth, Amarias, & Achitob non fuere Pontifices; ceteri vero post Sadoc fuere.

10. *Iste est, qui Sacerdotio functus est.* Azarias secundus, qui virtute plane Sacerdotali, & primo DEI ministro digna muneris sui jura servare novit Oziæ Regis ambitionem coercens, qui prospero rerum eventu elatus incensum pertractare, & in sancto tympana ponere ausus est, eum e templo ejiciendo, ut dicitur Paral. 2. 26.

22. *Core filius ejus.* Hic est Core, qui contra Moysen rebellis vivus a terra dehiscente cum tabernaculo suo absorptus est, filiis ejus innocentibus per miraculum illæsis a DEO servatis; ex quibus fuit Elcana Pater Samuelis Prophetæ.

28. *Primogenitus Vasseni.* qui 1. Reg. 8. v. 2. dicitur Joël. Nota in his genealogiis multos Polyonomos

esse, qui uno versu sic, alio aliter appellantur.

31. *Quos constituit David super Cantores Domus Domini, ex quo collocata est arca.* Postquam David transtulit arcam fœderis in civitatem Sion, & collocaverat eam in tabernaculo, quod ipse erexerat; iussit Sacerdotes & Levitas ibi summa cum dignitate sacris operari. Levitas igitur tres in classes distribuit, Cantores ex familia Caath locum medium in tabernaculo obtinebant; ii vero ex familia Merariævam, & ceteri ex familia Gerson dextram partem occupabant. Omnes DEUM laudabant, & viva voce, & musicarum fidium concentu.

49. *Aaron & filii ejus adolebant incensum.* Incensi nomine non intelliguntur hic odores, qui super altare holocaustorum adolebantur; sed hostiæ duntaxat, & saginatae victimæ cremabantur; quæ incensum nonnunquam in scriptura appellantur.

57. *Dederunt Civitates ad confugiendum.* Nolim quis arbitretur has omnes 13. civitates, quæ filiis Aaron assignatae fuerunt, fuisse Urbes refugii: hæ enim omnino sex erant: Hebron in tribu Juda, & alix duæ in tribu Nephtali, & Ephraim, quarum altera erat in Galliliæa, prope Sichem altera: tres vero trans Jordanem in tribu Ruben, Gad, & Manasse; alix autem Sacerdotum, & Levitarum urbes hac in privilegio non distinguebantur.

81, *Et Jeser cum sub urbanis suis.*
Hic

Hic hoc loco in Josue concluditur: sæ 42. supple exceptis sex Civitatibus refugii. itaque civitates Levitarum univer-

CAPUT VII.

GEnealogia Issachar, Benjamin, Nephtali, Manasse, Ephraim & Aser.

3. *Filii Ozi.* Pro filius Ozi: neque enim numeratur alius præter Izrahiam: non quod nullus alius fuerit, sed quod ejus solius velut eximii profapiam deinceps pertexere voluerit Esdras. *Quinque omnes Principes ad literam: omnes capita frequentis nimirum familiæ, & in tribu sua nominis celebritate polentes.* Quatuor tantum enumerantur in textu; unde adnumerandus est Izrahiam eorum Pater.

6. *Filii Benjamin: Bela, & Bechor, & Jadiel tres.* Hi tres fuere illustriores: nam universim fuere decem, qui recensentur Gen. 46.

18. *Soror autem ejus Regina peperit virum decorum.* Hebr. Soror ejus מלכות *Molechet*, peperit אישוד *Ischod*, ita septuaginta Pagnan. Vatabl. & alii. Nomina propria per significata sua translata sunt: *Molechet* enim significat Reginam. *Ischod* vero virum decorum.

21. *Occiderunt autem eos (filios Ephraim primogeniti Joseph) viri Geth indigenæ; quia descenderant, ut invaderent possessiones eorum.* Ve-

ro simile est Pharaonem Josepho, quem ob famem depulsam Ægypto præfecerat, in ea possessiones aliquas donasse præsertim in ejus finibus, & terra Gessen (Ægypti Angulus est, Palestinæ proximus) quam fratribus ejus ad alenda pecora assignaverat. Joseph vero moriens has possessiones reliquit filio suo Ephraim, qui eas tradidit filiis suis; sed eos occiderunt Ægypto vicini Gethæi, & possessiones eorum occuparunt.

24. *Filia autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron.* Filia, id est nepcis, vel potius proneptis: nec enim filia Ephraim habitans cum eo in Ægypto potuit ædificare Bethoron, & duas alias urbes, quæ erant in Chanaan.

28. *Bethel cum filiabus suis.* In *Numer.* etiam dicitur quod Bethel fuerit in sorte filiorum Joseph. In *Judic.* legitur, quod fuerit in Benjamin: Bethel enim est Jerusalem, quæ fuit in sorte Benjamin R. Duæ fuerunt Bethel, una fuit Jerusalem. Unde versus:

Solyma, Lusa, Bethel, Jerosolyma, Jebus, Helia.

Urbs Sacra Jerusalem dicitur, atque Salem.

Alia Bethel fuit juxta Jerusalem, de qua dicitur *cum filiabus*, id est cum villis circumjectis.

CAPUT VIII.

Posteri Benjamin plenius recensentur, ut deinde pertexatur genealogia Saulis.

7. *Nuaman autem & Achia & Gera*: Supple. sunt filii Ahod, quos Gera vers. præced. scilicet Ahoditas transtulit ex Gabaa in Manathath. Idem Gera genuit Oza & Abiud, ac tertium Saharaim existens in Regione Moab, ut sequitur v. 8. ad quam Gera migravit forte cum Elimelech famis causa. Auth. 1.

12. *Ono & Lod.* Hæ sunt duæ civitates, quarum nomina ante Babylonicam captivitatem nullibi inveniuntur; credibile proinde est, eas primum post illam fuisse conditas. Lod plane eadem est, quæ Lydda, dein Diospolis dicta ad decimum ab Jerusalem Lapidem. Ono tribus passuum millibus a Lydda distabat.

29. *In Gabaon autem habitaverunt Abi Gabaon &c.* id est Pater Gabaon

seu Princeps, cuius nomen proprium est Jehiel, ut dicitur Cap. Seq. v. 35. qui fuit Pater Cis Patris Saulis ut sequitur. Dices: quomodo v. 33. dicitur, Ner fuisse Pater Cis, & avus Saulis? R. Jehiel alio nomine dictum fuisse Ner, id est *lucerna*, eo, quod ipse ut lucerna toti familiæ præfulgeret. Ita Emmanuel Sà, & Mariana. Alii putant Jahiel fuisse Patrem Ner, cuius filius Cis, nepos Saul. Oportum esset hanc difficultatem evolvere inter tantæ vetustatis caliginem. Glossa dicit Nergenuisse Cis, quia educavit eum.

33. *Esbaal* filius hic Saulis idem est, qui Isboseth, qui fere septennio regnavit a morte Saulis 2. Reg. 2. v. 8.

34. *Meribbaal* Filius Jonathæ dicitur Miphiboseth 2. Reg. 9.

CAPUT IX.

Primi habitatores Jerusalem post reditum de captivitate. Ministri, ac munia Sacerdotum, & Levitarum. Recensentur iterum Benjamitæ, & Parentes, ac Posteris Saulis.

1. *Universus Israël dinumeratus est.* Gloss. Per David, vel per Salomonem, vel per quemvis alium Regem 2. Reg. 24. *Translatique sunt in Babylonem.* Præcedentibus omnibus capitibus recensiti sunt,

qui captivitatem Babylonicam antecesserunt, hoc vero 9. Capite recensentur ii Principes, qui soluta jam captivitate ad suas sedes in Judæam remigrarunt. Et plurimi ex his Sacerdotibus, Levitis, & aliis, qui

qui hoc capite enumerantur, etiam Lib. 2. Esdræ Cap. 11. iisdem nominibus recensentur.

2. *Nathinai*. Hi sunt Gabaonitæ, quos Josue vita donavit, & servitio templi deputavit, ut ligna, & aquam portarent. *Donati*, quæ Hebrææ vocis נתינים *Nethinim*. 70. δὲ δεδωμένοι est significatio. Hi ergo ex captivitate Babylonica reduces cum populo Israëlítico: nempe qui evaserant manus Assyriorum, cum decem tribus a Theglath-Phul, Assar, & Salman-Assar in Assyriam, & Mediam captivæ abducerentur, & se se subjecerant protectioni Regum Juda; sed post una cum ipsis Babylonem avecti fuerunt. Hi inquam etiam cum tribu Juda e Babylone in Judæam reversi sunt ad possessiones suas, & urbes, in quibus *primi*, seu prius habitaverunt.

3. *De Filiis Juda* - - - *de filiis quoque Ephraim & Manasse*. Non Juda Solum, & Benjamin, sed ii etiam ex aliis tribubus, qui frui voluere ea facultate, quam Cyrus large Judæis impertivit, ut in Regionem suam reverterentur, liberrime in Palæstinam migrare potuerunt. Plurimi igitur ex tribubus Ephraim & Manasse dilapsi sunt, qui in civitatibus Juda sedem sibi quaesierunt; Regio enim pro iis omnibus satis ampla fuit.

11. *Azarias* - - - *Pontifex domus DEI*. Non primarius, aut summus (nam is a reditu e Babylone erat **JESUS**, vel Josue filius Josedechi

1. Esdræ 3. v. 8.) sed ex secundariis, nempe capitibus 24. familiarum Sacerdotalium, qui & Principes Sacerdotum, & Pontifices templi vocabantur.

15. *Bachacar quoque carpentarius*. Seu Præfectus fabrorum templi.

16. *In atrii Netophati Hebraice: בכחרי Bechatzere in suburbanis. Græce ἐν ταῖς κόμαις in villis. Netophati est urbs tribus Juda.*

18. *Usque ad illud tempus*, nempe a prima Janitorum templi institutione usque ad eversum templum a Nabuchodonosore; *Observabant hi Levitæ per vices suas*. Hebraice: *excubabant per turmas suas* vicissim, tum in aliis atriorum templi portis, tum vel maxime *in porta Regis ad Orientem*, id est, quæ vicinior erat palatio regio, & per quam Rex in templum, cum palam vellet, introire solebat.

22. *Descripti in villis propriis*. v. 25. dicitur: *in viculis morabantur*. Neque enim Levitæ omnes habitabant Jerosolymis, sed in propriis morabantur villis, viculis, & urbibus. Omnes tamen per classes descripti, & distributi erant, ut suis singuli temporibus ad sua ministeria Jerosolymam convenirent, prout *constituerant*, & singulis suas vices distribuerant Rex David, & ante ipsum *Samuel videns*: seu Propheta: *in fide sua*; fideli, & stabili decreto, vel in fideli munere sibi credito; vel hoc ipsum Levitis commisit, certus de eorum fide.

33. *Qui in exedris morabantur*. in

Hebraico additur *liberi*, nempe ab omni alia cura, & ministerio, ut solis laudibus divinis decantandis, & populo docendo vacarent. *Excelsa* quidem omne cubiculum, & aulam significat; sed hic videtur pro iis solis locis usurpari, quæ psalmis, & hymnis publice decantandis, populoque instruendo in anterioribus atriis deputata erant, quæ & Synagoga postea vocata sunt, & pastophoria ante vocabantur.

35. *In Gabaon autem*: transit a Levitis ad Benjamitas, ut ad Saul primum Regem Israël, deinde eo amoto ad Davidem descendat; Davidis enim causa hæc omnia scribuntur, quia ejus familia regia perduravit usque ad captivitatem Babylonicam; imo usque ad Machabæos; verum tum non Regia, sed Ducali auctoritate præfuit populo.

CAPUT X.

Rex Saul ob peccata a DEO rejectus una cum filiis a Philistæis in monte Gelboë occiditur; Ejus caput in templo Dagon suspenditur; reliquum corpus sepelitur a viris Jabes Galaad.

Gesta hujus capituli explicata sunt I. Regum. Capite ultimo.

10. *Arma autem ejus consecraverunt in fano DEI sui Astaroth*, ut dicitur I. Reg. Astaroth erat Venus, quæ nunc ut DEA, nunc ut DEUS colebatur.

Caput affixerunt in templo Dagon. Nobilissimum ei spoliū offerentes cui victoriā se debere credebant.

14. *Nec speravit in Domino*. Hebr. & 70. *nec consuluit Dominum*, sed Pythonissam. Hæc fuit prima peccati Saulis causa, quod diffusus DEO, quem per inobedientiam offenderat, fiderit diabolo, eumque per Pythonissam advocaverit.

CAPUT XI.

David in Regem ungitur ab omnibus tribubus Israël: expellit Jebuseos ex arce Jerusalem. Allatam e cisterna Bethlehem per medios hostes aquam noluit bibere.

1. *Congregatusque est omnis Israël*. Videri potest *stum* caput Lib. 2. Reg. ubi hæc usque ad v. 10. explicata sunt.

10. *Hi Principes virorum fortium*. Videatur 2. Lib. Reg. Cap. 23.

22. *Ipse (Banaias) percussit duos Ariel Moab. Seu duos Leones Moab.*

Ut

Ut est 2. Regum 23. v. 20. *Ariel* enim significat *Leonem DEI*, id est praeferozem, & magnitudinis inultata. Abulensis, & Sanctius putant hos a Banaia interfectos Leones fuisse veros, & naturales. Sed S. Hieron. ex Hebraeorum traditione, Josephus, Lyranus, Glossa, & alii dicunt fuisse duos potentissimos Duces instar Leonum truculentos, & robustos, qui subsidio accurrerunt Moabiticis tum, cum David illos expugnaret 2. Reg. 8. Istud certum est: tertium, cuius hoc versu fit mentio, verum fuisse,

& naturalem Leonem, quem idem Banaias in media cisterna interfecit tempore nivis, id est hyemali, quo membra minus apta sunt ad arma tractanda. Unde Banaia tum animi, tum corporis robur amplius commendatur.

25. *Posuit autem eum David ad auriculam suam.* S. Hieron. vertit: *fecit eum auricularium a secreto.* Intimum videlicet Consiliarium, & monitorem; qui eum de agendis commoneret, & facienda suggereret.

CAPUT XII.

Recensentur ii, qui Davidem, cum fugeret Saulem, secuti sunt: & ii, qui primi ad eum venerunt in Hebron, ut eum ungerent in Regem.

1. *In Siceleg.* Civitas est, quam dedit ei Achis Rex Geth, quando fugit ad eum secundo.

2. *De fratribus Saul ex Benjamin,* puta de cognatione Saulis ex Benjaminitis: Saul enim erat ex tribu Benjamin. Mirum hoc fuit divinae providentiae argumentum, quod ipsi Cognati Saulis Davidem sequi maluerint. Nimirum DEUS pro Davide pugnavit, ejusque innocentia & modestia alliciebat, quos Saulis superbia, & insolentia avertebat.

6. *De Garchim.* id est Hebraice, & Graece de Coritis, seu Posteris Core *Levitis.*

8. *Sed S de Gaddi,* seu de tribu Gad.

15. *Mense primo,* puta *Nisan*, qui nostro Martio, & Aprili responderet. *Quando inundare consuevit Jordanis super ripas suas,* quod fit tempore messis. Josue 3. in quo Gaditarum audacia eluxit, quos fluminis quaquaversum inundatio non impedivit, quo minus & trajicerent, & hostes suos fugarent.

18. *Spiritus induit Amasai.* Spiritus S. docuit Amasai, quid Davidi responderet omnium militum suorum nomine. Amasai erat Princeps *Schalischim* seu Ducum triginta

ta. *Pax, Pax*, salutandi formula Hebræis familiaris.

21. *Adversus latrunculos*, ut scilicet persequeretur, ac interficeret Amalecitas, qui absente David diripuerant Siceleg. 1. Reg. 30.

28. *Sadoc puer egregia indolis*. Hebræus habet: Sadoc adolescens fortissimus; cui Saul summum Sacerdotium contulit in locum Abimelech, quem interemerat. Sadoc benigne acceptus a David, neque illius dignitas imminuta. Vocatur *puer*, quia illo tempore erat Junior. A Salomone deinceps amoto Abiathar, solus Sadoc Pontifex mansit. Etsi enim Jojada vers. præcedenti vocetur *Princeps*, tamen Pontifex non erat, sed Princeps, seu Dux agminis militaris, quod e Sacerdotibus & Levitis ad Davidem deducebat.

32. *De Filiis quoque Issachar viri eruditi*. En Hebraicum textum ad iteram: *Et Filii Issachar noverant intelligentiam in temporibus, ut scirent,*

quid faciendum esset Israël, & omnes fratres eorum pendebant ab ore eorum. Scientia eorum in hoc potissimum consistebat, quod scirent, quid omni tempore agendum esset. Unde suadebant populo, ut eo tempore, quo cæsus cum totis castris erat Saul a Philistæis, Rex crearetur David, utpote terror Philistinorum, qui eorum superbiam ex recenti victoria reprimeret; unus enim ille erat, qui afflictis rebus Israël succurrere posset. Docerant etiam tempus jam advenisse, quo promissio regni Davidia DEO facta implenda foret. 2do. Erant Issachariani agricolæ, ideoque observabant aëris, ventorumque mutationes, ut scirent, quando foret tempus seminandi, metendi, plantandi, navigandi. 3tio Per scientiam temporum intelligitur scientia computus Ecclesiastici, quando celebrandum sit Pascha, Pentecoste, cæteraque festa, quid quolibet eorum faciendum, & offerendum sit.

CAPUT XIII.

Arcæ de Cariathiarim in Jerusalem transfertur. Oza, eo quod Arcam tetigerit, morte percutitur. Arcæ vero in Domo Obed-Edom collocatur.

3. *Non enim requisivimus Arcam in diebus Saul*, id est, non magna nobis cura fuit, imo nulla collocandi arcam fœderis loco decenti: præpedientibus id continuis bellis ab initio regni Saulis usque ad præsens tempus,

5. *A Sihor Ægypti fluvio*. Sihor, vel Sichor Hebraice, Græce, μέλας, quod utrumque *niger* significat. Unde putant aliqui Nilum hic designari, quod ejus aqua quia turbida, *nigra* soleat vocari. Malo tamen cum Tirino de *Rhinocolura*

ra altero fluvio Ægypti, & termino Palæstinæ hunc locum intelligere juxta dicta Josue 13.

7. *Minabant plaustrum*, id est, deducebant, & observabant plaustrum, quo arca vehebatur.

11. *Quod divisisset Dominus Ozam*; nempe animam separando a corpore. Reliqua hujus capituli exposita sunt Libr. 2. Reg. Capit. 6.

CAPUT XIV.

Legati Hiram ad David, Uxores, & Filii David, ejusdemque victoriæ de Philistæis relatæ.

2. *Cognovitque David, quod confirmasset cum Dominus &c.* Ex eo, quod videret omnes Israëlitæ ultro, & communi consensu se in Regem acceptasse cum plena subjectione.

Hiram quoque, vicinosque Reges videbat se ut Regem Israël colere, amare, & timere. Reliqua hujus Capituli explanatio repetenda est ex Lib. 2. Reg. Cap. 5.

CAPUT XV.

David Arcam deducit in Sion, ac coram ea saltando exultat. Idcirco despicitur ab uxore Sua Michol; sed hæc a DEO sterilitate punitur.

1. *Tendit ei tabernaculum*, vel tentorium recens. Vetus tabernaculum relictum fuit in Gabaon, ubi & altare holocaustorum, quæ Moyse in deserto ædificarat. Et ad hujus veteris formam David novum extruxerat in Jerusalem.

12. *Afferre arcam*, humeris vestris, & non plastro: illicitum enim portari arcam ab aliis, quam a Levitis v. 2. dicitur, & Num. 4. v. 15. expresse decernitur. *Sanctificamini*, abstinete ab uxoribus, item abluite corpora vestra, & vestimenta vestra; hæc erant tunc temporis vulgatæ expiationes. *cum fratribus*, cum contribulibus vestris,

13. *Ne, ut a principio.* Cum nempe ex Cariathiarim arcam nuper deduximus; quia vos Levitæ non eratis presentes Bajulando arcam humeris vestris, ut oportebat, *percussit nos Dominus* occidendo Ozam, sic & nunc fiat. Hinc ex versu sequenti patet causam percussit Ozam fuisse neglectum legis Divinæ, quæ jubebat arcam, cum transferenda esset, non aliis, quam Levitarum humeris transferri.

20. *In nablis arcana cantabant.* Puta Psalmos, qui Hebræis inscribuntur *bal halamoth*, id est arcana & occulta, qualis est Psalmus 9. & 45. qui duo Psalmi ita huic loco sunt oppositi, ut de arcæ translatione

tione a Davide videantur esse compositi. Porro *Nablum* erat instrumentum musicum, quod ventriculo, quasi utriculo (נבל) nebel enim est uter) excipiebat aërem, & eundem per fistulam cum harmonia emittebat sine inflatu cujusquam. Unde eo utens vocabatur utricularius, & *ascaules*, אסכולים enim est uter; est autem uter in proprio sensu pellis, in qua vinum, vel oleum deferri solet.

21. *Pro octava canebant epinicion.*

Hebraei & Chaldaei interpretes instrumentum putant octo Chordarum. Cui Sententiæ favent 70. qui non semel in Psalmis, ubi numerum aliquem absolute legimus, & de cantu, aut sono sermo est, instrumentum ejus numeri chordarum intellexerunt. Ut Psal. 32. 2. cum in Hebræo sit: *Consistimini Domino in cythara, in psalterio decem psallite illi; ipsi adjecerunt Chordarum Epinicion.* Latum carmen, quale in victoria cani solet.

23. *Janitores Arca.* Scilicet, ubi collocata fuisset, fortasse etiam in via curabant, ne quisquam prope accederet.

26. *Cumque adjuvisset DEUS Levitas.* Sententia est, Levitas in ferenda arca a principio sensisse mirabili se alacritate perfusos, in Sacro illo onere ad fastigium usque arcis Sion deferendo, DEO id agente, ut clare cognoscerent gratam sibi esse hanc arcæ gestationem.

27. *David autem etiam indutus erat Ephod lineo.* Ephod nequaquam adeo proprium erat Sacerdotibus, ut aliis illud gestare esset nefas. Samuel, qui Levita erat duntaxat, cum adhuc puer erat, defererebat Ephod. Simplex autem Ephod erat Zona, quæ super tunicam nectebatur. Hebræice est: *pallio byssino*; veste ex lino candidissimo, & subtilissimo. Reliqua hujus Capituli explicata sunt 2. Reg. 6.

CAPUT XVI.

ARCA reposita in novo tabernaculo, quod exstruxerat David; Psalmus nonagesimus quintus, & centesimus quartus sunt decantati.

2. *Benedixit David populo,* duplici Benedictione, Spirituali, dum ille bene precatus DEUM rogat, ut populi pietatem Cælestium, terrestriumque rerum abundantio compenset. Altera corporali, dum discedentem populum hospitali ferculo recreat.

3. *Divisit universis tortam panis, & partem assæ carnis bubule, & similiam oleo frixam.* Torta erat genus placentæ, cui ad conciliandum saporem admixtum erat aliquid dulcissimum. Simila oleo frixa juxta Hebraicum *hassub* solum in genere significat id, quod hominem exhilarat

larat in convivio. Plerique Re-
centiores vertendum putant *lage-
nam vini*, credo, ne vinum mentiæ
Davidis defuisse videatur.

38. *In excelsis quod erat in Gabaon*
Recole dicta 2. Reg. 8. 17.

40. *Ut benediceres damni sua.* V.
dicta 2. Reg. 6. 20.

CAPUT XVII.

Cum David consilium inisset templum Domino edificandi; Na-
than DEI verbis significat illi, honorem hunc filio ipsius esse
servatum. Davidis gratiarum actiones, & preces in hac occa-
sione.

Quæ scripta sunt L. 2. Reg. 7. hic repetuntur. Explicatio
igitur ex dicto libro petenda est.

CAPUT XVIII.

Victoria Davidis de Philistæis, Moabitis, Syris, Idumæis, Am-
monitis, Amalecitis reportata commemorantur.

Explicatio hujus Capitis habetur 2. Reg. 8.

3. *Regionis Hemath.* Est Antio-
chia Syriæ, ideo autem hic expri-
mitur, ut differentia notetur inter
hanc Syriæ partem, cujus metro-
polis est Antiochia, ab alia, cujus
caput est Damascus; cujus propte-
rea Rex hic v. 5. vocatur *Syrus Da-
mascenus*, cui prevaluit David. Al-
tero usus est amico, & confœdera-
to; licet partem regni ipsius, quam
tyrannice sibi usurparat *Adarezer*,
eo devicto David jure belli usur-
parit.

12. *In valle Salinarum.* Hæc val-
lis inter Syriam, & Palestinam est,
non longe a mari mortuo, quod &
salsissimum appellatur ob salugine-
nem, & salis ex ea aqua concro-
scentis abundantiam. Spectat ad
terminos Idumæorum, quibus lo-
cus ille fatalis fuisse videtur, ob
crebram isthuc cladem ab Israëliti-
tis acceptam. Reliqua hujus Ca-
pitis explicata sunt 2. Reg. Cap.
8.

CAPUT XIX.

David Legatos mittit ad Hanon Ammonitarum Regem, qui
illum ob Patris mortem consolentur. His vero injuriosius
acceptis, bellum adversus Ammonitas infertur.

Hujus Capitis idem fere est argumentum, quod Lib. 2. Reg. Capitis 10.

4. *Decalavit.* Id in Hebræo, Chaldæo, & Græco non habetur, sed solum *rafit*, nimirum diuidiam barbani, & dimidium vestium usque ad superiorem femorum partem præcidit 2. Reg. 10. Hebraicus textus ad literam: *sotondit eor, & præsecuit vestes eorum ad medietatem usque ad superiora femorum.* Detegens nimirum illud, quod pudor celari jubet. Quod probrum universus Israël ad se pertinere est arbitratus.

7. *Triginta duo millia curruum.* Metonymice, continens pro contento, sunt totidem millia equitum e curribus pugnantium pro more illius temporis. Nam equites vocabantur non ii soli, qui equis insiderent; sed etiam, qui equis currum, cui armati inerant, protrahentibus veherentur. Quis alioquin esset *equitatus in curribus Pharaonis?* Cant. 1. Reliqua hujus Capitis exposita habentur 2. Reg. 10.

CAPUT XX.

Bella Davidis contra Ammonitas, & Philistæos gesta, quæ Lib. 2. Reg. Cap. 10. & 11. memorata, referuntur cum novis circumstantiis.

2. *Tulit David coronam Melchom.* Quod nomen, quia idoli est, putant aliqui non fuisse diadema Regis, sed idoli Ammonitarum. Verum cum Devternom. 7. diserte caveatur: *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argentum, & aurum, de quibus facta sunt.* Igitur *Melchom*, seu ut in Hebræo est: *Malcham* idem est, quod *Regis eorum*. Neque est, quod quemquam terreat pondus talenti, quod erat 125. librarum Romanarum, quale nemo facile patietur capiti suo imponi. Nam non debebat immediate capiti infigi, sed supra caput in throno, & conopæo Regio: quod

inde sublatum iussit David suo deinceps throno alligari, ut vertici sedentis perpetuo immineret.

3. *Tribulas, & trahas, & ferrata carpenta fecit transire super Ammonitas.* Tribula & traha instrumentum illud est, quo segetes teruntur in area. Quin & plaustris, & rotis ferratis teri fruges colligitur ex illo Isaïæ 41. v. 15. *posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra ferrantia.* Eo igitur modo egit David in Ammonitas humi stratos, rotas, & plaustra ferrantia, & tribulas ferreis cuspidibus horrentes, quo modo agricola tribulas immittit in fruges, quas in area

ritur. Sic fecit David cunctis urbibus filiorum Ammon.

Petes: an peccarit David ita faciendi in Ammonitas? negat Abulensis, eo, quod gravem injuriam contra jus gentium intulissent Legatis Davidis. Sed hoc crimen ad solum Regem, & Consiliarios ejus spectabat, non item ad reliquas Urbes filiorum Ammon, quas tamen eodem supplicii genere omnes involvit David. Unde probabilius est, peccasse hic Davidem,

& quidem gravissime. Quod minus mirabimur, si consideremus, hæc tam crudelia patrasse Davidem eo tempore, quo adhuc hærebat in luto adulterii Betsabee, & homicidii Uriæ, neque poenituerat de tantis sceleribus. Solent vero tales ex uno in aliud scelus ruere, & magis ac magis sordescere in dies, ut docet Concilium Tridentinum, & Doctores passim. Quod reliquum est hujus capituli vide explicatum 2. Reg. 21. 18. & deinceps.

CAPUT XXI.

David populum numerando DEUM offendit: pro expiando delicto e tribus propositis pœnis, pestem eligit, qua multa milia intereunt, donec Oratione, & Sacrificio placaretur DEUS.

Totum hoc caput continetur Cap. 24. Lib. 2. Reg. ubi explicatum est.

CAPUT XXII.

David omnia preparat ad fabricam templi, Jesusque ideam a DEO acceptam tradit Salomoni, ac eum hortatur, ut DEUM semper religiose colat, monetque Principes, ut eum in fabrica adjuvent.

1. *Hæc est domus DEI.* Hoc loco condi debet templum Domini, in area Arene Jebusæi, in monte Moria, ubi Isaac in figura se obtulit, & DEUS cohibuit ultricem manum. Ita David decrevit ex revelatione, & jussu DEI.

2. *Profelyi dicuntur, qui cum non sunt ex genere Israël, sacra*

tamen Hebræorum susceperunt, & circumcisione consignati sunt.

5. *Puer parvulus est.* Erat tunc Salomon 20. annorum, dicitur tamen parvulus ob ætatem inexpertem respectu tantæ, tamque magnificæ fabricæ.

8. *Multum sanguinem effudisti.* Non sanguis hic effusus, ob quem Davidi

vidi negatum est Domino templum extruere, fuit sanguis Uriæ: nam ante Uriæ eadem jam David inierat consilium Domus Domino ædificandæ. Sanguis etiam in bellis iustissimis effusus quasdam velut sordes affert, quæ simul esse nequeunt cum ea puritate, quam res sanctæ efflagitant. Unde adhuc in Ecclesia Catholica *irregulares* habentur, & ab Ecclesiasticis ministeriis alieni, qui ad hominis necem etiam iustissimam aliquid contulerunt.

10. *Ipsè erit mihi in filium.* Ista in Christum magis, quam in Salomonem conveniunt, quem DEUS (ut Augustinus L. 17. de Civit. C. 8. notat) permisit in nequissima flagitia prostruere, quo intelligeretur de JESU Christo verba hæc explicanda esse; quamobrem ea verba Paulus ad illum applicat Hebr. 1. 5. *Cui enim dixit aliquando Angelorum - - ego ero illi in Patrem, & ipsè erit mihi in filium?*

14. *In paupertate mea.* Omnia nimirum hæc præ DEI dignitate, & Majestate parva erant, & pauca. Item in paupertate idem est, quod in labore, & afflictione. Demum, quia David in se pauper erat, nec habebat, nisi quod a DEO acceperat. Unde modestiæ causa ita locutus fuit. *Auri talenta centum millia.* Hoc est duodecim cum dimidio milliones librarum auri, quæ faciunt mille, & ducentos milliones aureorum Francicorum: tan-

tandem reliquit ei in argento, scilicet *mille millia talenta argenti*, quæ faciunt totidem, videlicet mille, & ducentos milliones aureorum; olim enim una libra auri valebat decem libras argenti. Unversim ergo reliquit ei bis mille, & quadringentos milliones aureorum. Incredibilis pene videtur hæc auri, & argenti summa; sed DEO nihil est impossibile, nihil difficile; quare Ei facile fuit omnem hanc copiam Davidi suggerere ad fabricam tam magnifici templi. Porro Vilalpandus noster sub finem Tomi 2di in Ezechielem per plura capita censet Davidem tantas opes collegisse partim ex vestigalibus, partim ex Ophir, partim ex hostium spoliis, & tributo, partim ex annuo Israël's censu, quo quisque pendebat quotannis templo dimidium siclum. Israëlitz etiam extra Judæam degentes per totum orbem sparsi idem quotannis mittebant Jerosolymam, quorum cum ingens esset numerus, ingentem constabant auri summam. *Ad universa impendia.* Id est: ad omnes fabricæ usus, & necessitates. In Hebr. est: *& his addes*, nempe aurum, & argentum &c. ad eundem finem contribues. Atque ita conciliatur textus 3. Reg. 5. 2. ubi dicitur, quod ad Hiram misit Salomon dicens: *Præcipe servis tuis, ut pracidant mihi cedros de Libano, & mercedem dabo tibi.*

CAPUT XXIII.

David sub mortem Salomonem Regem designat, ac Levitas in suas classes distribuit, eisque sua officia partitur: Levitis quoque filios, id est Posterios Moysi annumerat.

1. Igitur David Senex anno ætatis suæ 70. regni 40. anno uno, & dimidio incunte ante ejus mortem.

3. Triginta octo millia Levitarum. Ex eis 24. millia David deputavit ministerio templi, sex alia millia fecit Præpositos, & Indices, & quasi Senatores, ac Patres conscriptos. Quatuor millia Janitores, qui portas atriorum per vices custodiebant. Deinde alia quatuor millia constituit Cantores, & Musicos, qui omnes 38. millia conficiunt. Insuper David constituit 24. ordines Sacerdotum, qui sibi per vices succederent ad ministrandum in templo. Quisque enim ordo per Septimanam ministrabat. Unde Lucæ 1. 9. dicitur de Zacharia: *sorte exiit, ut incensum poneret*: erat enim Zacharias de vice *Abia*, quæ ordine est octava. Cuique vero ordini Sacerdotum attribuit ordinem unum Levitarum, qui eis per omnia subservirent. Hinc sequitur quemlibet Sacerdotem æque, ac Levitam bis tantum in anno ministrasse in templo: nam erant eorum 24. classes, quarum quælibet per hebdomadam serviebat. Hæc autem David non tam fecit ut Rex (hic enim jus in Sacerdotes, & Sacra non

habet) quam ut Propheta; neque fecit per se, sed per Pontifices Sadoch, & Ahimelech.

13. *Ut ministraret in Sancto Sanctorum.* Hoc est, ut esset summus Sacerdos, locus autem is erat intimum penetrale templi, in quo arca fœderis servabatur; in quem solus summus Pontifex, idque semel tantum in anno, die propitiationis ingrediebatur; cæteri vero Sacerdotes adolebant thymiana in altari thymiamatis in sancto, quod erat ante Sanctum Sanctorum. *Ipsæ, & Filii ejus.* Nam Pontificatus Hebræorum per successivam ad posterum transmittebatur.

14. *Moysi quoque hominibus (amicis) DEI Filii annumerati sunt in tribu Levi.* Mira fuit Moysis resignatio, & humilitas, qua se submisit ordinationi DEI statuentis, ut principatum populi transferret in Josue; filios vero suos non Sacerdotibus, sed Levitis annumeraret. Nam Sacerdotium a DEO additum erat posteris Aaronis, qui erat frater senior Moysis.

22. *Acceperunt eas Filii Cis fratres earum,* propinqui nimirum juxta legem Domini. Vide Num. 36. 7.

24. *Filii Levi a 20. annis & supra.* David bis numeravit Levitas, scilicet primo v. 3. a triginta annis, & supra,

pra, 2do hic a viginti annis, & supra. Ratio fuit: quia primitus a DEO per Moysen statutum erat, ut Levitæ portarent suppellectilem sacram per desertum, in quo continue peregrinabantur, ad quod ætas valida & robusta requirebatur; David vero cessante hoc onere ædificato jam templo, & quiescente Israël in terra sancta, statuit, ut a 20mo anno servire incipiant.

28. *In vestibulis & exedris ad portas & ingressus templi per atria, & cubicalia, in quibus sacra suppellex asservatur. In loco purificationis, ubi lavantur Sacerdotes, & victimæ. Et in Sanctuario loco magis sacro, quam sint portæ, aut atria, cum Cantores tempore Sacrificii canebant in atrio Sacerdotum, ubi erat altare holocausti.*

29. *Super panes propositionis, quos singulis hebdomadis die Sabbati Sacerdotes mensæ aureæ in sancto coram Domino apposita imponebant, figura erant quadratæ. Duodecim erant pro singulis tribubus Israël. Cumque singulis Sabbatis recentes, & calidi imponerentur, subducebantur veteres, qui solis Sacerdotibus in usum esse poterant. Et super omne pondus & mensuram. Tum quia Sacerdotum, & Levitarum erat, omnia DEO offerenda mensuræ: an scilicet justum pondus a lege præscriptum haberet; tum quia eorum erat, justas in templo servare mensuras, & pondera, ut, si per fraudem in populo illa vitarentur, ad mensuras & pondera templi restituerentur, & corrigerentur.*

CAPUT XXIV.

Distribuantur Sacerdotes in 24. Classes, ac cuique sua Levitarum Classis ad subserviendum in sacrificio assignatur.

2. *Mortui sunt Nadab & Abiu. Filii Aaronis igne Cœlesti absumpti, quod uterentur igne profano. Historiam habes Numer. 3. 4.*

3. *Divisit David, per 24. Classes distribuendo Sacerdotes omnes, & singulis Classibus suas vices assignando, idque per sortes, ut hic dicitur v. 5. ne quid favori datum videretur, nec quisquam*

queri posset, se aliis esse postpositum.

5. *Erant enim pari jure, pari decreto, omnes Principes Sanctuarii, Principes DEI, id est maximi, quia in iis, quæ ad DEUM pertinent. Unde & Principes Sacerdotum vocabantur capita harum 24. Classium. His omnibus eminebat, & præerat summus Pontifex, scilicet Sacerdos.*

6. *Abimelech filio Abiathar.* Apparet Abiatharum summum tunc cum Sadoco Pontificem magnam partem functionum suarum subinde transcripsisse filio suo Ahimelecho, etiam curam hujus distributionis Sacerdotum in suas Classes, & vices: forte, quod ægrotaret tum temporis, vel aliis negotiis magis urgentibus distineretur.

31. *Contra fratres suos, videlicet ex opposito fratrum, seu cognatorum suorum.* 70. legunt sicut fratres eorum. q. d. Sicut Sacerdotes posterius Aaronis divisi in 24. Classes sortem jecerant, ita etiam Levitæ vices ministrandi sorte acciperunt.

CAPUT XXV.

Numerantur 24. Classes Levitarum ad canendum, psallendum, & cytharizandum deputatorum.

1. *Magistratus exercitus.* Principes tam politici, quam Ecclesiastici ex Levitis segregaverunt in ministerium canendi in templo: hoc enim significat hic prophetare in psalteriis &c. Porro psalterium videtur lyra fuisse, 7, 8, vel 10 chordarum, quæ plectro pulsabatur. Ita Lucas Dudenensis in Chronico. *Secundum numerum suum.* Tanto numero, quanto ad id munus destinati fuere, & eo ordine, quo sunt sorte designati Cantores.

2. *Sub manu Asaph,* nimirum sub ejus directione. *Prophetantis* laudes divinas decantari curantis *juxta Regem* ad Regis imperium. Alii explicant hos non in Gabaon in tabernaculo Moylis, sed in arce Sion sanctos esse Cantorum officio, ubi Rex suam sedem habebat: vel in separato loco templi, ubi Rex adorare, & divinis laudibus vacare solebat.

3. *Heman vidensis Regis.* Sicut

Cantores dicuntur *Propheta*, ita etiam appellantur *videntes*, quæ vox alias sæpe in Scriptura Prophetas proprie significat; eos scilicet, qui obscura, aut futura prævident. *In sermonibus DEI* Psalmis nimirum, & prophetiis, quas canebant. *Ut exaltaret cornu.* Id est ad laudandam divinam potentiam, quæ cornu metaphora designatur in Scriptura, & divinæ potentiz, & bonitatis opera.

7. *Qui erudiebant canticum.* Qui docebant reliquos scite canere, & psallere tam voce, quam instrumentis musicis.

8. *Doctos pariter & indoctos* q. d. David distribuit Cantores in 24. Classes, & cuique Classi dedit 12. magistros musices peritos, qui cæteros in cantu dirigerent, & persisterent. Quocirca hi magistri universim fuere 288. multiplicata enim 24. per 12. resultabit dictus numerus.

CAPUT XXVI.

Recensentur Ordines & Classes Levitarum, qui erant Janitores templi. Ad hæc Custodes thesaurorum tum templi, tum Regis.

1. *Divisiones autem Janitorum.* Hi ex familia Core, & Merari fuere, atque in quatuor Classes divisi pro quatuor templi foribus, quæ quatuor mundi plagas respiciebant.

5. *Quia benedixit illi Dominus.* Sermo est de Obed Edom, quem Dominus benedictionibus cumulavit propter arcam domi suæ receptam, & sedulo custoditam. Hæc autem benedictio maxime fecunditatem respexit, & ingentem filiorum numerum, quibus DEUS illum donavit.

6. *Viri fortissimi.* Eorum enim munia velut militaria erant, arma deferebant, omniaque præstabant officia custodum Domus Domini. Summam igitur oportuit illorum virtutem esse, & vires corporis ingentes, ut aperirent, & clauderent templi valvas, quæ immanes, ac prægraves, easque Josephus tales fuisse ait, ut 20. viri eas vix claudere possent. Porta vero erant 4. prima ad Orientem, 2da. ad Septentrionem, 3tia. ad Austrum, 4ta ad Occidentem. Prima intelligi potest baptismi, & ingredientium; Secunda pœnitentiæ, & redeuntium; Tertia Reli-

gionis, & proficientium; Quarta mortis, & pervenientium.

15. *In qua parte (palatii) erat domus Seniorum,* nempe Concilium magnum Sanhedrim dictum, 72. Judicum. De quo Numer. 11.

16. *Via ascensionis* vocatur acclivis illa via, qua ex subiecta Urbis parte ascendebatur primo ad tabernaculum in arce Sion, deinde etiam ad templum in monte Moria. *Custodia contra custodiam.* Custodiz sibi invicem, & e regione respondebant: forte propter adventantium frequentiam, & majus periculum. Dicuntur enim ad hanc v. 18. portam nimirum Occidentalem quatuor Levitæ Principes Custodiarum excubasse in via illa acclivi publica: præter binos alios, qui per cellulas, id est in consuetis ædibus excubitorum templi excubabant cum subiectis sibi cohortibus.

18. *In cellulis Janitorum.* Hebr. *ad cellulam instrumentorum,* in quibus instrumenta pro sacrificiis servabantur.

29. *Ad opera forinsecus,* puta ad ligna & lapides cadendos, & polliendos, ad vineas, prata, & agros templi colendos.

CAPUT XXVII.

DUodecim Principes militiae Regiae ex variis tribubus, quorum singuli suo mense praerant 24. millibus armatorum, item alii Principes tribuum singularum recensentur.

1. *Principes familiarum Tribuni, & Centuriones &c.* Haec recensiti sunt Ordines Sacerdotum, Levitarum, & ministrorum templi; hic vero agitur de divisione politica unice ad Regis Majestatem spectante. Levitarum divisio facta est ultimo vitae Davidis anno; & 24. hominum millia pro Regis custodia ipso regni initio electa fuerunt. Tribuni mille militibus praefecti, *Chiliarcha. Centuriones, Praefecti*, qui Principum familiarum vices gerebant, & iis impeditis eorum munere fungebantur. Distributi erant bellatores in duodecim classes, & in unaquaque 24. millia, qui toto mense lunari erant in armis eo in loco, quo Rex pro temporum necessitate praescribebat. Reliquis undecim mensibus quiescebant hi ab armis, & alii totidem in locum succedebant post singulos quosque menses. Hac ratione nec gravis cuipiam erat militia, nec admodum sumptuosa. Nam quisque suo mense, quo in exercitu comparere debebat, se ipsum alebat. Neque praepediebat rei domesticae, aut propriorum negotiorum curationi, cum facile unicuique esset uno per annum

mense a domo abesse. Interim Regi prospectum semper erat de recenti, & tamen veterano milite, & quidem adeo numerofo, ut paucorum dierum intervallo cogi potuerit exercitus trecentorum millium militum cum ducibus suis spectatissimae virtutis. Principes, qui praerant his turmis mensuris, de nomine hic recensentur usque ad v. 16. habebant singuli vicarium unum generalem, qui absente, vel impedito Principe praerat toti illi exercitui. Et hoc est, quod dicitur v. 4. *post se alterum habuisse*; & v. 7. *post eum fuisse*.

16. Porro tribubus praerant alii, qui mox recensentur. Hi erant jure primogeniturae Principes singuli suarum tribuum. At qui militiae praerant, designabantur a Rege pro robore, prudentia, experientia, & talento cujusque.

23. *Noluit autem David numerare eos.* Si recensere voluisset universum Israel, visus fuisset velle tentare DEUM, atque experiri, num re ipsa multiplicasset Israel veluti stellas caeli juxta ea, quae pollicitus fuerat. Noluit igitur habere universalem omnium aetatum recensionem, merito existimans hoc idem fuisse futurum, ac Isthmum

E

per-

perforare, propter innumerabilem populi multitudinem.

33. *Achitophel etiam consiliarius Regis.* Hic nefarius ille Achitophel est, qui per summum scelus a Davide defecit, ut Absolonem sequeretur: *Chusai*, qui hic *Regis amicus* vocatur, Davidi ea præstitit benevolentia argumenta, quibus ma-

jora vir viro præbere nequeat, coercens perniciosum consilium, quod Achitophel Absoloni contra Regem dederat 2. Reg. 16.

34. *Post Achitophel, laqueo extinctum Jojada & Abiathar.* Hic Pontifex, iste e primis Sacerdotibus erant Davidi ab intimis Consiliis.

CAPUT XXVIII.

David convocatos Regni Principes æque, ac Salomonem hortatur, ut DEI leges exacte custodiant; præscribit formam templi, omniumque ejus partium, quam a DEO acceperat.

1. *Cum Eunucho.* Cubiculariis, viris nobilibus, spectata fide, & probitate. Eunucho hic non significat Castratum, lege enim prohibebantur Judæi Levit. 19. *non incidetis carnes vestras.* Gentiles vero non fuerunt dicti hic Eunucho; nam ad Consilium Regis intimum admittebantur, a quo alienigenæ omnes arcebantur.

2. *Scabellum pedum DEI nostri.* Arca fœderis vocabatur scabellum pedum DEI, qui inter alas Cherubimorum supra propitiatorium sedere credebatur, pedibus suis arcæ quasi scabello inniti, atque ita responsa dare petentibus dicebatur. Sic illud Psal. 98. *adorate scabellum pedum ejus*, ad literam de arca intelligitur. Sublimiore sensu S. August. de adoratione corporis Christi interpretatur.

4. *Ut essem Rex super Israel in Sempiternum.* Regno perpetuis succes-

sionibus ad posteros meos transmissio. Porro phrasis Scripturæ in *Sempiternum*, longum tempus significat, ut docet Abulens Quæst. 15. Vel certe de Christo accipiendum est. *De Juda elegit Principem:* Ita in singulari legunt Hebræa, Chaldæa, & Græca. Latina Vulgata in plurali: *Principes*; q. d. DEUS voluit a tribu Juda Principes populi sui, id est Reges deligi, non modo nunc, sed & deinceps. Id vero se velle significavit Gen. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & Dux de femore ejus.*

5. *Elegit Salomonem:* significavit enim Davidi Dominus per Nathan Prophetam, Salomonem regnaturum, & ædificaturum templum supra Cap. 22. 9. Hic Princeps erat figura JESU Christi.

9. *Tu autem Salomon fili mi scito DEUM: Cognosce DEUM, & sæpe cogita, & æstima immensam DEI*

DEI Majestatem, potentiam, justitiam, bonitatem, ut hæc cognitio te impellat ad eum jugiter colendum, amandum, & timendum.

11. *Domus propitiationis*: id est Sancti Sanctorum; in ea enim erat propitiatorium supra arcam, ex quo DEUS propitius Pontifici oracula, & populo beneficia præstabat.

12. *Thesauri Sanctorum*: sunt æraria, in quibus ea, quæ DEO consecrabantur, & sic sancta fiebant, asservabantur.

14. *Aurum in pondere*: describit quantum auri pondus deberet impendi in vasa aurea, ipsumque aurum, & argentum tradidit.

15. *In Candelabra aurea*. In tabernaculo Moysi unum erat candelabrum aureum, in templo vero de-

cem. Nam cum DEUS Exod. 25. unum jussit fieri candelabrum, non vetuit plura, populo etiam interim divitiis aucto.

18. *Similitudo quadrigæ Cherubim*. Cum enim antea in tabernaculi propitiatorio per Moysen facta non essent nisi duo Cherubini, qui quasi bigam faciebant cui DEUS insideret: jam jubetur quadriga fieri duobus aliis Cherubinis adjectis.

19. *Omnia venerunt scripta manu Domini ad me*: Seu descripta, & delineata manu Angeli, vicem DEI suppletis; nimirum sicut olim Moyse tradita ab Angelo fuit idea tabernaculi, & omnis ornatus ejus, ita nunc Davidi formam templi, & omnis suppellectilis illius, cælitus tradita fuit. Vide 3. Reg. 6.

CAPUT XXIX.

Recensentur impensæ a Davide præparatæ ad fabricam templi: item ea, quæ adjecerunt Principes, & populus. Salomon secundo publice ungitur in Regem, ac David plenus dierum, & meritorum moritur.

2. *Et quasi stibinos*. Lapidés candidos intelligit, quos Alabastrites appellamus. Similes stibio, quo mulieres faciei fucum faciunt, ut appareant formosiores, quam sint. Ita Jezabel Reg. 4. depinxit oculos suos stibio. Unde in Hebr. est: *lapides fuci*, quod scilicet intuentibus fucum facerent. *Marmor parium*. Hebraice tantum est *marmor*, sed 70. & Latinus ut exponerent, qua-

le fuerit, adjecerunt Epitheton *Parium* ab Insula *Paro*, una ex Cycladibus; album erat, & cæteris marmoribus præcellebat.

5. *Impleat manum suam*. Auro, & donis, quæ liberaliter vult DEO offerre pro fabrica. Significare videtur David oblationem hanc fore quasi sacrificium DEO gratissimum, & ipsos offerentes quasi Sacerdotes, Implere enim ma-

num phrasi Scripturæ Sacerdotio initiare est. Vide Jud. 17.

7. *Solidos 10. millia.* Solidus erat 6ta unciz pars, indeque sextula dicebatur, & 72. solidi faciebant libram, quæ duodecim uncias continet.

14. *Tua sunt omnia.* Quidquid DEO offerimus, ab eo accipimus; & tamen DEUS sic accipit, quasi nostrum sit.

17. *In simplicitate cordis mei.* Hebraice dicitur reſtitudo, Græce iuſtitia; designat candorem animi, & rectam, puramque intentionem, quæ a Christo vocatur oculus simplex Matth. 6.

20. *Adoraverunt DEUM, & deinde Regem.* Pari nimirum gestu (ut ait Grotius) animo diverso. DEUM supremo cultu, qui latræ dicitur, adorarunt. Coram Rege vero se abjecerunt, ut honorem duntaxat civilem illi deferrent.

21. *Tauros mille.* Refer hæc non ad sola holocausta, quæ proxime præcedunt, sed ad omnes victimas Domino die illa immolatas, v. g. hostias pacificas, quæ non totæ igne absumebantur, ut fiebat in holocaustis; sed pro maiore parte cedebant offerentibus in epulum: unde & hic subditur, victimas illas abundantissimo fuisse in omnem Israël; id est omni populo, qui tum convenerat, abunde suffecisse in tantum epulum.

22. *Unxerunt secundo Salomonem.* Prima unctio, quæ ad preces Beth-

ſabee facta fuerat in Gihon 3. Reg. 1. tumultuario opere, & coram paucis facta fuit. Itaque conveniebat eandem publice, & solemniter institui, totoque Israël præſente, & consentiente iterari. Eadem opera etiam Sadocum solemniter inunxerunt in Summum Pontificem: forte ne quis locus eſſet cavillationi, non eſſe legitimum Pontificem, qui a Saule tyranno potius, quam Rege intrusus eſſet in munus sibi non debitum, utpote vivente legitimo Pontificatus hærede Abiatharo. Et verisimile est Abiatharum, ejusque sequaces sparsisse ejusmodi rumores sub id maxime tempus publici schismatis, quo alter Adonix, alter Salomoni palam favebat. Unde Salomon, qui suggerente Davide jam tum decreverat exauſtorare Abiatharum, solumque Sadocum, ejusque posteros Pontificatui adhibere, ne quod deinceps cuiquam dubium de illius unctioe occurreret, voluit eandem coram universo Israël seu iterari, seu comprobari. Ex hoc loco planum fit, Sacerdotum, & Regum consecrationem in Veteri lege nullum impreſſiſſe characterem, nequaquam tamen certum est, Sadocum unctum jam fuisse; nam Sacerdotes ex Semine Aaron descendentes ungere non fuit necessarium.

30. *In cunctis regnis terrarum:* Hyperbolice dictum, cuncta regna pro regnis Palæſtinæ vicinis,

LIBER II. PARALIPOMENON.

CAPUT I.

Oblatis mille hostiis a Salomone in Gabaon DEUS illi nocte apparet, optatam donat sapientiam cum immensis divitiis, & gloria. Numerus curruum ejus, & equitum.

Primi tres versus clari sunt ex dictis 3. Reg. 3. v. 1.

5. *Altare - requisivit Salomon, illud adiit in Gabaon, ubi erat tabernaculum, ut super altare æneum offerret mille hostias.*

10. *Ut ingrediar, & egrediar coram populo. Scilicet ut Regem decet. Ea phrasi explicant Hebræi omne genus actionis publicæ, & conversationis.*

12. *Nec ante te, nec post te fuerit similis tui. In Ecclesiaste Salomon de se loquitur. Ecce effectus sum magnus, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem. Et Proverb. 30. ait: stultissimus sum virorum. Nimirum ibi loquitur de Sapientia Sæculi, quæ inimica est DEO; unde statim sequitur: & sapientia hominum non est mecum, non didici sapientiam, & novi scientiam sanctorum.*

15. *Sycomoros. Arbor est Palæstinæ familiaris, plebeorum ædificiorum fabricis subserviens, parum ad firmitatem, & speciem idonea, usitata tamen, quia facili impendio comparabilis. Opponitur Cedro, quæ ob firmitatem suam palatiis Regum adhibebatur.*

16. *Adducebantur ei equi - &c. de Coa. Hebræi מיקרא Mikoa, i. e. de Coa: sic recte olim antequam puncta a Masorethis apponebantur, legi potuit; idque erit nomen proprium urbis in Ægypto; vel potius insula quædam maris mediterranei. At hodierno in codice Hebræo, prout puncta literis sunt subjecta, legitur Mikve מיקבה quod ex quibusdam significat congregationem populi, vel emporium.*

CAPUT II.

Salomon ad templi fabricam destinat 70. millia bajulorum, & 80. millia latomorum: paciscitur cum Hiram Rege Tyri de insigni architecto; lignisque transmittendis.

1. *Decrevit autem Salomon &c.* Totum hoc caput explicatum est 3. Reg. 5. *ram Patris mei; subaudi Architetum, & famulum.*

2. *Et numeravit - - Præpositosque eorum tria millia sexcentos.* L. 3. Reg. C. 5. numerantur tantum 3300. Sed ibi omittuntur, qui præpositis præerant, quique erant 300. Præpositi superiores, qui hic supplentur.

13. *Misi tibi - - Hiram Patrem meum.* Quem scilicet ego ob virtutem, sapientiam, & industriam veneror ut Patrem: & tum temporis viri eximii *Patres* vocabantur, ut apud nos Magistri. Hebr. Septuag. & Chald. habent: *Hi-*

17. *Numeravit igitur Salomon omnes viros Profelytos.* De filiis Israël erant 30. millia, qui ad cædendas de Libano Cedros missi sunt, de Profelytis cæsores lapidum, de Gentibus ipse Hiram, & Servi ejus, qui cum servis Salomonis ligna cædebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quos ædificanda erat Ecclesia, præcessit in ædificio templi; Judæi enim, Profelyti, & Gentiles ad fidem conversi Ecclesiam Christi recte vivendo, & docendo construunt.

CAPUT III.

Templum Salomonis, illius dimensiones, & ornamenta.

1. *Et cepit Salomon.* Hoc caput satis intelligitur ex dictis 3. Reg. 6. *In monte Moria,* in quo olim Abraham filium suum Isaac DEO obtulerat. Gen. 22.

3. *Longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta.* Secunda namque mensura fuit, qua hi 60. cubiti divisi, & dimensi sunt in duas sectiones, scilicet ut ex eis sanctum haberet 40. cubitos, reliquos vero 20. haberet sanctum sanctorum,

5. *Domum majorem.* Sanctum, seu sanctuarium, in quo erat altare thymiamatis, quodque medium erat inter porticum, & sanctum sanctorum, atque utroque majus.

14. *Fecit quoque velum;* Verius videtur fuisse: duo vela; quod multi Auctores tradunt apud Barad, quorum alterum esset ante sancta, alterum ante sancta sanctorum. Quod vero velum occumbente Domino in cruce scissum fuc-

fuerit, non convenit inter Auctores. Opportunius hoc ipsum examinabitur in Commentario in D. Matthæum. Reliqua hujus capitulis explicata sunt 3. Reg. 7. a v. 15. & deinceps.

CAPUT IV.

Construitur altare æneum, mare fusile, decem conchæ, candelabra itidem decem, mensæ pariter decem, phialæ centum, & cætera ad ornatum templi pertinentia, quæ Lib. 3. Reg. 7. sunt descripta.

1. *Fecit altare æneum 20. cubitorum longitudinis.* Altare holocaustorum, quod fecerat Moyses longe minus erat hoc, cum quinque tantum latitudinis, tres vero altitudinis cubitos haberet Exod. 27. Illud vero, quod Salomon confluxit, æneum erat, intus cavum; non seculus, ac illud a Moysè exstructum, atque impolitis lapidibus, vel ingesta humo fuisse repletum Menochius perhibet juxta verba Exod. 20. *Altare de terra facietis mihi &c. Decem cubitorum altitudinis.* Ut Sacerdos in altari sacrificaret, non ascendebatur per gradus, id enim vetitum erat Exod. 20. sed per pavementi acclivitatem.

2. *Mare fusile:* id est lavatorium. *Funiculus 30. cubitorum* Peripheria maris ænei erat 30. cubitorum, nempe triplo major diametro ejusdem. Ita 70.

3. *Similitudo boum:* Præter duodecim boves, quibus mare velut fulcris insisteret, erant in anteriore parte maris spatio 10. cubitorum (quæ erat 3^{ia} pars peripheriæ maris) alia capita boum pro-

minentia: forte per illa tanquam per epistomia aqua educebatur. Erantque hæc *duobus versibus*, Hebr. & 70. duobus ordinibus distincta, uno infra labium, altero versus fundum; hæc capita pariter erant fusilia eadem massa cum mari.

5. *Porro vastitas ejus, seu crassitudo* habebat mensuram palmi 4. digitorum: vel *repandi lilii*: labium erat instar folii lilii circa extremum recurvi, capiebatque ter mille metretas, seu 280. modios Parisinos.

6. *Ut lavarent in iis omnia, quæ in sacrificium erant oblaturi.* Hebr. *fecit hos luteræ ad ablucendum: illuc omne opus holocausti injiciebatur; mare autem destinatum erat, ut ibi Sacerdotes abluerentur.* Luteræ (vasa erant a quatuor Cherubim suffulta, quorum singuli basibus nitebantur, quæ rotis æneis instructæ ad illos huc aut illuc transferendos conferebant) inserviebant holocaustorum victimis abluendis, & omnibus, quæ in sacrificiis adhibebantur, cultris, pateris, vasibusque aliis, ac præterea partibus victimarum pro peccato, & hostiarum pa-

cificarum. Mare vero æneum Sacerdotibus ita reservatum erat, ut ibi vel corpus totum, vel pedes duntaxat, & manus, prout indigebant, abluerent. Non ingrediebantur autem maris concham, sed inde per epistomia hauriebant aquam, eamque in pelvibus, aut hydriis excipiebant, ut ibi se lavarent.

8. *Phialas centum.* Hebraicus

textus proprie pateras significat, vel instrumenta ad liquorum libamina peragenda.

9. *Basilicam grandem.* Hebraice, & Græce *atrium magnum*, scilicet pro populo porticibus undique circumdatum.

21. *Florentis quedam,* Hebraice *flores*; nempe opere fusili de auro, imitabantur flores liliorum, vel etiam alios.

CAPUT V.

Illatis in templum vasculis sacris, variisque donariis, arca solemniter in sancta sanctorum inducitur, Gloria Domini implet templum.

Caput hoc maxima parte explicatum est 3. Reg. 8.

10. *Nihilque aliud erat in arca, nisi due tabule lapideæ;* nam licet a tempore Moysis, dum in tabernaculo nullus alius esset locus, in quo tuto, ac religiose possent reponi (*Virga Aaron, que fronderat, & urna aurea cum manna, & Deuteronomium Moysis* reposita fuerunt vel intra arcam: ut insinuat S. Paul. ad Hebr. 9. & docent S. August. & Thomas, vel saltem ad latera arcæ, ut de Deuteronomio diserte iussit Moyses) tamen ex quo conditum fuit stabile templum, & in eo varia ad latus gazophylacia, in quibus res illæ sacræ commode possent asservari, videntur ab arca semotæ, & in vicinum aliquod conclave traductæ; ut de libro Deuteronomii certo constat, paucis post

seculis inter alios templi thesauros repertum, ubi Helias Sacerdos 2. Paralip. 34. dicitur reperisse *librum legis Domini per manum Moysi.*

11. *Sanctificati sunt:* mundarunt, & purificarunt se, ut ministrare possent, ne Sacerdotes deessent victimis, quæ mactabantur eo die maxima copia. *Nec adhuc in illo tempore (dedicationis templi) vices, & ordo inter Sacerdotes diversus erat.* Hebraice: *non observabatur;* nempe confluxerant non ii soli, quibus ministerium ea septimana incumberebat (neque enim hi sufficissent) sed omnes, quotquot ex toto Israële haberi poterant. Cætera hujus capituli vide 3. Reg. 8.

Quæres: quorsum tanti sumptus, labores, & sudores in templum impensæ, cum tamen DEUS non habitet in templis manufactis, ut habetur Actor. 7. & 17.

R. DEUS in iis non habitat tanquam egens habitatione, ut exponit S. Paulus Actor. 17. non ut Rex in palatio, quo tutus sit ab injuriis aëris, nam ejus immensitas loco contineri nequit. Habitat vero ibi, in quantum exaudit preces nostras, confert beneficia, & peculiari quodam modo præsentiam suam exhibet, jubetque nos eo conferre, ut sibi laudes, sacrificia, & orationes offeramus. Templum Jerosolymitanum DEUS elegit, & sanctificavit, ut nomen suum habitaret in eo, suam potentiam, Majestatem, sapientiamque revelaret, quod & verbis, & signis multis fecit.

CAPUT VI.

Rex Salomon populo publice benedicit, Deoque gratias agit de promissis olim Davidi factis, jam opere impletis: orat enixe, ut populi in templo precantis vota semper DEUS exaudiat.

1. Dominus pollicitus est. Totum hoc caput continetur, & explicatur. 3. Reg. 8.

21. *Quicumque oraverit in loco isto.* Hinc colligimus orationes in templo factas magis exaudiri, quam aliis in locis, quod templum ob eam causam fuerit extructum, ut fideles precibus suis conjunctis DEUM orent, ac demum unitas, & charitas conservetur: nam eo conveniunt, ut unius Ecclesiæ membra, fidei, & charitatis vinculo colligata; quod plurimum confert, ut preces nostræ exaudiantur.

28. *Ærugo*, proprie æris rubigo dicitur: *aurugo*, vitium coloris in homine; quod ieteritia dicitur ab auri colore; sed utrumque hic pro

segetum vitio poni videtur. 70. tamen vertunt æris corruptionem, ieteritiam.

33. *Tu exaudies, - - pro quibus invocaverit te.* Joëlis 2do, dicitur: *omnis, qui invocaverit nomen Domini salvus erit.* Et Matth. 7. *non omnis, qui mihi dicit: Domine, Domine &c. & invocaverit* quatuor importat: scilicet *perseverantiam*, quia omne tempus complectitur: item triplicem invocationem, nimirum oris, cordis, & operis; in Matthæo tantum duo istorum quatuor reperiuntur; unde bis dicitur: *Domine, Domine!* non ter.

41. *Consurge Domine in requiem tuam.* In templo inter nos, & nobiscum jugiter habita. *Tu, & arca fortitudinis tua.* In arca enim DEUS

DEUS ostendere solebat potentiam suam, & fortitudinem, cum ad ejus præsentiam Jordanem divisit, Jerichuntis muros prostravit, Chananeos, Philisteos, aliosque Israëlites hostes debellavit. *Sacerdotes tui - - induantur salutem, justitiam, & sanctitatem; id est his*

virtutibus abundant, ut iis quasi vestibus undique cingi, & ambiri videantur.

42. *Ne avertas faciem Christi tui. Mei ipsius, qui a te factus sum Christus, seu unctus: ne me, meamque faciem, & orationem spernas, & pudore suffundas.*

CAPUT VII.

DEUS igne e cælo misso victimas Salomonis inflamat, eique revelat, se ejus preces exaudivisse, ut orantes in templo pro qualibet necessitate exaudiat.

1. *Et Majestas Domini. Hebraice, & Græce: gloria Domini scilicet nubes splendida, quæ DEI invisibilis præsentiam, gloriam, & majestatem repræsentabat.*

6. *Sacerdotes stabant in officiis. Nempe distributi per turmas suas fungebantur singuli officiis suis. Simili modo stabant Levitæ in organis carminum Domini: id est cum instrumentis omnis generis musicis, quibus canebant per manus suas,*

manibus, & pletris pulsantes psaliebant carmina, in laudem DEI a Davide composita.

8. *Eccit Salomon solemnitatem in tempore illo. Peracta dedicatione templi per octiduum, celebravit consequenter alio octiduo festum scenopegiæ, quod eodem mense celebrari debebat. Hæc, & reliqua hujus Capituli explicata sunt 3. Reg. 8. & 9.*

CAPUT VIII.

Salomon plures civitates ædificat; Chananeorum reliquos sibi tributarios facit: Sacerdotum, & Levitarum officia distribuit: Classemque in Ophir mittit.

2. *Civitates, quas dederat Hiram Salomoni: Certavit enim Hiram benevolentiam signis cum Salomone; a quo cum 20. oppida accepisset, ut dicitur 3. Reg. 7. ipse*

Salomoni alia donavit; aut fortasse eadem reddidit.

4. *Et ædificavit Palmiram. Sira erat in Syria superiore unius diei itinere ab Euphrate: hæc urbs fuit*

fuit Regis Odenathi, & Zenobiz uxoris sedes. Sunt, qui putant *Palmiram* alio nomine *Emath* appellari in tribu *Nephtali* ad radicem *Libani*.

6. *Urbes quadrigarum.* Quæ e-

quorum, & curruum multitudini erant destinata.

18. *Quadringenta, quinquaginta talenta.* L. 3. Reg. 420. ponuntur. Videntur ibi deduci sumptus in navigationem facti.

CAPUT IX.

ADventus Reginae *Saba*. Proventus annui *Salomonis*; reliqua ejusdem magnificentia. Mors denique post annos regni 40.

Hoc caput continetur in capite 10. Lib. 3. Regum.

25. *Habuit - - quadraginta milia equorum in stabulis.* Hebr. 4000. *Abia, Ado, &c.* non exstant. *Stabula equorum, in singulis sta-*

bulis decem equos. Nota: libri

CAPUT X.

Filius, & Successor *Salomonis Roboam* spreto *Seniorum consilio*, populum contemnens, discindit regnum *Israëlis* in duas partes.

Profectus est autem Roboam &c. Totum hoc caput explicatum habes L. 3. Reg. Cap. 12.

CAPUT XI.

Roboam volens armis subjugare decem tribus, prohibetur a *Se-meia* Propheta. Multi Sacerdotes, *Levitæ*, & fideles relicto *Jeroboam* Idololatra in *Jerusalem* migrant. *Roboam* ex multis uxoribus multas procreat proles.

11. *Posuit in eis Principes: Belliduces, cum commeatu sufficienti, ut vicini hostis Jeroboami insultus sustinere possent. Erant enim Civitates limitaneæ in confinio Judæ, & Israëlis,*

14. *Eo, quod abjecisset eos Jeroboam. Scilicet a munere Sacerdotali, & Levitico. Cum enim nolent ipsi sacrificare in idolis, neque Jeroboam permetteret eos Jerosolymam adire ad sacrificandum*

DEO vero, fiebat, ut omni prorsus sacro munere privati manerent. Maluerunt tamen proprias sedes, & urbes relinquere, & ad tribum Juda se conferre, quam sacerdotibus suis functionibus ita privari.

17. *Roboraverunt Roboam per tres annos.* Hoc undique tam multorum piorum concursu factum est, ut staret in avita pietate, & robore regnum Roboam saltem per tres annos. *In viis David, & Salomonis,* supple, priusquam hic in senio peccaret.

22. *Constituit Abiam in Capite.* Id est Caput, & primum omnium; neque enim erat major natu, sed ob singularem prudentiam prætulit illum parens reliquis filiis omnibus, qui erant numero 28. Et ne quod illi ab his periculum crea-

ri posset; en! novum tyranni inventum.

23. *Potentior super omnes filios ejus:* supple: ut esset *Abias:* ut commode prævaleret omnibus fratribus suis, captivos constituit, Hebraice: *divisi* Roboam omnes filios suos seorsim *in cunctis finibus Juda, & Benjamin, & in universis civitatibus muratis.* Quasi in honestis carceribus, ne possint capita conferre, & conspirare contra *Abiam;* juxta illud politicum, & tyrannicum Machiavelli præceptum: *si vis regnare, divide.* Atque, ut forte sua contenti viverent, ne de regno cogitarent, *præbuit eis escas plurimas,* pingues reditus, quibus alerentur. *Et multas petivit uxores Abiæ,* & cum primis reliquis filiis suis, ut ventri, & Veneri vacantes in delicioso otio torperent, & confenescerent.

C A P U T XII.

Roboamus Dominum deserit, traditurque in manus Sefac, Ægyptii Regis. Mors Roboami, cui succedit Abia.

1. *Dereliquit Legem Domini.* Roboam tres annos fidelis fuit Domino; cum autem se pace frui, & regnum convalescere vidit, DEUM deseruit.

2. *Ascendit Sefac.* Vide dicta 3. Reg. 14. v. 25. *Troglodyta.* Populi Æthiopiæ sub Ægypto in sinum Arabicum, & mare rubrum vergentes, de quibus Plinius L. 5. C. 8. ita sunt *από τῶν τεύχλων,* id

est a terræ foraminibus, & cavernis, in quibus habitant, dicti.

7. *Non stillabit furor meus* amplius per continuas cædes, rapinas, & strages, quas parat Sefac. Exemplum cito, & facile placati DEI. Nam veram, & stabilem poenitentiam Roboami non fuisse, patet ex eo, quod instinctu Matris suæ Naamæ Ammonitis, ideoque idololatrarum reversus sit ad idola.

13. *Confortatus ergo est Rex Ro-* ad finem, repetita sunt ex 3. Reg.
boam. Quæ hic habentur usque Cap. 14.

CAPUT XIII.

Abia Rex Juda de Jeroboamo Rege Israël nobilissimam refert
victoriam. Ex 14. uxoribus 38. generat filios.

2. *Nomen matris ejus Machaja:* apud 70. vocatur *Maacha*, quæ multis videtur fuisse filia Absalon, seu ut scribunt 70. *Αβσσαλώμ*, quem Hieron. non putat fuisse Absalon filium Davidis, cujus unica fuit filia Tamar 2. Reg. 14. quæ non erat ex Gabaon, ut Uriel, sed ex Hebron; & 3. Reg. 15. vocatur Abessalom, non Absalon.

3. *Electorum quadringenta millia.* Quædam Biblia typis edita habentur, quæ Abiæ quadraginta hominum millia tribuunt, & Jeroboam octoginta; at Hebræus, septuaginta, Josephus, & Biblia meliora typis excusa unanimi consensu dicunt, quadringenta hominum millia in exercitu Abiæ fuisse, & octingenta in acie Jeroboam. Numerus hic ingens est; verum notandum, tunc Reges omnes, vel fere omnes subditos in aciem educere consuevissent, cum armis ferendis pares essent.

4. *Stetit Abia super montem.* Ut melius undique ejus oratio exaudiri posset, quæ erat gravitatis, roboris, & pietatis plena, licet impius esset, ac nefarius juxta Scripturæ testimonia 3. Reg. 15. Religionis causam prætexit, ut populi

sui animos erigat, & hostibus timorem incutiat; & DEUS populi pietatem respiciens magis, quam Principis pravas affectiones, insignem illi victoriam largitur. Utitur autem Abia, qui impius erat, ad conterendum Jeroboam, qui magis adhuc improbus erat.

5. *In pactum salis:* id est in pactum firmum, stabile, & æternum; Sal enim res a putredine integras conservat: hinc sal est symbolum æternitatis. Constat hoc pactum de regno in Davidis familia perpetuo, esse conditionatum; nempe si progenies Davidis pactum servet.

9. *Est Sacerdos eorum, qui non sunt Diis.* Sicut falsos habetis Deos, sic & falsos Sacerdotes. Non enim elegit DEUS eos, ut elegit Aarone, & posteros ejus; sed quicunque licet vilis, & sceleratus offerendo taurum, & septem arietes consecravit manus suas apud vos, hoc ipso fit Sacerdos Idolorum, puta vitulorum aureorum.

20. *Quem percussit Dominus:* Dubium est: an de Abia, an de Jeroboam sit sermo. Sed longe probabilius est, de Jeroboamo hæc dici.

CAPUT XIV.

A *Bia* succedit filius *Afa*, qui excisa idololatria confortatus a DEO *Zaram* Regem *Æthyopum* cum mille militum millibus ad internecionem cædit.

2. *Rex Afa* subvertit altaria peregrini cultus (quo Gentiles colebant Deos suos, & idola) & *excelsa*. Dices: 3. Reg. 15. 14. de *Afa* dicitur: non abstulit *excelsa*. Resp. *excelsa* alia erant idolis, alia DEO vero dicata; illa sustulit *Afa*, hæc non. Rursum *excelsa*, scilicet altaria, & simulacra, & lucos idolorum sustulit *Afa*, non vero templa omnia iis a *Salomone* dicata; hæc enim postea sustulit *Josias* 4. Reg. 23.

9. Egressus est autem (sub annum 15. regni *Afa*) contra eos *Zara* *Æthyops* cum exercitu suo decies centena millia. Hunc *Æthyopem* vult *Torniellus* non ex *Africa* prodiiisse, sed ex *Asia*, nempe *Madianitide*, *Judæis* vicina; unde originem traxit uxor *Moyfis*, quæ propterea *Æthyopissa* dicta est. Verum me-

lius *Seranus*, *Sanchez*, *Salianus*, & alii veram *Æthyopiam*, quæ sub *Ægypto* est, accipiunt. Hæc enim adjacet *Ægypto*, ideoque *Judææ* vicina est. Et forte *Zara* tam fuit *Rex* *Ægypti*, quam *Æthyopiæ*; nam hi ipsi Cap. 16. vocantur *Æthyopes* & *Lybies*; erant ergo veri *Æthyopes*, qui sunt in *Africa*, & *Lybia*. Favent huic sententiæ *Hebræi* in suo *Seder-Olam*, ubi ajunt, hunc *Zaram* restituisse *Afa* prædam omnem, quam *Jerosolymis* 26. annis ante *Sefacus* abstulerat.

13. Ruerunt *Æthyopes* usque ad internecionem. Nemini eorum, qui in *Victorum* manus venerè, vita permissa est; neque ex hac cæde in statum pristinum se restituere unquam valuerunt, DEO pro *Afa*, & *Juda* pugnante.

CAPUT XV.

A *Zarias* Propheta prædicit, destituendum *Israëlem* multo tempore veri DEI cultu, Lege, & Sacerdotio. Quo excitatus *Afa* Rex reliquias idololatriæ excindit, propriamque *Matrem* idololatriam imperio privat.

1. *Azarias* filius *Obed*. Nomen Parentis additur, ut hic Propheta distinguatur ab *Azaria* Pontifice,

qui sub idem tempus summo Sacerdotioungebatur.

3. Transibunt multi dies &c. Hæc ac

accidisse potant aliqui tempore captivitatis Babylonicae. Alii ad praesentem rerum Judaicarum statum referunt post Christi adventum, & captam a Romanis Jerusalem. Nam nunc Hebraei sunt sine DEO, qui scilicet Trinum non colunt, nec Christum agnoscunt: nec Lex Mosaica est, quae dudum obligare desiit. Absque Sacerdote, nunc enim confusis tribubus non habent Sacerdotes, nec Levitas. Doctore, nam pro veris Doctoribus mendaces, & fabularum Sectatores Rabbinos habent.

4. *Cum reversi fuerint.* Haec ad mundi occasum pertinent, cum scilicet Israeliticae, qui tunc supererunt aliquando resipiscentes salvi fient. Vide ad Rom. 11. 26. *Mense tertio:* Sivan, qui Majo nostro respondet, quo celebrabant Pentecosten, ut indicet, hoc festo ipsos DEUM invocantes, ejus ope tantam victoriam adeptos esse, ideoque in gratiarum actionem ei manubias hostium obrulisse. Ita vice versa Constantinopolis a Turca expugnata est in Pentecoste, eo quod Graeci impie sentirent de Spiritu Sancto, cujus hoc est festum, docerentque Eum non procedere a Patre, & filio.

16. *Maacham Matrem* - - *ex Augusto deposuit imperio:* id est aviam,

Matrem Abia, uxorem Roboam; aut potius uxorem Abia, Matrem suam; duz enim fuerunt ejusdem nominis, quarum altera avo, altera Abia Patri Asa nupsit. Hebr. *fecit, ne esset Domina*, ne Regina esset, ne se rebus publicis immisceret, vel potius ne praeset sacris, neve Astartae ministraret, ut habent 70.

17. *Cor autem Asa erat perfectum cum Domino cunctis diebus ejus:* Quoad verum DEI cultum externum; nam Asa per omnem vitam nunquam, ut alii, ad idola deflexit. In aliis vero peccavit graviter, ut patebit Cap. seq.

19. *Bellum vero non fuit usque ad trigessimum quintum annum Regni Asa.* Id est: Regni Judaici, quod a morte Salomonis, ubi ab Israelitico reliquarum decem tribuum solemnium schismate sejunctum fuit, hic potest dici tum coepisse. Ita Hebraei, Salianus &c. Cap. seq. *Baasa Rex Israel dicitur ascendisse in Judam anno 16. Regni Asa*, qui proprius annus erat Regni Asa proximus ab Aethyopica victoria. Nam Lib. 3. Reg. 16. dicitur Baasa obiisse anno 26. Regis Asa; itaque bellum non fuit usque ad 35. annum regni Judae, quod obtinebat Rex Asa: nam Roboam regnavit 17. annis, Abia tribus, quibus si addas 15, erunt anni 35.

CAPUT XVI.

A Sa percussus exercitu Baasæ Regis Israël, opem poscit a Benadad Rege Syria; qua de causa reprehensus ab Hanani Propheta, eum in carcerem mittit. Inde podagra correptus extinguitur.

1. Anno autem trigesimo sexto Ejus (Asæ) ascendit Baasa. Dices: Baasa jam erat mortuus ante decennium, scilicet anno 25. Regni Asæ, ut patet 3. Reg. 16. Nam anno 36. Asæ regnavit in Israël Amri 3. Reg. 16. B. varii varia ad hæc loca concilianda adferunt; verius videtur: hos 36. annos esse Regni Judæ; quare computandos esse a primo anno Roboam, qui primus fuit Rex in Juda; tum Israël, id est decem tribus Regem sibi creavere Jeroboam. Urgebis: hi 36. anni non vocantur Regni Judæ, sed regni Asæ. B. Idem est regnum Judæ, quod regnum Asæ; nam Asa aliud non habuit, quam Judæ.

7. Idcirco evasit Syria Regis exercitus de manu tua. Nam si DEO nixus fuisses, non solum Baasam Regem Israël, sed & Benadad Regem Syria ipsi confœderatum vicisses ejusdem DEI ope, qua ante vicisti Æthyopes longe his numerosiores, & potentiores.

10. Interfecit de populo plurimos. Qui Hanani Prophetæ innocentiam injuste ab Asa in carcere affli-

gi dolentes, ejus tyrannidem liberius inculcabant.

12. Agrotavit Asa dolore pedum vehementissimo. In Hebræo, & Græco additur usque ad supra, nempe ad caput. Cum enim podagricus humor caput impetiit, & dolorem ciet vehementissimum, & mortem accelerat.

14. Plenum aromatibus, puta balsamo, aloë, & myrrha, quibus adversus putrefactionem infarciri cadavera solent. Unguentis meretriciis. Vatabl. vertit: delicatissimis, quibus meretrices utuntur, ut stultos procos decipiant, & fœtentem halitum suum, quem stupris confectæ non secus, ac saniosa cadavera exhalant, obducant, & contegant, juxta illud. Posthume! non bene olet, qui bene semper olet. Et combusserunt supr eum. Hebraice: combusserunt ei, supple: aromata, quæ juxta cadaver continuo exurebantur. Unde patet, non tam ipsum cadaver apud Judæos, quam juxta cadaver aromata comburi consuevisse, ut multis exemplis docet Gaspar Sanctius, & alii.

CAPUT XVII.

A Sa succedit pius Josaphat, dives, & potens armis: hic mittit Doctores per totum regnum, qui populum legem DEI doceant. Veditigales ei sunt Philistæi, & Arabes. Milites, & Duces ejusdem recensentur.

6. Cumque sumpisset cor ejus audaciam propter vias Domini. Pietas, Religio, & custodia legis Divinæ Josaphato animos suffecit, ut, quod alii pii Reges, timentes populi offensam, & rebellionem, non audebant, ipse perficeret, excelsa, & Lucos idolis dicatos destrueret, & heroica opera promovendo divino honori animo destinaret. Sanctitas enim omnibus terrori æque est, ac Venerationi. Ita Pius V. Pontifex Turcarum terror fuit, & flagellum.

7. Miste de principibus suis Politicis; non tam ut docerent, quam ut Sacerdotibus, & Levitis, qui cum illis mittebantur, adessent, atque populum cogerent, ut illos summa cum observantia exciperent, &

quæ docti fuissent, exercerent. Insignis hic fuit zelus Regis Josaphat, quem olim imitati sunt S. Stephanus, Ungarorum primus Rex, S. Ludovicus Francorum, S. Wenceslaus Bohemorum Dux; hodieque Principes Orthodoxi cum incredibili Divinæ gloriæ accessione piissime æmulantur.

18. Et cum eo centum octoginta millia. Universim Josaphat sub signis habuit undecies centena, & sexaginta bellatorum millia DEO benedicente. Ita Cornel. in hunc locum. Præter tribus Judæ enim, & Benjamin potentes, & numerosas sibi subditas, multi ex decem tribubus avitæ Religionis studiosi, & prosperitate Josaphati illecti in Jerusalem transfugerunt.

CAPUT XVIII.

Josaphat filio suo Joram jungit uxorem, filiam impii Achab Regis Israël, cum eo que ad bellum contra Syros profisciscitur.

Totum hoc Caput fuscè explicatum est L. 3. Reg. 22.

CAPUT XIX.

Jehu Propheta arguit Josaphat, quod cum impio Achab fœdus inierit: unde hic zelum cultus divini adauget, ac Judices de

servanda justitia, Sacerdotes, & Levitas de populo pie erudiendo admonet.

2. *Impio Achabo præbes auxilium &c.* Cum hostibus enim DEI nimis familiariter agere citra necessitatem, aut publicam utilitatem, valde displicet DEO. Unde David Psal. 138. profitetur se hostem hostium DEI: *Nonne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescbam? perfecto odio oderam illos.* Quocirca subjungit DEUS per Jehu Prophetam: *idcirco iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te: quorum intuitu peccatum hoc, & pœnæ omnes tibi remittuntur. Quod nota pro merito bonorum operum adversus hæreticos.*

6. *Non enim hominis exercetis judicium, sed DEI.* Hebraico textui hic sensus tribui potest: *Non enim judicatis pro homine, sed pro DEO. Et (Dominus) est vobiscum, quando judicatis.* Debetis illum veluti in medio vestri sedentem, & judiciis vestris præsentem animo reputare:

DEUS stetit in Synagoga DEORum, vel Judicum. Psal. 81. Munus vestrum nequaquam humanum est, sed prorsus divinum; quod si DEUS a nobis exigit, cur negant Anabaptistæ homini pio, & Christiano licere jus dicere?

7. *Non est apud DEUM iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.* Ergo nec apud vos, qui Vicarii DEI estis, quidpiam istiusmodi inveniri debet. Digna sententia, quæ omnium curiarum parietibus, vel potius omnium judicum cordibus inscribatur.

II. *Amarias Sacerdos, summus, in his, quæ ad DEUM pertinent, præfidebit, in Ecclesiasticis causis, & negotiis.* Porro Zabadias super opera, quæ ad Regis officium. Causas, & politica negotia curabit. Ubi nota distinctionem fori, seu Magistratus Ecclesiastici, & Civilis contra Anglocalvinistas, & nostros Arminianos.

CAPUT XX.

I*nsignis Josaphat de hostibus victoria, sed ipse a Propheta reprehenditur, quod Societatem inierit cum Ochozia.*

1. *Eisti Ammon, & cum eis de Ammonitis.* Hoc est de Idumæis: hi enim ne viderentur contra Judæos, fratres suos, pugnare, vocabant se Ammonitas. Ita Auctor tradit apud S. Hieronym. hic Ammonitas,

ait, Idumæos vult intelligi, qui ob reverentiam Paterni nominis (Esau, qui erat frater Jacob Patris Judæorum) volebant in pristino habitu arma movere contra Israël, sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum.

2. *De his locis, quæ sunt transmare.* Puta mare mortuum: jamque tracto illo mari, seu lacu *Asphaltite*, castrametantur in *Engaddi*: in limitibus regni Juda; Syria enim separabatur a Judæa mari mortuo, ait Vatabl.

5. *Atrium novum*, seu innovatum. Cum enim Salomon amplissima fecisset templi atria, ut totum populum 12. tribuum caperent; deinde vero decem tribus fecissent Schisma a Roboam, & templo, hinc multæ atrii partes utpote vacuæ fuere occlusæ, vel ad alios usus deputatæ. At vero sub Josaphat crescente multitudine fidelium, & populi tam Juda, quam eorum, qui dictis tribubus transfugerunt ad Juda, necessum fuit, earum partes aliquas rursus aperiri, & innovari, ut tantam populi multitudinem caperent.

13. *Omnis Juda stabat coram Domino.* Patet ex hoc loco antiquitas lycaniz, sive orationis publicæ, & communis, qua in publica calamitate omnes cujusvis sexus, ætatis, & conditionis conveniunt, ut communi voce misericordiam DEI

implorent, Deoque quasi vim faciant. *Hæc enim vis grata est DEO*, ait Tertull. in Apoll. Idem fecere Ninivitz Jonæ 3. Machabæi 2. Machab. 3. Judæi tempore Judith Cap. 4. & alii pene innumeri.

33. *Populus non direxerat cor suum ad Dominum*; scilicet: perfecte. Nam divelli non poterat ab excelsis, quo minus ibi quoque sacrificaret DEO, licet præceptum esset, ut in solo templo Jerosolymitano (quia is locus erat a DEO ad id designatus) sacrificia offerrentur.

36. *Et particeps fuit, ut facerent naves, quæ irent in Tharsis.* Ex his constat Tharsis, cujus hic est mentio, non esse aliquam ex urbibus, aut portibus maris mediterranei (nam *Asongaber* portus est maris rubri) sed Oceano adjacere. Contritæ vero sunt naves pii Josaphat, quod junctæ essent navibus Ochoziz, impii Regis Israël. Simili modo jussit DEUS per Prophetam, ut Amasias impios Israëlitas, licet centum talentis argenti jam conductos, domum remitteret, ut, quantopere ejusmodi Societatem detestaretur, manifestum faceret,

CAPUT XXI.

Plo Josaphat succedit impius filius Joram, qui fratres suos, & nonnullos Principum occidit. Quare Elias literis missis ei gravem morbum, mortemque, ac toti regno cladem denunciat; quæ omnia reipsa evenerunt.

2. *Azariam, & Jabel, & Zachariam, Azariam.* Hi duo Azariz filii Josaphat aliter in Autographo textu scribuntur. Alter simpliciter

ter *Azarias*, alter *Azariabu*: Dominus *auxilium meum*. Reliqua usque ad *versum 12.* repetita sunt ex *4. Reg. 8. 17.*

12. Allatae sunt ei literae ab Elia Propheta: Nota: *Eliam* jam dudum raptum fuisse curru igneo: tempore enim *Josaphat* Patris *Joram* prophetabat *Elifæus*, qui *Eliæ* successit. Unde *Salianus* censet has literas datas anno nono post raptum *Prophetæ*. *Cajetanus* pro explanatione hujus loci existimat, alium hunc esse *Eliam* a *Thesbite*, sed hoc speciem veri non habet. *Vatablus* vult intelligi *Elifæum*, utpote cui *Spiritus Eliæ* infederit. *Emmanuel Sà* opinatur *Eliam* ante raptum suas literas scripsisse, & *Elifæo* dedisse ad *Joram* subinde deferendas: *Grotius* arbitratur hoc per *ignium* accidisse *Joram*.

Communis autem est opinio, *Prophetam* literas has de paradiso terrestri, vel loco illo, ubi adhuc vivus persistit, ad *Joram* misisse sive per *Angelum* humana forma indutum, sive per *Elifæum*, aut alium, cui, quemadmodum *Discipulis* in monte *Thabor* comparere potuit. Literas ipsas habes hic v. 12. quibus exprobrat *Elias* Regi *scdam* idololatriam sub nomine fornicationis, & fratricidia, prædicitque ei triplicem plagam: primo in publica clade bonorum suorum raptam, ut uxorum, & filiorum; quam mox intulerunt *Arabes*, *Æthyopes* & *Philistini*: 2do mortem probrosissimam per lentam viscerum egestionem post tabem duorum annorum: 3tio: denegatum honorem sepulturæ Regiæ.

CAPUT XXII.

Impium *Ochoziam* filium *Joram* Regem *Juda* occidit *Jehu*, simul & *Joram* Regem *Israël*. *Impia Athalia* occidit omnes filios *Ochoziæ*, unico *Joas* natu minimo per *Josabeth* amitam suam neci subtrahito.

1. Ochozias. Hic minimus natu filiorum *Joram* C. Præc. v. 17. *Joachaz* vocatur.

2. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias. Gravis est hic quaestio, & antilogia: nam *4. Reg. 8.* dicitur: *viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cepisset*. *Joran* coepit regnare cum *32.* esset annorum, regnavitque *8.* annis, mor-

tuusque est anno ætatis quadragesimo ait *Josephus*. Mox successit ei filius *Ochozias*; ergo is non potuit esse *42.* annorum, alias fuisset duobus annis Senior Patre suo *Joram*. *Hebræi* in *Seder-Olam* C. 17. quos sequitur *Genebrar.* & *Serrar.* respondent, hos *42.* annos computandos esse ab anno *6.* *Amri*, qui fuit avus maternus *Ochoziæ*,
cujus

cujus mores, & idola ipse secutus est. Amri enim in Samaria a se condita, & in metropolim regni Israël erecta solus regnare cœpit anno 6. regni sui, regnavitque in ea octo annis; successit ei Achab filius, qui cum Ochozia filio regnavit 22. annis; huic successit Joram pariter filius per 12. annos; anno autem ejus 12. & ultimo cœpit regnare in Juda hic Ochozias filius Joram, eodemque anno cum Joram Rege Israël occisus est a Jehu; jam adde annos 8. Amri, 22. Achab, 12. Joram, habebis 42. quos

quærimus. Videntur enim Israëlitarum constituisse ab initio regni Samariz, ab eoque annos numeras se, uti numerant historici a Roma condita. Plerique tamen interpretes mendum irreplisse in hunc locum Paralip. existimant ob notas numericas D D , Caph, Beth seu 22. non multum absimiles D D , Mem, & Beth, seu 42. Ac quidam codices manuscripti Græci, & 70. legunt 22. Reliqua hujus capituli explicata sunt L. 4. Reg. Cap. 8. & 11.

CAPUT XXIII.

Jojada Pontifex septennem Joas in Regem ungit, Athaliam ejus Jariam regnantem occidi jubet, cultum DEI restituit, aras & delubra Baal evertit.

1. Anno autem septimo: Totum hoc caput explanatum habes L. 4. Reg. C. 11.

5. Porta fundamenti, hic vocatur præcipua porta, quæ plagam respiciebat orientalem.

CAPUT XXIV.

Joas Rex sub Jojada Pontifice rite DEUM colit, at eo mortuo defestens ad idola, ideoque reprehensus a Zacharia, filio Jojadæ, eum in atrio templi lapidibus obruit. Quare anno sequenti DEUS Judæam Syris spoliandam tradit, & Joas Regem per ejus famulos occidit.

Hoc caput explicatum est 4. Reg. 12.

22. Qui (Zacharias) cum moretetur, ait: videat Dominus, & requirat. Videat scilicet meam innocentiam, & probitatem, qua ex officio meo (erat enim Pontifex) Regem

idola colentem reprehendo. Videat pariter Regis impietatem, & ingratitude, qua me filium Jojadæ Pontificis, & avunculi sui, cui vitam, & regnum debet, ingrate,

te, injuste, & impie interficit. Et requirat, ut meam necem, tantaque scelera justo judicio puniat, & ulciscatur. Dixit hoc Zacharias ex zelo justitiæ, qui fuit Spiritus Eliæ, & veteris testamenti. At in novo Christus, & Apostoli a Judæis occisi non vindictam, sed veniam a DEO occisoribus precabantur,

23. *Ascendit contra Joas exercitus Syria.* Exaudivit DEUS orationem Zachariæ: vix enim annus a morte ejus lapsus erat, cum adest Hazaël Rex Syriæ, flagellum DEI, qui exiguis copiis infinitam pene multitudinem Judæorum concidit, thesauros tum templi, tum Palatii Regii in, Syriam asportat, & in

Joas ignominiosa exerceat judicia, acriter, & probrose increpando de ingratitude, de perfidia, de animi vilitate. Neque hic malorum finis: Rex acerbissimo mox corporis dolore cruciatur, lecto affigitur, insurgunt in eum Servi, & decumbentem trucidant in *domo Mello*. Vicina hæc erat Palatio, constructa a Salomone pro filia Pharaonis. S. Hieron. cum multis doctoribus putat hunc Zachariam illum esse, de quo Christus Matth. 23. dicit, occisam fuisse a Judæis inter templum, & altare. Sed non minus probabile est, Christum alluisse ad alterum Zachariam, qui in minorum Prophetarum Catalogo undecimus numeratur.

CAPUT XXV.

A *Masias Rex ulciscitur necem Patris sui Joas, ac Idumæos prælio superat; sed in idololatriam lapsus a Joas Rege Israël profugatur, capitur, & spoliatur.*

1. *Viginti quinque annorum &c.* Pleraque hujus capit. Explicata sunt 4. Reg. 14.

6. *Mercede quoque conduxit - - centum talentis argenti.* Talentum continebat tria millia siclorum argenteorum, id est, tria millia florenorum brabantiorum; si ergo dicta summa distributa fuisset in centum millia Israëlitarum hoc pretio conductorum, cuique milici obvenissent 3. floreni, quod illo ævo, cum rara esset pecunia, & an-

nona vili pretio, ingens erat, & magnæ æstimationis; quare immerito nonnulli censent hæc talenta fuisse auri, cum scriptura expresse dicat fuisse argenti.

17. *Veni, videamus nos mutuo.* Provocatio est ad bellum, quo disceptetur de regno Israëlítico decem tribuum, quas volebat Amasias rursum conjungi sceptro Judaico, uti conjunctæ fuerunt tempore Davidis, & Salomonis, proavorum ipsius.

24. *Apud*

24. *Apud Obed-Edom.* Scilicet demandata fuerat custodia thesaurorum templi. apud posteros Obed-Edom, his

CAPUT XXVI.

OZias, siue Azarias pius, ac Religiosus Philistæos, Arabes, & Ammonitas vincit, sed animo elatiore dum incensum adolere præsumit in templo, lepra percutitur, filio ejus Joatham regnum administrante.

5. *In diebus Zachariae.* Non est hic ille ex Prophetis minoribus, sed ut tradit Hieron. filius Zachariae, filii Jojadæ Pontificis, & post mortem Patris, posthumus natus. *Intelligentis, & videntis DEUM,* id est: experti, & periti in visionibus Propheticis.

6. *Murum Geth:* Geth, & Azotus primariæ fuerunt Urbes Philistinorum, & dux de quinque Satrapiis illorum. Reliquæ tres erant Alcalon, Gaza, & Accaron.

8. *Supra portam Anguli,* sic dictam, quod urbs ea parte Angulum haberet. Sicut porta Ephraim illa vocabatur, quæ sortem tribus Ephraim respiceret. *Supra portam vallis:* Erat hæc vallis cadaverum jacens inter montem Calvaria, & murum Jerusalem, sic dicta; quod ibi cadavera, ossa, & cineres eorum, qui in Golgotha

morte puniti erant, aut combusti, projiciebantur, hac porta egressus est Christus crucem bajulans.

10. *Turres in solitudine.* Ita vocantur villæ, & domus rusticanae turribus ad custodiam frugum, & fructuum agrorum instructæ, in quibus fructus reponerentur, pecora servabantur, quæ alibi *castella* dicuntur. Sic Christus discurrebat per vicos, & *castella*, id est: per rusticorum villas, & pagos.

19. *Orta est lepra in fronte.* Quare nec abscondi potuit; temere se sacris immiscenti poena mortis debebatur Num. 3. 10. Verum lepra instar mortis erat, quæ ab hominum consuetudine tanquam mortuos separat, & eam morti æquat scriptura hoc loco, cum ait v. 16. *Et elevatum est cor ejus in interitum suum.*

CAPUT XXVII.

Joatham pius, ac zelosus egregiam de Ammonitis victoriam refert, quibus multam annuam imponit. Sed pio Patri succedit impius filius Achaz.

2. *Exceptio, quod non est ingressus templum Domini.* Ad adolendum thymiama, uti fecerat Pater ejus Ozias. Joatham imitatus est Patris pietatem, at non temeritatem, munus Sacerdotibus proprium usurpando.

3. *Et in muro Ophel.* Erat hæc turris adeo excelsa in Jerusalem, ut in culmine ejus aspiciendo cali-

gant oculi; *Ophel* enim Hebr. significat caliginem.

5. *In anno secundo & tertio.* Dubium videtur: an bis tantum solverint Amononitæ hoc tributum, an vero ter. Verum 70. difficultatem tollunt; sic enim habent: hæc afferebat ei Rex filiorum Ammon quotannis in primo anno, & in secundo anno, & in tertio.

CAPUT XXVIII.

Propter scelera Achaz in prædam datæ Judæa, primo Syris, secundo Israëlitis (qui tamen monente Propheta prædam relaxant) tertio Idumæis, 4to Philistæis. Impio Achaz succedit pius Ezechias.

Primi 4. versus explicati habentur 4. Reg. 16. v. 2. & deinceps.

5. *Regis Syria.* Fuit hic Rasin a DEO creatus Rex, ut esset flagellum Regni Juda, ejusque idola, & scelera castigaret.

15. *Cumque vestissent eos, & calcassent, & refecissent cibo.* Videmus hic insignem Israëlitarum in Judæorum licet hostium suorum captivos humanitatem, & misericordiam omnibus Christianorum Principibus, & Ducibus propositam, ut eam imitentur. Sic enim vicissim DEI misericordiam in se provocant, si in hostes clementes sint; nimirum: *Clementia plus potest, quam violentia*, ut ajebat Antigonus Rex apud Plutarch. in Apophteg.

18. *Bethsames* Urbs Sacerdotalis, in quam ob curiose inspectam arcam ira divina desæviit, *Ajalon*

Civitas Sacerdotalis in tribu Dan. *Gaderoth* Urbs tribus Juda. *Socho*, aliter Sochet in tribu Juda. *Thamnana*, aliter Thamnata, celebris laceratione Leonis ab inermi Samfone Jud. 14. *Gamzo* sita forte in tribu Simeon.

19. *Eo, quod nudasset eum* populum. Nihil amplius est in Hebræo, Chaldæo, & Græco: sed Hieronymus explicationis causa addidit: *auxilio*, scilicet divino, quia impius Rex idololatriam induxit.

20. *Adduxitque contra eum Theglathalazar &c.* Iverat Achaz Damascum, ut auxilium a Rege Assyriorum obtineret, quin etiam Achaz suo malo adduxit Jerosolymam; nam ut hoc versu dicitur: *afflixit eum, & nullo resistente vastavit*,

24. *Clausi januas templi DEI.* Ne quis ad sacrificandum, aut adorandum ingredi posset: usque eo enim urgebat Achaz cultum idolorum, ut nollet vero DEO sacrificari, quam nequitiam nemo alius Regum patrasse legitur.

27. *Neque receperunt eum in sepul-*

chra &c. 4. Reg. 16. dicitur Achaz dormivisse cum Patribus suis, & sepultus fuisse cum eis, quod intellige: in eadem civitate David, sed non in eodem sepulchro Regio. *Regum Israël.* Nomen *Israël* non secus, ac alibi passim pro *Juda* hic usurpatur.

CAPUT XXIX.

EZechias DEI cultum a Patre Achaz sublatum restituit una cum Sacerdotibus, Levitis, & Cantoribus; ac plurimis victimis DEUM honorat.

1. *Filia Zacharie:* nempe summi Pontificis, & Prophetæ, qui C. 24. a Rege Joas interfectus est; fuit Mater Ezechia inquit Hieron.

4. *Platea orientalis* obversa portæ templi Orientali.

15. *Ut expiarent domum Domini,* puta: atrium Sacerdotum, quod eorum erat templum; nam in *Sanctum* nemini ingredi fas erat, nisi Sacerdoti, sicut in Sanctum Sanctorum soli Pontifici. Unde & hic soli Sacerdotes afferuntur *ingressi templum, & sanctificasse,* id est, expurgasse illud ab idolis, eorumque superstitione; sordes has exportarunt *in vestibulo.* Septuag. legunt *in vestibulum,* ex quo deinde Levitæ illas efferebant, & projiciebant in torrentem Cedron.

17. *Cæperunt autem prima die mensis primi* (Nisan, id est in Martio) *mundare.* Octo primos dies impenderunt exedris, & atriis sanctificandis, id est mundandis, &

pristino nitore restituendis: posteriores alios octo dies templo, seu sanctuario repurgando insumpserunt.

21. *Hircos septem pro peccato.* Lex præceperat Levit. 14. offerri pro peccato multitudinis vitulum unum, & hircum pro peccato Principis. Verum Ezechias numerum victimarum non metitur ex præcepto, sed ex zeli sui magnitudine, & sensu pietatis. Præterea leges loquuntur duntaxat de expiatione peccati per ignorantiam admissi; hic vero agitur de nequioribus sceleribus, de idololatria, de legibus DEI derelictis, de templi profanatione, & pluribus aliis, quæ ex prioribus orta fuere. Hebraicus textus ait victimas has oblatas fuisse *pro regno,* hoc est pro peccatis Regis, & antecessorum; *pro Sanctuario* polluto, & profanato, vel *pro Sacerdotibus sacrilegis,* & templi profanatoribus; demum *pro*

H

Ju.

Juda, pro omni populo, qui Regum impiorum pessima exempla secutus est.

33. Sanctificaverunt Domino boves sexcentos. Obtulerunt eos DEO &

templo, & oves ter mille, ut ex illis aliæ offerrentur in holocaustum, aliæ pro peccato, aliæ in victimas pacificas.

CAPUT XXX.

EZechias missis quatuorversum nuntiis non modo per Judæam, sed & per reliquas tribus Israël omnes invitavit Jerosolymam ad Phasæ celebrandum, quod factum maxima solemnitate diebus quatuordecim.

1. Ad omnem Israël & Judam &c. Mirum videri possit, etiam Israëlitas ad hoc phasæ celebrandum invitatos fuisse. Sed præter ardentem Ezechix zelum, illud etiam afferri potest; quod Osee Rex Israël, qui fuit quidem idolorum cultor, sed non sicut Reges Israël, qui ante eum fuerant, ut dicitur 4. Reg. 17. Cum cerneret abductos esse ab Assyriis vitulos aureos, qui erant in Dan, & Bethel, sustulit præsidia, quæ posuerat Jeroboam filius Nabath in regni sui limitibus, ne quis ascenderet Jerosolymam ad adorandum, scilicet ter in anno, quod tradit Chronicon Hebræorum.

2. Mense secundo, debebant juxta legem celebrare Phasæ quicumque mense primo fuerant impediti, vel immundi. Sicut hic impediti fuerant Judæi, quia ut dicitur:

3. Sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant; neque enim ad hoc solum requirebatur, ut essent de genere Sacerdotali; sed

singuli debebant initiari, & consecrari juxta ritum præscriptum Levitici 8.

5. Miserunt nuntios &c. convocare enim oportebat populum, quia legitimæ solemnitates Paschæ, Pentecostes, & tabernaculorum abierant in desuetudinem.

De Bersabee usque Dan, qui sunt termini Regni Israël secundum longitudinem.

6. Revertetur ad reliquias: vocantur quinque tribus Israëliticæ, quas abductis in Assyriam aliis quinque tribubus quarto anno Regis Achaz reliquerat Teglat-Phalasar in sedibus suis: ad has revertetur, id est, his reconciliabitur, & propitius erit DEUS.

15. Tandem sanctificati Hebræi pudore suffusi sunt, quod in tanta populi alacritate tardi fuissent in sua sanctificatione, & purificatione. Unde illico se sanctificarunt, & mundarunt.

16. Sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Levita-

uitarum. Omnis enim sanguis victimarum effundi debebat DEO per Sacerdotem, ut testificaretur ipsum esse Dominum necis, & vitarum omnium. De manibus Levitarum, qui tum ex dispensatione sacrificabant, eo quod Sacerdotes consecrati, qui forent mundi, pauciores essent, quam ut possent tot victimas sacrificare: juvabant ergo eos Levitarum, ac victimas mactabant, & sanguinem effluentem dabant Sacerdotibus.

18. Non juxta quod scriptum est. Immundi prohibebantur edere de agno Paschali, aliisque victimis, sed quia tum erat publica solemnitas, & Religionis lapsarum restauratio, ac magnus immundorum numerus; hinc cum eis pariter dispensatum fuit. Minor etiam munditia requirebatur in agni comestione, quam in ejus immolatione. Hebræi apud S. Hieron. tradunt, eos qui phasæ comederunt immundi, magna ex parte cœlitus immisssa plaga fuisse occisos: sed precibus Ezechiarum sinceram populi intentionem, vixque culpabilem ignorantiam allegantis, mox cladem cessasse.

22. Comederunt septem diebus solemnitatis. Hebr. comederunt hanc solemnitatem diebus septem, videlicet carnes oblatarum victimarum, & panem a lege pro diebus Paschatis prescriptum: hoc est azymum panem, & carnes hostiarum pacificarum, de quibus sermo est v. 24.

Cum in presenti capite toties

de immundis redeat mentio, sciendum est, *legalis immunditia*, aut impuritatis non unam fuisse speciem: aliarum enim voluntariarum censebantur, uti contactus cadaveris, reptilis, alteriusve impuri animalis, sive rerum sacrarum ab immundis, sive a non Sacerdotibus; contactus insuper hominis leprosi, gonorrhœa laborantis, sive hominis polluti contactu cadaveris; item contactus puerperarum, menstruarum, profluvio sanguinis laborantis. Aliarum impuritates ab invitis etiam contrahebantur, ut si quis in cubiculo esset, in quo quis subito occubisset, vel si quis imprudens ossa, sepulchrum, vel quid simile impurum contigisset; vel si cui dormienti semen invito effluxisset; vel tandem si quis morbo aliquo impuro teneretur, uti lepra, gonorrhœa &c. Conjuges tandem, sive alii quicumque in matrimonii exercitio.

Cubilia, vestes, utensilia, fictilia ex contactu rei impurarum impuritatem contrahebant, & aliis communicabant. Animalium duplex erat apud Hebræos ordo; alia nimirum impura, a quibus abstinere jubebantur; alia pura, quorum usus permittebatur & in cibo, & in sacrificio. Porro sacrificio adhiberi consueverunt i. vaccarum, tauri, & vituli; boves arcebantur, utpote mutili, & imperfecti; quare dum in S. Scriptura de oblatione bouum fit mentio, hac voce non boves, sed tauri intelligendi sunt. *2do*

offerebatur capra, hircus, & hædus, 3tio ovis, aries, & agnus: ver-
vex non secus, ac bos arcebatur.
In holocaustum (in quo victima
tota præter pellem cremabatur)
tantum masculus offerri poterat,
qui sine vicio esset; in sacrificiis
vero pacificorum etiam fœminæ
illorum animalium, dummodo pu-
ræ, permittebantur.

In usum cibi non ea tantum,
quæ sacrificiis destinata erant, sed
plura alia ex animantibus, & do-
mesticis, & feris licebant, ut cer-
vus, caper, omniaque bifida, & ru-
minantia. Quibus vero ungula
est constans, ac pes bifidus, nec
ruminant, inter impura, & cibo
interdicta accensebantur. Adeps
omnium victimarum Israëlitis ve-
tabatur, sicut & sanguis cujuscun-
que generis animalium, indicta
etiam pœna mortis in transgresso-
res. Pisces sine squammis tan-
quam impuri rejiciebantur. Ho-
mo immundus in aqua sive cum

vestibus, sive ipse, & vestes seor-
sum immergebatur. Impuritas ex
contactu cadaveris contracta sep-
tem diebus, pleræque aliæ tantum
usque ad vesperam durabant. Pu-
erperarum, si puerum peperisset
mulier 40. si puellam 50. diebus
immunditia permanebat. Alia
immunditia excludebat ab homi-
num, & urbium consortio, ut le-
pra; alia a rerum sacrarum conta-
ctu prohibebat, ut impuri anima-
lis contactus voluntarius, matrimo-
nii exercitium &c. Immunditiam
aliam lotio, aliam sacrificia, aliam
lixivium quoddam ex cinere vac-
cæ rufæ confectum solemnî expia-
tionis die mastrata extergebant.
Qui cadaveris contactu, sive fu-
neris præsentia maculam contra-
xerat, sub mortis pœna expiatio-
nis aquis erat tingendus; qui men-
struorum tempore cum uxore co-
misceretur, mortis pœna se, &
uxorem implicabat, si res ad Judi-
cem deferebatur.

CAPUT XXXI.

POpulus in Juda, & Ephraim idola, & lucos destruit, Ezechias
Sacerdotes, & Levitas in suo quosque ordine & ministerio
disponit.

2. In portis castrorum Domini. Id
est, in portis templi, ubi erant tur-
mæ Sacerdotum, & Levitarum in
suos ordines, quasi acies militares
distributi, ut ibi viderentur esse
castra, & acies exercitus DEI. Un-
de Ecclesia vocatur *castrorum acies*
ordinata Cant. 6.

3. Pars autem Regis erat. Eze-
chias has partes circa templi mi-
nisteria sibi assumpsit, ut ipse sup-
pedicaret sumptus pro jugi sacri-
ficio, aliisque victimis; populus
vero aleret Sacerdotes, & Levitas.

6. Decimas Sanctorum. Juxta He-
bræos, ut refert Lyan. Hæ sunt
de-

decimæ, quas Levitæ dabant Sacerdotibus ex decimis, quas ipsi a populo acceperunt.

11. *Horrea in domo Domini: 70.* legunt paltophoria, sive cubicula, in quibus quasi horreis servarentur primitiæ, decimæ, aliæque res templo oblata. Hæc extructa jam erant a Salomone; unde sub Ezechia solum reficiebantur iis partibus, in quibus vitium essent passa.

13. *In Sancta Sanctorum ad sacros usus, & sacrificia &c.*

16. *Exceptis maribus ab annis tribus & supra.* Sensus est: præter mares, qui absoluto tertio anno ætatis, cum a Matris ubere depulsi erant, incipiebant accipere ali-

menta ex immolatis, decimis, primitiis &c. Similes locutiones in pluribus Scripturæ locis inveniuntur, ubi ea vox *exceptis, præter* significat. Nihil hic puellis Sacerdotum assignatur; at vers. 18. de iis mentio fit, atque eodem pacto, ac pueri excipiuntur, dum solidioris cibi sunt capaces. Tanta erat rerum oblatarum abundantia, tanta populi liberalitas, tanta Ezechia Regis providentia, pietas, & devotio.

Qui ingrediebantur templum Domini. Sacerdotibus, & Levitis, qui in templo, & atriis Domino famulabantur.

CAPUT XXXII.

Sennacherib Rege Assyriorum invadente Judæam, & DEUM Coeli blasphemante, Ezechia interim cum Isaia Propheta DEUM precibus sollicitante, Angelus cædit ex Assyriis 180. millia. Sennacherib a propriis filiis occiditur. Ezechias animo elatiore DEUM offendit, & Successorem accipit impium filium Manasse.

Pleraque hujus capituli exposita sunt Cap. 18. & 19. Lib. 4. Regum.

1. *Post hujuscemodi veritatem,* nempe rerum jam narratarum: vel post tam insignem Ezechia justitiam, vitæque integritatem subsequenter sunt tentationes.

Venit Sennacherib. Belli causam fuisse putat Salian. quod Ezechias Assyriis tributum impendere recusaret.

4. *Qui fluebat in medio terræ.* Scilicet vicinæ Jerosolymis. Hic rivus infra v. 30. vocatur *fons Gibon*, putaturque idem esse, qui Siloë: & alluit rupem, in qua sita est Jerosolyma: inde late per vicinam Regionem quaquaversus excurrat. Sunt tamen, qui putent, rivum hunc esse torrentem Cedron,

in quem aquæ Siloë, & Gihon confluebant, quique mœnia civitatis, & radices montis Olivarum ad orientem alluebat. Ezechias igitur, ut adventanti Assyrio subtraheret aquas, ad fundamenta istius rupis amplam effodit piscinam, quæ præterfluentem aquam contineret tali modo, ut ad eam accedere, & inde haurire non posset Assyrius. Deinde perfodit eandem rupem, & per eam declivi lapsu derivavit aquam in puteos urbis, quos ad obsessorum usum intra mœnia effoderat.

21. *Cumque ingressus esset Sennacherib domum, seu fanum Nesroch, DEI sui in Ninive, filii ejus Adrame-*

lech, & Sarazar, interfecerunt eum gladio. Rationem dat Rabbi Salomon, & ex eo Lyranus: quod Sennacherib ad placandum tum Deos suos, tum suorum animos, qui graviter ferebant filios, & amicos in Judæa tam misere extinctos, decreverit more gentium victimam propriorum filiorum offerre, & suo sic sanguine diis litare. Sed rem subodorati filii præverterunt consilia Parentis, ipsiusque eadem mature occuparunt.

31. *Per portentum super terram.* Intelligit solom, & umbram in horologio Achaz decem lineis retrogressum, de quo 4. Reg. 20. v. 9.

CAPUT XXXIII.

MAnasses ob idololatriam, & scelera victus in Babylonem abducitur, ubi pœnitens regno restituitur, & DEI cultum restaurat. Succedit ei impius filius Ammon; sed huic pius Josias.

3. *Adoravit omnem militiam cœli.* Puta Solem, Lunam, cæteraque sidera, quæ quasi milites DEI ordinata acie consistunt. Ita Hieron.

12. & 13. *Postquam coangustatus est, oravit Dominum DEUM suum - - & exaudivit orationem ejus.* Non desunt, qui censeant eodem ipso anno, quo captus est, libertate fuisse donatum. Hæc Manassis pœnitentia docet, nullam esse tantam peccatorum multitudinem, & gravitatem, quæ aditum ad thronum Divinæ misericordiæ obstruat. Tanta enim Regis hujus fuit in

DEUM impietas, ut dicatur 4. Reg. 21. superasse suis sacrilegiis omnia, quæ fecerunt Amorhæi ante eum. Prophetam Isaiam sibi sanguine junctum, jam nonagenario majorem, lignea serra medium secari præcepit; alternis diebus unum e DEI servis morti destinavit. Fatereturque de se ipso in sua deprecatione: *Peccavi super numerum arena maris.* In virtute tamen pœnitentiæ veniam, gratiam, & vitam æternam est consecutus. Extat oratio Manassis pœnitentis pia, & proba, sed non habet authorita-

ritatem Canonicæ Scripturæ, ideoque in calcem Bibliorum rejecta est.

19. *Scripta sunt in Sermonibus Hofai.* Hebræi apud S. Hieron. volunt Hofai esse Isaiam Prophetam. Septuag. Hofai accipiunt ut nomen non proprium, sed appella-

tivum, vertuntque: *videntium*, seu Prophetarum.

23. *Et multo majora deliquit Ammon,* quia non egit pœnitentiam ut Manasses: hic tamen ut fons, & causa malorum habetur Jerem. 15. ob impietatis exemplum.

CAPUT XXXIV.

Josias omnem idololatriam succidit; DEI templum, cultumque instaurat, ac fœdus novum inter DEUM, & populum sancit.

Pleraque hujus capituli habentur Lib. 4. Reg. Cap. 22. & 23.

3. *Duodecimo anno mundavit Judam & Jerusalem videl.* duodecimo Regni sui anno, ætatis vero vigesimo mundavit Judam ab omnibus impietatis, & idololatriæ monumentis, quæ regnum illud polluerant.

22. *Abiit ad Oldam Prophetidem.* Ex quo fuerat lapidatus Zacharias, filius Jojadæ, non dabat DEUS responsa more solito. *Uxorem Sel-*

lum - Custodis vestium Regalium, vel Sacerdotalium; quæ habitabat in Jerusalem in secunda, forte in ea parte, quæ erat inter Urbis murum, & antemurale, vel in secunda parte Urbis, ubi erat templum, vel in secunda parte secundi muri; vel secunda erat nomen Scholæ, ubi erudiebantur, ut nonnulli existimant.

CAPUT XXXV.

Josias celebrat Phasem solemne: idem Pharaoni occurrens in prælio occiditur summo omnium luctu, sed præcipue Jeremiæ.

3. *Ponite arcam in Sanctuario.* Hæc enim tempore vel Manasse, vel Ammon submota fuerat e templo, ne simul cum idolis esset. Traduntque Hebræi, illam in domo Sellum, avunculi Jeremiæ, tantisper depositam fuisse, sed nunc a Josia jussam templo restitui per Sacerdotes, & Levitas. Quibus per-

functis eo officio, Rex ait: *Nequam eam ultra portabitis, seu e templo efferetis: quare liberi ab ea cura totos vos impendite ministerio Sacrificiorum, & instructioni populi.*

13. *Separaverunt ea.* Cum Levitæ jugulassent victimas, & corium detraxissent iis, quæ in holocaustum

stum erant destinata, ea familiis populi reddebant, ut ab his Sacerdotibus offerrentur, super altare comburenda. *Coxerunt in Lebetibus*; hostiæ enim pacificæ pars incendebatur, pars cedebat in usum Sacerdotum, pars in usum offerentium, quæ in ollis elixabatur.

15. *Propheta Regis*. Cantores Davidis: nam etiam ii, qui psalmos decantabant, Prophetæ vocabantur. Erant tamen aliqui ex iis veri Prophetæ, uti Asaph, qui instinctu DEI plures psalmos composuit, & dictavit.

21. *Contra aliam pugno domum*. Nempè contra Regem Assyriorum. Ut dicitur 4. Reg. 23. *ad quam me DEUS ire præcepit*. S.

Hieron. putat Jeremiam Prophetam sic faciendum monuisse, simulque Josiam ne resisteret Ægyptio, deterruisse. Quod cum Ægyptio innotuisset, repetit hic, & inculcat Josiæ, sed frustra. Reliqua hujus Cap. vide 4. Reg. 23.

25. *Quasi Lex obtinuit in Israël*. In stabiliem consuetudinem, quasi in legem abiit, ut omnes Cantores, & cantatrices, quoties lugubri carmine tristem casum decantant, utantur verbis lamentationis Jeremiæ, quam in morte Josiæ composuit. Quam si nosse vis, qualis sit, ecce scriptum fertur, seu scripto extat in lamentationibus Jeremiæ, quarum postrema pars tota est de morte Josiæ,

CAPUT XXXVI.

Patri Josiæ succedit Filius Joachas, quem Nechao in Ægyptum abducit. Huic succedit frater Joakim, & isti filius Joachim, huic Patruus Sedecias, qui omnes cum majore populi parte in Babylonem abducuntur a Nabuchodonosor. Hic enim Jerusalem cum templo succendit, ut Judæa manserit desolata usque ad annum primum Cyri, primi Persarum Monarchæ.

6. Nabuchodonosor Rex Chaldeorum (Joakimum) vincitum catenis duxit in Babylonem. Sed mox remissit Jerosolymam in Regnum suum: ut colligitur ex 4. Reg. 24.

9. Octo annorum erat, cum regnare cœpisset. Una cum Patre suo. Sed jam eodefuncto cum solus regnare cœpisset erat 18. annorum, ut habetur 4. Reg. 24. Solus autem non regnavit nisi tribus mensibus,

& decem diebus. Unde quod sequitur abductum fuisse in Babylonem,

10. Cum anni circulus volveretur, intelligendum est: non ex quo regnare cœpit Joachim (neque enim tamdiu regnavit) sed ex quo annus Judaicus de more inchoatus fuerat, puta a mense Nisan incunte vere. Ut idem sit, atque sub finem ejusdem anni, cum duodeci-

cimus finiretur mensis anni; & quartus inchoaretur mensis Regni Joachim.

12. *Fecit Sedecias malum in oculis Domini DEI sui.* Et statim subjungitur v. 14. *Sed & universi Principes Sacerdotum, & populus pravaricati sunt.* Ad quæ verba Lyran. ad malitiam Regis secuta est malitia in omnibus aliis, ut capitis morbus ægritudo est totius corporis. Unde notat eleganter Innocentius III. Serm. 1. de Consecr. Pontif. eandem victimam, nempe vitulum immaculatum, fuisse impositam pro peccato Sacerdotis, & pro peccato multitudinis; quod peccatum Sacerdotis peccato totius multitudinis coæquetur.

15. *De nocte confurgens*, mature, tempestive, ac diligenter instar solliciti Patris familias commonebat suos DEUS, eo, quod parceret populo, id est: parcere vellet, & extreme optaret. Sed

16. *Nulla erat curatio*, nulla spes emendationis vitæ, eo quod Judæi in idololatria, & sceleribus suis essent obfirmati. Quare mox subsecuta sunt pœnæ, de quibus 4. Reg. ult. & abducti omnes in Babylonem, vel vita privati.

21. *Donec celebraret terra Sabbathi sua*, id est: quiesceret, seu feriaretur ab aratione, sulcatione, & messione.

Cunctis enim diebus desolationis egit Sabbathum. Quievit jam dicto modo, quia desolata, & inculta ut plurimum jacuit. Notant Hebræi, Ju-

dæos violasse festum Sabbathi, illudque profanasse operibus servilibus, & illicitis, ideoque DEUM in pœnam e Judæa eos abduxisse, ut ipsa ageret Sabbathum sibi a Judæis negatum.

Quæritur: cur captivitatis Judæorum in Babylone anni 70. cur non 80. non 90. aut centum? B. cum Theodoro: terra Judææ juxta legem septimo anno arari non poterat; sed quiescebat, & suum agebat Sabbathum, id est: otium, & quietem, quam quia Judæi ei abstulerunt ex avaritia, septimo anno eam arantes, ut fructus meterent; idcirco DEUS quietem illi debitam restituit in 70. annis captivitatis, quibus colonis suis destituta quiescat. 70. enim Sabbathi ei ademerunt, totidem ergo ei reddidit DEUS. Nam in 490. annis, qui ab initio Regni Saulis usque ad ultimum annum Sedecix, fluxerunt pariter 70. Sabbathi terræ; septimus enim annus in 490. annis recurrit septuagesies.

Rursum Hebræi per sua scelera varia, & multa contaminarunt Judæam, quæ erat terra sancta per annos 490. Unde DEUS potuisset totidem annos pœnitentiæ injungere; sed pœnam imminuit, ut e septem annis unum tantum pœnitentiæ eis assignaret quo pariter terra sabbathizaret, & quiescens a sceleribus præsertim ab idololatria, quæ in ea ardentius per annos 70. viguit, expiaretur.

LIBER I. ESDRÆ.

ESdras filius fuit Saraïæ Summi Pontificis, a Nabuchodonosore capite plexi 4. Reg. ult. Frater Josedeci, & cum eo translatus in Babylonem. Narrat hoc libro completis jam septuaginta captivitatis annis, indulto Cyri, primi Persarum Monarchæ, reductos Judæos Jerosolymam, quam una cum templo cœperunt instaurare. Omnis illa turba populi redeuntis in patriam (ait S. Hieron.) & descriptio Sacerdotum, Levitarum, Israëlis, Profelytorum aliud in cortice proferunt, aliud in medulla retinent. Scilicet *Alleg.* significant institutionem Ecclesiæ novæ veteri Synagoga abolita. *Tropolog.* mysticæ Ecclesiæ, & templi in anima per peccatum violati, & disjecti, per gratiam, pœnitentiam, omnisque virtutis officia reparationem. *Anagog.* Constructionem novæ illius, & Cœlestis Jerusalem, quam vivis coloribus depingit S. Joan. Apocal. 15.

CAPUT I.

Cyrus expugnata Babylone captivitatem solvit; templi ædificandi facultatem concedit, Sacra vasa 5400. a Nabuchodonosore e templo sublata restituit.

1. Anno primo Cyri: non quo cœpit in Perside regnare, sed quo in Babylone: nempe superato, & occiso Balthasare Rege Babylonis, & ultimo Chaldæorum Monarcha. Dario quoque Medo, Socero suo, & imperii consorte jam e vivis sublato, Cyrus Monarchiam totius Orientis solus administravit. Erat is annus Regni Persici vigesimus septimus. Monarcha vero factus, nonnisi triennio in vivis permansit, ut passim Hebræi cum Josepho affirmant.

Suscitavit Dominus Spiritum, id est: cor, seu voluntatem Cyri Re-

gis; & traduxit Cyrus vocem Præconis in omni regno suo, etiam per Scripturam, seu literas quaquaversum missas. Quibus primo accepta fert DEO Cœli omnia recens parta regna. 2do. Dicit eundem DEUM sibi præcepisse, ut templum Jerosolymitanum instauraret. 3tio. Jubet id instaurari, omnesque tum Judæos, tum alios subditos suos ad id excitat, & hortatur, Commendatur hoc loco Regis, licet Gentilis, pietas, qua Monarchiæ suæ fundamentum esse jussit Sacræ Religionis instauracionem.

Re-

Respublicæ non fecus, ac Luna modo crescunt, modo decrescunt, modo ecclipsantur; ut pleno lumine fulgeant, a Sole (DEO) lucem recipiant, est necesse.

4. *Et omnes reliqui*: Judæi, qui in Babylone, aliisque locis sedes fixerunt, uxores duxerunt, liberos procrearunt, agros coëmerunt, ut non possint, vel nolint illis dimissis redire in Jerusalem; hi adjuvent illos, qui redire cupiunt, auro & argento tum ad viaticum tam longi itineris, tum ad Urbis, templique instaurationem.

Si quæras, unde hæc Regi Gentili tam pia mens? Respondet Josephus, & Theodoretus: quia suggerente vel Esdra, vel potius Daniele, ut ante Dario, sic nunc etiam Cyro perfamiliari, imo conviva didicerat a DEO Judæorum per Isaiam Prophetam jam ante 120. annos sibi, etiam proprio nomine Cyri expresso, additum, prædictumque Orientis imperium Isaiæ

44. in fine, & 45. initio capitis. Ubi etiam templum, & urbem Jerusalemitanam ab eo instaurandam dicit. Quod cum sine evidenti miraculo prædici tanto tempore non possit, facile advertit Cyrus, non posse quoque non verum DEUM esse, a quo id promanasset.

8. *Sassabasar Principi Juda*. Hic erat Zorobabel, filius Salathielis, & nepos Jechoniæ, Babylone natus. Familiare fuit Chaldæis mutare nomina. Cum ergo nepoti Regis captivi nomen a tristi Parente inditum esset *Zorobabel*, quod *peregrinum in Babylone* significat; ut primum e carcere contigit Regem cum omni familia educi, & mensæ Regiæ adhiberi, mutarunt Adolescentis nomen in *Sassabasar*, quod gaudentem in tribulatione designat. Ira fere Eusebius.

10. *Scyphis secundi*: supple ordinis, & generis; nam primi, & præcipui erant *aurei*: secundi *argentei*.

CAPUT II.

Numerus, & nomina revertentium cum Zorobabel e Babylone in Judæam. Item munera in instaurationem templi oblata.

1. *Hi sunt Provincia filii Judææ*, vel Chaldææ; erant quidem Judæi gente, sed in Chaldæa fere nati, aut educati tempore captivitatis, itaque tam Judææ, quam Chaldææ filii appellari possunt. Nota Hebræos non factos sui juris, etsi in Patriam remitterentur, sed Cyro, & Persis tributarii manebant.

2. *Qui venerunt cum Zorobabel*. Duce, & Josue Pontifice, qui alio nomine JESUS dictus fuit, filius Josedec.

6. *Filii Phabath*, id est: Ducis, cognominati *Moab* forsitan a victoria inde relata, vel exilio ibi acto. Item filii Josue, & filii Joab, posterii duorum insignium Ducum.

Hi ordines simul confecerunt numerum 2812. Nota: dum Esdras hic, & Nehemias Cap. 7. differunt in numero populi redeuntis, ita conciliandi sunt: quod vel aliqui in itinere se adjunxerint, vel aliqui mortui sint, vel numerati sint de novo, cum jam instauratum esset templum.

21. *Filii Beſblebem.* Id est: Cives, vel e civibus illius urbis oriundi. Cum enim hætenus per familias distinxerit capita: deinceps per Urbes distinguit usque ad v. 31. forsan quia familiæ erant ignotæ.

36. *Sacerdotes.* Hucusque Laicos e tribu Juda, & Benjamin recensuit, nunc recenset Sacerdotes, a v. 40. Levitas, a 43. Nathinæos, templi Servos; ait ergo: *Sacerdotes filii Jodaja in domo Josue*, qui erant de domo, & familia Josue, puta filii, & nepotes JESU filii Josedec Pontificis erant numero 973. Jodai enim fuit ex posteris Josue, & Josedec, ut patet 1. Paralipom. 9. 10.

59. *De Thelmala, Cherub &c.* Nomina sunt Urbium Chaldææ, unde plures emigrarunt in Judæam, qui tamen probare non potuerunt originem suam ex Judæis, aut Sacerdotibus.

61. *Fili Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis* (Sacerdotis) uxorem, & vocatus est nomine eorum, scilicet Sacerdotum. Hic Berzellai duxit uxorem filiam Berzellai Sacerdotis, & per illam vo-

catus est *Sacerdos*, id est ortus de genere Sacerdotali; sed cum id publicis tabulis probare non posset, nec ipse, nec filii ejus ad munia Sacerdotalia admissi sunt, donec consuleretur DEUS.

63. *Atherſata* Hic est Nehemias, quo nomine etiam appellatur 2. Esdræ 8. 9. 10. quod muneris ipsius nomen est: erat enim Pincerna Regis Artaxerxis. *Ut non comederent de Sancto* (cibo) *Sanctorum*, id est: victimarum DEO oblatarum, seu de Sacrificiis pro peccato, aut armum dextrum de victimis pacificis; hæ enim cedebant solis Sacerdotibus, de quorum genere se probare non poterant. *Donec surgeret Sacerdos doctus, atque perfectus.* Hebr. *Donec starei Sacerdos cum Urim & Thummim.* Donec Summus Sacerdos applicato Ephod, & Rationali, in quo erat *Urim, & Thummim*, consulens DEUM, ab eo perfecte doceretur, an hi essent de genere Sacerdotali.

Nota *Urim, & Thummim* inscripta erant vel intexta Rationali Pontificis. *Urim* Hebraice significat *illuminationes, Thummim perfectiones*: quia Sacerdos Summus Pontificibus indutus perfecte illuminabatur a DEO circa ea, de quibus eum consultabat. *Allegorice* significabatur Christus Pontifex, per quem lux, & veritas facta est Joann. 1. *Tropologice* per hæc duo admonebatur tum Pontifex, tum populus studere veritati doctrinæ, & per-

fectioni vite: Anagogice vero, aspirare ad lumen gloria, & perfectionem, & amorem.

CAPUT III.

JESUS Pontifex, & Zorobabel Dux cum populo redeuntes Jerosolymam, extruunt altare, in eo sacrificant, celebrant festum tabernaculorum, & novi templi fundamenta jaciunt.

1. Jamque venerat mensis septimus. Hebræis vocatur *Tisri*, qui nostro partim Septembri, partim Octobri respondet. (Hebræi enim utebantur mensibus Lunaribus) cujus die 15. celebrandum erat festum tabernaculorum, seu Scenopægiæ. Hinc colligitur Judæos Babylone egressos sub veris initium mense Martio, & in iter quatuor prope menses impendisse; dum enim supererant illis adhuc duo menses, quibus, & altare erigere, & ad septimi mensis celebrationem omnia parare possent.

5. *Holocauslum* jure, quale sit vide Num. 28. v. 3. &c.

7. *Ad mare Joppe*. Ad portum Joppis, qui Jerosolymæ vicinus,

& etiamnum totius Palestinæ celeberrimus est.

12. *Flebant voce magna*. Quod initia hujus templi non responderent Majestati prioris. Flebant quoque vestigia calamitatum præteritarum, quæ se undique in oculos ingerebant; lætabantur nihilominus de tam felici rerum mutatione, propensa tanti Monarchæ erga se voluntate: de templo Domini jam quasi reviviscente: & quod caput est, de Divino Numine sibi reconciliato. Itaque tot animi motus maximum excitabant populi clamorem, gemitu, lacrymis, lætitia, & júbilo confusum. Verum lætitia hæc non admodum diuturna fuit.

CAPUT IV.

SAmaritani per Præfectos Persarum, impetrato a Cambyse Cyri Successore rescripto, impediunt fabricam Urbis, & templi.

1. *Hostes Juda, & Benjamin*. Samaritani, quos misit Rex Assyriorum in Samariam, ubi quinque libros Moysi receperunt, & DEUM Cæli in idolis coluerunt.

2. *Afor Haddan*. Filius Sennacherib, ultimus Rex Assyriorum. De quo 4. Reg. 19.

3. *Non est nobis, & vobis*: supple, quidquam commune in hac fabrica. Verebantur enim Judæi, ne, utpote jurati hostes quidpiam admiscerent seu doli, seu damni: item ne sibi postea templum velut a se constructum vendicarent, vel eo Sacrificulos, aut idola introdu-

ducerent. Quo sane facto suo Judæi Christianos docent vitare commercium cum hæreticis in omni re, quæ Religionem vel cultum DEI concernit.

4. *Factum est igitur, cum non succederet simulationis artificium, ut populus terra*, id est: Samaritani, aliam tentarent viam, qua restorationem templi de facto impediuerunt: nempe

5. *Conduxerunt adversus eos Consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri.* Aulicos muneribus sibi devinxerunt, qui non obstante favore Cyri erga Judæos, & cœptam fabricam, eos turbarent, atque lacesserent; sive hæc incilio Cyro contingerent, qui tum Scythico bello detentus erat, seu quod Ministri Regis hujus moras necerent, aut etiam penitus negarent ea, quæ a Cyro in ædificationem Urbis, & templi imperata erant. Satis superque patet, quid valeant Aulici lucri spe capti etiam adversus iussa, & mentem Principis.

6. *In Regno autem Assueri*, id est: Cambysis, ita Josephus, & patet ex præced. Hic enim Patri Cyro in Regno successit. Nota *Assuerus* Chaldaice, Persice *Artaxerxes* erat nomen commune Regum Persarum, & Babyloniorum, sicut *Ægyptiorum Pbaras*, & Romanorum Imperatoribus *Casar*, & *Augustus*.

Assuerus, vel ut Chaldaice dicitur *Acha-Sucros* deducitur ab *Achas*, id est: *magnus*, & *ros* quod significat *caput*, seu magnum Caput, Rex aut Princeps. *Artaxerxes* vero *magnum bellatorem* denotat. Facile autem fuit ab hoc Assuero, qui erat Cambyses extorquere inhibitionem fabricæ, quia Judæorum hostis erat, atque ab iis secundus Nabuchodonosor dicebatur.

8. *Beelteem.* Est nomen officii significans *Præfectum rationis*, vel *Magistrum Sipientia*. Hebræi pronunciant *Baaltaam* idem est, quod *Præses rationis, & Consilii*, quod agitabatur in Senatu, & Concilio, hoc est *Cancellarius*, hujus enim erat ad Regem facta omnia referre, eaque scripto tabulis publicis consignare.

10. *Afenaphar.* Hic est Asar Haddon, vel Sennacherib, vel quis alius ex ejus cognatis, aut agnatis.

14. *Nos autem memores salis, quod in Palatio comedimus.* Nos memores fumus alimonix, & Salarii (hoc enim a sale est dictum) quod nobis in aula dedisti, monemus te de periculo, quod tibi ex fabrica Urbis Jerusalem imminet, qua peracta Judæi muris suis confisi seditionem certissime movebunt, seque negato etiam tributo, in libertatem asserere omni studio conitentur,

CAPUT V.

Hortatu Prophetarum Aggae, & Zacharie Zorobabel instaurationem templi sub Dario Rege frustra obnitentibus inimicis rursum aggreditur.

1. *Prophetaverunt.* DEO inspirante hortati sunt populum, ut fabricam templi sub Cambyse intermissam animose resumerent, & strenue promoverent.

5. *Oculus DEI.* Divina providentia, favor, & auxilium.

7. *Sermo, quem miserunt.* Hi Praefecti utpote nondum conventi a Samaritanis vel corrupti, ut illi priores, nullam habuerunt causam, cur se Judæis hostiliter opponerent. Unde, etsi politica quadam prudentia etiam Samaritis hostibus eorum gratificari voluerint, cum de re tota ad Darium scriberent; ita tamen scripserunt, ut Judæorum causæ faverent potius, quam nocerent.

Nota Darium hunc non fuisse *Nothum* illum sextum a Cyro Regem Persarum, ut voluit Severus Sulpitius, & alii: sed Darium Hytaspis filium tertium a Cyro; & Cambysis, ac Smerdis Magi (qui tantum septimestri praefuit) Successorem. Ita Eusebius, Josephus, Hieron.

11. *Rex Israël Magnus.* Est Salomon.

17. *In Bibliotheca.* Graece, & Chaldaice *in domo thesaurorum*, vel *in gaza Regia.* Intelligitur de Archivio Scripturarum, in quo asservari solent, quæ, spectant ad opes, proventus, & census Regios: & authentica exemplaria legum, ac Decretorum Regiorum.

CAPUT VI.

Darius suis sumptibus juxta decretum Cyri perficit templum, quod anno sexto magna populi letitia, multis victimis consecratur: mox celebratur Phase per septem dies.

2. *Et inventum est in Ecbatani.* Ecbatana sunt metropolis majoris Mediae. *Medena Provincia Media.* Commentarius Decretum.

3. *Altitudinem Cubitorum 60.* Prius igitur templum Salomonis erat duplo altius: erat enim altum

120. cubitis. Sed noluit Cyrus novum tam altum extrui, ne forte Judæi exinde arcem facerent, & rebellionem molirentur. *Et latitudinem cubitorum 60.* per hanc, ut etiam habent Septuag. intelligitur hic intervallum, quod est a *fronti-*
spi-

spicio usque ad extremitatem Sancti Sanctorum, quanti nos longitudinem templi vocamus: sed cum delineatur idea, seu fabricæ figura in chartis, non infrequenter, neque inepte latitudo vocari solet.

5. *Posita sunt in templo, id est: ponenda in templo ædificando. Septuag. ut ponantur.*

14. *Ædificaverunt &c. jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe.* Hoc loco omnes Principes Persarum, qui rebus Judaicis favebant, recensentur. Etsi tunc solus Darius foret, Cyrus tamen per repetitionem, Artaxerxes Longimanus, qui post Xerxem Darii Successorem regnavit, per anticipationem adducuntur.

15. *Mensis Adar, est duodecimus, & ultimus mensium anni Hebræorum, respondetque nostro partim Februario, partim Martio. Qui est sextus Darii Regis.* Judæi Joan. 2. v. 20. dicunt sex, & quadraginta annos in templi ædificationem insumptos fuisse, licet juxta rectam supputandi rationem a secundo minime anno Cyri, quo jacta sunt fundamenta templi, usque ad hunc sextum Darii annum 20. duntaxat anni effluerint, etiamsi 15. annis opus intermissum sit. Nonnulli cum Saliano putant, Judæos vel hyperbolice locutos, vel fortuito, & ex vulgi sententia illud asseruisse. Alii existimant Judæos

simul computasse omnes annos, qui in hoc ædificium insumpti fuerant, Cyri, Darii, Histaspis, Simonis summi Sacerdotis, Machabæorum, ac demum Magni Herodis ævo; quo in sensu haud operosum erit 46. annos reperire.

17. *In dedicationem domus DEI.* Triplex fuit dedicatio: prima facta est a Salomone in autumnno decimo die Septembris, ut legitur 3. Reg. 8. Secunda ab Esdra in vere vigesimo tertio die Martii. Tertia facta est a Juda Machabæo in hyeme 25. die Decembris ut legitur 1. Machab. 4. Et de hac ultima intelligitur illud Joan. 10. *Facta sunt circænia in Jerosolymis, & hyems erat. Hircos caprarum.* Hircos, qui adhuc ubera matrum sugunt.

20. *Quasi unus.* Unanimi consensu, & animorum conspiratione ad unum omnes.

21. *Qui se separaverant a coinquinatione gentium.* Omnes Profelyti, qui Judaicæ Religioni nomen dederunt, idololatriam deserentes, atque circumcisionem recipientes; nam sine hac conditione in Paschatis partem venire non poterant.

22. *Converterat cor Regis Assur.* Rex Assur pro Rege Perlidis ponitur, quod idem Persarum, & Assyriorum imperia obtinebat.

CAPUT VII.

Esdras Sacerdos, & Legis Doctor mittitur ab Artaxerxe Rege Persarum in Judæam, Judæos nomine Regis visitaturus, docturus, & rectorus.

1. *Post hac autem verba.* Seuge-
sta Cap. præced. mortuo jam Da-
rio, ejusque filio Xerxe, & re-
gnum administrante Darii nepote
Artaxerxe, qui Longimanus vo-
cari consuevit, quod unam habe-
ret altera longiorem manum, mis-
sus est Esdras in Judæam cum di-
plomate Regio.

6. *Scriba velox in Lege.* Legis di-
vinæ peritissimus, & in ea seu
scripto, seu viva voce exponen-
da promptissimus. Vox Hebraica
מַהִיר mahir significat diligentem,
ac strenuum. Id enim officii ha-
bebant Scribæ, qui apud Judæos
idem erant, quod Philosophi apud
Græcos, Magi apud Chaldæos,
Brachmanes apud Indos.

8. *Mense quinto, Julio, qui ab He-
bræis dicitur Ab.*

14. *Ut vistes Judæam, & Jerusa-
lem in lege DEI tui.* Curaturus, ut
lex DEI servetur. *Quæ est in manu
tua.* Non solum in lingua; Docto-
res populi enim etiam opere,
quod per manum intelligitur, le-
gem implere debent; ut Christus,
qui cœpit facere, & docere.

20. *Dabitur de thesauro Regis. Vi-*

de hic pietatem Regum Genti-
lium, scilicet Artaxerxis, qui æque,
ac Cyrus, & Darius, ex suo æra-
rio præstitit sumptus necessarios
in templi ministeria.

24. *Ut vectigal &c. non habeatis
potestatem imponendi super eos.* Hinc
patet, Judæos fuisse servos, & tri-
butarios Persarum; sed Rex eorum
hic ab omni tributo, similive one-
re publico immunes facit Sacer-
dotes, Levitas, ceterosque tem-
pli ministros.

25. *Tu autem Esdra constitue Ju-
dices &c.* Ut lites dissidentium in
populo juridice definiant, & ju-
dicialiter decidant.

26. *Et omnis, qui non fecerit le-
gem, judicium erit de eo sive in mor-
tem.* Ecce hic Rex dat Esdræ, &
judicibus ab eo e populo consti-
tuendis potestatem necis in præ-
varicatores, quam Judæis nega-
rant Romani: illam enim dunta-
taxat Pilato, ceterisque Præsidibus
suis concesserunt. Unde Judæi
dicenti Pilato, ut ipsi Christum
secundum legem suam judicarent,
responderunt: *nobis non licet inter-
ficere quenquam Math. 27.*

CAPUT VIII.

Recensentur per familias Judæi, qui cum Esdra e Babylone redierunt in Judæam; item vasa, munera, hostiæ, quas DEO obtulerunt.

13. *Qui erant novissimi.* Qui ultimo loco se Esdræ associarunt, ut cum eo redirent in Jerusalem.

17. *Et misit eos ad Eddo, qui est primus (Princeps) in Chaspia loco.* Chaspia erat pagus, vel vicus in Babylone, in quo habitabant Judæi separati a Chaldæis, cujus pagi, vel vici Princeps erat Eddo.

21. *Et pradicavi: indixi, & promulgavi commune jejunium &c. ut peteremus ab eo viam rectam.* Ut scilicet DEUS via recta nos salvos, & incolumes per tot hostes, pericula, & anfractus deduceret in Jerusalem, omniaque nostra prosperaret.

22. *Erubui enim a Rege petere auxilium & equites.* Credidit Esdras se nimis humilem potentie DEI ideam Regi ingerere posse, si, quin ulla urgeret necessitas, ad-

versus hostes suos præcavisset; perinde, ac si DEUS eos tueri minime potuisset. Minus incolumitati & suæ, & suorum, quam gloriæ DEI sui consulebat, de qua & in suorum salute, & in Ethnicorum infirmitate agi arbitrabatur, quibus scandalum se vereretur afferre, si parvam in DEO suo testatus fuisset fiduciam.

27. *Et crateres aureos 20. qui habebant (pondus, id est, ponderabant) solidos millenos.* Hebr. & Septuag. drachmas mille.

36. *Satrapæ elevaverunt populum.* Præfecti Persarum exaltarunt Judæos suo patrocínio, favore, ope, & opibus, promovendo fabricam templi, animando, adjuvando, annonam præbendo, munera offerendo, uti eis præceperat Artaxerxes.

CAPUT IX.

ESdræ intelligentis, Judæos plurimos uxores alienigenas duxisse, dolor, & preces ad DEUM fusæ.

2. *Tulerunt enim de filiabus eorum sibi uxores.* Exod. 34. & Deuter. 7. vetuit DEUS, ne Judæi uxores ducerent Chananzas, quæ incolebant terram sanctam, a Judæis oc-

cupandam, idque ob periculum perversionis. Idem judicium erat de Moabitibus, Ammonitis, Ægyptiis &c. nisi uxores prius abjectis idolis ad DEUM verum, & Judæis-

daismam se converterent: tum enim licebat eas ducere.

Manus etiam Principum, & Magistratum fuit in transgressione hac prima. Principes primi duxere uxores gentiles, qui alios ab hoc opere compescere debuissent. Manus enim adhibetur operi, ut illud operemur; atque manu juncta manui solet dari fides mutua mariti, & uxoris.

7. *Sicut in die hac.* Ad hanc usque horam omnes illæ calamitates nos premunt.

8. *Et nunc quasi parum, & ad momentum;* Hebr. *nunc quasi parvo momento.*

Grata facta est deprecatio nostra apud Dominum. Timebat Esdras, ne ob conjugia hæc, cum gentilibus inita, DEUS rursus iratus reditum in Jerusalem impediret, & aliis arumnis involveret.

Et daretur nobis paxillus in loco sancto ejus. Modica firmitas (paxillis enim, & clavis figebant tabernacula, ut firma consisterent) habitationis nostræ in Jerusalem. Unde Septuag. pro paxillus vertunt firmamentum. Symbolice paxillus significat Principes, & Magistratus, ab his enim pendebat populus.

Daret nobis vitam modicam in servitute nostra: nempe lætam, & prosperam, & saltem ex parte liberam: nam servitus & captivitas, in quibus fuerant Judæi, mors potius censebantur, quam vita.

9. *Et exstrueret solitudines.* Ita vo-

cat ruinas, & domos desolatas in Jerusalem, quæ jam restaurabantur.

Daret nobis sepem. Sepis nomine securitas, & defensio a noxiis significatur; quia sepes ab agris, & hortis feras, & fures arcent.

11. *Qui repleverunt eam ab ore usque ad os in coinquinatione sua.* Totam omnî ex parte, more vasîs ab imo usque ad summum.

12. *Non queratis pacem eorum, & prosperitatem.* Non sit vobis curæ salus, aut prosperitas Gentilium, vobis vicinorum, nempe si in suis erroribus obstinati manserint.

13. *Et post omnia, quæ transgressoribus legum tuarum juste minatus fueras, jam in nobis 70. & pluribus annis completa: Quia tu DEUS noster, quo es animo plus quam Paterno in tuos, rursus misericorditer minuisti flagella; & liberasti nos iterum, sicut est hodie, & defacto experimur: idque provide fecisti, ut illecti novo beneficio, & sic magis, magisque tibi obstructi, non iterum ad pristina scelera convertereremur.*

14. *Nunquid iratus es nobis usque ad consummationem?* Meriti sumus, ut nos plane, & consummate deleas de terra.

15. *Iustus es tu:* Exigebat sane justitia tua, ut funditus reos excinderes: sed misericordia uti maluisti, qua saltem paucos relinqueres a nobis salvos, qui hoc die præsentés hic adsumus in conspectu tuo, sed *in delicto nostro, rei*

gravissimi criminis! Neque stari potest coram te super hoc. Non potest hoc ulla ratione negari, neque excusari, aut defendi, quin in iudicio causa cadamus, judicemurque peccatores ingrati, & rei læsæ Divinæ Majestatis. Quare præ

pudore vultum velamus, in terram prosternimur, flagitantes gratiam, & misericordiam tuam. Talis debet esse poenitentium sensus, & Oratio; Tale Sacrificium DEO non gratissimum esse non potest, cor contritum, & humiliatum.

CAPUT X.

ESdras mandat dimitti uxores gentilitias; designantur Præfecti, qui hoc mandatum exequantur: Recensentur, qui has conjugio sibi copularunt.

2. Et nunc si est poenitentia in Israël super hoc, Hebr. & Septuag. Si est spes, Scilicet DEUM per poenitentiam placandi. Poenitentia enim est dolor de peccatis cum spe veniæ; Qui enim non habet spem veniæ, non poenitet, sed desperat instar Judæ.

3. Projiciamus universas uxores, & eos, qui de his nati sunt. Nonnulli cum Bellarmino L. 1. de Matrim. putant hæc matrimonia Judæorum cum alienigenis fuisse irrita, & nulla, eo quod Lex Exod. 23. vetans illa, videatur eadem pariter irritare, & annullare. Probabilius Cajet. & alii censent, illa lege fuisse duntaxat vetita, & non irrita: lex enim nil tale exprimit, quo significat, illa esse nulla. Dissolvit tamen illa Esdras, quia in lege connubia solvi poterant per libellum repudii, Judæis permisum, ac proinde hoc casu debebant solvi, utpote contra legem inita, & vetita propter periculum

idololatriæ. Filios vero suos non abiciebant absolute, quasi nullam deinceps curam eorum habituri: sed juxta voluntatem, Hebr. & Græce: consilium Domini, & piorum virorum, qui timent legem DEI. Ex horum præscripto dimittebant a se filios ad aliqua pædagogia, ubi a probis Præfectis instituebantur; pauperes e publico arario, divites e peculio parentum.

5. Et juraverunt. Se uxores alienigenas omnino dimissuros. Magna fuit hæc resolutio Judæorum, seria poenitentia, & juramentum valde arduum; nam his uxoribus tot annis magno ardore consueverant, easque amabant, ut viscera sua; maluerunt tamen placere DEO, quam uxoribus, imitati Patrem suum Abraham, qui filium suum unicum DEO immolare decreverat.

7. Et missa est vox in Juda. Nempe præconum, qua jubebantur omnes Judæi intra triduum Jerosolymis

se sistere, sub pœna confiscationis omnium bonorum, & publicæ excommunicationis.

9. *Et sedit omnis populus in platea Domus DEI trementes pro peccato, & pluvias.* Tremebant interiorius ex conscientia sceleris eos exagitante, & pariter exterioribus ob frigora, & pluvias, erat enim mensis nonus, Casleu dictus, qui respondet partim Novembri, partim Decembri.

11. *Nunc date Confessionem DEO.* Opere ostendite, & re ipsa fateamini, vos velle obedientes esse DEO, & legi ipsius.

16. *Omnes per nomina sua.* id est de nomine lecti, *sederunt ad hæc*

dijudicanda, & executioni mandanda: & in his occupati fuerunt toto trimestri: Erant vero hi Judices, qui versu præced. dicuntur *super hoc negotio stetisse*, seu constituti fuisse publica auctoritate.

17. *Consummati sunt omnes.* Omnium summa collecta fuit, qui duxerunt alienigenas.

19. *Et dederunt manus suas.* Polliciti sunt, uxores alienigenas ejiciendas. *Dare manum* erat pignus maxime solenne, irrevocabile apud Persas, qui tum toti Asiæ dominabantur.

LIBER II. ESDRÆ.

A Latinis hic liber Esdræ inscribitur, licet a Nehemia conscriptus fuerit; olim enim teste Hieron. unus idemque erat, hodie in duos divisus. Continet gesta Esdræ, & Nehemiæ; præcipue, quo pacto Nehemias (cum Babylone agens res afflictas Jerosolymæ didicisset, dejecta mœnia, incensas portas, Judæos in summo luctu, & Gentium omnium opprobrio versari) a Rege impetravit, ut, missis epistolis Præfectos Provinciarum trans Evphratem, juberet ligna omnia Nehemiæ præstare, quot quot opus esset in usum templi, moenium, & adium Præfecti Regionis. Instaurata urbe, totam Rempublicam optimis legibus stabilivit. Nehemiam fuisse Sacerdotem eruitur ex 2. Machab. 1. ubi dicitur: *jussit Nehemias Sacerdos aspergi Sacrificia aqua.* Cæterum ut genere, & sanctitate, ita naturæ donis excelluit; quare potentissimo Persarum Monarchæ Artaxerxi Longimano & charus admodum, & pro *Pincerna* fuit, seu a poculis: quod officium non nisi primæ notæ Aulicis concedi solet.

CAPUT I.

NEhemias auditis Judeorum in Judæa ærumnis luget, & gemit, ac jejuniis, & precibus DEI opem implorat.

1. Verba Nehemia, quem interpretantur: Consolator Dominus, vel Consolator missus a Domino, significat Christum.

2. Anno vigesimo Regni scilicet Artaxerxis Longimani, Persarum Regis, concessa fuit facultas Nehemiæ instaurandæ Urbis Jerusalem; sed vigesimo tertio completum est opus. Qui annus notandus est, quia ab hoc desumitur initium 70. hebdomadarum Danielis.

Et ego eram in Susis castro. Susa erant sedes Regia Artaxerxis, Regumque Persarum, ita dicta a liliis, & liliorum fertilitate; Susan enim est lilium. Hæc urbs erat munitissima, ideoque vocatur castrum.

3. Relicti in Provincia, nempe Judææ, in afflictione magna sunt propter vicinos Ammonitas, Arabes, aliosque hostes æmicos Judaorum: qui licet antiquas sedes incolerent,

& templi ruinas instaurassent, tamen, quod mœnibus nudata essent urbes, patebant omnium injuriis. Inter alia ergo nuntiatum quoque Nehemiæ, quod murus Jerusalem dissipatus adhuc jaceret, & porta ejus combusta, a tempore quo combusserat eas, & dissipaverat Nabuchodonosor. 4. Reg. ult.

9. Extrema Cæli, vocat extremas, seu ultimas terræ Regiones, quæ, quia in nostro horizonte extremæ sunt, videntur etiam Cæli extremitatem contingere.

10. Quos redemisti. De Ægyptiaca servitute, ac deinceps sæpe a jugo Philistinorum, Ammonitarum, Madianitarum &c.

11. Et da ei, mihi Nehemiæ misericordiam ante virum hunc, Artaxerxem Regem, cujus ego Pincerna sum, ut ab eo impetrem quod data occasione postulare desidero, scilicet restaurationem Jerusalem.

CAPUT II.

NEhemias ab Artaxerxe impetrat facultatem redeundi in Jerusalem, ejusque muros instaurandi: cui rei strenue insistit, frustra hostibus eum impedire conantibus.

1. In mense Nisan. Primo scilicet anni Hebræorum, quo semper Pascha celebrabatur; incidebat in initium veris.

2. Timui valde, ne Rex mali quidpiam suspicaretur v. g. proditionem, aut venenum, quæ cum quis animo versat, fere etiam in

in vultu sceleris leguntur notæ.

3. *Rex in æternum vive.* Opto, ut diutissime vivas. Dicit hoc, ut timorem Regi eximat, sciatque, se nihil contra ejus vitam moliri.

Civitas (Jerusalem) domus sepulchrorum Patris mei deserta est, & ego non contrister? Hinc colligo non Judæis modo, sed Persis quoque commendatissimam fuisse sepulchrorum curam: neque enim alias quæsiisset ex eo capite Nehemias potissimum causæ suæ patrocinium. Sepulchra vocat *domos*, quia domus Hebræis significat quemvis locum, antrum, thecam, loculum, qui aliquod corpus ambit, & continet: sic nidi vocantur domus avium, flumen, & mare domus piscium.

4. *Oravi DEUM Cæli* brevi oratione jaculatoria, sed ardenti, ut, sicut cæperat, mihi, meisque Regem reddere benevolum ita pergeret, ut postulationi meæ, quam ei propositurus eram, de reedificanda Jerusalem annueret.

6. *Et constitui tempus*, quo lapsome rursus affuturum sponondi. Quantum illud fuerit, non exprimitur. Verosimile est, non excessisse terminum unius anni. Licet postea novo indulto ejusdem Regis permissus sit totis 12. annis ducem populi agere in Judæa, in qua Rex operam ejus, & præsentiam sentiebat non utilem, sed necessariam etiam esse.

7. *Trans flumen (Euphratem) ut traducans me, donec veniam in Ju-*

deam. Cis Euphratem erant omnes fere gentes usque ad Judæam, æmulæ, & inimicæ Judæis, ut nolent Jerusalem urbem olim tam potentem, sibi que formidabilem restaurari. DEUS enim omnes Regiones a Jerusalem usque ad Euphratem dederat Judæis. Merito igitur Nehemias a Rege petiit, ut curaret salvum se conduci usque in Jerusalem; quod Rex præstitit addendo in tutelam præsidium militum.

8. *Et epistolam ad Asaph Custodem saltus Regis*, qui erat in monte Libano, ut inde darentur mihi ligna, ac per mare in Joppen mitterentur ad fabricam urbis Jerusalem: ita Sanchez. *Saltus Regis* in Libano in Græco & Hebræo vocatur *Paradisus*. Constat enim ex Xenophonte, Medis olim, & Persis in usu fuisse amplos, & circumseptos ejusmodi paradisos ad voluptatem & etiam venationem.

12. *Fumentum non erat mecum, nisi animal cui sedebam.* Ego solus equitabam, socii omnes pedites aderant: ne nocturnus equorum strepitus silentio, & secreto, quod quærebam, officeret: propter quod & noctem delegeram, & modicum comitatum.

13. *Egressus sum per portam vallis.* Non erat illa Orientalis, quæ ducebat ad vallem Josaphat, sed altera occidentalis, quæ respiciebat valles cadaverum, & Calvariarum, cui erat proxima *Antefontem draconis*, quæ ad radices montis Calvariarum

varia scaturiebat, & teste Andrichomio, hodie dum scaturit, sic dictus ob figuram draconis seu lapidei, seu ænei, aquamevomentis.

14. *Et non erat jumento locus.* Omnia enim ruderibus, & ruinis murorum erant impedita.

18. *Et indicavi eis manum DEI, quod esset bona mecum.* Manus symbolum est opis, & auxilii, item directionis, & protectionis: hanc enim a DEO senserat Nehemias,

tum quod Regem Artaxerxes tam benevolam, & liberalem sibi effecisset; tum quod iter per tot hostes, & difficultates, iis superatis, prosperum concessisset.

20. *Vobis non est pars, & justitia, & memoria in Jerusalem.* Nihil vobis, qui Samaritani estis, commune nobiscum: neque jus ullum in hunc locum, neque ullius juris aliquando usurpati vestigium, & memoria, Unde non est, cur negotiis nostris vos misceatis.

CAPUT III.

Describitur, quam quisque muri partem, quas turres, quas portas instauravit.

1. *Eliasib Sacerdos magnus, Nepos Jesu, seu Josue, tertius post captivitatem Pontifex.* *Ædificaverunt portam gregis.* Initium ædificationis sumptum est a porta orientali, templo proxima, per quam quia pecora inferebantur, ut abluta in piscina probatica inferrentur in templum immolanda, porta gregis appellata est. *Sanctificaverunt eam.* Mundarunt a ruinis, & ruderibus, & profanatione incendii, & restituerunt pristino nitore, & usui. Vel sensus est, illam dedicasse, & peculiari quadam benedictione sanctificasse.

Usque ad turrim centum. Ex Hebraeo, & Græco patet esse nomen proprium turris, nempe *Meab*, neque ibi additur cubitorum, licet subintelligendum videatur.

Quod ad portas attinet, quarum hoc capite frequens fit mentio, notandum, duodecim fuisse Jerosolymis primæ notæ portas ex tribus lateribus. Nam ad quartum latus, nempe meridionale, in quo prærupta rupes montis Sion nullum aditum, aut exitum dabant, nullæ etiam portæ fuerunt. Reliqua vero latera singula quaternas habebant. *Oriente portam gregis*, de qua dictum. *Portam equorum*, per quam equi ducebantur aquatum in torrentem Cedron: *Portam aquarum*, sic dictum a collectione aquarum fontis Siloë, quam ibidem fecit Ezechias: *Et portam sélilem*, a figulis, & aquis eorum vicinis sic nominatam, per quam descendebatur ad *natatoriam Siloë*, seu ad stagnum Salo-

Salomonis. Ad Aquilonare latus Urbis erant: *porta Benjamin*, versus hanc tribum ducens. *Porta piscium* ita dicta, quod frequentius pisces e mari Galilæo per eam in urbem inferrentur; aut, quod proxima esset toro piscario; *porta iudiciaria*, in qua sedebant Iudices, & iudicia, ut nunc in curiis, tam advenarum, quam civium exercebant. Eadem dicitur *porta vetus*, quod vestigia ejus apparerent a tempore Jebusæorum, & Melchisedech; & *porta Ephraim* ad eam tribum ducens. Sed hic non nominatur, uti nec *porta anguli*, quia non egebant reparatione. Unde vers. 8. dicitur: dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris; id est: intermiserunt ædificationem per spatium 400. cubitorum, quod erat inter *portam Ephraim*, & *portam anguli*. Nam recenter, & valide id instauraverat Ozias Rex, neque Chaldæi illud

demoliti fuerant. Ad latus Occidentale erat *porta anguli*, sic dicta, quod in angulo urbis Septentrionali, & occidentali sita esset; *porta vallis*, quæ respiciebat valles cadaverum, & Calvaria, cui proxima erat; *porta sterquiliniæ*, qua fordes civitatis egerebantur; & *porta fontis* sic dicta a vicino fonte Siloë. Ad has 12. portas Jerusalem alludit S. Joannes Apocal. 21. v. 12. ubi totidem Jerusalem cœlestis portas recenset.

16. *Usque ad domum fortium*. In qua habitabant triginta fortissimi heroes Davidis, ac postea eorum successores. Unde velut quoddam Seminarium erat illorum, qui in arte militari futuris bellis parabantur. Tota vero urbs Jerusalem in vicos, seu Regiones distributa erat, cuique vico præerat Præfectus, quorum munus erat, urbem tueri, & tumultus componere.

CAPUT IV.

Judæi una manu fabricant, altera gladium tenent, ut Samaritanos incursantes repellant: quare Nehemia instante, & Orante, fabrica murorum, & portarum absolvitur.

2. *Num dimittent Judæos Gentes?* id est: an permittemus, ut Judæi sua mœnia restaurent?

Num sacrificabunt, & complebunt in una die? Anputant brevissimo tempore se posse inchoare, & perficere fabricam tantæ urbis? ne utiquam, nam tempestive occurreremus, eosque inturbabimus.

Nunquid edificare poterunt lapides de acervis pulveris, qui combusti sunt? Restituentne in pristinum statum, in primam duritiem, & formam lapides per Chaldæos redactos incendio in pulverem? quasi dicerent: Judæi tentant rem perdifficilem. 3. *Si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum:* Hebr. *vulpes ascen-*

ascendet, & dirumpet murum lapideum eorum. Est sarcasmus, & hostilis irrisio.

5. *Ne operias iniquitatem eorum.* Scilicet oblivione, cum enim parit DEUS, tegere peccata dicitur, vel delere; detegere vero, vel aperire, cum punit. Non petit ergo hic Nehemias, ut DEUS non ignoscat culpam pœnitentibus, quod impium esset: sed ne pœnam impœnitentibus condonet. Imo verius sermo hic fuit prophetia supplicii, quo DEUS castigavit hostes Israël.

7. *Obducta cicatrix, partes diruta, instaurata, & muri hiantes, rimas agentes, & vetustate sublapsi reparati.*

10. *Dixit autem Judas. Judæi: debilitata est fortitudo portantis, verba sunt in labore fatiscenrium, & de bono exitu propemodum desperantium.*

17. *Et aliter tenebant gladium.* Figurata locutione significatur, Judæos sic operi intentos fuisse, ut

gladio accincti parati essent ad defensionem. *Tropologice* significatur: dum orationi, aliive pio operi (qua fabricam spiritualem meritorum in anima construimus) insistimus, altera manu teneamus gladium mortificationis, quo carnis tentationes, diaboli, mundi que suggestiones, vanæ gloriæ, superbix, invidiæ, gulæ, libidinis &c. a nobis repellamus, imo penitus amputemus.

22. *Unusquisque cum puero suo, seu famulo, maneat in medio Jerusalem.* Nemo exeat extra urbem, cum nocte vigilandum sit, & de die laborandum.

23. *Unusquisque tantum nudabatur, seu vestibus subinde exuebatur, ad baptismum, ad lavandum seu corpus, seu vestes, partim ob immunditiam legalem, quam ex conversatione cum gentilibus facile contrahebant; partim ob calorem, indeque sudorem, & foetorem, aliasque sordes, quas in continuato opere, & vigilia paulatim contrahebant.*

CAPUT V.

I*N pauperum copia, & clamore Nehemias opulentos avaros ob-
jurgat, usuras vetat, sua pauperibus largitur.*

3. *Domos nostras opponamus. Opignoremus sceneratoribus nostris.*

4. *In tributa Regis. Ut habeamus, unde tributa Regi Persarum pendere possimus.*

5. *Et nunc, Subaudi, valde ini-
que a Judæis ditioribus exhauri-
mur. Nam sicut carnes fratrum no-
strorum, sic carnes nostra sunt, & si-
cut filii eorum, ita & filii nostri. Nos,
& filii nostri duram hic ser-
vi-*

vimus servitutem, similem illi, quam serviunt fratres, id est, contribules nostri, qui in Babylone, & Perside remanserunt, idque ditionum Judæorum injuria, qui nos fratres tuos pauperes usuris, & filiorum venditione opprimunt.

7. *Congregavi adversum eos* (divites usurarios) *concionem magnam.* Cœtum totius populi, ut coram eo a me reprehenti usuras dimitterent.

11. *Centessimam pecunie, frumenti, vini, olei, quam* singulis mensibus pro sœnore exigere soletis *ab eis, date pro illis, seu condonate:* aut ut in Hebræo est: *reddite.* Dabant enim pauperculi omnia sua sœneratoribus oppignorata, donec pretium, quod ab illis acceperant, integrum redderent: interim singulis mensibus centessimam illius pretii partem, hoc est duodecim pro centum pendere cogebantur. Et hæc usura *centesima* vulgo vocabatur.

12. *Et vocavi Sacerdotes,* quot ejusdem sceleris rei erant, quos ob reverentiam Ordinis Sacerdotalis nolui coram populo confundere: sed privatim adjuravi eos, ut idem facerent, addita imprecatione *excusso sinu meo vestis extimæ.*

13. *Sic excutiat DEUS de domo sua.* Sicut vestis, cum excutitur, libera, & vacua manet a pulvere, sic, qui nollet usuras condonare pauperibus, omni fructu, proventuque laborum suorum vacuus fiat, & de domo quoque sua excutiat.

18. *Et inter dies decem vina diversa.* Decimo quoque die convivium celebrabam splendidius, vina varia, & copiosa curabam, & alia multa exhilarandis, animandisque omnibus tribuebam de meo.

CAPUT VI.

Hostes Judæorum Nehemiæ tendunt insidias: minantur accusationem affectati ab eo regni: Pseudo-Prophetas contra eum submitunt: proditores subornant, sed omnia hæc dissipavit Nehemiæ prudentia, & animi magnitudo.

7. *Et Prophetas passueris, qui prædicent de te in Jerusalem dicentes: Rex in Judea est.* Criminantur Nehemiam, quod se velit Regem facere, ideoque Prophetas subornet, qui populo vaticinentur, idipsum velle DEUM, ut Judææ, quæ tot annis Regibus caruit, jam suus Rex restituitur; ita

10. *Et egressus sum domum Semaia filii Dalaiæ secreto.* Semaia erat Sacerdos de vice Dalaiæ, quæ ordine erat vigesima tertia, atque domi manebat, quasi studio, & orationi deditus; unde Sanaballat eum pecunia corripit, ut quasi vir Religiosus, imo Propheta Nehemiam ad se evocaret, eique vaticinans

metum hostium incuteret, ideoque fugam suaderet, idque hoc fine, ut Nehemiam probro timiditatis afficeret, & populo contemptibilem redderet; imo, ut Nehemia timente, & fugiente, timeret pariter, & fugeret populus.

11. *Num quisquam similis mei fugit?* Indecora est fuga Principi, itaque quod suades, non faciam.

12. *Et intellexi*, vel solertia, & sagacitate ingenii mei, vel ex revelatione DEI ipsum venditare, se esse Prophetam, & ut talem vaticinari ruinas hostium, cum revera esset Pseudo-Propheta pretio subornatus a Sanaballat, ut me terrendo, populo redderet vilem, & exosum.

13. *Ut territus* oraculo ficto, tanquam timidus, aut sceleris conscius

in templum confugerem, quasi ad asylum. *Et peccarem* in DEUM per diffidentiam, in populum per pusillanimum fugam.

14. *Sed & Noadiæ Prophetæ* Hebr. *Prophetissæ*, & plurium aliorum Pseudo-Prophetarum, falsorum fratrum etiam Judæorum opera ad me terrendum, atque a cæpto opere abstrahendum usi fuerunt. Sed in vanum omnia. Nam

15. *Completus est murus 25. die mensis Elul.* Qui est mensis sextus Hebræorum, & respondet partim Augusto, partim Septembri, non impensis toti operi ab initio usque ad finem, nisi 52. diebus. Quod in opere tam vasto merito admiratæ sunt omnes gentes vicinæ, unde stupore, ac terrore attonitæ exclamarunt: *a DEO factum est hoc opus.*

CAPUT VII.

Cinctæ jam mœnibus urbi custodes designat Nehemias. *Recenset, qui olim cum Zorobabele e Babylone redierant, & dona in fabricam collata.*

2. *Præcepi Hanani fratri meo, cognato, Et Hananiæ Principi* (id est Præfecto) *Domus*, scilicet palatii Regii, ut est in Hebræo, in monte Sion. Hos duos, utpote præ cæteris viros veraces, & timentes DEUM, Nehemias posuit custodes urbis Jerusalem.

3. *Cumque adhuc assisterent.* His præsentibus, & assistentibus, clauderentur portæ, & mane nonnisi claro die aperiebantur.

5. *DEUS autem dedit in corde meo.* Dedit mihi consilium supplendi paucitatem incolarum in Jerusalem: nimirum recensendo catalogum eorum, qui cum Esdra e Babylone redierant, & juxta eum illos evocando, & invitando ad incolendam Jerusalem; quod ipsa per sortem factum fuisse audiemus Cap. II.

70. *Nonnulli autem de Principibus.* Hic est catalogus eorum, qui dona ad fabricam contulerunt.

CAPUT VIII.

Esdra prælegit, & explicat populo Legem DEI. Tabernaculorum festiuitas celebratur.

1. *Dixerunt Esdræ, ut afferret librum Legis Moysi.* Hoc nomine intelligunt Pentatevchum, & præcipue Deuteronomium. Non dicunt: instaura librum de novo; vel recens ede in lucem: sed affer e scrinio, vel gazophylacio. Neque enim, ut quidam imaginati sunt, perierant, & flammis absumpti fuerant omnes libri legis in excidio templi, & urbis Ierosolymitanæ, ut opus esset de novo eos instaurari per Esdram; Hic ergo eos correxit, & in meliorem ordinem redactos aliis characteribus descripsit.

3. *Et legit in eo aperte: & vers. 8. diſtincte, & aperte ad intelligendum* Hebr. *ponendo intellectum*, ita, ut vulgus intelligeret, quod legebatur. Nam quæ Hebraice scripta erant, ipse lingua vulgari Syrorum pronunciabat. Neque enim Judæi, ex quo Babylone redierunt, amplius locuti sunt Hebraice, sed Syriace, mixta nempe lingua ex Hebraica, & Chaldaica. Puræ vero Hebraicæ linguæ usus in sacris tantum libris, & divinis officiis permansit. Unde,

ut a vulgo intelligerentur libri Moysi, opus fuit, ut Syriaca, id est vulgi lingua prælegerentur.

9. *Elebat enim omnis populus, cum audiret verba legis.* Quia videbat legis ruinas, puta clades omnis generis sibi accidisse ob ejus prævaricationem, in iisque se adhuc magna ex parte perdurare ab initio captivitatis Babylonicæ usque ad annum 20. Artaxerxis, quod erat spatium 147. annorum.

10. *Ite, comedite pinguia.* Lautius epulemini. Sic etiam Christiana Lex vetat jejunium die Dominico ob festi lætitiæ.

16. *Feceruntque tabernacula in domate suo.* Id est in tecto domus suæ, seu solario. Tecta enim apud Hebræos erant plana, ut in illis sub Dio stare, ambulare, sedere, & dormire possent. Clima enim Judææ est calidum, & siccum, unde ejus incolæ noctu in tectis frigidum aërem, sudumque captant. Omni autem loco poterant ea tabernacula figi, dummodo sub Dio.

CAPUT IX.

Judæi in jejunio, & sacco confitentur peccata DEO. *Levitæ celebrant prisca beneficia, quibus DEUS cum malefactis populi certavit: ac fœdus inter DEUM, & populum revocant.*

1. *Humus* (id est pulvis, & cinis) *super eos.* Tria hic adverte pœnitentiæ signa, & symbola: asperisionem cineris, qua viles se profitebantur: publicum, & solenne jejunium; saccum, seu cilicium.

2. *Separatum est semen filiorum Israël &c.* Separarunt se ab uxoribus gentilitiis, ac filios, quos ex eis procrearant, separarunt ab eis, quos ex uxoribus Israëliticis susceperunt.

7. *Elegisti Abraham, & eduxisti eum de igne Chaldaeorum.* Dices Hebr. & Septuag. habent *de Ur Chaldaeorum.* R. Ur. vox Hebræa ignem significat. Unde in nonnullis Bibliis hoc loco ignis scribitur per majusculam, tanquam nomen proprium. Potest tamen accipi pro nomine non proprio, sed appellativo, ut significet ignem, afflictionem, pressuram: Multas enim afflictiones passum esse Abraham a Chaldæis, eo, quod nollet adorare ignem, quem ipsi, æque ac Persæ ut DEUM colebant, testatur Joseph L. 1. antiquit. 8.

15. *Levasti manum tuam.* Juraisti.

17. *Et dederunt caput.* Vatablus: & elegerunt id est: eligere voluerunt, *Ducem,* qui eos reduceret in

Ægyptum ad pristinam servitutem Num 14.

29. *Dederunt humerum recedentem,* averterunt humeros ab onere.

32. *Ne avertas a facie tua,* ne contempnas, aut negligas omnem laborem, seu molestiam, & miseriam nostram, *a diebus Regis Assur,* qui decem tribus anno sexto Ezechie captivas abduxit in Assyriam.

33. *Veritatem fecisti.* Vere dedisti præmia, quæ promiseras, & pœnas, quas transgressoribus comminatus fueras.

37. *Fruges multiplicantur Regibus.* Judæa multos quidem profert fructus, at non nobis, sed Regibus Persarum, quibus eos pro tributo solvere cogimur.

38. *Super omnibus ergo his:* Propter omnia hæc, ut nostri deinceps misereri pergās; en novo fœdere, fideli, & constanti nos tibi obstringimus, quod velimus mandatis tuis æternum parere. *Et scribimus,* literas, hujus fœderis testes, obsignari omnium nomine curabimus ab iis, qui in Republica nostra, & Ecclesia primas tenent, quorum nomina sequenti Cap. recensentur.

CAPUT X.

Eorum nomina, qui instauratum cum Domino fœdus signarunt. Instituta quedam quoad legum observationem.

28. Qui se separaverunt de populis terrarum ad legem DEI. Qui de Gentilismo conversi sunt ad Iudaismum, factique profelyti.

29. Omnes, qui poterant sapere. Quotquot in ea ætate constituti erant, ut sui compotes essent. Spondentes erant pro fratribus suis optimates. Neque enim omnes de populo, neque omnes Sacerdotes, & Levitæ obsignarunt propria manu pactum: sed qui in quoque ordine Principes erant, signarunt nomine, & vice aliorum.

31. Dimitemus annum optimum: Sive Sabbaticum, quo agros non colemus, sed sponte ex eis nata pauperibus relinquemus. Juxta legem Exod. 23.

Et exactionem universa manus. Dimitemus pariter debitoribus ea, quæ per syngrapham manus eorum nobis sunt debita, ita, ut anno septimo ea non exigamus, ut eadem lex jubet.

33. Et in sanctificatis. Nostris sacrificiis, has enim distinguit ab oblationibus pro peccato, de quibus proxime textus loquitur.

34. Sortes misimus super obligationem lignorum. Ligna, quæ ad Sacrificia necessaria erant, partim Sacerdotes, partim Levitæ, partim populus tribuisse videntur. Sorte ergo statutum est, quo ordine, quibus hebdomadibus, vel mensibus quilibet ligna præbere

deberent. Lyranus tamen putat ligna a populo tantum fuisse tributa, Sacerdotes vero per vices ignem subjectis lignis in altari nutritivisse; Levitas vero, sub quibus comprehendit Nathinæos, ligna intulisse per vices, ut fors obvenerat.

35. Primogenita terræ: Primitias fructuum juxta legem Exod. 23. Primitiva fructus omnis ligni. Fructus arborum primis tribus annis immundi erant, nec illis vesci licebat Levit. 19. Qui colligebantur anno quarto, domino sanctificabantur, & de his est hic sermo.

37. Decimam partem terræ. Decimas fructuum terræ; nec enim Levitæ terram possidere poterant; sed tantum ex ea fructuum decimas accipere.

Operum nostrorum. Judæi quoque decimam partem proventuum ex laboribus suis Levitis solverunt.

38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum. Sacerdotes filii Aaronis habebunt partem decimarum cum Levitis nimirum decimam decimæ. Nam ut sequitur: Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo DEI. Igitur decimam decimarum suarum partem Levitæ dabant Sacerdotibus; Sacerdotes vicissim decimam decimæ suæ dabant Pontifici, qui proinde valde dives erat, & opulentus.

39. *Et non dimitemus Domum DEI.* Curabimus omnia, quæ ad templi usum, & Sacerdotum, ac Levitarum sustentationem perti-

nent. Hæc ergo se facturos jurant, quia in eis significationes extiterant.

CAPUT XI.

Instaurata jam urbe Jerosolyma recensentur incolæ illius, & reliquarum Civitatum Juda.

1. *Habitaverunt autem &c.* Statutum est, ut populi Principes habitarent Hierosolymis, præter eos, qui in hac Metropoli sedem sibi eligere voluissent; Reliqua vero plebs misit sortem, ut decima pars habitaret in Jerusalem.

2. *Benedixit autem populus,* eos populus laudavit, qui quasi æmulantes gentis suæ gloriam, & metropolim honorantes, & contra hostes roborantes, in Jerusalem habitare elegerunt.

16. *Josabed super omnia opera, quæ erant forinsecus.* Hic videlicet præerat culturæ agrorum, item curæ vasorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio a Principibus Levitarum facienda erat.

17. *Principes ad laudandum.* Præpositus Cantorum, & Præfectus instrumentis musicis.

22. *Episcopus Levitarum.* Hebr. *Princeps* Septuag. vertunt ἐπίσκοπος, quod *Inspectorum* significat.

Quo sensu Cicero ad Atticum, *A populo,* ait, *se constitutum Episcopum ora maritimæ.*

23. *Præceptum quippe Regis super eos erat.* Artaxerxes præcepit, ut Levitæ quotidie per vices juxta ordinem a Davide, & Salomone institutum DEO in templo psalmos, & hymnos concinerent.

24. *In manu Regis juxta omne verbum populi.* Hebr. *Erat ad manum Regis, ad omne negotium populi.* Id est: a Rege constitutus erat *Phathabias,* ut ejus nomine una cum Duce populi determinaret causas populi Judaici

36. *Et de Levitis portiones.* Pars quoque Levitarum obtinebat portiones suas inter reliquos Israëlitas per totum circulum tribus *Juda, & Benjamin.* Quia non in sola urbe Jerosolyma, sed & extra illam immixti cæteris Levitæ degabant.

CAPUT XII.

Sacerdotes, & Levitæ, qui venerant cum Zorobabel, recensentur. Murus Civitatis dedicatur; custodes thesaurorum assignantur.

10. & 11. Recensentur sex Summi Pontifices, quorum primus *Josue,* vel *Jesus* præfuit tempore *Cyri,* Perlarum primi Monarchæ;

Idem

Idem occurrit Alexandro Magno dira Judæis minanti, eundemque placavit. Sed id contigit facile centum annis post Artaxerxis tempora, & diu post mortem Nehemiæ. Unde probati Authores censent hunc versum 11. uti & 22. ab alio Scriptore Hagiographo, vel a Synagoga Judæorum, quæ tum regebatur a Spiritu Sancto, ad ostendendam continuam Pontificum successionem toto tempore regni Persarum, usque ad tempora Alexandri, a cujus gestis incipiunt libri Machabæorum, ut continuam Israëlitis, hoc est Reipublicæ, & Ecclesiæ DEI historiam pertexant per Machabæos Principes, & Pontifices usque ad Christum.

27. In dedicatione autem muri, adde: & urbis Jerusalem. Vel dic, per murum hic non sola mœnia intelligi, sed etiam muros ædium, palatiorum, & vicorum urbis. Nam his instaurandis statim ab extructis mœnibus totus incubuit Ne-

mias, atque teste Josepho a reparatione mœnium, urbi usque ad dedicationem solemnem, annos duos, & menses tres impendit. A qua dedicatione desumitur initium 70. hebdomadarum Danielis; quia tum demum, & non ante verum fuit, exitum habuisse sermonem, seu completum fuisse decretum de iterum ædificanda Jerusalem, & de platea, id est interiore habitatione de novo instauranda. Et secundum hunc calculum respondent adamussim omnes anni usque ad passionem Christi.

30. Mundaverunt portas, & murum, aqua lustrali, oratione solenni, & Sacrificio.

46. Sanctificabant Levitas. Dabant his Judæi partes sanctificatas, nempe decimas. Et ex his decimis sanctificabant Levitæ filios Aaron, id est Sacerdotibus suam decimam dabant. Sanctificare ergo hic sumitur pro dare, quod sanctum, seu sanctificatum est.

CAPUT XIII.

LEdo de more Deuteronomio rursus separantur a Judæis alienigenæ, etiam Tobias, etsi affinis Summo Pontifici; Decimæ Levitis instaurantur; Sabbati violatores, & qui Gentilibus matrimonio juncti erant, puniuntur a Nehemia, e Perside iterum reverso.

1. Amonites, & Moabites non debent introire in Ecclesiam DEI. Lex Deuter. 23. vetat eos admitti ad eminentiam, & magistratum in

populo DEI; poterant tamen fieri profelyti, ac ita cum Judæis templum ingredi, & sacris interesse.

4. *Super hoc erat Eliaſib* - - *Præpoſitus in Gazophilacio domus DEI, & proximus Tobia.* Eliaſib Pontifex plus favens carni, & ſanguini, quam legi DEI, cum eſſet affinitate junctus *Tobia Ammonita*, primarium officium ei detulit: nam

5. *Fecit ſibi.* Hebr. & Græc. *fecit ipſi* Scil. *Tobia*, *gazophylacium grande*, Palatium in veſtibus templi, fecitque eum loco, & nomine ſuo præpoſitum omnium decimarum, & primitiarum, quæ Levitis, & Sacerdotibus advehebantur, quo officio inſuper maligne in ſuum commodum uſus eſt. Sed tanto malo occurrit Nehemias, ſimul atque e Perſide in Judæam reverſus eſt, & amoto *Tobia*, etiam

8. *Vaſa domus.* Omnem ſupellectilem *Tobia* ejecit, domumque a profanarum rerum ſordibus repurgavit, & ſacris uſibus reſtituit, ut, aſſervando vino, oleo,

thuri, &c. ad ſacrificium pertinentibus.

19. *Cum quieviſſent portæ Jeruſalem in die Sabbati* jam inchoante. Nam Sabbathum inchoabatur vespere feriæ ſextæ, ſeu diei Veneris, juſſit Nehemias claudi portas, uſque poſt finitum Sabbathum. Mox etiam edicto cavit, ne ad urbem, ſeu ante portas urbis quidquam eo die afferretur.

21. *Manum mittam in vos.* Punitiam vos, & merces ſiſco addicam.

24. *Filii ex media parte.* Hebraice medietas, id eſt media pars filiorum loquebantur juxta linguam populi, eorum populorum, ex quibus fratres erant, lingua loquebantur filii.

25. *Et maledixi*, anathematizaſti, & excommunicavi talium filiorum parentes; imo eos *cecid* flagellis, & *decalvavi* ob enormem legis tam notæ contemptum,

LIBER TOBIÆ.

PRæſens Liber moralis Doctrinæ penus ditiffima, & uſui Concionum apprime idonea eſt. Ab argumento, quod tractat, Liber *Tobia* nuncupatur. Ab Hebræis in Canonem ſuum receptus non eſt, eo, quod primum non eſſet conſcriptus lingua Hebraica, ſed, ut S. Hieronymus cenſet, Chaldaica. Neque ipſe Hieronymus Canoniciſ Scripturæ voluminibus accenſuit. Nihilominus jam a mille ducentis annis a SS. PP. Irenæo, Iſidoro, Ambroſio, Auguſtino, Cypriano, Chryſoſtomo, aliisque pro Canonico habitus, & Eccleſiæ judicio in variis Conciliis, præſertim Tridentino pro Canonico approbatus fuit; Unde non amplius fas eſt de ejus auctoritate dubitare, quid.

quidquid hetrodoxi Cavillatores ogganniant. Auctorem Libri plerique existimant fuisse utrumque Tobiam; tum Seniore[m] usque ad Caput 12. tum Juniorem usque ad Caput 16. Idque hortatu Archangeli Raphaelis, suadentis Cap. 12. v. 20. ut enarrarent mirabilia DEI, quibus cætera ad finem libri adjecta fuere ab incerto Authore.

CAPUT I.

Tobie genus, patria, puerilis, ac virilis etas, & virtutes: gesta in Ninive, & aula Regis Assyriorum.

1. Tobias Hebraice idem significat ac bonus Dominus, vel bonitas Domini. Ex tribu, & Civitate Nephtali. Hæc urbs a Septuaginta vocatur Tisbe, crediturque ex ea fuisse Elias, qui in sacris literis vocatur Tesbites.

3. Ita, ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus (Israëlitis) qui erant ex ejus genere, impertiret. Laudatur hic Tobias ante conjugium a septem virtutibus: 1mo. A constantia in fide. 2do. a charitate in suos cives, & contribules. 3tio. quod fugerit malorum consortia. 4to. de observantia legis Divinæ. 5to. a pietate in DEUM. 6to. quod fideliter DEO offerret omnes decimas, & primitias. 7mo. quod a puero cætera legis præcepta servaret.

9. Cum autem factus esset vir &c. Hic septem rursus ejus virtutes recensentur, quibus post conjugium initum claruit: 1ma. Pia filii institutio v. 10. 2da. Abstinencia a cibis gentilium v. 12. 3tia, quod memor fuerit DEI in

toto corde suo v. 13. 4ta. quod concaptivis monita salutis daret v. 15: 5ta. Quod Gabelo egentis magnum argenti pondus mutuum dederit v. 12. 6ta. quod in persecutione Sennacherib suos animaverit, omnique ope, & opera adjuverit v. 19. 7ma. quod esurientes aluerit, nudos vestiverit, mortuos sepeliverit v. 20.

13. Dedit illi DEUS gratiam in conspectu Salmanasar Regis. Qui Tobie tria præsertim præstitit; primum: potestatem eundi quo vellet, & faciendi quodcumque vellet vers. 14. alterum: dona & munera amplissima contulit vers. 16. Addunt Hebræa, & Græca tertium, nempe officium Aulicum, seu Palatinum: nam dicunt fuisse ἀγορεύων Regis, id est emptorem, seu Procuratorem domus Regiæ, ut olim Josephus in Ægypto. Defuncto autem Rege cum filius ejus Sennacherib Successor Judæos omnes odio haberet, & maxime tum, cum in gratiam Judæorum a DEO per angelum horrenda clade affectus esset, ut refertur 4.

Reg. 19. ideoque in omnes, cum in Niniven rediisset, crudeliter laviret, etiam Tobias ad mortem deposcebatur, & omnia ejus bona fisco addita sunt. Sed 45. die a reditu Niniven occiso a propriis filiis tyranno, Tobias quoque amissa ante bona sua, sed non officium pristinum recepit. Addit Hebræa, & Græca, bona hæc Tobiam recepisse, potissimum opera *Achiachari*, quem alii *Achior* vocant,

nepotis sui ex fratre *Anacle*, in paucis chari Assar-Addon filio, Sennacherib, & successori, quem is primo suum Pincernam, secundo, ab annulo Regio, ut velut sigillifer epistolas regias obsignaret, qualis fuit Mardocheus apud Assverum; tertio totius imperii Assyriorum Governatorem; denique secundum a se, sive Vicarium suum esse jussit.

CAPUT II.

Tobias ex sepultura fessus obdormiens, stercore hirundinum excœcatur. Ab uxore, & amicis convitiis affectus, omnia velut alter Job mira excipit patientia.

1. Cum esset dies festus, nempe Pentecostes, ut habet Hebræa, & Græca.

10. Quadam die. Græc. eadem illa nocte, quæ festum Pentecostes subsecuta est, a sepultura rediens domum suam, neque tamen ingredi volens, quod contactu cadaveris immundus factus esset, extra domum juxta parietem se abjiciens obdormivit.

11. Et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercore inciderent super oculos ejus, fieretque cæcus. In Græco est: & non vidi, quia passer in muro erant verum vox *σὺν δὲ* omne genus avicularum completitur, ut notat Serarius. Albertus Magnus ait, sterco hirundinum, quando calidum est, cœcitatem afferre posse; at cum est

frigidum, utiliter adhiberi ad oculorum nebulas curandas. Quod nequaquam a fide abhorret, eadem enim medela & curare potest, & accensionem parere pro vario caloris, quem habet, cum admovetur, gradu. Acredo hujus stercoreis in certo gradu caloris excœcare potest, torrendo corneam; at cum acredo ipsa, & calor mitiores sunt, nebulam absumere possunt, eamque a superiori oculi parte diducere.

20. Hædum accipiens. Anna supra debitam mercedem, ut habet Hebræa, & Græca; cumque Annæ id affirmanti non tam cito crederet maritus, illa virum sanctum risit, ejusque paupertatem, & cœcitatem cum Sarcasmo exprobrabat. Discenda hic est heroi-

heroica patientia, & in Divinam voluntatem resignatio, a qua adversa immittuntur, ut justī vel a vitiis penitus purgentur, vel in virtute perficiantur, ac per merita coronam gloriæ augeant. Ita

justo Abel, Abrahamo, Joseph, Susannæ, Davidi, & aliis evenit. De Tobia S. Aug. serm. 220. de tempore, inquit: *ad hoc cæcitatē incurrit exitium, ut angelum susciperet medicum.*

CAPUT III.

Tobias irrisus ab uxore, Sara ab ancilla gementes, & orantes a DEO exaudiuntur; qui proinde mittit S. Raphaëlem ad utrumque curandum.

2. *Omnes via tuæ.* Duplex est via Domini. Una, qua ipse ambulat: & sunt actiones ipsius, seu opera, quibus ad præstitutum sibi finem, sui videlicet nominis gloriæ, adeoque seipsum tendit. Altera, qua nos ad ipsum ambulamus: & sunt ipsius mandata, monita, consilia, quorum observatione ad ultimum finem nostrum, seu ad æternam felicitatem deducimur. Ambæ viæ sunt, *miserericordia, veritas, & judicium* (phrasi Hebraica ponuntur abstracta pro concretis) id est, sunt misericordes, veræ, & justæ.

7. *Sara in Rages civitate Medorum.* In Græco textu est in Ecbatanis. Nam etiam Ecbatana Rages dicebantur, ut ex Scriptoribus etiam profanis ostendit Serarius. Dux itaque erant in Media Urbes, quæ Rages dicebantur; altera, in qua habitabat Sara Raguelis filia, de qua hoc versiculo; altera, in qua Gabelus Tobie debitor, de qua Cap. I. v. 16.

8. *Dæmonium, Græce pessimum dæmonium, nomine Asmodeus, quem Hebræus textus Regem Dæmoniorum vocat, Princeps in ea Regione omnium dæmonum, qui homines ad libidinem inflammant;*

Mox ut ingressi fuissent ad eam. Græce: antequam essent cum ipsa, ut in uxoribus. id est: antequam congrederentur. Non enim permittebat DEUS Saram tam castam a tam incestis tangi, sed ante tactum eos per Asmodæum occidit, eo, quod vellent effræni libidine eam invadere.

9. *Interfectorix virorum tuorum.* Gravis fuit hæc contumelia in Saram ab ancilla, vel ut in Græco est, ab ancillis jactata, præterquam etiam sterilitatem perpetuam ei imprecabantur.

15. *Desuper terram eripias me.* Multorum, & gravium malorum concursus etiam Sanctis hominibus affert nonnunquam mortis, tanquam minoris mali desiderium. Sic affecti erant Moyses

Exod.

Exod. 32. Elias 3. Reg. 19. Job Cap. 3. N. 15. S. Paulus 2. Corinth. 1. Semper enim conditio tacita intelligitur: *Si DEO placeat.* Ex quo solvitur apprensus illa antilogia, qua infra dicitur v. 24. *exaudita sunt preces amborum*, cum tamen Tobias, qui etiam mortem a DEO precatus fuerat, adhuc viveret 42. annis: nimirum cum re-signatione in DEI voluntatem, quod omnium proborum est, oravit, si ad DEI gloriam, aut suam salutem conducibilis videretur.

17. *Nunquam miseri me cum ludentibus.* Hugo choreas ducentes

intelligit; & vero sic ludendi verbum etiam accipitur Exodi 32. Satius tamen est hujus verbi generalem significationem retinere, ut omne puellaris ludi, & lascivie genus complectatur.

25. *Missus est Angelus -- Raphaël, ut curaret eos ambos.* Tobiam quidem a cœcitate liberando, Saram vero, alligando Asmodæum, Recte missus Raphaël, cujus nomen *medicinam DEI* significat. *Mystice* Raphaël est Christus magni consilii angelus, qui venit in mundum in utroque sexu curaturus genus humanum.

CAPUT IV.

Tobias moriturus, ut sperabat, filium ultimis virtutis, salutisque monitis instituit.

2. *Audi fili mi!* duodecim numero aurea plane monita Tobias senior filio suo ceu meliorem hereditatem reliquit. Primum est de pietate tam Patri, quam Matri in vita, & post mortem exhibenda vers. 3. 4. & 5. Secundum de Religione erga DEUM v. 6. & 20. Tertium de elemosyna v. 7. & 17. Quartum de fuga fornicationis, & castitate v. 13. Quintum de fuga superbix, & humilitate v. 14. Sextum de justitia, & mercede operariis juste statim persolvenda v. 15. Septimum de Talione, ut nemini faciat id, quod sibi fieri nolit v. 16. Octavam de cura pro mortuis v. 18. No-

num de prudentia, ut nihil faciat sine consilio viri sapientis v. 19. Decimum de assidua DEI memoria, invocatione, & laude v. 20. Undecimum de providentia alenda familiæ repetendo pecuniam Gabelo mutuo datam v. 22. Duodecimum, ut paupertatem suam soletur spe in DEUM, qui sperantes in se ditat.

11. *Elemosyna ab omni peccato, & a morte liberat æterna.* Intellige elemosynam hæc operari veluti dispositivè, in quantum majorem gratiam impetrat, qua sensim peccator provehatur ad hæc consequenda, Secundo elemosyna re ipsa pœnas peccato debitas delet, &

& a morte aeterna liberat, si cætera omnia adsint, quæ Scriptura alibi ad talem effectum requirit, uti sunt *fides, spes, penitentia, charitas.*

18. *Panem tuum, & vinum super sepulturam justi* (Judæi, non Gentilis) *constituc.* Hebræi super mortuorum tumulos posuerunt vinum, & carnes, id quod olim Romæ, etiam inter Christianos, & in Africa consuetudo obtinuit, non quod crederent defunctorum animas cibo, aut potu indigere, sed ut his cibis recreati pauperes pro anima defuncti ad DEUM preces funderent. Ex quo patet semper in Ecclesia viguisse morem juvandi

animas, in flammis piacularibus detentas. Quia tamen in hac ciborum appositione fideles Gentilium ceremonias imitari videbantur, multique abusus in ejusmodi epulis, quæ in cœmeteriis celebrabantur, contingebant, consuetudo sublata est, & elemosynæ in domo defuncti distribuuntur. In sensu allegorico *panem, & vinum* supra sepulturam justi constituere, est (interprete S. Ambr. L. 7. in Lucam) Sacrificium corporis, & sanguinis Christi pro defunctis offerre; nullo quippe alio pio opere juvantur magis animæ defunctorum, purgatorio carcere detentæ, quam Eucharistici Sacrificii oblatione.

CAPUT V.

Raphaël se se offert comitem Tobie Juniori usque in *Rages.*

5. *Invenit Juvenem splendidum.* Erat is Raphaël Angelus, ut Juvenis ob robur utpote immortalis, æternus, immutabilis, ideoque nunquam senescens, aut deficiens. *Stantem præcinctum,* quasi ducem viæ. Est enim Raphaël Præses viarum, & viatorum.

18. *Ego sum Azarias Anania magni filius.* Witakerus dicit, Angelum hic mentiri. Sed absit: nam præferens formam, & similitudinem Azariæ, vere poterat dicere se esse Azariam. Sicut Genes. 31. & alibi, quia Angelus præferbat

personam DEI, vere dicebat, *ego sum DEUS:* ut illud agnoscit Witakeri magister Calvinus. Et Sancti Petri imago vocari solet S. Petrus. Quin & significatione nominum vere Angelus erat is, quem se esse dicebat: nempe Azarias significat *auxilium DEI, Ananias, vel Hananeel* ut est in Hebræo, significat *gratiam, seu donum DEI.* Afferebat enim Angelus iste Tobie auxilium DEI; eratque verissime *filius gratiæ,* sive doni DEI.

21. *Angelus ejus comitetur vobiscum.* Hinc patet, illo ævo Tobiam &

& fideles credidisse, Angelos custodes singulis hominibus a DEO deputatos, eos comitari, dirigere, instruere, & defendere.

CAPUT VI.

Tobias insipientem in se piscem Branchia hortatu Angeli apprehendit, & exenterat cor ejus, fel, & jecur ad medicamenta seponit: monetur, ut in conjugem petat Saram filiam Raquelis, consanguinei sui.

1. Juxta fluvium tygris. Cui adjacet Ninive, unde illo die excesserant. Non quod sub die pernoctarint, sed in caupona, flumini vicina. Ubi, cum pedes fatigationis minuendæ gratia, abluerent,

2. Ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum. Quæres: quisnam fuit hic piscis? R. variis variâ, & admodum diversa opinantibus, censeo cum Franc. Valesio Sacræ Philof. Cap. 42. ex Plinio, Menandro, & aliis hunc piscem fuisse *callionymum*, id est pulchri nominis; carnivorus est, & voracissimus, dentes habens ferratos, & oculos in vertice capitis fixos, unde & *uranoscopus*, hoc est cælum spectans vocatur, & os inter oculos situm; unde ejus aspectu territus fuit Tobias. Abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas testibus Galeno, Plinio &c. Neque refert, quod piscis marinus sit; nam etiam marini in magnis fluviiis reperiuntur, amant enim aquam dulcem, qualis est in fluviiis.

8. Cordis ejus particulam si super carbones ponas, fumus ejus extricat

omne genus demoniorum. Non interna vi propria naturali, qualis est in aqua benedicta, vel ablutione baptismali, nullo enim ex loco constat, tale instrumentum a DEO in eum finem vim ullam accepisse; Sed extricat omne dæmonium sola vi extrinseca, nempe angelica, ad talis signi positionem producente talem effectum, & dæmonem in perpetuum fugante: idque non intuitu sumi, sed efficaciam precum Tobie, ascendentium ad Dominum. Simili ratione Christus luto illuminavit oculos cæci nati. Et magi per herbas, & signa malefica dicuntur occidere, cum tamen ejusmodi signis nulla insit efficacia, nulla vis seu naturalis, seu supernaturalis ad productionem ejusmodi effectuum: sed ut summum moralis, & extrinseca, ex pacto, seu deputatione libera dæmonis, qua se sagis obstringit, quod positus illis signis, ipse producat tales effectus. Ita Abulens. Lyran. &c.

9. Et fel valet ad unguendos oculos &c. Hoc facile concesserim vi naturali fieri, Cap. 11. v. 14. dicitur

citur, linitis hoc felle oculis Tobie post dimidiam fere horam cepisse albuginem, quasi membranam ovi egredi; qua detracta visum recepit. Unde etiam patet, excremento hirundinum non fuisse in oculis Tobie extinctum humorem crystallinum: sed sola pellicula, seu membranula exterius obductos fuisse oculos, alioqui non potuisset vel illo felle, vel alio medicamento naturali, sed sola virtute divina visum recuperare.

Tropolog. fel est amarities aduersitatis, & tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis terrenæ excæcatis, eo discusso operit, ut videat peccati turpitudi-

nem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, DEI bonitatem, cœli gaudia.

12. *Tibi debetur omnis substantia ejus.* Quia secundum legem Domini Num. 27. & 36. proximo cognato nubere debebant filie, quæ fratribus orbata hæredes erant bonorum paternorum.

20. *In copulatione &c.* Prima nocte Angelus docet Tobie orandum ut fugetur dæmonium; secunda, ut particeps fiat sanctitatis, meritorum, & privilegii Patriarcharum, Tertia, ut proles ex uxore suscipiat; post quam uxorem cognoscere permittitur.

CAPUT VII.

Tobias petit a Raguele Saram filiam ejus sibi tradi uxorem, & impetrat: scriptis conjugii tabulis nuptiæ celebrantur.

3. *Ex tribu Nephtali sumus.* Hoc Tobias respondit, non Angelus. Quanquam etiam hic, ut personam gerebat Azariæ, potuisset idem cum veritate respondere.

6. *Et misit se Raguel.* Supple: in collum Tobie. Græce ἀνεπέδησε.

15. *Apprehendens dexteram filia*

sua. Non peccavit Tobias junior, quod in scio Patre has nuptias celebraverit, id enim fecit ex consilio Angeli, quem ut virum pium, & prudentem suspiciebat.

16. *Eccerunt conscriptionem conjugii.* Instrumentum authenticum, quo conditiones, & pacta conjugalia continebantur.

CAPUT VIII.

Asmodeus per fimum cordis, & jecoris ejicitur. Tobias consummato matrimonio a Raguele omnium bonorum hæres scribitur.

2. *Protulit de Cassidili, de pera viatoria instar cassis, aut retis confecta.*

Partem jecoris (adde & cordis, ut hic additur in Hebræo, & Græco,

& supra Cap. 6. (*posuitque eam super carbones vivos. Sanctitas, merita, & benedictio Raphaëlis, & Tobie magnam haud dubie fumo virtutem addiderunt ad alligandum Asmodæum.*

3. *Raphaël Angelus apprehendit dæmonium, & religavit illud in deserto superioris Ægypti.*

Apprehendit non visibiliter, sed invisibili virtute, ac imperio. Desertum superioris Ægypti secundum Ptolomæum est desertum Thebaidos: nempe australior, & superior pars, e qua Nilus delabitur: montibus aspera, arenis plena, pluviis destituta. Hodie *Sahid*, vel *Sait* vocatur: Teste S. Hieron. plena sunt omnia serpentum, & venenatorum animalium. En locum Asmodæo dignum: in

quo verosimillimum est, toto vitæ Tobie, & Saræ tempore religatum mansisse.

Tropologice: multis virtutibus, quasi funibus ligatur dæmon, ne ad nos accedat, & noceat. Prima est abstinentia, & jejunium. Secunda, oratio. Tertia castitas. Quarta lectio, & studium S. Scripturæ. Sexta crebra S. Communio. Septima eleemosyna, & officia pia charitatis.

15. *Reperit eos secum pariter dormientes. Sed quin se mutuo attingerent, & plane omnino indutos. Hoc dicere necesse est secundum vulgatam, quoniam tribus prioribus noctibus abstinere iussi erant a Raphaële; ideoque hunc sensum alii textus exigunt.*

CAPUT IX.

Angelus Junioris Tobie precibus profectus in Rages ad Gabelum, ab illo pecuniam recipit, eumque in Ecbatanas ad nuptias adducit.

3. *Vadas in Rages. Cap. 3. v. 7. patet Saram Tobie jam sponsam habitasse in Rages: & illi nunc aderant tam Raphaël, quam Tobias: quomodo ergo rogat Tobias Raphaëlem, ut in Rages excurrat? R. Tota illa Regio etiam Ecbatanæ, ubi Sara habitabat,*

ab antiquo vocabatur *Rages*; sed erat in eadem tamen Regione particularis civitas, eodem nomine dicta. Quod & in nostris terris non infrequens est, ita Neapolis est Regnum, & Civitas.

10. *Dicatur benedictio. Omnes bene precentur.*

CAPUT X.

Parentes Tobie contristantur ob diurnam filii absentiam, quem Raguel cum uxore, & dimidia parte bonorum suorum tandem dimittit; doceturque Sara officium honestæ Matris familias.

4. *Heu me! Fili mi! ut quid te misimus? Pater erat cæcus, Mater præ senectute cæcutiebat, quare filius eis erat instar oculorum, tam charus, & necessarius, per quem viderent, & agerent. Eundem vocat baculum senectutis nostræ. Sic Scipio Romæ appellatus est, eo, quod ipse Patrem senem, & cæ-*

cutientem quasi Scipio, seu baculus sustentaret, & per viam duceret, ac dirigeret.

9. *Dum computant.* De mora hujus peregrinationis inter Auctores non convenit. Censeo cum Salliano eam ultra dies 34. extractam non fuisse.

CAPUT XI.

Raphaël Tobiam ad Parentes salvum reducit, qui felle piscis liniens oculos Patris, ei visum restituit. Unde omnes præ gaudio DEUM benedicunt, & epulantur.

1. *Pervenerunt ad Charan.* Non est illa civitas, cujus fit mentio Gen. Cap. 12. quæ erat in Mesopotamia. Sederat quædam Urbs Assyriæ ultra Tygrim; in medio itinere: seu in itinere interjecto, nam a Ninive aberat tantum itinere 4. dierum: in Græco legitur prope Niniven. In Hebræo non Charan, אַקְרִי *Acrim* nominatur.

9. *Tunc præcurrit canis.* Videntur nonnullis hæc minutiora, quam, ut in Divinas literas referri debeant. Verum audiatur Ven. Beda: non est contemnenda figura canis hujus, quia viator, &

comes Angeli est; doctores enim exprimit Ecclesiæ, qui confligendo cum hæreticis lupos a Pastoribus Summi fugant ovili.

14. *Et sustinuit quasi dimidiam horam.* Donec fel sensim acrimonia sua albuginem, & membranam, oculis Patris obductam, eroderet, quam postea Tobias detrivit, & abjecit. Patet igitur, hanc cæcitatatis per fel curationem fuisse naturalem. *Moraliter fel* pœnitentiam designat: Mordet, & urit, : sed sustine vel media horula; videbis. Quid? DEUM, teipsum, præterita, præsentia, futura, sed oculo longe alio, quam soles. Vivum

pietatis filialis exemplum in Tobia juniore nobis proponitur, quam DEUS, & natura cumprimis commendat; unde post præcepta primæ tabulæ, quibus pietas in DEUM continetur, primum præceptum secundæ tabulæ est: *Honora Patrem tuum, & Matrem tuam* &c. quo docemur pietatem

in Parentes. Prima naturæ lex omnibus insita jubet, DEUM colere tanquam Patrem omnipotentem totius universi; altera revereri Parentes tanquam in titulo, & jure Paternitatis, DEO proximos, & viva Divinæ Paternitatis simulacra.

CAPUT XII.

Tobias multa, & magna beneficia a Raphaële Patri enumerat. Quare uterque offert ei dimidium bonorum allatorum. Mox Raphaël se non hominem, sed Angelum esse manifestat, ac datis cœlestis vitæ documentis evanescit, & in cœlum redit.

7. Sacramentum Regis abscondere bonum est. Græce *μυστήριον*, id est arcanum sive secretum Regis celare bonum est, ab hoc enim pendet felix rei executio juxta illud Gellii. Taciturnitas consiliorum thesaurus. E contrario DEI opera revelare honorificum. Ut ea audientes, DEI clementiam, bonitatem revereantur, & adorent.

8. Bona est oratio cum jejunio, & eleemosyna. Non quod sine his mala sit, sed his comitibus melior, & efficacior.

13. Quia acceptus eras DEO, necesse fuit, ut tentatio probaret te. Hæc immutabilis ratio est, qua DEUS in electis suis operatur, eos probando per tentationes. *Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit* Hebr. 12. Idem confirmat Actor. 14. *Per multas tribulationes* (non dicit,

expedit, aut decet, sed) oportet nos intrare in regnum DEI.

15. Ego sum Raphaël Angelus unus e septem, qui astamus ante Dominum. Hebraice: ego sum e Principibus unius, qui ministrant ante solium gloriæ. Græce additur: qui offerunt preces Sanctorum, & ambulant ante Majestatem Sancti. Videntur ergo hi septem Spiritus (quorum etiam Joannes in Apocalypsi meminit) ut functionem externam, sic & internam præcellentiam obtinere.

Si quæras quæ nomina horum septem angelorum?

9. Tria solum nomina constare ex Canonicis Scripturis, nimirum: Michaël, h. e. quis ut DEUS? Gabriel, fortitudo DEI. Raphaël, medicina DEI. Quartum nomen Uriel h. e. lumen DEI habetur in 4. L. Esdræ, qui tamen non est Canonicus, unde neque in S. Ecclesiæ

Lytaniis memoratur, in piis autem libellis, & imaginibus æri incisis tam *Urisis*, quam aliorum trium Angelorum nomina reperias: *Schealtiel*, petitio DEI, *Jehudiel* laus, seu confessio DEI, & *Barachiel*, benedictio DEI.

19. *Videbar vobiscum manducare* &c. Angeli in assumptis corporibus nec comedunt proprie, neque bibunt, licet cibum dentibus molant, & per guttur trajiciant, quem postea in vaporem quen-

dam resolvunt; nam manducare proprie est actio animalis. *Cibo invisibili* -- utor, DEI visio, & fructio cibus Angelorum est, quo perpetuo beantur.

20. *Narrate omnia.* Græce, & Hebraice: *scribite in libro hæc omnia, quæ facta sunt.* Unde in proœmio dictum est, Tobiam hunc librum conscripsisse; cum præsertim tam in Græco, quam Hebraico in prima persona loquatur.

C A P U T XIII.

Tobias senior DEUM laudat, eique gratias agit. *Vaticinatur de excidio Jerosolymæ, & ejus instauratione.*

7. *In gerem peccatricem.* Inteligit populum Israëliticum propter peccata in captivatem abductum, & variis malis afflictum. Græcus vero textus spectare videtur Assyrios utpote idololatrias.

11. *Jerusalem civitas DEI; castigavit te Dominus.* Græce *flagellabit te* super opera filiorum tuorum: sed more prophetico præteritum pro futuro ponitur. Tobias ab hoc versu usque ad finem capituli. & Cap. seq. v. 7. 8. & 9. prophetat de excidio Jerusalem faciendo per Nabuchodonosor, & de ejus, templique restauratione post 70. ca-

ptivitatibus annos facienda per Cyrum: sed ita, ut more Prophetarum a Jerusalem Urbe Judææ assurgat *allegorice* ad Ecclesiam Christianam in Jerusalem, a Christo erigendam, & ab ea *anagogice* avolet ad Ecclesiam triumphantem in cœlis, cujus Jerusalem erat figura, & typus.

19. *Luce splendida* (Evangelii, & prædicationis Christi) *Fulgebis, & omnes fines terræ adorabunt te.* Prædicat conversionem omnium gentium ad Christum, quæ Ecclesiam tanquam sponfam Christi humillime veneratæ sunt.

CAPUT XIV.

ÆTas & mors utriusque Tobie. Prædicitur everſio Nini-
ve. Gentilium ad Eccleſiam vocatio. Filiis, ac nepotibus
prælara traduntur monita.

1. *Consummati ſunt ſermones To-
bie. In Græco eſt, & ceſſavit con-
ſuens Tobias. id eſt ceſſavit a laude
DEI & vaticinio. annis quadragin-
ta duobus. Erat autem ſexagena-
rius cum illuminatus eſt, & ad
ſecundum ſupra centeſimum an-
num pervenit.*

6. *Non enim excidit verbum Do-
mini. In Græco additur: per Jo-
nam prædictum. Nam Ninivitis
pœnitentiam agentibus DEUS
tum pepercit, ultione in aliud
tempus dilata. Relapſis vero ite-*

rum in priſtina ſcelera per Nahum
prædixit, & de novo minatus eſt
iisdem excidium, quod & ſecu-
rum eſt per Nabuchodonoforem
Seniorem.

7. *Eratres noſtri, qui diſperſi ſunt,
& domus DEI, qua incenſa eſt. Pro-
phetice utitur præteritis pro fu-
turis. In Græco eſt: diſpergentur.
Loquitur de tribu Benjamin, &
Juda, quibus tamen multi ex o-
mnibus tribubus permixti erant.*

8. *Relinquent gentes idola ſua. Hæc
dicuntur de vocatione Gentium
ad Eccleſiam Chriſti.*

LIBER JUDITH.

Hic liber incomparabilis Heroinæ hiftoriæ complexus, licet in
Canone Hebræorum non extet, Concilium tamen Nicænum I.
teſte S. Hieron. in prologo, Cathaginenſe III. Florentinum
item & Tridentinum inter Canonicos adſcripſerunt. Chaldaico idio-
mate primum conſcriptum (lingua nempe regionis, in qua hiftoria
contigit) S. Hieronymus in latinum vertit, magis ſenſum, quam
verba ſecutus, ut ipſe affirmat; poſtea in Hebræicam quoque, &
alias linguas fuit tranſpoſitus. Ex communiore, & probabiliori In-
terpretum ſententia hiftoria ante captivitatem Babylonicam tempo-
re Manaffis Regis Juda contigit. Proximus Scriptor, & auctor libri
habetur Summus Judæorum Sacerdos *Joacim*, vel *Eliacim*, quæ pro
eodem accipiuntur. Argumentum eſt inſignis Judithæ victoria de
potentiſſimo Aſſyriorum tyranno: Finis allegorice intentus, trium-
phus DEI paræ de capite ſerpentis infernalis; Tropologice, victoriæ
ani-

animæ Christianæ contra carnem, & dæmonem. Prima libri pars describit Judæorum periculum a Capite I. usque ad 8. Altera eorum per Judith liberationem a capite 8. usque ad 15. v. 9. Tertia demum ea, quæ subsecuta sunt, persequitur.

CAPUT I.

Arphaxad Rex Medorum ædificat Ecbatana; vincitur a Nabuchodonosore Rege Nini-ves, qui victoria elatus gentes reliquas ad deditionem sollicitat.

1. Arphaxad itaque Rex Medorum. Serarius, & alii Arbacem intelligunt, qui occiso Sardanapalo se Regem Mediæ fecit. Alii cum Bellarmino centent, Arphaxad esse Dioclem, sive Deiocem, qui tempore Manassis Regis Juda Medis imperavit, cui successit Phraortes.

Ipse ædificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatanis. Usurpatur subinde nomen Ecbatanis, vel Ecbatana quasi indeclinabile. Hanc urbem jam ante fuisse constat. Unde Græca habent: ædificavit in Ecbatanis muros circum circa ex lapidibus sectis.

5. Anno duodecimo regni sui suscepit bellum adversus Medum: sed quinto demum anno post, nempe 17. regni sui in campo Erioch Regis Elicorum collatis cum Arphaxado signis, illum superavit, & captivum jaculis confodi jussit; Ecbatana vastavit, & omnes illius turres, portas, palatia solo æquavit.

6. In campo Ragau, vicino civitati Medorum, quam Rhagam, & Rhagas profani Scriptores appellant. Hujus mentio fit Tob. I. v. 16. Jadason. Græcus Hydaspem vocat, qui Indiæ fluvius est.

12. Juravit, - - quod defenderet se. id est ulcisceretur.

CAPUT II.

Concilio bellico adstipulante ambitioni Nabuchodonosoris, Holofernes cum validissimis copiis mittitur versus occidentem, ubi varias gentes vi, & armis subjicit imperio Regis sui.

12. Venit ad magnos montes Ange, qui sunt a Sinistro Ciliciæ superioris, ut additur in Græco. Verosimile est, designari hic Taurum, & Antitaurum, quia & magni montes

sunt, & his adjacet Cilicia, totque admittunt nomina, quot gentes illas vel incolunt, vel accolunt, vel describunt.

13. Effregit (expugnavit) autem civi-

civitatem opinatissimam (famofissimam, opibusque ac robore nominatissimam) *Melothi*. Quod Hebraice idem est, ac plenitudo, scilicet opum, & hominum,

15, *Usque ad fines Japhet*. Significatur *Joppe* ait Serarius, quæ hodie vocatur *Japha*, & turris *Zapha*.

CAPUT III.

Reges Syria, & Mesopotaniæ ex metu se dedunt Holoferni, qui tamen ferociter eorum urbes, lucos, & DEOS destruit, ut solus Nabuchodonosor quasi DEUS coleretur.

1. Syria nempe presse acceptæ, cujus caput Damascus. Nam Syria latissime sumpta complectitur non solum Damascenum, sed & Palæstinam, Judæam, Cælen, Babyloniam, totamque Mesopotamiam, Assyriam, Antiochiam &c. ut docet Plinius.

7. Tunc descendit (Holofernes) de montibus Syriae, puta Casio, Libano, & Anti-Libano, inter quos sita est Damascus, cujus campos fertiles tempore Messis occupavit Holofernes.

10. Excipientes cum coronis & lampadibus. Corona enim insigne Regis est, cui olim lampades accensæ, sive ignes præferbantur.

12. Et lucos excidit. Utique cum aris, & fanis Deorum, quæ lucis fere cingebantur ad majorem loco venerationem conciliandam, & ad fordes illorum Sacrorum saltem ex parte tegendas.

14. Venit - - in terram Gabaa, id est montosam, & asperam: Ita enim Gabaa etiam alibi sumitur.

CAPUT IV.

Filii Israël territi montes occupant. Eliachim Civitates obit, & ad defensionem hortatur.

3. In omnem Samariam. Urgebat enim magnitudo belli instantis, ut socias vires jungerent Samaritani Judæis, licet alioqui illis infensi, ut commune malum a cervicibus suis averterent.

5. Sacerdos etiam Eliachim Græce Joachim, idem enim hæc duo no-

mina significant, scilicet *DEI stator*, qui scilicet stare fecit acies Judæorum contra Holofernem. *DEUS* enim tam dicitur *יהוה, El*, quam *יהוה, El*, scripsit ad universos. Regnabat hoc tempore Manasses ex captivitate reversus, ejus tamen in hoc libro mentio non est, fortassis, quia

quia ipse defendendam suscepit Jerusalem, reliquum vero regnum Summo Sacerdoti Joachim reliquerat propugnandum.

9. *Altare operuerunt cilicio.* Quem admodum ad gratias DEO agen-

das festa, & læta organa, Sacrificia, & palmae &c. Sic ad misericordiam rebus adversis conciliandam, tristitia, & mœsta recte adhibentur.

CAPUT V.

Achior Ammonitarum Dux rogatus ab Holoferne de Judæis, enarrat palam stupenda DEI opera circa hunc populum, monetque, ne temere contra eum pugnet.

3. *Dicite mihi, quis sit populus iste?* Istæ Holofernæ interrogationes non sunt omnino ignorantis (quomodo enim Assyriorum Dux tantus ignorat, quæ paucis ante annis ex gente Judæa retulissent seu trophæa, seu clades potentissimi Reges Assyriorum Theglut-Phalasar, Salmanasar, & Sennacherib) sed sunt militares interrogationes superbissimi Ducis indignantis, & hostes vilipendentis.

6. *Populus iste ex progenie Chaldaeorum est.* Quia DEUS Abraham, Hebræorum Patrem, eduxit de Ur Urbe Chaldaeorum Gen. 11.

9. *Descenderunt in Ægyptum, illicque per 400. annos sic multiplicati sunt.* Hos 400. annos numera ab egressu Abraham ex Chaldæa, & Naran: Nam alioqui Hebræi in Ægypto morabantur duntaxat 215. annis.

22. *Nam ante hos annos, cum recessissent a via (Religione, & lege) quam dederat illis DEUS, &c. captivi abducti sunt.* A Nabuchodonosor in Babyloniam, quæ celeberrima, universalis & propria fuit Judæorum captivitas, e qua sub Cyro redierunt; talis vero non fuit illa, quæ contigit sub Manasse; nam illa non fuit universalis. Alia vero captivitas 10. tribuum sub Ezechia facta a Salmanasar, pariter non fuit universalis, quia non fuit omnium, puta 12. tribuum, sed 10. duntaxat. Rursum illa fuit perpetua, quia nunquam ex ea redierunt Israëlita.

25. *Non poterimus resistere eis.* Hæc verba bilem moverunt Holofernæ, ut Achior morti destinaret, eo, quod nullum DEUM agnosceret, nisi Nabuchodonosor.

CAPUT VI.

Holofernes Achior ligatum mittit in Bethuliam, ut ea capta simul intereat; benigne eum excipiunt, & solantur Judæi.

10. Porro filii Israël descendentes de Bethulia venerunt ad eum. Admodum discrepant Auctorum sententiæ, in tribu Zabulon, an in Simeon sita sit Bethulia. Sentio cum Cornelio a Lapide, Tirino &c. esse civitatem Galilææ in tribu Zabulon sitam in monte, tribus Levcis distantem a Dothaim, ubi Joseph a fratribus captus, & tunica polymita spoliatus est. Addit Brocardus, & Adrichom: etiamnum hodie ibidem vestigia castrorum Holofernis cerni. Bethulia Hebr. idem est, quod *Virginitas DEI*; ipsa enim quasi Virgo intacta ab excidio Holofernis per castam Judith servata est. Porro Bethulia ita propria fuit tribui Zabulon, ut, hac inter decem tribus in Assyriam abducta, tribus Judæam, uti & alias multas Israëlitis civitates sibi vendicaverit. Tota enim Chanaan a DEO data erat posteris Jacob, quorum parte abducta, cæteri superstites, puta Ju-

dæi, quasi fratres in decem tribuum, quasi fratrum suorum hæreditatem jure propinquitatis, & naturæ successerunt.

11. Erant illic Principes Ozias Filius Micha de tribu Simeon, & Charimi, qui & Gothoniel. Licet enim Bethulia esset in tribu Zabulon, tamen ex alia tribu, puta Simeon, habuit Ducem, ut toti Israël præfuere Judices ex variis tribubus oriundi. Hinc & Ozias hic Cap. 8. non Princeps Bethuliæ, sed Judææ vocatur; & Cap. 13. Princeps populi Israël.

15. *Præsumentes de Te*, qui spem suam locant in Te.

19. *Tunc Ozias suscepit eum in domum suam*, non quidem ut vincitum, aut custodia septum: sed tamen aliquantum observatum, & semper in plurium oculis detentum; quia transfugarum suspecta est fides, ut Assyrii a Juditha damno suo experti sunt.

CAPUT VII.

Bethuliæ obsidio. Præciduntur aquæ-ductus, & obsessi siti laborantes deditionem urgent. Ozias post quinque dies se urbem dediturum promittit, nisi DEUS opem miserit.

2. Equites viginti duo millia. Acceperunt ergo ex Assyria de novo

decem millia ad illa duodecim millia, quæ Holofernes Cap. 2. secum

secum ex Assyria eduxerat. Submittebat enim Nabuchodonosor stans temporibus novas legiones; quia & ipse parabat subsequi cum flore totius imperii, ut habet Græcus Cap. 2.

3. *Belma*. In Græcis Romanis Bibliis est *Belthem*. In Complutensibus *Belmaim*. A Brocardo autem in libro de terra Sancta dicitur *Abelina*, a Bethulia milliari distans: a Dothaim vero nonnisi dimidio. Ibidem etiam in vicino est urbs *Chelmon*, quæ in Græco vocatur *Cyamon*. His in locis dicit Græ-

cus, Assyrios castra metatos fuisse: Latinus, se ad pugnam accinxisse; utrumque factum.

6. *Quod fons, qui infuebat, aqueductum - - dirigeret*. Id est per canalem recta destinabat aquam in urbem Bethuliam. Hoc canali inciso per Holofernem non supererat obsessis aqua. Mystice tunc incidit diabolus aquæ ductum, cum facit interrumpere studia literarum. Secundo, cum nos ab oratione avertit; per orationem enim quasi canalem omnis DEI gratia ad nos profluit, qua succisa facile a diabolo superamur.

CAPUT VIII.

Recensetur Judithæ profapia, solitudo, cilicium, jejunia, castitas. Ipsa Principes timidos increpat, ac Patrum exemplo in spem opis divinæ erigit.

1. *Filii Simeon filii Ruben*. Putant hic nonnulli, Juditham ortum ducere ex tribu Ruben. Verum illam prognatam esse ex tribu Simeon patet ex Cap. 9. ubi ipsa ait: *DEUS Patris mei Simeon!* Quare Græca Biblia pro filii Ruben, habent filii Israël, seu Jacob. Et ita legendum censent S. Fulgent. Belarm. &c. Quia tamen codices Romæ correcti, & alii constanter habent filii Ruben, dicendum est hunc Ruben non esse Patriarcham, & primogenitum Jacob, sed esse virum illustrem ex tribu Simeon, ad quem proinde genus Judithæ hic perducit, in eoque terminat,

non progrediendo ad ejus Patres, & avos, & ad Simeon Patriarcham. Manifestum id etiam ex eo est, quod Ruben nullum habuerit filium nomine Simeon ut patet Genes. 46. & 1. Paralip. 5. v. 3.

6. *Jejunabat omnibus diebus vitæ suæ præter Sabbathæ*. Jejunabant autem Judæi a mane ad vesperum, nec ante conspectum Hesperii, aut stellarum cibum sumebant; uti etiam hodiedum Turcæ. Fuit hoc jejunium rigidum Judithæ peculiare præsidium servandæ castitatis in statu viduitatis suæ, juxta illud: *Subtrahere ligna foci, si vis extinguere flammam*.

8. *Et erat hæc in omnibus famosissima, fama Sanctitatis, & probitatis celebratissima. Quoniam timebat Dominum valde.* Timor hic non erat servilis, sed filialis, quo Judith DEUM quasi Dominum, imo quasi Patrem suum summe colebat, & reverebatur.

II. *Qui tentatis Dominum.* Non videtur peccatum, nec tentatio DEI, tempus deditiois statuere, nisi intra illud feratur auxilium. Fortasse absurdum non est dicere, Juditham ita pie fensisse, & Scripturam id recitare duntaxat, sicut D. Augustinus docet de cæco nato affirmante, DEUM peccatores non audire. Vel certe dici potest,

hic nomine tentationis intelligi provocationem iræ divinæ ex defectu confidentiæ.

25. *Ab exterminatore* Numer. 21. Psal. 105. Exterminator est Angelus, qui per serpentes immisos Hebræos perdidit.

26. *Non ulciscamur nos,* quasi de DEO auxilium nobis non ferente vindictam sumentes, prodendo Religionem, & ad Ejus templi everisionem hostibus iter pandendo.

32. *Exciam, pro exhibo, cum Abra mea,* ancilla mea. Ex Græco autem patet, hic v. g. ancillam fuisse non vulgarem, sed quæ omnibus illius facultatibus, & toti familiæ præposita erat,

CAPUT IX.

Judith cilicio & cinere se se affigens precatur DEUM pro novo robore, quo prosternat Holofernem, & ab ipsius tyrannide Patriam servet.

2. *Qui dedisti illi gladium in defensionem.* In ultionem violatæ sororis a filiis Sichem. Duo sunt in hoc facinore: Zelus, seu justa indignatio, & crudelis ulciscendi modus, qui merito punitus fuit a Jacob. Prius laudat Judith, non posterius.

4. *Et illa post illa (alia post alia) cogitasti,* quoad executionem, scilicet in tempore: cum æternæ sint DEI cogitationes, & ideæ rerum agendarum,

9. *Conti sunt hastæ oblongæ, venabula, &c.*

11. *Cornu altaris,* designat gloriam & majestatem altaris.

13. *Labiis charitatis meæ.* Labia charitatis vocantur, ex quibus verborum χάρις quædam, seu jucunda orationis gratia existit, verba dulcia, & amorem spirantia. Quibus Judith solum intendit pellicere Holofernem ad amorem honestum, quo v. g. poterat Holofernes eam prosequi ut futuram con-

jugem. Et licet probabilibus conjecturis præsciret, illum non ad castum, sed turpem amorem pellectum iri; quia tamen id non ex natura facti Judithæ, sed vitio ipsius Holofernis futurum erat, haberetque illa justissimas cau-

las faciendi, quod faciebat, puta ad liberandam patriam suam, & fugandos hostes; idque postulavit a DEO spiritu prophetico, quo idipsum, quod futurum erat, acceperat a DEO, cujus providentiæ se committebat.

CAPUT X.

Judith eleganter ornata Bethulia excedit, ab exploratoribus comprehensa ad Holofernem ducitur, qui mox ejus forma capitur.

3. Myro optimo, unguento pretioso odorato, *μύρον* Græcis dicto.

Et imposuit mitram super caput suum. Mitra est fascia byssina gemmis, & bracteolis aureis tremulis collucens.

Dextraviola, armillas. Lilia, Græce *ψέλλια*, manuum, aut colli ornamenta specie, & forma liliorum contexta.

5. *Ascoperam vini*, saccus utricularis, & coriaceus est, inter vasa vinaria recensetur. *Polenta*, hordei torrefacti farina. *Palathas*, massas caricarum, aridas scilicet ficus in massam compressas. Cur vero proprios cibos secum detulerit, ipsa explicat. Cap. 12. quia nempe putabat, per legem divinam sibi non licere vesci de cibis gentilium, qui esculenta, & poculenta sæpe Diis suis afferebant, & variis precationibus contaminabant; unde omnes religiosiores Judæi ab iis prorsus abhorrebant.

10. *Transvit per portas*. Vitæ, & pudoris periculum prudenter adiit Judith, divina revelatione, aut saltem inspiratione confirmata.

12. *Fugi a facie eorum, quoniam futurum agnovi, quod dentur vobis in depradationem*. Lyranus, Abulensis, S. Thomas, & alii graves Auctores putant, Judith in decursu hujus historiæ sæpe mentitam esse, sed officiose, & in bonum patriæ, quod multi veterum teste S. August. etiam post Christum natum, secuti Platonem, putant sine peccato licuisse. Quos tamen merito refutat idem August. Libro, quem de mendacio conscripsit, ubi negat, mentitam fuisse Judith; quin ipsa Cap. 13. diserte affirmat, quod sine pollutione peccati custodita fuerit, DEUS enim in hoc toto opere eam dirigebat. Certum etiam est ipsam jus habuisse, ut non ita simpliciter, & aperte cum Assyriis ageret, sed veritatem ipsos prudenter celaret, Primo igitur

loco dicit se fugisse ab Hebræis, idem est, ac celeriter ab eis abcessisse, vel fugientis instar ad Assyrios transivisse. Secundo addit: futurum agnovi, quod dentur vobis in depredationem, scilicet via ordinaria, & naturali, & nisi præter communem rerum ordinem DEUS ipse suc-

currat, & malum præpediat. Tercio vadam, ut indicem secreta illorum, nempe de extrema siti, & fame Bethuliorum, & aliis, quæ Cap. seq. exponit Holoferni.

20. Adoravit eum. Corporis profunda inclinatione civilem reverentiam illi ut Principi exhibuit.

CAPUT XI.

JUDITH rogata ab Holoferne causam adventus sui exponit: promittit certam victoriam, laudatur non modo a pulchritudine, sed & a sapientia: maxima præmia ei promittuntur.

4. Perfectam rem faciet Dominus tecum. Scilicet perfectam dabit DEUS victoriam, non tibi, ut tu putas o! Holofernes, sed mihi, & Judæis de te. Est stratagema bellicum, quo Judith Holofernem verborum ambiguitate ludit, & in laqueum necis inducit.

5. Vivit Nabuchodonosor Rex &c. Jurandi formula: tam vere, quam vivit Nabuchodonosor Rex. Nec Judith jurans per Holofernem, aut Nabuchodonosor magis peccat, quam Joseph jurans per salutem Pharaonis Gen. 32. non enim tanquam per DEOS alienos jurarunt, sed per eos in quibus aliquid Divinum resplendebat, videlicet auctoritas, & potestas. Nec falso jurat Judith, cum constet, quamplurimos homines, & bestias Nabuchodonosori opera Holofernis servivisse. Virtus ejus, potentia ejus. Ad correptionem animarum errantium, cum Tyranni puniendis criminibus a DEO destinantur,

6. Tu solus bonus, & potens es. Nihil absurdi dicit, non enim derant adulatores, qui ita loquerentur. Quoniam ἀγαθός a Græcis pro forti passim usurpatur, ita ut solus bonus idem sit, quod fortissimus.

8. Et mandaverit per Prophetas suos. Misit enim DEUS Eliam, Elisæum, Isaiam, Osee, Jeremiam, cæterosque Prophetas, qui Israëlitis idola, & scelera castigarent, eisque excidium per Assyrios, Chaldæos, aliosque hostes comminarentur.

11. Bibant sanguinem eorum. Hoc (uti etiam quod sequenti versiculo habetur) per ampliationem explicandum est, ut scilicet fieri possit, & credibile sit, Judæos ad talia siti, & fame compellente adducendos fuisse; non autem quod re ipsa jam ejusmodi deliberationem suscepissent. Jumentorum sanguinem absumere vehementer prohibebantur Hebræi Levit. 17. 10.

12. *Et sancta Domini.* Primitias frugum, & decimas intelligit, quarum rerum tantam esse dicit sanctitatem, ut eas Laici ne manibus quidem contrectare possent, minus edendo absumere in loco profano.

13. *Misit me Dominus nuntiare.* Ita me gerere, ac si nuntiatura venissem.

15. *Ego adducam te per mediam Jerusalem.* Triumphantem putavit Holofernes, sed triumphatum, ac jugulatum intelligebat Judith. Quod factum, cum caput tyranni secum in triumphali curru per urbem Jerosolymitanam circumduxit.

Et habebis omnem populum Israel sicut oves, quibus non est pastor. Cum nempe occiso Holoferne Judæi nullo servato ordine Assyrios huc illuc fugientes, & palantes persequentur, & castra eorum diripient.

Et non latrabit vel unus canis contra te. Puta jam mortuum, cum desines omnibus esse molestus. Sic enim partim ironice, partim amphibologice, partim prophetice exposita veritati per omnia consentiunt. Quamquam & in proprio verborum sensu hæc omnia potuerint a Judith dici subaudita conditione, nisi DEUS modo extraordinario opem tulerit.

CAPUT XII.

Holofernes finit Judith per quadriduum vacare sibi, orationi, ac jejunio, noctu egredi quoties vellet; tandem quarto vespere cum ea convivatur, & amore inflammatus vino se inebriat.

2. *Ne veniat super me offensio.* Græce scandalum. Id est, ne dum vescar cibis, lege mea vetitis, offendiculum, seu peccatum committam.

7. *Baptizabat se in fonte,* qui erat in valle Bethulia, cujus aquæ ductum, seu canalem Holofernes inciderat. In hoc fonte manus, & pedes ritu Judaico abluebat, si forte ex consortio gentilium immunditiam legalem contraxisset.

10. *Fecit cœnam servis suis.* Nemine ex Ducibus, aut Proceribus invitato, ut habet textus Græcus,

quo liberius posset Bacho, & Veneri vacare.

Et dixit ad Vagao. Græce est Βαγώας, quo nomine apud Persas designabatur is Evnuchus, qui præ cæteris in aula dominabatur.

13. *Quæ ego sum, ut contradicam Domino meo.* Duplex est verborum sensus, unus simplex, quo tantum ad cœnam, & jucundam familiaritatem invitabatur, alter tectus, & insidiosus, quo ad peccatum vocabatur Judith. In priori sensu, & magis obvio verba Evnuchi accepit Judith: vel potius Domini sui

sui nomine DEUM ipsum intelligit, cui uni placere vult.

18. *Magnificata est anima mea.* Quod homo impius mulieris manu sit interficiendus.

20. *Bibique vinum multum nimis.* DEI providentia id factum, ut

sopitus vino Juditham non tangeret, sed illa sobria, & casta manens eum perimeret. Vide hic, quam gaudii vicina sint tristitia, quamque potationes, & crapulæ in mortem desinant, & extrema gaudii lætus occupet.

CAPUT XIII.

Judith præmissa oratione obtruncat Holofernem, caput Bethuliam defert. Quare Ozias Princeps caterique omnes DEUM laudant. Achior viso capite obstupescit.

5. *Orans cum lacrymis.* Rem enim inauditam, & vires fæminæ, animosque superantem aggrediebatur. Quare a DEO audaciam, & robur lacrymans posebat.

8. *Et pugionem ejus.* Græce: *actinacem ejus*, hoc est gladium Persicum, & recurvum, quales nunc sunt Turcarum.

10. *Et percussit bis in cervicem ejus.* tota fortitudine, ut addit Græcus, & *abscidit caput ejus*, & abscissum involvit parti conopæi, a columnis detractæ; & *corpus truncum*, seu cadaver *evoluit*, id est e lecto dejecit in terram. Volebat, ut ingressuris mane in cubiculum statim in oculos incurreret cadaver, neque celari posset cædes Ducis, sed innotesceret e vestigio totis castris, quæ volebat hac via turbari, & dissipari. *Tropologice* tuus Holofernus est gula, luxuria, avaritia, ira, acedia; hanc generose superat, & macta, & tuum Holofernem

mactasti. *Allegorice* Holofernus est diabolus, cujus caput vera Judith B. Virgo contrivit juxta oraculum a DEO editum Genes. 3.

15. *Quoniam sperabant* (id est timebant) *eam non esse venturam*, sed captivam ab Assyriis detineri.

20. *Quoniam custodivit me Angelus ejus.* Et quoad corpus, & quoad animam; quicumque is demum fuit, seu custos mihi proprius; seu publicus Synagogæ Judaicæ Præses Michaël (uti nunc Præses idem est Ecclesiæ Christianæ, S. Hieron. Theodoret. & Auctor oper. imperfect.) seu quicumque alius e Principibus aulæ cœlestis.

25. *Pro quibus non pepercisti anima tua.* Hebraismus est: eo, quod non pepercisti vitæ tuæ.

29. *Estuavit anima.* Græce: *defecit*, deliquium animi passus est Achior, ut vidit funestum caput Holofernus,

CAPUT XIV.

Judith jubet caput Holofernis e muris suspendi: Achior ad Judaisimum convertitur: irruunt Hebræi in Assyrios; isti cæde Holofernis vehementer consternantur.

2. *Non ut descendatis*: Nolite plena acie configere, utpote pauci contra innumeros; sed simulate vos velle configere, ut scilicet Assyrii confugiant ad Holofernem, ut aciem instruat, ac videntes eum cæsum consternentur, & fugiant.

6. *Tunc Achior videns virtutem, quam fecit DEUS Israël*; Prodigiosam victoriam; relicto gentilitatis ritu, credidit DEO, & circumcidit (non sua, sed aliena cujusdam Levitæ manu) carnem præputii sui, factus profelytus, & Judæus. Licet enim DEUS Deuter. 23. vetuisset Ammonitas, & Moabitas admitti in cætum Israël; tamen in hac lege permisit dispensari ob insignia

alicujus in Israël merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holoferne DEI erga Israël providentiam, & protectionem publice erat professus, & dignis laudibus celebrarat.

10. *Cubiculum virtutis Assyriorum. Virtutis*, id est potentia, & Majestatis Assyriorum. Ita vocant Holofernem Ducem suum, & Principem; ut nos Reges, aut Principes Majestatem, Celsitudinem, Excellentiam appellamus.

12. *Egressi mures de cavernis*. Hoc sarcasmo Judæos perstringunt, quasi inermes, & imbelles, sed mures hos mox experti sunt evasisse Leones.

CAPUT XV.

Assyrii relictis castris fugiunt; sed ab Hebræis undique insequentibus miserrime cæduntur. Judith a Pontifice, & populo laudatur, & quæ Holofernis propria erant, ipsi traduntur.

4. *Debilitabant pro mactabant, aut vulnerabant omnes.*

7. *Onustati pro onerati*. Mariana legendum putat: *honestati*. Græca habent: *ditati sunt valde.*

8. *Attulerunt secum*; nam qui in Bethulia remanserunt, omnia spolia colligere non potuerant; vix

enim triginta dierum spatio collecta sunt. Multa namque Assyrii ex urbibus, imo Provinciis opulentis, per quas transiverant, secum advexerant.

9. *Joachim*, qui Cap. 4. v. 11. *Eliachim*, Summus Pontifex cum universis Presbyteris (hæc vox in

P

vete-

veteri Testamento semper Seniores, nunquam Sacerdotes designat) venit, ut videret Judith, eique de victoria gratularetur. Græcus dicit: *cum Jerosolymitano Senatu.*

10. *Tu gloria Jerusalem.* Divinum enim cultum, qui Jerosolymis exercetur, & ab Assyriis periclitabatur, conservasti.

CAPUT XVI.

Canticum gratiarum actionis a Judith compositum. *Mors illius. Festivitas quotannis celebranda in perenne victoriæ illius monumentum instituta.*

2. *Incipite Domino Psallere, & cantare.*

4. *Castra sua.* Cœleste suum præsidium, Angelorum militiam.

7. *Dominus autem nocuit eam.* Græcismus est, pro percussit eum.

8. *Non filii Titan percusserunt eum.* Vox fabulosa a Græco, & Latino interprete tanquam magis nota adhibetur, gigantes, seu homines vasti corporis, & magnarum virium significat.

14. *Filii puellarum compunxerunt eos.* Pueri, & teneri adolescentes, qui matres habent juvenculas, cultris, & gladiolis suis compunxerunt, & occiderunt eos.

18. *Montes - movebuntur - - & petrae sicut cera liquefcent.* Metaphorice significantur superbi, præfracti, & duri homines, qui una cum opibus suis DEO jubente exterminabuntur.

21. *Ignem, & vermes.* Vel per ignem, & vermes metaphorice significantur vulnera, & morbi, qui homines velut adurunt, & inflammant. Vel certe intelligitur ignis inferni, & vermis ille im-

mortalis, quo damnati cruciantur.

22. *Mox ut purificati sunt ab immunditia ex cæde assyriorum, & contactu cadaverum contracta.* Nam ut insinuat Numer 31. v. 24. lavanda erant & corpora, & vestimenta.

23. *Anathema oblivionis.* In nullo exemplari Græco reperitur hæc vox. Unde suspicatur Tirinus, positum fuisse: *oblotionis*, quod deinde in *oblivionis* est commutatum. Aut, ut divinitus acceptæ victoriæ memoriam ab omni oblivione vindicaret.

24. *Secundum faciem Sanctorum.* Vel spiritali, modestaque lætitia, ut Sanctos decet; vel ante ipsium templum, ubi Sacrificia offerebantur DEO.

27. *Diebus festis procedens.* Scilicet Hierosolymam; quemadmodum Anna Mater Samuelis 1. Reg. 1. & B. Virgo Luca 2.

28. *Manfit (Græce consenuit) autem in domo viri sui annos centum quinque.* Id est usque ad annum ætatis suæ 105. Simili phrasi Hebræi dicuntur habitasse in Ægypto

pto annis 430. id est usque ad annum 430. ab egressu Abraham ex Chaldæa : Nam alioqui Hebræi in Ægypto tantum habitaverunt 215. annis Exod. 12. v. 40.

30. Dies autem victoria. Judith

in Calendario Hebr. assignatur 25. mensis noni, qui *Casleu* dicitur, ut refert Cornel. a lap. que die pariter recolitur memoria ignis de cælo dati, & encœniorum Machabæi teste Saliano &c.

LIBER ESTHER.

Argumentum Libri hujus est humiliatio superborum, scilicet Vasthi, & Aman, ac exaltatio humilium Estheris, & Mardochei, denique liberatio Judæorum. *Allegorice* Assverus designat Christum, Esther B. Virginem, & Ecclesiam, Mardocheus animam fidelem, & piam; Aman, & Vasthi dæmonem, mundum, & carnem representant. Hunc Librum esse Canonicum, consentiunt Hebræi cum Græcis, & Latinis. Extat enim Hebraice in Canone Hebræorum usque ad Capituli decimi versum 4. Sed & reliqua hujus libri prorsus canonica esse docet S. Hieron. Athanas. Origen. Augustin. Concilium Laodicenum, Cathaginense III. & Tridentinum: citanturque passim ut canonica a SS. PP. quos citat Bellarminus. Primum scriptus fuit Hebraice, unde S. Hieron. transtulit in idioma Latinum, septuag. in Græcum. Porro S. Hieron. ea, quæ non reperit in Hebræo, separavit a cæteris, & ad calcem Libri collocavit, quæ antea suis locis in vulgata Latina ordine temporis, & historiæ erant inserta. Eadem eodem ordine extant Græce apud septuag. ex quibus ea in Latinum transtulit S. Hieron. sed in finem Libri, ut dictum est, rejecit. Auctor Libri est Mardocheus, ut colligitur ex cap. 9. v. 20. & 12. v. 4. Videtur tamen ipsa Esther quoque nonnulla inseruisse: cum id in textu Græco ibidem diserte affirmetur.

CAPUT I.

Assverus ad potentiæ suæ ostentationem solemne, & semestri instituit convivium, ad illud vocat Vasthi Reginam: sed renuentem venire repudiat.

1. In diebus Assveri. In tanta sententiarum diversitate, censeo cum Cornel. a Lap., Tirino &c. & ex

Hæreticis: Carion: Luca Osiandro, fuisse Darium filium Hystaspis. Subactio enim Indorum ab Herodoto

doto soli Dario Hystaspis tribuitur. Et quod Cap. ult. Libri hujus Assverus hic agnoscat beneficio DEI Israël traditum sibi, suisque Majoribus, & conservatum imperium, optime convenit cum voto, quod fecit DEO cœli Darius Hystaspis, ut obtineret regnum 3. Esdræ 4. & adamussim quadrat cum edicto ejusdem Darii de instaurando templo Jerosolymitano 1. Esdræ 6. Nec quemquam movere debet, quod hic vocetur Assverus: nam hoc nomen commune erat omnium Regum Medorum, sicut Artaxerxes omnium Regum Persarum. Utriusque vero Regni, & multorum aliorum Rex erat Darius Hystaspis, unde & Artaxerxes vocatur hic Cap. ult.

2. *Susan regni ejus exordium fuit.* Quia in ea Persidis Metropoli anno ab electione sui tertio solennissime coronari voluit. Ponunt quidem profani Auctores Persici imperii Metropolim *Babylonem*; at iidem referunt, Reges Persarum hyemem exegisse Babylone, quæ Regio calidissima est; ver Suis, æstatem Ecbatanis, & ideo nec hyemem sentiebant, nec æstatem, sed perpetuo vere gaudebant.

6. *Et pendebant ex omni parte tentoria aërci coloris, & carbafini, & hyacinthini.* Per tentoria intellige aula, & tapetes ad palos, & arbores in horto suspensos tum ad ornatum, tum ad defendendos

convivas a Solis æstu, aut pluviis. Coloris aërci id est candidi, ut habet Hebr. *Carbafini* Hebr. *ספדי* *carpas*, quam vocem colorem viridem plerique significare volunt. *hyacinthini*, alii habent rubri. *Le-Etuli*, non ad dormiendum, sed ad discumbendum in convivio præparati.

8. *Nec erat, qui cogeret ad bibendum.* Lege Persarum cogebantur Convivæ ad bibendum, qua lege solutos voluit Rex hujus convivii hospites. Ex qua modestia Gentilium S. Ambr. invehitur in heluones, & remiges calicum, qui immoderate alienam sanitatem bibendo propriam lædunt, & perdunt.

9. *Vashti Regina.* Quæ fuerit incertum. Suspiciatur Serarius, Sororem fuisse ipsius Assveri Regis: Persarum enim lege sorores, & filias licebat ducere. Alii putant, fuisse filiam Cyri, quam duxerit Assverus ad firmandum sibi regnum Persarum.

12. *Quæ renuit.* Videtur ergo peccasse superbia, inobedientia, & mariti contemptu, quem si demas, honeste ipsa, & pudice temulenti mariti inhonestam, & impudicam coram Principibus sui ostentationem detrectavit; præsertim ut ait Joseph. 1. Lib. cap. 6. quia voluit Persarum legem custodire, qua ab alienis uxores videri prohibebantur.

17. *Egredietur sermo Regina. Vul-* quoque uxores maritis suis inobe-
gabitur factum Reginae, & aliae dientes se exhibebunt.

CAPUT II.

INter Virgines Assvero quasitas Esther præ cæteris placet, & coronatur. Duo Eunuchi conspirant, sed proditorem detegit Mardocheus.

1. Recordatus est Vashti, exclusæ nuper uxoris tam speciosæ; forte jam facti pœnitebat.

2. *Querantur Regi puella.* Quæratu nova uxor, ut ea inducta prioris desiderium aboleatur.

5. *De Stirpe Jemini,* de tribu Benjamin; Jemini enim fuit vir nobilis in hac tribu.

6. *Qui translatus fuerat de Jerusalem &c.* Relativum qui Cajetan: Scaliger, & alii referunt ad *Cis*, quasi hic cum Jechonia translatus sit, non vero Mardocheus; sic enim, inquirunt, ipse vixisset ducentos annos, quod eo tempore erat insolitum. Verum qui referre Mardocheum, non *Cis* liquet: tum quia hoc sermonis nexus, & plana constructio, quæ tota est de Mardocheo, exigit: tum quia Mardocheum cum Jechonia translatum esse diserte dicitur Cap. 11.

4. Ex quo patet ipsum in sua persona, non in Patre, vel avo (ut aliqui putant) fuisse translatum. Colligo ex his præsentem historiam non contigisse sub Artaxerxe Longimano, ut multi volunt; multo minus sub Artaxerxe Mnemone; quia tam diu vivere

non potuit Mardocheus: nam Esther, quæ erat Mardochei neptis ex fratre, v. 8. vocatur puella, seu juvenula. Erat enim sine dubio ob formæ præstantiam in ætate florenti; quare Mardocheus Patruus non potuit tum esse centum annorum. Contigit igitur historia hæc sub Dario Hytaspis, isque fuit Assverus maritus Esther.

7. *Nutritius filia fratris sui.* in Græco est: *Filia Patru sui (Ediffæ)* Hebr. & Chald. *Hadassæ*, id est *myrtæ*, ob eximiam pulchritudinem, modestiam, & verecundiam. Postquam vero adscita fuit in thorum Regium, vocata est *Esther*, quod Persica lingua idem sonat, quod Græcum *ἀστὴρ* astrum.

9. *Et præcepit Eunuchis sibi subdito, ut acceleraret præ cæteris puellis mundum muliebrem v. g. torques, armillas, inaures, unguenta, specula, & quidquid ad cultum corporis pertinebat: Et traderet ei partes suas,* id est dimensum ciborum, & epulas, quæ de mensa Regia singulis præbebantur.

14. *Mensis duodecimus.* Integro anno singulæ Virgines ornabantur, & excolebantur antequam

Assverum adirent: Ungebantur nimirum oleo myrrhino, variis pigmentis, & aromatibus delicatis; idque ideo, quod fœminæ Judææ, & Persicæ ob Regionis calorem graviter olerent, quem tetrum odorem sensim suavissimis unguentis abstergere necesse fuit.

16. *Ducta est itaque ad cubiculum Regis mense decimo Tebeth*, qui respondet nostro partim Decembri, partim Januario. Græcus dicit ductam *mense duodecimo Adar*, sed exponendus est de solenni deductione ad nuptias regales. Quadriennium expectavit Esther ob multitudinem Virginum, quæ adducebantur, antequam ipsa duceretur ad Assverum. Hoc ipso autem, quod ad eum adducerentur, fiebant ejus concubinæ, seu uxores secundariæ; e quibus deinde unam primariam, seu Reginam elegit, ut hic Esther. *Allegorice* Esther Regina, est B. V. Maria, ait S. Bonaventura, quæ ducta est in cubiculum Regis in assumptione, in cubiculum quietis aternæ, gratiam veri Regis habens super omnes mulieres, id est super omnes intelligentias angelicas, & animas beatas, ut sit in Maria gratia super gratiam

omnium beatorum: Nam revera in capite ejus Rex Regum diadema posuit inæstimabilis pretii.

18. *Et dedit requiem in universis Provinciis*. A vectigalibus, aliisque oneribus, tributa relaxavit, quæ prius populo imposuerat.

19. *Cumque secundo quærerentur Virgines*. Non post nuptias Esther iterum quæsitæ sunt, prima enim inquisitio fuit ante Vasthi convitium. Repetere autem hic videtur ad subtexendam historiam duorum Evnuchorum, quæ contigit dum secundo quærerentur, inter quas fuit Esther.

21. *Irati sunt in Regem duo Evnuchi*, præfides custodum Palatii Regii. Irarum causam dicit Græcus, quod Mardocheus in officiis Palatinis iis prælatus esset a Rege. Hi duo Evnuchi erant intimi Amani, imo consilarii inquit Joseph. Gorion, & qui rebus illius per omnia studerent; forsan & occiso Assvero sceptrum ad Amanem transferre cogitarent. Unde supplicium de illis sumptum præcipua dicitur Cap. 12. v. 6. causa fuisse tantarum irarum Amanis in Mardocheum, qui illos prodidisset.

CAPUT III.

A Man de stirpe Agag secundus a Rege, Mardocheo infensus, quod eum adorare nollet. De universa Judæorum gente delenda edictum ferale a Rege extorquet, ut certa die omnes occiderentur.

1. Exaltavit Aman, quem alii Persam, alii Amalecitam, alii Macedonem faciunt. Admodum probabile est, eum Patre, & gente fuisse Macedonem, Matre Persam, & antiqua origine Amalecitam; atque ita in singulis opinionibus aliquid erit probabile, nec ulla alteri contraria.

De stirpe Agag, Amalecitarum Regis a Saule capti, a Samuele confossi 1. Reg. 15.

2. Solus Mardocheus non flebat genu, neque adorabat Aman. Timebam enim (inquit ipse Mardocheus infra Cap. 13.) ne si superbissimum Aman adorarem, honorem DEI mei transferrem ad hominem. Alioqui si sola adoratione civili adorari voluisset, libenter pro salute Israël etiam vestigia pedum deosculari paratus essem. Verum cum publice constaret, eum divinos honores sibi deposcere, non potui, non volui salva conscientia signum aliquod talis honoris ei exhibere, ne cum scandalo plurimorum quinquam adorarem excepto DEO meo. Et vero Persarum Reges sibi tanquam Diis divinos honores vendicasse, & aliis quoque, quos eximie honoratos vellent, exhiberi

jussisse, tot testimoniis adstruunt Auctores etiam Ethnici, nullus ut dubitationi locus esse possit.

7. Quæ Hebraice dicitur *Pbur*. Hanc vocem פור multi censent Persicam; sed Fursterus apud Tirin. Hebraicam esse ostendit. Unde dies Hebræorum festus, *pburim*, id est *fortium*, nempe is, quo a funestis Amanis sortibus opera Estheris, & Mardochei liberati sunt Judæi.

9. Decem millia talentorum (argenti, ut habet Hebr. Chald. & Septuag.) appendam arcariis Gazæ tuæ, id est quinque milliones aureorum, si Attica, ut videtur, intelligantur hic talenta; si Hebræa, duplo major erit summa. Aman vero difficile non erat tantum colligere ex Judæorum bonis, jam prædæ, & direptioni ab eo destinatis. Obtulit hoc Aman Assvero, quia sciebat illum esse auri cupidum, quare ne causaretur ex Judæorum cæde tributa a Judæis pendi solita, se perditurum, Aman spondet hoc damnum per tot milliones se compensaturum.

10. Tulit ergo Rex annulum de manu sua, & dedit eum Aman ad omnia

omnia obſignanda, quæcunque ſcripta, quæcunque facta vellet. Erat is annulus ſymbolum datæ poteſtatis a Rege proximæ.

CAPUT IV.

Judeorum, & Mardochei luſtus. Eſther per nuntium jubetur a Mardocheo, ut Regem adiret, etiam non vocata. Illa triduanas pro ſe poſcit preces, & jejunia.

I. *Voce magna clamabat* Mardocheus, populum innocentem, qui nihil improbi commiſerit, tolli de medio. Erat hic mos clamandi in magnis malis apud Perſas uſitatiffimus, ut hoc alios ad commiſerationem moverent.

II. *Interius atrium Regis.* In quo Rex in aureo throno conſidebat, auro, gemmiſque collucente velut DEUS quidam terreſtris. Porro lex erat, ut, ſi quis hoc atrium non vocatus ingrederetur, abs-

que ulla cunctatione ſtatim interficiatur Legis cauſa erat, ut perſona Regis ſub ſpecie Majeſtatis occultetur, putareturque aliquid habere plus homine, ne vilior fieret ex uſu publico viſionis. Hinc Regi adſtabant Liſtores cum ſecuribus, & haſtis, ut ſi quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent. Putatur Aman ſuaſor extitiſſe, non ut hæc lex ferretur, ſed lata ſeveriſſime ſervaretur, ne qua via pateret ulli ad Regem pro Judæis rogaturo.

CAPUT V.

Eſther non vocata ingreditur ad Aſſerum, exponens ſe vitæ periculo, ſed ab eo comiter excepta, eundem cum Amane ſemel, & iterum invitatur ad convivium: Interim Aman Mardocheo (verius ſibi) parat crucem.

I. *Contra baſilicam.* Ita vocatur aula Regia, puta intimum Regis cubiculum, aliter etiam dictum *Conſiſtorium palatii.* Huc Eſther non ingreſſa eſt, ſed atrium illi vicinum, ut a Rege, qui ſedebat contra oſtium, videri poſſet.

6. *Etiamſi dimidiam partem Regni mei petieris.* Reges, ut magni-

fici, & liberales viderentur, ita loqui ſolebant. Liberalior in Mariam fuit DEUS, qui ei totum Regni ſui cœleſtis imperium contulit.

8. *Veniat Rex, & Aman ad convivium.* Magna prudentia Eſtheris fuit, non ſtatim ſua vota pandere. Imo, quia conſultum non erat

erat in circumfusa Satellitum, & aulicorum turba genus suum, & gentem evulgare. 2do. Aberat Aman, & forsan accepto nuntio elabi potuisset. 3tio. Propensum in se Regis animum nova subin-

de morula, magis, magisque stabilire, quin & augere studebat. 4to. Esther cum Rege solum Amanem invitabat, ut apud reliquos Optimates majorem ei invidiam conflaret.

CAPUT VI.

Assverus, renovata detectæ conjurationis contra se per Mardocheum memoria, jubet eum regiis honoribus affici, idque per ipsum Amanem, juratum ejus hostem.

1. Noctem illam duxit Rex insomnem. Si non totam, saltem postremam illius partem, DEO per angelum id procurante, & dirigente, ut Assverus legeret suos annales, indeque recordaretur beneficii sibi a Mardocheo præstiti, eumque honoraret.

3. Nihil omnino mercedis accepit. Cap. 12. v. 5. dicitur: Præcepit Mardocheo Rex, ut in aula palatii moraretur; datis ei pro donatione muneribus. B. Munera quædam leviora donata fuere Mardocheo; sed quæ non responderent meritis ipsius, unde nec merces vocari poterant tanti meriti, minus præmium, vel honos, de quibus quærebatur Rex.

4. Interius atrium. Heb. & Chald. vocatur exterius, quale etiam erat cum atrio Regis comparatum; interius vero habita ratione ad alia atria magis remota a regio.

8. Qui de sella Regis est. In quo Rex sedere, & equitare solet. Et accipere regium diadema super caput suum. Diadema (dicit Curtius) fuit insigne purpureum fascia byssina, & pretiosis lapidibus distinctum, mitræ capitis intextum.

9. Primus de tyrannis. Satrapis, seu Regiis Principibus.

12. Operto capite. Solent nimirum tristes, & irati pallium capiti obvolvere, quasi non ferentes intuentium se conspectum.

13. Si de semine Judæorum est - non poteris ei resistere. Sapientes hæc consilia dederunt secundum cognitionem, quam habebant, DEUM Judæis tam variis, multisque modis fuisse opitulatum; non enim ignorabant quid Sennacherib, quid Holoferni evenisset. Poterant etiam aliis viis Judæorum historiam novisse.

CAPUT VII.

Esther postulat sibi & Judæis vitam, & Amanem accusat, quem Rex illico in patibulo, quod Mardocheo paraverat, suspendi jubet.

7. Cujus crudelitas redundat in Regem. Per universalem enim Judæorum eadem, qui ingentibus tributis ararium tuum locupletant, quique plurimas operas tibi præstant, his aliisque plurimis emolumentis te privare intendit, ne insuper charissimam tibi conjugem, non tantum a complexu tuo avellere, sed, cum Judæa sim, etiam crudeli ferro subdicere. Non poterat prudentissima Esther telo magis acuto ferire cor Regis, Reginae suæ, & opum amantissimi.

8. Reperit Aman super lectulum (non nocturnum ad somnum; sed convivalem, in quo mensæ acumbabant) corruisse, in quo jacebat Esther. Cujus genua comprehendebat Aman, & supplex fiebat Reginae, inquit S. Athanas.

Statim operuerunt faciem ejus. Nam moris erat, ut cui Rex irasceretur, ejus statim vultum ministri obuaberent, quasi indignus foret, qui Regem aspiceret. Greterus

vult, Amani tanquam jam crucifigendo caput de more obnubi, & faciem velari iussam.

10. *Suspensus est itaque Aman.* Non in domo sua, sed ante portam urbis, ut dicitur Cap. 16. eo enim patibulum ex domo Amanis translatum fuit, ad majorem ejus ignominiam.

Vide hic primo, quantæ efficacæ fuerint jejunia & preces Esther, Mardochei, & Judæorum.

2do. quam verum sit illud in Cantico B. V. *deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.* 3tio. quam mundana omnia sint instabilia, & vana: repente enim Aman summus fit imus, & Mardocheus imus fit summus: nimirum impii & superbi

tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant.

4to. & proprie, quam malum, quod quis alteri inique struit, in struentem revolvatur, ac justo DEI judicio in ejus caput recidat.

CAPUT VIII.

Mardocheus succedit in dignitatem Amanis, Esther a Rege impetrat, ut literæ de occidendis ubique Judæis revocentur, & novæ in Judæorum favorem scribantur. Unde exultant Judæi.

1. Mardocheus ingressus est ante faciem Regis. Admissus in intimam ejus familiaritatem.

2. Tulitque Rex anulum, & tradidit Mardocheo. Quod signum erat concessæ potestatis, & dignitatis,

5. *Obsecro, ut novis epistolis veteres Aman literæ &c. corrigantur.* Hic erat nodus difficilis; nam Aman scripserat, & signaverat literas de occidendis Judæis nomine Regis; Persarum Regum literæ autem, & decreta erant irrevocabilia, ut patet in Daniele damnato ad lacum Leonum Daniel. 6. Quocirca Esther genuflexione, lacrymis, omnique arte connixa est, ut Regem flecteret ad irritandas has literas. Ac prudenter hac ratione, & methodo usâ rem confecit, quod diceret, has non esse Regis, sed Amanis literas, inscio Rege subdole scriptas, & annulo Regio obsignatas. Ita enim Rex noxam omnem, & infamiam prioris editi a se absterisit, & in Amanem transtulit, cum contrarium editum edidit.

6. *Qui appellatur Siban, & Maje nostro respondet.* Poterant citius

mitti literæ, sed opus non fuit; quia adhuc aliqui menses supererant usque ad diem cædi destinatum.

Judæis, prout legere poterant. Edicta ea lingua scribebantur, qua utebatur populus, ad quem mittebantur.

11. *Convenirent Judæos per singulas civitates.* Nec nisi cum illorum scitu, & placito literas traderent Magistratibus, ut sic nullus ignorantia locus esse posset, cum potentibus postea Judæis opem militarem ad obruendos, delendosque hostes suos, ipsi forte dissimularent, sibi tale quidpiam a Rege præscriptum esse.

17. *Eorum Religioni jungerentur.* Cognita ex Hebræis Moïaicæ legis sanctitate, & ex gestis circa Esther, Mardocheum, & Amanem divina erga suos providentia.

CAPUT IX.

Judæi hostes suos eodem die, quem illi cædi ipsorum destinarant, occidunt, & decem Amanis filios suspendunt: in hujus beneficii memoriam perenne festum 14. & 15. mensis duodecimi Adar a Mardocheo instituitur.

10. *Prædas de substantiis eorum tangere noluerunt.* Ne dici posset, propter fortunas aliquem innocentem jugulatum fuisse, prudenter ab omnium fortunis sibi temperarunt.

13. *Et decem filii Aman in patibulis suspendantur.* Ab his tanquam

primitiis cædes hostium cœpta est. Sed Dices: C. 16. v. 18. Rex ferens hoc dictum ait: *Amanem, & omnem cognationem ejus ante portas Susan pendere in patibulis;* ergo filii Aman cum eo occisi sunt mense tertio, non duodecimo. Resp. per cognationem ibi non intelligi filios

lios (alioqui enim eos explicite nominasset) sed cognatos, & affines Aman: hi enim ut ejus fautores cum eo suspensi sunt; filii vero ad communem omnium cædem, & ad diei 13. Adar publicum spectaculum justæ vindictæ reservati fuere.

26. *Atque ex illa tempore dies isti appellati sunt Phurim, id est sortium.* Non a libertate, quam eo die consecuti sunt Judæi: sed a sortibus, quas consuluit Aman, & quæ in eundem 13. diem mensis Adar Judæorum cædem destinarent, ut dum dies ille recurreret, periculi, de quo erepti sunt, memoria renovaretur.

Allegorice dies passionis Christi fuere dies Phurim, quibus Judæi miserunt sortes de occidendo Chri-

sto pro Barabba: & milites de dividenda Christi tunica inconsulti. *Tropologica* festum Phurim agunt justi, cum sortes adversæ in prosperas commutantur, ut in B. Job. *Anagogice* dies sortium erit in die judicii, quo impii ab electis separabuntur. Aut festum sortium significat gaudium beatorum in Cælo de triumphato dæmone, mundo, tyrannis, qui sortes miserant de eorum perditione, sed per unum virum, & unam mulierem, Christum, & Mariam omnibus hostibus superiores evaserunt.

27. *Susceperunt super se &c.* Se, & filios suos obstrinxerunt ad hoc festum quot annis celebrandum.

31. *Et clamores, preces ad DEUM.*

CAPUT X.

Amplitudo imperii Assueri. Gloria Mardochei, & somnium illius explicatum.

6. *Parvus fons Esther est, cujus aquis ingens ab Amane excitatum incendium restinguendum, cujus lacrymis numen propitiandum, cujus opera, & studio tot Adversarii quasi amne, & torrente mergendi essent.* Et hic fons, qui ante erat in tenebris, id est in maximis ærumnis, mox in lucem, solemque conversus est, in maximam lætitiã, & felicitatem.

7. *Duo dracones ego sum, & Aman.* Ambo enim potentes, ambo vigiles, alter ad servandam, alter ad perdendam gentem Hebræorum.

11. *Venitque utraque fors.* Incidit utraque in eandem diem 13. & 14. Adar, seu Februarii: sed hic dies fuit Judæis lætus, & felix, gentibus vero exitialis.

CAPUT XI.

Somnium Mardochei; quod secundum ordinem temporis primo loco hujus libri Esther deberet poni, ut ponit editio τών LXX. Romana.

1. Regnantibus Ptolemæo, & Cleopatra. Reges omnes (teste Tirino in Chronico Sacro Cap. 39.) Ægypti a primo Ptolemæo, Lagi filio, communi nomine vocabantur Ptolemæi, ut antea Pharaones: & Regina omnes Cleopatræ. Unde ex his nominibus aliud colligi non potest, quam post tempora Alexandri Magni hanc epistolam Jerosolymis in Ægyptum delatam

fuisse. Verisimilior tamen est sententia, id accidisse tempore Ptolemæi Philometoris, qui impense Judæis favit, imo totum Regnum suum iis gubernandum commisit.

2. Anno secundo regnante Artaxerxe Maximo. Assverus alio nomine Artaxerxes, vel Darius Hystaspis filius appellatur. Nomen Regis Magni, vel Maximi plerumque Regibus Persarum tribuebatur.

CAPUT XII.

Mardocheus per Estherem Assvero revelat conjugationem Evnuchorum contra eum, de qua Cap. 2. 12. quare ordine historico eo loci hoc caput inserendum est: quæ enim ibi strictim dicta sunt, hic fusius enarrantur.

6. Aman vero filius Amandathi Bugeus erat gloriosissimus. In Bibliis Regiis habetur Ugeus. Idem vero videtur esse quod Agagens. Nam ut supra Cap. 3. dicitur, fuit de stirpe Agag.

Et diripuerunt &c. S. Hieron. monet, post ea verba, scilicet: & bona eorum diriperent, quæ sunt

in Cap. 3. v. 13. collocatam fuisse in vulgata Græcorum, seu 70. Interpretum editione epistolam Regis, qua Judæi una omnes die jugulari jubebantur; quæ epistola hic Cap. seq. recitatur, & de facto eam ibi positam videbis in Græcis codicibus, qui nunc extant.

CAPUT XIII.

EXemplar epistolæ Regiæ, quam misit Aman ad Principes, & Præsides omnium Provinciarum super cade & excidio Judæorum. Inseri deberet Capiti 3. post vers. 13. Oratio vero Mardochoæi pro Judæorum liberatione, ponenda est post Cap. 4.

6. Deleantur quarta decima die duodecimo mense Adar. Ita habent etiam 70. & Josephus. Capite 3. vero vers. 13. præscribitur huic cædi Judæorum dies 13. illius mensis, & ita habent ibidem etiam Hebraus, & Græcus textus. R. jubebatur inchoari cædes die 13. sed consummari die 14.

Orationem Mardochoæi dicit S. Hieron. non haberi in Hebraico, scilicet, quo ipse utebatur, exemplari; & apud nullum prorsus interpretum reperiri, puta Symmachum, Aquilam, Theodotionem, & simi-

les. Nam apud 70. Interpretes repertam fuisse, ipse hic affirmat, cum ait, se eam in vulgata editione scriptam reperisse, ubi legitur post finem Cap. 14. Atqui 70. Interpretum versio est ex Hebræo, ut omnibus notissimum est. Porro hanc orationem Mardochoæi jam ab antiquo legit Ecclesia in Sacro Missæ Officio feria 4. Dominicæ 2. Quadrag. & in Missa contra Paganos, & alibi. Unde certum est, eam ex decreto Concil. Trident. pro sacra, & Canonica habendam esse.

CAPUT XIV.

Planctus Esther, & ejusdem Oratio ad DEUM. Subjungitur in Græco Orationi Mardochoæi post Cap. 4.

3. *Adjuva solitariam.* Tum quia in Aula Regis Gentilis sola sum Judæa, tum quia omni humano auxilio sum destituta, tum quia nullius hominis, sed solius DEI alloquium, & consolationem peto.

7. *Coluimus enim DEOS eorum.* Non loquitur de se, vel de populo, qui jam in Perside, vel Chaldæa erat: sed scelera parentum, & majorum suorum consistetur,

qui sua idololatria causam dederunt captivitati Babylonica.

9. *Robur manuum suarum idolorum potentia deputantes.* Ecce ipsi hostes nostri Aman, & complices non dicunt te o DEUS! nos in suas manus tradidisse: sed idolis suis id acceptum ferunt.

13. *In conspectu Leonis.* Sic vocat Assverum ob ejus animositatem, & feritatem.

15. *Cubiis incircumcisorum.* Nam in Assveri matrimonium tantum consensit, ut tuo parerem imperio, alioqui libentius pauperi cuidam gentis mex nuptura.

16. *Tu scis necessitatem meam,* quæ nempe cogor me regio more ornare, quod nollem: *quod abominer signum superbiae, & gloria mea.* Regiam cidarium, seu coronam, quam cellam, & auro, gemmisque distinctam in capite quasi turrim gestabat.

In diebus ostentationis meae. Cum publice mihi prodeundum, vel coram Rege comparendum est. *In diebus silentii mei.* Cum domi quiesco, a publico sejuncta.

17. *Non comedi in mensa Aman* Cibos lege vetitos; nec deliciis Regiarum epularum delectata sum.

Vinum libaninum. Idolis oblatum, & prælibatum, cujus pars aliqua in eorum honorem effundebatur.

CAPUT XV.

MAndante Mardocheo Esther cum vitæ suæ periculo ingreditur ad Regem, ut dictum Cap. 5. vers. 1. & 2. Sed hic fusius enarratur.

4. *Deposuit vestimenta ornatus sui* modesti, & moesti, quo ad luctum, & pœnitentiam induta, & ornata erat; unde Græce vocantur *vestimenta luctus.*

10. *Cumque elevasset faciem,* & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, quem conceperat ex eo, quod Esther non vocata contra legem ad se ingressa esset, putans se ab ea contemptum. Reges enim Persarum Divinam Majestatem præferebant, & ut Dii a suis adorari volebant. Accessit, quod Assverus esset natura cholericus, & ferox.

11. *Convertitque DEUS spiritum* Regis in mansuetudinem. Ex misera-

bili aspectu collabentis Reginae, præsertim cum videret eam non ex contemptu accessisse, ut putabat, sed cum timore, & summa reverentia, quod Regibus gratum est.

12. *Ego sum frater tuus.* Vox blandientis est, & intimæ familiaritatis, & amicitia signum; ita etiam Sponsus Cant. 4. Sponsam sororem appellat. Repræsentabat hoc loco Esther B. V. Mariam, quæ DEUM toti humano generi iratum conciliavit.

13. *Non enim pro Te,* quæ Regnum totum mecum commune habes, sed solum pro omnibus subditis hæc lex constituta est.

CAPUT XVI.

E Pistola Assveri, qua revocat prius decretum de Judæis cadendis, ac contrarium edit, quo jubentur Judæi hostes suos interficere, & hujus diei memoriam quotannis festo recurrente celebrare.

9. *Nec putare debetis, si diversa jubeamus (revocando Amanis decretum de Judæis occidendis) ex animi nostri venire levitate. Ut Legem Persarum, quæ Regum decreta jubet esse irrevocabilia, leviter violemus, & abrogemus. Nam decretum prius non fuit Regis, sed Amanis, qui illud a Rege per fraudem, & mendacium extorsit, ideoque subrepticium, injustum, & impium, ac proinde cognita jam veritate, a Rege hoc novo edicto revocandum, & corrigendum.*

10. *Aman gente Macedo, alienus a Persarum sanguine. Nam licet forsan in Perside natus esset, tamen Parentes constabat esse alienigenas, & ex Macedonia advenisse.*

14. *Ut illis interfectis (Mardochæo, Esthere, & omnibus Judæis) insidiaretur nostra solitudini. Id est: mihi tam caris, & fidis prædialiis orbatu commodius indias strueret, & throno Regio, ac vita exturbaret.*

Et regnum Persarum transferret in Macedonas. Quæres, an Assverus hoc loco non plus æque indulgeat suspicionibus, & verosimilia potius, quam vera, & testata scri-

*bat? R. Certa, & testata fuisse, nemo negare poterit, qui, quæ supra de Evnuchorum Amanis per familiarium insidiis, Cap. 2. in fine dicta sunt, quæque suspensio Amane ex chartis domi ejus repertis, secretisque ejusdem consiliis per complices detectis Regi innotuerunt, animo expenderit: simulque cogitarit, harum literarum auctorem non esse solum Regem, sed ipsam quoque Estherem, & Mardochæum, mendacii hostes, & veritatis amantes. Sunt tamen permulti, qui, Assvero a Macedonibus nihil timendum fuisse, certo existimant. Verum egregie eos falli, qui ita sentiunt, affirmat *Tirinus*: nam Græcos, quorum pars non minima erant Macedones, jam tum a tempore Darii Hystaspis metuendos fuisse Persis, deque iisdem valde male meritos, testis est *Herodotus*, L. 7. & *Justinus* L. 2. ait: Darium hunc bellum cum Atheniensibus gessisse, in quo jam tum emicuit industria, & gloria Themistoclis adolescentis. Et quis nescit Darium Hystaspis quarto ante mortem anno pugnam illam apud *Marathonem* pugnasse Græcis, Romanisque historiis*

storiis celeberrimam. Erat igitur, cur a Macedonibus metueret As-
sverus. Jam vero si metuit scep-
trum transferendum ad Græcos,
idque opera Amanis, *animo & gen-*

te Macedonis, qui imperium sibi
ipsi vindicare studebat, nonne po-
tuit juste affirmare, mentem Ama-
nis fuisse, transferre sceptrum Per-
sicum ad Macedonas.

LIBER JOB.

Veram hanc esse historiam, non autem parabolam, ut quidam
Judæi voluere, patet ex Tobia, Ezechiele, & Jacobo Aposto-
lo, qui eam ut historiam citant. De Authore Libri quæstio est
admodum impedita. Censeo cum Bellarmino, aliisque accuratori-
bus Scriptoribus, librum, quem nunc habemus, a Moyse fuisse com-
positum, quod probat Hebraicum idioma; Si enim a Jobo, Arabico
potius, aut Idumæo idiomate exaratus fuisset; deinde, quia nisi a
Moyse, aut aliquo Propheta, seu saltem ex Hebraico genere nato
compositus esset, nunquam ab Hebræis in Canonem fuisset admittus.
At Jobus Idumæus fuit, vel Arabs, non Hebræus. Nec obstat, S.
Hieronymi. in libro hoc invenisse Arabismos; Nam licet eos Moyfes
sumere potuerit ex commentariis, aut singulorum dierum observa-
tionibus, quas notavit aut Jobus ipse, aut aliquis ex Arabum gene-
re, tamen, cum & ipse non minus 40. annis inter Arabes conversa-
tus fuerit, nihil mirum, si Hebraicus sermo, quem Hebræus ab He-
bræis didicerat, aliquid redoleret Arabicum. Describitur hoc libro
duellum pœnarum, & tolerantia: naturæ, & gratia, dæmonis, &
viri justi. Quæstio præcipua toto libro agitur, an soli peccato-
res a DEO adversis in hac vita affligantur: an vero etiam pii, & ju-
sti, qui nil tale meruerunt. Priorem partem, & falsam tuentur ami-
ci Jobi: posteriorem, & veram ipse S. Job. Unde verba tum DEI,
tum Jobi, quæ DEUS cap. ult. probat, infallibilem habent verita-
tem Canonicæ Scripturæ: non item verba amicorum Jobi, ut passim
patebit. S. August. & Chrysost. dicunt, tres hos amicos gessisse ty-
pum hæreticorum Ecclesiam, & pios impugnantium. Allegorice, &
anagogice Christi, & cujuslibet patientis victoria, ac triumphus in
resurrectione adumbratur.

CAPUT I.

Job Sanctus, & Dives pro filiis convivia vicissim celebrantibus Domino sacrificat. Satan DEO permittente ejus bona diripit, filios interficit. Job autem DEUM benedicit.

1. *Vir erat in terra Hus.* Placet eorum sententia, qui existimant, Jobum ex stirpe Esau ortum fuisse, quintum ab Abraham, & terram Hus sitam in Idumæa. *simplex* Hebr. **חַיָּתָם** *ibam*, quæ vox perfectum, integrum, immaculatum significat.

5. *Sanctificabat eos.* Id est: jubebat sanctificari seu mundari, & præparari ad fructus Sacrificii, percipiendos. Nam etiam ante Legem scriptam quædam semper erant in usu purificationum genera; at quænam fuerint, non satis constat.

Ne forte peccaverint filii mei, & benedixerint DEO in cordibus suis. Benedicere hoc loco, uti & 3. Reg. 21. sumitur pro maledicere: quæ est antiphrasis; crimen enim blasphemix tam enorme est, & execrabile, ut illud voce propria designare non audeant. Chaldæus habet: *ne forte peccaverint filii mei, & non oraverint in nomine Domini in cordibus suis.* Unde Vavasor: inquit: Sollicitus erat, &angebatur metu Pater, ne quid omisissent, quam ne quid commisissent.

6. *Cumque venissent filii DEI (Angeli) ut assisterent coram Domino.* Putant nonnulli parabolice hoc di-

atum; sed reapse ita contigisse tenendum est. Fuit enim hoc quasi *judicium*, ut ait Chaldæus, aut *Concilium magnum*, in quo sancti Angeli referebant DEO sua ministeria, inter quos affuit & Satan, quasi licitor, & Satelles DEI, visus a DEO & Angelis, non tamen vicissim videns ipse DEUM, sed solos Angelos, & quasi cæcus respectu DEI, sola locutione mentali cum DEO, & Angelis colloquens, hominesque accusans, & ad pœnam deposcens. Neque necesse fuit, ut Diabolus cum Angelis simul assisteret in Cœlo, cum DEUS ubique præsens sit. Ita sonant simpliciter verba Scripturæ, & explicant Athanas. Laëtant. Augustinus.

10. *Nonne Tu vallasisti eum, ac domum ejus?* Tua protectione circumdans, & opes augens. Vult dicere: quasi Job DEUM coleret propter bona temporalia, qui cultus, & amor est mercenarius.

11. *Nisi in faciem benedixerit tibi.* Quasi dicat: male mihi sit, nisi maledixerit tibi.

12. *In manu tua sunt.* Dæmon homini nocere non potest, neque etiam in rebus externis, nisi de facultate DEI; arctis adeo finibus

potestas ejus coercetur. Dominus hoc illi non imperat, sed permittit dumtaxat, ut tentet Job.

15. *Sabei*, Qui in Arabia habitabant, & excurrere in vicinas regiones, ac latrocinia exercere solebant.

16. *Ignis DEI cecidit de Cælo*. Ignis grandis, vel ictus fulminis.

17. *Chaldæi fecerunt tres turmas*. Terra Hus a chaldæa erat remo-

tior; Unde Chaldæi videntur venisse equites, ut indicant 70. qui pro *Chaldæi* habent equites.

21. *Nudus egressus sum de utero matris mee, nudus revertar illuc*. Revertar in uterum alterius Matris, communis scilicet omnium parentis, in sinum terræ, seu sepulchrum.

22. *Non peccavit Job labiis suis*. Omne enim hoc malum religiosi, & DEUM timentibus oculis est intuitus.

CAPUT II.

Satan percutit Jobum ulcere pessimo; uxor ridet, & objurat. Tres amici ad eum veniunt, & septem diebus taciti in terra sedent.

3. *Ut affligerem eum frustra*. Nihil mali commeritum, & quin diabolus consecutus sit, ut DEO malediceret Job, quod speravit.

4. *Pellem pro pelle*. Omnes opes, quæ inde vocantur *suppellex*, quod sub *pellibus* adservantur. Chaldæus hic vertit *membrum pro membro*. Sed aptius *pellem*, nempe alienam, boum, Camelorum, mancipiorum, & etiam filiorum libenter dabit quis *pro pelle* propria: ut idem sit, quod mox sequitur: *Cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua*, seu pro vita, & valetudine salva.

7. *Percussit Job ulcere pessimo*. Fœdissimo, simul & acutissimis doloribus referto. Chaldæus vertit *scabiem*, lepræ, & elephantiasis conjunctam inquit Chrysof. & alii

in catena. *Arthritide* & *podagra* laborasse, consequenter etiam *chiragra* colligitur ex Cap. 16. v. 8. *phitiriasi*, seu pediculari morbo ex Cap. 30. v. 17. *dysenteria* ex Cap. 16. v. 14. Denique ex aliis locis conjectat Pineda, Jobum laborasse etiam *lue venerea*, *angina*, *fame canina*, *igne sacro* &c. Neque dubium est, cum DEUS in hoc duello Jobum in potestate dæmonis posuerit, hunc ex innato odio, & superbia omnes, quas vivens ferre potuit, in eum plagas immisisse. Addit S. Chrysof. cum Athanas. lethales fuisse hos morbos, & mortem illaturos, si DEUS eos ad cor, aut aliam principem partem serpere permisisset. Atque ideo Jobum Martyrem vocat,

8. *Testa sanie radabat sedens in sterquilinio.* 70. addunt extra civitatem. Alii in medio cineris, seu vilissimi loci, in quem cineres, fimus, sordes e domibus ejiciebantur. Testa radabat sanie, præ paupertate deficientibus linteis, aut quod digiti quoque ulceribus pleni usu essent destituti. Advertit S. Aug. serm. 222. de tempore: Ex omnibus bonis Job uxorem solam a dæmone relictam, non ut consolaretur, sed ut eum seduceret. *Melior, ait, Job plenus vulneribus in stercore, quam Adamus integer in paradiso.*

9. *Benedic DEO & morere.* Sarcasmus uxoris est, quasi diceret: i nunc, servi DEO, benedic, & lauda DEUM tam tibi amicum, ut te jamjam morte perditurus sit.

13. *Sederunt cum eo in terra 7. diebus & 7. noctibus.* At cibi fumendi causa, & somni subinde discebant redituri: *& non loquebantur ei verbum.* Forte in primo eorum adventu: cum certe nemo ex iis longam cum eo disputationem habuit, nisi post 7. dies expletos.

CAPUT III.

Job maledicit diei nati-vitatis suæ: & mala sua gemitibus prosequitur, atque miseras describit, ex quibus per mortem eripimur. Nota: a vers. 2. hujus capituli, usque ad vers. 7. ultimi Cap. omnia carmine conscripta sunt, teste S. Hieron. Isidoro, & aliis.

1. *Maledixit diei suo.* Maledixit eidem etiam Habacuc, & Jeremias. Id est, optarunt eum nunquam fuisse in rerum natura, seu nunquam se natos fuisse. Vovere vero, aut optare creaturis irrationabilibus malum, cum subest justa causa, non est illicitum; erga has enim nulla datur charitas. Quin & maledicere ex zelo justo creaturis rationalibus, non ut tales sunt, sed ut impiæ sunt, peccatum non est. Unde Christus non soli *ficui* infrugiferæ maledixit Matth. 11. sed & reprobis ho-

minibus Matth. 25. *discedite a me maledicti.* Unde non est, cur ad verba indeliberata confugiamus, quasi hæc Job nimis doloris sensus exprefferit. Neque ex impatientia animi ita locutus est; alias victoriam de eo retulisset Satan; cum tamen contrarium testetur sacer textus. Sed ratio, & pars animi superior laxat consulte habenas parti, seu appetitui inferiori, ut dolor internus in verba, & querelas erumpat, quibus tam amicis præsentibus, quam posteris omnibus testata fiat dolorum, &

ærumnarum suarum acerbitas, Porro licere inefficaci, & conditionata voluntate desiderare, *se natum non esse*, dummodo absoluta, & efficaci voluntate resignatus sis in voluntatem DEI (ut erat Job) patet etiam ipsius Christi exemplo, etsi in aliogenere, Matth. 26. *transcat a me calix iste.*

3. *Pereat dies* Utinam periisset! nunquam fuisset! Est enallage temporum Hebræis familiaris.

5. *Obscurent eum tenebræ, & umbra mortis.* Id est densissimæ tenebræ; adeoque ipsa nocte, & morte obscuriores.

8. *Maledicant ei, qui maledicunt diei.* Scilicet sibi infausto, & infesto. Ut solent Æthyopes, qui juxta Atlantem Æthyopiæ montem habitant: hi enim teste Herodoto, Plinio &c. Solem, & dum oritur, & dum occidit, execrantur; eo, quod nimio suo calore ipsos, ipsorumque terras perdat.

Qui parati sunt suscitare Leviathan. Locus hic diu, multumque torsit, & distraxit interpretes, quorum opiniones referre longum esset. Sunt, qui putent, *Leviathan* esse piscem prægrandem, ut balænam, quam dum piscatores captant, aut quia effugit retia, aut quia adven-

tante die non sperant se prædæ futuros compotes, se ipsos maledictis onerant. Alii existimant neque de piscatione, neque de pisce hic esse sermonem; sed tantum in execrationibus solitum admisceri nomen *Leviathan*. Tum enim illa communiter adhibentur, quæ horribilia sunt; In aquatilibus autem nihil novimus horribilius, quam *Leviathan*, seu *Balænam*; cujus ea est vis, ut oneratam navim una cum vectoribus demergat. Quocirca alicui precari occursum *Leviathan*, est mortem precari.

Alii haud minus probabiliter *Leviathan* exponunt lamentationem, & luctum, additque *Mariana*, proverbio Hebræis vulgari prohiberi mulieri in die festo *Levithan suscitare*, quæ mulieres ad plangendum conductæ & lacrymas, & ferale voces habuere venales.

14. *Qui adificant sibi solitudines.* Magnifica sepulchra, in quibus soli condantur.

26. *Nonne dissimulavi &c.* Patienter ferendo omnia priora mala, quæ seu ab hominibus, seu a DEO mihi illata fuere. Quæ ergo causa me tam graviter affligendi.

CAPUT IV.

Dissertatio inter Jobum, & Eliphaz, qui contendit, Jobum juste puniri, cum DEUS innoxios non puniat.

1. *Respondens autem Eliphaz Themanites,* Theman Urbs est Idu-

mæx. Tam hic, quam alii amici Jobi apte quidem discurrunt de

genera bonorum, & malorum, sed acerbius, quam par esset, in Jobum invehuntur; quod falso sibi persuasissent, eum malis premi ob peccata ante commissa; propositiones veras protulerunt, sed assumptiones erant falsæ.

3. *Manus lassas roborasti.* Eos, qui nimio labore, dolore, morbo, vel adversa fortuna fracti, opportunis monitis, aliisque mediis excitasti.

6. *Ubi est timor tuus?* Filialis ille, quo DEUM præ rerum omnium jactura constanter timere, ejusque placitis acquiescere solebas.

9. *Elante DEO.* Solet ira DEI comparari spiritui, seu vento, tum ob facilitatem, tum ob vehementiam, & celeritatem.

10. *Rugitus Leonis &c.* Per Leonem, lænam & tygridem, potentes, & tyrannos designat, qui cives, & subditos suos deprædantur: sed tandem DEO puniente etiam ipsi ab aliis spoliantur, & non raro cum filiis fame quoque consumuntur.

12. *Dictum est verbum absconditum.* Revelatio divinitus facta, quasi furtive clam, confusa rei imagine, & sono significatum est.

15. *Cum Spiritus me presente transiret.* Angelus a DEO missus adstiterit coram me, & aspectus illius mihi terrorem incussit. De Angelo immediate postea loquitur textus: *stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum.* Græci, & alii com-

plures interpretes spiritus nomine hoc loco intelligunt ventum, auram mitem, atque lenem, de qua sermo est v. 16. *vocem quasi lenis auræ audivi.* Utrumque sensum sequi licet.

17. *Nunquid homo &c.* Hæc sunt verba, quæ Eliphaz audivit ex Angelo.

18. *Non sunt stabiles in bono, justitia, & virtute:* tum quia non sunt uti DEUS natura sua immutabiles: tum quia defacto plurimi cum Lucifero deflexerunt a bono ad pravitatem.

19. *Qui habitant domos luteas.* Puta corpus e luto, & limo formatum. *Consumuntur velut a tineis.* Vita enim humana paulatim perit, & sensim sine sensu temporis tacita arrosione consumitur.

20. *De mane usque ad vesperam.* id est quotidie, & continuo ab ipso primo vitæ exordio, donec perveniant ad vesperam, seu terminum vitæ; nascentes enim morimur; & vita hæc potius mors longa est, quam vita.

Et quia nullus intelligit Impiorum, nec providet resipiscendo per penitentiam, in æternum damnati peribunt.

21. *Qui autem reliqui fuerint ex eis.* Filii, & nepotes, auferentur morte, non in sapientia, in insipientia sua similiter peribunt.

CAPUT V.

ELiphaz rursum Jobum redarguit, eo quod nemo sine culpa puniatur. Monet, ut ad DEUM se convertat, ita cuncta fore illi prospera.

1. *Ad aliquem Sanctorum convertere.* Si mihi ex DEI revelatione docenti neminem innocentem plecti a DEO necdum credis, ipsemet DEUM, vel Angelum, vel Sanctum aliquem invoca, ut contrarium, si verius sit, tibi revelet.

2. *Veve stultum interficit iracundia, & parvulum occidit invidia.* Stultus, & parvulus hoc loco non secus, ac alibi passim in proverbii Salomonis peccatorem significat, & virum, qui prava vivendi ratione a recto virtutis tramite deflectit. Videtur Eliphaz arguere, quod Job se ira, & invidia, vel potius furore abripi passus fuerit. Eum stultitiæ insinuat, quasi lumine, & recte vivendi ratione deficeret.

3. *Ego vidi stultum firma radice.* Impium videlicet cum ampla familia, & divitiis. *Et maledixi pulchritudini ejus statim.* Id est, male ominatus sum, & mala vertici ejus jamjam impendentia ut prævidi, ita & prædixi.

4. *Filii conterentur in porta.* A Judicibus, & Magistratibus publica sententia (quæ in portis urbium ferri solebat) damnabuntur, & supplicio afficientur.

6. *De humo non nascitur dolor.* Calamitates non temere nobis ob-

veniunt ut in agro herbæ, sed a DEO peccata nostra vindicante. Unde S. Gregor. *nequaquam pæne de ea nascuntur creatura, quæ percussit, sed de ea, quæ peccando vim percussionis extorquet.*

7. *Homo nascitur ad laborem.* Non igitur nimium dolere, aut querulari debes o Job! propter ærumnas, & dolores tuos; nam ut avium proprium est volare, ita hominum adversis conflictari.

15. *A gladio oris.* Ab eorum lingua, quæ tanquam gladius acuta est, & ferit.

19. *In sex tribulationibus &c.* Hebraïsmus Poëticus: etsi septies, id est pluries in omne genus mala incidas, semper liberabit te. Septenarius enim in Scripturis plenitudinem, & universitatem significat teste Aug.

23. *Cum lapidibus regionum pactum tuum.* Non lædent te lapides, seu quos nudis (ut olim solebant) pedibus calcas: seu qui superne decidui periculum tibi creare possent.

24. *Visitans speciem tuam.* Id est, speciosam, pulchram, florentem familiam tuam, non peccabis superbiendo ex ea, vel vane confidendo in ea.

26. *In abundantia dierum, & annorum, id est in plena senectute morieris. Accruius tritici more ma-*

*turæ segetis, suo tempore demef-
sæ, & in horreum illatæ,*

CAPUT VI.

Job respondet Eliphazio, ac dolorum suorum magnitudinem deplorat. Conqueritur se ab amicis deserti.

2. *Utinam appenderentur peccata mea.* In Hebræo nulla fit mentio peccatorum: *Utinam appenderetur ira mea, seu gemitus mei:* Nam calamitas mea quasi arena maris gravior appareret querelis meis, & gemitibus. *Utinam appenderentur peccata mea, hoc tantum contendit, DEUM in peccata infirmitatis, quibus obnoxium se fatetur, non tam severe animadvertere, adeo, ut mala ista ob peccata a se commissa, non obvenerint.*

4. *Sagittæ Domini:* nempe plagæ ulcera, & vulnera, *quarum indignatio, id est vehementia, & acerbitas ebibit spiritum meum.* Exhaust omnem animi, & corporis mei vigorem.

5. *Nunquid rugiet Onager?* Non temere conqueror; nemo queritur, cum habet, quod vult.

6. *Aus poterit comedi insulsum?* multo minus, quod est amarissimum, & lethiferum.

9. *Solvat manum suam, quæ quasi ligata, solum lente me vulnerat; dissoluta, & libera percutiat me totis viribus, citoque interimat.* Brevem enim mortem longæ morti præopto.

10. *Nec contradicam sermonibus sancti.* Nec DEI voluntati repugnem, sed libens me ejus jussis subjiciam.

11. *Ut sustinensam.* Ut sustinere possim diu, virés non adsunt.

13. *Necessarii mei.* Amici, proximi, & intimi, quorum, quia ope carere ægre possumus, *necessarii* merito vocantur. Notat tres amicos suos, quod acerbiores in se experiretur.

16. *Qui timent pruina* &c. Qui me vitant, incommodum aliquid sibi a me metuentes, in longe graviora mala incident.

17. *Solventur de loco suo.* Excident pristina gloria, & felicitate.

18. *Involuta sunt semita gressuum eorum.* Id est opera, & negotia illorum implicantur multis peccatis, laboribus, molestiis, doloribus: ac tandem æterna damnatione involvuntur.

19. *Considerate semitas Theman, itinera Saba.* Videte, quam pauci amicorum meorum in Thema, & Saba habitantium ad me invisendum, & solandum accurrant, nempe omnes pene victi pudore, & contemptu deterriti fugiunt me

& averfantur. *Confusi sunt, quia speravi.* Puduit eos infelicis, & abjectæ sortis meæ, necessitudinisque, qua mihi adstringebantur, & opem ferre cogebantur, quam jure merito, sed frustra, speravi.

25. *Quare detraxistis sermonibus veritatis?* Audaciam Jobo, & robur præbet conscientia, atque ideo libere his etiam, qui male de ipso sentiunt, & loquuntur, corrigendum se, & formandum permittit. Imo & ipsos arguit adversarios, quasi nihil invenire queant a viro bono, & officioso alienum, & audeant præterea sermonibus ejus detrudere, quasi falsi essent, aut fucati, cum tamen nulla mendacii labes iis aspersa sit.

27. *Super pupillum irruitis.* Perinde ac si pupillus essem natura de-

bilis, & ab omni auxilio nudus, quique referre neque audeam, neque possim, sic in me omnes irruitis, ut amicum vestrum, quem levare potius deberetis, opprimatis.

28. *Verum tamen, quod cepistis, explete.* Non recusat Job censorium illorum examen, neque timer linguas quantumvis acutas, & liberas, atque ideo jubet, ut quod instituerunt, persequantur; sibi tamen, ut prius respondere liceat, petit; deinde videant, an in verbis suis mendax quidpiam deprehendant, quod ne ab iniquis quidem iudicibus metuit. Reliqua ad finem capitis tam aperte profequitur, ut nostra explicatione non egeant.

CAPUT VII.

Humana vitæ, suæque imprimis, calamitates depingit: petitque a DEO tantis malis cito exsolvi.

1. *Militia est vita hominis.* Septuag. *πειρασθῆναι*, id est locus tentationis, vel si mavis, exercitium piratica, aut locus piratis infestus. q. d. mille periculis, mille conflictibus, & morbis quotidie expositi sumus, sicut qui militiæ dant operam, terra vel mari innumeris undique hostibus cincti.

Et sicut mercenarii dies ejus. Sic enim paterno Adami, & hæreditario jure omnes adstringimur labori, & dolori.

3. *Habui menses vacuos.* Omni quiete, & solatio; id est tempora molestissima.

8. *Oculi tui in me.* Quærent me oculi tui, sed non invenient, morte scilicet sublatum. Loquitur humano more, quasi dicat: cum benefacere mihi volueris, tempus non erit amplius; quia e vivis sublatum ero.

12. *Nunquid mare ego sum, aut cæcis?* non mare, cui ripæ objiciantur, aut claustra, ne se extra S
desi-

definitos terminos effundat: neque bellua immanis, aut ferox, quæ ne aliis aut inhalet pestilentem spiritum, aut dentibus, unguibusque conficiat, ferreis arcetur vinculis. Ac si diceret (quod alii videntur objecisse) se non fuisse tyrannum, neque aliorum sanguinem exluxisse, vel opes exhaurisse.

15. *Elegit suspendium anima mea.* Suspendium aut crucem vita potiore ducō. Optarem potius mortem violentam mihi contingere.

16. *Desperavi*, non de beatitudine æterna (de qua nullus hic sermo) sed de vita, & salute corporis, seu sanitate naturaliter recuperabili.

Parce mihi, nihil enim sunt dies mei. Orat Job, ut paucillum quod superest vitæ, peragi sinat clementius, parcius feriat, & temperet stimulos, quos antea exacerat.

17. *Quid est homo, quia magnificas eum?* Cur eum tanti facis, ut cum eo quasi pari duello congregiaris tela plagarum tuarum in pectus ejus torquendo? *Ecce ait Seneca, par DEO dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus.*

18. *Vificas eum diluculo.* Initio

demulces variis consolationibus, & deliciis; *Et subito probas illum.* Mox iis subtractis tentare incipis mille afflictionibus.

19. *Ut glutiam salivam meam.* Ut paululum respirem.

20. *Peccavi.* Fateor peccatum meum coram te, *quid faciam tibi?* quomodo tibi satisfaciam juste, ac plene pro admittis peccatis? *O custos hominum!* Hominum Conservator, & Custos DEUS, omnium actionum nostrarum scrutator.

Posuisti me contrarium tibi. Præ tot aliis peccatoribus me unum elegisti, in quem ceu adversarium tuum omnia tela iræ tuæ destinato vibrares.

21. *Cur non tollis peccatum meum?* Hoc loco peccatum pro peccati supplicio, & pœna sumitur, quod in Scriptura Sacra frequentius est, quam ut a me probari debeat.

Ecce nunc in pulvere dormiam. In terram revertar, & resolvar. *Et si mane me quaesieris, non subsistam.* Nisi quamprimum auxilium tuleris, deficiam, & cum quaesieris me, non ero. Nemo unus non videt omnes has locutiones penitus esse humanas, velut amici ad amicum, ut opem acceleret; Ad DEUM enim, qui novit, & facit omnia, dirigi nequaquam possunt.

CAPUT VIII.

Baldad probare conatur, calamitatem Jobi esse pœnam peccatorum. Illius virtutem hypocrisin appellat, eumque hortatur, ut ad DEUM confugiat.

2. *Spiritus multiplex.* Hebr. *validus*, Græce, *multiloquus*: Quo tanto verborum apparatu jactas innocentiam tuam, & quasi accusas clementiam, & justitiam Divinam.

3. *Nunquid DEUS supplantat judicium?* Ita argumentatur Baldad: DEUS non supplantat, neque subvertit judicium, quod justum est, atque ideo innocentem non castigat, alioquin judicium supplantaret, sed te nunc gravi supplicio cruciat; ergo innocens non es. Sed in hoc ipso Baldad supplantavit veritatem, & verum argumentum cum hoc penitus fallaci confudit; DEUM scilicet nunquam justis mala immittere; Nulla siquidem illis immittit mala ut peccatorum pœnam; sed eos probat, illorumque merita auget malis temporalibus, quæ Divina potius beneficia censenda sunt, quam supplicia.

4. *Etiamsi filii tui peccaverunt.* Licet in flagitiis suis obierint, & hæc illis evenerint in pœnam peccatorum; tibi tamen non oberit, si humili prece ad DEUM confugeris.

6. *Pacatum reddet habitaculum tuum.* Omni prosperitate beabit:

Hebræis enim *pax* omnem felicitatem designat.

9. *Hesterni sumus.* tanquam nuper nati multa ignoramus, & inexperti sumus.

11. *Nunquid vivere potest scirpus?* seu juncus; 70. *papyrus*: quæ planta est frequens in Ægypto: sensus est: quemadmodum herbæ, quæ in locis uliginosis proveniunt, aqua destitutæ arescunt; ita hypocrिता a DEO bonorum omnium fonte recedentes.

Carectum locus, in quo multi carices; est autem carex junci genus. 70. pro *carectum* habent *pratium*.

15. *Innitetur super domum suam* &c. in temporalibus bonis spes suas fundabit, sed bono fine frustrabitur, nihil enim firmum est, aut fixum, quod DEI præsidio destitutum.

16. *Humectus*, scirpus, seu juncus, redit enim ad priorem allegoriam, videtur in ortu suo: Hebr. Chaldaice, & Græce in horto suo bene virens, & germinans: sed super *acerbum petrarum* radicatus, quia *radices* profundius jacere non potest, ideoque eas in superficie petræ *condensat*; hinc solis ardore statim exarescit, absor-

pto omni, quo ante fovebatur, humore: adeo, ut loco suo prorsus excidat, possitque locus ei dicere: *non novi te*: quia scilicet nullum tui superest vestigium. Sic impius hypocrita initio videtur florens, & felix: & mox marcescit,

& justo DEI judicio alii de terra germinantur, & in locum ejus succedunt.

20. *Donec impleatur visu os tuum.* Bonis adeo te ditabit, ut voluptate, & lætitia maxima perfundaris.

CAPUT IX.

Job solvit, quæ sibi sunt objecta. Constat DEI justitiam, potentiam, & sapientiam. Sed ostendit DEUM citra ullam injustitiam innocentem probare, & exercere pœnis temporalibus.

2. *Vere scio quod ita sit, DEUM scilicet esse justissimum. Et quod non justificetur homo compositus, seu comparatus cum DEO.* Si enim justitia hominis cum justitia DEI conferatur, nulla est, propter multa occulta, & aliena peccata. Hic locus nihil favet Novatoribus contendentibus, non inesse homini internam justitiam: nam sicut v. g. candela, aut alius ignis accensus a sole, nihil esse dicitur comparatus ad solem, etsi lucem aliquam habeat, ita & Job admittit in justo justitiam internam, etsi non sufficiat ad hominem præservandum ab omni afflictione, qua DEUS ut supremus Dominus etiam innocentem probare potest, vel levia quædam errata plectere.

5. *Qui transtulit montes, Chald. Reges, & nescierunt, nec cogitaverunt, nec id prospexerunt.*

6. *Qui commovet terram - - & columna ejus concutiuntur. Columnas tribuit terræ, velut ædificio,*

ad vulgi captum sermonem accommodans.

7. *Præcipit Soli, & non oritur.* Allegorice Dydimus, & Athanasius hæc intelligunt de obscurato Sole in passione Christi. *Et stellæ claudit, ne luceant, quasi sub signaculo.* Cælum in scriptura, ut Isaïæ 4. Apoc. 6. comparari solet cum libro, cujus characteres sunt sydera, & signaculum, quo clauditur, tenebræ ipsæ, extenditur, cum stellis ornatum micat, aut serenum est.

9. *Qui facit arcturum, stella est sic dicta ab ursæ cauda, prope quam est, & Oriona, stella est prope taurum, & Hyades, stellæ sunt in capite tauri. Et interiora Australi, stellæ meridiei prope polum antarcticum nobis semper occultas.*

13. *Sub quo curvantur, qui portant orbem.* Sub cujus immensa celsitudine humiliter se inclinant tum Angeli, tum Principes seu boni, seu mali: Nam hi sua sapientia,

potentia, & imperio, quasi manibus, & humeris orbem sustinent.

17. *Turbine conteret me, etiam sine causa mihi cognita.*

20. *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me.* Hac ipsa de causa, quod me justum reor, & innocentem jacto, noxius sum, hoc enim officit reverentiæ, summæ Majestati debita.

22. *Unum est, quod locutus sum.* Hæc est summa a me dictorum, & sententiæ meæ, cujus ne nunc quidem me pudet, aut pœnitet. *Innocentem, & impium ipse consumit.* Quod quis cum multis malis a DEO immixtis conflictetur, signum non est, improbum eum esse, & propter scelera, ut vos dicitis, a DEO puniri.

23. *Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentum rideat.* Ictus manus DEI adeo terribiles sunt, & periculum in obmurmurationem, aut impatientiam incidendi tantum est, ut nullus sit justus, qui non mortem optare potius debeat, quam tentationi objici, quæ proprias vires excedat. Unde orare jubemur: *ne nos inducas in tentationem.* Cum vero Job precatur DEUM, ne de pœnis innocentum rideat, non ideo dixeris DEUM ob mala nostra lætari, hæc enim blasphemia esset, ac impia cogitatio: verum ait præstare homini mortem obire, quam tentationi succumbere, & hoc pacto DEI iram, & contemptum mereri. Si tamen DEUS gaudeat in

calamitatibus nostris, agit ut Pater, qui filii lacrymis non movetur, cum novit id non sine lucro ejus, & emolumento accidere.

24. *Terra data est in manus (potestatem) impii, vultum judicium ejus operit.* Impius Judices excœcat, & quasi velo eos induit donis suis. Probat Job non semper pœnas a DEO propter delicta decerni, quia & ipse permittendo, vultum Judicis operit, ne videat, sed donis corrumpatur; seu finit justo, sed occulto judicio orbem terrarum ab impiis, & ignaris judicibus regi.

26. *Pertransierunt velut naves poma portantes.* Tales enim naves concitatissimæ sunt, tum quod poma levia sunt, tum ne putrescant, aut ab aliis mercatoribus vehementes præveniantur. Addunt 70. *qua nullum sui vestigium relinquunt.* Tales enim sunt anni nostri.

29. *Si autem & sic impius sum &c.* Quod si mihi adhuc tanquam impio timendum est, cur vitam longiorem optem, tot anxietatibus plenam?

33. *Ponere manum suam in ambobus.* Id est, instar Judicis utrumque, nempe DEUM & me reprehendere, & dijudicare. Altior, & potentior est DEUS, quam ut vel a me, vel ab alio quopiam possit in jus vocari, sed omnes supremo ejus tribunali subjacent, ipsique ut Dominum merito timent, & pavent,

CAPUT X.

JOB securus de sua innocentia, certus de Divina justitia conjicit se in sinum ejus misericordiae: sed propter vehementiam dolorum, mallet se nunquam natum fuisse. Vivum est exemplum luxuriae carnis, & spiritus.

1. *Dimittam adversum me eloquium meum. Loquar libere, & conquerar de mea miseria. Spero id mihi fore aliquanto levamini.*

2. *Cur me ita judices? metonymice, pro punias.*

3. *Nunquid bonum tibi videtur, si calumniaris me, & opprimas? sensus est: minime hoc tibi placet, alienum est a tua bonitate, & clementia. Et consilium impiorum adjuves? Num interest gloriae tuae eorum favere sententiae, qui, exteriorem solum speciem intuentes, me velut scelestum objurgant, & calumniantur.*

4. *Nunquid oculi carnei tibi sunt? ut specie externa decipi possis instar hominum in judicio?*

5. *Num sicut dies hominis &c. Qui successive, & per partes, ac post longa demum tempora veritatem cognoscunt, & de statu causae certiores fiunt?*

7. *Cum sit nemo, qui de manu tua possit erueri. Nequicquam tibi aequitatem causae meae exponerem, neque enim illam ignoras. Frustra a te ad alium judicem provocabo, nemo enim alius eripiet me.*

8. *Manus tua fecerunt me, & plasnaverunt me totum in circuitu.*

Veluti figulus, qui currente rota vas fingit, eique, quam mavult, figuram tribuit.

10. *Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti.* Innuere vult modum, quo gignuntur homines; supponit pueri corpus in utero matris effingi, sicut caseum, qui coagulatur; quae satis vulgata fuit veterum opinio. Verum recentiores Philosophi alia ratione generationem explicant, atque propius rei veritatem attingunt. Job non alio modo debebat loqui, ut ab aliis intelligeretur.

12. *Visitatio tua custodivit spiritum meum.* Tua suavis providentia conservavit vitam meam.

15. *Si impius fuero, va mihi est: Justus sim, vel injustus, neque de te conqueri, neque te injustitiae ausim insimulare. Sed silens consiliorum tuorum altitudinem veneror.*

16. *Propter superbiam quasi Leenam capies me.* Videris me sicut Leenam insectari, & ut superbum, ac rapacem exagitare. *Reversusque.* Id est, iterum atque iterum mirabiliter me crucias, plagam plagae superinducendo. Simili Hebraismo verbum pro adverbio ponunt.

nitur Pſal. 84. v. 7. *Converſus, id eſt iterum, vivificabis me.*

17. *Instauras testes tuos: Nempe flagella tua, & plagas: nam hæc testes videntur divinæ iræ.*

20. *Dimitte me. Aliquid indulge quietis, ut non nihil reſpirem. ut plangam paululum dolorem meum. Cauſam doloris, ſeu peccatum mihi adhuc occultum.*

21. *Ad terram tenebroſam. Secundum corpus in ſepulchrum, ſecundum animam in limbum. Poëtica deſcribit regionem mortis, quæ vulgi opinione tenebris, & horrore ſcatet, ubi nullus ordo, non temporum vices, non diei, noctisque interpolata ſpatia, confula omnia, ac perturbata.*

CAPUT XI.

Sophar tertius amicus Jobum arguit ut loquacem nimis, & curioſum, qui ſublimia loqui, aut ſcire amat; reſpiſcenti felicia quæque promittit.

2. *Aut verbosus juſtificabitur? Credis aures noſtras prolixis ſermonibus tuis obtundere, ac inanibus verbis te innocentem probare.*

6. *Quod multiplex eſſet Lex ejus. Multa exigens, & præſcribens; ac proinde multis quoque modis in eam peccatur. Et multo minora exigaris, id eſt: multo minora patiaris ab eo.*

12. *Tanquam pullum onagri. Ut ſylveſtris alini pullus ſtolide ferox eſt, & nulli ſe legi ſubjectum putat, ita tu Job, qui divinæ punitionis jugum fers impatienter.*

13. *Tu autem firmavi cor tuum. Obduratus manes in tua ſuperbia. Et expandis manus ad DEUM. Quid mirum ſi ab eo non exaudiaris?*

17. *Quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad vesperram. Cum in tenebris eſſe credideris, ſol tibi quaſi meridianus aſfulgebit; atque in-*

ter ſæviſſimas calamitates repente proſperitatis tibi lux oborietur. Nox ſcripturarum ſtylo ſæpe pro adverſis rebus uſurpatur, pro ſecundis vero dies.

18. *Deſoſſus ſecurus dormies. Neque mors ipſa tibi metum incutiet, poſt vitæ hujus curriculum meliorem conditionem ſperanti. Hebr. effodies, & ſecurus dormies. Effodies tibi ſepulchrum, & dormies. Chaldæus ait: cum fiducia conſtanti morieris.*

19. *Deprecabuntur faciem tuam. Eris potens, & multi auxilio tuo indigebunt.*

20. *Effugium peribit &c. effugere non poterunt mala ſpes illorum abominatio anima. Spes illorum recident in rem maxime abominabilem, ſcilicet in æternum ſupplicium.*

CAPUT XII.

JOB acriter amicos suos objurgat, atque ostendit illis, se nihil eorum ignorare, quæ ipsum docere cupiebant. Probat vero DEI providentiam, & summam potestatem.

5. Lampas contempta apud cogitationes divinum. Justus est velut lampas effulgens, & lucem undique emittens. Parata ad tempus statutum, ut statuto tempore judicii honoretur, & exaltetur.

6. Abundant tabernacula prædonum. Domus potentum, qui in alios violenti sunt, & injusti.

7. Interoga jumenta, & docebunt te. Per Prosopopæiam personam intelligentiæ participem jumentis tribuit, quasi diceret: quæ ab amicis commemorata, sunt ejusmodi, ut jumenta, si loqui possent, non minora dicerent, & auctorem DEUM prædicarent. Neque cognitionem DEI tantum docent bruta, sed & morales virtutes permultas, ut fidelitatem, temperantiam, gratitudinem; quin terra ipsa inanimis creditam sibi sementem longe uberiore copia solet refundere.

11. Auris verba dijudicat. Ut sensu percipiuntur sensibilia, sic mente opera DEI, & DEUS ipse agnoscitur.

17. Adducit consiliarios in stultum finem, & judices in stuporem. Facit stupidos, & fatuos. Sic v. 20.

Commotans labium veracium, & v. 24. Qui immutat cor principum & decipit eos ut frustra incedant per invium. His & similibus perperam abutitur Beza cum aliis Calvinistis, ut probet DEUM esse auctorem peccati. At vero hoc loco agit Job de potentia DEI, qui bona homini malo objicit, & homo suo vitio his abutitur ad malum: DEUS vero liberam hominis voluntatem permittit ab incommutabili bono deficere, licet impedire possit.

18. Baltheum Regum dissolvit &c. Regia dignitate, & illius insignibus privat, atque ad paupertatem, & mendicitatem redigit.

19. Ducit Sacerdotes inglorios. Chaldæus optimates: nam vox כהן Cohen Sacerdotes, & aliquando Principes significat; hos DEUS spoliat, deprimit, aut extollit juxta Divinum suum beneplacitum.

22. Producit in lucem umbram mortis. Densissimas tenebras commutat in lucem splendidissimam.

24. Ut frustra incedant per invium. Frustra res novas moliantur, ut: cum Religionem mutare student aut jura, receptasque consuetudines convellere nituntur.

CAPUT XIII.

Pergit Job se ab amicorum suorum probris tueri, perfectam se in DEO testatur habere fiduciam, atque ad DEUM ipsum suos questus dirigit.

3. *Et disputare cum DEO cupio.* Nam a vobis doceri nihil possum, sed opto cum DEO disceptare, qui est vera sapientia.

8. *Nunquid faciem ejus accipietis? & pro DEO agere vultis, ut solent homines, qui personas potentum respiciunt? vultis DEO gratificari me opprimendo.*

10. *Ipse vos arguet.* Vestram agendi rationem condemnabit. *Quoniam in abscondito faciem ejus accipitis.* Fraudulenter, ut favere DEO videamini.

12. *Memoria vestra comparabitur cineri.* Quidquid in vobis memorabile est, ut cinis a modico vento dispergetur.

14. *Quare lacero carnes meas: Videor vobis instar furibundi dentibus meis meipsum dilacerare.* *Et animam meam porto in manibus meis,* quasi illius prodigus. Hebraismus est, ut animam in manibus portare idem sit, quod vitam esse expositam periculo; quod enim in manibus portatur, facile excidit, aut eripitur.

15. *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.* In Hebræo est: *לֹא אֵיכָל* lo jichel. Quod aliqui cum Luthe- ro perperam vertunt: *non sperabo.* Nam לֹא non semper negationem,

sed aliquando idem ac *Ei*, qui est dativus pronominis, significat. Vertendum itaque est *Ei*, vel *in ipsum sperabo*. Et fatentur Masorethæ Tiberienses, se in diversis antiquis codicibus invenisse *lo cum cholem, ei, vel in ipsum sperabo*. Neque dici potest verbum *יִיכֵל* jichel non regere dativum, proinde לֹא lo sperabo non esse in dativo, sed idem sonare, ac *non sperabo*. Nam contrarium patet ex Psal. 103. v. 5. Psal. 119. v. 43. & Mich. 5. v. 7. ubi idem verbum cum dandi casu junctum est. Illustre hoc loco Job præbet documentum in rebus arctis omnem fiduciam in DEO esse collocandam. *Vias meas in conspectu tuo arguam.* Corrigam, DEO, qui falli non potest, probabo innocentiam meam.

17. *Anigmata percipite.* Hebr. elocutiones, propositiones meas, quæ vobis videntur obscuræ, quasi *anigmata*.

19. *Quis est, qui judicetur mecum,* qui sententiam æqui judicis mecum subeat. Hebr. qui litiget mecum coram judice. *Quare tacens consumor?* Cur instar rei, & probati nocentis sileam, & sic moriar? & non potius innocentiam meam quibus potero viis aperiam, & defendam?

T

23. *Quantas habeo iniquitates &c.* Hic incipit Job pro seipso causam dicere, quasi responsum a DEO tulisset, ut, quæ vellet, pro innocentia sua proferreret.

24. *Cur faciem tuam abscondis?* me non ut prius tuo favore prosequeris? *Arbitraris me inimicum tuum.* Sic tractas, & exagitas me, ac si essem juratus tibi hostis. Sed pugnas

25. *Contra folium.* Indignum hoc est tua Majestate, & potentia, ut manus conferas cum tam imbelli adversario, stipulæ, & folio comparando.

26. *Scribis enim more forensi, instar judicis contra me amaritudines, amaras pœnas, & multas. & consumere (perdere) me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Ob peccata jam pridem commissa, sed longa pœnitentia, multisque bonis operibus plene, ut putabam, deleta.

27. *Posuisti in nervo pedem meum.* Nervus est lignum magnum, quo pedes vincitorum stringuntur. Sic metaphorice vocat Job suas afflictiones, & dolores, quibus secundum animum, & corpus stringebatur. *Et observasti omnes semitas meas, actiones meas.*

CAPUT XIV.

Job humanæ vitæ brevitatē, & miseriam exponit; DEI providentiam admirans vaticinatur de altera vita, & corporum resurrectione.

3. *Adducere eum tecum in judicium.* Miror, quod etiam de rebus minutissimis, atque levissimis rationem reddere velis, tuque illum judicare.

4. *Quis potest facere mundum de immundo. 70. habent: Quis enim mundus erit a sordibus? sane nemo, etiam si unius diei sit vita ejus super terram.* Quæ interpretatio satis ostendit sermonem esse de peccato originali; ut passim fere omnes explicant. *Nonne tu qui solus es? Vel intelligi potest de æterna Verbi generatione, in qua omnia mundissima juxta illud Psal. 109. In splendoribus Sanctorum ante Luciferum genui te. Vel*

de temporali nativitate, de qua Lucæ 1. 35. *quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius DEI.* Sensus etiam esse potest, ut Job tribuat illam munditiam non tam DEO, aut filio DEI, quam ejus in homines inducendi potentiam commemoret. Quam præter ordinariam legem in conceptione Immaculatæ Virginis exercuit; quasi dicat, quis dabit, vel facere poterit mundum de immundo semine? nonne tu?

5. *Constituisti terminos ejus.* Tamdiu vivit homo, quamdiu vult DEUS necessitate consequentiæ; atque apud ipsum est certissima præ-

præscientia dierum, quibus homo victurus est, non inevitabilis causarum connexio, seu fatum hanc necessitatem inducit.

6. *Recede paululum.* Intermitte nonnihil cruciari, & torquere miserum. *Donec optata veniat sicut mercenarii dies ejus.* Quietem a laboribus, & ærumnis intelligit, quam comparat cum mercede mercenariorum diebus festivis, quos avidè expectant, ut quiescant, & hilarius vivant.

7. *Lignum habet spem.* Alia est hominis, alia arboris conditio: hæc excisa, non evulsâ, iterum germinat; non item homo.

9. *Ad odorem &c.* ad levem contactum aquæ rursus virescet.

12. *Non resurget, donec asteratur Cælum.* Sensus esse videtur, prius atteretur, comminuetur, & deficient Cælum, quam reviviscat homo: ut sit dicendi modus similis illi Matth. 24. 35. *Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Vel ut alii volunt, sermo est de cœli immutatione in fine mundi.

15. *Ut in inferno protegas me, & abscondas me.* Plerique per infernum intelligunt sepulchrum, aut limbum, in quo mallet recondi Job, quam talia subire, qualia nunc a multiplici carnificina, & morbo patiebatur, a populari convitio, & ab amicorum, atque domesticorum injuriis. Ita videtur sentire August. *Et constituas mihi tempus.* Nempe diem resurrectionis,

in quo recorderis mei, meque resuscites ad vitam meliorem. Ita Gregor. Chrysof. &c.

14. *Putasne mortuus homo rursus vivat?* Supra naturam hoc est, & videtur incredibile. Tamen fide certa id credo: unde *expecto donec veniat immutatio mea per gloriam animæ, & corporis.*

15. *Vocabis me.* In sono tubæ, voce Angeli, divino tuo imperio; *& ego respondebo tibi* non tam voce, quam re ipsa tibi parendo, & ad nutum tuum statim resurgendo: non meis viribus, aut meritis, sed tua potenti *dextera*, quam *operi manuum tuarum porriges*, Creaturæ tuæ, illam ex mortuis erigendo, & excitando.

17. *Signasti quasi in sacculo delicta mea, obsignata, & recondita habes in memoria tua; sed curasti iniquitatem meam, remittendo, & ignoscendo, propter pœnitentiam, quam egi.*

18. *Mons cadens defluit.* Si montes, & lapides tam duri, tam solidi, tamen naturæ mutabilitate paulatim pereunt; quid mirum si fragilis homo cadat?

20. *Immutabis faciem ejus.* Canitie inducta, senio, & rugis.

21. *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles.* Id naturaliter nesciunt: sed ut viventes multa per fidem norunt de statu futuri sæculi, ita qui in Christo mortui sunt, ea norunt, quæ ad suam felicitatem spectant. Ex Gregor. in hunc loc. & August. L. de cura pro mort.

CAPUT XV.

ELiphaz pergit arguere, quod Job illa patiatur mala ob graviora peccata, eumque acerbius impietatis accusat. Describit impiorum, & hypocritarum nequitiam, & pœnam.

2. Nunquid Sapiens, qualis esse, & videri vis, respondebit quasi in ventum loquens. Pro feriis vana, & impertinentia reddet, ut tu agis?

4. Evacuasti timorem. Scil. DEI: Religionem verbis tuis, quantum in te fuit, evertisti. Tulisti preces. Sustulisti, quia non vis DEO supplex fieri, sed audacter cum eo disceptas.

5. Blasphemantium. Proprie verborum, malignorum, & callidorum, a radice *Orubaram*, quod est vasre, & maligne agere.

10. Et senes, & antiqui sunt in nobis. In civitate nostra sunt viri & senectute, & rerum experientia spectabiles, & qui non te solum, verum & Patre tuo natu majores sunt.

15. Inter Sanctos ejus. Id est Angelos, nemo est immutabilis per se, & ex natura sua. Et cœli non sunt mundi. Cum Chaldo Cœli pro Angelis cœli incolis non sunt mundi comparatione Divinæ munditiei. Et hoc sensu dicebat Christus: nemo bonus, nisi solus DEUS. Marci 10.

18. Non abscondunt Patres suos. Citant auctores suæ assertionis, & meæ, majores suos; nempe quod

folii impii, & tyranni affligantur a DEO.

19. Quibus solis data est terra. Hoc refertur ad sapientes, & eorum Patres, de quibus versiculo præcedente sermo fuit; qui tam sapienter, & fortiter omnia administrarunt, ut nemo eis nocere potuerit; unde illorum dictis, & institutionibus merito credere debemus.

21. Sonitus terroris. Strepitus vel levissimus folii vento concussi terret miserum, undique insidias suspicatur.

22. Non credit, quod reverti possit de tenebris ad lucem. Non credit se emerfurum e calamitatibus.

24. Sicut Regem, qui preparatur ad prælium. Versantur enim in magnis angustiis, & sollicitudine Reges, cum exercitus jamjam confligere debent, ex quo summa rerum pendet.

26. Pingui cervicc. Id est arrogantia, & obstinatione in malo.

30. Non recedet de tenebris. Non evadet miseras. Quin & ramos, proles ejus arefaciet flamma, & absumet igne tribulationis. Aufertur ipse impius spiritu oris sui, quia ex ore proprio judicabitur. Com-

plut

plut: oris ejus. Chald. oris DEI, qui spiritum tyranni diffabit.

35. *Concepit dolorem: machinatus est dolorem alteri inferre, & peperit iniquitatem cum videlicet in-*

justitia in externum opus erumpit.

Uterus ejus. Mens seu animus parturiens semper noxias inventiones.

CAPUT XVI.

JOb acerbos consolatores, ut par est, excipit. Tum DEUM compellat & testem, & vindicem.

3. *Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris? Mihi graves estis & molesti, at vos, cum ita loquimini inconsiderate, nullum laborem subitis.*

4. *Utinam esset anima vestra pro anima mea.* Si vos meo essetis loco, non quod optem: sed si ita contingeret.

5. *Moverem caput meum super vos, qui habitus est dolentis, & commiserantis.*

6. *Quasi parcens vobis.* Quasi vestrum dolorem minuens blanda oratione, non exasperante, ut vos facitis.

8. *In nihilum redacti sunt.* Hyperbole, pro viribus destituti sunt, ulceribus, & vulneribus exesi.

9. *Et suscitatur falsiloquus.* Et cum his omnibus etiam amici falso me accusant. Allegorice quadrant hæc omnia in Christum patientem, cujus figura erat Job.

11. *Percusserunt maxillam meam.* Convitiati sunt in facie, & coram,

12. *Conclusit, velut in carcerem, & angustias tradidit me.*

13. *Contritus sum.* Redactus ad paupertatem, & miseriam. *Tenuit cervicem meam,* ut Antagonistæ faciunt, cum eos, quibuscum pugnant, dejicere volunt. *Posuit me in signum* seu scopum, in quem omnia tela conjiciat.

14. *Effudit viscera mea.* Hyperbolice designat dysenteriam.

19. *Terra ne operias sanguinem meum.* Nullibi legimus Job sanguinem suum effudisse: at filii ipsius violenta morte oppressi: ipse quoque doloribus obrutus cum sanie, quæ toto corpore fluebat, sanguinem fudisse dici potest. Voluit Job Cælo, & toti mundo notam esse calamitatem suam: S. Gregor. allegorice refert ad sanguinem Christi melius clamantem, quam Abel, nempe misericordiam, non vindictam.

21. *Ad DEUM stillat oculus meus.* Cum lacrymis clamo,

CAPUT XVII.

Job doloribus obrutus a DEO petit, ut ipsi in morte requiem tot malorum concedat. Queritur de amicorum suorum probis, & injustitia.

1. *Spiritus meus attenuabitur.* Jam laborat attenuatus spiritus, vires imminutæ sunt, & a morte prope distare sentio.

2. *Non peccavi tantum, ut ea merear flagella, & in amaritudinibus moratur oculus meus.* Quocunque vertam oculos, omnia amaritudine plena video.

3. *Pone me juxta te.* Hebr. *pone fidejussionem meam tecum.* Fidejube, seu promitte, quod apud te, & non apud homines causa mea agetur, tum neminem timebo.

4. *Cor eorum longe fecisti a disciplina.* Impios relinquis in sua cæcitate, quia putant neminem a te affligi, nisi qui graviter te offenderit.

5. *Prædam pollicetur sociis, & oculi filiorum ejus deficient.* Loquitur semper de falsis amicis. Tanquam ob certam victoriam lætantur, dividunt jam inter se hostium spolia, multa alia decernunt, & interim filii ipsorum omnibus indigent.

6. *Exemplum sum.* In exemplum hypocrisis a DEO punitæ proponor.

8. *Stupebunt justi.* Mirabuntur pii posterius, erigentur, ut simili modo se se impiis opponant.

10. *Convertimini &c.* Videtur Job provocare amicos ad instaurandam disputationem, quasi illis jam obmutescens insultet.

11. *Dies mei transferunt.* Redit ad querelas suas, quod miseri, & ægrotantes faciunt. *Cogitationes mea dissipatae sunt,* variis motibus agitatae, doloris, timoris, spei &c.

12. *Noctem verterunt in diem.* Angustiarum, & dolores mei noctes mihi infomnes reddunt. *Post tenebras spero lucem.* Cum noctu nihil levaminis percipiam, iterum lucem reddi, & diem oriri desidero.

13. *Si sustinero, infernus domus mea est.* Si patienter expectavero, tamen mihi moriendum est. Nam infernus in scriptura locum hominis mortui significat, vel secundum corpus, tumque est sepulchrum, vel secundum animam, quicumque sit locus ille, in quo nondum beatus est.

14. *Putredini dixi &c.* Pro Parentibus, & cognatis, qui me deserunt, alii me propinqui excipient, putredo, & vermes.

15. *Ubi est ergo nunc præstolatio mea?* seu pristina felicitas, quam jubetis me præstolari? & *patientiam meam*

meam quis considerat? ut ejus merito me reducat ad pristinam fortunam.

16. *In profundissimum infernum &c. Sepulchro condar, ibi quietem spero.*

CAPUT XVIII.

B *Aldad Jobum impatientis animi, imo & impietatis accusat. Ex impiorum poenis vult & Jobum ob sua scelera puniri.*

3. *Quare reputati sumus ut jumentis? Nos ut plane rudes habuisti: cum dixisti, cor eorum longe fecisti a disciplina. Sorduimus. Viles habitus sumus.*

4. *Nunquid propter te derelinquetur terra? Putasne DEUM suæ providentiæ ordinem mutaturum, quia non punit, nisi scelestos? Id enim persuasum habebant Amici Job, hominem justum tot malis affici non posse.*

5. *Nonne lux impii extinguetur? Ejus gloria, & felicitas auferetur?*

7. *Ardeabuntur gressus virtutis, seu potentiae impii, id est, ita angustabitur, ut exequi non possit, quæ vellet.*

8. *Immisit in rete pedes suos, & in maculis ejus ambulat: Oculi retis, seu cancelli, maculæ vocantur.*

9. *Exardescet contra eum sitis. Hebr. sitibundi, vel sitientes, prædones, vel concupiscentiæ flamma, quæ hoc magis augetur, quo ei indulgetur magis.*

12. *Attenuetur fame robur ejus, id est proles, & inedia invadat costas illius Hebr. excidium paratum sit*

costæ ejus, id est mulieri: Hæc, & quæ sequuntur per tempus futurum sunt exponenda.

13. *Devoret -- primogenita mors. Lethalis morbus, vel mors terribilis, violenta, aut immatura. Hebr. primogenitus mortis. Crudelis hostis, qui mortem, & terrorem quocunque infert.*

14. *Avellatur de tabernaculo ejus fiducia ejus, divitiæ, & liberi. Quasi Rex, adeo violente, ut ei resisti non possit.*

15. *Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est, nempe diaboli, qui DEO periit. Socii ejus sunt mali angeli, mors, vastitas, egestas, & Sodales improbi, qui omnia bona defuncti, quando impius mala morte defunctus est, rapiunt. Hebr. habitet in tabernaculo ejus, qui nihil ad eum pertinet, id est extraneus. Aspergatur in tabernaculo ejus sulphur: conflagrabit igne, & sulphure domus impii.*

21. *Hæc sunt ergo tabernacula iniqui. Hic exitus manet impium, & domum ejus.*

CAPUT XIX.

JOB de amicorum suorum sævitia queritur. Pœnarum suarum magnitudinem narrat, ac certæ resurrectionis spe se solatur.

3. *En decies confunditis me. Szpius me confundere conamini.*

4. *Nempe etsi ignoravi &c.* Si quid erravi disputando, non vos læsi, meo periculo, & damno erravi.

6. *Quod DEUS non æquo judicio affixerit me.* Non accusat procul dubio Job DEUM injustitiæ; verum asserit supremum hunc Judicem nequaquam communes justitiæ suæ Leges fuisse secutum, ipsum puniendo. Vulgo propter peccata immittit adversa; at hic percutit innocentiam probaturus, atque amici sui virtutem producturus in lucem. Hic autem fuit error amicorum Job; quia viarum Domini, atque altissimorum illius consiliorum angustam nimis ideam conceperant. Non enim credebant DEUM unquam in suos animadvertere, nisi contra eosdem ad iracundiam concitatus fuisset. Job vero exemplo suo illos contrarium edocet.

7. *Ecce clamabo &c.* erumpit in querelas, inchoatum sermonem abruptens, ut ii subinde faciunt, qui magno aliquo dolore cruciantur. *Nemo audit, id est liberat.*

9. *Spoliavit me gloria mea, Dignitate, bonis, valetudine, filiis &c.*

12. *Latrones ejus.* Id est, milites, qui olim *latrones*, quasi *laterones* vocabantur. Metaphorice sermo est de agmine tribulationum, & dolorum.

17. *Filios uteri mei.* 70. habent filios concubinarum mearum, In quorum sententiam fere omnes Interpretes abeunt, id de filiis uxorum secundi ordinis intelligentes.

20. *Pelli mea consumptis carnibus adhasit os meum.* Adeo parum carnis superest, ut ossa carnem ipsam perfodiant.

22. *Sicut DEUS.* Uni DEO id convenit, innoxium affligere, ut eum probet, & purget, vos instar DEI idem faciendum suscipitis.

Et carnibus meis saturamini. Hyperbolica locutio. Septuag. *vos non saturamini carne mea?* Mala mea non sufficiunt, ut vestram expleant crudelitatem?

24. *Stylo ferreo, & plumbi lamina &c.* Veteres solebant ut ceratis, ita & plumbeis tabulis inscribere, & ita libros componere; quales in antiquis sepulchris juxta Neapolim repertos testatur Georg. Fabricius. *Vel certe.* Critici complures, & Interpretes mordicus asserunt, legendum esse *certis*, quæ vox in pluribus tum cæsis, tum scriptis Bibliis Latinis invenitur,

Quia

Quia tamen non pauciora exemplaria cum manuscripta, tum impressa habent *celte*, atque ita Lectio hodie communis in vulgata habet, nulla necessitas nos cogit, ut ab hac recedamus. Est autem *celte* instrumentum sculptorium, aliter *calum a calando*. Hoc versu Job præparat animos ad ea, quæ dicturus est.

25. *Scio, quod Redemptor meus vivit.* Filius DEI vivit ab omni æternitate, nempe vita divinitatis. Hæc sunt, quæ scribi volebat in marmore, aut silice, scilicet a DEO immortalis, & vitæ Auctore suscitandum se esse ad meliorem vitam, & perpetue duraturam. Non igitur audiendus est Mercerus Rabbinizans, qui hunc locum non de resurrectione,

sed de Jobi in pristinum statum restitutione vult intelligi, quomodo enim exponentur versus sequentes: *rursum circumdabor pello mea &c.*

26. *In carne mea videbo DEUM meum.* Christum oculis corporeis, oculis mentis vero divinitatem.

27. *Et non alius.* Hebr. *Ego ipse videbo illum pro me*, pro mea utilitate. Privilegium hoc mihi reservatum est, non erit cum impiis, aut hypocritis commune.

28. *Radicem verbi inveniamus.* Occasionem, & fundamentum calumniandi.

29. *Fugite ergo a facie gladii.* Cessate mihi insultare, si non amore DEI, aut mei, saltem terrore iudicii, & ultionis Divinæ.

CAPUT XX.

Sophar Jobo irascitur, contenditque eum suis sceleribus pœnas, quas patitur, accersivisse.

10. *Manus impii reddent ei dolorem suum.* Punietur impius ob mala opera sua, & vim aliis illatam.

10. *Ossa ejus implebuntur vitiiis adolescentiæ.* Vitiis, quibus puer assuevit, vacabit per totam vitam usque ad senium, usque ad mortem.

12. *Cum dulce fuerit in ore ejus malum &c.* Sicut, qui dulciora gustant, illa avidè, diuque lingua versant, & faucibus retinent, ut diuturnior sit oblectatio.

14. *Panis ejus vertetur in fel as-*

pidum. Deliciæ peccati, quibus ut melleo, & sapido pane fruebatur, vertentur in fel, seu venenum, puta, in tormentum conscientiæ, in exitium corporis, & animæ.

16. *Caput aspidum suget.* Pessimum, & exitiale venenum, quale habet aspis in capite, vipera in lingua, sibi suget peccator ex peccato. Ita S. Gregor.

17. *Non videat.* non videbit. *rivulos fluminis rerum omnium abundantiam.*

19. *Non edificavit eam.* Diminutio est, apud Hebræos usitatissima, pro destruxit, evertit.

21. *Non remansit de cibo ejus &c.* Nudus morietur, & pauper, velut omnium egenorum miserrimus.

23. *Utinam impleatur venter ejus.* Mors eum inter commestationem invadet, quemadmodum occubuit Balthasar Rex Babylonis.

24. *Fugiet arma ferrea.* Minus malum fugient peccatores, scilicet manus hominum, & incurunt in majus, videlicet manus DEI.

25. *Veniunt super eum horribiles.* Gigantes terribiles undique contra illum insurgent. Ad literam **וַיָּבֹאוּ** *Emim venient super eum.* Nemo ignorat *Emim* inignes fuisse gigantes, qui olim regionem illam possidebant, ubi dein Moa-

bitæ incoluerunt. Videturque nomen eorum abiisse in adagium ad significandos hostes potentes, & truculentos.

26. *Omnes tenebra abscondita sunt in occultis ejus.* Hebraismus: pro, omnes tenebræ illum abscondere non poterunt.

Devorabit eum ignis, qui non succenditur alimento terreno, vel flabello, ut noster ignis: sed semel ab origine mundi a DEO succensus æternum ardebit. Affligetur relictus. Uxor, filii, familia reliqua pari pœna involventur.

28. *Apertum eris germen illius.* Prosteritas impij, & opes exposita erunt malis.

29. *Hereditas verborum ejus.* Factorum malorum, vel etiam blasphemiarum ejus merces.

CAPUT XXI.

Job docet impios non semper affligi in hac vita.

4. *Nunquid contra hominem disputatio mea est?* Supple: nequaquam, sed contra DEUM. q. d. Non est mihi quæstio de offensione, vel inimicitia hominum, quam parvi penderem: sed de offensa DEI, quam si incurrissem, merito contristarer, & angerer.

7. *Quare ergo impij vivunt?* Si verum est, hujus vitæ ærumnas in scelerum pœnam, & ultionem tantum a DEO infligi?

13. *In puncto ad inferna descen-*

dunt. 70. *in requie.* Cito & sine dolore; prius vitam absolvunt, quam se in morbum, aut vitæ discrimen incidisse cognoscant. Infernus hoc loco ad literam sepulchrum significat.

16. *Non sunt in manu bona sua.* Non sunt in impiorum potestate, ut illis frui possint. Unde S. Gregor. moraliter: *Boni sua bona habent in manu, & possident tanquam Domini; sed impij, & avari a bonis suis*

suis tenentur, & possidentur tanquam mancipia.

17. *Quoties lucerna impii extinguetur? Quam brevis est eorum felicitas! & superveniet eis inundatio iræ divinæ, quæ instar torrentis est. Et dolores dividet furoris sui, pro meritis cuique infliget pœnas. Erunt sicut paleæ &c. ut res vilissimæ abjiciantur.*

19. *DEUS servabit filiis illius dolorem Patris. Ut quemadmodum scelerum Patris, sic & pœnarum participes, & hæredes fiant. Et cum reddiderit, ac defacto inflixerit pœnas filiis, tunc sciet, & agnoscat justam vindicis DEI manum. Multo enim magis moventur Patres afflictionibus filiorum, quam propriis.*

20. *Videbunt interfectionem, id est interitum, & excidium familiae.*

21. *Quid enim ad eum pertinet &c. Parum curaret impius post mortem suam, quid obveniat familiae suæ in terris, sive prosperum, sive adversum: parum item curaret, quod vita sua, seu suorum dimidiatur, id est abbrevietur; si nullæ aliæ post hanc vitam ipsi superessent in inferno subeundæ pœnæ. Et hoc est primum argumentum, quo probat Job pœnas posthumas inferni. Secundum est:*

22. *Nunquid DEUM docebit impiam? Justissimum Judicem, qui sic voluit, & statuit. Tertium est: quia*

23. *Iste moritur robustus. Conveniens, imo necessarium est, ut*

impiis in hoc mundo divitiis, & honoratis: piis econtra pauperibus, afflictis, & despectis, æqua & promerita sors, & præmia condigna aliquando reddantur, saltem post mortem. Hoc enim exigit justitia, & providentia divina.

28. *Dicitis: ubi est domus Principis? Supple: impii Jobi, qui fuit Princeps magnus inter omnes orientales.*

29. *Interrogate quemlibet de viatoribus. Omnibus, etiam vulgo notum est, nempe quod sequitur:*

30. *Quia in diem perditionis servatur malus. Quem manet æternum supplicium. Multi impii subducuntur communi exitio. Non ergo judicium omne hic peragitur.*

32. *Ad sepulcra ducetur, secundum corpus, magna clientum, & amicorum turba comitatus: secundum animam vero: in congerie mortuorum vigilabit. Inter mortuos vivet in inferno: secundum famam quoque in mundo vivet, probatus vulgo, & gloriosus.*

33. *Dulcis sicut glarea Cocyti, & post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles. Hic locus difficillimus est, & in varias sententias trahitur ab interpretibus. Glarea, est arena minutis lapillis permixta, qualis in fluminum ripis reperiri solet. Cocytus inferorum fluvius est (ut fabulantur Poætæ) qui nomen habet a fletu: quod circa ipsum damnati impii perpetuo lugeant. Deinde antiquis mos erat, & valde honestum credebatur*

tur pro sepultura littoralem locum deligere; quia in jugi aut vivente aqua aliquid sacrum inesse putabant, aut sepulchrum magis mundum futurum sperabant. Hebraicus textus habet: *Dulces illi fuerunt glareæ torrentis.* Ex quibus cum nostro Sanctio ita textum expono: Optabat impius glaream torrentis, ubi quietum habeat, æternumque sepulchrum. Neque successus votis illius deerit: sepe-

lietur enim in glareis torrentis, non tamen illius, quem ipse amabat, sed *Cocyti*, (S. Hieron. hoc nomen tempore Jobi ignotum, suæ versionis inseruit, ut descensum impiorum ad inferos designaret) ubi neque dolor, neque gemitus unquam aberit. Quem Cocythus excipiet libenter, utpote pridem sibi debitum. Tribuitur hoc loco rei inanimatæ ut *Cocyto* sensus quidam, & affectio.

CAPUT XXII.

Eliphaz ut Jobum convincat impietatis, enumerat sigillatim patrata ab ipso scelera: pœnitenti tamen prospera rursus omnia promittit.

4. *Nunquid timens DEUS, nescilicet illi noceas, aut illum erroris, vel injustitiæ convincas?*

6. *Et nudos spoliasti vestibus: ne egentibus quidem pepercisti.*

9. *Viduas dimisisti vacuas, Omni ope destitutas, & lacertos pupillarum comminuvisti, facultates omnes.*

11. *Et putabas te tenebras non visurum, Omnia tibi prospere evenitura, nec timebas vindicem DEI manum.*

12. *An non cogitas? Gregor. absque negatione legit: quod DEUS excelsior cælo sit.*

13. *Et dicis, audes dicere: Quid enim novit DEUS? Hæc est Eliphaz argumentatio, aut Jobum juste, & pro meritis affligi, aut nullam esse providentiam, sed DEUM cœli cardines perambulantem ter-*

rena non curare: quæ est fallax, & captiosa argumentatio. Potest tamen hic locus cum negatione legi, & intelligi: *An non cogitas, non attendis DEUM cælo longe subliorem esse, ac multum te falli, si existimas, quæ hic aguntur, DEUM fugere.*

15. *Num semitam sæculorum custodire cupis? An insistere vis opinioni impiorum Atheorum, qui superioribus Sæculis ita impie senserunt de DEO?*

16. *Quos fluvius subvertit. Aquæ diluvii, ut Hebræi: vel metaphoricè, impetus iræ, & vindictæ divinæ.*

20. *Nonne succisa est erectio? Superbia eorum. Et reliquias eorum devoravit ignis? filios, & divitias eorum absumpsit ignis divinæ ultionis.*

23. *Ædificaberis, rursus instaurabitur pristina felicitas.*

24. *Dabit pro terra silicem Metaphor. pro infirmitate robur. Et pro silice torrentes auroscos Hebr. Ophir.*

Ea copia, qua silices inveniuntur in torrentibus, dabit tibi aurum Ophir, seu præstantissimum.

29. *Qui inclinaverit oculos, qui se humiliaverit, ipse salvabitur.*

CAPUT XXIII.

Job ad DEUM conversus ejus opem implorat, & dicit, se sententiam ejus ex bona conscientia secure expectare.

2. *Manus plagæ meæ.* Manus DEI, qua plagam hanc mihi inflixit, aggravata est super gemitum meum, gravior est, quam gemitus meus prodatur.

4. *Ponam coram eo judicium.* Causam meam ejus judicio committam, & os meum implebo increpationibus Hebr. Repleverunt os meum argumentis, quibus innocentiam meam defendam.

9. *Ad sinistram &c.* Septentrionem, per dexteram meridiem intelligit: Orantes enim ad Orientem

tem convertebantur, & tum illis septentrio ad sinistram, & meridies ad dextram erat.

16. *Mollivit cor meum,* antea firmum, nunc tribulationibus emolliuit, & timoribus.

17. *Non enim perii propter imminentes tenebras,* non desperavi, nec faciem meam operuit caligo, necdum tot tribulationes me excœcarunt; vel potius, nunquam cessi calumniis eorum, qui me injuste accusarunt; sed ope, & gratia DEI erectus maneo fide, spe, & charitate constanti in DEUM.

CAPUT XXIV.

Job tuetur Divinam providentiam, etiamsi permittat impios in quadam felicitate vivere.

1. *Ab omnipotente non sunt abscondita tempora.* DEUS omnia perspecta habet: sed homines, etiam qui noverunt eum, id est, etiam fideles, & pii, ignorant dies illius. nempe æternitatem; aut melius ignorant consilia, & opera DEI, quæ per singulos dies exequitur,

aut permittit, sicut & rationes eorum.

2. *Terminos transtulerunt agrorum suorum cum vicinorum injuria.* S. Greg. de SS. PP. dogmatibus id mystice ostendit, quæ mutari, & perverti non debent, ut fieri solet ab hæreticis,

4. *Subverterunt pauperum viam.* Infesti fuerunt pauperibus, eos turbantes, vexantes, & impediētes, quo minus quiete sua agerent negotia.

5. *Quasi onagri.* Asyni sylvestres, qui liberi in deserto vagantur, excutunt jugum non modo Principum, sed & recte rationis, & DEI. *Egrediuntur ad opus suum,* ad aliena rapienda, quasi id munus illorum sit. *Preparant panem liberis,* cum aliorum injuria, & danino.

8. *Imbres montium.* 70. habent: *de silicidiis montium madescunt,* quibus scilicet stillant cavernarum montanarum, in quibus degunt. *Amplexantur lapides,* Cum nihil habeant, quo se protegere possint, in antra, & cavernas se recipiunt.

10. *Tulerunt,* pro abstulerunt, *spicas,* quae solae famelicis supererant hinc inde in agris collectae.

11. *Inter acervos eorum,* Olivarum, vel uvarum, & fructuum, *meridiansunt,* invadunt eos ut raptores de meridie & palam.

13. *Rebelles lumini Divino,* & recte rationis.

16. *Ignoraverunt lucem,* quia quae siverunt tenebras.

17. *Arbitrantur,* auroam, *umbra mortis,* ipsum diluculum, & lucem ut mortem oderunt.

18. *Levis est super faciem aquae.* Magis scilicet inconstans, & mobilis in Consiliis suis, quam superficies aquae, minimo aurae flatu agitata. Juxta illud Isaiae Cap. 57. *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* *Maledicta sit pars ejus,* terra, quae illi in partem possessionis obvenit, nihil utilitatis illi adferat. *Nec ambulet per viam vinearum,* id est cultam, fertilem, & laetam, non dicitur, sed spoliatur omnibus bonis corporis, & animae. Moraliter via vinearum designat viam ad caelum; ita S. Gregor.

19. *Ad nimium calorem &c.* extremis malis inter se contrariis, & pugnantibus conflictetur.

Et usque ad inferos peccatum illius. Poena peccatorum illius continetur tota vita.

21. *Pavis enim,* id est depastus est, spoliavit sterilem, quae cogitur in caelibatu desolata vitam agere. Alii per sterilem intelligunt meretrices, quae communiter non concipiunt, quibus impii ad voluptatem abutuntur.

25. *Quod si non est ita,* Hebraeus pro: *id non ita esse, vel non ita se habere, quis arguet & ponet ante DEUM?* accusabit coram judicio Divino.

CAPUT XXV.

Baldad probat, hominem coram DEO nunquam posse justificari.

2. Qui facit concordiam in sublimibus suis. Qui & angelicos spiritus, & corpora cœlestia, ac meteora ita sapienter ordinat, ut omnia ad Divinorum consiliorum suorum effectus mira consensione concurrant.

3. Et super quem non surget lumen illius? Quis non illuminatur eximie a DEO, & singularibus beneficiis non afficitur?

5. Ecce Luna etiam non splendet. Comparata cum Divino lumine,

CAPUT XXVI.

Job infirmitatem suam, & hominis impotentiam testatur, atque DEI magnitudinem commendat.

3. Cui dedisti Consilium? Ironia est: q. d. DEUM vis instruere, quomodo ipse pro se contra me causam agat.

4. Qui fecit spiramentum. Animam, vel vim spirandi.

5. Ecce gigantes gemunt sub aquis Diluvii. Allegorice, dæmones in tartara deturbati, in centro terræ gemunt sub aquis abyssi.

6. Nudus est infernus coram eo. Videt, quæ gerantur in inferno, licet sit in intimis terræ visceribus.

7. Qui extendit aquilonem, ventum maxime procellosum, aut aquilonarem; cœli partem per Synecdochen pro toto cœlo, super vacuum: super nullis columnis, aut fulcris.

8. Qui ligat aquas in nubibus. poetica locutio: qui illas in nebu-

lis, & nubibus sustinet pendulas, ut non simul, & cum damno erumpant, sed placide stillent.

9. Tenet vultum solii sui. Vultus solii est visibilis iste cœli conspectus; Cœlum vero dicitur solium DEI, cum ibi maxime majestatem suam manifestet. Expandit, expandit aliquando nubes, quæ cœli conspectum eripiunt.

10. Usque dum finiantur lux, & tenebra, seu vicissitudo diei, & noctis, id est, usque ad finem mundi.

11. Columnæ cœli contremiscunt. Angeli ob DEI reverentiam. Alii per columnas cœli præcellos montes Poëtice describi putant.

12. Percussit DEUS superbum Elementum, nempe mare, quod litoribus quasi frænis coercet.

13. *Et obstericante (creante) manus ejus, eductus est cohber tortuosus. Vel Lucifer, vel fulmen tortuoso jactu cadens: Chald. Leviathan, seu Balæna, aut draco significatur.*

14. *Ecce hac ex parte dicta sunt. quæ diximus, pars sunt minima eorum, quæ DEUS potentia sua operatur.*

CAPUT XXVII.

Pergit Job tueri innocentiam suam. Ostendit impios ex brevi hujus vitæ felicitate per mortem ad supplicia rapi.

1. *Affumens parabolam suam. Suum Sermonem figuratum, & sententias graves in persona Christi, quam præsentabar.*

2. *Vivit DEUS. Per viventem DEUM juro. Abstulit judicium meum, qui non concessit, ut ante tribunal illius sisterer, & de innocentia mea judicaretur.*

5. *Abst vos judicem esse justos, qui sentitis, & pronunciatitis, mala sceleratis tantum evenire in hac vita.*

7. *Sit ut impius inimicus meus. Habebitur ut inimicus meus, qui me falso accusat, quod ob improbitatem miser sim.*

9. *Nunquid audiet DEUS clamorem Sc. Accider impiis, quod Antiocho, de quo 2. Machab. 9. Orabat scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus. Nam impii timore tantum supplicii morientur, non odio peccati, quod amant.*

11. *Docebo vos per manum DEI. DEO juvante. Quæ omnipotens habeat. Quæ sint occultæ viæ, & consilia DEI, cur innocentes aliquando affligat.*

15. *Qui reliqui fuerint, qui gladium evaserint: sepelientur in interitu. 70. habent: morte morientur. Acerba morte exinētī sepelientur. Chald. pro interitu, vertit pestem. Peste absumpti. Vidue illius non plorabunt. 70. Viduis eorum nemo misererebitur, quasi dicat: non plorabuntur.*

18. *Edificavit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculum. Impius sibi ædes, & commodum alienis sumptibus habitaculum extruxit ad instar tineæ, quæ vestem corrodit; confedit velut custos, qui agrorum fructus custodit in suo umbraculo; ut tinea de veste excutieretur, & custodis umbraculum collectis fructibus everteretur; ita quoque domus impii interibit.*

21. *Tollet eum ventus urens. Moribus, & mors, quæ instar venti urentis, & vehementissimi turbibinis impium prosternet.*

22. *Fugiens fugiet. celerrime auferiet, vita, & omnibus opibus suis valere iustis.*

23. *Stringet super eum manus suas.*
Ma-

Manuum comploſione irridebit Pſal. 2. v. 4. *Qui habitat in Cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos.*

CAPUT XXVIII.

JOB ſecundam cauſam recenset, cur decreverit innocentia in-
herere: quia per illam obtinetur ſapientia, quæ auro præſtan-
tior eſt, & de cælo venit.

2. *Lapis ſolutus calore in æs ver-
titur.* Hebr. *æs effundit*, ut ad oculo-
rum patet in fornacibus ſeu æris,
ſeu ferri, in quibus lapides me-
tallici vi ignis liquati, effundunt
æs, vel ferrum, quod in ipsis la-
tuerat. q. d. auri, argenti, ferri,
æris, & omnium ſequentium mi-
rabiliſſimus locus, origo, & materia
inventu ſunt facilia: ſed non ita
ſapientia, de qua v. 12. & ſeqq.

3. *Tempus poſiuit tenebris.* Statuit
quanto tempore metalla, & alias
res pretioſas tenebris obrutas eſſe
patetetur.

Lapidem caliginis. Lapidem pre-
tioſum, aut metallicum, qui latet
tenebris, & caligine abſtruſus,
quem eundem etiam umbram mor-
tis appellat; ſunt enim profundif-
ſimæ, & obſcuriſſimæ cavernæ ar-
genti, auri, & metallorum.

4. *Dividit torrentis quaſita metal-
la, a populo peregrinante,* id eſt a
foſſoribus, qui plerumque pere-
grini ſunt. Hic ergo torrentis facit,
ut pes egentis hominis foſſioni incum-
bentis; obviſcatur eos, id eſt, non
ſequatur votum, aut deſiderium
illorum, id eſt non poſſit ulterius
foſſiendo tranſire.

5. *Terra, de qua oriebatur panis,*
ante frumenti ferax, igne ſubverſa
eſt, fornacibus ad fuſionem metal-
lorum extractis.

6. *Locus Sapphiri lapides ejus.* Nam
Sapphiri in terra aurifera inve-
niuntur.

9. *Ad ſilicem extendit manum ſuam,*
qui venas metalli quaerit. Notatur
hoc loco mortalium avaritia, qua
etiam per rupes viam ferro pan-
dunt, montes excindunt, ad-
rum, & gemmas pene ex infer-
no eruunt.

12. *Sapientia vero ubi invenitur?*
Quæ hætenus ſunt enumerata, vi-
debantur hominibus inacceſſa, &
tamen illa detexit induſtria. Sed
homo non quaerit ſapientiam, cu-
jus pretium ignorat.

15. *Non dabitur pro ea aurum ob-
ryzum,* ſeu præſtantiffimum.

17. *Non adequabitur ei aurum vel
vitrum.* Hebr. *Cryſtallus.* Pagnin.
vertit *adamantes.*

22. *Perditio & mors dixerunt &c.*
mortui aliquid duntaxat de ea au-
dierunt.

25. *Qui fecit ventis pondus.* Res
omnes in certa proportione, &
ratione conſtituit.

27. Tunc vidit illam, & enarra-
vit. Visibilem fecit ab initio mun-
di per effectus.

28. Ecce timor Domini ipsa est sa-
pientia: Quod alibi timor Domi-

ni initium sapientia dicatur ut
Psal. 110. vox illa initium, aut
principium, non originem, sed
præcipuam sapientia partem si-
gnificat.

CAPUT XXIX.

JOB pristinam felicitatem describit, sese purgat eo, quod Eliphaz
Cap. 22. illi objecerat, ipsum justitiam deseruisse, atque oppres-
sisse innocentes.

2. Quis mihi tribuat, ut sim juxta
mensas pristinos. Optat sibi restitui
pristinam felicitatem ad usum le-
gitimum pro se & sua familia.

4. Quando secreto DEUS erat in
tabernaculo meo. Quasi amicus, &
consiliarius, res omnes domesticas
dirigens, & protegens.

6. Quando lavabam pedes meos bu-
tyro. Figurato sermone rerum o-
mnium abundantiam exprimit.
Divitia antiquorum in pecorum,
& aramentorum multitudine sita
erant. Et Petra mihi fundebat rivos
olei. Non tantum ager fecundus
& cultus, sed loca etiam petrosa
copiam olei ferebant, DEO sin-
gulariter benedicente.

7. Ad portam civitatis. Ubi fo-
rum erat, & prætorium ex more
antiquo. Parabant Cathedram mihi.
tanquam viro honorato, & Prin-
cipi.

8. Juvenes abscondebantur præ re-
verentia.

11. Testimonium reddebant mihi
prudentiæ, æquitatis, & integri-
tatis.

13. Benedictio perituri &c. Qui
vel infortunio suo, vel aliena ma-
litiâ perire debuisset, a me libe-
ratus, benedicebat me.

17. Conterebam molas iniqui: Po-
tentiam & avaritiam impii, qui-
bus quasi molaribus seu dentibus,
seu lapidibus subditos contere-
re solent.

18. Dicebam, in nidulo meo moriar.
Suaviter, & quiete in patria, in
palatio meo, fortunis, & liberis
meis pro voto fruens, in bona se-
nestute latus expirabo.

Et sicut palma multiplicabo dies. Pal-
ma enim maxime longæva est, &
perenni fronde viret.

19. Radix mea aperta est secus
aquas. Nam subducta terra,
aquam arbores liberius per radi-
ces exsugunt.

24. Si quando ridebam ad eos, non
credebant. Non audebant familia-
rius agere mecum; sed nihilomi-
nus reverebantur meam auctori-
tatem. Et lux vultus mei non cade-
bat in terram. Splendor, & aucto-
ritas

ritas mea non contemnebatur propter risum.

25. *Eram tamen merentium con-*

solator. Majestas vicissim de humanitate, & comitate nihil detrahebat.

CAPUT XXX.

JOb describit miserrimum statum, in quem prolapsus est; eumque pristinae felicitati comparat.

1. *Quorum non dignabar Patres ponere cum canibus gregis mei.* Quibus curam canum meorum noluissem committere. Vel adagialis est locutio, qua eorum hominum vilis conditio designatur.

3. *Rodentes in solitudine,* aut cortices, aut radices arborum, vel herbarum.

7. *Inter hujusmodi latabantur.* Has miseras delicias putabant pro paupertate.

8. *Penitus non parentes,* non apparentes, viles omnino, & abjecti.

11. *Erantum posuit in os meum.* Coercet, impedit me, neque amplius ea auctoritate polleo, qua solebam tales in officio continere.

12. *Ad dexteram orientis calamitates meae illico surrexerunt.* Simul atque deveni ad summam felicitatem agmen calamitatum invasit me. *Pedes meos subverterunt,* ut caderem in terram, & corruentem oppresserunt semitis, seu pedibus suis, quasi fluctibus, id est continuis & novis semper calumniis, dolis, & injuriis exagitant me.

17. *Qui me comedunt,* nempe pediculi, & alii vermes, non dor-

miunt, nunquam cessant me arrodere. Alii metaphorice exponunt de febribus, doloribus seu corporis, seu animi.

18. *Quasi capitio tunica.* Hebr. quasi os tunica Graece, circummorale, quod os, seu collum undique cingit & stringit; ita vermes me undique cingunt, & arrodunt.

21. *Mutatus es mihi in crudelem:* More humano saepe loquitur Scriptura de DEO: ita inecum agis, ac si crudelis esses. S. Greg. mutatus est, adjunxit, mihi, ut ipsa hac crudelitas non sit in qualitate Judicis, sed in mente patientis.

22. *Super ventum ponens,* id est loco altissimo, ex quo decidens elideret.

24. *Verum tamen non ad consumptionem &c.* Nam anima adhuc persistat, utpote immortalis. *Et si corruerint, ipse salvabis:* Si morte occubuerint, salvabis, suo tempore excitabis.

29. *Frater sui draconum, & socius Struthionum.* Solus vixi, & ab aliis sepositus clamores emisi. Narrant, Dracones cum ab elephantis opprimuntur, horribiliter sibilare; pullos vero Struthionum a matribus

bus desertos vehementer clamare
 præ fame, quod Job sibi in cala-
 mitatibus suis applicat.

30. *Præ caumate*, propter vim
 ardoris.

CAPUT XXXI.

JOb se coram amicis suis justificat, illis vitæ suæ rationes ab in-
 eunte ætate susceptas, cum inter felicitates versaretur, enar-
 rans.

1. *Ut ne cogitarem quidem de Vir-
 gine.* Facilis enim transitus, & val-
 de frequens ab aspectu ad cogi-
 tationem & desiderium.

2. *Quam enim partem haberet in
 me DEUS.* Soli casti sunt filii, hæ-
 redes, & templum DEI.

5. *Si ambulavi in vanitate &c.* Si
 mendax fui, vel fraudulentus.

5. *Et sciat DEUS simplicitatem
 meam,* declaret sua sententia in-
 nocentiam meam.

7. *Si secutum est oculos meos cor
 meum.* Si interiori concupivi, quæ
 oculis vidi; & manibus meis, ope-
 ribus meis adhæsit macula, pec-
 cati labes.

11. *Hoc enim nefas est &c.* adul-
 terium committere, a quo semper
 mundus fui.

12. *Ignis est, usque ad perditionem
 devorans.* Nam instar flammæ ab-
 sumit omnia corporis & animi bo-
 na, opes, famam, honorem, ami-
 cos, valetudinem, vitam præsen-
 tem, & futuram. *Et omnia eradi-
 cans genimina,* nempe posteros, &
 legitimam stirpem, quæ vel non
 subnascitur, vel nata ab offensis

seu DEO, seu hominibus extir-
 patur.

14. *Quid enim faciam &c.* q. d.
 si secus facerem, quid probabilis
 excusationis in extremo judicio af-
 ferre possem?

20. *Benedixerunt mihi latera ejus;*
 corpora enim, aut membra pau-
 perum, quibus datis vestibus be-
 nefacimus, quodammodo nobis
 benedicunt, & gratias agunt.

22. *Humerus meus a junctura sua
 cadat.* Totius brachii jacturam sibi
 imprecatur, si vel manum sustu-
 lerit ad percutiendum.

23. *Ei pondus ejus ferre non potui.*
 Nunquam me parem existimavi
 ad resistendum DEO.

26. *Si vidi solem - v. 27. & oscu-
 latus sum manum meam.* De cultu
 quodam idololatriæ usitato in illis
 regionibus loquitur, quo videntes
 Solem, aut Lunam fulgentem,
 manum ad eam porrigebant, tum
 ori admovebant, ut eo signo se
 hæc sidera deosculari velle innue-
 rent, si id fieri posset; sic porre-
 cta manu idolum tangebant, &
 manum ad os reducebant.

31. *Si non dixerunt viri taberna-
 culi*

culi mei &c. Nunquam vindicavi injuriam mihi illatam, etiam cum amici & domestici urgerent, dicerentque de inimico meo: Quis nobis eum tradet, ut devoremus eum?

33. *Si abscondi quasi homo, Hebr. sicut Adam.* Nolui videri quod non eram, ideoque si quid peccavi, excusatione tegere non studui.

34. *Si expati:* Nunquam audi vi vocem multitudinis, ut aliquem vel damnarem, vel absolverem; nec propinguis sanguis me unquam a recto justitiæ tramite deturbavit.

35. *Quis mihi tribuat auditorem, seu cognitorem, & Judicem DEUM? Et ipse librum scribat, nempe processus, & causæ meæ; q. d. ex eo libro pateret palam mea innocentia.*

38. *Si adversum me terra me clamat.* Si agros meos injuste possideo: aut sulci deflent, id est agricolæ mercenarii queruntur de non solutis stipendiis; maledicat DEUS omnibus frugibus meis. Hac porro imprecatione, simulque ad DEUM appellatione finit Job orationem pro innocentia sua, DEO, ejusque providentiæ reliqua committens.

CAPUT XXXII.

Silentio tribus amicis imposito, Eliu in Job invehitur, suamque jactat sapientiam; estque insignis typus superbiæ, inquit S. Gregor.

2. *Eliu Buzites.* Buz civitas est Idumææ. Alii interpretantur, ex progenie Buz, filii Nachor.

8. *Spiritus est in homine.* Spiritus scil. sapientiæ, & intelligentiæ, qui reddit hominem facilem, & idoneum ad intelligenda divina, etiam in junioribus esse potest.

9. *Non sunt semper longævi sapientes, nec semper senes intelligunt judicium,* seu justam rerum æstimationem habent.

13. *Ne forte dicatis; invenimus sapientiam, DEUS projecit eum, non homo.* Frustra dicitis, velle vos eum DEI judiciis relinquare, quam sermones illius refellere, hæc infirma est excusatio, qua ignorantiam,

& ignaviam vestram tegere laboratis.

14. *Nihil locutus est mihi, nondum ego, & Job disputando congressi sumus.* Non secundum sermones vestros, non argumentis vestris, sed longe efficacioribus eum urgebo.

18. *Plenus sermonibus,* multa mihi occurrunt argumenta & rationes.

21. *Non accipiam personam viri.* Non curabo, quod Job tanti Principis munere functus sit. *Et DEUM homini non æquabo,* non patiar, ut Job, homo cum sit, DEO se æquet.

22. *Nescio quamdiu subsistam &c.* Ita loquar, acsi proxime Divino judicio sistendus essem.

CAPUT XXXIII.

Eliu de hoc præcipue Jobum arguit, quod cum DEO expos-
lare visus sit, docet, quomodo homini loquatur DEUS, &
resipiscenti propitiatur.

7. *Miraculum meum non te terreat, mira & stupenda, quæ dicam.*

10. *Quia querelas in me repperit &c.* Quæ dixerat Job Cap. 13. repetit Eliu, sed in malam partem interpretatur, quasi DEUS occasionem quæsiuisset Jobi deserendi, & puniendi; cum verba ibi a Jobo prolata sint hominis misericordiam DEI implorantis, non blasphemio ore DEO injuriam facientis.

12. *Hoc est ergo, in quo non es justificatus.* In eo peccas, quod de DEO, ut tyranno, verba facis.

14. *Semel loquitur DEUS.* Immutabilis est DEUS in verbis æque ac in consiliis suis. Tu vero voles ipsum tibi rationem reddere, & causam tuam ad examen revocare. Eliu in hoc capite memorat triplicem modum, quo DEUS hominem alloquitur. Primum quidem in somnis, ac nocturna visione. v. 15. 16. alterum morbis, & ærumnis v. 19. & seq. Tertium Angelorum, & sapientum virorum ministerio.

23. *Si fuerit pro eo Angelus loquens, vel Propheta, aut homo*

DEO gratus, vel Angelus a DEO electus, qui hominem doceat justitiæ officia, & pœnitentiam, miserbitur ejus. Quem locum nota, tum pro meritis bonorum operum, & efficacia pœnitentiæ: tum pro invocatione, & intercessione Sanctorum. Ex S. Gregor. *Angeli* nomine magni consilii angelum Christum Dominum licet intelligere. Vox Hebræa *advocatum* significat.

26. *Videbit faciem ejus in júbilo, & reddet homini justitiam suam.* Homo pœnitens videbit DEUM in hilaritate vultus sui, & DEUS illi reddet justitiam, & gratiam.

27. *Respiciet homines.* Confitebitur palam se juste a DEO punitum, imo clementer secum actum esse.

29. *Et hæc omnia operatur DEUS tribus vicibus.* Hæc, nimirum: punire nocentem, pœnitenti parcere, gratiam reddere, operatur DEUS per singulos sapiens. Numerus ternarius signum est multitudinis, & universitatis, sicut & septenarius.

32. *Volo te apparere justum.* Volo, ut justifies te, si potes.

CAPUT XXXIV.

Eliu ex verbis Job accusat eum blasphemia, & aliorum criminum. Multis ostendit DEUM esse justissimum, & Jobum male conqueri de judicio DEI.

4. *Judicium eligamus nobis.* In modum judicii publici pro tribunali causam hanc excutiamus.

5. *Dixit Job: justus sum, & Dominus subvertit judicium meum.* Verum equidem est, Job hæc eadem verba protulisse, quæ hic illi exprobrat Eliu, sed in sensu longe alio; innuere volebat DEUM in sui castigatione secutum potius fuisse particularis providentiæ regulas, quam ultricem justitiam.

6. *In judicando me mendacium est.* Seu error in Divino judicio, pro eo, quod dixerat, errari ab amicis, & mendaci, seu fallaci sequela se impium ab illis judicari, eo, quod affligeretur a DEO.

7. *Bibit subsannationem quasi aquam.* Profuse, copiose, sine sensu mali subsannat, & contumeliosus, blasphemus est in DEUM. vide Cap. 15. v. 16. Sed en novam calumniam.

9. *Dixit enim: non placebit vir DEO, etiamsi cucurrerit cum eo.* Supple, viam mandatorum ejus: vel etiamsi prompte, & celeriter executus fuerit omnia mandata DEI. Calumniose hoc Eliu affingit Jobo, qui nil tale dixerat, sed solum tractari interdum perinde a

DEO pios, sicut impios, nempe quoad externos casus, & eventus.

14. *Si dirroverit ad eum cor suum.* Si se ad hominem perdendum converterit, animam illius ex corpore educet, & revocabit ad se.

18. *Qui dicit Regi, Apostata.* Hebr. *Belial.* Qui nullum timet, nihil a quoquam sperat; sed etiam Reges, & Principes iis appellat nominibus, quibus merentur.

20. *Et auferet violentum absque manu: absque exercitu, aut copiis: in media nocte, ex improviso, si DEUS ita voluerit.*

23. *Neque enim ultra in hominis potestate est, declinare DEI judicium, postquam peccavit: ut veniat ad DEUM.* Ut appellet ad aliud tribunal, aut a male informato, ad melius informandum, sive moras executioni sententiæ injiciat.

26. *Quasi impios percussit eos. Quasi, non est nota similitudinis, sed sensus est: percussit eos, quippe impios. In loco videntium, in multorum spectatorum presentia.*

29. *Ex quo absconderit vultum.* Opem, favorem, & auxilium suum subtrahendo. *Quis contempletur eum? Quis dignetur videre hominem a DEO contemptum.* Sic nemo solare horologium aspicit,

cit, nisi ipsum horologium sol aspiciat, & illuminet.

33. *Nunquid a te DEUS expetit eam.* Si ego male locutus sum, ego quoque pœnas dabo, non tu lues peccatum meum.

36. *Pater mi!* aliqui ad DEUM putant esse apostrophen; ita Chaldæus, qui habet: *Pater mi, qui es in calis!* Sanchez putat Eliu Eli-

phazum alloqui, quem honoris, & grandioris ætatis causa Patrem appellat, quæ explicatio cum sequentibus melius cohærere videtur.

37. *Constringatur*, a nobis urgeatur. *Ad iudicium provocet DEUM*, cum quo se litigare, & disputare velle professus est.

CAPUT XXXV.

Pergit Eliu falso accusare Jobum, quasi dixisset, DEO cordi non esse pios præ impiis, docetque, si non DEO, certe ipsi homini, & pietatem prodesse, & impietatem obesse plurimum.

3. *Non tibi placet, quod rectum est*, quia sæpe professus es, te innocentem affligi. *Quid tibi proderit, si ego peccavero?* Non curat DEUS, quid agant homines, seu boni, seu mali: cum nihil ab utrisque seu commodi, seu detrimenti accipiat. Nunquam id Job dixerat.

10. *Dedit carmina in nocte.* Alii revelationes interpretantur, de nocte factas per somnium: Alii stellas excitantes ad DEI laudem: Alii cantus avicularum. Aptius S. Gregor. *carmen in nocte, est letitia in tribulatione.*

12. *Ibi clamabunt.* Tunc clama-

mabunt, ii scilicet, quos mali persequuntur, & premunt. *Non exaudiet*, malis non eripiet.

13. *Non ergo frustra audiet DEUS.* Licet DEUS preces clamantium statim non exaudiat, nec eos liberet ab incommodis, quibus premuntur, videt tamen omnia, & audit, nec frustra, nam suo tempore, pro sua providentia, & fontes puniet, & insontium ærumnis finem dabit, ac large remunerabitur.

26. *Job frustra aperit os suum.* Dum de Divina providentia, & clementia queritur, & a malis liberari postulat.

CAPUT XXXVI.

Eliu pergit Divinam propugnare justitiam. Docet quomodo mala sint perferenda. Jobum ad respiciendum hortatur.

7. *Reges in solio collocat in perpetuum.* Longo tempore. Vel: fem-

per ipse est, qui collocat, & conservat eos in throno.

10. *Revelabit aurem eorum.* Indicabit eis clare, & aperte, ob quæ scelera puniantur.

13. *Neque clamabunt.* Hypocritæ ad DEUM; quia etiam dum corripuntur, nolunt videri deliquisse.

14. *Moriantur in tempestate.* Mor-te præcipiti. 70. & Chaldæus vertunt, *in adolescentia sua.* Intepestiva, & præmatura morte. *Et vita eorum inter effæminatos.* 70. *Et vita eorum vulnerata ab Angelis.* quod intelligi potest de Sodomitis, quos angeli incendio sustulerunt. Dicuntur effæminati propter infandam libidinem.

16. *De ore angusto latissime.* Ex barathro, cujus os angustum est, & in latitudinis locum adducet: seu pristinæ felicitati restituet.

17. *Causam, judiciumque recipies.* Si coram DEO humiliatus ejus opem imploraveris, causam tuam obtinebis.

19. *Depone magnitudinem, seu superbiam animi tui.* Absque tribula-

tione, sponte, & ultro, nec expecta, ut novis tribulationibus ad id a DEO compellaris.

20. *Non protrahas noctem,* justo diutius stertendo, vel comessando, sed tuis perinde, ac tibi invigila: *ut ascendant populi pro eis.* Ut subditi, & clientes tui possint tempore commodo pro causa, & negotiis suis te semper interpellare.

25. *Omnes homines vident eum.* In creaturis, & effectibus, quasi ex vestigiis, & a longe abstractiva cognitione.

27. *Qui auferi stillas pluvia.* Scilicet in altum tollit per vapores, & rursum post siccitatem effundit imbres.

33. *Annunciat de ea Luce, & veritate amico suo, quod possessio ejus est;* quod amici DEI jus habeant ad lucem tanquam hæreditatem. Hæc autem non tam ad literam, & de luce naturali, quam allegorice de lumine fidei, & gratiæ, & anagogice de lumine gloriæ accipienda sunt.

CAPUT XXXVII.

ELIU Divinam sapientiam, & justitiam commendat, ut Jobum reprehendat.

2. *In terrore vocis ejus.* Tonitru scilicet: quod sæpe DEI vox appellatur.

4. *Et non investigabitur.* Nihil certi afferri potest quoad causam, locum, & circumstantias tonitru. Philosophia hac in re conjecturas

tantum, & hypotheses potest suppeditare.

7. *Qui in manu omnium hominum signat.* Hic locus sæpe ab astrologis, & præcipue a chiromanticis versatus est, ex quo sibi, atque aliis persuadent non esse vanam illam

Y

con-

conjectandi scientiam, quæ ex lineis manu de futurarum rerum eventu divinat. Verum etsi hic locus nullam aliam explicationem admitteret, non habent tamen verba hæc pondus canonicæ fidei: est quidem de fide ab illo esse dicta, veritatem tamen canonicam continere de fide, non est, sicut alia multa, quæ dixit Eliu, & alii amici Jobi. Inter explicationes prorsus varias hæc placet: cum paulo ante de pluvia, fulgure &c. actum sit, sensus hic esse videtur, ut discant quid in re nautica, & rustica observandum sit. Neque enim omne tempus ministeriis omnibus censetur idoneum: serenum aliam, aliam turbidum tempus occupationem desiderat, qua de re experientia, & longa observatione Scriptores multa tradiderunt.

8. *Ingrreditur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.* Magis admirandum est, quod signa quædam dederit etiam mutis animalibus, ut futuras cognoscerent temporum mutationes, sibi que ab illis matura fuga, aut occultatione caverent.

9. *Ab interioribus egreditur tempestas.* Ab australi, seu meridionali plaga, seu polo antarctico, qui nobis perpetuo absconditur quasi intra terræ viscera. Inde oritur ventus tempestuosus, quia calidus, & humidus pluviarum parens.

Ab opposito vero arcturo seu septentrione frigidi venti procedunt.

13. *Sive in terra sua:* In tota aliqua regione.

15. *Nunquid scis, quando præceperit DEUS pluviam &c.* Qui tibi videris omnia scire, scisne quo tempore, & qua ratione nubes, totæ aqua cum sint, tamen fulmen, & ignem ejaculentur? multa que alia de nubibus, & rebus naturalibus prorsus stupenda?

18. *Quasi ære fusi sunt.* Hebræorum fuisse videtur opinio, cælum esse solidum corpus, ferme velut immensam æris laminam.

20. *Si locutus fuerit homo, devorabitur.* Opprimetur rerum Divinarum multitudine, & magnitudine confusus.

22. *Ab Aquilone aurum venit. 70. A Borca veniunt nubes aurei fulgoris.* Vento enim Aquilonari discussis nubibus serenatur aër, & aurea lux solis promicat. Si autem de metallo sermo sit, sic exponi potest: Quid jactas te Divina arca penetrare, qui capere non potes, nec exponere, quomodo aurum non modo in calidis, sed etiam in frigidis regionibus nascatur, & quidem nobilissimum, & præstantissimum; quales Regiones hodie sunt Panonia, Bohemia, Austria &c.

Ad DEUM formidolosa laudatio. DEO laus tribuatur cum timore tantæ Majestatis; ipse enim harum vicissitudinum Auctor est.

CAPUT XXXVIII.

DEUS ipse Jobum alloquitur, atque ex natura mirabilibus providentiam suam erga homines incomprehensibilem esse demonstrat.

1. Respondens autem Dominus de turbine dixit. Hæc est longissimæ inter Job, & amicos ejus disputationis conclusio. Angelus, DEI loco repente inter ipsos apparet in nube caliginosa, quæ cum vehementi turbine super disputantes adsuit.

2. Quis est iste? Hoc de Eliu exponit S. Gregor. & alii multi: Job enim loqui jam cessaverat.

3. Accinge sicut vir lumbos tuos. Quæ sequuntur, ad Jobum referuntur.

5. Quis posuit mensuras ejus? Ut architecti faciunt, qui ex artis suæ præscripto curant, ut omnes ædificii sui partes sibi bene respondeant, & omnia applicatis artis suæ instrumentis commensurentur.

Quis tetendit super eam (terram) lineam? Chald. *perpendicularum*, seu amissum, similitudine ducta ab architectis.

6. Lapidem angularem. Qui in ædificiis duos parietes in angulo necit.

7. Cum me laudarent simul astra matutina. Sc: primo creationis tempore, quo gloriam Conditoris sui prædicant. Filii DEI, Angeli.

8. Quis conclusit ostium mare? Lit-

toribus, quasi quibusdam repagulis.

9. Cum ponerem &c. De mari loquitur per allegoriam infantis recens nati. Nubem vestimentum ejus, nubes, & caligines quæ mari incubant, quasi tenuissimum velum sunt, quo mare ipsum obvolvitur.

12. Numquid post ortum tuum, seu ex quo natus es, præcepisti diluculo, id est, fecisti oriri lucem matutinam? & ostendisti aurora locum suum, ubi sol hyeme vel æstate supra horizontem emergere debeat.

13. Et tenuisti concutiens extrema terra. An potes tu conservato orbe terrarum excutere ex eo impios perinde, ac si vestimentum stans, seu permanens integrum mundares excusso inde luto & sordibus, quibus fœdatur. Hoc enim est, quod dicit vers. seq.

14. Restituetur terræ ut lutum, ex veste excutietur instar luti. Signaculum, homo, qui est verum signaculum, seu imago DEI signata.

12. Numquid aperta sunt tibi porta mortis. In universo hoc libro auctor eosdem ferme, quos Poëtæ profert sensus quoad mansionem mortuorum, Prophetæ quo-

que hac in re juxta ipsa præjudicia loquuntur, populi que opinionibus se se accomodant.

19. *In qua via lux habitat?* Loquitur de lumine, & nocte tanquam de rebus, quarum utraque suum domicilium habeat; sicut Poëtæ Solis, Lunæ, somni, astorumque palatia describunt.

31. *Conjungere valebis micantes stellas Plejadas?* Sunt 7. stellæ in cauda tauri. *Gyrum Arcturi*, stellæ scilicet quæ sunt circa polum arcticum. S. Gregor. per 7. Plejadas accipit septiformem gratiam novi Testamenti, quod asperæ hyemi veteris Testamenti successit instar amœni veris, cujus nuntiæ sunt Plejades.

32. *Nunquid producis Luciferum?* Hebr. *Mazaroth* מָזָרְתִּי constellationem, seu stellarum congeriem significat.

33. *Nunquid nosti ordinem cæli?* vicissitudines annuas, tempestates,

possesne horum omnium rationem reddere?

34. *Elevabis in nebula vocem tuam.* An jussis tuis nubes obtemperabunt, ut magnam vini aquarum effundant?

35. *Nunquid fulgura mittes, & ibunt &c.* Est Catachresis: nam creaturæ sic DEO parent, ac si essent animatæ.

36. *Quis dedit gallo intelligentiam,* ut noctis horas agnosceret, suoque cantu exacte distingueret?

37. *Concentum Cæli concordem motum,* quis dormire, seu cessare faciet? nisi DEUS in fine mundi.

38. *Quando fundebatur pulvis in terra.* Ubi eras in ipsis rerum primordiis, cum terram consistere jubebam, & graves, rudesque partes a liquidis, & æreis sejungens aridum elementum componebam?

39. *Nunquid capies Leana prædam?* Deinceps agitur de animalibus. An tuum est suppeditare victum Leænæ, & Leunculis?

CAPUT XXXIX.

PERGIT DEUS potentiam, & sapientiam suam magnitudinem ostendere ex ibicibus, onagro, rhinocerote &c. Job se temere locutum fatetur, & veniam precatur.

1. *Nunquid nosti tempus partus ibicum?* Caprarum silvestrium in petris, & rupibus inaccessis, vel parvurientes cervas observasti? in silvis, quæ teste Plinio pariunt cum summis doloribus. Quis earum curam gerit, aut fœtus alit?

5. *Quis dimisit onagram liberum?* Quis ei dedit hunc instinctum, ut vivat liber ab hominum jugo.

6. *In terra saluginis,* terra sterili, & inculta.

9. *Nunquid volet rhinoceros servire tibi?* An illum domare poteris, ut
ad

ad eosdem labores tibi seruiat, ad quos destinantur boves.

13. *Penna Struthionis similis est penna herodii.* Explicatio interpretum quoad hunc locum prorsus varia est. Sententia autem esse videtur: Agnosce providentiam meam in struthione, qui cum fere avis non sit, alis tamen instar herodii, seu falconis instructus est, ut illius cursus in magna corporis mole sit incitator. Magnitudine enim equo par est; ungulas vero habet bifidas, quibus lapides apprehendit, & contra insequentes jacit; vis durissima quæque concoquendi prorsus miranda est.

14. *Derelinquit ova sua in terra.* Temere ea projicit, nec advertit a bestiis facile posse conculcari.

16. *E frustra laboravit,* quod ad se attinet, ova deserens, nisi DEUS aliunde providisset, ut pulli nascerentur. *Nulla timore cogente.* Ovis non incubat, sed ex stupiditate, & stoliditate naturæ.

18. *Deridet equum,* quia eum cursus velocitate superat.

19. *Circumdabis collo ejus hinnium?* vim hinniendi collo, & faucibus equi ingeres?

20. *Nunquid suscitabis eum quasi*

locustas? An tu equum tam facile agitabis, ut locustam, trepidam bestiolam? Pugnacem describit equum, qui faucibus magnos edit hinnitus, magnos naribus flatus, terram cavat ungula, fremit, effervescit, fodit terram, & quasi exsorbet, cum reprimatur a cursu.

26. *Plumescit accipiter* quotannis de novo, ut novis plumis succrescentibus quasi rejuvenescat; naturali instinctu *expandens alas suas ad austrum,* seu ad flatum ventis australis, qui quia lenis est, & calidus, laxat corpora, & poros, ut plumæ facilius excidant. Symbolum est spiritualis renovationis.

33. *Respondens autem Job Domino:* In duobus potissimum Job a DEO reprehensus videtur, quod voluerit quodammodo cum DEO contendere, & jus suum experiri.

Indica mihi, cur me ita judices &c. Deinde facta sua, & actiones plus satis exaggerare visus est: quasdam ejus loquendi rationes arguit DEUS, quas ei amicorum injustitia expresserat; unde venialiter tantummodo peccavit, si præ dolorum acerbitate quædam illi exciderint, quæ reprehensionem mereantur.

CAPUT XL.

DEUS Jobum instruens ostendit ei suam potentem providentiam in Behemoth, elephante, in Leviathan; mystice in diabolo.

5. *Eslo gloriosus:* quantum vis, ad majestatem te compone,

10. *Ecce Behemoth.* Vox Hebræa בהמה *behema* animal significat, & sub

sub fœminina forma utrumque sexum; in plurali dicitur *בהמות* *bemoth*. Hoc tamen loco unum peculiare animal designatur, quod mole corporis pluribus bestiis par ceteri possit; Plures Auctores in eam abeunt sententiam, ut elephantem esse velint. S. Gregor. & alii allegorice diabolo adaptant.

Quem feci tecum, ut tuis usibus serviat, & fœnum quasi bos comedet, non carnes ut Leo; sed vili pabulo est contentus.

10. *Fortitudo ejus in lumbis ejus.* Quæ partes in aliis animalibus sunt teneriores, in elephante sunt robustissimæ; unde & turres cum pluribus armatis militibus dorso impositæ cingulo sub ventre confictæ firmantur: quam constriktionem, nisi ventre esset durissimo, ferre ibidem non possent.

12. *Stringit caudam suam quasi cedrum.* Quia cauda elephantis admodum brevis est, aliqui pro hac intelligunt proboscidem. Allegorice cauda diaboli est Antichristus, in fine mundi adfuturus.

Nervi testicularum ejus perplexi, sicut rami arboris, & funes mutuo implexi. Tropologice sunt miracula, & argumenta, quibus dæmon homines ad libidinem provocat, & implicat.

14. *Ipsè est principium viarum DEI.* Principium in Scriptura sæpe pro eo sumitur, quod est præcipuum; inter quadrupedia excellit Elephas. *Applicabit ei gladium ejus.* Pro-

boscidem, & dentes, quibus se defendat. Alii exponunt, elephantem (alleg. diabolum) adeo esse fortem, ut a solo DEO compeisci possit.

15. *Omnes bestia agri ludent ibi.* Juxta elephantem, est enim pacatum animal, nec carnivorum, sed vilissimo gramine contentum.

16. *Dormit in secreto calami.* In arundinetis, ubi refrigerium invenit.

18. *Absorbebit fluvium, & non mirabitur.* Non putat rem grandem, si fluvius illi exorbendus esset. Est hyperbole, qua notatur copia, quam bibit, haustum tamen aliquot diebus intermittit.

19. *In oculis ejus quasi hamo capiet eum?* An quis palam, & sine insidiis capiet illum?

20. *An extrahere poteris Leviathan?* 70. habent Draco. Nomen Hebr. significat piscem grandem, quales sunt Balæna in Oceano Atlantico.

24. *Nunquid illudes ei quasi avi, ut solent pueri? aut ligabis eum filo ancillis* (Hebr. & Chald. puellis) *tuis*, ut cum victo ludant, & se recreent?

25. *Concident eum amici &c.* Non id de Leviathan fieri potest, quod de minoribus piscibus, aut feris, ut concisa, & sale conspersa amicis, aut mercatoribus tradantur.

26. *Gurgustium piscium.* Fiscellam, seu nassam piscatoriam, quæ minores capiuntur.

27. *Pone super eum manum.* Si aggrediaris injicere illi manum, memento belli: puta tibi cum ferocissima bellua pugnandum.

CAPUT XLI.

Fusius describitur Leviathan, robur ejus, magnitudo, & superbia. Exponitur figura esse diaboli longe robustioris.

1. *Non quasi crudelis &c.* Quamquam Leviathan potentissimum creaverim; nulla tamen inde elucet crudelitas; sed mea commendatur potentia, cui nemo resistere potest.

3. *Non parcam ei* (Leviathan) & consequenter nec tibi o Job, si ita mihi libuerit. *Et verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.* Propter nullius aut minas, aut preces desinam ferire, si ita mihi visum fuerit, possum enim facile, quod nemo alius.

4. *Quis revelabit faciem indumenti ejus? Quis pellem ei detrahet?* Hebreis enim facies indumenti, seu indumentum pellis est, quia primo in oculos incurrit, quasi superficies corporis. *Et in medium oris ejus quis intrabit?* ad frænium ei in os injiciendum?

5. *Portas vultus; rictum, & labia, quis aperiet?* tam formidabili vi dentium armata?

9. *Sternutatio ejus splendor ignis.* Tanto impetu copiam aquæ eructat balæna, ut in altum ejaculata, & in guttas dispersa candicat, & splendeat.

10. *De ore ejus lampades procedunt.*

Descriptio Poëtica est concitata ad iram bestiz.

12. *Halitus ejus lampades ardere facit: instar folium, quibus fabri ferrarii ignem excitant.*

13. *Faciem ejus precedit egestas.* Chald. dolor. 70. *Perditio; quia perdit, in quos incurrit. Quæ sane dæmoni melius aptantur, quam ulli animali.*

16. *Cum sublatus fuerit in altum erigens se super aquas, angeli.* Hebr. \square 78 *elim fortissimi quique. Et territi purgabuntur, soluta alvo præ timore.*

17. *Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, quin gladius frangatur, neque hasta &c.*

18. *Reputabit quasi palcas ferrum, contemnet.*

20. *Quasi stipulam aestimabit malleum, Alii catapultam vertunt, qua tela jaciuntur.*

21. *Sub ipso erunt radii solis.* Agitatis fluctibus, eripiet aspectum Solis. *Sternens sibi aurum quasi lutum, merces aureas, & pretiosas, quas everfis navibus in profundum demergit.* S. Gregor. *Aurum, hoc est, viros sanctitatis claritate fulgentes, quasi lutum sibi, vitiis coinquinando, substernit.*

22. *Ecr-*

22. *Fervescere, faciet quasi ollam profundum mare spumas excitabit.*

23. *Post eum lucebit semita. Albicantem post se relinquet semitam.*

24. *Non est super terram possessas, qua comparatur ei. Ex hoc versu, &*

ultimo colligitur sub Leviathan nomine dæmonem intelligi, qui Pater est superbix, sic v. 23. *post eum lucebit semita*, seu candor spumæ: in dæmonem cadit, cujus semitæ veram lucem perversæ imitantur.

CAPUT XLII.

JOB iterato culpam agnoscit coram DEO, veniamque petit, & impetrat: laudatur a DEO præ amicis, qui jubentur per holocausta, & intercessionem Jobi DEO reconciliari. Job omnia duplicia recuperat, & plenus dierum in pace quiescit.

3. *Qui celat Consilium absque scientia. Qui putat posse abscondere consilia sua, & DEUM celare.*

5. *Auditu auris audivi te. Ex auditione tantum noveram te, nunc te ipso docente, mens perfectius te cognoscit.*

7. *Iustus est furor meus in te, & duos amicos tuos. An ergo DEUS iratus non fuit tertio amico Eliu? fuit profecto, sed hominem incredibili fastu, & falsa opinione sapientiæ turgentem, uri statim ab initio silere jusserat DEUS Cap. 38. ita nunc negligit, & quasi ignotum præterit, qui superbis resistit, bumilibus autem dat gratiam.*

8. *Faciem ejus suscipiam. Preces ejus exaudiam.*

10. *Dominus quoque conversus est ad penitentiam Job. Conversus est Dominus, ut Jobo parceret, illumque liberaret.*

Et addidit DEUS omnia - - duplicia, Etiam annos vitæ; filiorum

tamen, & filiarum numerum non auxit, quia alioquin ex pecorum, & reliquarum opum multiplicatione familia non evasisset auctior, & ditior.

11. *Et moverunt super eum Caput, partim præ compassione, partim præ stupore, & admiratione.*

Dederunt ei unusquisque ovem unam, ut alii putant ovem veram, & naturalem, alii cum Grotio nummum ovis imagine signatum. Et inaurem auream unam. 70. habent tetradrachmam auri inaures ponderis unius sicli aurei.

12. *Benedixit novissimis Job magis, quam principio. S. Prosper ait: Dupla præmia Job victor accepit. Pugnantibus vero suis, & sua gratia juvante vincentibus centuplum hic se daturum Dominus pollicetur, & vitam æternam in futuro sæculo.*

14. *Nomen unius vocavit diem. Propter eximiam pulchritudinem, qua*

qua præfulsit ut dies. *Nomen secundæ Cassia*; quod nomen est odorati fruticis, quod grata esset, & suavis. *Et nomen tertiæ cornu sibi*, quod elegantissimo esset vultu, quasi tota sibi depicta, quo facies, & oculos præsertim inungebant mulieres orientales. S. Gregor. allegor. de tribus humani generis statibus exponit: primo, de primis parentibus in gratia creatis; 2do. de nobis per gratiam Christi redemptis; 3tio. de resurrecturis ad gloriam sempiternam.

LIBER PSALMORUM.

Hic Liber 150. Psalmis, seu sacris hymnis comprehensus apud Hebræos in quinque libros dividitur. Enarrat breviter omnia gesta veteris testamenti, & pleraque gerenda in novo. Varia tractat argumenta, nullo servato ordine, seu temporum, seu rerum, neque habent inter se connexionem. Tribuitur vero Davidi, non quod omnes Psalmi eum habeant Auctorem, sed quod præcipuam Libri hujus partem ipse condiderit. Cæterum quosdam ex *us* ab Asaph, Edithun, Heman, Ethan, quorum nominibus inscribuntur, esse compositos, nullus Interpretum in dubium vocat. Clarum etiam id est ex rebus, quæ in Psalmis narrantur, & quæ ætatem Auctorum indicant. Sic Psalmus 136. *super flumina Babylonis*, uti & Psal. 125. *in convertendo*, soluta captivitate; Psalmi vero 64. 70. 111. 145. post Davidis tempora sunt conscripti. Esdras simul omnes in unum volumen compegit. Scripti sunt primum Hebraice, sed postmodum (una cum aliis Libris Vet. Testam.) a variis in Græcum translatis, & nominatim a S. Luciano Martyre: cujus translationem in Latinum deinde conversam (non vero translationem 70. Interpretum, vel. S. Hieron. ut quidam opinantur) a S. Hieronymo correctam usurpat hæc Ecclesia Romana. Vide Bellarm. Demum Librum hunc tanquam Divinum, & S. Spiritus afflatu scriptum opus Synagoga æque, ac Ecclesia Christiana nunquam non suspexerunt.

PSALMUS I.

Est instar præfationis: & adhortatio ad studium pietatis, & ad impletionem Legis Divinæ; in hoc enim sitam esse felicitatem vitæ præsentis, & qui secus faxint, DEO vindice perituros.

1. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, qui non sequitur mala aliorum consilia: & in via peccatorum non stetit, seu rationi, & consuetudini vivendi ipsorum non inhæret. Et in Cathedra pestilentia non sedit; non docuit alios falsa, impia, & pestilentia eorum dogmata. Per peccatores, aut ut in Hebræo est: derisores, designantur partim Athei, partim hæretici. Notant hic S. Ambr. & S. August. triplicem gradationem impietatis: primam in voculis: consilii, viæ, cathedra: secundam in nominibus, impiorum, peccatorum (ex habitu) & pestilentium: tertiam in verbis, abiit, obsequendo: stetit, inhærendo: sedit, alios docendo.*

2. *Sed in lege Domini voluntas ejus. Justum ante descripsit per negationem, nunc per affirmationem; qui nimirum legi DEI addictus, eam meditatur, de illa cogitat sæ-*

pissime, maxime occurrente peccandi occasione,

3. *Tanquam lignum, quod plantatum est, veluti arbor pomifera, quæ fixis alte radicibus inconcussa stat, secus decursus aquarum, juxta rivulos hinc inde alluentes; sic justus juxta divinorum charismatum, & gratiarum perennem fontem permanens, ex iisdem suum haurit incrementum.*

5. *Non resurgent impii in judicio. Resurgent quidem, sed non ad vitam, verum ad mortem æternam, (Hebr. non stabunt, Chald. non subsistent) & quasi causa sua casuri latebras quærent: neque peccatores isti, in consilio justorum in consortio, & societate permanent.*

6. *Quoniam novit Dominus scientia approbationis, viam justorum normam vivendi, æterno præmio dignam; & iter impiorum labor, & studium peribit, ad interitum eos deducet.*

PSALMUS II.

Aperta Prophetia de Regno Christi.

1. *Quare fremuerunt gentes, Romanæ: & populi, Judæi, Vox Hebræa Goim גוים in sacris literis pro Ethnicis passim usurpatur.*

2. *Astiterunt Reges terra*, Herodes, Pilatus, Principes Sacerdotum in unum convenerunt adversus DEUM, qui Regem constituit Christum, & unxit eum.

3. *Dirumpamus vincula eorum*; Voces gentilium, & populorum impiorum sunt, quibus Divina præcepta vincula videntur, & compedes, jugumque durissimum, cum tamen sit jugum suave, & onus leve.

6. *Constitutus sum Rex ab eo super Sion*, super Ecclesiam, quæ est civitas super montem polita, & cujus typus fuit Jerusalem, ac in ea præcipua pars est Sion.

Prædicans præceptum ejus. In monte Sion fuit templum, in quo Christus pluries personaliter prædicavit. Ex illo etiam loco exierunt Apostoli ad prædicandum per orbem verbum DEI, sicut prædictum fuerat Isaiæ II. *De Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem.*

7. *Ego hodie genui te*. Triplex est hujus locutionis literalis a Spiritu S. immediate intentus, ad plura simul mysteria significanda; eruiturque ex aliis Scripturæ locis. Sermonem esse de æterna Verbi generatione, patet ex D. Paulo Hebr. I. De nativitate Christi secundum carnem, ex SS. PP. interpretatione, & accommodatione Ecclesiæ. Tandem de resurrectione corporis Christi ex sepulchro, quæ est quædam regeneratio, ex eodem Apost. Act. 13.

Vix ullus in Psalmis locus afferri potest expressior, quo Christus Dominus vere, & proprie filius DEI asseratur, ut multis argumentis probat Illust. D. Bossuet Episc. Meldensis in supplem. ad Psalmos.

8. *Postula a me*. Hæc verba humanæ Christi naturæ tantum aptari possunt. Discimus vero ex his per decretum DEI, & prædestinationem preces nostras non excludi. Videtur autem hic respici ad meritum; quasi dicat: Ad tres titulos, triplici generatione tibi partos, volo etiam quartus accedat, nempe meriti.

Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ut regnum tibi hæreditarium, seu tua Ecclesia non amplius constet solis Judæis, ut Synagoga, sed sit plane *Catholicum*, seu universale, & quidem usque ad terminos terræ, complectens omnes populos quotquot per fidem, & obedientiam se tibi subjicere tanquam Regi suo volunt. Veteres Rabbini hunc locum uti Catholici Doctores de Messia intelligunt; hodierni vero ad Davidem referre volunt; at Davidi nunquam tam amplum regnum obtigit.

9. *Reges eos*. 70. ποιμανεις, pastoraliter reges, in virga ferrea, iceptro, sive pastorali baculo ferreo; significatur hac metaphora non solum vindicta scelerum, sed etiam regimen totius Ecclesiæ justum, rectum, ad justitiam inflexibile, & potens.

10. *Et nunc Reges intelligite, ipsius Christi regiam potestatem.*

11. *Servite Domino in timore, scil. filiali; & exultate ei cum tremore, ne dicta exultatio in dissolutionem vertatur.*

12. *Apprehendite disciplinam, instructionem, doctrinam Evangelii Christi. S. Hieron. ex Hebræo: adorare pure, alii osculamini filium, רב bar enim tam filium, quam pu-*

rum, aut puritatem significat. Omnes autem interpretationes eodem concurrunt, videlicet, ut apertissimam de Christo Prophetiam contineant. Et sensus est: osculamini filium, amplectimini eum, adorete, & vos ei subijcite. Judæi namque & omnes Palæstini osculo manuum alicujus significant se ei subiectos tanquam Domino, & Principi.

PSALMUS III.

David fugiens a facie Absolon filii sui 2. Reg. 15. excitat se in spem Divini auxilii. Allegorice convenit Christo patienti; Tropologice, cuiusvis justo diabolus, & persecutores fugienti.

1. *Quid multiplicati sunt? Queritur hostium numerum auctum esse, nam dicitur 2. Reg. 15. Toto corde universus Israël sequebatur Absolon. Idem accidit Christo, qui omnium ordinum homines adversarios passus est, Hebræos, & Gentiles, sacros, & profanos &c.*

3. *Multi dicunt anima mea, de anima, & vita mea non est salus ipsi in DEO ejus; non illum juvabit, aut eripiet DEUS.*

4. *Tu autem Domine susceptor meus es: In Hebr. est: clypeus meus. Tu Domine protegendum me suscepisti contra hostium tela. Gloria mea, causa gloriæ meæ, exultans caput meum, erigens illud, &*

sustentans, ne ponderi afflictionis succumbam.

5. *De monte sancto suo, de sublimi throno gloriæ suæ: ad hoc enim habebantur orationes, & Sacrificia in monte Sion, ut audirentur in cælo.*

6. *Ego dormivi. Cinctus licet innumeris hostibus, tamen de DEI ope securus suaviter dormivi.*

7. *Non timebo millia populi Israëliti cum Absolon me quærentis ad interitum.*

8. *Dentes peccatorum contrivisti, sæviciam, & robur.*

9. *Domini est salus. Ipse est, a quo petendum auxilium.*

PSALMUS IV.

Hortatur David comites suos, tum hostes, & alios omnes, ut DEUM ex animo colant, & ab eo pacem, ac rerum omnium copiam sperent. Allegorice Christus, & Ecclesia hortatur filios suos ad firmam spem, & constantiam in afflictione.

1. *In finem, in carminibus.* Ad finem sæculorum, seu ad tempora Messia spectat hic Psalmus, ut Rabbini exponunt. Vel ad finem legis, & Prophetarum, qui est Christus.

2. *DEUS justitiæ meæ!* Justæ causæ, & innocentia meæ defensor, & vindex. *Dilatasti mihi, pro dilatasti me.* Lætitia me affecisti etiam in angustia, qua premebar.

3. *Filii hominum.* Convertit sermonem ad eos, a quibus oppugnabatur. *Gravi corde, crasso, & carnali ad ima depresso,* quod cælum versus non attollitur.

Vanitatem, & mendacium. Res vanas, & mendaces, quæ vera bona non sunt, sed fucata.

4. *Scitote, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum.* Omnibus modis admirandum præstitit Davidem a se unctum evehendo ad regiam dignitatem: quæ verba de Christo ad gloriam suam exaltato recte intelligi possunt.

Ira scimini, & nolite peccare. Iram, quam contra me concepistis, nolite opere consummare. *Quæ dici-*

tis in cordibus vestris cogitando me persequi, in cubilibus vestris, quæ in tentoriis, & locis solitariis contra me tractastis, compungimini per contritionem, & compunctionem expiate.

6. *Sacrificate Sacrificium.* Bonis & justis operibus vos exercete, quod gratissimum est DEO sacrificium.

Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Impiorum objectio est: q. d. ubi sunt illa bona, quæ promittis?

7. *Signatum est super nos lumen vultus tui.* Lumen vultus DEI favorem significat; sensus igitur est: DEUS favorem suum constabilivit, & tanquam sigillo obsignavit super nos.

8. *A fructu frumenti.* Quarant alii divitias, & bona temporalia; ego

9. *In pace in idipsum dormiam, in eodem loco, in medio hostium divino favore tutus, dormiam.*

10. *Singulariter in spe constituisti me.* In Græco est, *solitarie*, id est: ita me custodis, ac si me tantum custodiendum suscepisses.

PSALMUS V.

David in Persona Ecclesie, vel anime afflictæ orat DEUM, ut impios cobibeat, piis benedicat.

4. Mane adstabo tibi, mature, tempestive supplex preces fundam, & ut promptus famulus jussa tua præstolabor. Et videbo te præsentem, & præsidium tuum contra hostes meos. *Quoniam non DEUS volens iniquitatem tu es.* Non vis ut injuste inimici mei me opprimant.

7. *Virum sanguinum abominabitur.* Effusorem sanguinis innocentis.

8. *Introibo in domum tuam.* Tabernaculum intelligit, nondum enim excitatum erat templum, quod postea Salomon extruxit.

9. *Dirige in conspectu viam meam.* Actiones meas, ut tibi placeam, ac semper in conspectu tuo me versari meminerim. *Propter inimicos meos, ut eorum insidias possim evadere.*

11. *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Instar aperti sepulchri os eorum exhalat teterrimum, ac pestilentem fetorem mendaciorum, detractionum &c.

Judica illos DEUS! Damnabis, & mulcabis eos; non enim animo execrantis, sed notitia prædicentis ista dicuntur. *Decidant a cogitationibus suis,* quæ cogitant, & optant, non consequantur, spe sua frustrentur. *Expelle eos,* exclude ab hæreditate. *Quoniam irritaverunt te,* per cultum idolorum.

13. *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Hieron. *coronabis eum.* Cinges eum gratia tua, & benevolentia tanquam scuto eum munies.

PSALMUS VI.

David æger ex morbo sibi immisso ob adulterium cum Betsabee, sanari orat, & exauditur: mystice convenit peccatori penitenti.

1. *In finem.* pro octava Vox Hebrææ pro octava designat instrumentum musicum octo chordarum, qui sonus est intentissimus, datus Præcentori, ut clarissima voce caneretur.

2. *Domine ne in furore tuo arguas me.* Ne punias me secundum rigorem justitiæ.

3. *Conturbata sunt ossa mea.* Vis enim morbi ipsa ossa pervadit, & vires minuit.

4. *Anima mea turbata est valde: Videns enim Angelum cadentem populum propter se, ita turbatus fuit, ut dixerit ad Dominum: ego sum qui peccavi &c.* 2. Reg. ult. *Sed tu Domine usquequo? Sustinebis populi percussione, & meam afflictionem? est modus loquendi decurtatus, ut solent homines in angustiis.*

5. *Convertere Domine. De rigore justitiæ ad misericordiam.*

6. *Quoniam non est in morte, post mortem. Qui memor sit tui memoria fructuosa, quantum ad eos, qui decedunt in peccato mortali: unde subditur.*

In inferno autem quis confitebitur tibi? q. d. nullus. David enim timebat, ne ex illa multitudine populi, trium dierum pestilentia sublatis, multi decederent in peccato mortali.

7. *Laboravi in gemitu meo. Fatigatus sum gemendo, & suspiran-*

do. Lavabo per singulas noctes lectum meum. Hyperbolicus sermo est, quod magis patet in Hebræo; ita enim vertit S. Hieron. natate faciam tota nocte lectum meum. Significat David tantam esse suam contritionem, ut si fieri posset, immensam lacrymarum vim effunderet.

8. *Turbatus est a furore oculus meus. In Hebr. pro furore habetur amaritudine, quia profluebant lacrymæ in tanta abundantia, ut visus acies caligaret. Inveteravi. Jam senex factus sum, nec ulla vitæ pars hostium infestationibus vacavit.*

9. *Discedite a me omnes &c. Jam voti compos factus inimicis insultat.*

11. *Erubescant: pudeat illos irriticonatus. Conturbentur. Timeant etiam eum, quem tam præsentis ope juvat DEUS.*

PSALMUS VII.

Occasione decretorum Saulis adversus Davidem videtur hic Psalmus concinnatus, quo queritur David se falso perduellionis argui; opem Divinam adversus tyrannum implorat, ejusque exitium prædicit. Allegorice, David est Christus, Saul Judæi. Tropologice, David est qui vis justus: Saul, impii persecutores.

2. *Salvum me fac, a Saule, & ejus complicitibus me persequentibus.*

3. *Ne quando rapiat ut Leo, Crudelissimus Saul animam meam, ne vitam mihi eripiat. Non est qui re-*

dimat, qui me tanto discrimine eximat.

4. *Si feci istud, quod mihi impingunt, scil. me regno, & vitæ Saulis insidiari,*

5. *Si reddidi retribuētibus mibi mala.* Illud, mala, ad utrumque referendum est, & ad, reddidi, & ad, retribuētibus, sensus enim est: si reddidi malum pro malo.

Quæres hoc loco, quomodo David non reddiderit mala, cum constet, quod Salomoni præceperit, Joab, & Semei interficiendos? R. Hic David ukus non fuit injuriam privatam, sed DEI.

Decidam merito ab inimicis meis inanis. Victus ab illis turpiter succumbam.

6. *Conculcet in terra vitam meam,* in terram prostrato vitam eripiat.

Et gloriam meam in pulverem deducat, gloriam regni Israël mihi promissi per Samuelem, velut in nihilum redigat.

7. *Exurge Domine.* Dicit, exurge, quasi prius remisse ageret, & inimicorum Davidis iniquitatem dissimularet.

In præcepto quod mandasti. Sicut tu mandasti iudicibus facere vindictam de malis; ita facies de inimicis meis, quia non habeo iudicem in terra.

8. *Et Synagoga populorum,* q. d. hoc si præstiteris, multi se tibi adjungent, potentiam tuam, & curam videntes, quam de tuis suscipis.

Et propter hanc in altum regredere: Perinde ac iudicem alloqueretur; qui de subselliis in iudicata lite decederet. Revertere in altum, tribunal tuum iterum conscende, & hoc certamen dirime.

9. *Secundum justitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.* Loquitur de justitia causæ suæ contra Saul, non de justitia personæ.

10. *Consumetur nequitia peccatorum.* Tu Domine malis meis, & hostium meorum scilicet Saulis persecutionibus limites statues. *Scrutans corda, & renes.* Per hos Scriptura interiores affectus designare solet.

12. *Nunquid irascitur per singulos dies?* Sensus est: non facile, & passim irascitur, sed dat locum penitentiae, imo ad eam invitat.

13. *Nisi conversi fueritis,* Tu Saul, & Satellites tui, *gladium suum vibrabit.* DEUS gladium quasi in vagina reconditum tenet, donec contempta a peccatore gratia ad penitentiam data, educat eum, & feriat; quod completum est ad literam in Saule in monte Gelboë.

14. *Vasa mortis,* instrumenta mortis. *Sagittas suas ardentibus effecit.* Prisci id genus missilibus ignitis utebantur, quæ quocumque immittebantur, necem, ignemque inferebant. Ita test. Herodotus L. 8. de Persis, Athenas oppugnantibus. Similes DEUS paravit iis, qui in Davidem ira, & odio ardebant.

15. *Parturiit injustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Est hysterologia, cum prius sit concipere, quam parere. Inimicus natus Saul est velut parturiens, factus vero, quem est editurus, est

iniquitas. Concepit dolorem propter invidiam, quod Dominus elegerit me, & populus benevolentia prosequatur. Peperit iniquitatem, cum animi sui conceptus, me per-

sequendo, omnibus manifestos fecit.

17. Converteretur dolor ejus in caput ejus. Velut sagitta, quæ in aërem emissa in sagittarii caput relabitur.

PSALMUS VIII.

D*EI opera, & beneficentiam erga hominem, præsertim erga Christum deprædicat. Canticum est lætitiæ de Ecclesiæ constitutione.*

1. In finem pro torcularibus, Psalmus David. Forte post vindemiam in festo tabernaculorum canebatur pro perceptis fructibus.

2. Ex ore infantium. Non potentes, & sapientes hujus mundi electi sunt, ut laudem DEI promoverent, sed infirmi, & contempti. Aut sensus esse potest, ut nomine infantium homines quilibet intelligantur, qui comparatione angelorum spectata sapientia infantes sunt. Perfecisti laudem non solum ore perfectarum creaturarum, sed etiam rudium & infirmorum, ut destruas inimicum. Populum Judaicum.

6. Minuisti eum paulo minus ab angelis &c.

8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. S. Paulus Hebr. 2. Id Christo perfecte convenire docet, qui tempore passionis, aut vitæ suæ mortalis infra angelos videbatur constitutus, ut postea gloria, & honore coronaretur post resurrectionem. Probabile est Davidem hunc Psalmum cecinisse, cum adhuc puer esset, & oves Patris sui pasceret; idque de nocte, cum mentionem Lunæ, & stellarum faciat, non item Solis.

PSALMUS IX.

G*Ratias agit hoc Psalmo pro victoria de suis hostibus: dein a v. 22. (ubi Recentiores Hebræi inchoant Psalmum 10.) orat DEUM, ut pios semper tueatur contra impios.*

2. Confitebor tibi Domine. Confessio est laus, & gratiarum actio. Narrabo ad aliorum eruditionem.

4. In convertendo inimicum meum

retorsum. Dum hostes mei in fugam vertentur, infirmabuntur infirmi, & debiles reddentur a facie tua, a præsentia potentia tuæ.

5. *Fecisti iudicium meum.* Absolvisi iudicium, & pro me sententiam pronunciaſti.

6. *Increpaſti gentes.* Per prædicationem Apoſtolorum de idololatria, cui erant ſubdita. *Et periit impius*, diabolus, quia gentes prædicationem Apoſtolorum recipientes confregerunt idola, in quibus dæmones colebantur.

7. *Inimici defecerunt frumea, gladii, & arma,* quæ in nos exacuebant, ceſſaverunt in perpetuum. Myſtice ſignificantur arma diaboli, cujus robur per Chriſtum multum imminutum eſt. *Periit memoria eorum cum ſonitu*, Hebræus eſt, pro *celerrime*, ut ceſſante ſonitu nihil proſus de eo remanet.

12. *Qui habitat in Sion.* In Eccleſia, cujus Sion eſt typus. *Annunciate inter gentes ſtudia ejus.* Legem Evangelicam, quam ſtudioſe docuit verbo, & exemplo.

13. *Requirens ſanguinem eorum Innocentium, & martyrum* requirit de manu tyrannorum, id eſt, ulciſcetur.

14. *Vide humilitatem meam de inimicis meis,* afflictionem, & depref-

ſionem, in quam inimici me coniecerunt.

15. *Exaltas me de portis mortis:* retrahis me ex illis extremis vitæ periculis. *In portis filie Sion.* In ſolemnibus conventibus populi Jeruſolymitani, qui ſolebant in portis inſtitui.

16. *Infixa ſunt gentes in interitu.* Gentes ceciderunt in foveam, quam mihi effoderant.

18. *Convertantur peccatores in infernum.* Prophetia eſt potius, quam imprecatio.

19. *Patientia pauperum non peribit in ſinem:* tandem pauperes, & oppreſſi quod expectant, obtinebunt.

20. *Non confortetur homo.* Non prævaleat contra me inimicus meus.

21. *Conſtitue Domine Legislatorem ſuper eos:* ſcil. Chriſtum Legislatorem Legis Evangelicæ, ad iudicandum eos. *Ut ſciant gentes, quoniam homines ſunt imbecilli, & nullarum virium,* qui proinde cum DEO pugnat nec audeant, nec poſſint.

PSALMUS X.

Secundum Hebræos Recentiores, ſecundum Latinos pars poſterior Pfalmi prioris.

Impiorum mores deſcribit, & DEO conqueritur; DEUM invocat, ut fideles tueatur.

1. *Ut quid Domine recessiſti longe.* Cum maxime opus eſt auxilio utile

utile est nobis ejus opem implorare, ut noverimus, cur DEUS a nobis recesserit.

2. *Incenditur pauper.* Obruitur impij persecutionibus, & malis. Interim potentes impij comprehendantur in consiliis quibus cogitant, & machinantur alijs mala.

3. *Quoniam laudatur peccator.* Decipietur impius in consiliis suis: plena fruitur securitate in sceleribus suis, quoniam assident illi undique assentatores, qui eum in errorem inducunt, dum laudibus cumulant.

5. *Non est DEUS in conspectu ejus.* Ita se gerit, ac si DEUS non esset.

Auferuntur judicia tua a facie ejus. Longe sunt ab illius animo, & cogitatione præcepta tua. Omnium inimicorum suorum dominabitur. Tyrannice opprimet omnes, quos inimicos putat.

6. *Non movebor.* Nunquam excidam de hoc felici statu, sine malo (supple) ero, semper felix & beatus.

7. *Sub lingua ejus, labor, & dolor.* Non alia loquitur, quam quibus dolorem, & laborem alijs creet.

9. *Rapere pauperem dum attrahit eum.* Nescendum cum priori verbo: *insidiatur.* Impius est velut venator, qui prædam suam scrutatur; pauperem laqueis suis capit, eum attrahit, & jugulat.

10. *Inclinabit se super pauperem; imo & cadet super eum,* quasi magna mole eum oppressurus.

13. *Dixit enim in corde suo: oblitus est DEUS,* rerum humanarum, neque eas curat: *avertit faciem suam* ab his inferioribus, abscondens se in sublimioribus, *ne videat in finem* ad ultionem impiorum.

15. *Contere brachium peccatoris,* minue vires, & potentiam. *Quæretur peccatum illius,* factus, & arrogancia impij, & non invenietur. Te enim vindice cum peccato suo e mundo eradicabitur.

18. *Judicare pupillo, & humili.* Hebr. *ut judices:* ut jus dicas pauperi, & illum vindices.

PSALMUS X.

SUadentibus ut fugiat Saulem respondet, se DEO nixum in tuto esse.

2. *Quomodo dicitis anime mea? i. e. mihi,* alloquitur amicos fugam suadentes, ut se eriperet e manibus Saulis.

Sicut passer evolans a facie sagit-

antis. Hebræa vox quamlibet aviculam significat.

3. *Ecce peccatores,* nempe Saul, ejusque affectæ, *in obscuro,* ex insidijs tibi bella struant.

4. *Qua perfecisti destruxerunt, Leges, & consilia tua. Justus autem quid fecit? videl. nihil tale; cum sit legum tenax, & reverens.*

5. *Palpebra ejus. Oculi ejus, interrogant filios hominum, cognoscunt, & explorant ita omnia, ac si minutim interroganti, quid actum sit, responderent.*

7. *Pluet super peccatores laqueos. Quia frequenter subito, & impro-*

vise moriuntur, quasi laqueo capti:

Ignis, & sulphur - - pars calicis eorum. i. e. hæreditaria portio, fors, & merces impiorum. Significant hæc multiplicem ultionem DEI, eamque celerrimam, & gravissimam. Metaphora desumpta ab Architricino, qui in conviviis suum cuique calicem, seu vini portionem statuebat.

PSALMUS XI.

David in medio impiorum, forte domesticorum Saulis, orat, ne ab eis contaminetur.

2. *Salvum me fac Domine, quoniam descendit sanctus. Si bonos, & sanctos haberem in contubernio, simul haberem innocentia meæ scutum, & sanctitatis fulcrum. At nunc dum procul absunt Divinae legis studiosi, meque ab omni parte malorum turba circumsidet, divina ope, & adjutrice manu maxime opus habeo. Discimus inde, quam periculosa sit malorum Societas.*

3. *Vana locuti sunt. Mutuo se adhortantes ad prodendum David in favorem Saulis Regis.*

In corde, & corde locuti sunt. Duplici corde, dolose, & fraudulenter.

5. *Linguam nostram magnificabimus. Quia prodendo David magna faciemus pro Saule.*

Labia nostra a nobis sunt. Id est, pro nobis eloquentia nostra est. Quis noster Dominus est? sic enim

dicebant Ceilitæ: Quis dubitat, quin Saul sit noster Dominus, & non David? ideo illi favere debemus. Sed ratio non valet, quia erat contra DEUM, & justitiam.

6. *Nunc exurgam dicit Dominus. Ad protegendum eos a dicta prodicione. Ponam in salutari. Justum in loco tuto constituam. Fidualiter agam in eo. Libere agam in hoc negotio, nemo enim mihi resistere potest.*

7. *Eloquia Domini eloquia casta. Promissa hæc DEI non sunt ut promissa hominum ficta, & dolosa; sed sicut argentum igne examinatum, seu purgatum, probatum terra purgatum septuplum, ab omni terræ admistione sæpius repurgatum.*

Custodies nos a generatione hac. Ab habitatoribus Ceilæ, & a Saule;

aut

zuc a pravis hujus sæculi hominibus.

9. *In circuitu impii ambulant. Ad nocendum undique probos circumcumeunt. Secundum altitudinem Di-*

vinorum confiliorum tuorum, multiplicasti tum numero, tum potentia, non filios DEI, sed filios hominum, qui terrena sapiunt.

PSALMUS XII.

Queritur de tarda DEI ope in tam diuturna Saulis persecutione.

1. *Usquequo Domine oblivisceris me in finem? Quamdiu te erga me instar obliviscentis habebis? an perpetuo? usquequo aversis tanquam iratus faciem tuam beneficam a me?*

2. *Quamdiu ponam consilia in anima mea? i. e. anxia mente versabo curas, & consilia, quibus evadam manus Saulis.*

3. *Usquequo exaltabitur inimicus? Quamdiu in illa sua superba exaltatione, & mei oppressione perseverabit?*

4. *Ne unquam obdormiam in mor-*

te, ne animus calamitatibus victus succumbat, quod est obdormire in morte. Moraliter illuminatio oculorum est Divina inspiratio, vel auxilium cœlestis gratiæ, qua a peccati consensu servemur, qui lethalis animæ somnus est.

5. *Exultabunt, si motus fuero. Si vel tantillum inclinavero ad lapsum.*

6. *In misericordia tua speravi. Quæ me labentem sustinebit. In salutari tuo propter auxilium tuum, quod mihi saluti erit. Cantabo Domino. Hymnum Eucharisticum in gratiarum actionem.*

PSALMUS XIII.

ATheorum multitudo, impietas, & perversi fructus.

1. *Dixit inspiens in corde suo. Cogitavit, nam ore proloqui tam impia verba non est ausus. Non est DEUS in Hebr. est: אלהים elhoim, quæ vox DEUM significat, in quantum Judex, Moderator, & providens est, q. d. impune peccare licet, DEUS humana non curat. Corrupti sunt in-*

tellectu, & voluntate, pravis doctrinis, & omnium vitiorum genere.

In studiis suis. Consiliis, & actionibus.

2. *Dominus de Cælo prospexit. Quia nihil penitus illum latere potest.*

Ut videat si est intelligens per veram,

ram cognitionem, aut requirens DEUM per bonam operationem.

3. *Omnes declinaverunt a recto tramite, quem tenere debuissent. Simul inutiles facti sunt:* Hebraice: *computruerunt, fetuerunt* scil. in sua socordia, concupiscentia, & nequitia. *Non est usque ad unum.* Hebr. *ne unus est*, seu nemo scil. ex omnibus atheis (nam de his agitur hoc Psalmo) non ergo negat impios aliquando quædam bona opera facere: sed solum negat esse inter Atheos, qui absolute dici possent bene vivere. Multo minus sequitur, quod Calvinus, omnia opera hominum etiam justorum esse peccata. *Venenum aspidum sub labiis, pestifera loquuntur. Contritio & infelicitas videl. activa, in viis eorum.* Omnis actio, & conatus eorum eo tendit, ut alios conterant, & infelices reddant.

4. *Nonne cognoscem, sentient suo*

tempore vindicem DEI manum. *Qui devorant plebem meam.* Qui populum meum electum spoliant ea aviditate, qua a famelico frustum panis devoratur.

6. *Dominus in generatione justa est.* Suo favore, ope, & auxilio singulari adest justis.

7. *Cum avertit Dominus captivitatem, reducent populum ex Babilone.* *Quis dabit ex Sion salutare Israel.* Hebr. *salutem*, Græce *Salvato-rem*, Messiam, seu Christum, ex domo seu familia David, cujus palatium erat in arce Sion. Origenes, & Theodoret. adaptant hunc Psalmum Regi Assyriorum Sennacherib, ejusque Legato Rabfacy 4. Reg. 18. & optime quadrant in ipsum omnia.

Moraliter potest hic Psalmus exponi de omni peccatore obstinato: qui licet verbo confiteatur DEUM: facto tamen negat.

PSALMUS XIV.

*V*la in Cælum, innocentia vite, & charitas in proximum.

1. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* In cælesti illa domo, quam paras electis: his mox ipse respondet:

2. *Qui ingreditur sine macula.* Qui vivit vitam inculpatam.

3. *Qui loquitur veritatem in corde suo,* qui verbis, & factis talem se exhibet exterius, qualis intus in corde est. *Et opprobrium non accipit,* qui non admisit calumnias, &

detractiones contra proximum suum, sed quantum in se fuit, impedivit.

4. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Impium, licet divitem, & potentem, contempnit, cum causa DEI agitur, nec veretur peccantem redarguere, cum res, & occasio postulat.

5. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Qui ex alterius necessi-

tate

tate suam non quæsit commo-
dum: non movebitur: ad tempus
commoveri is potest, at non in

æternum. August. Perveniet ad il-
la tempora, in quibus magna, &
inconcussa stabilitas est.

PSALMUS XV.

Sicut David, ita Christus DEUM orat, & gratias agit;
quod sit excitandus a mortuis, gloria æterna donandus. My-
stice Ecclesia, & fidelis anima petit verbis, & in nomine Christi
ab hostibus conservari.

1. Tituli inscriptio, scil. in colu-
mna, cui has sententias inscribi
voluit. David ut Rex, Christus ut
caput Ecclesiæ loquitur.

3. Mirificavit omnes voluntates
meas in eis. i. e. charitatem, & be-
nevolentiam meam valde inclina-
vit, & affectus reddidit erga ho-
mines, qui in terra sunt, nempe
ut relictis angelis, ex ipsis homi-
nibus terrenum corpus assumerem,
& mortem subirem. ita S. August.

4. Multiplicate sunt infirmitates
eorum, spirituales infirmitates, seu
peccata, ex quibus non modo per
Christum convaluerunt, sed etiam
adeo fortes effecti sunt, ut curre-
re possent viam mandatorum, &
conciliorum ejus. Non congregabo
conventicula eorum de sanguinibus.
Non jubebo celebrari conventus,
in quibus sanguinolentæ boum, &
ovium victimæ immolentur, ut
olim jussi; (supple) sed sanguine
folius agni immaculati incruente
immolando. Nec memor ero nomi-
num eorum; nempe pristinorum,
an Judæi fuerint, an gentiles;

quia novo nomine omnes vocabo
Christianos, Sanctos, filios DEI.

5. Dominus pars hæreditatis meæ
&c. DEUS solus optatissima mi-
hi hæreditas est. Restitues hæredi-
tatem meam mihi. Secundariam, quæ
est Ecclesia, per peccatum perdi-
ta, sed Christi sanguine redem-
pta.

6. Funes ceciderunt mihi in præcla-
ris. Olim enim Palæstini agros
funibus meriebantur in locis amœ-
nissimis, & fertilissimis.

7. Qui dedit mihi intellectum, ut
optimam partem hæreditatis, DE-
UM videl. eligerem. Usque ad no-
ctem increpauerunt me venes meæ. Tux
sanctæ inspirationes noctu diuque
erudierunt me ad pietatem: venes
in Scriptura frequenter usurpan-
tur pro mente, aut animi affecti-
bus.

8. A dextris est mihi, ne commo-
vear. Adest mihi, ne a statu, &
perseverantia mea excidam.

10. Non derelinques animam me-
am in inferno. In limbo, ad quem
mox a morte victrix descendet;

non

non vero passura dolores, aut tormenta inferni, ut impie blasphemavit Calvinus, & alii Sectarii. Ridicule vero Beza hic per *animam* intelligit cadaver; per *infernum* sepulchrum. Nam de cadavere, & sepulchro intelligenda sunt, quæ sequuntur. *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Non patieris me etiam secundum corpus meum corrumpi in sepulchro.

17. *Notas mihi fecisti vias vitæ. Docuisti me modum cito redeundi ad vitam. Adimplebis me lætitiis cum vultu tuo. Beatum me reddes ostensione, seu visione tua.*

PSALMUS XVI.

David (*mystice Christus*) orat, ne cum suis affectis, & subditis persecutionibus obruatur. Tropologice, Psalmus est oratio iusti persecutionem patientis.

1. *Non in labiis dolosis.* Oratio quam fundo, ex sincero animo, & corde proficitur.

2. *De vultu tuo iudicium meum prodeat.* Causa mea agatur te iudice. Tu enim plene

3. *Probasti cor meum.* Quia homo videt ea, quæ patent, DEUS autem intuetur cor. *Visitasti nocte,* repente, ex improvise cogitationes meas scrutatus es.

igne tribulationum, me examinasti, & non est inventa in me iniquitas, quam vel in Saulem, vel in alios hostes meos molitus sim.

4. *Ut non loquatur os meum opera hominum,* ut nec locutus sim unquam de vindicta, aut malo pro malo reddendo, quæ sunt consuetæ hominum opera.

Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Consideratione æternæ remunerationis promissæ

custodivi vias laboriosas mandatorum tuorum.

Quæres: quomodo viæ mandatorum DEI laboriosæ sint, cum vocentur *jugum suave,* & Joan. 5. *mandata eius gravia non sunt?* R. Mandata DEI in se spectata facilia sunt, & jucunda, quia spiritui, & rectæ rationi conformia; vocantur tamen hoc loco *viæ duræ,* quia contrariantur homini carnali, & post lapsum ad malum proclivi.

7. *Mirifica misericordias tuas.* Ostende misericorditer mirabiles modos tuos, quibus me eripias a Rege tam potente, & iniquo.

10. *Adipem suum conculserunt.* Viscera sua clauserunt, ne ulla mei misericordia tangerentur.

11. *Projicientes me,* contemnentes, & confringere me volentes obfirmato animo, statuerunt oculos suos *declinare in terram,* scilicet ne videant,

deant, aut animo sentiant miseriam, & afflictionem meam, ac ita ad misericordiam moveantur.

12. *Susciperunt me sicut Leo*, aperte me persequentes cum maxima crudelitate. *Habitans in abditis*, in insidiis.

13. *Præveni eum*, priusquam impetum in me faciat, *supplanta eum*, sterne eum, in terram affige. *Framicam tuam*, gladium, & potentiam de manu inimicorum eripe, qui illa abutuntur.

14. *A paucis de terra divide eos*. Separa multitudinem impiorum a pusillo grege proborum. *De absconditis tuis bonis scilicet terræ a DEO creatis & conservatis*, quæ velut de thesauro abscondito singulis annis emanant, *adimpletus est venter eorum*. *Saturati sunt filii*, abundant prolibus. *Dimiserunt reliquias suas*, bona sua filiis suis.

15. *Ego autem in iustitia apparebo*. Juste coram te vivere studebo.

PSALMUS XVII.

Canticum David, quo gratias agit DEO. Descriptio periculorum, quæ subiit, victoriarum, quas retulit, & beneficiorum, quæ a Domino accepit.

3. *Cornu salutis meæ*, robur victum ad me salvandum: metaphora sumpta ab iis animantibus, quæ cornibus instructa sunt, in quibus potissimum robur situm creditur.

5. *Dolores mortis*. Maximi, quales in morte esse solent.

Torrentes iniquitatis. Impetus, & violentia iniquorum.

6. *Dolores inferni* i. e. vehementissimi. *Præoccupaverunt me laquei mortis*. Exceperunt me pericula ad mortem.

8. *Commota est, & contremuit terra*. Est Poëtica descriptio horribilis tempestatis, quæ vindicem DEUM comitatur.

9. *Ascendit fumus in ira ejus* &c. Poëtica hyperbole: DEUS præ

nimia ira contra hostes suos spirabat fumum & ignem e naribus, & quidem tam vehementem, ut carbones ante extincti facile ab eo accendi possent.

10. *Inclinavit Cælos*, nubes terræ apparuerunt viciniore.

11. *Ascendit super Cherubim*. Hi angeli currum gloriæ comitari dicuntur. *Super pennas ventorum*, qui Poëtico Schemate alati finguntur, & currum velocissime trahere.

12. *Et posuit tenebras*. Id est, ut sequitur, *tenebrosam aquam*, seu obscuras, & densas nubes habuit quasi latibulum, quo undique velabat Majestatem & potentiam suam.

13. *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transferunt*. Non potuit illis latibulis ira concludi divinus ful-

gor, quin per stupendos effectus ubique transpareret, v. g. dum nubes a DEO concussæ transeunt quasi volantes, mox etiam dissipantur, & decidunt ex iis imbres, *grando & carbonis ignis*, seu jam igniti & accenti, puta fulmina, & alia meteora ignita.

15. *Misit sagittas suas*, fulmina ejaculatus est, & coruscatione terruit hostes.

16. *Et apparuerunt fontes aquarum.* Vi harum tempestatum fontes in cavernis terræ latentes eruperunt, & *fundamenta orbis terrarum*, viscera, & interiora terræ, *revelata sunt*, disrupta hiantia patuerunt, *ab increpatione tua*, sic iubente ira tua: & *inpiratione Spiritus*, flatu vehementissimi venti a te immissi omnia concutiente, & denudante.

17. *Misit de summo auxiliatricem manum.*

18. *Quoniam confortati sunt super me.* Robustiores me facti sunt propter multitudinem adhaerentium.

20. *Eduxit me in latitudinem*, ex angustiis in locum spatiosum, *quoniam voluit me*, dilexit me.

21. *Secundum puritatem manuum mearum*, operum meorum, quæ per manus designantur.

26. *Cum sancto sanctus eris &c.* q. d. reddis unicuique secundum opera ejus, & cum misericorde misericors es. Vox enim Hebr. *רַחֵם* *chafid* proprie misericordem, & pium significat. *Imocens eris*: Non nocebis, nec sævis in eum, qui ab aliorum injuria abstinet.

27. *Cum electo electus eris, & cum perverso perverteris.* De DEO hoc dicitur non ita, ut vulgari proverbio usurpatur de hominibus. Vult enim Psalmista, DEUM bonis bonum, benignum ac placidum esse; malis vero ac perversis intalum, atque perversum, id est durum, inclementem, & rigidum pœnarum exactorem. Qui loquendi modus Latinis quidem Authoribus inusitatus est.

29. *Tu illuminas lucernam meam.* Tu mihi lumen impertiris, quo fugienda a quærendis, & persequendis agnoscam.

30. *In DEO meo transgrediar murum.* In virtute DEI murum hostilem transcendam omnibus superatis difficultatibus. Tropologice *tenebrae* sunt peccata: *murus* longa peccandi consuetudo.

31. *Eloquia Domini igne examinata*, pura, munda, sicut metalla in fornace probata.

33. *Posuit immaculatam viam meam*: Auferens a me maculam adulterii cum Bersabee, & homicidii Uriæ; quæ maculæ fuerunt purgatae per pœnitentiam.

34. *Super excelsa statuens me.* Stabilis me in dignitate Regia. Vel, arces quantumcunque altas, præruptas & munitas superare me fecit. Tropologice, excelsa virtutum, & perfectionis.

35. *Posuisti ut arcum arcum &c.* Tantum robur brahiis meis indidisti, ut arcus ferreus viderentur.

36. *Disciplina tua ipsa me docebit.* Tribulatio & vexatio a DEO inflata dat intellectum.

41. *Inimicos meos dedisti mihi dorsum.* Fecisti, ut fugientes mihi terga verterent.

44. *Eripies me de contradictionibus,* de obloquiis, obmurmurationibus, seditionibus, & rebellionibus subditorum.

45. *Populus quem non cognovi* notitia approbationis propter eorum idololatriam. *Servavit mihi,* obediendo, & tributum reddendo.

46. *Filii alieni mentiri sunt mihi.* Israëlita, populus ille infidelis, & inconstans, quem jure a me alie-

num appellare possum, juramenti sui fidem fregerunt, secuti contra me rebellem filium. *Inveterati sunt,* senuerunt in pravitatibus suis.

47. *Vivit Dominus.* Vivat Dominus; non est enim formula jurantis hoc loco.

48. *Qui das vindictas mihi.* Ulciscendi potestatem: si velim.

51. *Magnificans salutes Regis ejus.* Magnam salutem, & multiplicem prosperitatem afferens mihi, quem fecisti Regem, & Christum, seu unctum. Allegorice tamen hæc omnia vero Christo, Messiae accommodanda sunt, qui gentes suæ fidei, & Ecclesiæ subjecit.

PSALMUS XVIII.

SOL, & Cæli (allegorice Apostoli) prædicant gloriam DEI contra Atheos. Commendatur Divinæ Legis excellentia.

2. *Cæli enarrant gloriam DEI.* Est Prosopopæia, non enim cæli ipsi enarrant, sed homines excitant ad narrandam DEI sapientiam, & potentiam.

3. *Dies diei cruciat verbum.* De die in diem, de nocte in noctem Cæli suo aspectu, & motu tam ordinato loquuntur, & annunciant hominibus gloriam, potentiam, & sapientiam DEI.

4. *Non sunt loquela, quorum non audiantur voces eorum.* Nulla est natio tam barbara, tam rudis, quæ non intelligat vocem cælorum, Allegorice, Apostoli omnium

gentium linguis loquebantur magna DEI.

6. *In sole posuit tabernaculum suum.* Recentiores Interpretes fere textum Hebraicum sequuntur: *Soli posuit tabernaculum in eis,* nempe in cælis, *tanquam sponsus,* decorus, & splendidus. Hæc utique ad Christum optime referuntur, *Exultavit ut gigas,* DEI potentiam annunciaturus, egredietur ad currendum per universæ vitæ suæ spatium sine quiete. *August. Natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit, cucurrit, non hæsit in via.*

7. *Et occurfus ejus usque ad summum ejus.* Ad orientem, unde egressus est: nec est, qui calorem ejus non sentiat.

8. *Lex Domini immaculata*, non concedens aliquid immundum ut licitum. *Testimontum Domini fidele.* Lex DEI verax non promittens vana, & falsa.

Sapientiam præstans parvulis. Parvulus in duplici sensu in Scriptura intelligitur, vel enim simplicem significat, rudem, & sine ingenio, vel insipientem, fatuum,

impium. Hic utrumque sensum sequi licet.

10. *Timor Domini* (filialis, non servilis) *Sanctus permanens in seculum seculi*, quoad fructum suum; nam durat in cælo, & hominem hinc migrantem sequitur.

13. *Delicta quis intelligit?* Quis potest cognoscere peccata, in quæ ex fragilitate in dies labimur?

14. *Si mei fuerint dominati.* Mei genitivus est, homines perversi, & seductores, qui alienos mores habent. *Emundabor a delicto maximo*, a mortifero peccato.

PSALMUS XIX.

Pla populi vota pro salute & victoria Regis sui David ad bellum proficiscentis. Allegorice pro victoria Christi, & Christianorum contra Sathanam.

2. *Protegat te nomen DEI Jacob* q. d. DEUS, qui olim Patriarcham Jacobum exaudivit, & a tot periculis liberavit, etiam te nunc protegat.

4. *Holocaustum tuum pingue fiat.* Sit gratum, & acceptum DEO.

5. *Secundum cor tuum.* Ad votum tuum.

6. *Magnificabimur*, Heb. & Chald. *vexillum erigemus*, seu triumphabimus.

7. *In potentibus salus dextera ejus.* Potentia, & robore Divino firmetur salus Regis.

9. *Ipsi obligati sunt.* Hebr. *incurvati sunt*, Succubuerunt. Morali-ter potest hic Psalmus exponi, ut sit oratio Ecclesie pro exercitu procedente ad bellum contra inimicos fidei, vel justitie pro defensione regni.

PSALMUS XX.

DAvidi parva victoria redeunti gratulatur populus: Allegorice Ecclesia Christo: Anagogice anime vitrici cælum subeunti.

3. *Voluntate labiorum ejus non fraudasti cum.* Voto, & desiderio, quod

labiis, orando, expressit.

4. *Prævenisti cum.* Ultro, gra-
tui-

mito, ante, & supra omne meritum, liberalissime ornasti eum benedictionibus dulcedinis, beneficiis copiosissimis.

7. *Laticabis eum in gaudio cum vultu tuo, contemplatione, & fruitione benigni, sereni, & gloriosi vultus tui.*

8. *Non commovebitur.* Bona, quæ DEUS illi tribuet, stabilia erunt, eique a nemine eripi poterunt.

9. *Inveniat manus tua* In Hebræo: *Inveniat manus tua omnes inimicos tuos, apprehendat, & puniat.*

10. *Pones eos ut cibamum ignis.* Perdes eos ut ligna aut sarmenta,

& stipulas, quæ in ardentem fornacem injiciuntur. *In tempore vultus tui irati.*

11. *Fructum eorum &c.* Bona temporalia ab eis auferes, & sementum eorum a filiis hominum, & posteros a societate Sanctorum.

12. *Quoniam declinaverunt in mala.* Imposuerunt tibi, tuisque falsas calumnias.

13. *Pones eos dorsum, in fugam eos convertes.*

In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. Residuos ex eis destrues, in eos præparabis iram tuam.

PSALMUS XXI.

Totus Christo accommodatur (ut patet ex ipsis verbis; & ante bis mille annos facti sunt Hebræi) Patrem in cruce oranti pro susceptione matutina, id est pro festino auxilio, quod consecutus est ipso resurrectionis mane.

2. *Quare me dereliquisti?* Hebr. *Lamanbhzathani.* Sed Christus in cruce Syriace dixit, *Lama Sabbathani*, quod est: *ut quid dereliquisti me?* Quæ verba non sunt expostulantis, sed doloris magnitudinem declarantis. *Verba delictorum*, id est delicta, meorum subditorum quæ ego in me expianda suscepi *longe a salute mea*; impediunt, ne gaudeam oprato solatio, & salute.

3. *Clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi.* Videtur respicere du-

plicem Christi orationem, alteram de nocte habitam in horto, alteram die in cruce. Hoc tamen (ait Christus) ad insipientiam mihi non imputabitur, quia licet sciam me non exaudiendum, ut mortem temporalem evadam: tamen prudenter clamo, quia scio me exaudiendum quoad id, quod præcipue specto, humanam scilicet redemptionem, & resurrectionem meam ad vitam immortalem.

7. *Ego autem sum vermis, & non homo.* Instar vilissimi vermiculi despectus, abjectus, & proculcatus.

Et non homo. Hebraismus est, pro: potius quam homo.

8. *Locuti sunt labiis, me vituperando, & blasphemando. Et moverunt caput, ut falsum Prophetam me notando.*

10. *Extraxisti me de ventre. Illæsa Matris virginitate ex ejus utero me eduxisti. DEUM alloquitur ut homo.*

11. *In te projectus sum, in tuam tutelam, & fidem.*

12. *Tribulatio, mors imminens proxima est.*

13. *Circumdederunt me vituli multi.* Sic ob petulantiam vocat Judæos, & milites Romanos, sicut eosdem ob impudentiam, & lasciva convitia vocat canes: ob feritatem tauros, leones, unicornes.

15. *Sicut aqua effusus sum.* Omnes vires mei sanguinis, spiritus vitales, & animales quasi aqua humi profusa diffluxerunt.

Cor meum tanquam cera liquefcens. Nam & cor dissolvi dicitur, & tabescere, cum timemus.

16. *Arui tanquam testa virtus mea.* Tanquam vas fictile igne fornacis arefactum, & duratum.

In pulverem mortis. Non quod Christi corpus solutum sit in pulverem, sed quod traditum sit sepulchro.

17. *Foderunt manus meas, clavis in cruce perforando; quæ ita Christo conveniunt, ut nulli alteri applicari possint.* Hunc locum tam aperte sibi contrarium ferre non volentes Judæi, textum

vitiarunt, & pro *foderunt* Hebr. *וְרָאָה* *Caaru*, hodie in exemplaribus suis legunt *וְרָאָה* *Caari* quod significat: *quasi Leo*. Tam violenta autem est hæc fraus, ut *Leo* hic nullum sensum faciat.

Dinumeraverunt omnia ossa mea. Extenderunt me super crucem, & luxaverunt omnia ossa mea, ita ut dinumerari potuerint.

19. *Super vestem meam miserunt sortem.* Super vestem interiorem, tunicam inconsutilem, opere reticulato elaboratam. Hæc Prophetia ad literam in Christo impleta est. Hi milites figura fuerunt Hæreticorum: *Volunt Hæretici scindere Ecclesiam, sed non possunt.*

21. *Et de manu canis unicam meam.* Animam derelictam, & afflictam de vi, & nequicia Judæorum. In sensu mystico petit Ecclesiam liberari a dæmonis, & impiorum persecutione.

22. *A carnibus unicornium,* magis exaggerat carnificum rabiem; nam unicornes ipsis tauris ferociores sunt.

Humilitatem meam, afflictionem, & miseriam.

23. *Narrabo fratribus meis.* Apostolis, quos Matth. 28. fratres vocat.

26. *Apud te laus mea,* seu coram te, & de te, non in parva Synagoga Judæorum: *in Ecclesia magna* Catholica omnium nationum, & locorum. Usque ad finem Psalmi de his agit. Unde sequitur: *Vota mea reddam, q. d. non ero tibi*

ingratus, sed sacrificium laudis, quod ab initio vovi, reddam tibi in æternum, ac præ omnibus sacrificium corporis & sanguinis mei in Eucharistia. Ex quo edent pauperes, & saturabuntur, & vivent corda, seu animæ eorum in sæculum sæculi, juxta illud Joan. 6. qui manducat hunc panem vivet in æternum.

28. Reminiscantur Judæi, & Christiani meæ passionis, & amoris, & beneficiorum.

30. Omnes pingues terra. Non

tantum pauperes, sed & potentes, & nobiles adorabunt. *Cadent supplices DEO, & Christo, nam ipsi flectitur omne genu. Omnes qui descendunt in terram, mortales omnes, qui in terram resolvuntur.*

31. Semen meum. Fideles mei, qui me Patrem agnoscunt.

32. Populo - - quem fecit Dominus. Quem DEUS regeneravit per fidem, & Sacramenta, & ita suum fecit.

PSALMUS XXII.

Gratiarum actio est: Nam David, & Synagoga; mystice Ecclesia, & fidelis anima celebrat beneficia Christi.

1. Dominus regit me. Verba sunt confidentis in DEI providentia; nullius indigebo, cum sit ipse pastor meus.

2. In loco pascue Hebr. in loco virentie. In Ecclesia sua, quæ optima, & semper virentia habet pascue scripturarum, & Sacramentorum. Super aquam refectiois, lasum, & sitientem recreat. Hæc aqua est gratia cœlestis; alii de aqua baptismi intelligunt.

3. Animam meam convertit, quasi errantem ovem reduxit.

4. In medie umbræ mortis. In locis periculosis, in quibus ante oculos est discrimen mortis. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Perstat in allegoria pa-

storali: in virga, & baculo directio DEI in via, & castigatio aberrantium innuitur. DEUS tuetur suos tum virga, & correctione paterna, tum baculo, quo sustentat infirmiores.

5. Parasti in conspectu meo mensam. Magnis tentationibus magnas consolationes opponendo. Ex Chrysof. mensam corporis, & sanguinis. *Adversus eos: Dæmones, libidines, tyrannos. Impinguasti in oleo.* Solebant Judæi capita convivarum inungere. S. Chrysof. de oleo chrysmatis interpretatur.

Calix meus inebrians, i. e. exhilarans: copia bonorum maxime spiritualium, quæ DEUS electis suis propinat.

PSALMUS XXIII.

AD literam forte hic Psalmus cantatus est in translatione Arca ex domo Obededom in Montem Sion 2. Reg. 5. Mystice David celebrat ascensionem Christi, qua natura humana in Cœlum translata est.

1. *Plenitudo ejus.* Terra plena, germina, plantæ, pecudes, & homines.

2. *Super maria fundavit eum.* i. e. juxta; nam interdum hæc propositio super sumitur pro juxta; adeo ut terra & aqua unum constituent globum terraqueum.

4. *Innocens manibus.* Manus pro operibus; qui sancta facit opera. Non accepit in vano animam suam. Qui non pejeravit, aut neglecto sine creationis suæ totum vanis, & terrenis rebus impendit.

7. *Attollite portas Principes vestras!* Principes Jerosolymitani, vel po-

tius vos ô! Angeli attollite portas ab æterno hætenus clausas hominibus. Describit vero hæc Psalmista humano dialogistico more. Neque enim Christus aperuit, sed penetravit cœlos. Neque ignorabant Angeli, quis esset iste Rex glorie? nempe Christus, potens in prælio. Utpote qui summam in bello difficillimo potentiam exeruit, devincendo mundum, peccatum, dzmones.

10. *Dominus virtutum.* Hebr. צבאות Tzebaoth Exercituum, Angelorum, hominum, & omnium creaturarum, quæ DEO militant.

PSALMUS XXIV.

David rogat, ut ab inimicis, peccatis, & periculis cum suo populo liberetur: Christus in persona nostra, & Ecclesie idem obsecrat.

1. *Ad te Domine levavi animam meam.* Ad orandum; nam oratio est mentis in DEUM elevatio.

3. *Qui sustinent te.* Qui patienter sperant in te, non confundentur, non erubescunt, quasi repulsam in oratione passi.

4. *Confundantur omnes iniqua agentes supervacue.* Injuste, temere, & sine causa me, aut alios persequentes.

5. *Dirige me in veritate tua.* In vera doctrina, & lege recta; non sinas me abire secundum vanas & fallaces concupiscentias meas.

7. *Do-*

7. *Delicta juventutis meae.* Ubi passiones magis dominantur, & ignorantias meas, peccata ex ignorantia cum aliqua tamen mea culpa commissa, ne memineris ad puniendum illa.

8. *Legem dabit delinquentibus in via.* Viam rectam indicabit, per quam delinquentes, hoc est peccantes ad iter rectum redeant.

10. *Universe viae Domini misericordia & veritas.* Ex omnibus ejus

operibus misericordia & veritas elucet.

11. *Propter nomen tuum,* ad nominis tui gloriam, propitiaberis peccato meo remittendo illud; *multum est enim,* excedens facultatem virtutis meae ad satisfaciendum.

15. *Oculi mei semper ad Dominum,* Spes mea: nam ad eum oculos convertimus, a quo auxilium expectamus.

De laqueo, de insidiis inimicorum.

PSALMUS XXV.

INvocat DEUM suae innocentiae testem.

1. *Judica me.* Esto Judex in causa mea, quid enim timeam? semper in innocentia mea ingressus sum. Innocenter, & inculpate conversatus sum.

2. *Proba me Domine,* & tenta me, metaphora ab argentariis sumpta est, qui metalla igne explorant. *Ure renes meos.* Intimos affectus meos purga, etiam igne tribulationis, si tibi bonum videtur.

5. *Odivi Ecclesiam malignantium,* cœtum impiorum.

6. *Lavabo inter innocentes manus meas.* Mos erat Judæis lavare manus in testimonium innocentiae.

Circumdabo altare tuum, in piorum consortio frequentes tibi offeram hostias. *Et audiam vocem laudis.* Symphoniam Levitarum, laudes DEI canentium.

10. *Dextera eorum repleta est muneribus.* Notantur judices, vel testes perversi muneribus corrupti.

12. *Pes meus stetit in directo.* Hebr. Grace, & Chald. in rectitudine i. e. in via recta justitiæ.

PSALMUS XXVI.

DOcet in maximis periculis maxime fidendum DEO, & anhelandum ad vitam æternam.

1. Psalmus David priusquam liniretur.

2. *Dum appropiant super me,* invadunt me, nocenter, scelesti, impii.

prii. *Ut edant carnes meas, ut atterant, & consumant me.*

4. *Unam petii a Domino. Pro unum.* Hebræi non habent genus neutrum, sed pro illo utuntur fœminino. Alii subintelligunt: unam petitionem. *Ut inhabitem in domo Domini:* i. e. in Jerosolymis, ubi erat domus Domini (longe enim tum David aberat) Allegorice in Ecclesia, anagogice in cœlo.

5. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo.* Sic me tutatus est, ac si in tabernaculi sui intima recepisset.

6. *In Petra exaltavit me,* collocabit me in editiore loco, velut in arce quadam inexpugnabili. *Circuivi:* circum altare steti, *immolavi* Sacerdotum ministerio, *in tabernaculo ejus.* Ante tabernaculum: nam altare holocaustorum non

erat intra tabernaculum. *Hostiam vociferationis* Chald. & Hieron. *hostiam jubili,* seu cum jubilatione, musica videl. & concentu solemniori.

8. *Tibi dixit cor meum;* quia non solum orabat voce, sed etiam mente. *Exquisivit te facies mea,* corporis exterior, & facies mentis interior. *Faciem tuam,* gratiam tuam requiram.

12. *Ne tradideris me in animas.* In voluntates, & potestatem inimicorum. *Anima* non raro ponitur pro desiderio, cupiditate, & libidine.

Mentita est iniquitas sibi, in damnum, & dedecus suum, se ipsam implicans, ex quo mendacium deprehensum est.

13. *Credo videre bona:* spero me felici statui restituendum.

PSALMUS XXVII.

O*Rat, ne innocens cum nocentibus perdatur. Et exauditus gratias agit.*

1. *Ne sileas a me,* i. e. *mibi* phrasi Hebraica, præpositio *a* pro dativo. *Assimilabor* descendentes in lacum; nisi adjuves me, similis ero descendentes in sepulchrum.

2. *Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Cum David fugeret Absolon, stetit in monte Oliveti, & conversus est ad DEI tabernaculum more Judæorum.

3. *Ne simul trabas me,* ne trahi

me permittas in idem exitium cum peccatoribus.

5. *In opera.* Hebraismus, *in* redundat. Ergo, *opera manuum ejus,* repete, *non intellexerunt* impii, nempe non expenderunt opera Divinæ potentæ, quæ pro justis tuendis operari solet. *Hinc destrues illos, & non ædificabis,* sine ulla restorationis spe, perdes eos in æternum.

7. *Et resoruit caro mea.* Tanta fuit animi mei lætitia, cum a tantis periculis me liberatum vidi, ut etiam in corpus redundarit. Videtur David hoc loco ad resurrectionem Christi respexisse.

8. *Prorector salvationum Christi.* Multiplicator salutis, dum scilicet a multis periculis, & malis eruitur populus, & ipse David. *Christi sui,* Davidis uncti sui, vel Christi D. N.

PSALMUS XXVIII.

O*Mnes excitat ad victimas, & laudes DEO offerendas. Describit tempestatem.*

1. *Psalms David in consummatione tabernaculi.* Decantatus est hic Psalmus cum perfectum esset tabernaculum a David in monte Sion exstructum, ut in eo arca reponeretur. *Filii DEI,* Israëlita populi fideles.

2. *In atrio sancto ejus.* Intelligit atria subdialia, ad quæ omnes admitterebantur; nam in tabernaculum ipsum soli Sacerdotes ingrediebantur.

3. *Vox Domini.* Sic Hebræi vocant tonitru, *super aquas multas.* Super maria fulmina maxime concutiuntur, & fulmine quasi fundi videntur usque ad abyssum. Allegorice vox Domini est prædicatio Evangelii, quæ instar fulminis, & tonitru totum orbem commovit, & illustravit.

5. *Vox Domini confringentis cedros,* altissimas arbores, quæ in Libano præ aliis commendantur. Moraliter confringi dicuntur Principes populi.

6. *Et comminuet eas,* Hebr. & Chald. *exilire faciet e loco suo:* puta

per terramotum, vel turbinem, qui sæpe comitantur tonitrua.

Tanquam vitulum Libani, tanta facilitate, ac si essent molles, & tenelli vituli in Libano pascentes.

Et dilectus. Subaudiendum: *tunc apparebit,* q. d. evulsis, & comminutis cedris exilient, & apparebunt undique dilecti hinnuli caprea, & alii pulli gratiosi instar pullorum monocerotis, seu unicornis. Sic enim infra dicit revelatum in condensa silvarum. Allegorice: Post fracta idola, & factum sæculi per vim tonitru Evangelici, Christus toti mundo innotuit, delicia Patris, & Orbis; instar monocerotis (quod animal a manu Virginea polita ferocia tractari se sinit) sinu virginis exceptus cornu suo fortissimo ac medicinali (puta crucem) venena omnia scelerum, & pravorum dogmatum dispellens. Vide Athanas. & Theodoret.

7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Poëtica hæc locutiones innuunt: tonitru de nubibus fulmen,

men, & fulgura emittere, eaque in plures flammæ, ceu tela, quæ in aëre evanescent, dividere.

8. *Et commovebit Dominus desertum Cades.* Vt fulminis, aut terræ motu. *Cades*, vasta est, & horrida solitudo Saracenorum in Arabia, in cujus parte una *Pharan*, & *Sin* peregrinati sunt Israëlitarum cum Moyse Num. 13.

9. *Vox Domini præparantis cervos,* nempe ad pariendum. Unde Chal-

dæus: *parturire facit* Hieron. *obstetricans*, cum enim cervæ difficillime pariant, terrore fulminis naturæ vasis dilatatis facilius fœtum enituntur.

10. *Dominus diluvium inhabitare facit:* seu inundare terram, cum post tempestates imbres funduntur. *Et sedebit Dominus Rex.* His omnibus portentosis effectibus præsidet DEUS, quasi Rex, omnia imperans, & præscribens.

PSALMUS XXIX.

Gratiarum actiones David post grave periculum, & proredita sibi sanitate.

2. *Nec delectasti inimicos meos.* Scilicet Achitophel, & Absolon, qui inducebant populum ad persequendum Davidem. Non fuerunt delectati, quia Achitophel se suspendit, & Absolon in bello interiit.

4. *Eduxisti ab inferno animam meam.* Præpedivisti, ne descenderem in infernum, seu Limbum, neque in lacum. Chaldæus: *in locum sepulchri*, q. d. impedivisti, ne morerer.

5. *Constemini memorie sanctitatis ejus.* Laudibus celebrate beneficia, quæ in Sanctos (fideles suos) contulit.

6. *Ira in indignatione ejus.* Ira brevis est, indignatio gravior, & diuturnior; unde sensus hujus loci est: DEUS tam cito placatur, ut non tam indignari, quam irasci videatur. *Vita in voluntate ejus.* Sa-

lus in favore, & benevolentia ejus.

Ad vesperum demorabitur fletus. Tam cito ex parte sua desinit DEUS irasci, ut si quis vespere ob mala quibus premitur fletu diffluat, mane, mutato statu latissimus, ac felicissimus exurgat. Allegorice Apostoli vespere flebant Christum mortuum, mane lætati sunt, cum resurrexit. Anagogice, qui ad vesperam hujus vitæ flent, in mane futuræ vitæ gaudebunt.

7. *Non movebor, non decidam de felicitate mea.*

8. *In voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.* Pro tuo beneplacito, sine meis meritis, gloriæ meæ firmitatem præstitisti.

10. *Quæ utilitas in sanguine meo? Quid proderit effusio sanguinis mei, seu mors mea,*

12. *Conscidisti saccum meum. Sol-
visti cilicium, vestem lugubrem*
qua me ut pœnitens indueram.

13. *Cantet tibi gloria mea. Laudet*

te gloriosum regnum meum. *Et
non compungar: dolore aut tristitia*
a tua laude non amplius præpe-
diar.

PSALMUS XXX.

Imporat DEI opem, & impetrat.

1. *In finem Psalmus David pro
extasi:* Dum versaretur in vehe-
menti angustia, & pavore ab ho-
stibus incusso. Tunc enim can-
tatur hic Psalmus.

4. *Deduces me, per talem viam,*
qua Saul, & alii inimici mei non
prehendant me, & enutrias me,
præbendo victui necessaria etiam
in locis desertis.

5. *Educes me de laqueo hoc, de
occultis Ziphæorum insidiis, quas
faciebant Davidi in favorem Sau-
lis.*

6. *Redemisti me sæpe de manibus
hostium. DEUS veritatis, fidelis, &
verax in tuis promissis.*

7. *Odisti observantes vanitates.* Su-
perstitiosas observationes, in qui-
bus nonnulli spem suam collocant.
Vel intelliguntur idola, quæ sub
nomine vanitatis non raro in Scri-
ptura veniunt. *Supervacue, ina-
niter, sine fructu.*

10. *Conturbatus est in ira oculus
meus.* Quia passio iræ maxime ap-
paret in facie, & oculis. *Et ven-
ter meus, omnia interiora mea con-
turbata sunt.*

11. *Infirmata est in paupertate vir-*

tus mea. In calamitate defecit vi-
gor animi, & corporis.

12. *Timor notis meis.* Amici, &
noti mihi adesse timent, ne pro-
pter me periclitentur.

13. *Factus sum tanquam vas per-
ditum, de quo nullus sperat recu-
perationem. A corde junge: obli-
vioni datus sum; omnes in corde
obliti sunt mei, ac si jam mortuus
essem.*

14. *Consiliati sunt, unanimi con-
silio statuerunt, accipere animam me-
am, vitam mihi eripere.*

15. *In manibus tuis.* In tua po-
testate, providentia, & benepla-
cito, *sortes meæ, casus mei, even-
tus, & rerum mearum status.*

21. *In abscondito.* In intimo cu-
biculo, seu, conclavi, *faciei tuæ,*
Personæ tuæ. Nam Hebræi quan-
do viros honoratos alloquuntur,
vel eorum meminerunt, utuntur
vocabulo: *Faciei tuæ, vultus tui,
anima tuæ, sicut nos: Excellentie,
Gelsitudinis, Majestatis, Reverentia.*

22. *Mirificavit misericordiam.* Mi-
ra usus est misericordia erga me.
In civitate munita. In Ceila, in qua
credidit eum Saul capere, eo, quod
esset Civitas fortis, & munita.

23. *In excessu mentis mea.* Hebr. *in trepidatione*, seu animi consternatione tot malis obruti, & quasi extra se positi in tribulatione.

24. *Veritatem requiret Dominus.* justitiam, & opera sancta ad remunerandum: sicut mala requiret ad ulciscendum.

PSALMUS XXXI.

David admonitus de peccato suo a Nathan, agnoscit se peccatorem, & veniam non suis viribus, sed DEI gratiæ adscribendam.

1. *Ipsi David intellectus.* Ubi hic titulus occurrit, alius quiddam insinuat.

Quorum recta sunt peccata. Ita videl. ut penitus remissa, & per succedentem gratiam justificantem plene abolita, & sublata sint, quod enim quocumque modo adhuc existit coram oculis DEI tectum esse dici non potest.

2. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum,* scil. neque ad culpam, neque ad pœnam, quia totum remittit, & destruxit. Commentum hæreticorum de non imputatione peccatorum, quamvis animæ adhuc insint, propter justitiam Christi imputativam, vanius est, quam ut argumentis probari debeat. Impossibile enim est, ut peccatum in anima sit, & a DEO non imputetur, qui res omnes cognoscere, & æstimare debet, prout sunt in se.

3. *Quoniam tacui, scelus meum abscondendo.* *Inveteraverunt ossa mea.* Vires animæ, quæ per ossa designantur, in quibus consistit robur corporis. *Dum clamarem to-*

ta die in genitu meo, quem, esto peccatum per confessionem detegere erubescerem, de peccato tamen, inquietaque conscientia mea singulis diebus intra me edebam.

4. *Conversus sum in arumna mea.* Ad te DEUS in multiplicata miseria (novem enim mensibus in peccato permanserat, quo tempore variis afflictionibus a DEO castigabatur) accedente præsertim aculeata monitione Nathan Propheta.

5. *Et tu remisisti &c.* Cum primum me vidisti peccatum detestari, & de illo admissio dolere, culpam statim condonasti.

6. *Pro hac: i. e. propter hoc.* Hebræi enim utuntur fæminino pro neutro, quo carent. *Orabit ad te omnis Sanctus.* Quilibet de populo meo sancto. *In tempore oportuno,* dum pœnitenti adhuc locus est pœnitentiæ, & veniæ. *Verum tamen in diluvio aquarum multarum.* Metaphora est: inter innumeras calamitates a te immittas, ad eum (dejiciendum) non approximabunt.

Sed

Sed puriorem reddent, & messem meritorum augebunt.

8. *Intellectum tibi dabo*, quo pericula, in quibus versaberis, penitius cognoscas.

9. *Nolite fieri sicut equus, & mulus.* Sermonem convertit David ad peccatores: Nolite sequi pecuniam appetitum vestrum violando

jura alieni thori, aut innocentem sanguinem fundendo, ut ego feci.

In chamo, & freno, funem aut lorum, seu capistrum significat, quo ligantur feroces equi; qua metaphora significantur arumnæ, quibus DEUS utitur ad coercendos homines a peccato.

PSALMUS XXXII.

Justos ad celebrandas laudes DEI adhortatur.

3. *Cantate ei canticum novum.* Obnova, & recentia, quæ in nos semper confert, beneficia.

4. *Omnia opera ejus in fide.* Promissa sua implet fideliter. August. *tenemus fidelissimum debitorem; quia tenemus misericordissimum promissorem.*

5. *Diligit misericordiam, & judicium:* illam piis impertiendo: judicium, impios puniendo, judicando quemque secundum opera sua. *Omnipotens est DEUS, nec in misericordia amittit judicium, nec in judicio misericordiam.* August.

6. *Verbo Domini*, jussu, & præcepto Domini. Idem est quod sequitur: *Spiritu oris ejus.* Insinuat tamen mysterium SS. Trinitatis; cum *Verbum, & Spiritus*, de verbo æterno, & Spiritu S.

cum multis Patribus possit explicari. *Omnis virtus eorum.* Vis, potentia, ornatus, & decor, angelorum, stellarumque exercitus.

7. *Congregans sicut in utre aquas maris*, facili, & pene nullo negotio, sicut homo congregaret in utre quemcunque liquorem. *Ponens in thesauris abyssos*, certo loco servans magnam aquarum copiam, ut ex iis suo tempore educat pluvias, fontes, fluvios.

12. *Populus quem elegit.* Beatus ille populus, quem Dominus sibi elegit in populum peculiarem, & quasi propriam hæreditatem, & possessionem.

17. *Fallax equus ad salutem.* Fallax est spes in potentia humana, & equitatu multo reposita, ut patet in Pharaone Exod. 15.

PSALMUS XXXIII.

In hoc Alphabetico Psalmo David, allegorice; Christus se, aliosque omnes excitat ad DEUM rite colendum.

3. In Domino laudabitur anima mea. Hebraismus: landabit se, & gloriabitur, sed in Domino.

Audiant mansueti, Humiles, & timentes DEUM, quid mihi acciderit, & latentur, DEOque benedicant.

4. In idipsum, pariter, simul, omnes.

5. Accedite, & illuminamini. Imperativus pro futuro illuminabimini. E tenebris calamitatum, & ignorantiae liberabimini.

7. Iste pauper &c. loquitur David de se in tertia persona. Et Dominus exaudivit eum. Liberando a Philistaeis.

8. Immittet Angelus Domini in circuitu. Graece παραβλάτῃ, i. e. castrametabitur. Proteget undequaque timentes Dominum.

9. Gustate, & videte. August. Aperte modo de ipso Sacramento vult dicere, quod ferebatur in manibus suis. Quomodo iste poterit nobis dare carnem

suam ad manducandum? si ignoras, gusta & vide, quam suavis est Dominus.

11. Divites (hujus saeculi) eguerunt. At vero pii non minuentur omni bono. Hebraismus est, pro: nullo bono carebunt; quia abundant bonis spiritualibus.

13. Quis est homo, qui vult vitam beatam, in qua nullus moritur.

17. Vultus autem Domini iratus, nam in hoc notae indignationis legi possunt.

12. Custodit Dominus omnia ossa eorum. Synecdoche, omnia membra. Unum ex his non conteretur. Nullum peribit, aut confractum manebit: nam DEO adjuvante ita custodientur, ut in resurrectione singulis reddantur gloriosa.

23. Non delinquent omnes, qui sperant in eo, scilicet finaliter, non excident a sua spe, sed illam consequentur.

PSALMUS XXXIV.

ORatio Davidis, cum fugeret Saulem. Allegorice ad Christum, & Ecclesiam refertur. Tropologice ad viros justos in persecutione.

1. Judica (puni) Domine nocentis me. Phrasia Graeca pro mihi.

Ultionem DEO permittit, ipse a vindicta purus,

3. *Effunde frameam.* Hieron. *evana gladium. Conclude, occupa ex adverso me persequentes, interclude eis viam.*

5. *Angelus Domini coarctans eos.* Impellens, & urgens ex adverso, ut cadant.

6. *Fiat via eorum tenebrae, & lubricum.* August. *tenebrae, est ignorantia, lubricum luxuria.*

7. *Abconderunt mihi interitum laquei sui.* Saul, & complices ejus ponebant insidias occultas contra David. *Supervacue, immerito.*

11. *Quae ignorabam, interrogabant me.* Quorum minime mihi conscius eram, objiciebant mihi in judicio.

13. *Retribuebant - - sterilitatem anima mea.* Interficere me volebant. Vel ut habent 70. *fliorum orbitatem.* q. d. orbarunt me filiis, amicis, famulis, omni solatio. Allegor. de Christo intelligi potest, cum a discipulis esset desertus. *Et oratio mea in sinu meo convertetur.* Quia ob illorum malitiam nihil ipsis profuit, in meam utilitatem convertetur.

14. *Quasi proximum - - sic complacebam.* Ac si socius, & frater meus fuisset, sic me placide gessi erga inimicum meum.

15. *Congregata sunt super me flagella.* Plane hæc Christo conveniunt, qui flagelis cæsus est. *Et ignoravi, quam ob causam adeo in me sævirent.*

16. *Dissipati sunt.* Non convenit

inter illos, nec inter eorum testimonia contra me allata. *Nec communcti sunt corde, ut a malitia sua desisterent.*

19. *Non supergaudeant mihi.* Non insultent mihi tanquam victores, de malis meis gaudentes.

Annuunt oculis, fingunt amicitiam, oculis blande, & amice salutantes.

20. *In iracundia terra.* Metonymia: continens pro contento: quando homines sunt in jurgiis, in bellis. Hebraice enim est *in commotionibus, seu seditionibus.*

21. *Euge, euge:* Græca vox, idem significat, quod *bene, bene.* Bene res procedit, procul dubio eum perdemus. *Viderunt oculi nostri exitium Davidis, allegorice Christi.*

24. *Judica me secundum justitiam meam.* Quæritur, quomodo idem Propheta alibi dicat: *non intres in judicium cum servo tuo.* Psal. 142. Resp. in primo textu petit David judicium inter se, & inimicos suos, homines: in altero autem timet, & deprecatur judicium, quod est inter DEUM, & ipsum, ut peccatorem, in quo necesse est hominem causa cadere, nisi DEUS misericordia justitiam temperet.

26. *Qui magna loquuntur.* Qui magno fastu se attollunt contra me.

28. *Lingua mea meditabitur justitiam tuam.* Exercebitur in ea laudanda, & prædicanda: *Tota die, quotidie.*

DEI misericordiam, & multorum impietatem describit.

2. Dixit injustus ut delinquas in semetipso: Apud se statuit peccare, nihilque aliud cogitat, quam sensibus, & carni indulgere.

3. Ut inveniatur; seu palamprehendatur, iniquitas ejus ad odium, i. e. odiosa, & execranda.

9. Adstetit omni via non bona. Paratus erat omni malo acquiescere, & sceleratis socium se præbere.

6. In cælo misericordia tua. Immensa est, & usque ad cælum porrigitur, & veritas tua usque ad nubes, maxima est, ut ad ipsas usque nubes perveniat.

7. Justitia tua sicut montes DEI. i. e. montes altissimi, ita justitia tua transcendit omnem captum.

Homines, & jumenta salvabis Do-

mine, Salute corporali, dans escam omni carni. Allegorice: ex beluinis hominibus facies Angelos.

9. Inebriabuntur ab ubertate. Saturabuntur, & toti hilarescent ex affluentia bonorum Domus tua cælestis.

10. In lumine tuo videbimus lumen. Lumine gloriæ illustrati te videbimus, qui es verum, & indeficiens lumen,

12. Non veniat mihi pes superbiæ, Pes superbi, & peccatoris ne ad me accedat, aut invadat.

13. Ibi ceciderunt. In superbia, nec potuerunt stare, in Hebræo est: surgere, lapsus enim Angelorum est perpetuus, ita, ut nunquam erigantur.

PSALMUS XXXVI.

DAvid hortatur omnes, ne impiorum prosperitate, utpote fluxa offendantur. Christus Ecclesiam, & quamvis fidelem animam contra scandala præmunit.

1. Noli amulari in malignantibus. Noli imitari malos, aut eorum prosperitate commoveri.

3. Inhabita terram, pro inhabitabis.

5. Revela Domino viam tuam. Comitte DEO statum rerum tuarum sive prosperum, sive adversum.

6. Educet quasi lumen justitiam tuam. In apertum proferet justam causam tuam.

8. Desine ab ira, & derelinque furorcm. Cum videris florentem impium, ne irascaris, quasi divinam providentiam requirens, dum hæc permittit.

14. Gladium evaginaverunt. Me-

taphoræ gladii, & arcus varias nocendi artes significant, quibus peccatores armantur contra justos.

15. *Gladius eorum intret in corda ipsorum.* In ipsorum perniciem convertetur; est Prophetica prædictio, sub forma imprecationis.

17. *Quoniam brachia peccatorum,* Potentia, & opes, ac omnia, in quibus fiduciam suam collocabunt.

18. *Novit Dominus dies immaculatorum,* Nempe scientia approbationis.

24. *Cum ceciderit.* Si quid adversi acciderit, vel in aliquo peccaverit, non collidetur. Non plane peribit, DEO illum adjuvante.

25. *Non vidi.* Scil. ego David, licet alii subinde viderint (nempe rarum est etiam nunc, & magis in antiquo testamento) *justum derelictum, nec semen ejus, filios ejus, quærens panem,* quem tandem non reperirent, i. e. fame perire.

26. *Tota die,* frequentissime, mi-

seretur, & commodat, liberalis, & munificus est.

28. *Dominus amat judicium,* opera justitiæ, quæ decalogo præcepta sunt.

29. *Justi autem hereditabunt terram* scil. viventium.

31. *Non supplantabuntur gressus ejus,* sed firmi erunt, & stabiles in bono.

33. *Cum judicabitur illi.* Ab illo, impio; non sinet DEUS justum injuste ab impio condemnari in judicio; nisi aliter expediat justo.

36. *Et transivi:* Vix illum pertransii, & ecce respicio post me, & evanuerat. *Non est inventus locus ejus;* nullum enim pristinæ magnitudinis, & splendoris vestigium reliquum fuit.

37. *Quoniam sunt reliquia homini pacifico.* Hominis justii post obitum sunt reliquiæ, filii scil. & bona, quæ ad posteros suos transmittunt; imo & bona æterna.

PSALMUS XXXVII.

DAVID humiliter petit veniam peccatorum suorum, de inimicorum suorum furore conqueritur: Divinam opem enixius efflagitat.

1. *Psalmus David in rememorationem de Sabbato.* Quia in Sabbato canebatur.

3. *Sagittæ tuæ,* morbi, dolores, ærumnæ, quibus quasi sagittis continuo me configis.

Confirmasti super me manum tuam.

Plagam prævalida manu firmiter mihi impressisti.

4. *A facie iræ tuæ.* Propter iram tuam. Sic, *a facie peccatorum meorum:* propter peccata mea: *Non est pax ossibus meis:* nulla est quies membris meis.

6. *Putruerunt - - cicatrices meæ.*

Ulcera, & vulnera tum corporis tum animæ, quibus dum cicatrices obductæ esse deberent; jam ob neglectum, & vetustatem *compuruerunt, & corrupta sunt; A facie insipientiæ meæ, propter meam stultitiam, qua peccavi, & tam sero distuli pœnitere.*

7. *Curvatus sum, humiliatus, & depressus pondere peccatorum, & plagarum.*

8. *Lumbi mei impleti sunt illusionibus: scil. motibus pravis seu carnalibus, Alii ad morbum corporis referunt.*

11. *Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum: Præ fletu, & ægitudine pene amisi visum.*

Tropologice, peccator privatur lumine prudentiæ spiritualis. Hieron. & August.

14. *Ego autem tanquam surdus non audiebam: ita me gerebam, ac si non audirem. Redargutiones, quibus eos confutare possem.*

17. *Dum commoventur pedes mei. Dum vacillant, & ruinam minantur res meæ. Loquuntur magna, superba dicteria super, contra me, illudentes mihi.*

20. *Inimici autem mei vivunt. scil. Absolon, & Achitophel exultant, & florent; quod David memorat, ut DEUM facilius flectat ad misericordiam.*

PSALMUS XXXVIII.

David æger, & afflictus veniam precatur, & salutem. Christus hostium maledicta DEO conquerens, veniam nobis exorat & salutem.

1. *Ipsi Idithum.* Hunc Psalmum David canendum dedit Idithun, uni ex tribus Principibus Cantorum 1. Paralip. 16.

2. *Custodiam vias meas.* Ita agam, ut ne in verbo quidem offendam.

3. *Silui a bonis: a iusta mei defensione.*

4. *In meditatione mea.* In seria mentis meæ occupatione, exardescet ignis, zelus, & fervor indignationis contra peccata, & peccatores, a quibus tam indignis modis acceptus essem.

5. *Notum fac mihi finem meum: tot malorum: tempus mortis. Ut sciam, quid desit mihi, quantum adhuc vitæ, & malorum supersit.*

6. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Valde breves, & momentanei sunt dies vitæ meæ, quasi nihilum ante te.*

7. *In imagine pertransit homo non solida, sed umbratili, qualis est umbra respectu corporis, Sed & frustra conturbatur. Frustra pro rebus terrenis, & vanis laborat.*

9. *Opprobrium inspicienti dedisti me. Hebr. ne des me in opprobrium stulti.*

10. *Quoniam tu fecisti. Quia ærumnæ, & plagæ mihi non contingunt absque consilio, & voluntate tua.*

12. *Tabescere fecisti sicut araneam. Hominem rebus vanis adhæren-*

tem permisisti, ut anima velut exhausta tabesceret instar aranæ, quæ ex visceribus fila ducit.

14. *Remitte mihi. Pœnas relaxa, cum tam brevis sit hæc vita, & ærumnis plena, priusquam hinc abeam, & inter viventes amplius non ero.*

PSALMUS XXXIX.

D*avid, allegorice Christus, gratias agit Patri de impensa sibi ope, & liberatione: & loco Sacrificiorum legalium promptam, perpetuamque offert obedientiam, & seipsum holocaustum in cruce. Ita Athanas. & alii.*

2. *Expectans expectavi Dominum. Vehementissime, quod in simili vocum geminatione semper intelligendum est. Et intendit mihi. Nec mea spe frustratus sum.*

3. *Et statuit super petram, in loco tuto, & hostibus inaccesso. Moral. Petra Christus est, pedes sunt affectus. De lacu miseria, de extremis periculis.*

4. *Immisti in os meum, suspendit mihi canticum novum, materiam novæ laudis.*

6. *Annunciavi, & locutus sum. Secundum possibilitatem meam, sed quia excedunt facultatem humanam, ideo subditur: Multiplicati sunt super numerum. In translatione Hieron. juxta Hebr. habetur: Plura sunt, quam narrari queant, scilicet mirabilia tua; maxime in mysterio Incarnationis. Multiplicati forte est litera corrupta vitio Scri-*

ptorum, ponentium multiplicati pro multiplicata: vel si litera vera, supplendum est sic: multiplicati sunt scilicet effectus mirabilium tuorum.

7. *Sacrificium veteris legis non luisti: i. e. minus charum, & gratum habuisti. Voluit quidem DEUS illa, sed solum ad significandam, non faciendam expiationem; nam ut docet S. Paul. Hebr. 10. Impossibile erat sanguine hircorum, & vitulorum auferri peccata.*

Aures autem perfecisti mihi. S. Paul. cit. loc. ex versione 70. legit: corpus autem aptasti mihi, nempe in Incarnatione. Synecdoche est, partem ponendo pro toto; fit tamen mentio aurium potius, quam alterius membri, quia per has accipiuntur præcepta Superiorum, quibus debetur obedientia juxta illud Psal. 17. in auditu auris obedi- vit mihi.

8. *Ecce venio ad offerendum Sacrificium acceptissimum DEO. In capite libri scriptum est de me. Hebr. in voluntate libri scriptum est de me.* Itaque illud in Capite idem est, ac in Summa, & significat Summam totius Scripturæ Christum esse. Unde Joan. 5. dixit: *scrutamini Scripturas, quia illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.*

9. *In medio cordis mei.* Supple: statui; nihil enim majori affectu desideravi, quam implere legem tuam.

10. *Veritatem tuam, & salutare tuum dixi.* Christus manifestavit verbis, & factis, se missum esse a DEO pro salute hominum.

13. *Circumdederunt me mala.* Magnum enim agmen malorum Chri-

stum circumsterit tempore passionis. *Iniquitates meæ,* quas meas feci, dum peccata omnium hominum in me expianda suscepi. *Non potui ut viderem.* Quamquam Christus & numerum, & enormitatem omnium peccatorum noverrit, loquitur tamen humano more, ad exprimendam eorum multitudinem, & fœditatem. *Cor meum dereliquit me.* Ex eorum consideratione animo defeci.

16. *Euge, euge.* in Hebr. est אַרְחַח *chach,* quæ est interjectio insultantis, & deridentis. S. Hieron. vertit, *qui mihi dicunt vah, vah,* quam vocem fuisse Judæorum deridentium Christum, in cruce pendentem, habemus ex Evangelio Matth. 27. 40.

PSALMUS XL.

O Rat pro iis, qui afflictis benefaciunt: queritur inde de fideis, & fraudulentis amicis: Allegorice Christus de Juda, & Judæis.

2. *Qui intelligit super egenum, & pauperem.* Qui cogitat de rebus pauperis, ut ejus misereatur.

3. *Non tradat eum in animam inimicorum.* In libidinem, & potestatem.

4. *Stratum ejus versasti.* Tu ipse DEUS instar officiosæ ancillæ sedulo curas, foves, solaris eum, qui alios fovit, & solatus fuit. August.

5. *Sana animam meam, a pecca-*

to, morbo animæ, quia peccavi tibi, pro: licet peccaverim tibi.

6. *Quando morietur,* sunt verba inimicorum David & Christi frequenter de morte ejus tractantium. *Peribit nomen ejus.* Ejus memoria cum ipso extinguetur.

7. *Etsi ingrediebatur,* Quilibet de inimicis meis. *Ut videret,* me docentem, vel conversantem, *vana loquebatur,* falsa referebat ad meam diffamationem. Aptari hæc possunt Judæi proditori, qui ingredie-

diebatur, & egrediebatur frequenter, tractaturus cum Scribis, & Pharisæis de Christi traditione.

9. *Verbum iniquum constituerunt, Decretum mortis adversum me. Nunquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat?* Nunquid auferent Christo potestatem resurgendi? vel, nonne qui in lectulo decumbit, non convalescet?

10. *Etenim homo pacis mea.* Is, cum quo vivebam pacifice, &

familiariter. *Qui edebat panes meos, meæ etiam mensæ particeps, mysteriorum etiam corporis, & sanguinis mei. Magnificavit super me supplantationem.* Magnas mihi struxit insidias.

11. *Resuscita me a mortuis.*

12. *Quoniam voluisti me. Dilexisti me.*

14. *Fiat, fiat.* Hebr. *Amen, Amen.* quod importat veritatis confirmationem.

PSALMUS *XLI.*

Incipit hic secundum Hebræos secundus Liber Psalmorum; hunc alii compositum putant a filiis Core, qui Babylonem abducti fuerunt, ut ibidem captivitatis tempore se consolarentur; Alii a Davide, quando persequente Saule desiderium suum iterum videndæ domus DEI expressit, datum vero fuisse filiis Core decantandum, tanquam precipuis inter Cantores; quibus plures Psalmi inscribuntur.

3. *Sitivit, desideravit, anima mea ad DEUM fortem vivum.* Non fontem, ut corrupte prius legebatur in Bibliis. Patet id ex Hebræo, nam *7x el*, DEUM fortem significat. *Ante faciem DEI.* In tabernaculo ante arcam. Anagogice, ad claram visionem DEI.

4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes.* Quotidie plorabam, hic meus erat quotidianus cibus. *Ubi est DEUS tuus?* Cur tantis malis te non eripit? nullius virtutis, & potestatis esse videtur.

5. *Effudi in me animam meam.* Indulsi dolori, & lacrymis. Sed

effusis lacrymis infusa sunt gaudia, quia scio, quod brevi rursus transibo in domum DEI, in, seu cum voce exultationis & Confessionis: quæ vox sonus est epulantis turbæ; Græce, & Chaldaice populi festa celebrantis. Anagogice, & Angelorum, & Sanctorum Alleluja.

6. *Quare tristis es anima mea? Quod festum cum aliis in atriis Domini celebrare non liceat? Conturbas me, mœrore affligis. Confiteor illi.* Iterum ab exilio redactus, cum cæteris laudabo eum, qui est salutaris vultus mei, Salvator meus.

7. Memor ero tui, & tuorum mirabilium, de terra Jordanis: i. e. quæ fecisti circa terram Jordani adjacentem, & circa Hermon, vel Hermoniim a monte modico, parvum illum montem in extremis finibus terræ sanctæ inter Orientalem, & Septentrionalem plagam, ubi Israëlitis mirabili potentia adfuiti, ut supremus Og, & Sehon Reges Amorrhæorum. Horum memor, simile auxilium a te expecto.

8. Abyssus abyssum invocat. Ut unus fluctus maris alterum trahit,

& quasi advocat; ita calamitas una alteram excipit, in voce cataractarum tuarum. Te jubente pandi cataractas calamitatum, e quibus continuo aliæ super alias in me prorumpunt. Ita Vatabl. *Omnia excelsa tua.* Imbres, & fulmina in me irruunt.

9. In die mandavit Dominus misericordiam. Græce, & Chald. mandabit, submittet mihi misericordiam suam; ut etiam morte jam tum lætatus canam canticum ejus, laudis, & gratiarum actionis.

PSALMUS XLII.

ORat, ne reliquorum impiorum pœnis involvatur, sed tabernaculo, & altari Domini restitatur. Præmittitur hic Psalmus Missæ, quia excitat desiderium sacrificandi læte, & decenter.

1. Discerne causam meam de gente non sancta: ne sinas me justum, & innocentem puniri cum impiis. Ab homine iniquo, & doloso, crudeli, & sine misericordia (ut insinuat textus Hebraicus) erue me.

2. Quare me repulisti? Ita agis, ac si me repulisses.

3. Emitte lucem tuam, favorem, & opem cœlestem. Et veritatem, fidelitatem tuam: imple, quæ promissisti. Ipsa, Lux, & veritas me deduxerunt, & adduxerunt. D. Hic-

ron. & Chald. ducent, & introducent: ponuntur enim præterita pro futuris more Prophetico, ad rei certitudinem indicandam. In montem sanctum tuum Sion, qui cœlestis Sionis figura est. Et in tabernacula tua. Pluralis pro singulari.

4. Introibo ad altare DEI, ad offerendum Sacrificium.

Qui lætificat juventutem meam. In quo omne gaudium meum constituo.

PSALMUS XLIII.

PSalmista narrat miracula, quæ DEUS olim pro populo suo est operatus. Queritur de calamitatibus, quibus obrutus est: meliorem statum sperat, atque enixis precibus ex illis eripi flagitat.

3. *Plantasti eos.* Patres nostros firmiter statuisti in terra Chanaan olim promissa, pulsus inde Chanaanæis.

5. *Mandas salutes Jacob.* Qui mandas Angelis tuis, ut salvent populum Jacob, seu Israël.

6. *Inimicos nostros ventilabimus.* in fugam agemus, cornu, in potestate a te nobis data.

9. *In DEO laudabimur: Gaudebimus, gloriabimur.*

10. *Nunc autem repulisti.* Incipit admiratio, & conquestio, quod tantis malis permittat DEUS atteri populum suum. *Non egredieris cum virtutibus nostris.* Non soles egredi amplius cum militibus, & exercitibus nostris ad protegendum nos,

11. *Avertisti nos retrorsum.* Fugere nos fecisti inimicos nostros, non insequi.

13. *Vendidisti populum tuam sine pretio:* Viliissimo pretio instar vilissimorum mancipiorum; ut factum tempore Antiochi. *Et non*

fuit multitudo (pretii) in commutationibus.

15. *In similitudinem gentibus, in parabolam, tanquam rem profusus detestandam. Commotionem capitis in populis.* Solent enim homines capita movere præ admiratione.

16. *Verecundia mea contra me est.* Totus perpetuo confundor.

19. *Non recessisti retro cor nostrum, non defecit a tuo cultu, & fide. Et declinasti semitas nostras, i. e. non declinasti, non permisisti nos declinare a lege tua.* Ita est in Hebr. & vertit S. Hieron. & explicat S. Chrysof.

23. *Propter te, in odium tui, (convenit hoc optime Sanctis martyribus, uti totus hic Psalmus) mortificamur tota die, morti tradimur, occidimur.*

25. *Humiliata est in pulvere anima nostra, usque in terram dejecta est vita nostra, adeo, ut conglutinatus adhæreat terræ venter noster. q. d. ad imum dejecti fumus, & pedibus conculcamur.*

PSALMUS XLIV.

Est carmen nuptiale Salomonis: sed in sensu mystico, specialiter a Spiritu S. intento, canit nuptias Christi, & Ecclesiæ.

1. *In finem pro iis, qui commutabuntur.* Ab idololatria scilicet ad fidem. Psalmus historicus est de Salomone, & filia Pharaonis, simul Propheticus de Christo & Ecclesia.

2. *Eruclavit ex imo pectore effudit cor meum, verbum bonum, laudes Christi, & Ecclesiæ: Dico ego opera mea Regi,* hæc mea carmina in laudem Christi Regis Regum decanto: Ita Basilus.

Lingua mea calamus Scribe &c. Spiritus S. qui auctor est hujus carminis, nec indiget intervallo temporis, ut me doceat.

3. *Speciosus forma præ filiis hominum.* Christus non tantum quoad Divinitatem sed etiam quoad humanitatem speciosus fuit. Habuit enim animam, & corpus pulcherrimum, & omni ex parte perfectum. *Diffusa est gratia in labiis tuis:* videlicet facundia, nam Joan. 7. *nunquam sic locutus est homo.*

4. *Accingere gladio tuo.* Verbo DEI, quo orbis totus Regno Christi subiectus est.

5. *Specie tua, & pulchritudine tua.* Non tam corporis, quam mentis, nimirum, sapientia tua, *intende,* seu intendes ad superandam hostium tuorum astutiam, *prosperè procede,* feliciter procedes, & re-

gna, seu regnabis, *propter veritatem,* promissorum fidelitatem, & mansuetudinem erga delinquentes, *justitiam,* qua unicuique tribuis secundum opera sua. *Deducet te mirabiliter dextra.* Potentia, fortitudo tua, ut alieno auxilio tibi opus non sit ad regnum tuum occupandum.

6. *Sagitta tua acuta.* Jacula gratiæ tuæ, infige in corda inimicorum Regis, inimicorum tuorum. Sic fiet, ut vulnerati, & devicti populi sub te cadant, tibi sponte se subdant. Euseb. Theodor. Basil.

7. *Virga directionis, virga regni tui.* Sceptrum regni tui est sceptrum æquitatis, rectitudinis, & justitiæ.

Propterea unxit te DEUS, Pater tuus oleo lætitiæ.

Quæres: quodnam hoc oleum? R. cum Basil. Cyril. August. esse gratiam unionis hypostaticæ, itemque habitualemente infusam Christo in incarnatione. *Præ consortibus tuis,* præ reliquis Sanctis omnibus, qui participes, & consortes sunt regni cœlestis.

9. *Myrrha lacryma est arbusculæ Arabicæ, Gutta seu stacte lacryma nempe, seu liquor myrrhæ,*

& casta, seu cinamomum: omnium virtutum gratissimi odores aspirant a vestimentis tuis: nempe ab humana natura, seu anima, & corpore. Hic enim est ille habitus serui, quem filius DEI induit, ad Philippens. 2. *A domibus eburneis, purissimis, & mundissimis visceribus B. Mariæ Virginis.*

10. *Filia Regum* supple, adsunt, *in honore tuo*, in aula tua, aut Gynecæo sponsæ tuæ. *Asiit Regina*, Ecclesia a dextris tuis. Tibi proxima, in loco summi honoris infra thronum tuum. *In vestitu deaurato, circumdata varietate.* In aurea chlamyde charitatis, amicta omni virtutum genere.

11. *Audi filia* S. Hieron. & August. id referunt ad primariam Ecclesiam: Sed Chaldæus ad Synagogam: unde vertit *audi congregatio Israël.* Quæ & quanta populo gentium obveniant bona; si tibi eadem cupis, *inclina aurem tuam.* Legi, & voluntati hujus Regis, Messæ, *obliviscere populum tuum,* dedisce veterem cultum, & cere-

monias, postquam enim veritas per Christum facta est, umbra & figura evanuit.

13. *Filia Tyri.* Mulieres Tyriz, quo nomine omnes gentes designantur, *in muneribus,* munera offerentes, *vultum tuum deprecabuntur,* Coram te supplices procumbent. Quo indicatur in Ecclesia potestas clavium, & Sacramentorum.

14. *Omnis gloria ejus filia Regis.* Primarius ornatus Ecclesiæ consistit in internis animæ virtutibus, *ab intus.* *In fimbriis aureis.* Ab interno illo decore promanat etiam quidam splendor in opera ejus externa, nempe ceremonias, & ritus sacros.

15. *Circum amicta varietatibus,* diversitate graduum, & statuum in Ecclesia.

17. *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii.* Loco Patriarcharum, & Prophetarum, nati sunt Apostoli, & viri Apostolici, qui virtutem Patriarcharum æquabunt, aut etiam superabunt.

PSALMUS XLV.

Gratiarum actio propter liberationem a periculis belli.

3. *Dum turbabitur terra.* Designantur motus, turbæ Provinciarum, bella, seditiones, regnorum subversiones. Nihil bonum timebimus, scientes omnipotentem esse adiutorem nostrum. *Et trans-*

ferentur montes in cor maris (in medium maris.) Est poetica maximæ turbationis descriptio.

4. *Sonnerunt & turbatae sunt aque eorum.* Misceantur, & impleantur licet Principum nationes bellis,

fame, peste: *Conturbati sunt conturbentur, transferanturque montes*: ipsi etiam Principes tremore concutiantur, & fugiant, idque *in fortitudine ejus*. Nos in DEO fiduciam nostram firmissime collocabimus.

5. *Fulminis impetus*. Alludit ad aquas Siloë, cujus aquæ quietæ, & leniter labentes significant pro amaritudinis abundantia, quæ turbabit impios, dandam Ecclesiæ abundantiam voluptatis, quæ eam lætificabit. *Sanctificavit tabernacu-*

lum suum altissimus. Ideo lætificat civitatem suam, quia eam elegit sibi in tabernaculum.

6. *Adjuvabit eam DEUS mane, diluculo*, prompte, opportuno tempore.

7. *Dedit vocem suam*. Imperium, & iustum suum, quo quasi tonitru percussit, & prosternit omnes gentes, Ecclesiæ inimicas.

11. *Vacate & videte*. Hieron. *cesate*. In pace, & animi tranquillitate prodigia DEI expendite, quæ fecit in gentium conversione, & populi sui protectione.

PSALMUS XLVI.

P *Salmista Nationes ad DEUM laudandum invitat, Mystice Ecclesia applaudit Christo ascendenti.*

2. *Omnes gentes, Universæ tribus Israël, plaudite manibus, gestu lætitiæ ostendite.*

3. *Quoniam Dominus terribilis, scil. hostibus nostris.*

4. *Subiecit populos nobis, Chanaanos, & Amorrhæos, aliosque, qui habitant in terra promissionis.*

5. *Elegit nobis &c.* Speciem, seu pulchritudinem eximiam populi Jacob, quem dilexit, elegit sibi in hæreditatem suam: i. e. adlegit in Ecclesiam.

6. *Ascendit DEUS in jubilatione.* Hebræi exponunt de arca hume-

ris Levitarum in altum levata cantantibus tubis Sacerdotibus. Nos de Christo in jubilatione Patrum & angelorum ex limbo ad cælum ascendente.

9. *DEUS sedet super sedem sanctam suam.* Super propitiatorio; Vel Christus in cælo ad dexteram Patris.

10. *Principes populorum congregati sunt cum DEO Abraham.* Hebr. *Adjunxerunt se populo DEI Abraham* in unitatem fidei.

Dii fortes terræ vehementer elevati sunt. Hebræum *elobim* in plurali sæpe pro singulari DEO sumitur.

PSALMUS XLVII.

Canit Urbis Jerosolymæ (*Allegorice Ecclesiæ Christi*) magnificentiam, felicitatem, nobilissimasque victorias.

1. *Psalms Cantici i. e. elegantissimus, filiis Core traditus, secunda Sabbathi, seu hebdomadæ, seu feria altera post Dominicam nostram canendus.*

3. *Mons Sion.* Ubi erat templum Domini, fundatur exultatione, maximo cum gaudio *universæ terræ, latera Aquilonis, sive Aquilonem versus est Civitas Regis magni, Salem dicta.*

4. *DEUS in domibus ejus cognoscetur.* Cognoscetur DEUS habitare in Jerusalem, eamque defendere contra vim hostium. Christus in templo cognitus a Simeone, & Anna Prophetissa.

6. *Ipsi videntes sic admirati sunt.* Vim scil. numinis pro civitate sancta contra ipsos pugnantis.

8. *In spiritu vehementi conteret naves Tharsis, sicut valido ventorum impetu conterere soles naves Tharsis, seu maris; ita contrivisti Syros, & Assyrios impetu viæ tuæ.* Theodoret. Quamvis etiam dici possit contritas naves eorum, qui adversus Josaphat trans mare advecti sunt 2. Paralip. 20.

9. *Sicut audivimus, sic vidimus.* Ut ab Isaia prædictum, ita implementum vidimus. *Fundavit eam in æter-*

num. Prophetice dictum de Ecclesia. Hinc August. Si ergo DEUS eam fundavit in æternum, quid timeamus, ne cadat firmamentum? Audivimus DEI promissa per Prophetas, vidimus impleta non interrena Jerusalem, quæ destructa est, sed in Ecclesia. Audivit in promissionibus, vidit in exhibitionibus. Audivit in Prophetis, videt in Evangelio.

17. *Secundum nomen tuum DEUS, quo vocaris optimus maximus &c. Sic & laus tua merito celebratur usque in fines terræ, cum ipsa præstes, quod nomine præfers.*

12. *Exultent filia Judæ.* Opida, & castella Judææ, quorum Mater quodammodo erat Jerusalem, eorum metropolis.

13. *Circumdate Sion.* Videtur insultare hostibus, q. d. cingite rursus copiis vestris Jerusalem: & robur, quod in turribus ejus deprehenderitis, audacter narrate vestratibus.

14. *Ponite corda vestra in virtute ejus.* Diligenter expendite robur, & munitionem urbis, & distribuite domos ejus, quasi jam captæ; solent enim superbi hostes spolia obsessarum urbium quasi jam captarum inter se præpropere sorte partiri.

PSALMUS XLVIII.

ARgumentum est adhortatio ad contemptum seculi.

3. *Quique terrigena & filii hominum.* Per terrigenas plebei, & ignobiles, per filios hominum nobiles designantur; unde subditur: *Simul in unum dives, & pauper.*

4. *Os meum loquetur sapientiam.* Tradam vobis præcepta solidæ sapientiæ, & prudentiæ.

5. *Inclinabo in parabolam aurem meam:* Ad hanc doctrinam, quæ obscura est, & rem totam aperiam in psalterio.

6. *Cur timebo?* Quid est, quod me timere faciet, ob diem, vel in die mala iudicii. Respondet: *Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Malitia, & peccatum ultimum, in quo impænitens ex hac vita discedam. E contrario, si aut in innocentia, aut post lapsum in pænitentia mortuus fuero, non est cur timeam diem illum.

8. *Frater non redimit, redimet homo?* Si frater fratrem ex angustiis illius diei eripere non potest, quanto minus quisvis alius homo, cui non æque charus sis? *Non dabit DEO placationem suam.* Nemo dabit pro se quidquam, quo DEUM placatum reddat, ne mortem immitrat.

9. *Et laborabit in æternum.* Nulum premium dare poterit, ut sinatur hic in terra laborare perpetuo.

11. *Non videbit interitum.* Pro: nec videat, nec gustet mortem, nullis enim thesauris vel hostiis DEO oblati evadet moriendi necessitatem. *Maxime cum viderit sapientes, justos, pios quosque morientes,* qui tamen, si ulli, videbantur immortalitate digni.

12. *Vocaverunt nomina sua in terris.* Per nomina, quæ terris aut urbibus dederunt (ut Alexandria, ab Alexandro, Roma a Romulo) perpetuitatem mercari voluerunt.

13. *Homo cum in honore esset, non intellexit.* Si homo conditionis suæ dignitatem agnosceret, nunquam se adeo demitteret, ut viles, terrenasque res tanti æstimaret. *Comparatus est jumentis insipientibus.* Per mores belluinos, præsentia tantum, & quæ sub sensu cadunt considerans.

14. *Hæc via illorum.* Hæc ratio vivendi impiorum divitum, scandalum ipsis ducet eos in ruinam, & perditionem. *Postea in ore suo complacent sibi, gloriantes, & de hoc ipso se iactantes.*

15. *Sicut oves in inferno positi sunt,* stolidæ, brutæ gregatim ad macellum currentes: ita illi ultero infernum maximo numero incurrun; ibi mors æterna depascet eos.

Et dominabuntur eorum gusti in ætæno. Quibus in hac vita domi-

nabantur impii, ubi clarum mane futuræ vitæ illuxerit, vice versa iusti illorum dominabuntur. *Auxilium eorum veterascet.* Gloria, & robur eorum deficiet, & peribit.

18. *Non sumet omnia.* Hebrais-

mus, pro: nihil ex omnibus sumet, seu auferet secum.

20. *Introibit usque in progenies Patrum suorum.* Ibit impius ad progenitores suos in infernum, quos in sceleribus imitatus est.

PSALMUS XLIX.

CAnit Christum Judicem in extremo iudicio salvaturum electos suos, non ob victimas pecudum, sed ob animi innocentiam.

1. *Psalms Asaph.* Hic fuit Sanctus Propheta, & nobilis musicus. An vero Psalmos composuerit, aut compositos a Davide duntaxat cecinerit, non omnino certum est.

DEUS Deorum, Iudicum, & Principum, locutus est Evangelicam legem, & vocavit terram per suos Ministros, & Apostolos, omnes gentes.

2. *Ex Sion species decoris ejus.* Ibi docuit, & in doctrinæ confirmationem Spiritum S. misit super Apostolos.

3. *DEUS* manifeste veniet, non ut in primo adventu obscure, & humiliter, sed cum gloria, & maiestate.

Ignis in conspectu ejus exardescet. Hoc dicitur de igne conflagrationis, qui antecedit adventum Iudicis. *Et tempestas valida*, scil. ex commotione omnium elementorum.

4. *Advocabit Cælum de sursum.* Quia angeli cum eo descendent

ad iudicium. *Et terram*, quia ad præceptum ejus mortui de terra resurgent. *Discernere populum suum.* Tunc enim discernentur pii ab impiis, sicut segregantur oves ab hædis.

5. *Congregate illi.* Est apostrophe ad angelos, qui jubentur fideles iudicio sistere, qui ordinant testamentum ejus, qui exacte observarunt legem DEI.

8. *Non in Sacrificiis tuis arguam te.* Non arguam te ob neglectum Sacrificiorum legalium.

11. *Pulchritudo agri mecum est.* Quia fiebant oblationes in lege de frugibus.

14. *Immola DEO Sacrificium laudis.* Cum taurorum Sacrificiis opus non habeam, cura, ut sinceram laudem, & gratiarum actionem mihi offeras.

20. *Adversus filium matris tuæ, adversus Catholicum Ecclesiæ Matris tuæ filium, ponebas scandalum,*
præ-

præbebas occasionem ruinæ, verbis tuis malis, & factis.

21. *Statuam contra faciem tuam, quæ gefisti, cogam te agnoscere in iudicio.*

23. *Sacrificium laudis* Scil. Eucharistia, *honorificabit me.* Si præmissa debita pœnitentia suscipiatur, & administretur.

PSALMUS L.

Poenitens Rex David adulterium, & homicidium sibi remitti postulat.

4. *Amplius lava me ab iniquitate mea.* Abluisti mea culpa, & pœna mortis. 2. Reg. 12. Sed restant adhuc aliæ pœnæ peccati, aliique effectus, & reliquiæ, ab his etiam libera me.

6. *Tibi soli peccavi, quamvis etiam alios læserim, te tamen solum iudicem, & vindicem timeo. Ut iustificeris:* Refert ad superiora. *Miserere mei, & amplius lava me:* etsi gravissime in te peccaverim: rogo tamen, parcere mihi digneris, & quæ olim promisisti, implere ne graveris: sic enim fiet, *ut iustificeris in sermonibus tuis.* i. e. ut agnoscaris, & declareris verax in promissis tuis.

7. *In iniquitatibus conceptus sum.* Hebr. *in iniquitate, & peccato.* Scil. originali, quod aliorum deinceps actualium origo, & caput est.

8. *Incerta, & occulta, ut, ortum Messia ex semine meo, aliaque maxima mysteria manifestasti mihi, tanquam amico.*

9. *Asperges me hyssopo, loquitur de mundatione spirituali ad mo-*

dum emundationis corporalis: quia emundatio leprosi, & immundi ex contactu cadaveris fiebat cum hyssopo, ut habetur in Levitic. *Lavabis me, aqua munda, quæ est gratia.*

10. *Exultabunt ossa humiliata.* Ego totus nunc afflictus, exultabo Domino.

12. *Spiritum rectum innova in visceribus meis.* S. Hieron. vertit *stabilem*, seu firmum in bono, & contra omnes tentationes fortem.

14. *Spiritu principali, seu gubernativo, & magnanimo, qualis Principem decet.*

16. *Libera me de sanguinibus.* A voce sanguinis Uriæ, qui clamat contra me, & a iustitia tua vindictam postulat.

17. *Domine labia mea aperies.* Quia per se non sufficiunt ad delenda peccata sine cordis contritione.

20. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion.* Ne propter mea scelera patiatur quidpiam adversi Urbs sancta. Allegorice, Ecclesia.

PSALMUS LI.

D*avid propheticè increpat Doeg, & alios calumniatores. Sic & Christus Judam, & quemvis peccatorem Apostatam increpans, exitium eis, sibi vero & affeclis suis salutem vaticinatur.*

2. *Cum venit Doeg Idumeus. Occasione illius prodicionis scriptus est hic Psalmus.*

3. *Quid gloriaris in malitia. Gloriabatur Doeg, quod accusatione sua perdidisset Sacerdotem Domini, & omnem familiam ejus. Qui potens es in iniquitate. Qui potentia, qua vales apud Saul, abuteris.*

5. *Verba precipitationis, perniciofa, quibus totam familiam illam Sacerdotalem precipitares in exitium.*

7. *Emigrabit te. Hebraismus, pro, emigrare te faciet. Radicem tuam, progeniem, familiam, opes, & potentiam tuam, funditus te excinder.*

9. *Prevaluit in vanitate sua, per dolos, & scelera roboravit se ad tempus contra innocentes.*

10. *Ego autem sicut oliva fructifera. Doeg eradicabitur, ego autem similis ero virenti, & florenti olivæ. In domo DEI, in Ecclesia.*

11. *Quia fecisti, mecum misericordiam, & cum Doeg vindictam.*

PSALMUS LII.

H*ic Psalmus proxfus idem est cum XIII. præter v. 1. & 6.*

1. *Masleth videtur esse instrumentum mulicum, cui Psalmus sic associandus.*

6. *DEUS dissipavit ossa eorum, i. e.*

vires omnes, & robur hypocritarum, qui turpi adulatione solis hominibus, maxime potentioribus, non item DEO placere student.

PSALMUS LIII.

D*avid contra Ziphæos, Christus, & Ecclesia DEI opem contra ad-versarios implorat.*

5. *Quoniam alieni (ita vocat Ziphæos) insurrexerunt in me, volentes me prodere, & in hoc alienati sunt,*

quamvis de tribu mea sint: Es fortes quaesierunt animam meam, Saul, & exercitus ejus.

7. *Averte mala inimicis meis, averte a me mala, ab inimicis contra me cogitata, & converte in capi-*

ta eorum. Et in veritate tua disperde illos, sicut veraciter promissisti conservare innocentiam meam.

PSALMUS LIV.

Propheta DEUM rogat, ut se ab inimicis servet. Christus patiens contra Judam, & Apostatas, aut Judæos queritur.

3. *In exercitatione mea.* In afflictione, qua vehementer exerceor per impios, inquit August. qui addit, omnem malum ideo vivere, ut aut corrigatur, aut ut per eum bonus exerceatur.

6. *Et contexerunt me tenebrae,* irruit in me horror, & tremor, qualis esse solet in tenebris. Allegorice hæc Christo conveniunt, in horto agonizanti.

7. *Et volabo.* Hieron, *ut volem in locum, ubi tutus requiescam.* Tropologice pennæ columbarum sunt gratiæ Spiritus S. quibus à creaturis avellimur in solitudinem.

10. *Præcipita Domine,* quomodo autem eos præcipitari velit, statim addidit: *divide linguas eorum,* scinde eos in diversas sententias.

11. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas.* Aliqui in Ceila tam maligni erant, ut discurrerent super muros, ad videndum, ne David exiret, donec Saul cum exercitu suo adveniret.

12. *Non defecit in plateis ejus usura.* Quia in Ceila erant publici aliqui usurarii, & fraudulentii mercatores.

14. *Tu vero homo unanims.* O

Achitophel! inquit Chaldaus, insurgis quoque in me; homo unanims, unius mecum animi, mihi dilectissimus. Dux meus, primarius Consiliarius.

15. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos,* qui suaviter mihi convivebas. Hoc Judæ Eucharistiam sumentis congruit. *In domo DEI ambulavimus.* In rebus sacris, & profanis conjunctissimi eramus.

16. *Veniat mors super illos,* prædicit pœnam: digni sunt, ut veniat super illos mors. *Et descendant in infernum viventes,* sicut Core, & complices ejus numer. 16. eo quod ingrati contra Moysen rebellaverint: ita fecerunt habitatores Ceila Davidi.

20. *Non est illis commutatio de peccato ad pœnitentiam,* quia obstinati sunt.

22. *Molliti sunt sermones ejus super oscum.* Quia in præsentia Davidis loquebantur mirabilia, & pacifica, in occulto tractabant contraria. Sic Judas blando osculo Christum tradidit.

22. *Facta super Dominum curam tuam.* Hic David se ipsum alloquitur.

23. Non dabit in aeternum fluctuationem iusto. Et si ad tempus eum commoveri ad verbera patiatur, tamen tranquillitatem ei restituet.

24. Viri sanguinum. Homicidæ, & sanguinarii, non dimidiabunt dies

suos. Non pervenient ad dimidium spatium ætatis, ad quod spectata naturali eorum complexione perventuri fuissent; sed præmatura morte abripiuntur. Exemplo sunt Saul, Absolon, Achitophel.

PSALMUS LV.

David fugiens Saulem, cum esset apud Allophylos, id est, alienigenas in Geth. 1. Reg. 21. orat liberari a persecutione Saulis.

4. Ab altitudine dei timebo. Fugitivi, qualis erat David, magis timeant diem, quam noctem, ne Sol supra horizontem ascendens novum periculum secum trahat.

5. In DEO laudabo sermones meos. Cum laude prædicabo sermones DEI ad me pertinentes, quibus promisit se mihi exhibiturum suam misericordiam. Non timebo, quid faciet mihi caro, homo carnalis, mortalis, & infirmus.

7. Inhabitabant, mecum simul habitabunt tanquam amici, & interim abscondent, dolos & rethnas in me machinantes. Cakanaum meum observabunt, egressus, & vestigia mea, quo irem, quid facerem. Sicut sustinuerunt animam meam: si-

cut sperarunt animam (vitam) meam mihi eripere.

8. Pro nihilo salvos facies illos? Interrogative, q. d. non decet iustitiam tuam, ut adversarios meos, qui nihil boni, sed multa mala egerunt, salves.

12. In me sunt DEUS vota tua. In intimis præcordiis: apud me conservantur, ut non excidant vota tua, id est promissiones a me tibi factæ. Que reddam laudationes tibi, quæ vota continent laudationes, & gratiarum actiones a me assidue tibi concinendas.

13. Ut placeam - - in lumine virtutum, quamdiu præsentis vitæ luce fruam. Allegorice in lumine fidei, anagogice in lumine gloriæ.

PSALMUS LVI.

David periculo defunctus promittit, laudes DEI apud omnes nationes se celebraturum.

2. In umbra alarum tuarum, sicut pullus sub alis Matris suæ latitat, ne

ne rapiatur a milvo. *Donc transeat iniquitas, iniquorum hominum conatus, & studia contra me.*

5. *In medio catulorum Leonum, Saulis, & militum ejus, dormivi conturbatus, inter quos præ nimio timore plenam requiem nunquam habui. Dentes eorum arma, & sagittæ, verba eorum aculeata, detractoria, & virulenta.*

7. *Incurvaverunt animam meam, humiliaverunt, depresserunt me. Eoderunt - - foveam, & inciderunt in eam.* Nam Saul incautus dum me persequitur, non semel incidit in manus meas 1. Reg. 24.

9. *Exurge gloria mea, gloriosa laus, gloriosum canticum meum; est prosopopœia.*

PSALMUS LVII.

P*Rædicit Saulem, & ejus adulatores perdendos. Allegorice Christus contra impios queritur.*

2. *Si vere utique justitiam loquimini. Si justitiam loqui vultis, recte judicate, non verbis tantum, sed opere ostendite.*

3. *Justitias manus vestrae concinnant, tam apte componunt, ut iniquitatem pro æquitate venditis.*

4. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, in prima infantia a virtute ad vitium deflexerunt.*

5. *Furor illis secundum similitudinem serpentis. Fiunt sicut serpentes, qui nunquam mansuescunt.*

6. *Quæ non exaudiet vocem incantantis, maxime ejus aspidis, quæ palammis vocatur, quam August. Theodoret. & Evthym. dicunt, alteram aurem terræ affigere (quid quid sit de veritate; nam David similitudinem duxit a communi opinione) alteram cauda obdurare, ne audiat carmen magi incan-*

tantis sapienter, in arte hac exercitissimi, atque ita mansuescat, & virus ponat.

7. *DEUS conteret dentes eorum. Quæ maneat persecutores pœnæ, describit variis similitudinibus, catulorum Leonum, quorum dentes molares confringuntur; aquæ decurrentis, cujus nulla manet memoria; ceræ liquecentis, arcus intenti, sed sagittis contractis.*

9. *Supercecidit ignis Divinae ultionis, & non viderunt Solem, subito e vivis erepti sunt, & lucis usura privati. S. Hieron. vertit: quasi abortivum mulieris, quod non vidit Solem.*

10. *Priusquam intelligerent spinæ vestrae rhamnum, priusquam tenuiores spinæ affecuta sint magnitudinem rhamni, & ejus duritiam. Rhamnus est major spina, quæ fere speciem arboris gerit. Est proverbium, significatque impios*

etate adhuc immatura, dum nil de morte cogitant, esse tollendos.

11. *Letabitur iustus non cupidine vindictæ, aut perditione hostium, sed amore, & zelo justitiæ.*

Manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Tam copiosam refert de prostratis victoriam, ut, si lubeat, manus suas lavare possit in sanguine occisorum.

PSALMUS LVIII.

David DEI opem implorat. Christus a Judæis captus suam, suorumque liberationem postulat.

4. *Ceperunt animam meam. Captivum me detinent, obsidentes domum meam.*

5. *Neque iniquitas mea. Hic allegat suam innocentiam. Neque iniquitas mea peccando contra proximum; neque peccatum meum, peccando contra DEUM meruerunt istam persecutionem. Sine iniquitate cucurri: Cursum præsentis vitæ, & direxi opera mea ad finem debitum.*

6. *Intende ad visitandas omnes gentes, ad puniendas, judicandas, & ultionem de iis sumendam. Vocat autem gentes homines feros, & impios. Non miserearis, prophetantis, non optantis est.*

7. *Convertentur ad vesperam. Satellites enim Saulis venerunt vesperare ad custodiendam Domum David de nocte. Famem patientur ut canes. Magno desiderio, instar canum famelicorum quærent Davidem occidere. Et circuitibus civitatem. Alii ex militibus currebant per vicos, lustrabant omnia, ne manus illorum evaderet.*

8. *Loquentur in ore suo. Submis-*

sa voce. *Gladius in labiis eorum, de David interficiendo. Quoniam (inquiunt) quis audivit, nemo est qui nos audiat, aut insidias Davidi indicando impediatur.*

10. *Fortitudinem meam ad te custodiam. Tibi acceptam feram fortitudinem meam, qua inimicis meis superior evadam.*

12. *Ne occidas eos. Sed serva eos ad vitam miseram, ut langueant, & diu portent tuum iudicium. Ne quando obliviscantur populi mei: Mihi subjecti, vel subjiciendi, obliviscantur justitiæ, & vindictæ divinæ, qua punis impios. Disperge illos. Hoc impletum est in monte Gelboë, quando coram Philistæis cœperunt per diversas vias fugere. Et hodie dum in Judæorum reliquiis impletur.*

13. *Delictum oris eorum. Propter delictum, quo mihi mortem minati sunt. Allegorice propter voces crucifige, crucifige, & horrenda maledicta in Christum.*

16. *Ipsi dispergentur ad manducandum: More mendicorum panem ostium quærentium.*

PSALMUS LIX.

David cum populo suo auxilium DEI petit contra Idumæos, & alios hostes. Allegorice Christus cum Apostolis obsecrat DEI regnum dilatari.

2. *Cum succendit Mesopotamiam.* Historia refertur 2. Reg. 8. Non legitur quidem in libris Regum, quod David succenderit Mesopotamiam & Sobal; sed tantum quod ceperit. Caterum non repugnat, quin utrumque fieri potuerit, licet in libris Regum non exprimatur.

3. *Repulisti nos.* Quasi Paterna cura, & protectione indignos. *Destruxisti nos*, permittens nos opprimi, & affigi a Philistæis Idumæis &c. *Et misertus es nobis* postea tamen nobis pœnitentibus placatus es.

4. *Commovisti terram.* Concurbari permixisti habitantes in terra nostra ab adversariis.

5. *Potasti nos vino compunctionis.* Hieron. habet: vino mœroris, quod est compunctio de peccatis.

6. *Dedisti metuentibus te significationem.* Respectu temporis futuri. *Ut fugiant a facie arcus tuæ justitiæ,* quæ extenta est ad percutiendum peccantes. Christianis datum est signum crucis, ut iram divinam effugiant.

8. *DEUS locutus est in Sancto: e Sanctuario, seu e propitiatorio, latabor* i. e. tanquam propriam hæreditatem dimetiar, & distribuam

subditis meis terras illas, quas occupavit Ichobeth filius Saul, scilicet Sichiman seu terram Samariæ, in qua erat Sichem. Et *Convallem tabernaculorum* Hebr. *Socoth*, in quo Jacob olim sua tabernacula fixerat Gen. 33.

6. *Meus est Galaad, & meus est Manasses.* Pergit David enumerare præcipuas regni sui partes, hæc duæ erant trans Jordanem. *Ephraim fortitudo capitis mei, Regni mei. Juda Rex meus.* Custos, & defensor regni mei. Iste etiam duæ tribus fuerunt fortiores, & bellicosiores aliis. Ideoque fuerunt sitæ in extremitatibus regni; tribus Ephraim in extremitate aquilonari, & tribus Juda in australi.

10. *Moab olla spei meæ:* Aliqui ex Hebræi vertunt, *Lebes lotionis meæ.* Sic Aquila; qua Metaphora significari dicunt subigendos esse Moabitas adeo, ut ad vilissima ministeria adigantur. Alii volunt vocari *ollam spei*, quod Regio esset uber, & abundans, q. d. Regio Moab mihi jam subiecta est inftar ollæ plenæ carnibus, in cujus abundantia, & ubertate sperare possum.

In Idumæam extendam calcamentum meum. In signum aditæ possessio-

fectionis, & devictæ terræ illius, quam calceis, & pedibus meis calcabo, quasi mihi subjectam.

11. *Quis deducet me usque in Idumeam?* Quo duce, quo auxiliante ingredi potero victor, in hujus Provinciæ civitates munitas.

12. *Nonne Tu DEUS? qui repu-*

listi nos, longo tempore tuo favore destitutos esse voluisti. Et non egredieris DEUS? Lyranus vult interrogative, ut sensus sit: imo tu egredieris nobiscum ad bellum.

14. *In DEO faciemus virtutem.* Divino auxilio protecti hostes fortiter superabimus.

PSALMUS LX.

David postulat restitutionem ab exilio, longam vitam, & felix regimen. Allegorice Christus vaticinatur suum regnum fore perpetuum.

3. *A finibus terræ ad te clamavi.* Ab extremis terris, in quibus ob rebellionem filii Absolon dego, procul a Patria, throno meo, & sanctuario.

6. *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.* Totam Chanaanitidem, a qua nunc exulo, dedisti mihi, meisque quasi hereditariam possessionem. Cælum quoque in venturo sæculo.

7. *Dies super dies Regis adjicies.* Hæc Davidi non conveniunt: cum ordinariam hominum ætatem non excefferit. Unde ad Christum referenda sunt, qui a DEO, & immortalitate, & regno immortalitatis donatus fuit.

8. *Misericordiam, & veritatem ejus, quis requiret? Quis implorabit frustra, ita ut non obtineat.*

PSALMUS LXI.

In uno DEO sperandum, non in hominibus, vel opibus terrenis.

4. *Interficitis universi vos? Quo usque quæritis me interficere? Tanquam parieti inclinato ad ruinam, & macerie depulsa e loco suo, & libella, jam proclivi ad casum. Ita infirmus, & ruinæ proximus ego sum, in quem tanto furore incurritis.*

5. *Pretium meum cogitaverunt repellere.* Id moliantur, ut privent me pretio laborum meorum, vel Davidem regno, vel justum vitam æterna. *Cucurri in siti* Græcum verti potest: *cucurrerunt*, me persequendo usque ad contrahendam sitim.

7. *Non emigrabo. Non movebor de statu meo, non vacillabo.*

10. *Mendaces filii hominum in stateris. Omnia eorum studia, & labores, non sunt, nisi fraus, mendacium, & vanitas.*

12. *Semel locutus est DEUS. In monti Sinai. Inde duo hac audiui: Eum potentissimum esse ad vindicandas injurias, & benignissimum in pios.*

PSALMUS LXII.

David in deserto aspirat ad tabernaculum, mystice ad Christum, per quem hostilium interitum, sibi salutem propheticè precatur.

Psalmus David cum esset in deserto Idumæa 1. Reg. 25. Videtur istud desertum fuisse in tribu Juda, sed versus Idumæam.

2. *Ad te de luce vigilo. Summo mane ad laudes tuas conurgo. Sitivit in te anima mea, summo desiderio in te fertur. Quam multipliciter tibi caro mea, quam plurimis modis, magnopere, & ardentè sitit tibi, seu ad te caro mea. i. e. corpus meum. Seu totus, & ex toto desiderio, ut nempe in patria, & in templo tuo cum universo populo DEI laudem te, & fruatur te.*

3. *In terra deserta, in hoc loco solitudinis. Sic in sancto apparuit tibi, perinde ac si essem in Sanctuario, sic te mihi præsentem statuo, colo, adoro.*

4. *Quoniam melior est misericordia tua super vitas. Melior quam vita quæcunque corporalis quantumcunque felix, longa, & deliciosa.*

6. *Sicut adipe, & pinguedine &c. Adeps, & pinguedo symbola sunt gratiæ, & consolationum divinarum. Gratia tua repleatur anima mea.*

7. *Si memor fui tui &c. Cogitans de tua bonitate non solum de die, sed etiam de nocte.*

9. *Adhæsit anima mea post te, ferventi charitate, quali philtro, vel poculo amatorio me totum rapuisti.*

10. *Introibunt in inferiora terræ. In sepulchrum, aut etiam infernum. Partes vulpium erunt: corpora eorum insépulta vulpibus, & aliis feris cedent in prædam.*

12. *Rex vero latabitur in DEO: Ego scil. David, allegoricè Christus. Laudabuntur omnes, gloriabuntur, vel laudabuntur a DEO iudice, qui jurant in eo, qui eum verum DEUM agnoscunt, & colunt.*

PSALMUS LXIII.

David, allegorice Christus, contra insidias, & calumnias implorat DEI opem, vaticinans suis hostibus vindictam a DEO.

4. *Intenderunt arcum rem amaram.* Arcum, qui ejaculatur sagittas mortiferas, veneno illitas. Talis est lingua calumniatorum, quæ verba vibrat amarissima, & lethifera.

6. *Subito sagittabunt eum, de improviso, & non timebunt,* quia nondum videbant DEI vindictam super se venturam. *Firmaverunt sibi sermonem nequam.* Consilium suum nefarium pertinaciter confirmare statuerunt. *Narraverunt,* inter se susurraverunt, ut absconderent laqueos.

7. *Scrutati sunt iniquitates,* vestigarunt vias iniquas nocendi; *defecerunt scrutantes scrutatio,* excogitando & quærendo dolosas artes fatigati sunt, & sine suo frustrati. *Accedet homo ad cor altum,* machinabitur profunda, & occulta consilia, 8. *Exaltabitur DEUS,* dissipando consilia eorum.

Sagitta parvulorum facta sunt plagæ eorum, Calumniæ impiorum factæ sunt imbecilles, sicut parvulorum plagæ, imbelli manu inflictæ.

PSALMUS LXIV.

David & Synagoga DEUM laudat ob beneficia; Allegorice Ecclesia cum Christo laudat DEUM pro pace, & bonorum omnium copia collata per Christum.

1. *Canticum Jeremia, & Ezechie- lis,* forte super hunc Psalmum populo *transmigrationis* consolationem dederunt: quia hic Psalmus videtur esse de reditu ex captivitate, quem hi duo Prophetæ prædixerant.

2. *Te decet hymnus DEUS in Sion:* Tibi gratus & acceptus est hymnus, qui canitur in Sion. In Ecclesia.

3. *Ad te omnis caro veniet,* vocatio gentium insinuat,

4. *Verba iniquorum prævaluerunt.* Injusta facta; verba pro rebus in Scriptura passim accipiuntur.

6. *Mirabile in æquitate.* Ecclesia enim & sancta est, & plena justitia, æquitate & Religione.

7. *Præparans montes.* In usum hominum, & bestiarum, cum scilicet vestis eos herbis, arboribus, fecundas metallis.

8. *Qui conturbas profundum maris.* Cum tibi placet, tempestates in mari excitas,

9. *Exitus matutini, & vespere delectabis.* Oblationes Sacrificii matutini, & vespertini delectabiles facies fidelibus tuis.

10. *Visitasti terram, & inebriasti eam.* Pluviis tunc eam fecundando. Loquitur de futuro permotum præteriti propter certitudinem prophetiæ. *Multiplicasti locupletare eam,* divitiis naturalibus, quæ ex fertilitate terræ nascuntur. *Flumen DEI repletum est aquis Jordanis,* qui dicitur fluvius DEI, quia ad ingressum arcæ DEI nudatus fuit ejus alveus Josue 3. & in eo baptizatus est Christus DEUS, & homo.

Parasti cibum illorum. Prout enim fluvii hujus majores, & minores sunt aquæ, magis, aut minus fecundatur terra, ut narrant, quia ea loca incoluerunt.

11. *Rivos ejus inebrias.* In Hebræo: *fulcos ejus,* nimirum in agris ad fertilitatem humectando eos.

In stillicidiis ejus. Pluviis de cælo stillantibus, *latabitur germinans:* terra.

12. *Benedices coronæ anni.* Ex benignitate tua benedices circulo anni, dando rores, pluvias, & calores prout expedit fecundationi terræ. *Pinguescunt speciosa deserti.* Proferendo sine hominis cultura pascua animalibus nutriendis. *Exultatione colles accingentur,* metaphora: herbis virentibus abundabunt.

14. *Induti sunt arietes ovium.* In hoc designatur abundantia lanarum, quæ sunt indumenta ovium, & arietum.

PSALMUS XLV.

Jubilat Israël, Allegorice Ecclesia Christi se liberatam a tyrannis.

3. *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Propter potentiam tuam splendorem inimici tui simulabunt se esse nominis tui cultores.

6. *Qui convertit mare (rubrum) in aridum.* Cum Israëlitis transirent Exodi 14. *In flumine (Jordanis) pertransibunt pede,* cum arca per illud duceretur Josue 3.

7. *Qui exasperant.* Qui DEUM peccatis irritant, non exalcentur in semetipsis. Non superbiant, nec cri-

stas erigant; Nam DEUS deprimet eos.

9. *qui posuit animam meam ad vitam.* Cum periclitarer de vita, hanc mihi DEUS conservavit; vel me prædestinavit ad vitam.

11. *Induxisti nos in laqueum.* Permisisti nos variis laqueis calamitatum constringi.

12. *Imposuit homines super capita nostra.* Exactores Pharaonis, qui imponebant nobis onera nimis gravia,

Transi-

Transivimus per ignem & aquam.
 Proverbialis locutio: contrariis
 malis per vices vexati sumus. *Et*
eduxisti nos in refrigerium: Ex ser-
 vitute in libertatem, in terram la-
 cte, & melle manantem.

13. *Reddam tibi vota mea, qua*
distinxerunt, distincte, & a propo-
 sito emiserunt *labia mea.*

17. *Exaltavi sub lingua mea, gau-*
dium, & dulcedinem sensi in cor-
 de, dum laudarem te ore meo.

18. *Iniquitatem si aspexi in corde*
meo, non exaudiet Dominus. Si co-
 gitavi iniquitatem facere, si ma-
 chinatus sum aliquid mali in cor-
 de meo, non exaudiat me Domi-
 nus. Non est autem sensus: si
 mihi conscius sum alicujus pecca-
 ti, non exaudiet me Dominus:
 ita enim publicanum non exaudi-
 visset dicentem: DEUS propitius
 esto mihi peccatori.

PSALMUS LXVI.

DEUM orat, ut per adventum Messiae omnes gentes sentiant
 Divinam misericordiam & salutem.

2. DEUS misereatur nostri &c. Hic
 versiculus desumptus videtur ex
 Num. 6. cap. eaque erat solemnis
 formula, qua Sacerdotes populo
 benedicebant. *Illuminet vultum*
suum super nos: hilarem, propitium,
 & liberalem se nobis exhibeat.

7. *Terra dedit fructum suum.* Scil.
 Christum ex Maria terra Virgine
 prognatum inquit S. Hieron. &
 Evthym. & cum Christo, ac per
 Christum immensam Sanctorum
 hominum messem.

PSALMUS LXVII.

Difficilis, & obscurus est hic Psalmus ob metaphoras, & Poë-
 ticas descriptiones. Continet carmen triumphale de victoriis
 Hebraeorum. Allegorice, & magis ex mente Spiritus Sancti de
 victoriis, & triumphis Ecclesiae Christi, quos orat continuari a
 DEO.

5. *Iter facite ei, qui ascendit super*
occasum. Videtur prophetia de
 Christiana Religione, quae relictis
 Europae orientalibus partibus con-
 cessit in Occidentem, Hebraei

Doctores referunt ad populi ad-
 ventum in terram promissam DEO
 duce, qui adventus fuit per oc-
 casum, hoc est per Arabiae deser-
 tum.

Turbabuntur a facie, Virtute Majestate, & potentia DEI.

7. *Qui habitare facit unius moris in domo*. Per quam intelligi potest Ecclesia triumphans, uti habitantes sunt in charitate perfecta concorditer viventes. Potest etiam domus DEI dici Ecclesia militans, in doctrina fidei, & morum prorsus unanimis. *Qui educit vinclos ex Aegyptica, & Babylonica servitute, & carcere*. *Qui ex sperant DEUM* frequenti sua obmurmuratione, & rebellionem, quales utroque tempore erant Hebraei. *Qui habitant in sepulchris*. Chaldaeus: *in siccitate*, seu in locis aridis, carentibus omni humano solatio, & voluptate, & sepulchris persimilimis.

8. *Cum egredereris in conspectu populi tui*: scilicet per angelum in columna nubis, & ignis. *Mota est terra in Sinai*, cum illic lex daretur. *Et Caeli distillaverunt Pluvias*, grandines, manna, coturnices.

10. *Pluviam voluntariam segregabis*. Multo magis Ecclesiam (quæ est hæreditas tua empta tuo sanguine) irrigabis voluntarie pluvia gratiæ tuæ. *Infirmata est*: Quia post ascensionem Christi Ecclesia Jerosolymis collecta magnas persecutiones passa est. *Tu vero perfecisti eam*. Quia DEUS tantam virtutem contulit credentibus, ut ex illis persecutionibus magis creverit, & confirmata fuerit Fides Catholica.

11. *Animalia tua habitabunt in ea*.

Fideles tui, qui in pluribus Scripturæ locis dicuntur oves, grex &c.

12. *Dominus dabit verbum*: suggereret sermonem efficacem evangelizantibus, *Virtute multa*. Faciet, ut præstent magno conatu, robore, felicitique successu.

13. *Rex virtutum*. DEUS, Rex exercituum. *Dilecti dilecti*, Dilectissimi, Christi videlicet. geminatio superlativum notat. *Et speciei domus*. Quia Principes, & potentes conversi ad fidem dederunt Ecclesiæ pretiosa dona, ut patet ex historiis. Et hoc est quod dicitur: *speciei domus*, ad speciem, & decorem domus DEI, quæ est Ecclesia. *Dividere spolia* diversis Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis dividere prædicta dona.

14. *Si dormiatis &c.* Ad hunc locum difficile intelligendum, sciendum, quod κληρος clericos Græce, idem sit quod fors latine: columba autem accipitur pro Ecclesia, quæ frequenter columba nominatur in canticis. Pennæ autem hujus columbæ sunt virtutes, eam ad cœlestia levantes.

Inter medios clericos. Id est, inter status Ecclesiæ scilicet militantis, & triumphantis. Quod fit, quando homines utuntur bonis præsentis vitæ, ut non amittant bona æterna, sed magis acquirant; quia divitiæ sunt impedimenta reprobis, probis sunt adjuncta virtutis. *Pennæ columbæ de argentatæ* sunt, quia præsens vita ducitur in conscientiam.

tiz puritate. *Et posteriora dorsaejus:* i. e. superiores partes pennarum, quæ sunt super dorsum columbæ. *In pallore auri.* Terminantur in perfecta charitate, quæ habetur in Patria.

15. *Dum discernit caelestis.* Pater Cœlestis *Reges,* id est Rectores *super eam:* super Ecclesiam, quod factum fuit, quando DEUS decrevit mittere Apostolos ad diversas partes orbis ad regendam, & ordinandam Ecclesiam.

Nive dealbabuntur: Tunc populi multi justificabuntur, & nigrore peccatorum in candorem justitiæ mutato super nivem dealbabuntur. *In Selmon:* In Ecclesia, Selmon mons est altissimus, & ideo nivibus in vertice coopertus, sed in ima sui parte fertilis.

16. *Mons DEI mons pinguis:* Mons Sinai, inquit Mariana; melius alii mons Sion. Allegorice Ecclesia; *pinguis,* & *coagulatus,* fertilis, & abundans lacte, butyro, omni-que alimonia, id est gratiis & donis cœlestibus.

17. *Ut quid suspicamini montes coagulatos?* Quare opinamini vos gentiles extra hunc montem seu Ecclesiam montes æque fertiles, ac pingues? *Mons in quo beneplacitum est DEO.* Hic est enim mons unicus, in quo beneplacitum est DEO habitare in finem perpetuo.

18. *Currus DEI decem millibus multiplex:* Descensum DEI in montem Sinai confert cum ascensione Christi in Cœlum comitante An-

gelorum multitudine, quorum alis quodammodo vectus fuit; ut etiam super arcam alis Cherubinorum insidere credebatur.

19. *Cepisti captivitatem:* accepisti eos, qui in limbo detinebantur captivi, eos tecum ad cœlestia ducendo. *Accepisti dona hominibus:* ut inter homines ea distribueres. *Et enim,* pro, etiam, non credentes, tibi-que rebelles cepisti, & tui juris fecisti.

12. *DEUS salvos faciendi.* Qui salutem omnium studet. *Domini exitus mortis:* Cujus est exitus mortis, ereptio, & liberatio a morte.

22. *Constringet -- verticem capilli:* Cristas, seu superbiam, *perambulantium in delictis suis,* perseverantium in peccatis.

23. *Ex Basan convertam &c.* Abstraham hostes meos ex Basan Regione fertilissima, & projiciam in profundum maris, ut olim egi cum Pharaone.

24. *Ut intingatur pes tuus in sanguine.* Tantam illorum stragem edam, ut tu O Israël! sanguine eorum laves, & operias pedes tuos; & etiam *lingua canum tuorum ab ipso* tingatur hoc sanguine.

25. *Viderunt ingressus tuos DEUS.* Actiones, & victorias tuas o Christe! quæ ad literam intelligi possunt de translatione arcæ; sed & triumphus Christi testibus non caruit.

26. *Prævenierunt Principes:* Hieron. *præcesserunt currum tuum trium-*

umphalem, principes omnium tribuum, & cæteris exemplo suo præiverunt in decantandis tibi laudibus, & hymnis. *In medio iuvenularum tympanistrifarum*: Inter choros puellarum, tympana, & alia instrumenta musica ex veteri more pulsantium.

27. *Benedicite DEO de fontibus Israël*: Christo Domino ortum habenti ex stirpe Israël, vos qui de eadem stirpe descenditis, benedicite.

28. *Ibi Benjamin*: explicat, quoniam sint illi Principes, de quibus dixit: *Prævenierunt Principes &c.* Per Benjamin SS. PP. Paulum intelligunt, qui fuit ex hac tribu: *Adolescentulus*: Quia minimus natus filiorum Jacob. Vel si S. Paulus intelligatur, qui fuit ætate juvenis, & vocatione minimus, seu ultimus Apostolorum. *In mentis excessu D.* Paulus in tertium cælum raptus, conjunctus præsentibus angelis, ut nesciret an in corpore, an extra corpus. *Principes Juda*. Intelliguntur Apostoli, qui ad hanc tribum pertinebant, & Christi fratres in evangelio dicuntur. *Principes Zabulon, Principes Nephtali*: dicuntur cæteri Apostoli, qui erant a Bethsaida, vel Capharnaum, & vicinis civitatibus ad sortem Zabulon, & Nephtali pertinentibus.

29. *Manda DEUS virtuti tuæ*: Utere potentia tua.

30. *A templo tuo*. Propter sanctitatem Ecclesiæ tuæ.

31. *Increpa feras arundinis*. Cohibe, perde feras, & agrestes Israël hostes, qui similes sunt feris in arundinetis latentibus, & strepitem cientibus: Et sunt velut congregatio taurorum, ferociunt velut tauri congregati, in vaccis populorum, cum populis, qui instar vaccarum, Hebraice, vitularum lasciviant, salaces, & dissoluti sunt. Metaphora sumpta est a tauris, qui tum ferociore sunt, dum inter armenta generationi dant operam. *Ut excludant*: vita, & hæreditate sua depellant, eo, qui, tibi probati sunt argento, instar argenti. Hieron. per tauros intelligit hereticos, Hilarius demones, sed allegorice.

32. *Veniunt Legati ex Ægypto*: Paucem petentes, & se subditos profitentes Ecclesiæ, ut patet in Alexandria Ægypti, ubi fuit celeberrima Ecclesia Christianorum sub D. Marco Evangelista. Sed Æthiopia præveniet, & prior protendet manus suas DEO, ut fecit Ethenubus Candacis Regina Æthiopia, alique Principes Æthiopes in vita S. Matthæi.

34. *Qui ascendit super cælum cæli ad orientem*: Nam mons Oliveti ad Orientem Jerosolymæ positus est. *Voci suæ humanitati sanctæ dabit vocem virtutis in extremo iudicio*; tum enim apparebit magnificentia ejus, & virtus in nubibus, tumque erit mirabilis in Sanctis suis.

PSALMUS LXVIII.

David ob zelum Religionis, mystice Christus ob zelum pro DEO & Ecclesia multa sustinens auxilium de cœlo petit.

2. *Intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Id est tribulationes, quas mox aliis metaphoris designat: *lino profundi, mari, tempestate.*

3. *Non est substantia:* Non est solidus fundus, in quo possim firmus consistere. *Veni in altitudinem maris,* in profundum persecutionis, *& tempestas demersit me:* acerbitas passionis, qua in cruce obiit.

4. *Laboravi clamans:* defatigatus sum clamando. *Defecerunt oculi mei,* dum eos in omnem partem converto, unde quis openi ferer.

5. *Quæ non rapui, tunc exsolvebam:* Alieni criminis pœnas dedi. Quod proprie de Christo exponi potest, qui rapinam pomi veriti, vel honoris divini ab Adamo, ejusque posteris factam exsolvit.

6. *Tu scis insipientiam meam:* an sim in vitio, quod mihi impingunt.

7. *Non erubescant in me, qui expectant te,* occasione mearum calamitatum, qui a te expectant salutem, dum vident me innocentem, & te invocantem deseri.

9. *Extraneus factus sum fratribus meis:* Judæis.

10. *Quoniam zelus domus tuæ comedit me.* Hunc locum de Chri-

sto in templo vendentes ejiciente exponit Joan, 2.

11. *Operui in jejunio animam meam.* Hebr. *stevi in jejunio anima meæ:* operire caput jejunando erat indicium luctus

13. *Qui sedebant in porta Principes, & viri graves. Qui bibebant vinum:* Juvenes, & derisores cantilenas famosas de me concinnabant.

14. *Tempus beneplaciti DEUS!* supple: nunc tandem sit in veritate salutis tuæ: ex fidelitate, qua salutem promisisti.

16. *Neque urgeat super me puteus os suum:* Puteus, in quem cecidi non claudatur, ut est in Hebræo.

20. *Tu scis - - reverentiam meam:* confusionem, & verecundiam.

22. *Dederunt in escam meam sel.* Apertus est de passione Domini locus Matth. 27. nihil illustrius hac prophetia.

23. *Fiat mensa eorum coram ipso in laqueum,* ut contingit aviculis, quæ escam quærentes, capiuntur, *in retributiones,* quibus illis malum, quod mihi struxerunt, rependatur. *In scandalum sit illis occasio ruinæ.*

24. *Obscurentur oculi eorum:* Hoc patiuntur Judæi, cum velamen sit super cor eorum, ut ait S. Paul.

2. Corinth. 3. *dorsum eorum semper incurva: addendo onera, & calamitates, quibus prementur.*

26. *Fiat habitatio eorum deserta: Factum videmus ad unguem, nam Judæi alibi potius degunt, quam in Judæa, maxime Jerosolymis.*

27. *Quem percussisti: scil. Christum, persecuti sunt: occidendo eum.*

28. *Appone iniquitatem &c. i. e. appones, scil. permittendo, DE-*

US enim peccati causa esse non potest. *Non intrent in justitiam tuam: revertendo de culpa ad gratiam.*

29. *Deleantur de libro viventium. Per finalem reprobationem, & æternam damnationem.*

32. *Et placebis DEO: laus mea, & canticum novam, super vitulum novellum, magis quam Sacrificium vituli, cornua producentem & unguilas, quo statu maxime idonei sunt Sacrificio.*

PSALMUS LXIX.

SIBI, & piis omnibus implorat DEI opem: hostibus vero confusionem.

Hic Psalmus totus explicatus est psalmo 39. a versu 14. usque ad finem.

4. *Avertantur; A te, & per te a felicitate, ac prosperitate ad miseras, & exitium: qui dicunt* *mibi afflicto: Euge! euge! Hieron. vah! vah! Chald. gavisi sumus, gavisi sumus de tua afflictione.*

PSALMUS LXX.

DAVID senex & afflicto contra impios opem DEI implorat; perpetuam pollicetur gratiarum actionem. Mystice Christus idem facit pro Ecclesia.

1. *Psalmus David, filiorum Jonadab. i. e. Rechabitarum Jerem. 35. & priorum captivorum: usurpatus est hic Psalmus a Rechabitis, & iis, qui in captivitate e terra sua migrarunt Babylonem.*

5. *Quoniam tu es amicitia mea: Præstans mihi patientiam in hac tribulatione.*

6. *In te cantatio mea: de te, nam particula in quandoque subjectum, de quo agitur, indicat.*

7. *Tanquam prodigium (Hieron. quasi portentum) factus sum: apparui hominibus, ob tot aruminas, quibus affligor, & tamen salvus semper emergo. Allegorice Christus, Tropologice quivis justus est im-*

Impiis prodigium, quia sectatur vitam arctam, & carni invisam.

9. *Cum defecerit virtus mea*: cum vires meæ præ senio defecerint, ne me derelinquas.

10. *Qui custodiebant animam meam*: Qui vitæ meæ struebant insidias: scil. Achitophel, & socii ejus.

15. *Quoniam non cognovi literaturam*: Non sum versatus in humana sapientia, & eloquentia; nam ex pastore assumptus sum in militiam, ex hac ad regnum.

16. *Introibo in potentias Domini*: Ingrediar ad opera Divinæ omnipotentiae contemplanda: Hæc mihi pro libris, & magistris erunt, docebuntque me nosse, laudare, & colere DEUM.

18. *Donec annunciem brachium tuum*: magnitudinem virtutis tuæ.

20. *Conversus consolatus es me*, post tribulationes, & ærumnas consolationem infudisti.

22. *In vasis Psalmi*: Instrumentis musicis.

PSALMUS LXXI.

Christi regnum in figura Salomonici Regni, pacificum, amplum, felix, æternum fore prædicitur.

1. *Psalmus in Salomonem*: Hic Psalmus historicus est 3. Reg. 1. Priores versus Salomoni conveniunt; sed divinus vates statim ad Christum convertit sermonem, cujus Salomon typus fuit.

2. *DEUS judicium tuum Regi datur*. Justum, & sapiens Salomoni. Allegorice DEUS Pater omne judicium dedit filio.

3. *Suscipiant montes pacem*: Illustriores Principes terræ per eum consequantur pacem, & tranquillitatem. *Et colles*, inferiores magistratus, *justitiam*, ne auctoritate nimium insolentes innocentem opprimant.

5. *Permanebit cum sole*: quamdiu Sol erit, & ante Lunam fuit Christus, quia secundum divinitatem ab æterno.

6. *Descendet sicut pluvia in vellus*: Ut olim ros in aridum Gedeonis vellus descendit Jud. 6. absque strepitu, & nihil noxæ inferens velleri, & sicut stillicidia stillantia &c. sicut minutæ pluvie guttulæ in terram cadunt, & illam fecundam reddunt. Ita Christus in sinum Virginis veniet, & ex illa terra virgine præclarum Jesseæ gentis germen orietur.

7. *Oritur in diebus ejus justitia*: Fides Catholica, quæ continet veram justitiam.

8. *Dominabitur a mari*: Salomon regnavit a mari rubro usque ad mare mediterraneum, & a flumine (Euphrate) usque ad terminos terræ sanctæ. Sed Imperium Christi per totum terrarum orbem diffusum est.

9. *Inimici ejus terram lingent*: Osculabuntur in signum reverentiae, qui erat mos orientalibus.

10. *Reges Tharsis*: Reges insularum Orientalium, & *insula*, populi insularum. *Reges Arabum, & Saba*: Impletum est in Salomone, cum ad eum venit Regina Saba. Item in Christo, venientibus Magis ad praesepe in Bethlehem.

14. *Honorabile nomen eorum coram illo*. Vita eorum erit illi chara & pretiosa.

15. *Et vivet*: quia mors illi non dominabitur: nam gustata per triduum morte revixit, nunquam amplius moriturus. *Dabitur ei de auro Arabia*: Pretiosis muneribus coletur: *Adorabunt de ipso*: i. e. ipsum Christum: inquit Mariana.

16. *Et erit firmamentum*: In Hebraeo habetur: *Erit abundantia frumenti*: Et in translatione Hieronymi sic dicitur: *erit memorabile triticum*: Et ideo translatio communis videtur corrupta per Scri-

ptores ex similitudine dictionum habens *firmamentum*, pro *frumentum*, quod exponunt Hebraei dicentes, quod in adventu Messiae, quem false expectant, frumenta crescent in tanta altitudine, sicut cedri in Libano, & facient spicas magnas, & latas, ex quibus vento flante decidet simila, de qua Judaei pro sua voluntate poterunt satiari. Quia vero istud omnino erroneum est, ideo melius exponitur de Sacramento Eucharistiae, in quo Christus continetur ubique in Ecclesiis sub specie panis tritici: & ideo dicitur: *erit frumentum*. i. e. Eucharistiae Sacramentum.

20. *Defecerunt laudes David filii Jesse*: Hic enim Psalmus videtur omnium esse postremus, quamvis ultimo loco collocatus non sit. Scriptus est enim eo tempore, quo David morti vicinus Salomoneum filium suum in regni possessionem immisit,

PSALMUS LXXII.

Incipit hic secundum Hebraeos Lib. III. Psalmorum, quorum fere auctor creditur Asaph nobilis musicus tempore Davidis. Cujus nomine exstant 12. sequentes Psalmi de tristioribus casibus Ecclesiae.

Hoc Psalmo describit, quam infelicem exitum habeat impiorum prosperitas.

2. *Pene effusi sunt gressus mei*: effusus sum a firma spe in DEUM, & a studio virtutum,

3. *Quia zelavi*: gravi, & ardenti zelo commotus sum, *pacem, felicitatem peccatorum videns.*

4. *Non est respectus morti eorum*: non anxie respiciunt, non cogitant de morte. *Non est firmamentum in plaga eorum.* Si quando morbo, aut quadam aduersitate tententur, cito ex ea eripiuntur.

5. *In labore hominum non sunt*, sed in deliciis, & solatiis vivunt. *Cum hominibus non flagellabuntur.* Quia propter divitias suas parcitur eis, dum duri & graves labores aliis imponuntur.

7. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum*: Ex abundantia, & prosperitate iniquitas ipsorum prodiit. *Transferunt in affectum cordis*: Totos se tradunt explendis affectibus, & concupiscentiis suis, non legi DEI.

8. *Iniquitatem in excelsis locuti sunt*, publice, & inverecunde.

9. *Posuerunt in cælum os suum*: Phrasi Hebraica significat DEO, & superis maledicere. *Lingua eorum transiit in terra.* Hebr. *perambulavit*: scil. detrahens cultoribus DEI, eosque irridens, quasi spes illorum inanis sit.

10. *Ideo convertetur populus meus hic*: Hæc impiorum impunita prosperitas causa est, cur homines pii subinde convertant se ad conquerendum, dum vident *dies plenos in eis*; i. e. impios diutissime vivere & felicissime. Unde mirantes dicunt, scitne, & curat hæc DEUS?

13. *Et dixi*: Ex eo, quod impiis omnia e voto eveniant, conclusi: *ergo sine causa justificavi cor meum*: manus meas puras ab omni scelere, & impiorum consortio conservavi.

14. *Et fui flagellatus tota die*: Et tamen cum virtuti studerem, malis multis vexatus sum. *Castigatio mea in matutinis*, idque a juventute mea expertus sum.

15. *Si dicebam*: narrabo sic: Fluctuantis ex illa tentatione narratio est: si sic loquerer, jam video me ita sentire non potuisse, quin nationem filiorum DEI reprobarem, & pios damnarem, qui te secuti sunt. Hic se cohibet David in medio cogitationum suarum cursu, & retrahit mentem ab illis cogitationibus.

16. *Existimabam, ut cognoscerem hoc*: Solicite apud me cogitabam, ut scirem, an & quomodo DEUS sua providentia gubernet hæc inferiora, cum sinat impios vivere in tanta felicitate? *sed labor est ante me*: inquisitio visa nimium difficilis. *Donec intrem in sanctuarium DEI*: donec ex contemplatione divinorum secretorum intelligam in novissimis eorum: Videlicet impios, tametsi ad tempus prospere agant, tamen tandem vel hic, vel in futuro sæculo illa prosperitate excidere, & suæ impietatis gravissimas penas dare.

18. *Verum tamen propter dolos posuisti eis*: Hieron. *in lubrico posuisti eos.* Fluxa sunt, & periculorum

plena, quæ dedisti, dum injustis divitiis impertitus es.

20. *In Civitate tua: Cœlesti; Chaldæus: in die judicii. Imaginem ipsorum, imaginariam illorum felicitatem ad nihilum rediges.*

22. *Ad nihilum redactus sum: Varie humiliatus, & abjectus. Et nescivi: quorsum hæc fierent a DEO, vel quo me verterem?*

23. *Ut jumentum factus sum apud te. Quanta velles onera, labores, flagella mihi infligere, sustinui ut*

jumentum; & ego semper tecum mansi, & constantissime adhæsi.

26. *Pars mea DEUS: Quem portionem, & hæreditatem meam esse volo.*

27. *Qui fornicantur abs te Per peccatum idololatriæ, quod in Scriptura per fornicationem exprimitur propter violatam fidem DEO datam.*

28. *In portis filie Sion: Coram multitudine fidelium, in publico Ecclesiæ conventu.*

PSALMUS LXXIII.

Predicit urbis, templi & populi ruinam sub Nabuchodonosore & Antiocho Epiphane.

2. *Memento congregationis tuæ. Synagoga. Allegor. Ecclesiæ. In Græco: populi, quem congregasti. Redemisti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo. i. e. sceptrum Regium Judææ, quæ dicitur hæreditas Domini, eo, quod ibi viguit cultus divinus, ubi autem specialiter habebat locum, erat mons Sion.*

3. *Leva manus tuas: Convertete iram tuam in hostes, qui sanctuarium tuum profanarunt.*

4. *In medio solemnitatis: ingressi templum, dum sacra peragerentur, Posuerunt signa sua Chaldæi vexilla bellica, signa, quasi trophæa victoriæ: sicut in exitu: Scil. urbium, in portis, ubi solent erigi trophæa, sic super summum verticem templi posuerunt illa. Quasi*

in silva lignorum, sine ulla loci sancti reverentia, nulli rei parcentes, januas exciderunt.

7. *In idipsum: Omnes simul uno animo, & conatu. Polluerunt tabernaculum: Quia capto templo immolarunt suis idolis.*

8. *Quiescere faciamus omnes dies festos DEI: Cessare faciamus omnes festivitates, omnem cultum DEI Israël.*

9. *Signa nostra non vidimus: Non videmus miracula, qualia olim DEUS majoribus nostris exhibuit in eorum beneficium. Non est Prophetæ, qui nobis opitulari posset, ut olim Moyses, Samuel, & alii. Et nos non cognosceat amplius: DEUS videtur nos quasi alienos non vellemus amplius agnoscere, aut curare.*

10. *Usquequo improperebis inimi-*

cus? Improperabant enim Chaldaei Judæis captivis, quod DEUS eorum non esset verus DEUS, quia eos non salvaverat.

12. *Operatus est salutem in medio terra:* saepe liberavit populum suum ubique, in omni terra, vel ut S. Hieron. in Jerusalem. Allegorice, in medio terra, in ventre virginali.

13. *Confirmasti in virtute tuam:* Solidasti in potentia tua mare rubrum, cum transiret populus.

Contribulasti capita Draconum: Ægyptios, feros & immanes.

15. *Tu dirupisti fontes:* Aperuisti petram, ut aquas funderet in mo-

rem torrentis. *Siccasti fluvios Eban:* Fluvium Jordanem. *Eban* significat vehementem, & rapidum.

19. *Ne tradas bestiis hostibus gravibus, animas confitentes tibi,* homines te agnoscentes, & colentes.

20. *Repleti sunt: bonis, & divitiis nostris ditati sunt. Qui obscurati sunt terra:* Qui erant obscuri, & ignobiles, videl. Chaldaei, domibus iniquitatum, nobis inique ereptis.

23. *Superbia eorum - - ascendis semper: crescit, ideoque malis inflictiis comprimenda, & contundenda est.*

PSALMUS LXXIV.

Dialogus est DEI & Prophetæ: docetque timendum impiis, gaudendum piis in extremo iudicio.

3. *Cum accepero tempus.* Chald. cum elegero, justitias iudicabo, quod justum, & æquum est, decernam.

4. *Liquefacta est terra:* q. d. Terra sentiet iram meam & timore hominum corda liqueſcent. *Ego confirmavi columnas ejus:* ego ejus fundamenta jeci, & velut columnis stabilivi, quare, & concutere eam mihi difficile non erit, cum voluero.

5. *Dixi iniquis:* Loquitur Prophetæ tanquam unus de numero iustorum: *Exaltare cornu,* superbiere, gloriari in potentia.

7. *Quis neque ab oriente, neque ab occidente* Quisquam est, qui a

iudicio aut ira DEI, se aut alium possit eripere, quoniam DEUS *Judex est* ubique præſens per suam immensitatem, & potentiam.

9. *Calix in manu Domini:* Calix iræ, & furoris sui. *Vini meri,* generosi, & non diluti admixtione misericordiæ, aut favoris, *plenus mixto,* plenus, non simplici unius generis, sed mixtione variorum generum vini meri, qua mixtione non temperatur, neque diluitur vis vini, sed fortius redditur, id significat justitiam vindicativam DEI abundare multitudine & varietate pœnarum. *Et inclinavit ex hoc in hoc,* Transtulit,

& propinavit hunc calicem variis gentibus, cum punivit Sodomitas, Chaldæos, Ægyptios &c. Verumtamen fax ejus non est exinani.

ta, adhuc remanet gravissima pars justitiæ vindicativæ, quæ servatur in diem ultimi judicii, & tunc eam bibent omnes peccatores terræ.

PSALMUS LXXV.

Laudat DEUM pro victoria obtenta de Assyriis tempore Ezechie, cum ex castris blasphemi Sennacherib una nocte cæsi essent 185000.

3. Factus est in pace locus ejus. Habitationem sibi delegit in Salem, quæ vox pacem significat, In urbe pacifica DEUS sedem habet, hoc est, in Ecclesia, in qua pax Christi diffusa est in cordibus fidelium.

5. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis: DEUS ex cœlis tanquam æternis quibusdam montibus favore suo nos illuminavit, dum misit angelum suum tanquam cœleste fulmen in exercitum Assyriorum.

6. Turbati sunt omnes insipientes corde: Bellatores Sennacherib, qui adhuc erant idololatræ: Dormierunt somnum suum, somnum mortis. Et nihil invenerunt &c. Quia bellatores Sennacherib multas divitias per bella acquisierant, quas ibidem dimiserunt.

7. Ab increpatione tua. Te incre-

pante, & puniente, dormitaverunt somno mortis oppressi, qui ascenderunt equos, equites Assyrii.

8. Ex tunc ira tua: Simul atque blasphemarunt te Assyrii, exarsit in eos ira tua.

11. Et reliquæ cogitationis &c. i. e. memoria de illo facto, quia Ezechias & populus non solum egerunt gratias DEO semel, quando liberati fuerunt; sed etiam postea, quando illud beneficium occurrebat memoriæ eorum.

12. Vovete, & reddite: Vovete est voluntatis, reddere necessitatis. Omnes, qui in circuitu ejus, qui frequentatis aras Domini, & in circuitu altaris existentes offerunt munera.

13. Qui aufert spiritum Principum, i. e. fastum, superbiam, aut etiam vitam.

PSALMUS LXXVI.

Propheta & Synagoga, mystice Christus, & Ecclesia per mira DEI opera orant liberari a malis.

2. Et intendit mihi. Præbuit mihi aures, ut est in Hebræo.

3. *DEUM exquisivi manibus meis ad eum sublatis, nam propositio contra, non raro ponitur pro ad.*

4. *Defecit Spiritus meus suavitate consolationis tuæ.*

5. *Vigilias anticipaverunt oculi mei. noctu surgebam ad meditandum, antequam militares exubiæ vigilare inciperent. Turbatus sum, pericula hujus vitæ reputando, & & calamitates. Et non sum locutus: nihil ausus sum pronunciare sciens justissima esse judicia tua.*

6. *Cogitavi dies antiquos: Præterita tempora, quibus mirabili favore populum tuum protexisti. Et annos æternos. Hebr. Saculorum, ab Adam hucusque in mente habui.*

7. *Scopebam Spiritum meum: Diligenter excutiendo conscientiam, num ibi lateret culpa, quæ DEUM ad vindictam provocaret.*

8. *Nunquid in æternum projiciet DEUS? Hoc meditabar, num in æternum sua cura, & favore nos DEUS destituet.*

11. *Et dixi, nunc cœpi. Post longam anxietatem, & molestam meditationem cœpi tandem respirare, & meliora sperare, Hac mutatio ab anxietate mentis, & pusillanimitate, in spem, magnanimitatem, & quietem, est dextera Excelsi.*

13. *In Adinventionibus tuis. In consiliis, & præceptis tuis.*

16. *Filios Jacob, & Joseph. Nominatur Joseph, quia duæ tribus a filiis Joseph nomen habuerunt: Ephraim scilicet & Manasse.*

17. *Viderunt te aquæ DEUS. Aquæ maris rubri. Est descriptio Poëtica, quæ rebus inanimatis sensum tribuit.*

18. *Vocem dederunt nubes: Tonitrua, & fulgurationes dederunt ad terrorem persequentium.*

19. *Vox tonitruum tui in rota: in turbine, qui est ventus vorticosus, & in orbem actus instar rotæ.*

20. *Vestigia tua non cognoscuntur: Aquis iterum alveo, per quem ambulaveras, superfusus.*

PSALMUS LXXVII.

P*ropheta decantat beneficia Israël præstita: Allegorice Ecclesia beneficia, & mysteria sub iis figuris deprædicat.*

5. *Et testimonium: Legem divinam. Suscitavit in Jacob: de novo dedit Israël in monte Sinai.*

7. *Et mandata ejus exquirant. Studiose custodiant.*

8. *Non est creditus cum DEO spiritus ejus: Non fuit fidelis spiritus*

populi cum DEO, quia sæpe defecit a fide, & obedientia.

9. *Filii Ephrem. Israëlita (pars, seu tribus numerosior, & bellicosior pro toto populo) mittentes arcum, eximii licet sagittarii, tamen conversi sunt, in fugam se dederunt,*

12. *In campo Taneos.* In planitie Ægypti, cujus Regia dicitur *Tanis*, Urbs ad Nili ostium.

13. *Statuit aquas quasi in utre:* in quo ita detinentur, ne effluant: & eodem modo aquæ maris rubri divisæ ex utraque parte detinebantur divina virtute.

17. *In aquoso:* in deserto aquis carentes, ubi omni humana ope destituti, debuissent ferventius ad DEUM recurrere.

18. *Tentaverunt DEUM.* Quasi experiri voluissent, quantum facere posset DEUS.

20. *Nunquid & panem poterit dare?* Escam scilicet & carnes, nam manna ante percussione[m] petrae dederat. Ex modo loquendi autem apparet, quod non ut fideles, sed dubitantes ista protulerint.

21. *Ideo audivit & distulit.* Commendatur DEI mansuetudo, quia non statim punivit eorum ingratitude[m], sed primo implevit eorum petitionem, pœnam distulit, debito tempore infligendam. *Et ignis accensus est in Jacob.* Furor Domini in posteros Jacob, seu populum Israël.

23. *Januas caeli aperuit:* nubes rupit, ut quasi e cella sua penaria plueret illis panem caeli in cœlo, id est in aëre confectum, qui cum rore descendebat. Dicitur autem panis angelorum, quia eorum ministerio formabatur, aut descendebat, non vero, quod angeli eo, ut cibo, uterentur.

26. *Transtulit Austrum de Cælo:*

Fecit, ne flaret amplius *Auster*, sed loco ejus *Africus*, oppositus Austro, ut ita commodius ex partibus trans mare rubrum circa occidentem sitis deferrentur coturnices in castra Hebræorum.

27. *Et pluit super eos sicut pulverem:* valde abundanter carnes.

28. *Et occiderunt in medio castrorum circa tabernaculâ,* volabant coturnices in aëre duorum cubitorum altitudine, ut haberetur Numer. 17. ita, ut sine difficultate possent eas capere.

29. *Desiderium eorum attulit eis.* Dedit eis, quod desideraverant.

30. *Adhuc Esca eorum erant in ore ipsorum:* Nondum defecerat hujusmodi carniū cibus.

31. *Occidit pingues eorum:* Magnates, & viros primarios. *Electos impedivit:* Præcipuos Israelitarum, ne ingrederentur in terram promissam.

34. *Cum occideret eos, querebant eum:* Cum eos DEUS plagis affligebat, & atterebat malis, convertebantur ad eum.

39. *Recordatus est, quia caro sunt:* fragiles, & proni ad lapsum propter fomitem ex carne procedentem.

43. *Misit in eos cynomiam:* omne genus muscarum. 70. *vertunt: caninam, muscam,* quæ impudens, & mordax erat instar canis.

46. *Dedit arugini:* vento urenti, qui corrumpit segetes.

49. *Immissiones per angelos malos:* Vel dæmones intelligit, vel bonos

angelos, hæc mala inferentes. Notatur hic etiam plaga primogenitorum occisorum.

54. *In montem sanctificationis suæ:* Sic appellat Judæam, magna ex parte montosam. *Sorte divisit eis terram in funiculo distributionis:* Quia ad dividendos agros, & eorum fines constituendos olim funiculis utebantur.

57. *Conversi sunt in arcum pravum.* Hieron. *incurvati sunt, quasi arcus inutilis:* seu dolosus ut vertunt alii, qui scopum non petit.

60. *Repulit tabernaculum Silo:* Tabernaculum, quod erat in Silo, in quo tabernaculo servabatur arca fœderis, deseruit, & arcam in Philistæorum manus venire permisit.

61. *Tradidit in captivitatem virtutem eorum.* Arcam DEI, quæ erat quasi vexillum, & fortitudo populi Israël.

63. *Virgines eorum non sunt lamentatæ:* passive ponitur. Hebr. *laudatæ:* manserunt innuptæ.

64. *Vidua eorum non plorabantur:* nemo eas consolabatur super morte maritorum.

65. *Excitatus est:* contra Philistæos *tanquam potens crapulatus a vino:* tanta ira, & furore vindictæ insurrexit in eos, quanta solet robustissimus miles, dum vino æstuans afficitur ab aliquo injuria. Ita August, Theodoret,

66. *Percussit inimicos suos in posteriora:* in secretiore parte natium ut habetur 1. Reg. 5. & cum arca remiserunt annos aureos recognoscentes plagam suam vilem. *Opprobrium sempiternum dedit eis propter pudendum morbi genus.*

67. *Repulit tabernaculum Joseph.* Noluit ultra tabernaculum suum esse in Silo, urbe tribus Ephraim, seu Joseph, qui fuit Pater Ephraim.

68. *Sed elegit tribum Juda.* Et in ea montem Sion ubi regni, & templi sedem constituit, idque propter Christum, qui ex illa tribu erat exiturus.

69. *Et adificavit sicut unicornis sanctificium suum.* Hieron. & Chald. *Sanctuarium.* i. e. templum. Sicut facere solent *unicornes*, qui præ cæteris animalibus magnificas sibi mansiones alto, & prærupto loco, easque stabiles struunt. Sic DEUS templum in arce Sion sibi struxit excelsum, magnificentum, non mobile, ut in Silo, sed stabile in æternum. Allegorice est Ecclesia Christi.

70. *De post factantes accepit eum.* Dum ut pastorculus fœtas & prægnantes oves sequeretur.

71. *Pascere Jacob.* gubernare populum Israël. *In innocentia cordis sui:* in puritate conscientiæ. *In intellectibus manuum suarum:* prudenti directione.

PSALMUS LXXVIII.

Psaltes, & Synagoga deplorat vastationem Urbis, templi, & populi sub Nabuchodonosor, & Antiocho. Allegorice Christus DEO queritur Ecclesie de vastationem per Hæresiarchas & Anti-Christum.

1. Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: Magnam, & inclutam Jerosolymam in vile tuguriolum redegerunt, quale inhabitant custodes fructuum in hortis.

2. Posuerunt morticina, corpora occisorum, escas volatilibus cæli, quia super terram remanserunt inse-pulta.

6. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt. Hi versus, & sequentes ab Jeremia repetuntur

Cap. 15. iique sunt prophetantis, non optantis, nisi, ut iniqui punitione ipsa corrigantur; vel in exemplum aliorum cedat eorum punitio.

7. Quia comederunt Jacob: Bona filiorum Israël, seu Jacob diripuerunt, multos occiderunt.

11. Posside filios mortificatorum: Conserva, vindica filios occisorum, ut ex hac sobole tibi novus populus accrescat.

PSALMUS LXXIX.

Deplorat vastationem vineæ Domini, i. e. Synagoga; allegorice Ecclesie, tropologice animæ peccatricis.

2. Qui regis Israël intende: respice populum tuum, & orationem ejus audi. Qui deducis velut ovem Joseph Judæos, Josephi seu filios, seu cognatos. Nam ex quo in Ægypto sub Josepho peregrinati sunt filii Israël ab ipso, tanquam a capite familiæ (cui etiam cessit jus primogenituræ) sæpe vocari solebant filii Joseph.

3. Manifestare. Ostende faciem tuam placatam, & propitiam. Coram Ephraim, Benjamin, & Manasse. Hæ tres tribus ex Rachele pro-

gnatæ sunt, castrametabantur in deserto ad plagam occidentalem arcæ, id est ad Sanctum Sanctorum, ita ut arca, & consequenter DEUS insidens arcæ semper versaretur immediate ante has tribus, quod erat indicium specialis favoris.

4. Convertito nos ad te, per poenitentiam nos tibi reconcilia.

6. Cibabis nos plane lacrymarum. Quousque nos largis, & diuturnis lacrymis conficies? in mensura, scilicet, maxi-

maxima. Chald. tripliciter, seu multipliciter.

9. *Vineam tuam*, Synagogam Hebræorum. *Plantasti* in terra sancta stabiles sedes ei dedisti, ejectionis inde Chananæis.

11. *Operuit montes umbra ejus*: Alludit ad Judæam, quæ fere tota montosa est, quam incolarum multitudo operuit.

12. *Extendit palmites suos*, incolas e gente Hebræorum, usque ad mare mediterraneum, & usque ad flumen Euphratem.

13. *Destruxisti maceriam*. Cura, & tutela destituiti populum tuum. *Vindemiant eam*, diripiunt, ut fit in vineis, quarum sepes dissipatæ sunt.

14. *Exterminavit eam aper de silva*. Vel Salmanasarem intelligit, qui 10. tribus; vel Nabuchodonosorem, qui reliquas duas transtulit in Assyriam.

16. *Et super filium hominis*: Super Christum Dominum Messiam, & illius causa, qui ex hac gente nascetur, benefac toti populo Israël. *Quem confirmasti tibi*, quem tibi in filium, & hæredem stabilivisti in æternum.

18. *Fiat manus tua*: Adsit omnipotentia tua protegens. *Super virum dextera tue* Christum Dominum, quem de terra tua sola formasti in castissimo Virginis utero.

PSALMUS LXXX.

INvitat omnes ad læte celebrandum festum Neomeniæ & tubarum institutum ad DEI beneficia recolenda.

4. *Buccinate in Neomenia*: in festo novilunii. *In insigni die solemnitatis vestra*: festo tubarum, quod incidebat in primum diem, seu novilunium mensis Tisri, seu Septembris.

5. *Quia præceptum in Israël est*. Præceptum, testimonium, iudicium idem sunt: in Jacob, & Joseph positum a DEO fuit; qui duo populum repræsentant, ille ut genitor, hic ut reparator.

7. *Manus ejus in cophino servierunt*: In canistris, & sportis, qui-

bus cogebantur Israëlitz portare lateres, paleas &c.

8. *Probavi te explorando tuam in me fidem*. *Apud aquam contradictionis* sic dictam, quia propter illam cœpit populus Moyse contradicere, & ejus imperium detrectare.

9. *Contestabor te*. Palam, & publice te commonefaciam. *Non erit in te DEUS recens* idolum, falsi genitium Dii.

11. *Dilata os tuum*, aperi, & pande postulationem tuam.

13. *Ibunt in adinventionibus suis*,

studiis, & pravis cupiditatibus suis obsequentes.

15. *Pro nihilo nullo labore, forsitan: modus loquendi ad ostendam loquentis, vel facientis libertatem, & modestiam.*

16. *Inimici Domini: nempe Israëlitæ rebelles DEO, mentiti sunt ei, violarunt datam ei fidem, Et eris tempus eorum, quo variis ca-*

lamitibus punientur, in secula; quod S. August. intelligit de suppliciis æternis.

Cibavit eos ex adipe frumenti q. d. cum tamen DEUS ingratos cibasset ex medulla frumenti, & de petra melle, aqua dulci instar mellis; quod contigit primo in deserto Exod. 17. deinde etiam in ipsa terra Sancta.

PSALMUS LXXXI.

Injustis Judicibus minatur DEUS exitium.

1. *DEUS scit in Synagoga Deorum, Judicum, qui participant de eminentia judicii Divini, arguens eos, & judicans.*

2. *Facies peccatorum sumitis: Personas respicitis, & in gratiam eorum fertis sententiam.*

3. *Judicate egeno. Pro egeno, & pupillo pronunciate, cujus causa est æquior.*

5. *In tenebris ambulant ignorantia, & injustitia. Movebuntur omnia fundamenta terræ: Totus orbis turbabitur, si judices pravis, & corruptis moribus fuerint. Deficien-*

te enim justitia confunditur universa ratio humanæ vitæ, & confictus.

6. *Ego dixi, Dii estis: ostendit, quam indigna sint hæc vitia propter sublimem honoris gradum, in quo DEUS judices collocavit.*

7. *Sicut homines moriemini: Meo quidem munere propemodum Dii estis, vestro autem vitio vos demittitis, & parem cum vulgo exitum habebitis.*

Et sicut unus de Principibus tyrannus, cadetis, e vita violente exturbabimini, ut communiter tyrannus accidit.

PSALMUS LXXXII.

Propheta, & Synagoga hostibus propheticè exitium minatur. Allegorice idem facit Ecclesia DEUM deprecans, ut incredulos, & infideles conturbet, & confundat.

2. *Ne taceas, neque compefcaris: Ne retineas amplius vindictam.*

3. *Inimici tui sonuerunt*: cum fremitu armorum, & sonitu tubarum venerunt.

4. *Malignaverunt consilium*: malignose consultaverunt, ut nos, si possint, perdant.

5. *Disperdamus eos de gente*. Ne amplius sit gens, inter homines locum ultra non habeant.

6. *Disposuerunt testamentum*: fœdus inierunt contra te.

7. *Tabernacula Idumæorum*. Hi sunt descendentes ab Esau, qui altero nomine dicebatur Edom. *Et Israëlita*: Isti descenderunt ab Ismaël, filio Abrahæ, & odio habebant filios Israël, qui descendebant ab Isaac. *Moab*: fuit filius Lot, sicut & *Ammon*, qui postea ponitur. *Et Agareni*: Populi Arabiæ ab Agar, matre Ismaëlis, originem trahentes, qui postmodum, ut gloriosius nomen sibi facerent,

Saracenos se a Sara, uxore primæ Abrahæ, nominari voluerunt.

8. *Gebal, & Ammon*. Gebal Regio Arabica.

9. *Assur venit cum illis*, etiam Assyrii, tam procul diffiti.

10. *Fac illis*: Hic implorat vindictam contra prædictos hostes *ficut Madian & Sisa*: quos miraculose debellavit DEUS.

11. *Disperierunt in Endor*. In tribu Manassis. *Facti sunt ut stercus terræ*: Hebraismus: fuerunt conculcati.

14. *Pone illos ut rotam*: Fac, instabiles sint, & volubiles ruant, ut rota in loco declivi.

15. *Sicut ignis, qui comburit silvam*, qui magna velocitate, & impetu silvam pervadit, & absumit. *Flamma comburens montes Sylvosos*, videtur enim esse repetitio ejusdem sententiæ.

PSALMUS LXXXIII.

David e loco exilii sub Absolon suspirat ad templum Domini: Allegorice Ecclesia, tropologice fidelis anima in tribulatione posita ad cœlestem patriam aspirat.

3. *Concupiscit & deficit anima mea*: præ desiderii vehementia. *Cor*: anima, & *caro* corpus: seu ego totus exulto, & gestio ad DEUM pervenire.

4. *Etenim passer invenit sibi domum &c.* Ego deteriorè conditione sum, quam aviculæ. His enim patet aditus ad templum, & ad altaria tua, juxta quæ nidulantur.

Tropologice passer sunt contemplatores, turtur casti.

6. *Ascensiones in corde suo disposuis*. Nil aliud cogitat, quam, quomodo ad te perveniat.

7. *In valle lacrymarum*: Quamdiu est in hoc mundo flebili, & luctuoso. *In loco, quem posuit*: in quem homo sua culpa venit, postquam e paradiso excidit.

8. Videbitur DEUS Deorum in Sion: Sistet se in Sion terrestri, aut potius cœlesti, & ibi non jam tabernaculum, aut arcum, sed ipsum DEUM videbit.

10. Respice in faciem Christi tui. Fave Davidi uncto a te in Regem. Allegorice: fave nobis propter Messiam filium tuum.

11. Melior est dies una in atriis tuis: in cœlesti beatitudine, super millia: plusquam mille dies, etiam

felicissimi extra tabernacula tua. Elegi abjectus esse in domo DEI: Malo vile aliquod ministerium obire in tabernaculo tuo, quam vivere splendide in amplis palatiis etiam Regum.

12. Quia misericordiam, & veritatem: i. e. justitiam diligit DEUS, Gratiam in presenti, & gloriam in futuro dabit Dominus vere humilibus.

PSALMUS LXXXIV.

ORat, ut intuitu Christi plene reconcilietur DEUS iis, quos e captivitate Babylonica liberaverat. Allegorice, peccatoribus pœnitentibus.

3. Operuisti omnia peccata eorum: Non vis ea amplius videre ad puniendum.

7. DEUS tu conversus vivificabis nos: Iterum e periculis eripies nos.

8. Salutare tuum da nobis: Salutem tuam, quam e te expectamus; Christum Salvatorem.

9. Audiam, quid loquatur in me Dominus: Ut certos nos reddat Propheta eorum, quæ dicturus est, monet se non loqui a se ipso, sed ex Divina revelatione. Quoniam loquetur pacem: Reconciliationem cum hominibus Christo exhibito, prospera etiam omnia, hoc enim pax apud Hebræos significat. Super Sanctos suos Populo sibi specialiter dilecto.

10. Prope timentes cum salutare ipso: qui timent, & colunt DEUM, saluti proximi sunt.

11. Misericordia, & veritas obtinuerunt sibi: Simul convenerunt in persona Christi: quia ex DEI misericordia Verbum assumpsit carnem ad complendam veritatem promissionis factæ Patribus veteris testamenti de incarnatione filii DEI.

Justitia & pax osculata sunt: Quia Christus in sua passione satisfecit pro nobis per viam justitiæ, quam justitiam statim pax fuit osculata, quia per sanguinem suum pacificavit ea, quæ sunt in Cælis, & in terris Col. 1.

12. Veritas de terra orta est: Christus, qui veritas est, natus est de B. Vir-

B. Virgine, quæ terra vocatur
 Isaia 45, *Aperiat* terra, & *ger-*
minet Salvatorem. *Iustitia de Cælo*
prospexit: Pater æternus in Cælo,

imo tota SS. Trinitas decrevit, ut
 pro peccatis hominum via iusti-
 tiæ præstaretur satisfactio.

PSALMUS LXXXV.

David, allegorice Christus, Tropologice fidelis postulant ab
 hostibus defendi, & omnes gentes ad Christum converti.

6. Quoniam sanctus sum: Ex eo-
 rum numero, qui te colunt.

7. Quia exaudisti me Hebr. exau-
 dies: ut soles.

8. Non est secundum opera tua:
 Tuis factis, & operibus nulla ope-
 ra aliorum Deorum comparanda
 sunt.

11. Latetur cor meum, ut ti-
 meat nomen tuum. Hæc unica sit læ-
 ritia cordi meo, quod timeat, re-
 vereatur, amet, & colat te.

13. Eruiisti animam meam, vitam
 meam. Ex inferno inferiori: Ex lim-

bo Patrum, qui est pars inferni,
 & eo descendit tam Christus,
 quam David. Moraliter designat
 extremas misérias, & calamitates.

16. Da imperium tuum puero tuo.
 Imperium Israël, quod mihi vio-
 lente eripere tentant: Hieron. &
 Chald. *Da fortitudinem: nempe,*
 qua imperium mihi stabiliam.

17. Fac mecum signum in bonum.
 Declara signo aliquo externo v.
 g. insigni victoria, tuum in me
 favorem.

PSALMUS LXXXVI.

Propheta, & Synagoga laudat Jerusalem, allegorice Ecclesiam
 Christi.

1. Fundamenta ejus in montibus
 sanctis. Fundamenta templi, aut
 sanctæ Civitatis in montibus Mo-
 ria, & Sion sunt, ac sub ejus fi-
 gura Ecclesiæ, quæ est Civitas su-
 per montem posita.

2. Diligit Dominus portas Sion: i.
 e. approbat, & dicuntur hic por-
 te Sion illa, per quæ fit ingressus
 ad Ecclesiam militantem scil. ex-

orcismus, catechismus, baptismus.
 Super omnia tabernacula Jacob, super
 cultum veteris legis, qui fuit in
 variis tabernaculis, ut Moylis, Da-
 vidis, Salomonis.

3. Gloriosa dicta sunt de te: tam
 in novo, quam veteri testamento.
 Civitas DEI: Civitas est Civium
 unitas: In Ecclesia vero in omni-
 bus nationibus uniuntur homines

per

per fidem & charitatem Christi; per quod efficiuntur cives cœlestes, juxta illud: Ephes. 2. *Jam non estis hospites, & advena.*

4. *Memor ero Rahab*: Vox *Rahab* non significat meretricem, de qua fit mentio Jos. 2. illud enim nomen scribitur per *ebel*, istud per *be*. Et significat Ægyptum, aut Regem Ægypti. *Rahab* enim significat *superbum*; unde & S. Hieron. vertit: *memor ero superbia*: Sensus ergo est: In hac Ecclesia etiam superbi Ægyptii, & Babylonii *sciunt*, agnoscent, & colent *me*; & ego vicissim agnoscam eos, & memor ero illorum. *Alienigena* - - *hi fuerunt illic*. Philistæi, & aliæ gentes erunt in Ecclesia. Ponitur hic, ut alias in prophetiis, præteritum pro futuro.

5. *Nunquid Sion dices?* (Hier. & Chald. *Sioni dicitur*, congratulando illi) *homo & homo*, seu pluri homines nati sunt in ea, nempe, ut in Hebræo est, viri excellentes, & strenui. Alleg. in Ecclesia.

6. *Dominus narrabit in Scripturis populorum*: Hos viros insignes Cives Sionis commemorat in Scripturis sacris, & historiis Ecclesiasticis. Sic Apostolorum mentio fit in Evangelio & actis Apostolorum.

7. *Sicut latantium omnium*: quotquot in te habitant, verissime lætantur. *Sicut* enim non est hic nota similitudinis, sed asseverationis. Hoc plenissime complebitur in cœlis inquit S. August.

PSALMUS LXXXVII.

Propheta & Synagoga in afflictione; Christus in passione, fidelis in tribulatione salutem, & auxilium petit.

1. *Filiis Core in finem pro Mabelet &c.* Sensus totius tituli videtur esse: Canticum Psalmi filiis Core datum ad canendum usque in finem super choros, vel super instrumentum musico, *Mabelet* appellato, ad respondendum, alternativim canendo, in quo explicatur eruditio sive intelligentia, mysterio plena, Eman Æzrahitz, sive ipse sive David in ejus persona psalmum composuerit,

4. *Vita mea inferno appropinquavit*: prope abfuit a morte.

5. *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum*. Morientibus, aut morituris annumeratus sum, qui in foveam sepulchri demittendi sunt. *Factus sum sicut homo sine adjutorio*: ab omnibus destitutus sum. Sic Christus clamavit in cruce: *DEUS meus &c.*

6. *Inter mortuos liber*: Ab his afflictionibus non apparet liberatio,

tio, nisi per mortem. *Sicut vulnerati dormientes in sepulchris: Existimabam me esse similem ceteris occisis, quorum cadavera in sepulchris jacent.*

Quorum non es memor amplius: Ut illos nunc ad vitam revoces, licet in extremo die suscitandi sint.

7. *Posuerunt me in lacu inferiori: Videtur dici de descensu Christi ad inferos, aut si de Davide, notat multiplices miseras, quibus ab hostibus afflictus fuit.*

8. *Omnes fluctus tuos malorum, & afflictionum induxisti super me.*

9. *Posuerunt me abominationem sibi: Noti mei meum conspectum abominantur, & horrent. Traditus sum quasi in carcerem, Hebr. inclusus sum, & non egrediebar. Licet Christus egredi, & liberari potuisset, noluit tamen, quia decretum illi erat mori pro hominum salute.*

10. *Oculi mei languerunt: dolo-*

re, & fletu debilitati. Præ inopia, miseria, & calamitate.

11. *Nunquid mortuis facies mirabilia? suscitando eos. Aut Medici arte sua poterunt eos ad vitam reducere.*

12. *Nunquid narrabit aliquis in sepulchro &c. Mortui non prædicabunt misericordiam tuam, sed viventes: ideoque a vivorum numero non eximas me, ut te laudare possim. In perditione: Perditio, vitæ amissionem hic significat.*

14. *Oratio mea præveniet te. Cito aderit, pulsans fores misericordiarum tuarum.*

16. *In laboribus a juventute mea. Christo, & Davidi convenit. Exaltatus in cruce, humiliatus usque ad mortem, conturbatus propter ruinam populi.*

18. *Circumdederunt me sicut aqua: Scut aqua tangit intrantem undequaque; ita poenæ tuæ tetigerunt me in anima, & corpore.*

PSALMUS LXXXVIII.

CANIT promissum Davidi in Christo ejus filio, regnum æternum: Unde miratur populum ejus tot jam malis ab hoste affligi.

1. *Ethan Ezrabite: Viri sapientissimi 3. Reg. 4.*

3. *In æternum misericordia tua edificabitur in Cælis. Vox Hebræa edificabitur, significat etiam durabit; tam firma sunt promissa tua, ac status, & ordo Cæli, qui semper sibi constat.*

6. *Confitebuntur cæli mirabilia tua. Angeli, & homines prædicant gloriam tuam; illi in cælis, isti in terris.*

7. *Similis erit DEO in filiis DEI? in angelis.*

9. *Veritas tua in circuitu tuo. Nec*
K k a te

a te divelli potest; quasi veritate ipsa cingeris.

11. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum*: Pharaonem & ejus exercitum submergendo.

13. *Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt*. Thabor mons ad occidentem partem Judææ, & Hermon ad orientalem, id est tota Judæa; allegorice tota Ecclesia, imo totus orbis ob multiplicia beneficia exultabit.

15. *Iustitia, & judicium præparatio sedis tuæ*: ipsa instruunt, & stabiliant regale solium tuum.

16. *Beatus populus, qui scit jubilationem*: Qui vere ex animo scit laudare DEUM: qui novit verum gaudium, quod est in DEO solo.

19. *Quia Domini est assumptio nostra*: Sua virtute educendo nos de Ægypto in terram promissionis.

20. *Tunc*: Cum inciperes assumere tibi nos in populum electum; nempe olim tempore Patriarcharum. *Locutus es in visione*: revelasti Prophetis tuis, & promisisti, quod poneres adjutorium in potente: i. e. quod provideres, ut fortis aliquis populo tuo opitularetur: *& exaltares electum tuum*: scil. Davidem, sed multo magis Davidis filium Christum.

26. *Ponam in mari manum ejus*: Extendam usque ad mare mediterraneum ditionem ejus, & in fluminibus dexteram ejus: usque ad flumina Mesopotamiæ, Euphra-

tem scil. & Tygrin porrigan regnum ejus.

28. *Primogenitum ponam illum*: Christus, qui secundum divinitatem unigenitus est, secundum humilitatem est primogenitus, quia primus est prædestinatione, primus resurrectione ad vitam immortalem: Unde dicitur: *primogenitus ex mortuis ad Colof. 1.*

33. *Visitabo in virga &c.* Corrigam, & corripiam castigatione paterna, ut ad bonam mentem revocem, non occidam.

34. *Neque nocebo in veritate mea*. Nihil detraham de fidei promisso semel facto.

36. *Semel juravi in sancto meo*. Per sanctum nomen meum. *Semen ejus &c.* Christus regnabit in æternum.

38. *Thronus ejus sicut Sol*: Regnum ejus æternum erit, clarum, & splendidum sicut Sol. *Et sicut Luna perfecta*, ut Luna in plenilunio fulgens. *Et testis in celo fidelis*. Quemadmodum Iris jam pridem testis est promissi mei de non inducendis iterum aquis diluvii in universam terram.

39. *Tu vero repulisti*: Hæc quidem olim promisisti, & tamen nunc tanquam omnium oblitus repulisti populum tuum, & despexisti. Videtur David loqui in persona populi, in captivitate Babylonica constituti. *Distulisti Christum tuum*: Chald. *iratus es Christo tuo*: Elongasti a te Regem populi tui, Jechoniam videl. & Se-

deciam, qui captivi ducti sunt in Babylonem.

40. *Everstisti testamentum servi tui.* Promissum & pactum cum servo tuo Davide initum violasse videris. *Profanasti in terra sanctuarium ejus:* quasi rem profanam ignominiose in terram dejecisti sacrum diadema ejus, & regalem dignitatem.

41. *Destruxisti omnes sepes ejus.* Omnia munimenta regni. *Posuisti firmamentum ejus formidinem:* Fecisti, ut arces, & munimenta ejus essent in pavorem & formidinem: nempe ut in illis formidaremur, & terreremur, nec satis tuta esse crederemus.

45. *Destruxisti eum ab emundatione:* spoliasti eum eleganti, & pretioso ipsius cultu regali.

46. *Minorasti dies temporis ejus.* Tempus regni, quod sempiternum fore dixeras, brevius, & contractius fecisti.

48. *Memorare, quæ mea substan-*

tiæ: quam fragilis sit humana natura ad casum, & ideo semper indiget tua misericordia. *Nunquid vane constituisti &c.* an frustra creasti filios hominum?

49. *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem?* q. d. nullus; quia statutum est omnibus semel mori.

51. *Memor esto opprobrii &c.* quod sustinent servi tui a multis gentibus, *quod continui in sinu meo:* quod tacitus devoravi, & jam non commemoro, sed prætereo.

52. *Quod exprobraverunt commutationem Christi tui.* Exprobrabant fidelibus: ubi manet promissus toties Christus vester? sed his blasphemis hoc unum opponit Propheta:

53. *Benedictus Dominus in æternum.* De omnibus quæ fecit nobis, prosperis, & adversis secundum illud psalmi 23. *benedicam Dominum in omni tempore* scilicet prosperitatis, & adversitatis.

PSALMUS LXXXIX.

A quo incipit Liber IV. Psalmorum, qui fere totus est de Messia. Hoc Psalmo deplorat Moyses vitæ humanæ brevitatē, & multiplices ærumnas ex peccato: oratque corrigi hæc per Christum.

1. *Oratio Moysi hominis DEI:* Non dicitur oratio Moysi, quod is Psalmum hunc composuerit, sed quia David Moysen loquentem inducit.

3. *Ne avertas hominem in humilitatem:* Ne sinas hominem cadere in æternam miseriam. *Et (pro quia) dixisti: convertimini: ad me, protestatus es te nolle mortem peccato-*

catoris, sed ut convertatur, & vivat.

4. *Quoniam mille anni.* Et si aetas hominis essent mille anni, tamen ante oculos tuos tuo iudicio, & aestimatione sunt tanquam dies hesternae, quae pariter praeteriit. Et custodia in nocte: mille isti anni sunt instar unius vigiliae nocturnae, quae trium horarum spatium complectitur. Quid igitur hominem ad istam aetatem non pervenientem pro peccato super mortem affliges?

6. *Mane sicut herba transeat.* Per: mane intelligitur principium humanae vitae, per: vespere finis. Et sicut aliquando herba floret mane, & vespere desiccatur, sic etiam finis humanae vitae ejus principio cito succedit. Quod dicitur transeat, & arescat: sunt imperativa posita pro futuris indicativi.

8. *Seculum nostrum in illuminatione vultus tui.* Decursum vitae nostrae ante te constituisti.

9. *Anni nostri sicut aranea meditantur:* passive, pro reputabuntur: Quidquid moliuntur homines toto vitae suae tempore, tale

est, ac si aranea telam texat; mirum rem mox perituram magno labore agunt.

10. *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni,* adeo breves sunt, ut in ipsis fere non plus sit, quam 70. anni. Si autem in potentibus &c. Si autem in potenti, & firma corporis constitutione, & valetudine fuerint, octoginta. Et amplius eorum labor, & dolor: quidquid est amplius ultra 80. est labor & dolor.

Quoniam supervenit mansuetudo: Particula *quoniam* hic non est causalis, sed idem significat, ac *verum*: Sensus est: ingravescente aetate mitescunt affectus, & humiles redduntur, ac modesti, qui fuerunt feroces.

12. *Dexteram tuam sic notam fac:* In hac misera conditione nostra notam fac nobis potentiam, misericordiam, & openi tuam. Et *eruditos corde in sapientia.* Exhibe nobis eruditos Doctores, & Prophetas, ne falsis, & insipientibus nos praebeamus seducendos.

14. *Repleti sumus mane (citissime) misericordia tua.*

PSALMUS XC.

Hortatur ad collocandam in DEO omnem fiduciam, tanquam in asylo tutissimo. Servit tentatis, & tribulatis.

1. *Laus Cantici David.* Idem quod Psalmus Cantici: Nota ex S. Hilario, & S. Chrysost. in prologo psalmodiarum: Psalmus est so-

lus organi solius sine ulla voce hominis cantantis; Canticum est vox hominis sine ulla organi modulatione. Psalmus cantici dicitur,

tur, cum cantico præcinate psal-
mi sonus subsequitur; canticum
psalms, cum sono præeunte æmu-
la vox canentis auditur.

3. *Ipse liberabit me - - & a ver-
bo aspero:* Verbum pro re molesta
usurpatur.

5. *Non timebis a timore nocturno.*
Horrorem, & terriculamenta spe-
ctorum, tumultuumque noctur-
norum inopinato obvientium.

6. *A sagitta volante in die, a su-
bitis calibus, & periculis, quæ in-
star sagittæ ex improvise involant,
ut sunt veneficia sagarum, vene-
na hostium, gladii latronum &c.*

A negotio perambulante in tenebris.
A curis, & sollicitudinibus noctis,
sive nox accipiatur in sensu lite-
rali, sive translato pro nocte tri-
bulationis, & adversitatis.

A demonio meridiano. A quocun-
que mali impetu, palam & quasi
meridie nos invadente.

7. *Cadent a latere tuo mille &c.*
Si adfueris in prælio inter confer-
tos milites, videbis hominum mil-
lia hinc, atque illinc cadere, quin
tela atque ictus inimicorum ad te
usque perveniant, altior viste pro-
teget.

12. *In manibus portabunt te.* Suo
ministerio dirigent te in via: ne
offendas ad lapidem: ne detrimen-
tum, licet exiguum patiaris.

13. *Super aspidem, & basiliscum
ambulabis.* Venenata animalia po-
pulo peregrinanti in deserto, ubi
magna est eorum copia, non no-
cuerunt, dum in DEO spera-
vit.

PSALMUS XCI.

Laus misericordie & veritatis Domini: Admirabilis operum
illius magnitudo; Impiorum lapsus, justorum felicitas, DEI
sapiencia.

3. *Ad annunciandum mane miseri-
cordiam tuam, & veritatem tuam per
noctem.* Id est, semper & omni
tempore. Alii per mane intelligunt
prosperitatem, per noctem, adver-
sitatem.

4. *In decachordo.* Instrumento
decem chordarum.

5. *Delectasti me in factura tua.* Non
factura delectare debet, sed DEUS
in factura: nam periculosum est
sistere in delectatione creaturæ.

8. *Cum exorti fuerint peccatores
sicut fennum:* Transit Propheta ad
opus gubernationis, & providen-
tiæ divinæ, in qua præcipue ve-
ritas, & justitia elucet; Sicut fe-
num quod cito arefcit, & desicca-
tur; & apparuerint, modico tem-
pore florentes temporali prospere-
ritate. *Ut intereant in sæculum sæculi:*
Fier, ut intereant.

11. *Exaltabitur sicut unicornis cor-
nu meum.* Nempe sic altissimum,
Kk 3 du.

durissimum, & pulcherrimum, erit robur, decus, & regnum meum. *Et senectus mea exaltabitur in misericordia uberi, copiosa, & larga munificentia DEI.*

12. *Et despexit oculus meus inimicos meos.* Non amplius timebo inimicos meos, sed eos despiciam. *Et in insurgentibus in me malignantibus.* Et de malis insurgentibus ut perdant me, *audies auris mea, eos interiisse.*

13. *Iustus ut palma florebit.* Quæ 1. semper viret. 2. firmissima arbor est. 3. fructum dat suavissimum. 4. diutissime vivit: unde Symbolum immortalitatis est. 5. quo magis deprimatur, altius asurgit. 6. aspera est radice in ter-

ra, sed pulchra, & alta coma sub cælo.

Et sicut cedrus. Quæ 1. altissima arbor est. 2. incomputrescibilis. 3. rectissima. 4. semper foliis ornata. 5. odore est suavissimo. 6. undique copiose se multiplicat ramis, & foliis. 7. umbra ejus est gratissima. Opponit vero has insignes justorum proprietates fœno sterili, & instabili impiorum.

14. *Plantati in domo domini:* in Ecclesia.

15. *Multiplicabuntur adhuc in senecta uberi.* Crescent amplius in fortunæ, naturæ, & gratiæ donis, in vegeta, & fœcunda senectute. *Bene patientes erunt.* Græcismus: bene affecti, & patientes.

PSALMUS XCII.

Laudat DEUM ob creationem mundi. Allegorice ob fundamentam Ecclesiam.

Die ante Sabbatum, feria sexta, quando terra fundata est. Scil. plene: vel ut alii ex Græco vertunt: *inhabitata est.* Nam die veneris creati sunt primi terræ incolæ Adam, & Eva.

1. *Indutus est Dominus fortitudinem.* Indumentum (quod erat natura humana) factum est impassibile, & immortale in resurrectione. *Et præcinxit se,* instar potentissimi Regis.

2. *Parata seces tua ex tunc.* Ex eo tempore, quo confirmata est terra, solum etiam regni tui fir-

matum est; semper enim omnium Dominus fuisti. *A sæculo tu es:* quamvis sedes regni tui parata sit a tempore creationis, tu tamen tunc non cœpisti esse, sed ab æterno sine principio es.

3. *Elevaverunt flumina vocem suam.* Describit strepitum fluminum, cum Dominus aquas, quæ prius totam terræ faciem operiebant, in suos alveos, & receptacula conclusit. Allegorice significatur motus, & bella contra regnum DEI, & Ecclesiam.

4. *Mirabilis in altis Dominus. Mirabilior Dominus altissimus, qui eas rables elevationes maris, mirabiliter regit, & compescit.*

PSALMUS XCIII.

P*recatur DEUM prophetice, ut superbos, & impios puniat, qui innocentes opprimunt.*

1. *DEUS ultionum libere egit: nemine prohibente, cum sit omnium Dominus semper ulteus, & impios, quamvis nobiles, & potentes.*

5. *Populum tuum humiliaverunt. Hebr. attenuarunt; attriverunt.*

8. *Et stulti aliquando sapite. Vos de populo Israel, qui estis separati ab Ægyptiis, veritatem circa divinam providentiam cognoscite.*

9. *Qui plantavit aurem non audiet? Estne possibile eum, a quo omnes habent, ut videant, & audiant, non audire, nec videre.*

10. *Qui corripit gentes &c. Qui gentes etiam profanas, & alienas a sui noticia castigat, vobisne parceret?*

12. *Beatus homo, quem tu erudicis: docueris, ut se a veritate abducatur, & ad bonam mentem redeat: de lege tua &c. in lege tua institueris.*

13. *Ut mitiges ei a diebus malis: Ne scil. supra vires opprimatur,*

donec sodiatur peccatori fovea: donec ii intereant, qui ipsum vexant.

15. *Quoadusque justitia convertatur in iudicium. Donec justitia illius in impios animadvertat. Non significatur autem populum postea a Domino esse deserendum, sed hoc innuit, non ante, multo minus post justos a DEO esse repellendos, imo contra omnem vim semper protegendos.*

17. *Paulo minus habitasset in inferno anima mea. Si Dominus non tulisset opem, actum erat de nobis, ad sepulchrum redacti essemus.*

18. *Si dicebam in oratione, notus est pes meus: vacillant res meae, statim DEUS opem tulit.*

20. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui singis laborem in præcepto. An instar iniquorum iudicum non administrabis nobis justitiam, etiam postquam tam ardua præcepta, quæ nobis dedisti, servavimus.*

PSALMUS XCIV.

E*Xcitatur omnes ad DEI cultum, laudem, obedientiam.*

1. *Venite exultemus Domino: non passibus corporis, sed affectibus mentis per fidem, & devotionem.*

2. *Præoccupemus faciem ejus.* S. Hier. & Chald. *præveniamus*: scil. antequam irascatur, & nos puniat.

7. *Nos populus pascuæ ejus, & oves manus ejus.* Ab illo quasi pastore deductæ ad pascua.

9. *Sicut in irritatione &c.* Ut olim fecerunt Patres nostri DEUM sua incredulitate ad iracundiam provocando.

Tentaverunt me Patres vestri. Periculum facere volentes potentia, & fidelitatis meæ.

10. *Quadraginta annis offensus fui*

generationi illi. Ideoque in terram promissam non introduxi toto illo tempore, sed variis malis & claudibus affluxi. In psalterio Romano legitur: *Proximus fui*: illius scil. preces audiendo, per desertum deducendo, & cum peccarunt, flagellis cædendo. *Et dixi semper hi errant corde*: Et talis error erat affectibus, & sic non alleviabat, sed magis aggravabat.

11. *Si introibunt in requiem meam.* Non introibunt, aut: mendax sim, si introibunt in terram promissam. Anagogice in cælum.

PSALMUS XCV.

I*N*vitat omnes ad DEUM laudandum in Sion: Allegorice nos Christiani a DEO invitamur ad DEUM celebrandum in Ecclesia propter futurum judicium. Psalmus iste in translatione arcæ cantatus fuit.

3. *Annuntiate de die in diem salutare ejus*: Celebrate quotidie salutem, quam ipsius beneficio per Christum consecuti sumus.

5. *Quoniam omnes Dii gentium demonia.* In omni idololatria est tacitus saltem cultus dæmonum.

6. *Confessio*: qua tolluntur immunditiæ interiores, & pulchritudo: munditiæ exteriores appositæ. *In conspectu*, in cultu ipsius. *Sanctimonia*: i. e. applicatio ad Divina, & magnificentia in sanctificatione: in cultu novæ legis, qui sanctificatio dicitur, eo quod sanctificet cultores,

quod non faciebat cultus veteris legis.

7. *Afferte Domino patrie gentium.* i. e. familiæ gentium Græce enim πατριὰ familiam significat.

8. *Tollite hostias*: Afferte hostias ad Sacrificia, spirituales hostiæ sunt Sacrificium cordis contriti, confessio peccatorum, oratio, elemosyna, & similia. In Hebræo est *mincha*, quod significat hostiam inctuentam, ac præsertim ex farina confectam, id quod recte Eucharistiam interpretabimur. *Introite in atria ejus.* In Ecclesiam; aggregate vos Ecclesiam.

10. *Quia Dominus regnavit*: Per fidem, & cultum. S. August. in hunc locum addit: *regnavit a ligno*, & urget contra Donatistas. Idem addit Tertullianus, & ita citat L. 3. contra Marcionem. Et Justinus adversus Triphonem dicit *eratum* fuisse a Judæis. In Hebræo tamen & Græco hodie non reperiuntur prædicta verba: *Correxit orbem terræ*: prius depravatum,

maxime idololatria. *Qui non commovebitur*: allegorice Ecclesia a vera Religione, & fide nunquam defleat.

11. *Latentur cæli, & exultet terra*. Excitat ad lætitiã omnes res creatas propter adventum Domini tum primum, tum secundum. *Commovetur mare*: exultet, & gestiat; *plenitudo ejus*: Pisces, & cætera mari comprehensa.

PSALMUS XCVI.

D*escribit extremum Judicium, & Majestatem Christi.*

1. *Huic David, quando terra ejus restituta est*. Forte quando post mortem Absolon regnum Davidi restitutum fuit. *Dominus regnavit*: scil. ab æterno, adeoque regnat, & regnabit in æternum.

2. *Nubes, & caligo in circuitu ejus*. Magnus DEUS majestatem suam non detegit; infirma enim mortalium oculorum acies fulgorem illius sustinere non posset; tenebrosa nube se abscondit, non secus, ac olim in deserto. Hæc est Poëtica Divinæ Majestatis descriptio.

Justitia & judicium correctio sedis ejus. Thronus supremi hujus Monarchæ a justitia, & æquitate fulcitur.

3. *Ignis ante ipsum præcedet*. Ignis conflagrationis ante judicium extremum, quo omnia consumenda sunt.

4. *Vidit, & commota est terra*.

Timuerunt terræ habitatores.

5. *Montes sicut cera fluxerunt*. Terra, & montes terrore quodammodo correpti fuerunt (præteritum pro futuro) coram Omnipotente, & dissoluti sunt. Hæ loquendi rationes in Scripturis sunt familiares, & mirum in modum declarant eam reverentiam, quæ Divino aspectui debetur.

6. *Annunciaverunt Cæli &c.* Per signa in Cælo apparentia manifestabitur adventus Judicis propinquus.

8. *Audivit, & lætata est Sion, Ecclesia, & exultaverunt filie Judæ*: Animæ fideles cum gaudio excipient adventantem Judicem.

11. *Lux orta est justo*. Lux gratiæ, quæ est quædam arrha gloriæ.

12. *Constemini memoriæ sanctificationis ejus*. Memoriam ejus sanctam celebrate.

PSALMUS XCVII.

DE Regno Christi aeterno, & renovatione mundi per Christum.

1. *Cantate Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit. Christus innumera patravit miracula, & orbem terrarum convertit.*

Salvavit sibi dextera ejus. Salutem peperit sua omnipotentia; nempe propria virtute resurgendo a morte, & totum mundum sibi subjungendo. Allegorice, suae fidei subjiendo.

2. *Notum fecit Dominus. DEUS*

Pater. Salutare suum, Filium suum pro salute mundi incarnatum, & visibilem factum.

3. *Viderunt omnes termini terrae. Per fidem cognoverunt, & per miracula coram eis facta. Salutare DEI nostri: salutem nobis per Christum partam.*

6. *In tubis ductilibus: ex laminis malleo ductis. In voce tubae cornucae: buccinis ex cornu.*

PSALMUS XCVIII.

ARca jam reposita in monte Sion, invitatur omnes ad DEUM inibi colendum Sacrificiis exemplo Moysis, Aaronis, & Samuelis. Allegorice omni cultu honoranda S. Eucharistia. Item B. Virgo DEI-para.

1. *Dominus regnavit, irascantur, pro licet irascantur populi, hostes Israël. Qui sedet super Cherubim, quasi in curru suo triumphali, ac manifestat se Israël. dans responsa, & dona, ac beneficia. Hinc moveatur terra: Paveant, & contremiscant incolae terrae.*

4. *Honor Regis judicium diligit. Illius magnitudo, & gloria in eo posita est, ut iuste omne mortalius genus dijudicet.*

5. *Adorate scabellum pedum ejus: i. e. ante scabellum. Arca testamenti dicebatur scabellum, quae*

erat sub propitiatorio, & hoc erat quasi sedile DEI, & arca tanquam scabellum pedum ejus. Nota hic contra haereticos eodem sensu, & modo, quo jubentur hic Hebraei adorare arcam, Catholicos hodie adorare, hoc est, honorare, reliquias, imagines DEI, & Sanctorum.

6. *Moyses, & Aaron in Sacerdotibus ejus, & Samuel &c. Ponit exempla trium insignium virorum, qui Dominum exaltaverunt, & adorarunt scabellum pedum ejus atque*

exau-

exauditi ab eo, mirabilia patra-
runt.

8. *Et ulciscens in omnes adinven-
tiones eorum.* Summa severitate DE-
US eos persecutus est, qui eos au-

debant laceffere; ut patet in Core,
Dathan, Abiron, & eorum fauto-
ribus, qui Moysis auctoritatem,
& Aaronis Sacerdotium impete-
bant.

PSALMUS XCIX.

S*Tnagoga: allegor. Ecclesia omnem terram ad DEI cultum, &
laudem adhortatur.*

4. *Introite portas ejus:* Scil. tem-
pli, & per portas in atria: nam
templum, seu sanctuarium quod
constabat *Sancto, & sancto sancto-
rum,* solis Sacerdotibus ingredi
licebat, populus vero orabat in
atriis.

5. *Et aeternum misericordia ejus, &
usque in generationem -- veritas ejus.*
Scriptura ferme ubique misericor-
diam, & veritatem conjungit: mi-
sericordiam prævenientem, & gra-
tias promittentem; veritatem eas
perficiantem, & exequentem.

PSALMUS C.

D*avid boni Principis describit officium tum in seipso, tum in
Josia: Allegorice, & vel maxime in Christo Rege.*

1. *Misericordiam, & judicium can-
zabo tibi.* Quocunque modo me ex-
ceperis Domine, sive in judicio-
rum tuorum severitate, sive in
suavitate tuarum misericordiarum,
te laudabo, & gratias tibi agam.

2. *Intelligam in via immaculata:*
dabo operam, ut intelligam, qua
via perungere possim ad vitam
immaculatam, ut innocentem. Id
vero intelligam, *quando venies ad
me,* me illuminando, & docendo.

4. *Non adhaesi mihi cor pravum.*
Nulla mihi intercessit consuetudo
cum iis, qui pravo & corrupto
animo sunt; nec respiciebam eos,

quorum vita a mea vivendi ratio-
ne abhorrebat.

5. *Superbo oculo, & insatiabili cor-
de:* Superbum, vel pecuniarum
avarum, aut cupidum honorum
Cum hoc non edebam: non admitte-
bam ad mensam, & familiarita-
tem meam.

6. *Oculi mei ad fideles terræ, ut
sedeant mecum.* Hoc mihi præcipue
erat curæ, ut aulam meam fideli-
bus ministris replerem, eis que ho-
nores, & provincias demanda-
rem.

7. *Qui loquitur iniquitatem, non
dixit in conspectu oculorum meorum.*

Non apparebit in conspectu meo,
non placebit mihi.

8. *In matutino interficiebam omnes
peccatores terræ. In id convertam*

omne studium meum, ut sanctam
civitatem ab omnibus flagitiosis &
expurgem, & eos investigando,
& persequendo.

PSALMUS CI.

EXtremis miseriis obrutus opem Divinam implorat; simulque
ut instauretur Jerusalem, & templum a Chaldeis exustum.
Allegorice convenit Ecclesiæ Christi, tropologice animæ afflictæ.

4. *Ossa mea sicut cremium aruerunt:*
Cremium est res crematu facilis,
& apta ad ignem concipiendum
propter ariditatem.

5. *Percussus sum ut fœnum:* ex ar-
dore tribulationis Antiochi popu-
lus magna parte deficiebat. *Obli-*
tus sum comedere panem meum: Præ-
nimia angustia, & mœrore omnem
cibum averfatus sum.

7. *Similis factus sum pelicano soli-*
tudinis. Quia ut dictum est, popu-
lus fugerat in deserta.

Factus sum sicut nycticorax in do-
micilio. In obscuris domorum locis,
vel in domibus incultis. *Nyctico-*
rax juxta nominis etymon signifi-
cat corvum nocturnum. *coyctax*

8. *Sicut passer solitarius.* Hebræa
vox *Tsppor* quamvis aviculam si-
gnificat: sicut avicula solitudinem
captans.

10. *Cinere tanquam panem man-*
ducabam &c. Hæ locutiones sunt
hyperbolicæ, & figuratæ, sed apte
exprimunt dolorem, humiliatio-
nem, gemitusque Prophetæ.

11. *Elevans allisti me:* Levasti

me, ut majori cum pondere rue-
rem, meque in terram allideres.

13. *Memoriale tuum in generatio-*
nem &c. Memorabilia facta tua di-
gna sunt æterna memoria.

15. *Placuerunt servis tuis lapides*
ejus. Anima eorum ad Hierosoly-
mitana rudera suspirat, ut per te
liceat ibi majestatem tuam adora-
re, ubi tot a Patribus suis oblata
sunt sacrificia.

16. *Et timebunt gentes nomen tuum.*
Cum restauraveris Sion, & popu-
lum tuum ad eam revocaveris.

17. *Et videbitur in gloria sua,* pri-
stina, imo multo majore urbs Sion:
& Christus in Sion cum splendore
miraculorum, & doctrinæ suæ cœ-
lestis.

21. *Ut solveret filios interempto-*
rum. Loquitur de Judæis Baby-
lone captivis.

23. *In conveniendo populus in u-*
num, & Reges ut serviant Domino:
Post reditum e captivitate nec ex-
terni populi, nec Reges Gentium
in Jerusalem visi sunt, ibi domi-
num adoraturi; sed ad anguem
hæc

hæc vaticinia adimpleta sunt post J. C. adventum, & Evangelii prædicationem.

24. *Respondit ei in via virtutis sue.* In florenti, & robusta ætate domino dixit: *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi:* Indica mihi, an

futurus superstes sim, quo tempore ista perficies, tempore scilicet redemptionis, & salutis.

25. *Ne revoces me in dimidio dierum meorum:* Ne finas me ex hæc vita migrare, quin videam finem tot calamitatum populi mei, & diuturnæ illius captivitatis.

PSALMUS CII.

David seipsum, angelos, & homines invitatur ad laudandum DEUM ob eximia beneficia ab eo obtenta.

4. *Qui coronat te in misericordia:* Qui velut corona te cingit, & circumvallat sua misericordia.

5. *Renovabitur ut aquila juvenus tua:* In resurrectione futura, qua resurgent in ætate virili; David autem mortuus fuit in ætate senili. Alii referunt ad eam temporis periodum, qua secundum communem opinionem aquilæ pennas mutant.

11. *Secundum altitudinem cæli a terra.* Quanta est altitudo cæli super terram, tanta est ejus misericordia erga timentes se.

14. *Ipse cognovit figmentum nostrum:* Fragilitatem, & fomitem inclinantem ad peccatum.

16. *Spiritus pertransibit in illo.* Spiritus vitæ non permanebit in homine, sed pertransibit & recedet, quo recedente homo non subsistit amplius. *Et non cognoscat amplius locum suum.* Non redibit ad hanc vitam mortalem, aut ad possessiones suas.

20. *Ad audiendam vocem sermonum ejus.* Ad obediendum jussui, & nutui DEI semper promptissimi.

21. *Virtutes ejus.* Exercitus DEI, nempe angeli.

PSALMUS CIII.

Laudatur sapientia, & potentia DEI in mundi creatione. Alleg. Ecclesia DEUM pro sui constitutione, & conservatione collaudat.

2. *Amictus lumine:* Gloria, majestatem, DEUS enim habitat lumen inaccessibile, *Extendens cælum*

sicut pellem: ex facilitate, qua quis extendit tentorii cortinam convolutam.

Qui regis aquis (nubibus) superiora ejus. Propheta enim orbem hunc univrsam ut domum considerat, cujus tectum sunt nubes, & cœli.

4. *Qui facis Angelos tuos spiritus.* Qui facis spiritus, angelos, nuntios tuos: angelus enim officii nomen est, non naturæ. *Ministros tuos ignem urentem:* Qui facis, ut eadem spirituales creaturæ, quæ charitate semper ardent, fiant ministri tui ad efficienda celerrime, & efficacissime quæ iusseris.

6. *Abyssus sicut vestimentum &c.* Mare scilicet profundissimum terram quasi amictum circumvestiebat, & omni ex parte operiebat.

7. *Ab increpatione tua fugient.* Tuo iussu in suos alveos se receperunt.

8. *Ascendunt montes, & descendunt campi.* Elevatio, seu altitudo montium, & demissio vallium a te est.

9. *Neque convertentur operire terram.* Uti factum est tempore diluvii, propter promissionem Noë a DEO factam.

11. *Expectabunt onagri in siti sua.* i. e. asini silvestres a te expectant lenimen sitis suæ, cum hæ bestiarum solitudines, & loca arida incolant, adeoque præ cæteris siti vexentur.

12. *De medio petrarum dabunt voces:* scilicet aves, quæ in saxis nidulantur, ut fertur de aquila.

13. *Rigans montes de superioribus suis:* de nubibus pluviolis super montes generatis, ut ibi crescat

herba animalibus, & hominibus opportuna.

15. *Uretilaret faciem in oleo.* Unctiones veteribus credebantur tam necessariæ, ut cibus, & potus; unde cum jejunabant, etiam ab unctioe abstinebant.

17. *Herodii domus, dux est eorum.* Est nomen avis prædatrix, quæ nidificat in cedris, dicitur dux passerum, vel avium, eo modo, quo leo animalium quadrupedum. *Domus:* nidus. *Dux* vero refertur ad *Herodium*, non ad domum.

19. *Fecit Lunam in tempora.* Ad discrimina temporum, quæ suo motu ordinato designat.

20. *In ipsa pertransibunt omnes bestie silvæ.* ut securius pabulum quarant, & prædam.

23. *Exibit homo ad opus suum.* Sicut feræ discunt per noctem, ita homo cum illuxerit ad opus suum perficiendum se accinget, ubi feræ in cubilibus, seu antris suis commorabuntur.

25. *Spatiosum manibus:* sinibus, qui passim vocantur brachia, aut manus maris.

26. *Draco iste:* loquitur de cetis, & balenis, quem formasti ad illudendum ei, S. Hieron. ut illuderet ei, seu ut ei illudatur jam capto ab hominibus: Tropologicè diabolo, totique inferno, & mundo.

29. *Avertente autem te faciem:* denegando benedictionem, turbabuntur: defectu nutrimenti. *Auferes spiritum eorum:* vitam.

30. *Emitte spiritum tuum. Vim illam, qua omnia foves, & re-creas. Altiori sensu intelliguntur dona Spiritus S.*

32. *Qui tangit montes: Tactu ful-*

*minis, quod frequentius fit in præ-
altis montibus.*

35. *Deficiant peccatores a terra: qui in malicia sua obstinati sunt, aut, deficiant ita, ut peccatores non maneant, sed convertantur.*

PSALMUS CIV.

I*nvitat ad laudandum DEUM ob beneficia liberationis ex
Ægypto, & inductionis in terram sanctam.*

3. *Laudamini in nomine sancto ejus. Hebr. Laudate in nomine sancto ejus. i. e. gloriemini in nomine sancto ejus.*

8. *Verbi, quod mandavit in mille generationes. In æternum, ponitur numerus certus, & definitus pro incerto.*

9. *Quod disposuit ad Abraham: Quod pepigit cum Abraham Gen.*

12. *Et juramenti sui ad Isaac. Memor fuit juramenti Isaaco Gen. 26.*

10. *Et statuit illud Jacob in præceptum: quo obligavit se nullam aliam gentem sibi fore peculiarem, si nullum alium præter se, DEUM colerent.*

12. *Cum essent numero brevi Hier. advena in ea. Nam Abrahami, Isaac, & Jacob ut exteri habitabant in terra Chanaan; Hac vero promissio Abraham facta non ad solos Israelitas pertinebat; sed ad eos omnes, qui filii Abraham sunt secundum fidem.*

14. *Corripuit pro eis Reges. Castigavit propter eos Pharaonem, Re-*

gem Ægypti, & Abimelech, Regem Geraræ.

15. *Nolite tangere Christos meos. Non unctione legali, sed spiritu S. unctos: Nam ii fuerunt Prophetæ, Sacerdotes, & Reges imperio præditi.*

16. *Omne firmamentum panis contrivit: Robur hominis, quod a pane est, defecit.*

18. *Ferrum, pertransiit animam ejus: Quia ex compedibus ferreis non solum afflictus fuit in corpore, sed etiam in mente, & tamen a virtute patientiæ non deflexit.*

19. *Doncc veniret verbum ejus. Doncc impleretur somnium Josephi, quod olim Patri, & fratribus narraverat Gen. 37.*

22. *Ut erudiret Principes ejus. In hoc etiam expressa fuit figura Christi: Hebr. ut alligaret Principes ejus secundum animam suam: ut ad suam sententiam, & voluntatem velut illigaret sibi subjectos.*

23. *Accola fuit, peregrinatus est, in terra Chans in Ægypto: quia Ægy-*

Ægyptiū ex Mesraim, filio primo-
genito Cham prognati sunt.

25. *Convertit cor eorum*: scil. Ægyptiorum: *ut odirent populum ejus*: filios Israël. Permisit videl. hoc DEUS, ut invidia tangerentur Ægyptiū, cum viderent tantam multiplicationem Israëlitarum.

Et dolum facerent in servos ejus. Rex Pharaō enim præceperat obstetricibus, ut in partibus Hebræarum masculos occiderent, simulando eas esse abortum passas.

27. *Posuit in eis verba signorum suorum*: Ornavit eos dono patrādi miracula.

28. *Non exacerbavit sermones suos.* Non irrita fecit, aut immutavit

promissa sua Moyli facta de pœnis Pharaoni, & Ægypto infligendis. De quibus vide Exod. 7. & seqq.

37. *Et eduxit eos cum argento, & auro*: Aureis, & argenteis vasis ab Ægyptiis commodato acceptis.

38. *Latata est Ægyptus in profectio-
ne eorum*: Timebant enim, ne & ipsi, ut primogeniti nuper, occiderentur.

39. *Expandit nubem &c.* Interim enim nubes castra Israëlitarum præcedebat, quemadmodum nocte columna ignis.

40. *Petierunt, & venit coturnix.* Hic describuntur miracula facta in deserto, post transitum ex Ægypto.

PSALMUS CV.

O Ratio captivorum Babylonis, tum DEI beneficia, tum sua, Patrumque suorum peccata confitentium: Dominum orant, ut ipsos in Patriam congreget. Allegorice orat Ecclesia, ut fiat unum ovile, & unus pastor.

4. *In beneplacito populi tui.* Pro tua erga nos & populum tuum, benignitate. *In salutari tuo.* Chald. in redemptione tua: Allegorice: Salvatore Christo.

5. *Ad videndum in bonitate*: Ut videamus bona, quæ electis tuis promissisti, & præparasti.

7. *Irritaverunt ascendentes in mare*: Quia cum tam multa signa divinæ protectionis in Ægypto vidissent, trepide, & exigua fide ingressi sunt.

Et increpuit mare rubrum: Loquitur de mari tanquam de re animata per prosopopœiam Poëticam.

11. *Et operuit aqua Pharaonem, & ejus exercitum.* Vide Exod. 14.

13. *Cito fecerunt, obliti sunt.* Hebraismus, Pro festinarunt oblivisci. *Non sustinuerunt consilium ejus*: non expectaverunt exitum divini consilii, & voluntatis.

14. *Tentaverunt DEUM in inaquoso*: in deserto, in solitudine, in qua

qua dubitarunt de præsentia, & omnipotentia DEI.

16. *Irritaverunt Moysen.* Conci- tando schisma perniciosum, & se- ditionem in ipsum, & DEI Sacer- dotes. Numer. 16.

17. *Aperta est terra &c.* Histo- riam habes Numer. 16. *Operuit super congregationem Abiron.* Coepe- ruit absorbens cætum eorum, qui secuti fuerant partes Abiron.

20. *Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli.* Pro DEO ve- ro, qui gloriose eos eduxit de Ægypto, adorarunt brutum ani- mal.

23. *Si non Moyses electus ejus ste- visset in confractione.* Quia contere- di erant a DEO: objecissetque velut murum medium inter po- pulum, & DEUM ad frangen- dam, emolliendamque Divinam iram.

26. *Et elevavit manum suam super eos.* Pro ceremonia jurantis.

28. *Initiati sunt Beelphegor.* Reli- gione conjuncti sunt idola Moa- bitarum, & Madianitarum. *Et commederunt Sacrificia mortuorum:* De carnibus animalium idolis (diis mortuis) immolatorum.

30. *Et stetit Phinees:* Constante- r contra idololatrias, quia occidit

Zambri ducem tribus Simeon cum muliere Madianitide.

31. *Et reputatum est ei in justitiam.* Quia propter hoc factum certior a DEO factus est, quod succede- ret Patri suo in summo Sacerdo- tio.

32. *Irritaverunt eum ad aquas con- tradictionis.* Ubi populus cum Moy- se propter aquæ penuriam cœpit altercari. Vide Numer. 20.

33. *Et distinxit in labiis suis:* Moy- ses animo dubius hæsit, num pos- sibile, & probabile esset ut petra aquam daret tam rebeli populo.

37. *Immolaverunt filios &c.* Idolo Moloch.

38. *Sculptilibus Chanaan:* Maxi- me vero idolo Ammonitarum *Moloch.* i. e. Regi, supple, Deo- rum omnium, Seu *Jovi* inquit Ri- bera, vel Saturno, ut plerique alii.

39. *Et fornicati sunt:* Idololatria fornicatio vocatur in Scriptura, quia in ea recedit anima a vero sponso scil. DEO.

44. *Vidit cum tribularentur.* Be- nigno, & misericordie oculo aspe- xit.

45. *Et penituit.* More humano loquitur: revocavit sententiam suam de perdendis Hebræis.

PSALMUS CVI.

AB hoc incipit Liber V. Psalmorum. Est Psalmus Eucharistici-
cus de liberatione Israëlitarum ex servitute Ægyptiaca: In
sensu spirituali de redemptione generis humani.

2. Congregavit eos: in terram
suam, scil. Judæam ex variis exi-
liis, & captivitatibus.

Viam civitatis habitaculi non inve-
nerunt: ubi possent secure habi-
tare.

8. Constituteantur Domino misericor-
diæ ejus: laudetur Dominus pro-
pter misericordias suas.

10. Satiavit - - vinctos in mendi-
citate: & ferro. Hebr. Captivos affli-
ctionis, & ferri. Grotius afflictio-
nem vocat carcerem, ferrum com-
pedes.

11. Exacerbaverunt eloquia DEI.
Imperata facere detrectarunt, &
voluntates ejus nihili fecerunt.

16. Contrivit portas æreas, & ve-
stes ferreas Carceris, ubi clausi
detinebantur.

18. Omnem escam abominata est
anima eorum: propter gravissimos
morbos. in quibus quoscunque
cibos fastidimus.

20. Misit Verbum suum: Manda-
vit, & repente sanati sunt. Alle-
gorice: misit Christum, Messiam.

23. Qui descendunt mare in navi-
bus. - - 24. Ipsi viderunt opera Do-
mini. Recens adhuc descriptio ma-
lorum captivitatis sub imagine
navfragii, & tempestatis: Israël
erat Babylone tanquam in navi

longum iter ingressa; ipse fuit
testis prodigiorum Domini, &
periculorum, quæ super abyssis
aquas obire contigit.

25. Dixit: jussit DEUS. Et ste-
tit spiritus procella: cessavit ventus
procellosus.

26. Ascendunt fluctus usque ad cæ-
los. Hyperbole, etiam a Poëtis
usurpata.

27. Omnis sapientia eorum devora-
ta est. Peritia rei nauticæ defecit,
nihilque erat reliquum, quam cla-
mare ad Dominum.

29. Et statuit procellam ejus in au-
ram: Commutavit eam in tran-
quillitatem, & malaciam.

30. In portum voluntatis eorum.
Reduxit illos usque in Patriam eo-
rum, & Jerusalem, quæ erat sum-
ma votorum illorum. Quæ se-
quuntur, varias Israëlitarum re-
volutiones exhibent, parabolis in-
volutas; simul quæ Synagogæ, &
Ecclesiæ contigerunt, pulchre ex-
primunt. Quin etiam mutatio-
nes variis temporibus factæ in na-
tura, referuntur, quæ sensum spi-
ritualem admittunt. Hinc con-
cludit: Quis sapiens, & custodiet hæc?
Ostendit DEUM pro sua potesta-
te, & justitia regionibus dare uber-
tatem, aut sterilitatem. Ponere flu-
mi-

mina in desertum: loca irrigua perpetua siccitate damnare, & vicissim, ponere deserta in stagna aquarum: fertilitatem locis aridis impertire: plantare vineas, quæ faciunt fructum natiuitatis: fructus uberes. Effundere contempionem super Principes: quod civitatibus extitium affert, cum nulla est amplius magistratum reverentia.

42. *Omnis iniquitas: Omnis homo iniquus. Oppilabit os suum: Obmutescet, ob tam singularia DEI iudicia.*

43. *Quis sapiens, & custodiet hæc? Quam pauci Divinæ misericordiæ erga sanctos arcana contemplantur.*

PSALMUS CVII.

Propheta victoriam petit a DEO contra Idumæos. Allegorice Ecclesia postulat DEI auxilium contra Mahometanos, & Hæreticos.

Hic Psalmus compositus est ex 66. & 59. qui superius jam sunt expositi.

PSALMUS CVIII.

Continet imprecationes ad-versus Doëg, & Achitophel. Mystice in Judam, & Judæos proditores triginta maledictiones prænuntiat: Quas hic aliqui recenseri putant pro 30. argenteis Judæ.

1. *DEUS laudem meam ne tacueris. Innocentiam meam, quam Doëg apud Saulem, & Judas apud Principes Sacerdotum calumniantur, & obscurant, quasi ego machiner insidias, & seditionem. Hanc quæso innocentiam manifesta, & tuere.*

6. *Constituë super eum peccatorem: Impium aliquem, & tyrannum constituë judicem super eum, Judam, & Doëg: & in eo iudicio diabolus: i. e. calumniator, stet a dextris ejus: accusans, opprimens,*

& perdens eum. Prophetia est sub imprecationis, & maledictionis specie. Hæc, & quæ sequuntur in Judam, & Judæos proditores conveniunt; qui amisso Sacerdotio extorres Religionis facti sunt.

7. *Oratio ejus fiat in peccatum: Preces illius rejiciet DEUS, ut olim Antiochi, nam & hujus oratio, & Judæ, conditionibus, quæ ad merendum requiruntur, erat destituta; ab altero enim servilis mortis, & periculi, in quo erat,*

metus, ab altero desperatio poenitentiam extorsit.

8. *Episcopatum ejus accipiat alter:* Hebr. *Præfecturam* Doëg, quia Princeps erat pastorum Saulis. Allegorice, Apostolatam Judæ accipiat Mathias Act. 1.

10. *Nutantes transferantur filii ejus:* Instabiles vagentur. *Ejiciantur de habitationibus suis:* Convenit imprecatio Judæis: tempore excidii Jerosolymitani.

13. *In generatione una deleatur nomen ejus:* Gloria, & posteritas ejus, seu familia delebitur.

14. *In Memoriam redeat iniquitas Patrum, si filii a malo non recesserint.* Aug. *illud autem, quod dictum est: reddam peccata parentum in filios, additum est, qui oderunt me.*

15. *Fiant contra Dominum semper:* illas iniquitates ante oculos semper habebit Dominus, ut eas puniat.

17. *Et compunctum corde mortificare.* Animo mœstum, & tristem occidendum tradere.

20. *Hoc opus eorum, qui detra-*

hunt mihi. Hæc est merces pro opere malo reddita Judæis, qui Christo multipliciter detraxerunt. Hucusque imprecationes: nunc Christus pro se, & Ecclesia orat.

23. *Excussus sum sicut locustæ:* de uno tribunali ad aliud jactatus sum, sicut locustas vilissima animalia ventus huc illuc temere raptat. Si ad Davidem referatur, is sub Saule continuo locum mutare debuit.

24. *Genua mea infirmata sunt a jejuniis.* Jejunavit enim Christus 40. diebus, & 40. noctibus. *Caro mea immutata est propter oleum.* Ob defectum olei, quo orientales utebantur tanquam re ad vitæ sustentationem necessaria.

25. *Viderunt me, & moverunt capita sua.* Me deridendo.

27. *Tu fecisti eam.* Supple manum, & potentiam, quæ me affligit.

29. *Operiantur sicut diploide confusione.* Vox græca διπλόεις pallium duplex significat, quasi dicat: multipliciti ignominia circumdantur.

PSALMUS CIX.

CAnit, non Abrahamæ, non Davidis, non Ezechia (ut volunt Judæi) sed Christi Messiaë gloriam, regnum, & Sacerdotium æternum.

1. *Dixit Dominus Domino meo.* Narrat David verba Patris ad filium, cum in spiritu vidit Christum ascendentem in cælum. *Sede a dextris meis:* præcipue hono-

ris loco cum potestate judiciaria, quod utique Davidi aptari non potest. *Donec ponam inimicos tuos.* Judæos, qui Christum persecuti sunt. *Scabellum pedum tuorum.* Tibi subiectos,

jectos, quod videmus impletum, quia illi, qui de Judæis crediderunt, sunt Christo subjecti per fidem; illi vero qui increduli remanserunt, sunt membris Christi subjecti, quia in terris Principum Christianorum manent sicut servi, & abjecti.

2. *Virgam virtutis tuæ.* Potestatem docendi in omnibus linguis, & faciendi miracula in confirmationem doctrinæ. *Emitte Dominus: DEUS Pater,* qui cum filio misit Spiritum S. conferentem potestatem istam Apostolis. *Ex Sion:* Quia Spiritus S. ex Sion, vel in Sion Apostolis fuit missus, ut prædictum est. *Ex Sion* missi sunt Apostoli ad prædicandum per universum mundum.

Dominare. Tu scilicet Christe. *In medio inimicorum tuorum:* Dominaberis inimicis tuis, velint, nolint.

3. *Tecum principium.* Hic ostenditur æqualitas Christi ad Patrem, quæ convenit ei ratione Divinæ naturæ, quæ est eadem in Patre, & filio, & hoc est, quod dicitur: *Tecum principium:* Principium dicitur hic ipse Pater: secundum quod dicitur Joan. 1. *in principio erat verbum:* i. e. in Patre filius, qui est cum filio in quantum est unus cum eo in natura, & distinctus in persona; hoc autem importat hæc dictio *tecum,* scilicet unio-
neri distinctorum.

In die virtutis tuæ. Plurimi intelligunt diem judicii, quo J. C. exercebit imperium, severitatem, justitiam suam adversus impios, cum in Majestatis suæ luce in medio angelorum suorum apparebit *in splendoribus Sanctorum.*

Ex utero ante Luciferum genui te: Re enim ipsa Dominus de nocte ante ortum Luciferi natus est in carne. Communior tamen est sententia etiam S. Augustini, id dici de generatione æterna Verbi.

4. *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem,* morem, & ritum sacrificandi, non Abelis, Aaronis, Samuelis, sed *Melchisedech* sis Sacerdos, simili modo, & ritu sacrificans, quo ipse fecit scilicet. in-
cruente sub speciebus panis, & vini. Hinc sequitur oblationem Eucharistiæ tum Christi in cœnæ ultima, tum nostram quotidie in missa esse vere, & proprie dictum Sacrificium: ut docet Concilium Tridentinum, & SS. PP. ac Doctores.

6. *Implebit ruinas: strage impiorum omnia implebit. Conquassabit capita in terra multorum:* Graviter damnabit tyrannos aliorum Principes, & ad malum Duces.

7. *De torrente in via bibet:* Aquam turbidam tribulationis, maxime tempore passionis, propterea *exaltabit caput:* merebitur, ut in nomine JESU omne genu flectatur.

PSALMUS CX.

Commendat DEI magnitudinem, & beneficia in homines.

3. *Confessio, & magnificentia opus ejus*: Omnia opera Domini digna sunt humana laude, & honore.

6. *Virtutem operum suorum annuntiabit*: Manifestavit, cum dedit illis hæreditatem gentium, seu Chananæorum: sed vera hæreditas gentium, est Ecclesiæ Regnum.

9. *Redemptionem misit populo suo*. Transit ad novæ legis dona, & novum testamentum, sub quo Redemptionem accepimus, si modo hoc pactum custodiamus. Alii legunt: *Redemptorem*, quod manifeste ad Christum pertinet.

PSALMUS CXI.

Argumentum est laus viri justî: allegorice Christi, quem Ecclesia laudat, ut justum justorum.

1. *In mandatis ejus volat nimis*: Mandata ejus prona voluntate, non vi, aut metu adactus perficiet.

4. *Exortum est in tenebris lumen rectis*: Justis in rebus tristibus, & adversis consolatio orta est.

5. *Jucundus homo, qui miseretur, & commodat*: Felix, & voti sui compos erit, qui misericordiam exercet in pauperes.

Disponet sermones suos in judicio: Nihil temere ager, aut loquetur, non cader causa. A statu suæ felicitatis nunquam excidet.

7. *Non timebit ab aulitione mala*. A fama sinistra utpote optime sibi conscius. Allegorice: ab illa se-

vera sententia. *Ite maledicti &c.*

8. *Confirmatum est cor ejus*. Per habitum virtutis, & gratiæ in bono.

9. *Disperfit, dedit pauperibus*. Liberaliter opes suas erogavit in pauperes, Christum representantes.

Cornu ejus exaltabitur in gloria. Potentia ejus in dies crescet, & augebitur.

10. *Desiderium peccatorum peribit*. Votis suis peccatores frustrabuntur: nam cum justum cupient videre eversum, videbunt florentem, & bonis omnibus abundantem.

PSALMUS CXII.

Magnitudinem, providentiam, & omnipotentiam DEI commendat.

1. *Laudate pueri Dominum: i. e. servi DEI. A Solis ortu. In omni loco.*

5. *Qui in altis habitat: qui cum in altissimis habitat, non abjicit providentiam rerum, sed dignatur videre, & curare non tantum ea, quæ in cælo, sed etiam quæ in terra sunt.*

7. *Suscitans a terra inopem. Pauperem afflictum, cum inopia luctantem.*

Et de stercore erigens pauperem. De infima conditione, ut factum est Apostolis. Tropologice e sordibus peccatorum erigit DEUS peccitantes in thronos angelorum.

9. *Qui habitans facit sterilem: Qui mulierem ob sterilitatis probrum contemptam, reddit fecundam, ut Saram, Rachelem, Annam &c. Allegorice ad Ecclesiam referendum est.*

PSALMUS CXIII.

Recolat DEI beneficia in exitu Israël de Ægypto; concludit ipsum solum verum DEUM esse, non idola, utpote qui solus juvet sperantes in se.

Alleluja: seu Psalmus laudis.

1. *De populo barbaro: Qui lingua ignota loquitur, barbarus dicebatur.*

2. *Facta est Judea sanctificatio ejus. Cum eduxit populum suum ex Ægypto, Judas, seu populus Judaicus (ut in una tribu præcipua totus populus intelligatur) DEO consecratus est in populum sanctum, & peculiarem; factusque est regnum DEI, in quo coram gentibus magnitudinem potentiae suæ declararet.*

3. *Mare vidit, & fugit: Eleganti Prosopopœia hic Psalmista rebus inanimatis sensum tribuit, ut*

Pœsi spiritus, & decor accederet: Mare sensit potentiam DEI, & se recepit; agnovit illum arcæ insidentem Jordanis, & recessit, ne illius agmen remoraretur.

4. *Montes exultaverunt ut arietes: ut læticiam suam ob adventum Domini testarentur. Alii exponunt de tremore, & terræ motu, qui iis temporibus contigit ad ostendendam DEI potentiam, & Majestatem.*

5. *Quid est tibi mare &c. q. d. unde venerunt ista mirabilia in mari rubro, in Jordane, & collibus, ut dictum est? respondet:*

7. *A facie Domini mota est terra.*
A divina voluntate processerunt ista, cui obediunt etiam insensibilia.

8. *Qui convertit Petram &c.* dando abundantiam aquæ de petra Exod. 7.

1. *Non nobis Domine &c.* Non meritis nostris, quæ nulla sunt, sed tibi debetur laus omnis & gloria. Hic incipit secunda Hebræos Psal. 115.

5. *Os habent, & non loquentur:* Oracula, quæ idolis tribuebantur, non proferebantur ab simulacris, quæ eorum speciem referebant, sed ab hominibus illic abditis, ut populis os subliniretur. Dæmon animatis his utebatur instrumentis, vel alio quovis signo sortes suas editurus. Si tamen aliquando statuz aliquid enunciare visæ sunt, hoc dæmonis virtuti acceptum referendum est, qui in aëre quosdam sonos efficere potuit, ac fallere sensus eorum, qui eas loquentes sibi audire videbantur.

8. *Similes illis fiant, qui faciunt ea:* Æque stupidi fiant, & sensu carentes, ut Præclara eorum numina, quæ venerantur.

9. *Domus Israël speravit in Domino &c.* Propheta triplicem isthuc personarum ordinem distinguit, quæ spem suam in Domino collocarunt. Laicos nempe, vel simplices *Israëlitas domus Israël;* Sacerdotes, vel *domum Aaron;* & ceterum profelytos, *qui timent dominum:* Hoc est: alienigenas, non de stirpe Abraham, qui Mosaicæ Religioni initiati sunt, & qui adorant Dominum.

14. *Adjiciat Dominus super vos:* Augeat benedictionem, & dona sua in vos.

16. *Cælum cæli Domino.* Quia ibi magis relucet gloria sua in angelis sanctis. *Terram autem dedit filiis hominum:* Habitationi eorum pro vita præsentis, in qua, si bene vivant, & DEUM colant, assumuntur ad habitationem cælestem ut angeli secundum illud Matth. 22. *In resurrectione erunt sicut angeli DEI.*

17. *Non mortui laudabunt te:* In hac terra, quam tradidisti nobis.

18. *Sed nos qui vivimus, benedicimus Domino &c.* Meritorie, quia status meriti durat usque ad mortem.

PSALMUS CXIV.

David afflictus orat, & simul gratias agit pro liberatione ex magno periculo. Mystice Christus precatur pro Ecclesia militante, & purgante. Tropologice quisvis homo justus sub pondere persecutionum aut malis bujus vitæ ad cæli regionem suspirat.

1. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.* Dilexi Dominum, quia benignus

nignus est, & cum opus fuerit
aderit nobis.

2. *In diebus meis invocabo: Quam-
diu vivam, illum invocabo.*

3. *Circumdederunt me dolores mor-
tis: scil. imminentis, quando Saul
præcepit custodiri domum David,
ut mane moreretur. 1. Reg. 19.*

6. *Custodiens parvulos Dominus:
Dominus custos est simplicium,
qui candide, & sine dolo agunt.*

9. *Placbo Domino: Ei devote
serviendo. In regione virorum: in
vita præsentis, & postea in cœle-
sti, quæ dicitur terra viventium.*

PSALMUS CXV.

Pergit David gratias agere pro liberatione: Ideo Hebræi hunc
Psalmum jungunt cum præcedenti. Christus, & Christianus
calicem passionis offerunt pro gratiarum actione.

10. *Credidi, propter quod locutus
sum: propter quod loquor: præ-
teritum pro præsentis, quod in
Scripturis frequens est. Credo
videl. promissionibus tuis, pro-
pter quod os meum aperui ad
laudem tuam.*

11. *Ego dixi in excessu meo. Hie-
ron. in stupore mentis meæ: scil. per-
turbatæ tot vexationibus: omnis
homo mendax: ab omnibus, etiam
intimis amicis meis deseror, solus
DEUS verax est, & fidelis.*

Calicem salutaris accipiam: Atro-

citatem persecutionis, quæ in Scri-
ptura calix dicitur, acceptando.

14. *Vota mea Domino reddam
Sacrificia, quæ vovi DEO.*

16. *Dirupisti vincula mea: Cala-
mitates, & persecutiones dissipasti.*

19. *In atris domus Domini. Ad
ostium tabernaculi, ante quod
erant atria, & area, in qua altare
holocaustorum situm erat. In me-
dio tui Jerusalem: Extra quam non
licebat sacrificare. Docet extra
Ecclesiam, sive Ecclesiæ commu-
nionem Sacrificia a DEO non
probari.*

PSALMUS CXVI.

Invitat omnes, etiam gentes ad laudandum DEUM, ob exhi-
bitum orbi Messiam, seu Redemptorem.

1. *Laudate Dominum omnes gen-
tes &c. Invitatio est Prophetica de
conversione gentium.*

2. *Quoniam confirmata est super*

*nos misericordia ejus: Misericordia
peculiari quodam modo ad gen-
tes, veritas ad Judæos pertinet;
Abrahæ enim facta est promissio,*

fore, ut in femine ejus omnes factum videamus, hinc liquet pro-
gentes benedicerentur; quod eam missa DEI firma esse, & inconcussa.

PSALMUS CXVII.

SOlemnis congratulatio in coronatione Davidis: vel in translatione Arce Domini in Sion: Allegorice in resurrectione tum Christi, tum nostra.

2. *Dicas nunc Israël, quoniam bonus:* Recenset eos, quos excitare vult ad DEUM laudandum: Itraëlitas omnes, Laicos scilicet, Levitas, & Sacerdotes; tandem omnes timentes DEUM.

5. *Exaudivit me in latitudine Dominus:* Eduxit me de captivitate, velut angusto quodam loco in vastum, & spatiosum locum. Hæc locutio frequens est in Scriptura.

10. *Circumdederunt me:* Obsederunt, undique oppugnarunt. *Quia ultus sum in eos:* DEI ope eos devici, ac de eorum manibus evasi. Hoc intelligi potest vel de Philistæis, vel Idumæis, aut Ammonitis. Sublimiori sensu de J. C. Sanctisque Martyribus, mortis, dæmonisque victoribus.

12. *Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis.* Tanto numero, ut examen apum, aculeos suos in me exeruerunt; sed eorum furor brevi desit, non secus ac ignis, qui statim quidem in spinis succenditur, & cum magno strepitu, sed momento consumitur.

13. *Everfus sum, ut caderem.* Parum absuit, quin ab eorum cona-

tibus superarer; sed Dominus tandem manum suam extendit, & gressus meos confirmavit.

15. *Vox exultationis, & salutis:* Non ego tantum laudes DEO canam, sed vox gratulationis, pro salute & parva victoria auditur undique in domibus justorum.

16. *Dextera Domini fecit virtutem:* Domino refert omnem libertatis acceptæ gloriam, ac se una illius dextera salvari potuisse fatetur.

19. *Aperite mihi portas justitiæ &c.* Portæ justitiæ sunt templi portæ, clausæ impiis, Gentilibus & Idololâtris, patentes fidelibus, justis, Judæis, S. Joan. Chrysoſt. August. & Hieron. intelligunt locum hunc de cœli, & beatitudinis janua, quo nemini patet aditus, nisi per portam, quæ est J. C. per fidem, per charitatem, & per Ecclesiam, extra quam non est salus.

22. *Lapidem (Christum) quem repronaverunt adificantes:* Sacerdotes Judæorum, & Doctores quorum intererat populum ædificare in fide, & moribus. *Hic factus est in capite anguli:* Constituens unam

Ec.

Ecclesiam ex Judæis, & gentibus, cujus ipse est caput, & pastor.

23. *A Domino factum est istud*: Non fortuito accidit, sed Divino consilio, & voluntate.

24. *Hæc est dies quam fecit Dominus*. Licet fecerit omnes dies, tamen illa specialiter DEO tribuitur, in qua ejus bonitas magis nobis inclarescit.

25. *O Domine bene prosperare*: multiplicando Ecclesiam tuam in fidelibus.

26. *Benediximus vobis*: Vox Sacerdotum: nos *de domo Domini*: i. e. e templo bene vobis precamur popule DEI! quia DEUS hucusque iratus nova beneficentiæ luce illuxit nobis dato novo Rege Davide, & Messia: *Constituite diem solemnem*. Celebrate diem hunc lætum, & faustum, urbem, plateas, & præ omnibus atria templi usque ad cornu altaris ornantes densis frondibus, & coronis.

PSALMUS CXVIII.

Argumentum Psalmi est continua Divinæ Legis commendatio, & ad eam servandam adhortatio. Legem autem, quam in singulis prope versibus inculcat, nunc vocat, testamentum, nunc testimonia, nunc judicium, justitiam, æquitatem, justificationem, verbum, eloquium, sermonem, ordinationem, præceptum, mandatum DEI, nunc viam, semitam, veritatem &c. Hic Psalmus pene totus ad-versatur No-vatorum doctrinæ de justificatione; nam ubique docet justitiam nostram positam esse in observatione mandatorum DEI.

1. *Beati immaculati*: Carentes macula peccati mortalis, in via: vite præsentis.

6. *Tunc non confundar*, sperat fore, ut non confundatur in judicio DEI, quod ejus mandatis constantiter adhareat.

7. *Confitebor tibi in directione cordis*: Laudabo te corde recto, sincero, & minime fucato.

9. *Ut quo corrigi adolescentior viam suam?* Qua ratione poterit ado-

lescens puras efficere vias suas, ut non peccet, & a teneris virtuti assuescat? *In custodiendo &c.* in exequendis mandatis tuis.

10. *Ne repellas me a mandatis tuis*. Ne permittas me aberrare a via mandatorum tuorum sive per pravam doctrinam, sive per mores corruptos.

17. *Retribus servo tuo*: Homini ad bonum conanti: *Retribue gratiam tuam*. *Vivifica me*: quia gratia

tia animam vivificat vita gratiæ, sicut anima corpus vita naturæ. *Et custodiam sermones*: mandata tua meritorie, quantum ad meritum condignum.

22. *Aufer a me opprobrium*: Quod a superbis sustineo, quod sim legum tuarum studiosus.

23. *Sederunt Principes*. Destinato animo maledictis me incessabant, qui tueri debuissent.

25. *Adhæsit pavimento anima mea*. Sum tanquam homo ad sepulchrum redactus, prostratus humi, in pulvere jacens. *Vivifica me*: in libertatem me vindica, in patriam revoca, ut pollicitus es: *secundum verbum tuum*.

28. *Dormitavit anima mea præ radio*: Extremo mœnore confectus sum: *confirma me in verbis tuis*: in quibus tantum solatium reperiam.

32. *Cum dilatasti cor meum*: per donum charitatis, quæ mandata tua facit levia.

39. *Amputa opprobrium meum*: averte probra, & convitia hostium, *quod suspicatus sum*: In Hebræo: *quod timui*.

42. *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum*: dicens me in promissionibus tuis sperasse, nec inane fuisse spem.

43. *In judiciis tuis supersperavi*: In tua justitia, fidelitate plurimum omnino speravi.

48. *Et levavi manus meas ad mandata tua*: Ea opere adimplendo, sine quo non sufficeret meditatio, ideo subditur. *Et exercebar in justifi-*

ficationibus tuis: in operibus mandatorum tuorum, quæ justificant hominem.

53. *Defectio tenuit me &c.* Animi deliquium passus sum videns peccatores legem tuam deserentes.

54. *Cantabiles mihi erant justificationes tue*: Impiis graves sunt leges tuæ, mihi autem tam suaves, ut in præsentis vitæ peregrinatione velut dulci cantico illis delecter.

56. *Hæc facta est mihi*: Omnia hæc mihi facta sunt, quia mandata tua diligenter executus sum.

60. *Paratus sum*. Hebr. festinavi. *non sum turbatus*: territus, aut retardatus difficultate operis.

61. *Funes peccatorum circumplexi sunt me*. Blanditiis, fraudibus, irrisionibus adniti sunt, ut a lege tua discederem, sed omnis eorum fraus in irritum abiit.

63. *Particeps ego sum omnium timentium te*: Syrus vertit: *amicus sum timentium te*.

67. *Priusquam humiliarer*: per tuam correctionem, ego deliqui: incurrendo culpam. *Propterea eloquium tuum custodivi*: Ex Divina enim correctione experitur homo quantum bonum sit obedire Legi DEI.

70. *Coagulatum est sicut lac cor eorum*. In malitia compressum, & induratum.

79. *Convertantur mihi*: convertantur ad me, & mihi adjuncti legem DEI custodiant.

81. *Defecit in salutare tuum anima mea*:

mea: Anima mea præ desiderio consequendæ salutis, aut Salvatoris Christi ardet, languet, & deficit.

83. *Factus sum sicut uter in pruina:* Cutis mea exaruit, senio, & macie confecta est, ac obsoleta tanquam uter pruinae expositus, & corrugatus.

84. *Quor sunt dies servi tui.* En! vita mea elabitur! quando ultionem sumes de inimicis meis?

85. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes.* Omnes enim sectæ multa fabulosa, & conficta continent. *Sed non ut lex tua.* Quæ utpote a prima veritate derivata nihil falsi continere potest.

91. *Ordinatione tua perseverat dies.* Tuo nutu, & voluntate dies diei succedit, & in suo cursu perseverat.

92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est:* Nisi fuisset occupatus in tali meditatione. *Tunc forte perissem* per lapsum in culpam gravem. *In humilitate mea, in mea miseria, & afflictione.*

96. *Omnis consummationis vidi finem:* Nihil in mundo tam perfectum est, quod aliquando non finiatur: sola lex tua Divina tam lata est, & quasi immensa, ut ad omnia locorum, & temporum spatia sese extendat, omnibus imperet.

98. *Super inimicos meos prudentem me fecisti.* Quamvis Chaldaei, & alii infideles jactent sapientiam suam in scientia astronomica, pe-

ritia divinandi, & somnia exponendi, hæc omnia tamen flocci facio, præ unius legis tuæ, cui unice studeo, cogitatione.

104. *Amandatis tuis intellexi.* Faciendo mandata tua, perveni ad earum rerum notitiam, quæ scire desideraveram.

108. *Voluntaria oris mei:* spontaneæ laudes, & oblationes meæ: *beneplacita fac Domine.* Acceptæ sint coram te. Tropologice intelliguntur consilia Evangelica.

109. *Anima mea in manibus meis semper.* Hac phrasi Hebræi summa pericula exprimunt. Sensus est: *In maximis periculis legem tuam non sum oblitus.*

111. *Hæreditate acquisivi testimonium tuum:* Mea hæreditas non aurum est, non gemmæ, palatia &c. sed observatio legum tuarum.

112. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas.* Hic locus duo dogmata hæreticorum nostri temporis destruit: Quorum alterum est, liberum arbitrium habere se mere passive in bono opere. Contra hoc dicit Propheta: *inclinavi cor meum &c.* non quidem gratiam excludens, sed liberi arbitrii vim adstruens. Alterum est, non esse bene operandum propter mercedem, sed gratis, & animo liberali: Contra hoc ait Propheta: *inclinavi cor meum &c. propter retributionem:* quæ illa sit, indicat versio S. Hieron. ex Hebræo: *inclinavi cor meum, ut facerem justitias tuas propter æternam retributionem:* servus est

est, non filius, qui DEO servit propter retributionem temporalem; ita vero liberaliter DEO servit, qui aliam mercedem non quaerit, quam DEUM ipsum.

120. *Confige timore tua carnes meas*: motus carnales mortifica.

121. *Feci iudicium, & justitiam*. Contra fiduciam bonorum operum contra haereticos.

122. *Suscipe servum tuum in bonum*: Hebr. *apta servum tuum in bonum*: auxilio gratiae tuae.

123. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum*. Non possum ipsum assequi virtute propria, quia transcendit naturalem hominis facultatem.

126. *Tempus faciendi Domine*: mihi opitulandi tempus est, & hostes puniendi, quia, *dissipaverunt legem tuam*: Haeretici, & Doctores perversi, & ideo necesse est, ut servis tuis des, & conserves verum ejus intellectum.

128. *Ad omnia mandata tua dirigebar*. Recte ambulabam in via mandatorum tuorum.

129. *Mirabilia testimonia tua ideo scrutata est anima mea*. Leges tuae Domine invias habent profunditates, atque altitudines inaccessas, ideo tanta cura, & assiduitate illis studeo.

131. *Os meum aperui*: Ingemui, suspiravi. *Et atraxi spiritum Intelligentiae*, qui datur desiderantibus illum.

136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei*: Rivos aquarum, copio-

sisimas lacrymas profuderunt oculi mei, cum viderem, quod inimici tui, & mei legem tuam sine fronte transgredierentur. Alii referunt ad ipsum Davidem poenitentem, cujus oculi non custodierunt legem DEI in contemplanda, & concupiscenda Bethsabee.

138. *Mandasti justitiam testimonia tua*: Praecepisti justissimas, & verissimas leges tuas omni studio observandas.

139. *Tabescere me fecit zelus meus &c.* Conficior zelo, & indignatione, quod inimici mei verborum tuorum sint immemores.

140. *Ignitum eloquium tuum vehementer*. Quia sedulo observatum, plurimum inflamat ad amorem Divinum.

141. *Adolescentulus sum ego &c.* Vox conditionis est, non aetatis; quamvis contemptus sim, & vilis, tamen non sum oblitus praecepta tua.

144. *Intellectum da mihi*: ad cognoscendam, & implendam voluntatem tuam. *Et vivam*: vita gratiae in praesenti, & gloriae in futuro.

147. *Præveni in maturitate*: Septuag. *nocte intempesta*. in verba, promissiones tuas *superasperavi*.

150. *Appropinquaverunt persequentes me iniquitati*. Iniquitati adherent, & a lege tua longius recedunt.

155. *Longe a peccatoribus salus*: qui in malo obstinati sunt.

160. *Principium verborum tuorum veri-*

veritas. S. August. A veritate tua verba procedunt; Et ideo veracia sunt, Et neminem fallunt.

161. *Principes (Saul, & ejus asectæ) persecuti sunt me gratis. Sine causa a me data.*

164. *Septies in die laudem dixi tibi. Sæpe, numerus definitus pro indefinito.*

165. *Non est illis scandalum. Non*

impingunt, aut cadunt facile.

169. *Appropinquet deprecatio mea Et c. per effectum exauditionis.*

176. *Erravi sicut ovis; a via recta mandatorum tuorum, sicut ovis a grege aberrans. Quare: reduc per gratiam prævenientem, & excitantem, sine qua nemo resurgere potest a peccatis.*

PSALMUS CXIX.

P*Saltes petit restitui patriæ: Ecclesia orat liberari a maledicis, hæreticis Et Mahometanis.*

Canticum graduum. Communis est titulus quindecim sequentibus psalmis, qui graduales dicuntur. Videntur in secundi templi dedicatione magna ex parte compositi aut cantati, vel certe huic solemnitati aptati fuerunt ex Theodoro. Quindecim porro gradus erant in templo ex Cap. 40. Ezech. Spirituali vero sensu cantica sunt ascensiones mentis in DEUM per castum amorem, quo velut per gradus ascendit ut docet August. in Psal. 126.

2. *Libera animam meam - a lingua dolosa Aug. Quæ est lingua dolosa? subdola, habens imaginem consulendi, Et perniciem nocendi.*

3. *Quid opponatur tibi ad linguam dolosam? Quale emolumentum ca-*

pies ex lingua fallaci? sane non aliud, quam acutas sagittas potentis: acres pœnas, & ultiones DEI, cum carbonibus desolatoriis. Incendia tibi perniciosissima maxime in inferno. Notatur, inquit Theodoret. in sagittis celeritas pœnæ, in carbonibus acerbitas.

5. *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est! sermo est de captivitate fidelium, & exilio sub infidelibus. Alii interpretantur de hac vita mortali, in qua peregrinamur a Domino. Habitavi cum habitantibus cedar. Cum Cedarenis, sive Saracenis: nam Cedareni sunt Arabiæ populus a Cedar, uno ex filiis Ismaël, quos posterior atas Saracenos appellavit. Habitavi cum barbaris captivus, vel exul.*

PSALMUS CXX.

A Solo DEO auxilium petendum, & sperandum.

1. *Levavi oculos meos in montes:* In cælum, vel in locum ubi situm erat tabernaculum.

3. *Non det in commotionem pedem tuum:* DEUS nequaquam patietur te vacillare, aut labi in adversis.

Neque dormitet, qui custodit te: Dominus, qui te, & populum Israël custodit, vigili cura tuebitur suos.

5. *Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem.* In posteriore

membro intelligendum est per contrarium: neque luna erit molesta nocturno frigore. *Urere* namque generaliter accipiendum est significans quamcunque gravem, & acerbam sensus molestiam, quo modo etiam vehemens frigus urere dicitur.

8. *Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum:* Custodiat te Dominus domi, foris, in negotiis domesticis & externis. Anagogice introitus est vita, exitus mors.

PSALMUS CXXI.

Propheta Jerusalem & templum, Allegorie Ecclesiam, anagogice, cælum laudat a concordia, pietate, & justitia.

1. *In domum Domini ibimus.* In templum Jerosolymitanum, vel potius in cœlestem patriam.

2. *Stantes erant pedes nostri.* Olim ante captivitatem nos stetisse meminimus *in atris tuis Jerusalem.* Allegorice atria cœli sunt Ecclesia militans in terris.

3. *Jerusalem, qua edificatur ut civitas &c.* Non eris amplius deserta, restauraberis, & ædificia tua jugi, atque continenti domorum serie sibi connexa, unum duntaxat immensum civitatis coales-

centis, frequentisque corpus efficiet.

4. *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini &c.* Omnes tribus Israël illuc undequaque confluent, Omnipotentis DEI laudes celebraturæ. Lex Israëlitas omnes obligabat tribus saltem in anno festivitatis ad templum ascendere. Mira undequaque confluentium multitudo maximam Jerosolymis pulchritudinem, opesque maximas conferebat.

5. *Quia illic sedorunt sedes in judicio.* Altera magnitudinis, & potent-

tentiæ Jerusalem ratio est, quia illa tribunalia, ut ante instituentur: Sacerdotes illic judicia exercebunt, quæ lex, & consuetudo illis referuavit. *Sedes super domum David:* Principes de domo David ibi solium suum, aulam, & iudicium habebunt, ut ea, quæ ad civilia spectant iurgia, dijudicent. Duplex hæc diversa jurisdictio in Jerusalem restituta, undequaque maximam populi frequentiam evocabit.

7. *Fiat pax in virtute tua:* Longe absint bella, & in ipsis propugnaculis, quæ sunt robur, & virtus urbis, pax resideat. *Et abundantia in turribus tuis:* In arcibus, & turribus murorum sit semper abundans præsidium, & annona.

8. *Propter fratres meos &c. loquebar pacem de te.* Idcirco fausta apprecatur Jerusalem, quod in ea sit domus Domini, eamque Israelita: soli incolant, non Jebusæi cum Israëlitis permixti.

PSALMUS CXXII.

Obsecat liberari a ludibriis impiorum. Allegorice Ecclesia ab insultatione infidelium.

2. *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Non secus, ac utriusque sexus famuli indefinenter in Dominorum, Dominarumque suarum os intenti, minimum quemque nutum expectant, ut imperata faciant; ita oculi nostri tibi adhærent Domine, ut ad quodlibet manus tuæ signum accurramus.

4. *Quia multum repleta est anima nostra:* Anima nostra deinceps hæc mala ferre non potest, dum Babylonii, impotentes hi divites, & superbi victores nos insolenter despiciunt, in nos certatim probra congerunt, & convitia. Redeat contemptus in caput ipsorum, erubescant, & confundantur.

PSALMUS CXXIII.

Psalmus est Eucharisticus. Nam Psalter, & Synagoga, mystice Christus, & Ecclesia gratias referunt pro liberatione ab extremo periculo.

2. *Nisi quia Dominus erat in nobis.* Per adiutorium speciale, & replicatur hoc dicendo: *nisi quia &c.* Ad ostendendam majorem gratitudinem de auxilio Divino,

3. *Forte vivos deglutissent nos:* non potuissemus resistere eorum impetui, cujus vis notatur in voce *deglutissent*, quæ metaphora non est infrequens in Scriptura.

4. *Forſitan aqua*: Scilicet tribulationis, abſorbuiſſet nos, includendo nos undique, ut contingit illis, qui aqua abſorbentur.

5. *Torrentem &c.* Maximum periculum, quod hic torrentis nomine ſignificatur. *Pertraſſiſſet anima noſtra aquam intollerabilem*: obruti fuiſſemus mole, & pondere malorum: e quibus evadere haud potuiſſemus.

7. *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt*. De infidiis Philiftinorum. *Lagucus contritus eſt*: Quia exercitus Philiftinorum a David fuit devictus virtute divina aſſiſtente. Allegorice ſignificatur Redemptio noſtra per Chriſtum, tropologice liberatio animæ a potestate diaboli per pœnitentiam.

PSALMUS CXXIV.

Qui confidunt in DEO, ſtabiles erunt, & tutiſſimi: impii vero peribunt.

1. *Qui confidunt in Domino*: non in idolis vanis, aut rebus mundanis. *Sicut mons Sion*: ita ſtabiles erunt, & immobiles in fide, & omni bono.

2. *Montes in circuitu ejus*. Non ſecus ac Jeruſalem montibus circumſepta eſt, qui illam ab hoſtili vi ſatis tuentur; ita Dominus eſt veluti vallum circa populum ſuum, eumque protegit adverſus hoſtes illius.

3. *Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum*: Non permittet

Dominus pios, & fideles populos ſuos, qui fors, & hæreditas illius ſunt, diu vexari flagello impiorum, ne a pietate ſua deficiant. *Virga* etiam pro ſceptro interdum ponitur.

5. *Declinantes autem in obligationes*. A rectitudine fidei, & virtutis ad pravitates ſuas, ut habet S. Hieron. qui occultas vias quarunt nocendi juſtis, ut faciunt hypocritæ, adducet Dominus, ad pœnam æternam cum operantibus iniquitatem: perinde puniet, ac ſi eſſent aperte impii.

PSALMUS CXXV.

ISraëlita e captivitate Babylonica reduces: Allegorice Chriſtiani liberati a ſervitute peccati: Anagogice Beati in cælo congratulando orant, ut reſidui quoque per Chriſtum liberentur.

1. *In convertendo Dominus captivitatem*: Quando convertit, ſeu *reduxit Dominus captivitatem*. *Facti ſumus ſicut conſolati*: ſic lætati ſu-

sumus, ut solent, qui insperatis bonis, vel novis nuntiis recreantur.

2. *Magnificavit Dominus facere cum eis*: Magna, & admiranda sunt, quæ DEUS fecit cum populo Israël, dicent gentes.

4. *Converte Domine captivitatem nostram*: Reduc captivitatem nostram in patriam. *Sicut torrens in Austro*: ut simul plurimi magna velocitate revertamur, quemad-

modum aquæ torrentium austro flante, & nives solvente per alveum citissime decurrunt.

5. *Qui seminant in lacrymis &c.* Metaphora ab agricolis ducta, qui seminant cum labore, & dolore, quia semen projicere, & quodammodo perdere videntur, postea gaudent in messe; ita malis in captivitate vexati largam ejus consolationis, & lætitiæ, quam nunc messuerunt, sementem fecerunt.

PSALMUS CXXVI.

I*Nutiles sunt hominum curæ, & sollicitudines, nisi adsit Divinum auxilium.*

1. *Nisi Dominus ædificaverit domum &c.* Operam ludis o popule DEI! in templi (quod antonomastice dicitur domus) restaurationem incumbens, nisi DEUS ipse suam commodaverit manum, & domum ædificaverit. *Nisi Dominus custodierit civitatem Jerusalem*, dum a reditu a paucis adhuc incoleretur. q. d. vigilate quidem ob servandam Civitatis Jerusalem, & fratrum vestrorum incolumitatem, verum ne DEI opera petere obliviscamini.

2. *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Ad opus, & laborem, supple: DEO non juvante, vel labores prosperante. *Surgite postquam sederitis*: Ne nimium solliciti sitis, sed tum demum surgite, & opera vestra repetite, cum corpora, quantum opus habent, curave-

ritis. *Qui manducatis panem doloris*, qui cibum vestrum in sollicitudine quæsitum comeditis: qui scilicet cum ærumnis conflictamini. *Cum dederit dilectis suis somnum*: Si DEUS illis propitius arriserit, non solum pacate in utramque aurem dormient, sed frequentem etiam posteritatem consequentur in præmium & mercedem, & hoc est: *ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris.*

4. *Sicut sagittæ in manu potentis*: Filii Parentibus sunt auxilio, & voluptari, hosti vero periculo, & terrori, sicut sagittæ in manu periti sagittarii. *Filii excussorum, vegeti, & expediti ad familiæ splendorem augendum.*

5. *Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis*: Qui bonos filios

lios, & ad votum suum nactus fuerit.

Non confundetur, cum loquetur ini-

micis suis in porta: in iudicio, quod in publico fiebat, in porta urbis, ut alias dictum est.

PSALMUS CXXVII.

Temporalis Judæorum DEUM timentium felicitas.

2. *Labores manuum tuarum quia manducabis &c.* Frueris bonis labore manuum tuarum partis, tibi sufficient, nec ab aliis cogeris emendicare.

3. *Uxor tua sicut vitis abundans:* Uxor tua fecunda erit, & faciet te multæ, & egregiæ prolis pa-

rentem. *In lateribus domus: in penetralibus. Sicut novella olivarum: tanquam furculi, & nova germina olivarum, quæ suo tempore fructum pollicentur. In circuitu mensæ, Vel assidentes, vel ministrantes, & Patris-familias nutum expectantes.*

PSALMUS CXXVIII.

Israël, mystice Ecclesia gratias agit, quod Domini ope firma, & tuta permanserit; hostibus suis pœnas prophetice imprecat.

1. *Sæpe expugnaverunt me:* Expugnare conati sunt. Nam verba Hebræorum sæpissime tantum significant conatum, vel actum inchoatum. *A juventute mea.* A tempore priorum Patriarcharum: Abrahamæ, Moysis &c.

2. *Etenim non potuerunt mihi scilicet prævalere, quia Ægyptii fuerunt submersi, & Amalecitarum debellati.*

3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores:* Adagium hæc locutio sapit: Inimici mei sunt veluti agricolæ, qui inclementer super dorsum meum araverunt: Qui sensus ex Hebræo eruitur,

Transfertur hic locus ad flagella J. C. vel ad martyrum tum veteris, tum novi testamenti cruciatus.

4. *Dominus justus concidit cervices peccatorum.* Perdet eos, qui me persequuntur, Babylonis imperium evertet, Babylonios sub Persarum jugo subjiciet, quod reapse contigit Babylone a Cyro devicta.

6. *Fiant sicut fenem tectorum.* In Palæstina tecta plana sunt, in quibus nonnunquam gramen crescit, sed propter Regionis ardorem immodicum, & defectum humoris, cito

cito deficit, & arefcit. Hæc locutio perfecte exprimit caducitatem, & brevitatem prosperitatis impiorum.

PSALMUS CXXIX.

O*Rat scelerum suorum culpa, & poena liberari.*

1. *De profundis clamavi.* Captivi Babylonici exitium suum, & servitutem describunt velut carcerem, abyssum, aut foveam profundam. Alii *de profundis*, de cordis imo interpretantur.

3. *Si iniquitates observaveris Domine!* Si mea, aut aliorum hominum peccata examinaveris, & discusseris. Quis sustinebit? quis justitiæ tuæ rigorem ferre poterit?

4. *Quia apud te propitiatio est.* In misericordia tua speravi, propter legis tuæ promissiones.

6. *A custodia (Hieron. a vigilia) matutina, usque ad noctem, vigiliam vespertinam, ab excubiis matutinis seu primo mane, usque in altam noctem, id est tota die, omni hora.*

7. *Copiosa apud eum redemptio: Liberatio, & salvatio: Allegorice Hieron. Redemit nos Christus non auro, sed sanguine suo, non paucos homines, sed universum mundum: non ad paucos annos, sed pro tota æternitate, nec ad exiguum emolumentum, sed immensum gloriæ pondus.*

PSALMUS CXXX.

P*rofunda humilitas, qua tibi diffidas, & uni DEO fidas, præsentem a DEO opem meretur.*

1. *Neque ambulavi - - in mirabilibus super me:* non sum scrutatus arcana DEI consilia, vim ingenii mei transcendentia.

2. *Si non humiliter sentiebam: for-*

mula jurandi: nisi ita sit. Sicut ab lactatus: A quo Mater subtrahit mamillam, sic a DEO subtrahatur mihi omnis favor, & consolationis dulcedo. Ita retributio, fiat puniatio in propria persona.

PSALMUS CXXXI.

Salomon arcam transferens, per merita Davidis orat, ut DEUS templum inhabitet. Allegorice Ecclesia per merita Christi DEUM obtestatur, ut se, tropologice, ut animas fideles inhabitet. Psalmus est historicus, & propheticus.

1. *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus: Ne reppereris peccata nostra Domine, sed memineris meritorum David. Memento eorum, quæ ipsi pollicitus es, & quæ ipse pro tua gloria perpessus est.*

2. *Votum vovit DEO Jacob: Votum suum implevit David, cum locum templo designavit, & ad ædificandum res necessarias comparavit.*

3. *Si introiero in tabernaculum domus meæ: Formula jurandi, & superiore Psalmo: Si quievero, donec reperero aream tabernaculo DEO Jacob ædificando, hoc aut illud mihi eveniat: Hec mihi faciat DEUS, & hæc addat; frequens est in scripturis.*

6. *Ecce audivimus eam in Euphrata: A Patribus nostris audivimus tabernaculum tuum olim in Euphrata, in Silo, in tribu Ephraim diutius consistisse. Ex historiis liquet, illud in campis silvæ. sive in Cariath-iarim stetit: Exinde illud: Domine collocasti in Jerusalem, & promisisti nomen tuum ibi in æternum esse permanfurum, & hunc esse locum quem elegisti. Nihilominus Jerusalem subversa*

est, & suis in ruderibus jacet. Consurge ergo Domine, redi in locum quietis tuæ tu, & arca sanctitatis tuæ. Hæc explicatio inter alias Calmeto simplicissima, & verosimillima videtur.

9. *Sacerdotes tui induantur justitiam. Induant vestes Sacerdotales, quæ mentis puritatem designabant, vel sanctiorem vitam.*

11. *Non frustrabitur eam: non retractabit promissum.*

12. *Si custodierint filii tui testamentum meum: Vox Hebræa Berith בְּרִיתַי etiam pactum significat: utrumque designat, & pactum cum operis conditione; & testamentum, cum sit firmatum morte testatoris.*

16. *Sacerdotes ejus induam salvari. Salvabo eos undique, sicut vestimentum circumdat hominem circum quaque.*

17. *Illuc producam cornu David: Dignitatem regiam ipsius prolongabo in filiis suis propter ipsum. Paravi lucernam Christo meo: Paravi uncto meo Davidi posteritatem, quæ sua claritate, & gloria quasi lampas late fulgens ipsum etiam Davidis nomen illustrabit. S. Hieron. & August. Allegorice di-*

dicunt lucernam hanc fuisse Joannem Baptistam, ardentem, & lucentem.

18. *Super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea. Benedictio mea.*

Hieron. & Chald. *Diadema, & corona*, qua Davidem ejusque posteros in reges coronavi, & sic mihi sanctificavi, & consecravi.

PSALMUS CXXXII.

S*ynagoga, & pariter Ecclesia, pacem, & concordiam sub uno Rege, Christo, Principe & Sacerdote commendant. Psalmus iste cantatus fuit in reditu e captivitate.*

2. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam &c.* Sacerdotum ac Levitarum unctio in domo Domini æque dulcis est, æque jucunda, ac suaviter olens, ac unguentum, quo Aaron in sua consecratione fuit delibutus. Unguentum illud, quod Moyses effudit super caput Summi Sacerdotis in tanta copia, ut non solum comæ, & barba illius maduerint, verum etiam usque ad fimbriam, vel collare ejus defluerit.

3. *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Hermon mons

est in tribu Issachar multo altior monte Sion. Sensus est: concordia fratrum rori similis est, nam ut ros æstivis mensibus hominibus, & agris gratissimus est, præsertim montanis, qui humorem magni desiderant, utilissimus etiam, & iis sæcundandis aptissimus; ita animorum consensus præter voluptatem, multas in familias utilitates infert.

Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem. In locum concordiaæ destinat Dominus bonorum omnium abundantiam, & felicitatem.

PSALMUS CXXXIII.

U*ltimus est inter graduales: Hortatur Sacerdotes, & Levitas, ut exstructo, dedicatoque templo divinas laudes studiosius celebrent.*

1. *Qui statis in domo Domini, in atriis domus DEI nostri.* Laicis noctu in templo morari nefas erat, Sacerdotes, & Levitæ, qui tunc ibi aderant in præsidio soli immora-

bantur, & agebant excubias. Liqueet duo proprie fuisse atria in templo: Sacerdotale videlicet, & atrium Israël, sed in hoc quædam pro mulieribus erat divisio, & for-

fortasse etiam in altero ad Sacerdotes a Levitis sejungendos.

in templo agitis, Dominum rogate, ut misereatur Israël.

2. *In noctibus extollite manus vestras in sancta.* Vos, qui noctem

3. *Benedicat te Dominus ex Sion:* Verba sunt David bene precantis iis, qui suo consilio paruerint.

PSALMUS CXXXIV.

I*nvitat omnes ad laudandum DEUM ob beneficia præstita Israël, & orbi Universo.*

7. *Educens nubes ab extremo terræ.* Ab ultimis terrarum oris sublevans vapores, & in nubes cogens. *Fulgura in pluviam fecit.* Quia frequenter in dictis nubibus generantur tonitrua, & inde procedunt coruscationes, & fulgura. *De thesauris suis.* de locis absconditis, & homini ignotis.

11. *Omnia regna Chanaan:* quorum 31. numerantur Josue 12.

14. *In servis suis deprecabitur:* A servis suis exorabitur, placabitur illis, si quando in ipsum peccaverint.

15. *Simulacra gentium &c.* Vide Psalm. 113.

PSALMUS CXXXV.

E*jusdem est argumenti cum præcedente.*

1. *Confitemini Domino:* laude soli DEO debita.

2. *Confitemini DEO Deorum:* Devorum, Angelorum, Cælitum; Vel DEO, qui eorum, qui Dii appellantur, DEUS est.

5. *Qui fecit cælos in intellectu:* Cum infinita sapientia.

6. *Qui firmavit terram super aquas.* Terram superiorem aquis constituit, dum eam super aquas late, & ample apparere fecit.

8. *Solem in potestatem diei:* Ut præesset diei.

9. *Lunam, & stellas in potestatem noctis:* ut præsint nocti, illam illuminent.

PSALMUS CXXXVI.

L *Ugent Judæi captivitatem in Babylonia. Inscribitur Jeremia, quia hos threnos latius persecutus est.*

1. *Super flumina Babylonis: Juxta Tygrim & Euphratem illic sedimus: Populus in captivitate gemens, & Christiani in hoc sæculo, suam utrique Jerusalem desiderant: nam ex S. August. flumina Babylonis sunt omnia, quæ hic amantur, & transeunt.*

2. *In salicibus &c. Ad salices juxta marginem ripæ suspendimus cytharas, & instrumenta musica.*

3. *Illic interrogaverunt nos - - verba canticorum. Ut cantaremus cantica, tum respondimus: Quomodo cantabimus canticum? In terra indolatriæ subdita.*

5. *Oblivioni detur dextera mea: Vatabl. obliviscatur nempe artem tractandi instrumenta.*

6. *Adhæreat lingua mea faucibus meis: Elinguis fiam, ne canere possim, aut loqui. Si non profuero Jerusalem in principio lætitiæ: Si canticum laudis ullum canam, nisi ob restitutam Jerusalem.*

7. *Memor esto Domine filiorum Edom in die Jerusalem: Qualiter se gesserint in vastatione Jerusalem, cum immemores humanitatis concitarunt Babylonios contra Jerusalem.*

8. *Filia Babylonis: Gens Babylonica. Misera Hebr. devastata. i. e. devastanda, præteritum pro futuro.*

9. *Beatus, qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram. Bene vertat DEUS Cyro, qui tibi vicissim rependet vastitatem, quam Jerusalem intulisti, & pari modo parvulos tuos allidet ad petram, ut tu nostros allisisti. Quod optat ex affectu non vindictæ, sed justitiæ, ut impii parentes puniantur in suis prolibus. S. August. Quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat adversum te mala consuetudo, dum adhuc parvula est, allide ad petram, petra autem erat Christus.*

PSALMUS CXXXVII.

E *St. Psalmus Eucharisticus, quo Synagoga & Ecclesia gratias agit DEO pro beneficiis, Messie gloria, & conversione gentium.*

1. *In conspectu angelorum: Hebraice: coram Diis, ut Hieron. seu*
P p

Judicibus, ut Chaldæus vertit: quanquam Hebræum nomen
אלהים

עֲלֵהֶם *elohim*, etiam angelis approprietur, quos certum est piorum precibus interesse.

2. Adorabo ad templum sanctum tuum: versa facie ad ipsum.

3. Confitebor nomini tuo super misericordia tua: Annuntiabo universæ terræ, Te DEUM esse misericordem, & in exequendis promissis tuis fidelem. Multiplicabis in

anima mea virtutem: Vires, & animos mihi addes.

4. Audierunt omnia verba oris tui, promissa tua vere, & reipsa esse impleta.

8. Dominus retribuet pro me: hostibus meis vindictam.

Opera manuum tuarum ne despicias. Ne derelinquas populum tuum, qui est opus manuum tuarum.

PSALMUS CXXXVIII.

Moralis est Psalmus, quo Synagoga, & Ecclesia homines admonet DEUM scientia sua cuncta, vel occultissima penetrare, eumque ut Judicem opera nostra in omni æquitate remunerari, aut punire.

1. Domine probasti me, & cognovisti me: Nihil est in me tam occultum, quod te fugiat.

2. Tu cognovisti sessionem meam &c. Nulla vitæ meæ actio te latet.

3. Intellexisti cogitationes meas de longe: antequam illas conciperem. Scimitam meam, & funiculum meum investigasti: cognovisti omnes actiones meas, earumque rectitudinem.

Scimita, vitæ rationem designat, funiculus vero actionum cum divina lege conformitatem.

4. Non est sermo in lingua mea: quem tu non noveris, quorsum tendat, aut qua mente proferatur.

5. Posuisti super me manum tuam: Conservatricem, & gubernatricem.

6. Mirabilis facta est scientia tua ex me: Major est scientia tua, quam me formasti, quam animo conse-

qui possim. Non potero ad eam pervenire.

7. Quo ibo a spiritu tuo? Spiritus tuus replet universam terram, omnia vivificat, in creata quolibet effusus est. Ipse est velut oculus infinitæ Majestatis tuæ.

Si ascendero in Cælum tu illic es, si descendero in infernum, ades. DEUS per potentiam suam est ubique, Majestas ejus, & misericordia effulget in cælo, justitia vero ac severitas manifestatur in inferno. In omni loco mihi obvius occurrit.

9. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitavero in extremis maris: Sine te non ibo. Si illuc me propripuero, inde me auferes; quocunque pergam, semper ero in manibus tuis.

11. Forſitan tenebræ conculcabunt me, Densâ caligo me involvet, & ocu-

oculis tuis subducet. Quod in terra pedibus calcatur, oculis subtrahitur. *Nox illuminatio mea in deliciis meis: Si tenebras captavero, & voluptati indulsero, oculos tuos non fugiam.*

12. *Quia tenebra non obscurabuntur a te: Objectioni v. 11. factæ occurrit, & respondet nullas esse tenebras, quæ impediunt, quo minus DEUS cuncta intueatur.*

13. *Suscepisti me de utero &c. Protexisti me a mei origine. Possidisti renes meos: Nosti affectus meos, studia, & consilia.*

14. *Terribiliter magnificatus es. Magnus & terribilis apparuisti in structura hominis. Miro quodam modo formatus sum. Anima mea cognovit nimis vim supremi opificis.*

15. *Non est occultatum os meum a te. Nullum ex ossibus meis te latet..*

16. *Imperfectum meum viderunt oculi tui. Hieron. informem adhuc me, fœtum rudem in utero.*

In libro tuo: In notitia tua, omnes scribentur: notitia prædestinatorum dicitur liber vitæ, in quo soli electi scripti sunt; notitia autem præscientiæ, sive reprobationis, dici potest liber mortis, in quo repro-

bi adnotati sunt. Sed notitia DEI generalis, ut hic accipitur, extendit se ad omnes.

17. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui DEUS. Quam gloriosa, & præstans mihi videtur amicorum tuorum conditio! quam frequens eorum numerus! felicitatem eorum omnibus iis censeo anteferendam, quæ hic studiosissime conquiruntur, & magni fiunt.*

18. *Dinumerabo eos &c. Si vellem eos numerare, non possem. Sicut nec maris arenam. Exsurrexi per gratiam tuam a peccatis adulterii, & homicidii; & adhuc sum tecum. In præsentia per gratiam, in futuro per gloriam.*

19. *Si occideris DEUS peccatores: Si, ut sanctos tuos honorificas, ita peccatores puniveris; Viri sanguinum: impij omnes declinate a me.*

20. *Quia dicitis in cogitatione: cogitatis intra vos, & dicitis: Accipient in vanitate Civitates tuas: Frustra accipient civitates tuas justj, & amici tui, quia brevi eos inde exturbabimus.*

22. *Perfecto odio oderam illos: August. hoc est perfecto odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.*

PSALMUS CXXXIX.

O*Rat liberari ab insidiis Saulis, & Doëg, vel ut alij, Achitophel: eorumque punitionem prædicit.*

3. *Tota die constituebant prælia: Nihil nisi rixas, & bella cogitabant.* 4. *Acuerunt linguas suas sicut serpentis: Doëg, & alij detractores*

incitabant maligne Saulem ad persequendum David inique.

6. *Juxta iter scandalum posuerunt mihi: vanis insidiis me illaqueare conabantur, ut a via mandatorum DEI deflecerem.*

8. *Domine virtus salutis mea: i. e. per cujus virtutem sum salvatus. Obumbrasti super caput meum: Protextisti me quasi clypeo.*

9. *Non tradas me Domine a desiderio meo peccatori. Ne concupiscentia me pertrahat in malum.*

10. *Caput circuitus eorum &c. Summa insidiarum suarum, quibus me circumvenire student:*

nempe afflictio illa, & pernicies, quam labiis suis mihi afferre parant, eos involvet, obruet, & perdet.

11. *Cadent super eos carbones: Ultrices flammæ, quibus olim Pentapolis conflagravit. In ignem (inferni) dejicies eos.*

12. *Vir linguosus: Maledicus, mendax, calumniator, non dirigitur in terra: non prosperabitur.*

14. *Habitabunt recti cum vultu tuo: Scilicet cum favore, & gratia tua: Anagogice, cum clara visione DEI.*

PSALMUS CXL.

PSaltes cum Synagoga, Christus cum Ecclesia patientiam in afflictione, & securitatem ab hostibus postulant.

2. *Dirigitur oratio mea sicut incensum: Oratio, & manuum elevatio isthic unum, & idem significant. Hebræi manibus in cælum elatis vulgo preces suas effundebant. Quotidie bis, mane scilicet & vespere ponebatur thus super altari aureo ante velum Sanctuarii.*

3. *Pone Domine custodiam ori meo: Nam tanta est linguæ volubilitas, ut solo DEI timore, & amore in officio contineri possit.*

4. *Non declines cor meum &c. Ne permittas cor meum inclinari, aut labi in verba mala, aut inconsulta. Ad excusandas excusationes: ut peccata mea excusare velim, aut minuere. Fecit hoc David, cum*

reprehensus a Nathan sine excusatione humiliter delictum suum confessus est.

5. *Corripiet me justus: Lubens hoc feram, ut me justus misericorditer corripiat, cum peccavero. Oleum autem peccatoris, non impinguet caput meum: adulatio, & blandiloquentia non demulceat, aut decipiat me persuadendo, quasi, dum perperam ago, bene agam. Quoniam adhuc modicum temporis superest, & exaudietur oratio mea, quæ versatur, in, id est circa, beneplacitis eorum, ut scilicet DEUS aliquando deliciis, & petulantibus eorum finem imponat.*

6. *Absorpti sunt, pro absorbebantur,*

tur, & interibunt juncti petra: al-
liti saxi, vel e rupe præcipitati,
Judices: Principes eorum. Ita fa-
ctum Idumæis 2. Paralip. 25. *Au-*
diens, pro *audiant verba*, quoniam
potuerunt se corrigere ad monicio-
nem verborum meorum.

7. *Sicut crassitudo terræ erupta est*:
Sicut terra aratro discissa rumpitur,
& glebæ hinc inde in proximos

fulcos ab agricola sparguntur: sic
ossa, id est vires nostræ ab hostibus
confringuntur, & dissipantur.

10. *Cadent in retiaculo*: Suismet
laqueis illaqueentur: *Singulariter*
sum ego: semotus, & ita tutus a
laqueis eorum, donec transcam illæ-
sus, vel donec migrem ad vitam
feliciorum.

PSALMUS CXLI.

Sicut David obsessus a Saule 2. Reg. 24. Ita Christus in mon-
te Oliveti ad DEUM se recipit, ejusque opem implorat.

4. *In deficiendo ex me Spiritum*
meum: Cum video me præ affli-
ctione ita deficere, ut semianimis
pene jaceam, ego ad te oro.

5. *Non erat, qui cognosceret me*:
mihi undique hostibus cincto o-
mnis effugiendi facultas erepta est.
Non est, qui requirat animam meam:
nemo est, qui vitam meam salva-
re velit.

7. *Humiliatus sum nimis*: Admo-
dum afflictus sum.

8. *Educ de custodia, & speluncæ*
hujus, in qua metu Saulis inclu-
dor, carcere animam meam. *Iusti*:
non tam Angeli, quam quotquot
Judæorum bene de Religione, &
DEO sentiunt; *Donec retribuas mi-*
hi: pro omni persecutionis æru-
mna, quam patientissime sustineo,
Israëlis regnum.

PSALMUS CXLII.

A persecutione Absolonis, licet juste promerita, rogat liberari.
Tropologice poenitens a via peccati optat deduci in viam
virtutum, & salutis.

1. *Exaudi me in tua justitia. S.*
Chrysof. habet: *in tua misericor-*
dia: & sane in Scripturis sæpe u-
num pro altero usurpatur.

2. *Non intres in judicium cum servo*
tuo: Non punias me secundum ri-

gorem justitiæ tuæ: scivit enim
David, quod propter peccata sua
mortem esset meritus.

3. *Collocavit me in obscuris*: Sum
velut clausus in sepulchro; ita late-
re cogor ob persecutionem filii

Abſolon. Sicut mortuos ſæculi, qui jam pridem fato functi ſunt, quorum nomina obliuio obruit.

5. *Memor fui dierum antiquorum: temporum illorum, quibus pro populo tuo tot, tantaque prodigia operaberis, ut tempore Abrahami, Moyſis &c.*

6. *Anima mea ſicut terra ſine aqua ti-*

bi: Tuum auxilium operior quem admodum areſcens terra ſolis radiis exuſta pluuiam expectat.

7. *Similis ero deſcendentibus in lacum: Si orationem meam rejicis, jam deſcendo in ſepulchrum.*

8. *Auditam fac mihi mane: Accelera, ut mihi opem feras,*

PSALMUS CXLIII.

DAuid pro victoria contra Goliath. Chriſtus, & Eccleſia pro victoria contra Luciferum gratias agunt; & orant ab inimicis defendi.

3. *Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei? Cui te manifeſtum feceſti in myſterio incarnationis; quia reputas eum. Cogitas de eo, & curam ejus geris.*

5. *Domine inclina Cælos tuos, & deſcende: Factum eſt hoc, quando natura humana cum diuina conjuncta fuit in perſona uerbi.*

6. *emitte ſagittas tuas: Vulnerentur male ſani, ut ſanentur bene vulnerati.*

7. *Libera me de aquis multis: de confluxu multarum afflictionum, & calamitatum, quæ me quaſi aquæ obruunt, & ſuffocant. Et de manu filiorum alienorum: de manu Philiſtinarum, qui dicuntur filii alieni, quia idololatricæ dediti.*

8. *Et dextra eorum. i. e. virtus ad bellandum. Dextra iniquitatis: quia contra Iſraël habebant injuſtum bellum,*

affabrè, ſtatuarie

12. *Quorum filii ſicut nouella plantationes: ſeu plantulæ, ſcil. pulcherri-
mæ, florentiſſimæ, oculis gratiſ-
ſimæ. Filia eorum compoſitæ, circumor-
natæ, ut ſimilitudo templi: ad inſtar tem-
pli & ſtatarum affabrè ſculptarum
& ornatarum. Tropologicè ſunt
hæreſes inquit S. Hieron. & artes
meretriciæ, ut ait Theodoret.*

13. *Promptuaria eorum plena, exu-
ſtantia &c. redundantia videl. præ-
nimia copia incluſarum opum, ut
ſæpe oporteat eas ex uno prom-
ptuario in aliud transferre.*

14. *Non eſt ruina macerie: Tuta
ſunt omnia in tectis & urbibus,
nulla labes in ſtabulis, neque clamor
tumultuantium, nullus fit clamor
luæuoſus.*

15. *Beatum dixerunt populum, cui
hæc ſunt: Ii ſcil. qui felicitatem ex
rerum fluxarum copia mercentes,
de æternis non cogitant. Verum*

bea-

beatus populus, cujus est Dominus DE- colit, qualis tum solus fuit popu-
US ejus: Ille solus populus vere lus Judaicus: et si in cæteris de-
beatus est, qui verum DEUM lectum patiatur.

PSALMUS CXLIV.

Laudes Domini. Magnitudo illius, potentia, providentia, misericordia erga suos, & omnia creata celebratur; hæc autem omnia ad DEUM laudandum invitantur.

7. *Et justitia tua exultabunt: Qua* Chananzæos de terra promissionis ejecisti, & filios Israël ibi habitare fecisti.

14. *Allevat Dominus omnes, qui* corruunt: Quia corruentes in culpam semper paratus est relevare, quantum est in se, licet aliqui renuant.

15. *Tu das escam illorum: Hunc* locum fideles referunt ad Eucharistiam.

16. *Aperis manum tuam: Per tuas* bonitatis diffusionem.

18. *Prope est Dominus omnibus* invocantibus eum in veritate, non sufficit Dominum invocare, sed in veritate, i. e. recto, & sincero corde. Nam non omnis, qui dicit *Domine Domine &c.*

19. *Voluntatem timentium se faciet* Eos voti damnabit, & eorum desideriiis quodam modo obtemperabit, ut fecit Moyse, Josue, & aliis,

PSALMUS CXLV.

Fiducia nequaquam collocanda est in principibus, neque in filiis hominum, sed in uno DEO, cujus potentia, & bonitas sunt infinitæ.

3. *In quibus non est laus: Qui* salutem afferre non possunt.

4. *Exibit spiritus ejus: Princeps* non minus ac novissimus de populo morietur; anima ejus de corpore recedet. Et revertetur in terram suam. Scilicet corpus unde originem habuit. Tunc peribunt omnes cogitationes: Evanescent omnia consilia, concident omnes machina-

tiones, quas statuerat exequi in vita sua.

7. *Dominus solvit compeditos: de* captivitate, ubi tanquam in horribili carcere detinebamur, nos eruit. Tropologicè: solvit vincula concupiscentiæ, & alios pravos animi affectus. Anagogicè solvit ærumnas carnis per mortem, & resurrectionem.

PSAL.

PSALMUS CXLVI.

Laudat DEUM, quod populum Israëlitarum sub Judicibus olim per terras gentium dispersum jam collegerit in Jerusalem, quodque omnibus liberaliter provideat; allegorice quod gentes collectæ sint in Ecclesiam Christi.

1. Quoniam bonus est psalmus: Psalmi decantatio non solum utilis est, & impetratoria, sed etiam in se bona, & honesta.

2. Dispersiones Israël congregabit. Per Zorobabel, & Jesum filium Josedech primo, & postea per Esdram, & Nehemiam.

3. Sanat contritos corde: consolatur eos, qui afflicti sunt animo: sensu sublimiori, a peccatis absolvit eos, quos peccasse pœnitet ex corde. Alligat contritiones eorum. Instar periti chirurgi curat confractiones, & vulnera eorum. Allegorice, per Sacramenta curat vulnera, morbos animæ.

4. Qui numerat multitudinem stel-

larum: Qui infinita sua scientia, innumerabilem stellarum multitudinem ita cognoscit, ut, si velit, omnibus nomina possit imponere.

6. Humilians autem (deprimens) peccatores usque ad terram.

9. Qui dat escam - pullis corvorum: Quos parentes negligunt, donec incipiant nigrescere. Invocantibus eum, suo modo DEUM invocant, quasi nutritorem, dum attollunt vocem, & caput in cœlum.

10. Non in fortitudine equi; non in robore equitum, voluntatem habebit, delectabitur. Nec in tibiis viri, nec in velocibus cursoribus, aut in pedum suorum robore confidentibus magis, quam in DEO.

PSALMUS CXLVII.

Synagoga, & Ecclesia iterum omnes ad laudes DEI adhortantur. Hic psalmus apud Hebræos est pars præcedentis, qui illis est 147. Psalmus, & ita cum latinis rursus conveniunt in numero psalmodum, a quibus Psalmo nono destexerant.

12. Lauda Jerusalem Dominum: Jerusalem instaurata, quod utique ad Ecclesiam facile transferri potest.

13. Confortavit seras. portarum tuarum. Ita ut nihil metuat ab hostibus. Ecclesiam virtute crucis adversus portas inferi munivit.

14. *Adipe frumenti*: medulla tritici, & farina puriore *satiat te*. Allegorice doctrina Christi, & S. Eucharistia.

15. *Qui emittet eloquium suum terræ*: Verbum Evangelicum, quod præcepit publicari per orbem terrarum.

Qui dat nivem sicut lanam: ad modum lanæ albam, & mollem.

16. *Nebulam sicut cinerem spargit*: Hebr. *pruinam*: nam & colore, & copia, & virtute similis est pruina cineri, exurens, & absumens nimium humorem terræ.

17. *Mittit crystallum suam sicut*

buccellas: Hieron. & Chaldæus: *projicit glaciem suam*: Vel potius grandinem congelatam, quæ similis est buccellis, hoc est bolis, descendit enim in globos compacta.

18. *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea*: solo suo jussu solvet glaciem, & pruina. *Flabit spiritus ejus*: ventus calidus, *fluent aquæ*: solventur in aquas.

20. *Non fecit taliter omni nationi*: Revelationes enim Prophetiæ non sic factæ fuerunt aliis gentibus.

PSALMUS CXLVIII.

O *Mnes creaturas invitavit ad laudandum DEUM.*

Laudate Dominum de Cælis: A perfectioribus, & sublimioribus creaturis incipit. Primum cælestes alloquitur spiritus, mox astra, & corpora lucentia, quæ sua pulchritudine, & fulgore secundum capacitatem naturæ suæ DEI omnipotentiam, & sapientiam celebrant. Per *virtutes* vulgo intelliguntur astra: alii tamen hoc loco intelligunt agmina cælestium spirituum.

4. *Laudate eum cæli calorum*. Cælum altissimum, seu empyreum, quod est beatorum sedes.

6. *Statuit ea in æternum*: Videl. Angelos, Solem, Lunam, stellas &c. *Præceptum posuit*: Certam le-

gem statuit & ordinem circa firmamentum, & motum corporum cælestium.

7. *Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyssi*. Nunc ad terram descendit, omniaque in ea contenta ad laudem DEI invitavit. *Dracones*: scilicet marini, seu *ecce*, quæ omnibus animantibus magnitudine præstant.

8. *Ignis grando - - spiritus procellarum*: venti procellas excitantes, seu turbines, hæc omnia, etiam dum nobis flagella sunt, non nisi illo jubente agunt.

9. *Omnes Cedri*: species pro genere, cedrus pro omni arbore.

14. *Confessio ejus super cælum, & terram: Confessio laudis ipsius fiat ab inhabitantibus cælum, & terram.*

Exaltavit cornu: potentiam, gloriam, regnum populi sui Israël-

tici, ut mox subjungit, Hymnus omnibus Sanctis ejus, æquum est, ut omnis Israël hymnum DEO suo decanter.

Populo appropinquanti sibi: perveram fidem, & Religionem.

PSALMUS CXLIX.

I*nvitat Israëllem ad laudandum DEUM ob victoriam partam ex omnibus hostibus; allegorice Christianos Victores demonum, mundi, & carnis, ideoque Judices futuros in die judicii.*

1. *Cantate Domino canticum novum. Ob nova beneficia collata.*

5. *Lætabuntur in cubilibus suis: in locis maximæ quietis, qualis est cœlestis patria.*

6. *Exaltationes (laudes) DEI in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum: utrinque acuti: scilicet qui serviant vindictæ de impiis sumendæ, ut fecit Moyse, Josue &c. Allegorice potestas, & jurisdictio Ecclesiæ in quoslibet rebelles, Anagogice potestas*

judiciaria Christi, & sanctorum in extremo judicio.

8. *Ad alligandos Reges eorum in compedibus: Cum scilicet Principes infideles, & Ecclesiæ persecutores ligatis manibus, & pedibus jubebit Dominus projici in tenebras exteriores.*

9. *Ut faciant in eis judicium conscriptum. Præscriptum, & decretum a DEO. Gloria hæc in omnibus Sanctis ejus. Nimirum potestas judiciaria, quam exercebunt in damnatos in die judicii.*

PSALMUS CL.

Est ejusdem Argumenti.

1. *Laudate Dominum in Sanctis ejus. Symachus, & Aquila: in Sanctuario, seu sancto templo. Anagogice in Cœlo. In firmamento virtutis ejus: Ob suam eminentem virtutem, & potentiam*

firmatam super omnes creaturas, Allegorice, ob firmissime stabilem Ecclesiam,

6. *Omnis Spiritus: Quidquid uspiam spirat, cum primis autem homo: laudet Dominum.*

LIBER PROVERBIORUM.

OMnium, quotquot unquam scripta fuerunt, operum elegantissimum, ac majoris momenti proverbialia Salomonis censenda sunt; Continet enim Liber thesaurum omnem Divinæ illius sapientiæ, qua eximius hic Scriptor, affatim ditatus fuit. Ultro namque de seipso fatetur, lucubrationes has fructum esse consummatæ prudentiæ suæ, & altissimarum cogitationum.

Quinque sequentes libri *sapientia* nomine communiter insigniri solent. Trium priorum Auctorem esse Salomonem inter omnes convenit, qui etiam in Canonem Hebræorum recepti sunt. Reliquos duos Ecclesia pariter Canonicos agnoscit. Proverbiorum nomen alio, quam vulgari sensu usurpandum est. Designat enim sententias, axiomata, & lectiones quasdam breves ad mores informandos aptas, & in sententiæ morem vibratas. Fuere quidem sapientissimi Regis parabolæ multo his plures; nam ad tria millia ab ipso fuisse pronuntiatas constat, e quibus tamen nonnisi hæ pauculæ velut e naufragio reliquæ nobis manserunt. Sunt vero hæ sententiæ sine certo ordine congestæ, quædam Ethicæ, quædam Oeconomica, quædam Politicæ, quædam Theologicæ. Rursus quædam didascalicæ, quædam consolatoricæ, quædam pareneticæ. Ut docet S. Hieron. hic in præmio: In proverbiiis parvulos, & incipientes docet Salomon, eos de officio suo clare erudiens vitia relinquere, virtutes complecti. In libro Ecclesiastæ virum maturæ ætatis, & proficientem docet caduca despiciere, & virtutibus se dare. In Cantico Cant. consummatum, & perfectum virum, sæculo superiorem in persona sponsæ jungit amplexibus sponsi.

In his libris Salomonis septuag. Interpretes sæpe ab Hebræo, & Latino interprete discrepant, idque ob voces Hebraicas, quæ ut plurimum variæ significationis sunt. Omnia tamen, quæ his libris continentur esse Canonica Concilium Tridentinum definivit.

CAPUT I.

Monet querere sapientiam: fugere peccatorum blanditias, eo quod sapientia ad sui amplexum invitet, & contemptoribus minetur exitium.

2. *Ad sciendam sapientiam, & disciplinam:* Sapientia ad perfectiores, disciplina ad rudiores pertinere videtur. Vox tum Hebræa, cum Græca eruditionem cum correptione significat.

4. *Ut detur parvulis astutia:* Simplicibus circumspectio.

5. *Intelligens gubernacula possidebit.* Quia non solum sciet regere seipsum, sed etiam alios.

6. *Anigmata eorum.* Differt ænigma a parabola, quod hæc sit aperta, illud vero obscura narratio, sub qua occultum quid latet.

9. *Ut addatur gratia capiti tuo &c.* Ut apud DEUM, & homines gratiam, & favorem consequaris; quod futurum est, si Patris, & Matris pia monita ad aures, & animum admiseris, & per omnem vitam custodieris.

10. *Si te lætaverint peccatores:* Si tibi facum facere voluerint, & velut inexpertum in suas partes pertrahere, cave, illis assentiaris.

11. *Insidiemur sanguini:* Quia hac via facilius ditescemus. *Frustra:* sine causa, nulla re ab eo violati, aut provocati.

12. *De glutinamus sicut infernus vi-*

ventem: Subito illum, & nullo resistente perdemus.

14. *Sortem mitte vobiscum:* Habeamus bona omnia communia, quod nostrum est, tuum sit, & tuum nostrum.

17. *Frustra autem jacitur rete ante oculos pennatorum.* Sicut aves, dum vident sibi tendi retia, mox avolant; ita tu retibus & insidiis impiorum, simul atque adverteris, te expedi, & avola cælestibus alis, nempe timore, & amore DEL.

19. *Sic semita omnis avari. i. e.* cogitationes ejus, & machinationes ad rapiendum alienum. *Rapiunt animas possidentium:* exitium æternum Dominis suis adferunt.

20. *Sapientia foris predicat:* Prædicavit in mundi creatione, & regimine, per Scripturam, per Ecclesiam, & omnes vitæ hujus eventus.

24. *Extendi manum meam:* DEUS semper paratus est hominem juvare, modo faciat, quod est in se.

27. *Cum irruerit repentina calamitas:* Hæc videmus in Judæis impleta, qui sapientiam ipsam incarnatam ad se venientem audire noluerunt.

30. *Et detraxerint Correctioni meæ.* Dicentes eam esse injustam.

31. *Comedent fructus viæ suæ: secundum opera sua mala punientur. Suisque consiliis saturabuntur, quia displicebunt illis, sed nimis sero.*

32. *Averso parvulorum &c. a sapientia perdit insipientes, sicut & prosperitas stultorum dementat eos, quia difficilius toleratur, quam adversitas.*

CAPUT II.

Sapientia multa bona confert, & multa mala avertit.

4. *Si - - sicut thesauros effoderis illam: S. Greg. L. 5. Moral. C. 5. Sapientia in superficie non jacet: Eo mentis ardore quærenda est, quo avari pecuniam quærunt.*

5. *Tunc intelliges timorem Domini, & scientiam DEI: Veram sapientiam, quæ in cognitione DEI, & illius sincero cultu consistit.*

7. *Custodit rectorum salutem: Hebr. Dominus protegit, quidquid ad justos attinet; est clypeus eorum, qui in perfectione gradiuntur.*

9. *Intelliges justitiam, judicium &c. Non sunt hæc inter se curiosius distinguenda, nam est Synonymorum coacervatio.*

13. *Qui relinquunt iter rectum: i. e. Legem naturalem, & divinam. Et ambulant per vias tenebras: scil. in tenebris errorum, quia de uno errore procedunt ad alium.*

16. *A muliere aliena: Quæ alteri viro nupsit; quæ uxor tua non est.*

17. *Reliquit ducem pubertatis suæ: Maritum suum, qui eam virginem duxit, cum adhuc puella esset annis pubertatis.*

18. *Et pacti DEI sui oblita: Sacramenti matrimonii, & sponsionis nuptialis a DEO sancitæ: Inclinata est domus ejus ad mortem: Adulteræ scil. quæ instar viæ declivis ducit recta in præceps, in vicinum barathrum mortis, & gehennæ.*

19. *Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur. Ad pristinum vigorem, salutem, vitam. Raro quoque revertuntur ad mentem, & ad pœnitentiam.*

21. *Recti habitabunt in terra: cum omni felicitate: Anagogice in terra viventium, seu patria cœlesti, quo impii non perveniunt.*

CAPUT III.

Sapientia vitam producit; Fiduciam in DEUM, & timorem DEI; ideo impios perditio, pios benedictio manet.

3. *Misericordia, & veritas non te deserant: Passim in Scripturis invenitur hæc loquendi ratio: Misericordia, & veritas, cum de DEO ser-*

fermo est: significat illius clementiam, & prævenientem misericordiam, ac summam fidem, qua ea, quæ promisit, adimplet. *Circumdanda eas gutturi tuo*: firmiter, & omni ex parte tibi adsint, pro ornamento eximio ea habeas.

7. *Ne sis sapiens apud te ipsum*: Omnibus nervis contendit Salomon, ne prudentiæ nostræ nimium fidamus, sed aliorum consilia exquiramus.

8. *Sanitas quippe erit umbilico tuo &c.* Viscera tua sana erunt, & ossa tua plena medulla, qua irrigentur. Umbilicus pro omnibus partibus internis corporis sumitur, a quibus prospera, aut adversa valetudo pender.

16. *Longitudo dierum in dextera ejus &c.* Sapientia ambabus manibus ostentat parata cuique præmia tum temporalia, cum æterna. Rabbi Levi, Lyran &c. per *dextram* intelligunt fontem primarii boni: per *sinistram* fontem secundarii, & accessorii boni.

17. *Via ejus, via pulchra*: Quocunque sapientia graditur, ibi dulces, & innocentes voluptates occurrunt.

18. *Lignum vitæ est his &c.* Ta-

lis est sapientia, qualis virtutis in paradiso fuit lignum vitæ: servat diurnam, & felicem vitam in mundo, & in altera vita illis felicem comparat æternitatem.

20. *Sapientia illius eruperunt abyssi.* Cum DEUS divisit aquas ab aquis, & dispescuit in maria, flumina, lacus, & rivos.

21. *Fili mi, ne effluant hac ab oculis tuis*: scilicet mentalibus, quia sunt jugiter attendenda.

22. *Erit gratia faucibus tuis*: Eloquentium tuum omnibus gratum erit.

24. *Si dormieris, non timebis*: Quia obdormies in DEO, & statu salutis.

30. *Ne contendas adversus hominem frustra*: Noli esse litigator: Periculosa contentio cum iis, qui sunt ditiores, dubia cum æqualibus, turpis cum inferioribus.

31. *Abominatio est Domino omnis illusor*: astutus, & pseudo-politicus, quem capiet in sua astutia. *Cum simplicibus sermocinatio ejus*: cum justis, & sinceris familiariter agit.

35. *Stultorum exaltatio ignominia*: Tolluntur enim in altum, ut lapsu graviore ruant. Id docuit Saul, Achitophel, Aman, & tot alii nostro sæculo.

CAPUT IV.

Sapiens exemplo suo hortatur ad quærendam sapientiam propter *eximios ejus fructus*; item ad custodiam cordis, oris, & gressuum.

3. *Unigenitus coram Matre mea.* Sic dilectus, quasi unigenitus es-

sem. Vide 1. Paralip. 3. 5.

7. *Posside sapientiam*: Hebr. *eme*: Acqui-

Aequi e sapientiam quovis pretio, & labore; hic est enim modus acquirendi sapientiam, nulli parcere labori.

9. *Corona inclita proteget te.* Veteres sapientibus dabant coronas in signum, quod ab aliis honorari, & in periculis juvari debeant.

12. *Non arctabuntur gressus tui.* In principio enim via virtutis videtur arcta; quia difficile est tenere medium: sed per consuetudinem dilatatur, & redditur facilis.

16. *Non enim dormiunt, nisi cum male fecerint.* Quietem capere non possunt, nisi cum malum, quod omnino conceperunt, perpetraverint.

17. *Comedunt panem iniquitatis: iniquo partum ex furto, & rapinis.*

18. *Iustorum autem semita quasi lux splendens: Vita iustorum semper in virtutibus capit incrementum, & aliis lucet, ut sol in meridie.*

22. *Et uniuersae carni sanitas: In Hebræo est: omnibus hominibus melalem afferunt.*

26. *Dirige semitam pedibus tuis: Affectibus tuis, quibus anima incedat.*

27. *Vias, quae a dextris sunt: bonae, & rectae, quae ad dexteram DEI deducunt, novit Dominus: nempe scientia approbationis. Dextrum pro fausto, sinistrum pro infasto communiter usurpatur.*

CAPUT V.

A Scortatione, & adulterio cavendum monet.

3. *Favus enim distillans labia meretricis: Illecebrae ejus, atque assentatiunculæ primum quidem melle dulciores sunt; at e vestigio absynthio amariorum amaritudinem gignunt.* Mulier (ajebat quidam Philosophus) est naufragium hominis, familiae procella, vitae captivitas, animal nequitia refertissimum, malum necessarium.

5. *Pedes ejus descendunt in mortem.* Actiones ejus ad mortem ducunt.

9. *Ne des alienis honorem tuum.* Ne in periculum adducas honorem tuum communicando cum meretrice, quae tibi adulatur, ut ad interitum vocet. *Et annos tuos crudeli: Meretrici, vel adultera.*

10. *Ne impleantur extranei virtutibus tuis: Opibus, labore tuo paratis, vel etiam viribus corporis tui, quas exhauris vacando libidini.*

15. *Bibe aquam de cisterna tua.* Vive cum uxore tua, & licito connubii jure frue,

16. Deriventur fontes tui foras: Egre diatur de domo tua speciosa, & frequens progenies.

18. Sit vena tua (uxor tua) benedicta a DEO, ut scil. multas tibi & validas, ac vegetas proles pariat.

19. Cerva charissima, & gratissi-

mus hinnulus: Sit tibi uxor tua instar amabilis cervæ, chara, in deliciis unica, blanda marito, pudica &c.

23. In multitudine stultitiæ suæ decipietur: Quia sapiens sibi videtur, quæ est maxima stulticia.

CAPUT VI.

Salomon, & sapientia, mystice Christus, & Ecclesia hortatur fugere temerariam sponsonem, otium, apostasiam, superbiam, fornicationem, præcipue spirituales.

1. Si sponderis pro amico tuo: Non omnes fidei-jussiones damnat Salomon; sed vult, ne temere & præcipitanter fiant, & ut ab iis quam possumus citissime nos expediamus. *Defixisti manum*: Indicat modum, & ritum dandæ fidei creditori per contactum mutuuum dexteræ.

3. Incidisti in manum proximi tui: obligationem contraxisti. *Suscita amicum tuum*: Urge, officii admonere, ut ipse satisfaciatur creditori, ne tu ejus loco præstare cogaris.

5. Erue: Eripe te de manu illius, & de obligatione te libera, sicut damula, quæ timida est, & nequaquam teneri patitur: vel sicut avis.

6. Vade ad formicam o piger! Ex hac bestiola disce præcepta æconomix, & quid agendum tibi sit, nisi egestatis miserimæ sordibus squallere velis.

7. Quæ cum non habeat ducem. Si-

cut apes, in quibus forma est Monarchiæ: In formicis natura videtur designasse formam democratiæ, seu popularis regiminis.

10. *Conferes manus ad quietem*, quas laborantes extendunt ad opus.

11. *Veniet tibi quasi viator egestas*. Ex improvise, & quasi vir armatus, tibi prævalebit, & inermem obruet.

12. *Graditur ore perverso*. Alia loquitur, alia sentit; gestus, qui sequuntur sunt hominis arrogantis, aliorum facta fastidientis, discordias seminantis.

16. *Sex sunt, quæ odit Dominus*: Modus loquendi frequens in Scripturis, quo tamen non semper significatur illud esse teterrimum, quod ultimo loco ponitur. In Hebræo: *imo septem*.

19. *Qui seminat discordias inter fratres*: Cum enim fraterna charitas maxime DEO placeat, ideo spe-

specialiter odit eum, qui istam dolose auferre conatur.

21. *Et circumda gutturi tuo. Loquendo de eis. Liga ea in corde tuo: alte impressa in corde tuo.*

22. *Cum dormieris custodient te. Voluptas, quam dat meretrix, vix æquivalet pretio, quo panis emittur, & pro ea confert animam.*

32. *Qui autem adulter est: Excusabilis quodam modo est fur, qui a necessitate inducitur: Adulter vero levitate, infania, & stultitia mentis.*

34. *Non parcat in die vindictæ. Cum maritus occasionem nactus fuerit se vindicandi de adultero.*

CAPUT VII.

Hortatur adolescentem ad sapientiæ amplexum, & mandatorum custodiam, ut scortorum blanditias evitet, & mala inferorum.

6. *De fenestra - - per cancellos prospexi: Loquitur Salomon de se, ostendens, quomodo superior aliquando occulte debeat observare subditos.*

14. *Victimas pro salute voti: Habeo domi convivium paratum ex victima pacifica hodie oblata; ex hac enim pars cedebat offerenti, quæ adhibebatur in epulum.*

16. *Intexui funibus lectulum meum. Fasciis, sive funibus, quibus culcitra, vel lectisternia superimponuntur, quæque asserum vicem implent, ut mollius cubent, qui in lectulis suis quieti se dant.*

18. *Inebriemur uberius. Impleamur amoribus.*

19. *Non est enim vir: sive maritus meus domi.*

20. *In die lune plena. Alii legendum putant: in novilunio. quia in hoc Judæi festivitates celebrabant.*

22. *Donc transfigat sagitta divinæ ultionis.*

26. *Multos enim vulneratos dejecit: Salomon quin longe peteret exempla, domestica ob oculos habuit documenta tristium carnalis amoris effectuum in David Patre suo, Amon fratre; imo seipsum eorum, quæ hic dicuntur, tristissimum præbuit exemplum.*

CAPUT VIII.

Sapientia nos ad sui amplexum invitat: cœlestem suam doctrinam multis modis commendat: beatos pronunciat, quotquot sibi obedierint; qui vero spreverint, miseros, & infelices.

1. *Sapientia clamitat &c. Per Pro-* sopopceiam inducit sapientiam, *sive*

sive cognitionem xqui, & boni; quæ undique innotescit de verticibus, & collibus, quales dicuntur ab Homero, & in Scripturis sidera cœli. *Supra viam in mediis semitis.* i. e. ex rebus etiam in terra, & per corporea tum elementa, tum mixta conspicuit. *Juxta portas:* ex tribunalibus, & sapientum responsis passim declaratur. Mystice tamen quoque intelligitur sapientia incarnata, quæ ipsa inculcat viam DEI personaliter, & per Apostolos, Angelos, Doctores. Quæ vero dicuntur de Christo, saepe quoque intelliguntur de illius corpore mystico, cujus primum membrum est Dei-para: Quæ proinde etiam ipsa nomine sapientiae hic a Patribus intelligitur, cui & sapientia increata singulariter plane se communicavit.

4. *O Viri, ad vos clamato:* Per viros intelliguntur Principes; per filios hominum plebei.

12. *Habito in consilio:* & recto usu intellectus, & praesideo magistratibus, tribunalibus, & curiis.

13. *Timor Domini adit malum.* Qui sapientiam quærit, debet odisse malum.

15. *Per me Reges regnant.* Omnis auctoritas, & potestas a DEO est Auctore sapientiae.

17. *Qui mane vigilat ad me.* Qui me sollicite quærit. *Opes superbae* (excellæ, & eminentes) *& justitia:* Hic pollicetur Salomon sa-

pienibus divitias, atque justitiam, raras dotes, & quæ diu simul esse non possent, nisi sapientia, & virtus dominarentur.

22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* Hæc omnia respiciunt sapientiam æternam, Verbum Patris. Dominus per omnem æternitatem possedit filium suum, eo, quod *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud DEUM.* Septuag. vertunt: *Dominus creavit me:* In quantum videl. æterna sapientia caro facta est, & habitavit in nobis, eratque Princeps omnium creaturarum.

24. *Ego jam concepta eram.* Subsistebam in sinu Patris, antequam fierent creaturæ: Eram veluti concepta, & clausa, cum nihil adhuc extrinsecus produxissem.

30. *Ludens coram eo omni tempore.* Hæc locutio innuit facilitatem, voluptatem, peritiam artificis omnipotentis, & sapientiae, cum qua, & per quam quæcunque creat, nec non miram operum naturæ varietatem; ubi Creatoris sapientia lusisse videtur, cum omnia tali ordine disponderet, & tali pulchritudine exornaret.

31. *Deliciae meae esse cum filiis hominum:* DEI sapientia se communicavit homini præ cæteris omnibus creaturis sensibilibus, illi soli tribuens rationis usum, & animam, quæ omnibus prudentiæ luminibus, omnibusque virtutum exercitationibus possit præfulgere.

34. *Vigilat ad fores meas quotidie.* me quaerit, mihi adheret, me audit ubique, & omni occasione.
 Qui instar vigilantissimi discipuli

CAPUT IX.

Domus sapientiae; ejus convivium, ad quod simplices invitatur, non autem irrisores: Meretrix invitatur insipientes ad convivium suum: infelicitas eorum, qui ad illam accedunt.

1. *Sapientia edificavit sibi domum.* Ecclesiam in terris, ab initio mundi, usque ad finem duraturam. S. Bernard. allegorice id exponit de B. Virgine DEI-para; Tropologicè de anima hominis justii.

Exscidit columnas septem. i. e. multas, per has intelligi possunt vel septem Sacramenta, quibus Ecclesia quasi innititur, vel septem dona Spiritus S. aut demum Doctores, Prophetæ.

2. *Immolavit victimas:* Quarum prima est ipsa Christi humanitas, sociata tamen innumeris martyrum, Virginum, Confessorum hostiis. *Miscuit vinum:* divinitatem humanitati copulavit. *Proposuit mensam:* Præparavit doctrinam sacram. Item aram, in qua vinum Eucharisticum aqua miscetur.

3. *Misit ancillas suas.* Apostolos,

Concionatores, & Doctores, qui universos populos ad sapientiae studium, ad J. C. fidem, ad virtutem, ejusque exercitium invitent.

4. *Si quis est parvulus.* Invitat simplices, qui parvulorum innocentiam habent, non vero sapientes hujus sæculi.

6. *Relinquit infantiam:* Vana, & inutilia.

7. *Qui erudit derisorem, sibi injuriam facit.* Hominem perditum, qui monita sapientiae contemnit. Hi derisores ad unguem hæreticorum ingenium exprimunt.

17. *Aqua furtiva dulciores sunt:* Hæc est adagialis locutio, quæ innuit illicitas voluptates esse licitis suaviores.

18. *Et ignoravit:* scil. Juvenis vecors, quod ibi lateant gigantes, sive demones, eum ad interitum rapturi.

CAPUT X.

Parabolæ Salomonis.

Alternat sermonem de filio sapiente & stulto, justo, & impio, operante, & otioso, simplici, & pravo; de charitate, & odio, de bonis, & damnis linguæ.

3. Non affliget DEUS fame, inopia, animam justi: Insidias autem impiorum, quibus collegerunt o pes, evertet.

4. Qui nititur mendaciis pascit, venos: Quia non consequitur, quod vult, & mendacia nihil habent firmi, nec quidquam profunt. Sequitur aves volantes: frustra laborat.

6. Benedictio super caput justi: Dominus cumulabit justos benedictionibus suis, & permittet, ut improbi pudore, & ignominia suffundantur in pœnam impietatis suæ.

7. Nomen impiorum putrescet: Graviter olebit. Hoc pacto adversam nominis existimationem exprimunt Hebræi.

8. Stultus ceditur labiis: Inconsultorum sermonum suorum, quos effudit, pœnam sustinet.

9. Qui ambulat simpliciter. Qui candide, sincere, & innocenter agit. Prævus autem manifestus erit. Patefient fraudes ejus.

10. Qui annuit oculo: Signum impudiciæ ostendens mulieri alienæ.

11. Vena vitæ os justi. Qui sancta loquitur: Improbus vero intus retinet malitiam, etiamsi recta interdum loqui cogatur.

13. Qui indiget corde. Intellectu.

19. In multiloquio non deerit peccatum: Ferme impossibile est, ut plurima effutias, quin pecces, seu vanitate, seu levitate, seu contra charitatem, aut bonam famam proximi.

20. Argentum electum lingua justi: Quia profert verba munda, & sic comparatur argento, quod est sonorum, & mundum.

25. Quasi tempestas transiens &c. Impius est hominibus terribilis ad breve tempus, ut tempestates, & procellæ, quæ non multo post, quam excitatæ sunt, solvuntur in nihilum.

26. Sicut acetum dentibus &c. quos obstupefacit, & ad mandendos cibos parum idoneos reddit; sic homo ignavus est iis, quorum negotia suscepit.

32. Labia justi considerant placita: Justus cavet, ne quem verbis suis lædat, & impius pravis sermonibus suis cordis iniquitatem detegit.

CAPUT XI.

Justorum, & Sapientum bona collata malis impiorum, & insipientium. Veræ, ac falsæ divitiæ.

4. *Justitia autem liberabit a morte: æterna.*

8. *Tradetur impius pro eo: In eandem calamitatem succedet impius.*

9. *Justi autem liberabuntur scientia. DEUS illis tribuet scientiam, aperietque insidias, ut verum a falso discernant.*

12. *Vir autem prudens tacebit: a-mici vitia.*

13. *Qui ambulat fraudulentè: sub amici specie alterius animum explorat, revelat arcana.*

15. *Affigetur malo, qui fidem facit pro extraneo: Molestiam experietur, qui pro altero spondet.*

21. *Manus in manu non erit: Licet addatur; sive etsi multorum manibus, & adjumentis fulcian-tur crimina impij, tamen non erit immunis a pœna.*

22. *Circulus aureus in naribus suis: Ut monile pretiosum non congruit porco; ita forma corporis*

non ornat, sed deturpat meretricem.

23. *Præstolatio impiorum furor: non nisi furorem spirant, & perniciem aliorum.*

25. *Qui inebriat: Qui benignus est, & alios egentes bonis suis implet, DEUM benignum, & liberalem experietur.*

26. *Qui abscondit frumenta. Qui fruges abscondunt, dum caritas ingruit, a DEO maledicentur.*

29. *Qui conturbat domum suam. Qui bona sua dilapidat, possidebit ventos: pauperem se deprehendet.*

30. *Fructus justî lignum vitæ. Opus justî deducit ad esum ligni vitæ, qui est Christus in beata fruitione. Qui suscipit animas: Qui fovet, juvat, & necessitates illorum sublevat.*

31. *Si justus hic punitur propter parva delicta, quanto magis impius, & peccator?*

CAPUT XII.

Com mendat eum, qui diligit disciplinam, & pietatem: reprehendit, qui odit, & negligit. Exponit fructus oppositos justî, & impij, diligentis, & otiosi, sapientis, & stulti, linguæ bonæ, & malæ.

2. *Qui confidit in cogitationibus suis. Qui neglecta DEI lege, & voluntate, suum tantum judicium su-perbe sequitur, impie agit.*

4. *Mulier diligens corona est viro suo: est ei causa honoris. Et putredo in ossibus ejus. Improbata vero, impudica intimum animi ejus, subinde & corporis exedit robur, & absument præ dolore infamiae.*

7. *Veris impios, & non erunt. Ad quemcunque levem perturbationem impii decident, & non erunt.*

10. *Novit justus jumentorum suorum animas: Etiam jumenta sua benigne tractat, & servis benefacit.*

11. *Qui suavis est in vini demorationibus: Miles convivor amittit arces, & potator malam famam relinquet.*

12. *Defilium impij. Cogitat impius machinis fraudulentis expugnare arces justorum; sed horum possessio in DEO radicata proficiet.*

18. *Est, qui promittit: Qui falsum promittit, & ideo loquendo titubat, similis est ei, qui gladio conscientiae pungitur.*

23. *Homo versutus celas scientiam: Sapiens, ut serpens, qui a sibilo cessat, dum hostis propinquus est.*

27. *Substantia hominis. Possessio hominis non dolo si erit pretiosissima.*

CAPUT XIII.

Sapientia agit de oris custodia, de paupere divite, de substantia festinata, seu male partis, de maturo consilio, de correptione.

1. *Filius sapiens doctrina Patris: Probat, & manifestat in se suisque moribus doctrinam, & institutionem probam Patris sui.*

2. *De fructu oris sui: quo alios instruit, & sancte tractat, satiabitur consolatione divina, & ope humana.*

4. *Vult, & non vult piger: Piger nequaquam constans est in consiliis suis, neque patiens in coeptis suis, vellet aliquid agere, sed laborem timet; incipit, sed statim cessat.*

7. *Est quasi dives, cum nihil habeat: sunt quidam in omnium rerum penuria divites, quia modi-*

co quod habent, contenti sunt, animo tranquillo vivunt: Sunt & alii, qui cum multas opes habeant pauperes tamen sunt animo, & usu, juxta illud: *tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.*

8. *Redemptio animae viri divitiarum suarum: Divites opibus suis se facile liberant a multis adversis, pauper autem sub illis fatiscit, & deficit.*

9. *Lux justorum &c. Prosperitas eorum, quae per lucem designatur, sicut adversitas per tenebras, latifcat, quia prosperitate bene utitur. Lucerna impiorum extinguetur: Prosperitas finietur, vel in mor-*

morte, vel in vita per casum, etiam non raro cum infamia.

11. *Substantia festinata: quibusvis artibus parta, minuetur.*

12. *Spes, quæ differetur, affligit animam.* Nihil magis affligit, quam cunctatio rei, quæ ardentem expectatur, & summa sollicitudine expectatur. *Lignum vite: Res jucundissima, & suavissima.* *Desiderium veniens: Res desiderata, tandem obtenta.*

13. *Qui detrahbit alicui rei: Quicumque alicui labem adperserit, tenetur probare, quod asserit, vel palinodiam canere, vel mendax haberi.*

15. *In itinere contemptorum: bona doctrinæ.* *Vorago: quia ruunt de peccato in peccatum.*

17. *Nuntius impius cader in malum.* Hebr. *nuntius impius: vel qui impii mandata exequitur, cader in malum.*

22. *Custoditur iusto substantia peccatoris: Divina providentia sæpe malis adimit, quæ bonis largiatur.*

23. *Multi cibi in novalibus Patrum.* Qui colit agrum, sibi a Patribus suis relictum, ibi affluenter inveniet, unde alatur; si autem absque iudicio & attentione id egerit, fructus, quos inde percipiet, absument alii.

CAPUT XIV.

Variae morum sententia. Antithesis inter sapientiam, & stultitiam, ac varii utriusque effectus.

3. *In ore stulti virga superbia.* Verba superba, & injuriosa, quibus alios flagellat, erunt vicissim ipsamet virga, & instrumentum, quo vapulet.

4. *Ubi non sunt boves, praesepe vacuum est.* Ubi non laboratur, neque ager colitur, neque fructus percipi potest. Hæc sententia ad Evangelicos operarios passim refertur, cujus figura sunt boves agris excolendis destinati. Nisi agrum DEI (Ecclesiam) excoluerint, omnia sterileseunt.

7. *Vade contra virum stultum. Resiste illi, te illi opponere, & statim infirmitatem illius agnosces.*

10. *In gaudio ejus non miscbitur extraneus: Homo solus suum gaudium, suumque dolorem sentit; nemo extraneus cor illius scrutari potest, ut ejus cognoscat affectus, quibus vel ad tristitiam, vel ad lætitiã ipse quoque tangatur.*

12. *Est via, quæ videtur homini iusta.* Falsa sapientia, falsa virtus, falsa pietas, falsus zelus, falsa pœnitentia quasdam habent hallucinationes, quæ ad vitam ducere videntur; at reipsa omnia hæc tandem deducunt ad mortem.

13. *Risus dolore miscbitur.* Nulla est perfecta in terris lætitiã, nulla voluptas sine doloris admixtione.

20. *Etiā proximo suo pauper odiosus erit.* Amicos res optimæ pariant, adversæ probant; pauci sunt, qui in utraq; fortuna æque fideles persistunt.

23. *In omni opere erit abundantia.* Nullus honestus labor est, qui utilitatem non adferat.

24. *Corona sapientium, divitiarum:* Quia eis recte utuntur, stulti stultitiam augent propter malum usum.

28. *In multitudine populi dignitas Regis:* Quo plures sunt Principis subditi, eo major est ejus gloria.

30. *Vita carniū sanitas cordis.* Cor sanum a passionibus, maxime ira, & livore, facit totum corpus vividum, & vegetum; sed invidia, & ira, & reliquæ passionnes exorbitantes, tabefaciunt etiam ipsa ossa, id est omne robur corporis, & animi.

CAPUT XV.

Sapientia monita de bono, & malo usu linguæ; de vero gaudio, & thesauro; de Cælo, & inferno; de timore Domini, & humilitate.

4. *Lingua placabilis lignum vite.* Mansueta lingua placat animos, quos turbulenta inquietat.

5. *In abundanti justitia &c.* Qui sanctitate pollet, stat firmo robore nixus, qui autem in terra radices figit, evelletur.

6. *Domus justii.* Sive familia stat firma; improborum opes dispe-reunt.

7. *Cor stultorum dissimile erit:* In eo erit lucta affectuum.

11. *Infernus & perditio coram Domino.* Pœnæ damnatorum perfecte introspectantur, & taxantur a DEO; ergo etiam novit secreta cordium.

17. *Melius est vocari ad olera cum ebaritate &c.* Melius est cum piis vesci vilibus, quam cum impiis lautissime epulari.

19. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.* Pigri ubique difficultates inveniunt; nihil facile, nihil possibile est, si iis fidem habueritis.

23. *Latatur homo in sententia oris sui.* In consilio suo; attamen sæpe consultius est alienum sequi.

24. *Semita vitæ super eruditum.* Via virtutis est ardua, per eam autem ab inferno receditur.

30. *Lux oculorum latificat animam.* Non secus ac sensibilis lux sanum oculum recreat, & immittit gaudium in animam; ita bona forma voluptatem adfert, neque parum prodest ad rectam corporis valetudinem.

33. *Gloriam præcedit humilitas:* Ita semper egit divina sapientia juxta illud Matth. 23. *Qui se humiliat, exaltabitur.*

CAPUT XVI.

Variæ viæ, & effectus divinæ providentiæ; cui omnia, quantumvis fortuita videantur, subiecta sunt.

1. *Hominis est animam præparare*: Non tamen (ut volebat Pelagius) sine concursu DEI per gratiam in rebus, quæ ad salutem pertinent. *Et Domini gubernare linguam*. Nova gratia requiritur, ut ea, quæ concepimus, recte eloquamur.

3. *Revela Domino opera tua*: Petendo ab eo auxilium, & successum.

4. *Impium quoque ad diem malum*: Ad severum iudicium expectat, & relinquit eum suæ voluntati, sic tamen ut iusto iudicio suam inde gloriam reparet.

5. *Etiamsi manus ad manum fuerit &c.* Licet in signum innocentia utramque manum levaverit, non est innocens.

10. *Divinatio in labiis Regis*: Quasi prophetica locutio est, quæ procedit de ore Regis, cum is a DEO dirigatur.

11. *Pondus & statera iudicia Domini sunt*: Iudicia, & opera DEI omnia iustissima sunt, & omnibus momentis ponderata. *Omnes lapides sacculi*: Olim lapidibus, quos sacculis inclusos habebant, merces ponderabantur.

14. *Indignatio Regis nuntii mortis*. Iratus Rex vultu suo omnibus terrorem incutit, etiam mortis, quam irati Reges sæpe inferri minime opinantibus iusserunt.

16. *Quasi imber serotinus*; diu expectatus, ideoque gratissimus.

26. *Quia compulit eum os suum*: Nisi comedendi urgeret necessitas, nunquam laboraret; non enim laborat, nisi fame coactus. Paupertas, & necessitas admirabiles sunt magistræ; mentem acunt, industriam excitant, artes perficiunt.

27. *Vir impius fodit malum*: Cum labore, & attentione operatur malum, sicut qui thesaurum fodit.

30. *Qui attonitis oculis cogitat prava*: sic gestus vulgo notæ sunt pravæ habitudinis cordis.

33. *Sortes mittuntur in sinum*: Nihil in mundo accidit non iubente, vel permittente DEO. Quod fortuito & casu factum videtur, nequaquam tale est. Sortes ipsæ invisibili, sapientique manu diriguntur.

CAPUT XVII.

Sapientia declarat varias condiciones, & effectus prudentiæ, & stultitiæ, pietatis, impietatis.

1. *Melior est buccella: Eucharistica Ecclesiæ, quam omnes victimæ Synagogæ.*

2. *Servus sapiens dominabitur filiis stultis: Ita nunc Ecclesiæ gentium dominatur Judæis.*

4. *Malus obedit linguæ iniquæ: Qui per linguam peccat, etiam per linguam punietur.*

7. *Non decent stultum verba composita: Ficta, mendacia; quanto magis dedecent Principem.*

8. *Gemma gratissima expectatio prestolantis: Merces, quam expectat operarius, est ei instar gemmæ, cujus spe & desiderio opus suum circumspecte, sollicitaque perficit.*

9. *Qui celat delictum: Sempiterno illud silentio sepeliens, firmat amicitiam: Qui vero commemorat male ab altero facta, dissolvit.*

11. *Angelus autem crudelis mittitur contra eum: Dæmon, vel immitis superior congruit illi.*

14. *Qui dimittit aquam: Qui dat initium jurgiis, est similis qui rumpit aggerem, cui magna vis aquæ incumbit. Deserit: Si sapit, cœptam causam deserit coram judice.*

19. *Qui exaltat ostium: Qui limen suum ita elevat, ut extranei difficulter ingredi possint: sive qui miseris negat accessum ad se, querit ipsorum interitum.*

20. *Qui vertit linguam: variat, mutatque sermonem.*

22. *Munera de sinu: clam.*

24. *Oculi stultorum in finibus terræ: Cogitat solum de regnis, provinciis, agris amplificandis.*

27. *Preiosus spiritus vir eruditus. Qui raro, & rara loquitur.*

CAPUT XVIII.

Non facile descedendum a semel stabilita amicitia, charitate, justitia, aliisque virtutibus.

4. *Aqua profunda verba viri: Sapiens non omnia, quæ recondita habet, profundit: sed ex abundantanti stillat ea, quæ audienti profint.*

7. *Os stulti contritio ejus: Ruina est sibimetipso.*

8. *Verba bilinguis quasi simplicia: Videntur simplicia, bilinguis enim*

enim se simulat amicum, ut tanto certius noceat.

10. *Turris fortissima nomen Domini*: Nomen Domini pro ipso Domino sumitur, ejusque præsidio ac protectione.

14. *Spiritus viri*: Hominis cordati, & magnanimi, fert æquanimitèr mala corporis sui: Spiritus vero pusillus qualem habent, qui facile irascuntur, & murmurant, sibi aliisque gravis est.

16. *Donum hominis dilatat viam ejus*: Munera nobis apud Optimates & Principes viam sternunt.

17. *Iustus prior accusator est sui*: Iustus habens litem, in principio ultro fatetur, quæ sunt contra se; unde si adversarius postea

aliud adjiciat, facile eum calumniæ convincet.

18. *Contradictiones comprimit fors*: Difficiles litigationes optime dirimet iudex per sortem, cui etiam potentes acquiescunt.

19. *Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma*: Sive, duo simul resistentes hosti, æquivalent integræ civitati. Et justitiæ in judiciis recte administratæ conservant Rempublicam.

20. *De fructu oris viri replebitur venter ejus*: Verba illius erunt ei fons bonorum, vel malorum, prout bene, vel secus linguam suam noverit moderari.

21. *Mors & vita in manu lingue*: Ut quis lingua sua utitur, ita ei bona vel mala contingunt.

CAPUT XIX.

Sapientiæ documenta de simplicitate, mansuetudine, patientia, misericordia, & correptione admittenda.

1. *Quam dives torquens labia*: Alios contemnendo, non solum in corde interius, sed etiam exterius.

8. *Qui possessor est mentis*: Qui sua consilia celat.

10. *Non decent stultum delicia*: Servus non est indulgenter habendus, ne ipsum imperium affectet servitute excussa.

11. *Doctrina viri per patientiam nascitur*: Sapientia regentium

ostenditur in eo, si norint differre iram, & pœnam, & *pratergredi*, sive dissimulare delicta subditorum usque ad opportunum tempus.

12. *Sicut fremitus Leonis*: Proprium Regis est terrere ira malos subditos, bonos clementia fovere.

13. *Tecta jugiter persillantia mulier litigiosa*: Quia ejus lites, murmura,

mura, fictæ lacrymæ, clamores nunquam cessant.

15. *Anima dissoluta esuriet.* Qui a vinculo legis solutus est, pigritiæ vacat, ad paupertatem devolvetur.

17. *Faneratur Domino:* Dat mutuum pro usura, qui miseretur pauperis.

18. *Ad interfectionem:* Noli optare mortem filii, & multo minus hanc ei procurare desperatione emendationis.

19. *Cum rapuerit, aliud apponet:* Qui paupertatis impatientia furatur, majus malum incurret.

23. *Timor Domini ad vitam:* Timens DEUM ad vitam proficit: & rerum copia cum securitate fruetur.

24. *Abcondit piger manum suam,* non extendendo eam ad labores: unde nec ori eam admovebit, quia non habebit, quod rodatur.

25. *Pestilente flagellato:* Si eum, qui scandalose vivit, scutica castigaveris, etiam stultus alieno malo emendabitur. Sapiens autem sola verbali correptione corripitur.

CAPUT XX.

DE cavenda ebrietate, offensione Magistratum, contentione, otio.

4. *Propter frigus piger arare noluit:* Allegorice in vita præsentate homo tepidus non seminat pauperibus largiendo; in altera ergo vita mendicabit ipse sicut dives epulo, & nihil obtinebit.

5. *Sapiens exhauriet illud:* Sapientia sua vestigabit, & cognoscat intima consilia aliorum, conjecturam ex vultu signis & moribus faciendo.

8. *Rex - - dissipat omne malum intuitu suo.* Si ipse per se rebus attendat, non contentus commisisse servis suis. Mystice Judex ille Christus est, venturus judicare sæculum per ignem.

10. *Pondus & pondus &c.* Diversa pondera ad fallendum abominatur DEUS.

11. *Si munda & recta sit opera:* Præfagia sunt, quid sperari de eo possit.

12. *Dominus fecit utrumque:* Scilicet aurem, & oculum: iis ergo bene utendum, & ob eum finem, ad quem hi sensus nostri instituti sunt. Quamobrem pueri a prima ætate videant, & audiant honesta, non turpia.

13. *Aperi oculos tuos:* Evigila ad laborem, & satiaberis.

16. *Tolle vestimentum &c.* Ab eo, qui facile spondet: Exaggerat

rat levitatem sponforis, quod fo-
veat pigritiam creditorum, ideo-
que mereatur privari omnibus
rebus loco pignoris.

17. *Suavis est homini panis men-
dacii*: malis dolis, & injustitiis
acquisitus. Sed *postea implebitur os
ejus calculo*, tam durus, & adver-
sus erit, ac si arenam, aut calcu-
los manducaret, qui dentes per-
fringunt.

19. *Ei, qui revelat mysteria*: Tres
insignes defectus, qui reddunt
hominum amicitia indignum: Se-
cretum non tegere, dolose age-
re, inanes effutire sermones.

20. *Extinguetur lucerna ejus*, in
maximas quasque calamitates de-
cidet.

21. *Benedictione carebit*: Quia
dilapidavit hereditatem in juven-
tute.

25. *Ruina est homini devorare
Sanctos*: Væ illis, qui Sanctos, fi-
delesque viros laceffunt; DEUS
enim suscipiet amicorum suorum
causam. Væ item illis, qui vota
sua non exsolvunt; DEO enim
non est illudendum.

26. *Incurvat super eos fornicem*:
Dejicit eorum ades, Mausolæa,
sepulchra, memoriam eorum tol-
lit.

27. *Lucerna Domini spiraculum
hominis*: Hominis anima est velut
ardens lucerna, quam DEUS in-
tra nos succendit, quæ regit
quidquid ibi est.

30. *Livor vulnevis abstergit mala*:
Stulti pœnis corriguntur, insipi-
ens non emendabitur nisi seve-
ris objurgationibus & sævis sup-
pliciiis.

CAPUT XXI.

Sapientia docet hominem DEO obsequi, misericordie, justitie,
aliisque virtutibus studere, os suum custodire, sedulo, &
prudenter agere.

1. *Sicut divisiones aquarum*: Non
secus, ac agricolæ rivorum aquas.
quo ipsis lubet, immittunt, Ita
Dominus cor Regis moderatur.

4. *Exaltatio oculorum*: Superbia,
ac vanitas impiorum hunc illis
factum pariunt. Omnis prospe-
ritas impiis est occasio ad pec-
candum.

5. *Cogitationes robusti semper in
abundantia*: Labor & sedulitas co-
piam gignunt: inertia & pigri-
tia hominem in egestate relin-
guunt.

6. *Qui congregat thesauros lingua
mendacii*: Bona male parva laque-
us mortis sunt possidentibus illa.

9. *Melius est sedere in angulo do-
matis*: In extrema parte domus
sub

sub dio in pluviis, quam cum muliere litigiosa in domo optime instructa. *Doma* erat suprema pars & tectum domus horizontaliter planum, quod relinquebatur servis, & pauperibus habitandum sub dio.

11. *Mulctato pestilente*: Pestilens homo ille est, qui aliis est scandalum. & occasio peccandi.

12. *Excogitat justus de domo impii*: Speculatur & dispicit, quomodo eum convertat.

14. *Munus absconditum extinguit iras*: Quod clam offertur, placat eos, qui vehementer in nos excanduerunt.

16. *In cœtu gigantum commorabitur*: Vide supra Cap. 9. v. 18.

18. *Pro justo (oppresso) datur impius ad pœnam.*

20. *Oleum in habitaculo justii*: Misericordia in pauperes auget opes.

22. *Civitatem fortium ascendit sapiens*: Forti & munita Civitate saepe potitur Legatus sapiens prius, quam Dux belli per strepitum armorum.

25. *Desideria occidunt pigrum*: Flagrat cupiditate colligendi opes, aut perveniendi ad dignitatem; sed id nunquam assequi potest.

26. *Tribuet & non cessabit a dando*: quia semper habebit.

28. *Vir obediens loquetur victorias*: Qui DEO, Legi, rationi, & Præpositis suis obtemperat, de hostibus suis triumphabit. Obedientiæ suæ merito debent victorias Moyses, Josue, Gedeon, David &c.

CAPUT XXII.

Sapientiæ monita de cura boni nominis, de munditia cordis, pia sedulitate, benignitate in pauperes, bona institutione, fiducia in DEUM &c.

2. *Dives & pauper obviamur sibi*. Simul eodem loco, & tempore vivunt, ordinante DEO.

4. *Finis modestiæ timor Domini*: Submissio animi parit DEI timorem, & gloriam, & vitam, sive bona hujus vitæ & futuræ.

5. *Arma & gladii in via perverfi*: Impius semper circum undi-

que imminet pericula, semper in timore versantur.

6. *Adolescens juxta viam suam &c.* Sequitur adolescens primam consuetudinem suam, illa rudimenta, quæ a parentibus & præceptoribus hausit.

8. *Virga iræ sue consummabitur*: Impius eadem cædetur virga, qua alios cæcidit, Vel potius iræ Divinæ

vinæ virga eum conteret, & ex-terminabit.

9. *Animam auferi accipientium*: Favores hominum lucrantur, & corda eorum sibi devinciunt, qui munera largiuntur.

13. *Leo est foris*: Inanes prætextus inertium hominum, qui volunt simul & nolunt, & sibi terrores, ac difficultates fingunt, ubi nullæ adfunt.

14. *Fovea profunda os alienæ*: Oscula scil. & colloquia meretricis.

18. *Cum servaveris eam in ventre tuo*: Tunc agnosces pulchritudinem doctrinæ, cum eam in corde tuo custodieris.

20. *Descripsi eam tibi tripliciter*: Ter jam: hoc est, pluries inculcavi tibi præcepta mea, consilia mea, doctrinam meam.

22. *Neque conteras egenum in porta*: In iudicio.

26. *Qui defigunt manus suas in signum fidei iustionis*.

28. *Ne transgrediaris terminos antiquos*: Ne agrorum tuorum limites transgrediaris.

CAPUT XXIII.

INter epulas invigilandum linguæ: vitanda invidorum consortia: non inhiandum nimis opibus; cavenda crapula, & luxuria.

2. *Statue culturum in gutturo tuo*: Duo maximi defectus in mensa Principum sunt vitandi: primus quidem nimia verboritas, alter nimia edacitas, quorum utrumque ut evitemus, hortatur sapiens, ut statuamus culturum in gutturo, nimiam aviditatem coercemus. Allegorice potest referri ad cœnam Eucharisticam.

3. *Pars mendacii*: Omnia, quæ apponuntur, considera tanquam escam dolosam; Cave ergo ne limites temperantiæ excedas.

5. *Quas non potes habere Sine peccato*; quia hæ non durant,

sed dilabuntur, & ut aquilæ avolant, ut revocari non possint.

7. *In similitudinem arioli, & conjectoris æstimat, quod ignorat*. Arcana tua, & cogitationes tuas vult penetrare, omnia tua in pravum sensum detorquet.

8. *Cibos, quos comedebas, evomes*. Sordidissimam illius avaritiam abominaberis; evomuisse voles, quidquid apud ipsum comediti.

21. *Vestietur pannis dormitatio*: Dormitator, nec habebit, quo honeste vestiatur, eo quod somnolentia & otium commestationi sit comes.

27. *Puteus angustus aliena* : Ex
cujus illicito amore difficulter te
eripies.

29. *Cui va?* Cuinam impen-
det calamitas? *Suffusio oculorum* :
morbus, oculorum rubor.

CAPUT XXIV.

Sapientia docet consortia malorum fugere; sapientiæ studere;
tucri, & juvare proximum, DEUM & Regem timere,
juste judicare, non gaudere de inimici casu, nec otio indulgere.

5. *Vir sapiens fortis est* : Sapien-
tia supplet fortitudinis defectum,
etiamli vires corporis desint, ta-
men fortiora aliis præstat, maxi-
me in bello.

7. *Excelsa stulto sapientia* : Su-
pra captum ejus.

9. *Cogitatio stulti peccatum est* :
Non nisi mala cogitat, & quo-
modo noceat aliis.

10. *Si desperaveris lassus* : Si se-
mel animum desponderis, amit-
tes omnem fortitudinem : ergo
tu ne cede malis. &c.

15. *Ne - - queras impietatem in
domo justi* : Ne observes, aut cu-
riose explores, quid justus agat,
nam & ipse quandoque labitur.

16. *Septies enim cadet justus* : Ad-
di solet : *septies in die*, sed nus-

quam reperitur. Justus nimirum
sæpius cadit leviter peccando,
& resurgit : Impius autem ita ca-
dit, ut non resurgat.

18. *Ne - - auferat ab eo iram su-
am*, & in te transferat.

20. *Lucerna impiorum* : Splen-
dor ille dignitatis, & potentix
extinguetur.

26. *Labia deosculabitur Rex*, si
opportune judicet; seu placebit
æque, ac si oscula omnibus fige-
ret, quod olim erat moris.

30. *Per agrum hominis pigri tran-
sivi* : Inspexi vitam ignavi &c.

Juxta S. Gregor. moral. 30. Cap.
20. Quæ sequuntur desunt in
Hebræo : Certe transumpta huc
videntur ex Cap. 6. v. 10.

CAPUT XXV.

Sapientiæ documenta de gloria DEI, & Regum; pietate, man-
suetudine, humilitate, quæ variis metaphoris adumbrantur.

1. *Quas transtulerunt* : Parabo-
las, quas alias Salomon seorsim

ediderat, viri Ezechix conjun-
xerunt huic libro.

2. *Gloria DEI est celare verbum* : Non reddere causam legum suarum : Regis autem est eandem exequi, & scrutari.

3. *Cælum sursum, & terra deorsum &c.* Curandum est Regi, ut ejus consilia nemo sciat, æque ac profunda terræ & alta cæli.

11. *Mala aurea in lectis argenteis* : Nihil æque pretiosum est, atque verba opportune sapienter prolata; sunt enim velut aurea mala argenteis lecti fulcris imposta, quod tempore Salomonis, in tanta auri, & argenti abundantia, usitatum fuit.

12. *Inauris aurea* : Sicut inauris aurem condecorat, ita obedientia Sapientem, qui prompte excipit correctionem a Sapiente.

13. *Sicut frigus nivis in die messis* Tempore calidissimo refrigerium adfert messoribus; ita Legatus rediens & bona nuntians.

14. *Nubes & ventus* : Dum pluviam promittunt, at non præstant, similitudinem exhibent vi-

ri multa promittentis, & pauca servantis.

16. *Mel invenisti* : Sive gratiam Principum : sive alias delicias ; utere, non abutere.

Acetum in nitro : Evadit in medicinam variis morbis idoneam ; Ita reprehensio moderata, & dulcorata sanat cor triste. Varias alias interpretationes dat Salazar.

22. *Prunas congregabis super caput ejus* : Beneficia tua erunt prunarum instar, quibus ejus frigus emollias, & eum ad ruborem, & pœnitentiæ affectum commoveas.

26. *Fons turbatus pede &c.* Magistratus corruptelis locum faciens similis est venæ, seu aqueductui a prætereuntibus calcato, ac diffracto, qui aquam perdere non potest.

27. *Qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria* : DEUS perit a nobis submissionem humillimam, unde qui curiosius scrutatur fidei mysteria; in varios errores incidet.

CAPUT XXVI.

Sapientia tradit regulas prudentiæ : scii. ne stultum exaltes, ne scures calumniam, ne indulgeas otio, ne inepto conferas honores, ne tibi sapias, ne sis bilinguis, fallax in verbis, adulatoribus auscultans.

1. *Indecens est stulto gloria* : Non subsistens, sed fugit, liquefcirque ab ardoribus passionum ejus, ut nix æstivo tempore.

2. *Sicut avis ad alia transvolans* : & migrans instante hyeme, æstate redit, ita convitium temere prolatum redit ad proferentem, dum

dum affectum amicabilem erga alterum resumit, & quasi apud se consumit.

4. *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam*: Stulte & insipienter respondens conviciando.

5. *Responde stulto juxta stultitiam suam*: Solidis rationibus, & gravibus verbis arguendo. Interdum stulto respondendum, ne sibi sapiens videatur: Sunt quædam sententiæ in speciem pugnantes, sed adhibita temporum discretione facile conciliantur.

6. *Claudus pedibus &c.* Qui stultum mittit, idem facit, ac si mitteret claudum, & improbum: quia vel plane non, vel perverse rem facit.

7. *Quomodo pulchras tibias frustra habet claudus*: Quia tamen claudicat: ita insigni parabola male utitur stultus, cum eam bene non applicat.

8. *Sicut qui lapidem mittit in acervum Mercurii*: Qui homini stupido, ac imperito magistratum confert, rem æque absurdam facit, sicut is, qui pretiosum lapi-

dem in acervum communium lapidum projiceret, quales cumuli ad statuas Mercurii in biviiis juxta veterum consuetudinem passim cernebantur, quos cumulos transeuntes augebant accessione lapidis alicujus, quem in eum conjiciebant. Mercurius enim erat viarum, & viatorum Præses, & DEUS.

12. *Vidisti hominem sapientem sibi videri &c.* Facilius est curare stultum, quam superbum.

17. *Sicut qui apprehendit auribus canem*: Irascentem, ut eum abstrahat, avertit furorem canis in se, ita qui in fervore iræ corripit vexantem.

23. *Quomodo se argento sordido*: Cor improbum est velut vas fictile, ac tumentia verba sunt velut sordidum argentum, quibus vas hoc est exornandum; hæc omnia simul commixta pessimum opus component; Ita impius qualem qualem personam induat, semper erit vas perperam exornatum, & male tectum.

CAPUT XXVII.

NE procrastines, ne vane te laudes: iram fuge: amicitiam fove: adulationem de-vita. mansuetudine iram compe-sce: curam tuorum gere.

1. *Ne gloriaris in crastinum*: Ne tibi blandiaris, atque de futuro tempore aliquid promittas, sal-

tem ne certum putes, quod futurum est.

8. *Sicut avis transvolans de nido suo*

suo &c. Qui relinquit patriam, & sedem suam similis est aviculæ nidum suum deferenti, multis videlicet periculis expolitus.

12. *Parvuli transeuntes sustinentur dispendia* : Simples incaute incredentes capiuntur insidiis fraudulentorum.

14. *Qui benedicit proximo suo voce grandi* : Qui laudes adulatorias coacervat, & exaggerat, maledicenti similis erit.

16. *Quasi qui ventum teneat*. Volens mulierem litigiosam domi corrigere, frustra laborat, sicut qui ventum tenere vellet. Et ut impossibile est unguentum contrectare, quin odor se diffundat; ita inutile est tegere pravos affe-

ctiones hujus mulieris, quas nihilominus prodeat.

22. *Si contuderis stultum in pila*. Olim ante inventas molas contundebant milium, triticum &c. in grandibus pilis marmoreis. *quasi pisanas* : sunt grana hordei decorticata.

24. *Non enim habebis jugiter potestatem* : Sub allegoria Pastoris monet Regem, ut salutem publicam consulat, non suæ commoditati, quia breve sit regimen, & ab uno ad alium identidem transferatur.

25. *Aperta sunt prata &c.* Subditi tibi abunde serviunt, ad deliciose vivendum, tu autem eorum commodum fac procures.

CAPUT XXVIII.

Sapientia tradit regulas justitiæ : scil. non pavere citra rationem, non opprimere pauperem : usuris, & malis artibus opes non augere : homicidis & furibus non misceri.

2. *Propter peccata terra multi Principes* : Ubi multi Principes dominantur, & vexant populos : transferuntur imperia de familia in familiam, per seditiones & cædes, ut sæpe evenit in decem tribubus.

5. *Vir pauper calumnians pauperes*, quos potius juvare deberet, hunc sequitur certa calamitas, sicut imber, qui segetes opprimit.

7. *Qui commessatores pascit* : In-tempestivis indulgens conviviiis,

confundit Patrem suum. Quia malum, quod inde oritur, apprehendit ut suum.

8. *Liberali in pauperes congregat eas* : Quæ enim ipse congregat avare, alius liberaliter erogabit in pauperes.

11. *Pauper autem prudens scrutabitur eum* : Observabit illius infirmitatem, & vitia, eaque damnabit.

14. *Beatus homo, qui semper est pavidus* : Qui periculum timet,

& semper intendit animum, ut omnes gressus suos dirigat, vitat peccatum.

17. *Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem*: Qui per calumniam sanguinem fudit, sive ad necem deduxit, etsi innocentia, vel expiationis causa fugerit ad cisternam, & ibi se totum laverit, nemo tamen illum tolerandum putat.

24. *Particeps est homicidæ. Hebr. Qui rapuit Patri suo vel Matri suæ, & dixit se non peccasse, ligatus est cum homine destructore: æque noxius est, ac fur, & homicidæ.*

28. *Abscondentur justi. Cum impii ad honoris, & dignitatis apicem ascenderint, justi delitescunt, neque prodire audebunt.*

CAPUT XXIX.

Sapientia tradit signa veræ prudentiæ: scilicet correptionem diligere, justitiam curare, iram, & adulationem cavere, pauperes non spernere, Religionem fovere, cum stultis non contendere, pueros, & servos rite instituere &c.

7. *Novit justus causam pauperum*: Justus iudex non judicat causam incognitam, sicut improbus sæpe facit.

11. *Totum spiritum suum profert stultus*: Effundit uno spiritu quicquid habet in corde, & temere secretum commissum pandit.

13. *Pauper & creditor obviaverunt sibi*: Uterque convenit in contractu usurario, utrumque au-

tem scrutatur DEUS; nam etiam qui accipit peccare solet.

18. *Cum Prophetia defecerit*: Cum Religio, & doctrina fidei defecerit, populus dissipatur, & insolescit: qui autem legem DEI veram custodit, feliciter gubernabitur.

20. *Stultitia magis speranda est*: Hebr. *Spes stulti, præ illo*: Facilius corrigitur stultus, quam ille.

CAPUT XXX.

Fundamentum sapientiæ scire se nihil scire; eo quod scientia Sanctorum occulta sit, & DEI majestas inscrutabilis. Insuper, quia fere ignoratur, quæ vitia sint pessima, quæ insatiabilia, quæ cito transeant, quæ orbem conturbent, quæ maxime cavenda &c.

1. *Verba congregantis, filii vomentis*: viso, quam locutus est vir, cum

quo est DEUS, & qui, DEO secum commorante, consortatus, ait. *Ma-*
cienus

stenus Salomon docuit sub ficto nomine *Sapientia*: Hoc capite facit plures loquentes, qui sunt *Agur*: congregans. *Ben-jake* filius vomens, *Ibriel*: mecum DEUS, vel cum quo DEUS. Et *Vchal* Robustus. Sub his tamen nominibus occulte seipsum intelligit. Vocat se congregantem, partim quia divinitus collegerat ingentem sapientiae & gratiae divinae copiam, quam pleno ore, velut cibum sumpserat; partim quia omni genere divitiarum, deliciarum, voluptatumque sese ingurgitarat. Vomentem se appellat, quia easdem gratias perverse vivendo amiserat: sed &, quia abusus opibus, gaudia, scelera, pertæsus denique & poenitens expuerat; idque DEO eum confortante, & adjuvante.

2. *Stultissimus sum virorum.* Rabbinus, Lyranus & alii volunt hæc verba esse Salomonis jam poenitentis, & ex libidinum, atque idololatriæ voragine reducti. Sed potuit etiam ante lapsum istud ex vera humilitate pronunciare, si ea quæ ex se habet, consideret, non quæ ex speciali dono DEI. Item stultissimus fuit, quod hac sua sapientia, non ut alii in salutem animæ suæ usus fuerit.

4. *Quis ascendit in cælum:* Quis ad scientiam Sanctorum perveniet? nemo enim in cælum valet ascendere, & inde eam deducere. *Quis continuit spiritum in manibus suis?* æque difficile est ho-

mini propriis viribus ad cognitiones supernaturales ascendere, ac ventum manibus suis continere. *Quod nomen est ejus?* Quis nobis dixerit nomen entis hujus omnipotentis, qui tot mirabilia operatur? & quis docebit nos filii ipsius nomen? multo rectius intelligimus, quid ipse non sit, quam quid sit.

6. *Ne addas quidquam:* de tuo, pro verbo DEI. Insinuat ea, quæ hæctenus docet, esse divinitus inspirata.

15. *Sanguisuga duæ sunt filiae:* Sanguisugam appellat iram, filias, luxuriam, & avaritiam, quæ sunt tria, & quartum accedit, ambitio: quæ insaturabilia sunt: Iram, seu appetitum vindictæ exprimit per infernum, sive diabolium; Luxuriam per os vulvæ; & est meretrix: avaritiam per tellurem nunquam satiandam imbribus: Subjicit ignem, qui est ambitio.

17. *Despicit partum matris suæ:* Matrem suam non reveretur, cui plurimum debet, cum in ejus utero sit conceptus, & ab ea cum dolore in lucem editus, ac educatus.

18. *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro* Hebr. quatuor: Tria, imo quatuor admirabilia sunt. *Viam aquilæ in cælo:* Allegorice hanc Christus tenuit in sua ascensione.

19. *Viam navis in medio mari:* Hanc Christus tenuit, in sua con-

versatione, quia in hoc mundo, tanquam in mari procelloso expositus fuit multis tribulationibus.

Viam colubri super petram: Quæ via tortuosa est, & inter saxa, ut eam investigare difficile sit. Mystice designatur Christus resurgens illæso lapide sepulchri. *Viam viri*: scil. perfecti in adolescentia, quæ vaga est, & instabilis. Hebr. *in adolescentia*: Quibus verbis propheticè admirabilis Christi conceptio in utero Virginis, & ejusdem nativitas indicari videntur.

20. *Talis est*: Similiter latet via adulteræ: turpes ejus actiones, quæ comedit &c. rem turpem honeste & prudenter exprimit.

21. *Per tria*, imo quatuor, movetur terra: per quæ turbæ, & commotiones cientur: Servus dominans: qui sua sorte in bonum uti nescit, ut patet in Jeroboam, servo Salomonis: Stultus satiatus, & vino repletus; mulier prava in familia, quæ totam domum turbat; & ancilla facta Domina, cujus exemplum est in Agar respectu Saræ.

24. *Quatuor sunt minima terra*: Animalcula, & tamen ipsa sunt sapientiora sapientibus: Vult Salomon his quatuor animalculis instruere quatuor status hominum, quibus Respublica constat: Primo formicis agricolos & rusticanos homines, ut assiduo & indefesso labore comparent, quæ victui

sunt necessaria. Secundo lepulo, seu cuniculo cives in urbe degentes, opificio, vel mercaturæ intentos, & a bello abhorrentes, ut insident domui suæ firmandæ instar cuniculorum, qui teste Plinio leporum nomine designari solent. Tertio Locusta milites instruit; nam & locustarum formam galeatos milites referre docet Marcellinus; & quamvis duce, & rege careant, nihilominus instructis agminibus, & aciebus catervatim ad agros depopulandos convolant; atque etiam contra scorpiones, aliosque serpentes bellum feliciter gerere dicuntur. Quarto: *Stellio* instar parvæ lacertæ habitat in rimis, & angulis domorum, & vescitur araneis, muscis, & vermiculis; denotat aulicos Dominis suis solite servientes.

29. *Tria sunt, quæ fortiter gradiuntur*; Leo, gallus, & arres, & quartum, quod incedit feliciter: Rex. Optimus ille Rex est, qui magnitudinem Leonis, militarem galli peritiam, cicuris arietis mansuetudinem in se adumbrat: cui si adjungat justitiam, evadet insuperabilis.

31. *Est qui stultus apparuit*: Quisdam summus, egregiusque vir habebatur, dum in mediocri dignitatis gradu consistit, sed ad sublimiorem dignitatem evectus vere minor apparuit. Si intellexisset, ori suo imposuisset manum, neque sibi pudorem, neque iis ignominiam

miniam incussisset, qui promotores erant.

32. *Qui autem fortiter premit ubera*: In exigendis tributis: qui

vehementer emungit vitia castigando, facile seditionem populi contra se excitat. Docet Salomon hoc loco, in omnibus modum esse servandum.

CAPUT XXXI.

Salomon refert monita matris suæ de cavenda luxuria & crapula, & de justitia administranda. Subnectit encomium mulieris fortis, & excellentis. Allegorice B. V. Maria & Ecclesiæ.

1. *Verba Lamuelis Regis*: Hebraei intelligunt Salomonem (Lamuel, id est: cum ipso DEUS) quo regnante prospera fuerunt omnia. Mater. Salomon solet inducere Matrem loquentem.

3. *Ne dederis mulieribus substantiam tuam*: Ne Meretriciis illecebris & amoribus impliceris, ut intemperante Veneris usu vires animi, & corporis perdas. *Et divitias tuas ad delendos Reges*: seu bello conterendo tibi vicinos Principes: sed paci stude, & quieti, ut verus Salomon, id est pacificus audias.

4. *Noli Regibus dare vinum*: Vini immodicus usus Regem dedecet, cujus verba oracula, & cor impenetrabile esse debet.

5. *Mutent causam*: Ne opprimant pauperes injustam ferendo sententiam.

9. *Aperi os tuum muto*: allegando pro eo justitiam, quam nescit proponere in causa sua, quia

simplex, & ignarus est. *Filiorum, qui pertransseunt*: Extraneorum, qui sæpe neminem inveniunt, qui causam eorum defendat.

10. *Mulierem fortem quis inveniet*: Hic Salomon Matri suæ textit elogium: nomine fortitudinis intelligitur hoc loco omnis virtus, quæ mulierem ornat: pietas, pudicitia, industria &c. Allegorice est Ecclesia, Tropologice anima sancta, sed speciatim Beatissima Virgo.

11. *Spoliis non indigebis*: Domus ejus referta est divitiis perinde ac si ex hoste devicto manubias retulisset.

13. *Consilio manuum suarum*: arte & industria.

14. *Facta est quasi navis insitoris*: Mulier œconomix vacans est viro suo velut navis ex remotis littoribus adveniens, ditissimis mercibus referta.

15. *De nocte surrexit* : Horis antelucanis, dedit cibaria domesticis, & etiam jumentis in demenso; ancillis præscripsit opus de die faciendum.

17. *Accinxit fortitudine lumbos* : Virilem animum induit.

18. *Non extinguetur in nocte lucerna ejus* : Etiam noctu aliquot horis cum ancillis suis labori insistet.

19. *Manum suam misit ad fortia* : En qua in re fortitudinem & gloriam suam collocet, vacando utilibus, & sexui suo convenientibus operibus.

22. *Stragulatam vestem* : Tapes, aulæa, fecit sibi, non pretio comparavit.

24. *Syndonem fecit, & vendidit* &c. Telas, & pretiosa cingula Phœnicæ mercatoribus vendidit: Mercatura tum temporis nec vilis erat, nec turpis, unde etiam a nobilibus exercebatur.

25. *Ridebit in die novissimo* : Gaudebit in morte, aut senectute.

26. *Lex clementia in lingua ejus* : non est litigiosa.

28. *Surrexerunt filii ejus* : Non tantum extranei, sed & maritus & filii eam laudant in publicis confessibus.

LIBER ECCLESIASTES.

ITa Græce inscribitur. Hebraice *קהלת* Coheleth id est *Convocator*, vel *Concionator*. Nam toto hoc libro concionatur Salomon de mundi mundanarumque rerum vanitate, ut quæ nec solidæ sint, nec constantes, nec animam satient, sed distrahant, affligant, & crucient, quia plenæ defectibus, molestiis, & curis. Itaque suadet omnium contemptum, & unius DEI assiduum cultum. S. Hieron. docet hunc librum esse conscriptum a Salomone post tot libidines, & idololatrias jam respiciente, & pœnitente. In quam sententiam præter Hebræos citat Pineda 24. gravissimos Auctores, & variis pulchrisque rationibus confirmat. Quandoquidem sententiæ inter se pugnare videntur, Lectori curandum est, ut argumenta ad sua revocet principia, quo Salomonis mentem assequatur, seduloque distinguat, quæ ipse per se, quæ in persona impiorum loquatur.

CAPUT I.

Vanitas omnium rerum mundi; nihil sub sole novum. Difficultas, atque inutilitas studiorum, atque perquisitionum nostrarum.

2. *Vanitas vanitatum*: i. e. vanissima vanitas occupat res humanas.

4. *Generatio praeierit, & generatio advenit*: Hominum alii moriuntur, alii nascuntur. Unde Seneca: *In orbem nexa sunt omnia, fugiunt, & sequuntur.*

Terra autem in aeternum stat: Manet, non corrumpitur.

7. *Omnia flumina intrant in mare*: Hebraei teste S. Hieron. per flumina hic intelligunt homines, qui per mortem in eam terram revertuntur, ex qua compacti sunt. *Et mare non redundat*: eo quod terra tanta cadaverum, quae sinu suo excipit, copia, non repletur.

8. *Cunctae res difficiles*: Sunt enim artes & scientiae variae, & multiplices, quae exacte sine magno

studio percipi, & intelligi non possunt.

10. *Nihil sub sole novum*: Scilicet quod non in specie, vel in simili jam ante prioribus saeculis praecesserit.

13. *Hanc occupationem pessimam dedit DEUS*: Nulla vita laboriosior, quam studentium.

15. *Perversi difficile corriguntur*: Haec quoque pars est miseriae eorum, quod cum studeant docendi causa, paucos reperiunt, qui amantes sint veri, vel capaces.

Stulorum: peccantium, de rebus perverse judicantium, infinitus est numerus.

18. *Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio*. Sapientia enim non in molli lecto cubat; & tandem acquisita magno labore, ostendit plura semper esse, quae nescias.

CAPUT II.

Vanitas voluptatum, divitiarum, aedificiorum, & bona colligendi, quae ignoto heredi relinquuntur.

1. *Dixi ergo in corde meo*. Cum in possessione scientiae non possim assequi felicitatem, exploravi, utrum eam deprehendam in frui-tione voluptatum.

2. *Risum reputavi errorem*: In risu, & gaudio nihil praeter errorem, dementiam, & vanitatem inveni.

3. *Cogitavi in corde meo abstrahere*

Uu

a vi-

a vino. Voluptatem, commestationemque pertaxus, ratus sum me forte sapientiam & felicitatem quam quærebam, in vini abstinentia & sobrietate reperiturum. *Donc viderem quid esset utile.* Quid agendum sit hominibus toto vitæ suæ tempore.

8. *Delicias filiorum hominum:* Multiplicando mihi uxores, & concubinas, quæ præ aliis dicuntur esse deliciae filiorum hominum.

9. *Sapientia quoque perseveravit mecum:* Profuit mihi, ut in inanibus hisce cupiditatibus errorem meum intelligerem.

10. *Hanc ratus sum partem meam:* Pars in Scripturis frequenter pro charissimis bonis sumitur.

12. *Transivi ad contemplandam sapientiam:* significat se alternantibus animi cogitationibus dubium, ad sapientiae studium revocasse, & curasse illam adipisci, ut errores, & stultitiam agnosceret, & vitare posset.

Quid est homo: Quam stultus est, quantum errat! quam sibi persuadet, se posse DEUM Creatorem suum, & rerum omnium Con-

ditorem assequi in obtinenda hic plena, & perfecta beatitudine.

14. *Sapientis oculi in capite:* Sapientis velut ex loco altissimo prævidet procul, quid agendum, quo eundum, quid sequendum, quid fugiendum, & sic universum vitæ suæ cursum moderatur. *Stultus in tenebris* non modo versatur, destitutus internæ lucis beneficio, sed *ambulat* actus variis cupiditatibus, & vanis desideriis, nunc amoris, nunc odii, nunc iræ, nunc aliis, ubique impingit. *Unus utriusque incertus:* ut ut in aliis sint valde dissimiles sapiens & stultus, ita in humanis eventibus, maxime in morte sunt prorsus pares.

15. *Animadverti quod hoc quoque esset vanitas.* Scil. laborare in acquisitione sapientiae, quia totum perit in morte.

24. *Nunc melius est comedere & bibere.* Decenter vivere de bonis acquisitis. *Et hoc de manu DEI est.* Bonum a DEO concessum, non tamen tantum bonum, ut sit felicitas hominis.

25. *Quis ita devorabit:* Quis justius partis magno labore fruatur, quam qui ea comparavit, ut ego?

CAPUT III.

Ostendit, & queritur, quod nulla sit in rebus creatis felicitas, cum cuncta sint mutationi obnoxia: ergo vita tranquilla agenda, & præposteræ curæ abjicienda sunt.

1. *Omnia tempus habent.* Res hujus mundi, negotia, quæ in par-

tes curas nostras trahunt, prætereunt, ac ipsa sibi interpolatis spa-

tiis, ac proprio tempore succedunt. Non semper pueri sumus, nec senes semper. Nascimur, deinde morimur, omnia vices habent, ac perenni fluxu variantur. Itaque nihil certum, nihil stabile; hæc est generalis propositio, quam Salomon in sermone suo est probaturus.

3. *Tempus occidendi, & tempus sanandi:* cæduntur & belli hostes, & domi nefarii illi, qui propter scelera capite damnantur; ægrotantibus vero, & vulneratis medela adfertur.

5. *Tempus spargendi lapides,* in destructione munitionum, in quibus hostes habitant. *Tempus amplectendi &c.* Dandi operam generationi; a quo tamen olim etiam conjuges sub pœna mortis certis temporibus abstinere debebant, ut tempore menstruorum, & aliquo tempore post partum.

11. *Mundum tradidit disputationi eorum:* ut divini hujus operis causas, effectus, proprietates ab initio usque ad finem, hoc est perfecte assequi non posset. Itaque etiam in harum rerum curiosa per-

vestigatione vanitas est, & afflictio spiritus.

15. *Quod factum est, ipsum permanet:* Quoad genus & speciem.

18. *Ut probaret DEUS homines:* An spem reponerent in futuro iudicio DEI, ideo permittit iudicia corrumpi, & eos bestiarum more tumultuari.

19. *Unus est interitus hominis, & jumentorum.* Quoad corpus, & animales functiones. Unde Hebræus habet: Ipsum evenit filiis hominum, & bestiis, casus iidem utrisque accidunt.

20. *Omnia pergunt ad unum locum,* Homines & bruta ad mortem tendunt, hic est finis itineris utrorumque.

21. *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum.* Difficile est demonstrare differentiam si abstrahatur a fide: & lumine naturali vix satis potest ostendi hominem a brutis differre; uti per Philosophiam Manichæi errarunt.

22. *Quis enim eum adducet?* ac reducet hominem mortuum ad vitam, ut videat quid post se futurum sit de opibus suis.

CAPUT IV.

Pergit demonstrare rerum humanarum vanitatem maxime in bonorum, & primatus ambitione, in qua multa sunt, quæ tranquillitatem animi perturbant, puta calumniæ egenorum, tyrannus potentiorum, aliorum invidia, insida amicitia, & id genus alia, quibus medetur Divinæ providentiæ timor, & religiosus cultus cum precibus ad DEUM.

5. *Stultus (piger) complicat manus suas: tanquam otiosus.* Co-
Uu 2 me-

medit carnes suas: seipsum consumit extrema inopia, & fame.

6. *Melior est pugillus &c.* Veram sententiam plus iusto pusillanimes suæ pigritiæ & inertix prætendunt. Nam Salomon Proverb. 17. ait: *melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio.* Sed in medio consistit virtus, ab utroque oportet recedere ejus cultorem.

8. *Unus est - - non satiantur oculi ejus divitiis.* Imaginem hominis avari hic depingit; qui omnem amicitiam refugit, ne oporteat ipsum quidquam expendere.

9. *Melius est ergo duos esse simul:* Ita enim mutuis auxiliis juvantur, sicut duo simul dormientes mutuo calefiunt.

12. *Funiculus triplex difficile rumpitur:* Adagium est: si duorum societas suavior est & fortior solitudine; societas trium longe magis jucunda erit, & valida. Alii

hunc locum exponunt de tribus personis in natura Divina. Alii de tribus virtutibus Theologicis. De Christo, in quo est corpus, anima, & verbum; Alii demum de tribus Religiosorum votis.

15. *Vidi cunctos viventes - - cum adolescente secundo.* Qui est secundus, & proximus post Regem Rex, regni hæres. Vidi ergo inquit omnes sub sole, seu in hac vita ambulare cum juvene Rege, & solem orientem adorare. Hæc autem gloria vana est; quid enim sunt pauci illi assentatores ad illos infinitos, qui ante fuerunt, & post erunt, qui non noverunt superbum illum juvenem?

17. *Custodi pedem tuum ingrediens domum DEI:* Non superciliose incede, sed demisso vultu audi sacras exhortationes, & psalmos: nam stultorum victimæ DEO non placent.

CAPUT V.

EXplicat quatuor veræ Religionis Capita: scil. multiloquium fugiendum; vota solvenda; divina providentia imprimis colenda: partis utendum cum moderatione, & frugalitate.

1. *Ne temere quid loquaris:* Pauca loquaris coram Domino: ne credas ipsum a te prolixos sermones petere. Purum duntaxat cor, summamque reverentiam efflagitat. Cum ad illum accedis, memento quinam tu sis, quis ille.

Ille quidem in cælo, tu in terra, scrutatur cogitationes tuas, ac toto cælo te sublimior est.

5. *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam.* Te, per Synecdochem. Ne dicas coram angelo tuo custode, qui tibi adest,
&

& testimonium; contra te dicere potest: *non est providentia DEI: ne DEUS* suam providentiam ostensurus rebus tuis omnibus malos successus immittat.

7. *Quia excelsus excelsior est alius.* Qui supplet defectum inferioris.

12. *Divitiæ conservata in malum Domini sui:* Nam multis exitio fue-

re divitiæ, quæ invidiis, & latrociniiis causam dederunt.

16. *Comedit in tenebris.* Qui domi, & solus agit, intentus curis, & lucrosis contractibus (quos vocat justitias) implicatus.

17. *Ut comedat quis & bibat.* Non modo, & sensu Epicuræo; sed cum mediocritate, & honestate.

CAPUT VI.

Infelix avari conditio: *verus usus bonorum fortunæ.*

3. *Melior illo abortivus.* Quia falsam non frustra laboravit, nec vicio suo proprio caruit bonis.

5. *Neque cognovit distantiam boni, & mali.* Quia bonis nunquam est fruitus, avaritia prohibente.

6. *Nonne ad unum locum properant omnia?* Hic locus est sepulchrum.

7. *Omnis labor hominis in ore ejus.* Avarus præ tendit necessitatem laborandi, & opes congregandi, ut sibi, & familiæ victum comparet. *Sed anima ejus non implebitur:* Animus ad majora natus his expleri non potest.

8. *Nisi ut pergat illuc ubi est vita:* Facit ea, per quæ vitam præsen-

tem honeste agat, & futuram præparet.

9. *Melius est videre quod cupias:* dispicere, quid recte desideres ad usum, & illud procurare, quam in incertum congerere superflua. *Præsumptio spiritus h. e. spontanea afflictio.*

10. *Jam vocatum est nomen ejus.* DEUS destinavit ei suam fortunam, contra quem non potest pugnare: frustra ergo homo suam sortem mutatam cupit.

11. *Verba sunt plurima:* Multi multa disputant de modo felicitatis acquirendæ: sed in his ipsis tam diversis sententiis deprehenditur vanitas.

CAPUT VII.

Brevitatem vitæ humanæ inculcat: *quæ bona sectanda, ac præ aliis seligenda docet: denique ad bonam, & felicem mortem disponit.*

1. *Majora se querere:* Non expedit homini querere de decretis

Divinis, vel quomodo se ad altiorum statum transferat.

2. *Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa.* Nam bona fama suaviſſimum odorem virtutis ſpargit. *Et dies mortis die natiuitatis:* Quia in illa ingredimur inuētibilia mala, in illa finimus.

4. *Melior est ira riſu:* Præſtat ſincerum inuenire amicum, vel auſterum præceptorem, qui nos pro erratis corripiat, quam nimis conuidentem, qui etiam cum delinquimus, facta noſtra commendat.

7. *Sicut ſonius ſpinarum:* Quæ faciunt magnum ſtrepitum, & inutilem ad ſui conſumptionem. *Sic riſus ſtulti:* puta adulatoris.

8. *Calumnia:* gravis injuria illata, conturbat ſapientem: moerorem illi affert, & triſticiam. *Et perdet robur cordis:* conſtanciam in agendo, ſi multum inualeſcat, ut de negotiis relinquendis cogitet.

9. *Melior est finis orationis, quam principium:* Hebr. *cujusvis negotii,* quia finis coronat opus.

11. *Stulta est hujusmodi cogitatio:* Quia indicat ignorationem hiftoria; omni enim tempore fuere mores corrupti.

12. *Utilior est ſapientia cum diuitiis.* Sapientia potior, aut utilior dicitur, non melior: niſi cum bene utitur diuitiis, ut ſuadet ſapientia, ac multis deest.

14. *Quem ille deſpexerit,* negando gratias efficaces.

16. *In diebus vanitatis meæ.* In

hac vita fallace, quando vivebam juxta vanitates. *Justus perit in iuſtitia ſua,* etſi vita dignus ſit.

17. *Noli eſſe juſtus multum.* Aut ſuperſtitioſus, aut rigidior, quam par ſit, ſemper ſtricto jure utens. S. Aug. Tract. 95. in Joan. Quoniam & illud legimus diuinitus dictum: noli effici juſtus nimium, non eſt notata juſtitia ſapientis, ſed ſuperbia præſumentis; qui ergo ſit multum juſtus, ipſo nimio ſit injuſtus.

18. *Noli eſſe ſtultus:* obliuiſcendo providentiæ DEI, quam alioquin diſces in morte improviſa.

20. *Sapientia confortavit ſapientem &c.* Vir ſapiens in civitate melius eam regere poteſt, & rueri, quam decem Principes: Conſilium enim, & ſapientia præſtat fortitudini.

24. *Ipsa longius recessit a me.* Vidi me plurimum diſtare ab ea, quamvis me proximum crederem.

27. *Et inveni amariorem morte mulierem:* Salomon concludit ex omnibus malis pernicioſiſſimum eſſe amorem turpem in mulieres, quod non temere aſſerit; nemo enim, ut ipſe, iſtud expertus eſt.

28. *Ecce hoc inveni:* Poſtquam omnia in examen vocavi, cenſui omnia ſub ſole eſſe vanitatem.

29. *Virum de mille unum reperi.* Hac hyperbole innuit ſummam difficultatem inveniendi viros ſapientes, & mulieres non pernicioſas.

CAPUT VIII.

EMicat sapientia in facie sapientis. Mandata Regis; quæ erga illum deceat reverentia; Justi in oblivione: Vir nequam, & impius sæpe in hoc mundo confusus. Via DEI incomprehensibiles.

2. Ego os Regis observo, & præcepta juramenti DEI. Salomon in persona sapientis dicit, Regis imperata facienda esse, & ea, quæ jurejurando DEO promisit.

3. Non festines recedere a facie ejus. Constantia, & perseverantia opus est in Regum servitio; non enim nisi jugi assiduitate præmia, aut favor obtinentur. Utinam servi DEI in hoc imitarentur perseverantiam amatorum mundi.

5. Tempus, & responsonem cor sapientis intelligit: Novit opportunum invenire tempus, ac cor Regis flectere: in omnibus enim negotiis hoc primum est, ut idoneum tempus invenias.

8. Non est in hominis potestate prohibere spiritum: retinere animam suam, ne de corpore egrediatur.

9. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Hic in magna positus dignitate infelix est, qui beatam tranquillamque vitam ageret in mediocri positus conditione.

10. Vidi impios sepultos: honorifice. In loco sancto erant: Colebantur pro Sanctis, & eorum con-

fortio digni putabantur. Sed & hoc vanitas est: nempe retributio in hac vita.

12. Attamen peccator se eo &c. Attamen ego cognovi, quod erit bonum timentibus DEUM; non autem erit bonum peccatori: quia vita præfens brevis est, & ei adhuc decurtabitur.

14. Est & alia vanitas: Seu vulgi deceptio, quod ex iis, quæ cernit, judicat, nec DEI providentiam in hac inæqualitate agnoscit; cum nimirum impii in prosperitate, justi in afflictione vivunt.

15. Laudavi igitur letitiam: Non expectans aliud in futuro. Ex quo etiam patet eum loqui in persona hominis carnalis, non secundum sensum proprium.

16. Ut intelligerem distensionem: Videre volui, quid tantum hominis negotii facesset, cui rei tanto studio vacent.

17. Et intellexi quod homo - - nullam possit invenire rationem: Exacte scilicet cognoscere: sunt enim arcana divinae providentiæ, quæ nos DEUS vult potius venerari, quam scrutari.

CAPUT IX.

Varii rerum humanarum eventus, ratione quorum ad DEI potentiam, providentiamque recurrendum, eique acquiescendum: de reliquo honestæ jucunditati, studio sapientiæ, licet vulgo despectæ, & piis operibus sedulo incumbendum.

1. *Sunt justi &c. & tamen nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit.* Sensus apertus est contra Novatores hujus temporis; qui asserunt hominem certum esse, & credere debere se esse amicum DEI. Docet enim sapiens: licet opera justorum sint DEO cognita, & probata, eos tamen in hac vita scire non posse utrum amore, vel odio digni sint, nisi probabili conjectura.

2. *Eo quod universa aque eveniant justo, & impio:* Rationem dat, licet non prorsus adæquatam, cur nemo ordinaria via certus esse possit, maxime id constaret ex divinis erga eum beneficiis, aliisque eventibus, seu prosperis, seu adversis, sed ex his nihil certi colligi potest, utpote quæ tam justis, quam injustis communia sunt. Sinit enim DEUS crescere zizania cum tritico juxta parabolam Matth. 13.

3. *Hoc est pessimum:* Difficillimum captu. *Implentur malitia, & contemptu:* Impii videntes bonos, & malos iisdem promiscue malis affici, in scelere indurantur, & ad mortem usque perseverant.

4. *Melior est canis vivus Leone mor-*

tuo. Proverbium est, quo designatur vitam meliorem esse morte, & vitæ commoditates ad respiscendum, & promerendum anteponi statui mortuorum, in quo nulla amplius facultas est mutandi consilii.

5. *Non habent ultra mercedem:* Quia extra statum viæ sunt, nihil amplius merentur.

7. *Omni tempore sint vestimenta tua candida:* Vestis candida est signum lætitiæ, & etiam caput oleo, id est odorato unguento perfusum; itaque sensus est: hilaris esto, non male cultus, sordidatus, tristis.

10. *Quodcumque facere potest manus tua &c.* Operibus meritoriis insiste, quamdiu facultas suppetit in hac vita.

11. *Tempus casusque in omnibus:* Non optimi & præstantissimi qui que semper referunt prima præmia honoris, gratiæ, aut lucri; sed voluit supremus rerum arbiter ea pendere sæpe a variis fortunæ, & subitorum eventuum casibus. Ut noverimus: non esse volentis, neque currentis, sed DEI misericordis, cujus providentia fortunæ Domina est, & omnium eventuum moderatrix.

18. *Et qui in uno peccavit, multa bona perdet.* Sicut enim in bellis ex modico defectu in primo congressu, debellatur aliquando to-

tus exercitus: sic ex uno peccato gravi perditur totus cumulus præcedentium meritorum.

CAPUT X.

Pergit laudare sapientiam, & detestari stultitiam, præsertim ambitiosi ignavi, desidis, detrahentis Regi, aut Magistratui.

1. *Musca morientes perdunt suavitatem unguenti:* Sic stultitia parva, non diu durans perdit sapientiam, quæ pretiosior est unguento.

3. *Cor sapientis in dextera ejus:* in honestis occupatur, stulti in vitiis.

4. *Si spiritus potestatem habentis:* Hebr. *Spiritus dominans, vel dominantis dæmonis, aut Principis ascenderit super te:* Ne movearis de gradu virtutis; quia curatio: sanitas, seu integritas animi impediēt ejus in te sævitiam.

5. *Quasi per errorem egrediens a facie Principis.* Principes nonnunquam per errorem; alias etiam ex privato affectu cum præjudicio boni publici ineptos ad dignitates evehunt.

6. *Divites:* Præstantes doctrina, virtute, meritis, *sedere deorsum.* Interdum scilicet evenit, ut Principibus suspecti sint, qui excellent sapientia, aut nobilitate; unde his neglectis inhabiles præficiunt.

8. *Qui fodit foveam:* Qui nocet aliis, nocet & sibi. *Qui dissipat seipem, mordebit eum coluber.* Qui leges Regionis violat, Reipublicæ

regimen, vel ordinem Religionis immutare vult, in maxima pericula se adducit.

9. *Qui transfert lapides:* positos in terminos & limites agrorum. *Qui scindit ligna in silva aliena, non ex his dilabitur, sed nocumentum sibi ipsi adferet.*

10. *Si retusum fuerit ferrum - - multo labore exacuetur.* Sapientis est perpolire animum, ut terendo politur ferrum. Nam ut securis, aut gladius neglectus rubiginem contrahit, & vim secandi amittit; ita ingenium doctrinis excultum, si sapientiæ studium intermittatur, hebescit.

15. *Qui nesciunt in urbem pergere.* Proverbium est: multi quæstionibus arduis se fatigant, cum ea non noverint, quæ sunt magis obvia, & necessaria.

16. *Va tibi terra cujus Rex puer est:* Ætate, moribus, aut sapientia, cujus consilii imbecillitas Reipublicæ gubernandæ par esse non potest: quia ex hoc subditi insolent, & vitia multiplicantur. *Et cujus Principes mane comedunt; quod puerorum est.* Aut significan-

cantur tales Principes, qui commestationibus, & ebrietatibus additi sunt.

17. *Beata terra cujus Rex nobilis est: & generis profapia, & proba educatione.* Opponitur hæc nobilitas pueritiæ Regiæ non ætatis, sed morum.

18. *In pigritiis humiliabitur congnatio:* Monitum contra desidiam, & procrastinationem in remediis adhibendis. Si domus facta tecta negligantur, corrumpuntur paulatim stillicidiis tecta, tra-

bes, parietes, quibus debilitatis, sequitur ruina, qua ædes humiliantur, & concidunt. Recte quoque de interiore animæ dono interpretari potest locus.

20. *In cogitatione tua Regi ne detrabas - - quia & aves cæli portabunt vocem tuam:* Hyberbolicæ hæc loquendi rationes satis docent, quam caute de Principibus loquendum sit, licet ex numero eorum forent, qui superius descripti sunt, pueri, aut inertes.

CAPUT XI.

*S*apientia hortatur ad misericordiam, eleemosynam, & bona opera, ac fiduciam in DEI providentia.

1. *Mitte panem tuum super transcurrentes aquas:* Da eleemosynas sine ulla spe modo recipiendi. Nam in aquam transeuntem quod projicitur, vix aut nunquam recuperatur.

2. *Da partem septem, nec non & octo:* Plurimam eleemosynam, & pluribus: numerus definitus pro indefinito. *Quia ignoras quid futurum sit:* Forte enim re tua non opus habebis ingruente morte: forte imminet tibi malum, a quo præservabit te charitas;

3. *Si repleta sunt nubes.* Imitare nubes, ne nimis caute eligens illos, quibus gratificeris, eos rejicias, qui egent, & Pater ac Patronus pauperum DEUS sibi illatam injuriam putet ab electione tua,

Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem. Utuntur hoc loco hæretici contra purgatorium, sed nil evincunt. Nam duo loca, quæ hic constituit Ecclesiastes, *auster*, & *aquilo* exponente S. Augustino Epist. 120. ad Honoratum Cap. 22. intelliguntur nempe *Auster* locus electorum, seu justorum. *Aquilo* vero reproborum: atque adeo cum in purgatorio non constituantur nisi boni, sed nondum plane purgati; sunt illi jam in Austro, & semper manebunt in Austro, quo etiam nomine olim comprehendebatur limbus SS. Patrum. Atque hoc sensu intelligenda sunt etiam verba S. Hieron. in hunc locum Ecclesiastæ. Purgatorium proinde non est considerandum tan-

tanquam medium quoddam se-
paratum inter Austrum, & Aquil-
lonem, inter damnationem, &
salutem; sed est status salutis pa-
rumper suspensæ quoad suum ef-
fectum.

4. *Qui observat ventum non semi-
nat.* Perstringit avaros, qui sem-
per aliquid prætexunt, ne dent
elemosynam.

5. *Quomodo ignoras, quæ sit via
spiritibus - - ita nescis opera DEI:*
Quemadmodum nescis quomodo
anima in corpus humanum veniat,
& illud animet, & quomodo for-
metur foetus in utero matris; ita
nescis quam solers sit, & benigna

providentia Divina omnium fa-
bricatrix, & moderatrix, quæ
bona tibi, quæ largiaris sugge-
rere potest modis plane occultis.

6. *Mane semina semen tuum. Ma-
ne, & vespera accipiuntur pro omni
tempore.*

8. *Meminisse debet tenebrosi tempo-
ris:* Mortis, quod tempus in scri-
ptura frequenter vocatur nox.

Vanitatis arguentur præterita: Tunc
enim apparebit, quam stulte ege-
rint, qui æterna bona brevissimæ
voluptati, aut levissimo lucro post-
habuerunt.

9. *Latere ergo juvenis:* Hæc usque
& scito: ironice dicuntur.

CAPUT XII.

Sapientia præcepta: DEUM præ oculis habe; vitæ emenda-
tionem ne differas in senectutem, quia corpus ad terram, spi-
ritus ad DEUM revertetur; scientiæ, & vitæ summa est: DE-
UM time, & mandata ejus observa: cuncta enim quæ fiunt, ad-
ducet DEUS in judicium.

1. *Tempus afflictionis:* Senectutis, quam pergit graphice depin-
gere. 2. *Antequam tenebrescat sol.*
Priusquam oculi caligent. *Rever-
tantur nubes post pluviam:* Alia &
alia incommoda senectutis sibi suc-
cedant.

*Quando commovebuntur custodes do-
mus:* Manus, & brachia; *viri for-
tissimi* sunt crura, & femora, quæ
in senibus labascunt. *Otiose erunt
molentes:* Dentes rari erunt, & de-
biles ad cibos mandendos. *Viden-*

tes per foramina: Pupillæ, quæ per
corneam tunicam fenestratam pro-
spiciunt: Vel simplicius anima per
oculos prospiciens tenebrescet de-
fectu spirituum, qui cum lucidi
sint, si absint, squalidum & sine
splendore obtutum relinquunt,
ut dicebat Hypocrates. Succis ad
hæc apud senes spissantur, &
membranæ ac tunicæ corrugan-
tur.

4. *Claudent ostia in platea.* Labia
sunt, quæ senes comedentes clau-
dunt

dunt introrsum coacti maxillas, & inermes gingivas ob carentiam dentium collidere, ut his cibum comminuant. *In platea*: in facie.

In humilitate vocis molentis: demisso & exili sono molarum, seu dentium, qui reliqui sunt; nam cum nutent dentes, non possunt dura conterere, ut juvenes.

5. *Excelsa quoque timebunt*. Montes, aut clivos gressu tremulo conscendent. *Florebit amygdalus*: Canescet, & florentis amygdali speciem referet.

Inpinguabitur locusta: Crura tumebunt, quin & corpus totum, pituita, & aqua intercute, & chigræ, & podagræ tumoribus inflatum erit instar ventrosæ locustæ. Ita Chald. & S. Hieron.

Dissipabitur capparitis: Appetitus cibi & veneris; nam utrumque excitat capparitis; est autem arbor, cujus fructus similis est olivæ. *in domum æternitatis sepulchri*; vel potius vitæ futuræ, *In platea plangentes*: Amici, vel præficæ publice, & solenniter lugentes.

6. *Antequam rumpatur funiculus argenteus*: Designat spiritualis dorsif medullam, quæ ex cerebri substantia argenteo splendidoque colore producta per decem, & octo vertebrae, seu juncturas porrigitur. Sunt qui putent hunc funi-

culum omnibus morientibus rumpi.

Et recurrat vitta aurea. Est membrana crebri, pia mater appellata; hæc recurrit, sive retrahitur, aut corrugatur imminuto cerebro, quod apud senes contingit. Dicitur *vitta*, quod totum cerebrum ambiat; *aurea*, non ob colorem, sed utilitatem, quasi dicat: *pretiosa*. *Conteratur hydria super fontem*: Renes intelligit, & vesicam, meatusque urinarios qui in senibus fere collapsi, & in angustum contracti non præstant officium.

11. *Verba sapientum quasi stimuli*: ad excitandum pigros ad opera virtutis. *Et quasi clavi in altum*. i. e. profundum, *defixi*: Qui reddunt hominem constantem, & immotum adversus infortunia, & voluptatis illecebras.

Quæ per Magistrum consiliorum &c. Intelligit sacras Scripturas, & traditiones, quæ a pastore uno, DEO, Scripturarum auctore præcipuo per successionem continuam data & communicata sunt fidelibus.

12. *Faciendi plures libros nullus est finis*: Præstat ista opere exequi, quam plura pervestigare.

13. *DEUM time, & mandata ejus observa*; hoc est enim omnis homo: In hoc tota hominis perfectio consistit, hoc est compendium munerum, & officiorum ejus.

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS

Hebraice
Sir Hasirim.

Titulus ipse Auctorem suum prodit: *Canticum Canticorum Salomonis*: Sic dictum fuit, quod sit Canticum præstantissimum; cum in eo canatur Verbi Incarnati & Ecclesiæ ejus sponsæ Sacramentum. Hæreticis negantibus hoc Canticum inter Divinas Scripturas referendum, opponit Theodoretus antiquam Ecclesiæ traditionem præfatione in Canticum, quod in Judæorum Canonem ab omni ævo receptum fuerit, & ab universa Ecclesia inter Canonicas Scripturas semper habitum. De tempore, & occasione scripti operis dissident Auctores. Alii occasione nuptiarum cum filia Pharaonis scriptum volunt, cum Salomon florente esset ætate; alii cum provectioribus jam annis, cum a muliercularum amore se se extricasset, ad scribendum se contulisse putant. Verba Libri hujus non esse exponenda ad literam, sed spectandum sensum tropologicum & allegoricum, vel inde sit manifestum: quod dum sponsam miris laudibus efferre intendit, jam caput ejus monti Carmelo, oculos piscinis, nasum turri, dentes gregibus ovium assimilat, quæ si ad literam acciperentur, nihil deformius fingi posset.

Totum hoc spirituale colloquium ad Christum, verum DEUM & hominem (de quo prophetabat Salomon) & Ecclesiam, ac quamcunque *piam animam*, præcipue ad B. V. Mariam, quæ membrum est Ecclesiæ, referendum est. Christus modo *Magistri*, modo *Sponsi* personam gerit; *Ecclesia* vicissim, & quævis *anima pia* primum *discipula*, dein *sponse*, subinde *magistræ* etiam, vel *sociæ* erga reliquas animas, quas solet adolescentulas, vel filias Jerusalem nuncupare. Stylus hujus Cantici amatorius est, & metaphoræ, ac similitudines pene omnes a nuptiis carnalibus desumuntur: nihil tamen hic carnale, nihil mundanum, aut profanum, nullæ veneres, nulli cupidines. Amorescunt, faces sunt, sed ab igne cœlesti, quo ardent Seraphini, quem Christus venit mittere in terram, & quo sanctiores animæ ad Eliæ modum abripiuntur in cœlum.

CAPUT I.

1. *Osculetur me osculo oris sui.* Dulci alloquio suo illustret faciem meam, & obletetur me. *Nam ubera*, amores tui *sunt meliora* symposiis quibuscunque, abundantes gaudiis cœlestibus. Per *ubera* PP. etiam intelligunt duo testamenta, vetus de Christo promisso, novum de dato.

2. *Oleum effusum &c.* Ipse instar odoratissimi liquoris trahis ad te animas. Apud Hebræos sponsi coronati, & unguentis perfusi incedebant.

3. *Trabe me post te, curremus:* Nemo te sequetur, nisi illum invitaveris, atque odore unguentorum tuorum, & gratiæ tuæ illecebra attraxeris. Nec sola veniam, sed alias animas ad te adducam. *Introduxit me in cellaria sua:* In receptacula thesaurorum suorum sapientiæ, scientiæ & charitatis, secreta sua mecum communicavit. Huc introduxit me, non alias; nam DEUS Matri Virgini præ cæteris arcana cœlestia revelavit, & gratiis extraordinariis eam ornavit.

4. *Nigra sum, sed formosa:* Ecclesiæ verba sunt. Quantum ad filiam Pharaonis uxorem Salomonis, cujus occasione Ecclesia hoc dicit, vere nigra erat nativo colore, quia Ægyptia, & Æthiopiæ proxima; formosa tamen, quantum ad aptam corporis, &

omnium membrorum figuram, ac lineamenta. Ecclesia, ad mentem S. Augustini, fulcam, aut nigram se vocat propter malos qui sunt in ea permixti: formosam tamen propter bonos. Alii sic: *Nigra* origino, quia ex gentibus, idolorum, cultoribus, & peccatoribus orta; sed formosa per gratiam Christi, qui eam mundavit lavacro aquæ. Potest etiam dici *nigra*, vilis, despicibilis propter persecutiones; hunc sensum confirmat quod sequitur: *quia decoloravit me sol:* q. d. æstus persecutionum ita me *nigram*, i. e. vilem, & in speciem turpem, atque abjectam reddidit.

Sicut tabernacula Cedar: Tentoria posterorum Cedar filii Ismaëlis, & sicut *pelles Salomonis*, campestris ejus tentoria operientes: quæ foris quidem nigra erant ardore solis exusta, pulvere & sordibus obfusa; sed intus elegantissima, auroque, & margaritis miro artificio ornatissima, ita Origen. Nisfen. Bernard.

5. *Filii matris meæ pugnaverunt contra me:* Mater est totum genus humanum; adeoque sponsæ fratres uterini sunt pagani, infideles, & hæretici. Fuit ergo posita custos omnium vinearum, sive gentium, atque sectarum, maxime autem Synagogæ, quam non potuit custodire, sed deseruit, quan-

do

do fecit labruscas: unde in eam exarserunt invidi, & persecuti sunt.

6. *Ubi cubes in meridie*: Nam fervente sole pastores gregem solent in umbra continere. *Quærit Ecclesia militans assistentiam in persecutionibus suis. Ne vagari incipiam* &c. Sanctam zelotypiam in sponso excitare contendit.

7. *Si ignoras te*: Particula *te* redundat. Si ignoras me ubi cubem, *vade post vestigia gregum*: Considera acta Sanctorum, vel perfectiones creaturarum, inde cognosces me tanquam ex vestigiis: si autem te ignoras age sane, & *pasce juxta tabernacula pastorum* q. d. sicut te ipsa nosti, sic novi & ego te esse formosam totam omnigenere virtutum, & maxime in fide erga me constantem. Unde *equitatus meo te assimilavi*, cui *portæ inferi non prævalebunt*: non metuo constantiæ tuæ.

9. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. 10. *Murenulas aureas faciemus*: Erat ornamentum muliebri, lapides puta pretiosi habentes similitudinem aliquam cum turture ave. Solebant etiam ex auro fieri in similitudinem murenæ piscis ducto, cum intextura filaminum argenteorum in simili-

tudinem vermium desuper repentium. Significantur autem Scripturæ divinæ collucentes auro sensuum spiritualium. Hæc sponsus.

11. *Dum esset Rex in accubitu suo*: in convivio. *Nardus mea* herba est odorifera, *dedit odorem*: Virtutes Ecclesiæ Christi bonus odor sunt.

12. *Fasciculus myrrhæ*. Passionem ejus meditando jugiter in pectore meo portabo.

13. *Botrus Cypri* cum odoratissima coma crescebat potissimum in vineis Engaddi: qui Ecclesiæ expressus fuit in torculari crucis, & nobis datur in S. Calice. Hætenus sponsa.

14. *Ecce tu pulchra es*: Vox sponsi: *Oculi columbarum* indicant perspicacitatem Ecclesiæ in dignoscendis dogmatis fidei, & morum.

15. *Lectulus noster floridus*: Lectulus Sponsi fuit purissimus sinus Mariæ Virginis, fuit crux, in qua consummavit matrimonium cum Ecclesia. Sunt monasteria rosis, liliis virtutum florentes.

16. *Tigna cedrina* sunt Doctores, & rectores Ecclesiæ: *Laquearia cypressina*: justi & pii Prælatorum subditi.

CAPUT II.

DEclarantur sponsi, & sponsæ dotes eximia; Divini amoris gradus supremus; DEI præsentia, & illius signa; denique persecutores Ecclesiæ.

1. *Ego flos campi*: non solius hor-
ti Judaici, nec agri vomere pro-
ficii, sed natus ex terra Virgine.
Lilium convallium: Ab altissimo cœ-
lorum throno in infimam mun-
di vallem delapsus, humana na-
tura candidus, divina aureus, præ-
dicatione odoriferus, expansus
charitate, recurvus humilitate;
cujus contactu sanantur leprosi,
curantur languidi, mortui susci-
tantur. Et hoc ut mihi ex me
ipso naturale est; ita dono meo
convenit etiam sponsa mea.

2. *Sicut lilium inter spinas*, sic
Ecclesia inter hæreses.

3. *Sicut malus*, quæ est arbor
fructifera. *Inter ligna silvarum*, quæ
communiter sunt infructifera. *Sub
umbra illius* - - *sed*: Umbra est
gratia, favor, protectio, refrige-
rium, virtus altissimi.

4. *Introduxit me in cellam vina-
riam*: Ex Patrum Auctoritate cel-
la hæc designat Sacras Scripturas,
in quibus animæ sanctæ cordis sui
delicias inveniunt, unde suaviter
& sancte cum sponso suo inebrian-
tur. Alii est Ecclesia spiritu san-
cto repleta: In hac sponsus ordi-
nat charitatem: dum docet DEUM
super omnia, proximum vero pro-

ter DEUM, & æque ac nos ipsos
nobis esse diligendum.

5. *Fulcite me floribus*: Languet,
deficio, præbete mihi flores ve-
hementis odoris, ut ex defectu
vtrium me recipiam; poma affer-
te mihi odora: aurea, cytreæ, cy-
donia ad spiritum revocandum.
Hebræus habet: *Lagenis vini optimi*,
ut ejus odore recreer.

6. *Lava ejus sub capite meo*: Per
lavam intellige vitam præsentem,
per dexteram futuram, illam gra-
tiæ, istam gloriæ.

7. *Adjuro vos filie Jerusalem per
capreas &c.* Obtestatio pastoricia:
quibus intelliguntur Patriarchæ,
Prophetæ, Apostoli. Introduci-
tur sponsa præ languore collapsa
in somnum inter manus sponsi,
quæ est contemplatio.

8. *Vox dilecti*. Hæc & sequen-
tia usque ad finem capituli sunt
sponsæ dormientis, & somnian-
tis, quæ illa profert, tanquam au-
diret a sponso, priusquam eum
videat. *Venit saliens in montibus*:
More transilientis montes, & col-
les citissime.

9. *Similis factus est dilectus capree
&c.* Caprea acutissime præstat
visu, cervus perniciosissimo cursu,
ac virtute educendi serpentes ex
illo-

illorum cavernis, eos occidendi, quin & comedendi, quin minimum detrimentum capiat. Factum hoc nequaquam certum est; at pro certo apud antiquos habebatur; ac id præclarum suggerit moralem sensum pro victoria, quam de serpente, infernali dracone, humani generis hoste IESUS Christus cumulatissimam reportavit.

En ipse stat post parietem: Quia Deitatem per humanitatis veluti rimas tantum ostendebat: & quando olim daturus legem per nubium scissuras se solum exhibebat.

11. *Hyems:* Captivitatis satanæ transit.

12. *Flores apparuerunt:* Quales innocentes ab Herode occisi, & primitiæ credentium. *Tempus putationis,* quo abscinduntur ceremoniæ Mosaicæ, & vinea per novos pampinos, novum vinum germenet. *Vox turturis audita est:* solent enim hyeme avolare ad calidiora loca, vere reverti.

13. *Vinea florentes dederunt odorem:* Ecclesiarum gentium sunt, cito spargentes odorem fidei.

14. *In foraminibus petra:* In vulneribus Christi habitabis. *In caverna maceria:* Est S. Scriptura, ex qua petit columba quietem tempore persecutionis. Inde tamen mox evocatur ad curam salutis alienæ.

15. *Capite nobis vulpes parvulas.* Sectarios intelligit, qui alienam doctrinam spargunt, quos mature vult eliminandos.

16. *Dilectus meus mihi, & ego illi:* Unicus est sponsus unice dilectus. *Qui pascitur inter lilia:* Inter Sacramenta, pascitur, & delectatur virtutibus fidelium, castitate, charitate, iustitia &c.

17. *Donec aspiret dies æterna,* & *umbra caliginum cessent,* semper constabit mutuus amor noster. *Super montes Bethel:* Hæc vox significat *domum divisionis:* & indicat ecclesias per terram loco divisas, sed fide unitas, quibus a sponso hic petit consolationem, & assistentiam.

CAPUT III.

QUæ primo, & secundo capite breviter attigit, hoc, & sequentibus fusius prosequitur: quomodo DEUS querendus, & inveniendus sit.

1. *In lectulo meo per noctes quasi:* Loquitur sponsa expectata ad suos sodales: Quæsit Christum in Synagoga, sive conaba-

tur illius doctrinam illuc introducere: sed nunquam invenit eum neque in Synagogis Judaicis, neque in Scholis gentilium. Ex-

poni etiam potest: Christum sponsum non inveniri in lectulo, in otio, aut deliciis, sed in cruce, & passione.

3. *Invenereunt me vigiles civitatis:* Sacerdotes Judæorum, & gentium, qui eam nec responso dignati sunt, imo ut fatuam deriserunt.

4. *Donec introducam eum in domum Matris meæ.* Sedes sponsæ est cœlestis Jerusalem, illuc tandem ingressura est cum sponso suo, fruitura felicitate præparata amantibus illum, ac inebrianda illo castarum voluptatum torrente, quem nobis Dominus pollicetur. Ut illuc perveniat, sponsus noctu, & interdum quærendus est, tenendus, possidendus, conservandus. *Tenui eum, nec dimittam.*

5. *Adjuro vos &c.* Est vox sponsi concedentis Ecclesiæ laboribus in quærendo festæ, & ideo rursus in somnum lapsæ requiem per exercitia contemplativæ vitæ.

6. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum:* Sodales sponsæ mirantur ejus pulchritudinem, quam etiam contemplando in sponsi complexu auxerat, cui & gentes aromata obtulerant actionum fidei, mortificationis, charitatis. Consideratur vero post somnum transire ad campos, qui vocantur desertum.

7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt.* Saltem mystice de Christo est sermo, quem sponsa extollit præ se, quasi suas laudes pertaxa: *Sexaginta fortes* sunt Angeli Ecclesiarum præsides, Episcopi, Doctores, armis infirmissimi ad defendendum lectum, qui est Ecclesia.

9. *Ferculum.* i. e. reclinatorium, ubi manducabatur, *ascensum:* est sedile lecti. *Quæ media* sunt in lecto, *charitate constravit,* sive ornamentis charissimis: Lectus hic est Ecclesia, in quo Christus mentibus hominum insidens gestatur. *Cedrus* est fides incorrupta: *argentum* sunt divina eloquia. *Ascensus* respondens veteri propitiatorio, est infallibilis interpretatio Scripturæ, concessa Ecclesiæ: in medio est Christus ipsa *charitas* Joan. 4. 9.

11. *Egredimini & videte filie Sion.* Fideles animæ videte Christum juxta desiderium vestrum: quomodo *coronaverit* in die incarnationis *cum Mater sua,* Maria Virgo. In altero autem Synagoga eum spinis coronavit, dolore cumulavit, opprobriis saturavit, pro geniali thoro crucem probrosissimam suppeditavit.

CAPUT IV.

SPonsam laudat sponsus, ut eam ad sublimiora provocet, & ad labores, & tribulationes amore Christi, & proximi tolerandos.

1. *Absque eo quod intrinsecus latet:* Notat præcipuam Ecclesiæ puritatem, & animæ sanctæ pulchritudinem intrinsecus esse. *Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intus* Psal. 44. in cordis puritate, intentionis rectitudine, & variis gratiæ donis. *Capilli tui sicut greges caprarum:* Greges caprarum montem Galaad circumdant instar capillitii; ita plurimæ gentes Christianæ circumdant Christum, Ecclesiæ caput. Hi de monte, qui Christus est, ascendunt, sive proficiunt, augentur, & crescunt.

2. *Dentes tui sicut greges tonsarum:* ovium, candentes, & firmi: Hi sunt Doctores, & prædicatores, qui panem parvulis præmandunt, malos contundunt, vitia carpunt. *Loti sunt:* qui sanctitatis candore movent aspicientes sæcularibus curis abjectis: *Gemellis fatibus:* quia charitatem DEI & proximi in mentibus proximi pariunt: Non sunt steriles, quia abundant bonis operibus.

3. *Sicut vitæ coccinea labia tua:* rosea, & corallina; *sicut fragmen mali punici:* granorum splendore decorum. *Lavia coccinea* indicant prædicationem charitate ardentem:

geniarum rubor verecundiam gravitati junctam.

4. *Sicut turris David collum tuum:* Totus corporis habitus excelsus, & erectus. *Mille clypei* sunt monilia, & ornamenta donorum Spiritus Sancti.

5. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli.* Sunt duo testamenta turgentia lacte doctrinæ vivace, vegeto, vitali & quasi masculo, ex quibus virtutum omnium decora tanquam lilia efflorescunt.

6. *Vadam ad montem myrrha:* Ecclesia militans toto tempore orationi, & mortificationi immoratur.

7. *Macula non est in te:* Ratione doctrinæ verum est de Ecclesia militante: de triumphante simpliciter.

8. *Veni de libano:* Invitat ad gloriam de variis montibus reducem. i. e. de variis terris, & gentibus ubi cum Leonibus, & aliis brutis, puta cum populorum erroribus, & sceleribus luctata fuerat.

9. *Vulnerasti cor meum - - in uno oculorum* q. d. sufficit ocellus unus, ut integrum cor meum rapiat, puræ nimirum, simplicis, & indivisæ intentionis, nam hæc propria

pria est castissimo, & perfectissimo amori: *in uno crine*: in una cogitatione, aut affectione sancta, & generosa.

10. *Odor unguentorum* est fama sanctitatis. *Favus distillans*: est dulcedo verbi DEI, & prædicationis: *odor vestimentorum*: pia opera.

12. *Hortus conclusus*: comparat eam cum paradiso munito DEI, & angelorum custodia. In quo fons est Christus Joan. 7. 37. *Signatus* infidelibus & hæreticis.

13. *Emissiones tuæ*: Sive propagines plantarum. Hæ sunt particule Ecclesiæ quasi Majoris, & Matris propagines, abundantes omni genere fructuum, & virtutum.

14. *Cum universis lignis Libani*: Aderant in horto sponsæ omnes hæ plantæ, arbutaque aromatica, & præterea omne genus magnarum arborum Libani, præcipue vero cedri. Sunt autem variæ virtutes, quibus Ecclesiæ filii ornantur.

15. *Fons hortorum*: est Scriptura, fluens de Christo, qui est Libani instar, *mons in vertice montium*.

16. *Surge Aquilo*. Cupit, ut ventî hi subinde flantes odorem horti sui late diffundant. SS. PP. intelligunt Spiritum Sanctum, qui maxime die Pentecostes instar ventî vehementis super Apostolos descendit.

CAPUT V.

Sponsa invitât sponsum in hortum suum, ibi fit messis mystica, & dulce convivium. Quibus notis sponsus ab aliis secernatur.

1. *Veniat dilectus meus in hortum suum*: Sponsa invitât Christum ad visitandam Ecclesiam, cujus piis operibus pasci solet. *Veni in hortum meum*: est vox sponsi, qui ad vocem sponsæ celerrime advolat ad afferenda munera pastoralia pro convivio instruendo. *Veni ergo*, est temporis præteriti prima persona. *Myrrha* est baptisimus, aromata, cætera Spiritus S. charismata: *favus* corpus Eucharisticum, & *vinum* sanguis:

lac, doctrina; his vescitur Christus in membris suis.

2. *Ego dormio*: Est vox sponsæ narrantis suis sodalibus se post epulas indormisse; ex parte tamen audivisse sponsum pulsantem: *Aperi mihi*: Christus, postquam Ecclesia quieverat a persecutoribus, contemplationi intenta, eam excitat ad labores contra ingruentes hæreses. *Caput meum plenum est rore*: blasphemis, & erroribus hostium.

3. *Expoliavi me tunica mea.* Imitatur puellas pastoritias responso semisopito.

4. *Dilectus meus mōstē manum:* conatus pessulum remove: *Venter meus:* Omnia viscera mea commota sunt ad festinandum cum viderem sponsum adeo me requirere. *Tactus* sponsi est gratia excitans.

5. *Manus mea stillaverunt myrrham,* quam sponsus ad pessulum alloverat: i. e. ad exemplum Christi opera mortificationis & laboris resumpsit.

6. *At ille declinaverat:* Simulat enim quandoque Christus absentiam a sua Ecclesia.

7. *Invenērunt me custodes.* Tyranni, & hæresiarchæ male tractaverunt Ecclesiam, & ornamentis extrinsecis spoliaverunt: maxime quia præ amoris quadam insania inclamaverat cives juxta vers. 8. & quietem nocturnam turbat; sive gaudia tenebrarum dissiparat concionando.

9. *Qualis est dilectus?* Interrogant sodales sponsæ, non per ignorantiam; sed quia volunt laudes sponsi audire.

Dilectus ex dilecto est Christus ex DEO.

10. *Dilectus meus candidus,* quia absque peccato, & *rubicundus* ex sanguine suo.

11. *Caput ejus aurum &c.* Caput Christi est DEUS 1. Corinth. cujus natura optima. *Elata palmarum:* significant germen novellum palmarum qualibus comparat capillos sponsi a nigredine commendatos: quia hi sunt cogitationes, & consilia divina, nobis obscura, & quadam umbra involuta.

12. *Sicut columba:* est nominativus casus; oculus sponsi est simplex, purusque, sicut solent columbæ candidæ, quasi lacte lota.

13. *Genæ illius sicut areola &c.* indicatur lenitate mixta majestas, a Spiritu S. Christo ordinatissime infusa. *Labia illius suaviloqua,* quia verba vitæ æternæ promebant. *Stillantia myrrham primam:* quia poenitentiam, & mortificationem urgebant.

14. *Tornatiles, plena hyacinthis:* Quia ornata annulis aureis, hyacinthis, sive gemmis intertextis, quæ sunt operationes sanctæ. *Venter eburneus:* castitatem charitate stipatam indicat.

15. *Crura illius columnæ:* Insinuant fortitudinem & perpetuitatem vitæ sanctæ. *Species ejus ut Libani:* quia superat omnes sanctos sanctitate.

16. *Guttur ejus.* Eloquencia ejus suavissima.

CAPUT VI.

NOva sponsæ encomia cum a sponso ipso, tum a sodalibus:
Decora est simul, & terribilis, luctatur & vincit hostes
domesticos, & externos.

1. *Dilectus meus descendit: Moratur in horto suo, qui est Ecclesia; sive moratur mecum, & in me ipso: Delectatur enim piis actionibus Sanctorum, & viros perfectos colligit tanquam lilia, ut eos morte interveniente angelis associer.*

2. *Ego dilecto meo: Jam præfens, & in oculis, & in ulnis me totam illi trado: sicut vicissim dilectus meus se totum tradit mihi.*

3. *Pulchra es: mihi. At hostibus tuis terribilis, us castrorum acies ordinata.*

4. *Ipsi me avolare fecerunt: Extra me feror amore tui, & propter te impediore a puniendis peccatis.*

7. *Sexaginta sunt Reginae: Numerus definitus, pro indefinito: fit Rex, qui habeat tot uxores Reginae, & concubinas, quid quid in tam multis divisum, in mea dilecta unitum est, & collectum, hæc una mihi est instar omnium.*

9. *Quæ est ista qua progreditur quasi aurora: Sunt verba sodalium Sponsi, & Sponsæ. Ante legem scriptam Ecclesia erat aurora; sub Moyse instar Lunæ; nunc instar Solis.*

10. *Descendi in hortum nucum: Talis est Synagoga, ex qua fructus tanquam nuges verberibus decutiebantur: ad quem hortum invisit Christus expectans fructus fidei, charitatis &c.*

11. *Nescivi: anima mea conturbavit me &c. Metuebam tibi currus Aminadab. i. e. populi ducem, ne in illius potentiam incidens, male accipereris. Hic timor Ecclesiam occupabat, cum in horto Getsemani se traderet Principibus.*

12. *Revertere Sulamitis. Mulieres laudatrices sponsæ cupiunt eam redire, ut porro ejus aspectu fruantur: Sulamitis dicitur quasi Salomitis. Veri Salominis Christi sponsa.*

CAPUT VII.

Laudatur sponsa ob fortitudinem & victorias de hostibus internis, & externis relatis; ob fecunditatem prolis, & praeclaram filiorum educationem.

1. *Quid videbis in Sulamite?* Reducem e bello, & victricem sponsam sponsus suis quoque encomiis exornatam voluit. Quid inquit in illa pulchrius, quid ornatius, quam quod ipsa quanta quanta sit instar ordinatissimi castrorum chori, terribilis, fortis, spectabilis, ut castrorum acies ordinata, dulcis interim, & grata omnibus, omnes oblectans, sicut optime compositi, & sonori musicorum chori. *Quam pulchri sunt gressus tui:* Pedes egregiis sandaliis calceati designant affectus animi, solidis, & pretiosis virtutibus ornatos, & sic ad opera sua, & ad DEUM gradientes. *Functura femorum tuorum:* Lumbos habes non imbecilles, non distortos, sed fortes & aptissimos ad concipiendum, & pariendum perpetuo novum foetum spiritualem.

2. *Umbilicus tuus* (per quem foetus in utero matris nutritur) *crater tornatilis, nunquam indigens poculis:* Intelligitur hic verbum DEI non indigens correctione, cum omnibus congruat ad salutem. Venter est amplitudo Ecclesiae complectens sua universalitate innumerabiles filios, qui tanquam grana in unum cumulum

congregantur per eandem fidei doctrinam, quae cum per charitatem caste operetur, eundem acervum tanquam floribus coronat.

4. *Collum tuum sicut turris:* Est fides sursum erecta, simplex, & pura. *Oculi tui sicut piscina in Hesebon;* oculis tuis inest splendor quidam, & serenitas, ut aquis piscinarum Hesebon, quas neque limus turbat, neque ventus exagitat. Notavimus supra oculi nemine puram intentionem significari. Hesebon urbs est in tribu Ruben. *In porta filiae multitudinis:* significat portam valde frequentatam transeuntibus: quae est Christus Joan. 10. *Nasus tuus sicut turris:* indicat praestantiam iudicii, discretionem spirituum, & veri a falso.

5. *Caput tuum ut Carmelus:* Caput Ecclesiae Christus est, & *coma capitis tui:* Sancti nimirum Canalicibus: Velut caesaries pulcherrima pendens a capite, cujus fila regiae vesti destinata firmiter colligata sunt in purpurariorum canalicibus, ut iterum tingantur.

8. *Ascendam in palmam:* Sunt verba filiarum Sion, quarum singu-

gulæ pro se protestantur desiderium fruendi bonis Ecclesiæ.

9. *Guttur taum.* Doctrina, instructio, monita, quæ ex guttore procedunt, sicut vinum optimum.

12. *Mandragora dederunt odorem:* Olim mandragoras nuptæ studiose quærebant, quod fecunditatem conciliare crederentur. Videntur

hic significare eos fideles, qui apti sunt ad lucrandas animas, & filios Christo generandos. *In portis nostris:* In propinquo habemus lucrum animarum, abunde: *nova & vetera:* populum Judaicum & gentilem adjunxi tibi; ita mandragora mihi conciliarunt fecunditatem.

CAPUT VIII.

Ardet sponsa desiderio sponsi; gloria, & delicia illius, ac perfecta dilectionis leges.

1. *Inveniam te foris:* extra hanc vitam.

2. *Ducam in domum matris meæ.* In cælestem Jerusalem, sive in Societatem Sanctorum veterum Legis scriptæ, & naturalis.

3. *Lava ejus &c.* Sponsus retinet sponsam ad capiendum somnum.

5. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto?* Sunt voces Sodalium sponsæ mirantium, quod ipsa a somno excitata, tam animosa tendat versus Jerusalem cælestem ad sponsi amplexum, a quo novum vigorem, virtutumque ornatum adeptæ erat: tendebat quidem suamet potentia, sed *inmixta* subsidio gratioso sponsi. *Sub arbore malo* inquit sponsus sodalibus respondens: h. e. sub cruce despondi te, sicut sub arbore *corrupta est* in peccatum lapsa Eva *mater tua.*

6. *Pone me ut signaculum:* Cupit

sponsus, ut nomen suum a sponsa in sinu, & brachio inscribatur, ne ipsa illius unquam obliviscatur. Nam amor meus (ait sponsus) in te fortior morte fuit; oportet ergo te mihi similem amorem recipere, quem non dabis, aut dimittes alteri pro quovis precio, quia super omnia tendit in me.

8. *Soror nostra parva:* Synagoga, ait sponsa, parva est in charitate, & nuptiis sponsi cælestis immatura: *& ubera non habet:* quia paucos Doctores.

Quid faciemus sorori, quando in die judicii sistenda est, ut jungatur sponso.

9. *Si munus est:* Respondet sponsus: h. e. si constans est contra procos alienos, supplebimus, quod ei deest: nam super eam ædificabimus propugnacula etiam argentea. *Si ostium est:* h. e. si gratia præveniente utetur, & me intro-

mi-

miserit, pretiosissime eam munie-
mus.

10. *Ego murus*: respondet Syn-
nagoga quasi nova nupta: h. e.
promitto tibi constantiam, quia
gratiam mihi spondes, quin & u-
bertatem doctrinæ, qua erudiam,
quos potero.

11. *Vinea fuit pacifico*: Salomoni,
qui habuit vineam in *Baal-hamon*,
quod est nomen loci, seu vineti
non procul Jerosolymis, qui alias
Engaddi dicebatur, & erat vini,
& balsami fertilitate celeberrimus.
Hanc suam vineam tradidit certis
colonis colendam, & custodibus
custodiendam; mihi vero tanquam

Præfectæ inter alias plures vineas
hanc singulari cura tradidit guber-
nandam. Hæc magna est, & fer-
tilis, & nobilissimi vini ferax:
Nam *vir*, seu vinitor, qui illam
conduxit, affert quorannis *pro fru-
ctu ejus*, quem inde colligit, *mille
argenteos siclos*, & ultra hoc pen-
dit alios ducentos *his, qui custodiunt
vineam*. Vinea hæctam nobilis,
tam chara Salomoni, secundum
alios sunt animæ pastoribus com-
missæ, vel Ecclesia Christiana, si
bene colatur, pendit fructum non
modo decuplum, qui magnus est,
vel centuplum, qui maximus, sed
millesimum, qui omnem superat
æstimationem.

LIBER SAPIENTIÆ.

Veteres omnes Librum hunc Salomonis esse asserunt, nec desunt
Patres, & Concilia, qui eum sub generali nomine sapientiæ
laudant. Quod vero S. Hieronymus præfatione in Libros Salomo-
nis, hunc Librum dicit a multis putari Philonis Judæi, & D. Aug.
L. 2. Doctrin. Christian. C. 8. dicit esse Jesu filii Sirach; non est
contrarium communi sententiæ Doctorum. Nam sententiæ quidem
sunt Salomonis, non Philonis, ut veteres dicunt, & clarissimum est
ex Cap. 9. ubi Auctor Libri dicit: *Tu elegisti me Regem populo tuo, &
dixisti ædificare me templum in monte sancto tuo &c.* Tamen collectæ sunt
hæ sententiæ a quodam alio, qui a multis putatur Philo, non ille,
qui fuit post Christum, sed alius antiquior, unus nimirum e 70.
Interpretibus. De Libri sanctitate nemo nostris hisce temporibus
recte credentium dubitat. Nam præter Pontifices, & Concilia non
pauci, Tridentinum Sess. 4. hunc Librum numerat in Sanctarum
Canone Scripturarum. Neque Patres tantum ab initio Ecclesiæ
sed Christus ipse plura ex eo sumpsit testimonia: siquidem illud

Sap. 3. Fulgebunt iusti. Retulit Christus apud Matth. Cap. 13. Iusti fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.

Scopus Auctori fuit, ut Reges, optimates, & iudices terræ qua verbis, qua opportunis documentis, qua adhortationibus ad studium sapientie impellat.

CAPUT I.

Sapientia Reges, & Magistratus ad sui studium invitat.

1. Sentite de Domino in bonitate: Confidite in illius misericordia, & sperate illum faucturum conatibus vestris, quos ad sapientiam acquirendam exeretis: In simplicitate cordis querite illum, non corde doloso, ficto, ut hypocrite.

2. Qui non tentant eum: Tentare DEUM est DEO disfidere, aut ejus bonitatis, vel potentie ostensionem petere.

3. Probata autem virtus corripit insipientes: Potentia DEI multis exemplis declarata ostendit insipientes esse illos, qui male de Deo sentiunt.

4. In corpore: homine, subdito peccatis.

5. Spiritus enim disciplina: & sapientie auctor refugiet a ficto, & doloso; & corripietur, siue improbabitur, displicebit, expelletur, & quasi vincetur ab iniquitate.

6. Benignus est enim spiritus sapientie: Ideo non impunem esse maledicam, nec dimittet sine poena peccata labiorum: omnia enim arcana cordis penetrat, & audit sermones linguæ.

7. Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis: S. August. in

speculo legit: hic, qui continet omnia, sed noster interpretes dixit hoc, vocem Græcam πνεύμα spiritus respiciens, quæ est generis neutrius. Continet omnia: omnia conservat, omnia complectitur, & pervadit. Scientiam habet vocis: Spiritus, qui ubique est, non potest ignorare sermones, quamvis occulte proferantur, aut etiam duntaxat corde dicantur.

10. Auris zeli audit omnia: DEUS juste irritatus pravis impiorum sermonibus non tacebit, sed eos puniet.

11. Os autem quod mentitur: in materia gravi, occidit animam.

12. Nolite zelare mortem: mortem vobis procurare, zelando iniquitates, non enim est mens DEI ut hominibus sit male, quos fecit ad beatitudinem, & sanabiles fecit rationes: i. e. salvabiles.

14. Medicamentum exterminii: i. e. antidotum contra venenum, quod in Paradiso non nocuisset, non ordinavit per se DEUS; sed post peccatum invenit necessitas. Sicut nec infernum creavit DEUS nisi peccato cogente.

15. Justitia enim: in qua conditus est homo, perpetua est, & im-

mortalis, per se immortalitatem præstitisset.

bis: omni conatu accersiverunt illam: videl. mortem.

16. Impii autem manibus, & ver-

CAPUT II.

Sapientia ostendit falsa esse impiorum ratiocinia, qui animam una cum corpore interire opinantur, qui uni voluptati indulgent, & Christo incarnate veritati resistunt.

1. Non est refrigerium in fine: Non est antidotum contra mortem. Non est qui agnitus sit: Animam enim putabant mortalem.

2. Ex nihilo nati sumus: temere, sine providentia; quoniam sumus &c. post mortem nihil restabit de nobis.

11. Sit autem fortitudo nostra lex justitia: Sit nobis fortitudo pro lege justitia; id justum habeamus, & licitum, quod viribus nostris præstare possumus.

12. Circumveniamus justum: Dicuntur de Christo per excellentiam.

13. Promittit se scientiam habere DEI: Christus aperte illis aiebat se esse, quem tanto tempore præstolarentur, Messiam, DEI Filium. At hæc omnia illos magis irrita-

bant, atque inde occasionem arripiebant eum persequendi, & occidendi.

14. Factus est nobis in traductionem: Ridet consilia nostra, stultos, & insipientes nos vocat. Græcus ad literam: Factus est accusator cogitationum.

18. Si enim est verus filius DEI, suscipiet illam: Succurret ei: Hæc prophæticè dicuntur de passione Christi, ut patet ex Matth. Cap. 27.

19. Ut sciamus reverentiam ejus: Experiamur, quanta erit ejus moderatio, & patientia.

20. Erit enim respectus: Ex ejus loquela tum judicabimus.

22. Nescierunt Sacramenta DEI: Arcana DEI judicia: Nec judicaverunt honorem: Non expenderunt præmia.

CAPUT III.

Sapientia manifestat justorum felicitatem, & gloriam sempiternam; item impiorum, vel adulterorum infelicitatem.

1. Non tanget illos tormentum mortis: æternæ.

3. Quod a nobis est iter exterminium: Græce Contritio: ducta est trans.

translatio a vasis testaceis, quæ semel comminuta nulla ratione refic possunt.

4. *In paucis vexati*: Quia non sunt condignæ passionibus hujus temporis &c. quidquid hic patimur, parum est comparatione cœlestis gloriæ. *In multis bene disponentur*: multis bonis cumulabuntur.

6. *Quasi holocausti hostiam accepit eos*: Gratium DEO fuit tormentorum, & passionum Sacrificium, quod sancti Martyres de se ipsis DEO obtulerunt. *In tempore erit respectus illorum*: suo tempore ratio illorum habebitur. *Tanquam scintille in arundinetis discurrent*: Notat splendorem, & agilitatem corporum beatorum.

10. *Qui neglexerunt justum*: scilicet quod justum est, seu justitiam.

13. *Maledicta creatura eorum*: Improborum pessima soboles.

14. *Et spado - - dabitur ei donum fidei electum*: Ne impius exprobet evnucho sterilitatem, ea enim præstat sceleratæ sterilitati; Et evnuchus, qui vixerit in innocentia, & timore Domini, fidei, ac fidelitatis suæ præmium recipiet.

15. *Radix sapientie*: Quæ non pereat.

18. *Nec in die agnitionis allocutionem*: Consolationem in die iudicii.

CAPUT IV.

Comparatio inter justos, & impios posteritatem; inter legitimos & spurios. Mors justorum semper felix, si ve juvenes, si ve senes confecti fato fungantur.

1. *O quam pulchra est casta generatio*: Melius est esse sine liberis, & cum virtute, quam liberos habere ex adulterio. *Quoniam & apud DEUM nota est*: in amoribus est, prosequuntur eam homines præsentem, & absentem desiderant.

3. *Multigena - - multitudo Filiorum*, conceptorum per illicitos concubitus. *Tanquam vitulamina*, ceu stolones inutiles non durabunt.

6. *Ex iniquis somniis*: Ita vocat concubitus. Sic nati testabuntur de parentum malitia, si inquiratur, unde sint orti.

8. *Cani autem sunt sensus hominis*: bene sensati præ senibus venerabiles sunt.

10. *Vivens inter peccatores translatus est*: Alludit ad illum locum Genes. 5. *Enoch non apparuit amplius, quia tulit illum DEUS*. Hic DEI favor est, cum justum de medio improborum educit, ne spi-

Spiritus ejus nequitia illorum, & pravi exempli contagione corrumpatur.

12. *Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona*: Malitia, & injustitia specie honesti oculos mentis frequenter perstringit, ut quæ vere bona sunt, non videat, & contra bona putet, quæ mala sunt. Quod ipsum etiam innocentibus accidit.

13. *Consummatus: i. e. completus, & perfectus virtutibus explevit in brevi tempora multa: comple-*

vit mensuram prolixæ, & perfectæ ætatis.

14. *Nec ponentes in prae cordiis talia*: Scilicet quod gratia DEI, & æstimatio dirigatur ad electos: subaudi: errant.

16. *Condemnat autem justus mortuus vivos impios*: condemnat sui comparatione, ut de Ninnivitis docet Christus Matth. 12.

19. *Disfrumpet illos inflatos sine voce*: non habentes, quo se excusent.

CAPUT V.

Impii post mortem agnoscunt errorem suum, & fatentur meritum justorum. Ultio, quam in illos exercet DEUS.

1. *Tunc stabunt justi*: In altera vita in impios insurgent.

2. *Mirabuntur in subitatione*: Adeo repentina mutatio desperationem illis injiciet.

3. *Penitentiam agentes*: Seram nimirum, & inutilem, quia extra statum viæ.

7. *Ambulavimus vias difficiles*: Scelerum via difficilior est, quam via virtutis, ex ipsa impiorum confessione.

11. *Argumentum itineris*: indicium.

17. *Accipient regnum decoris*: regnum ornatissimum, & pulcherrimum. *Diadema speciei*: coronam speciosissimam.

18. *Accipiet armaturam zelus illius*. Sapiens describit arma, quibus præcinget se Dominus, ut de inimicis suis ultionem sumat. *Zelus est zelotypia, justa indignatio.*

19. *Judicium certum*: Æquum, sine personarum acceptione. Hæ locutiones Poëticae sunt, & mirum in modum exprimunt terribilem ultionem, quam adversus improbos DEUS exercebit.

23. *A petrosa ira*: Ira DEI balistæ similis, qua olim belli ad jacendos lapides urebantur.

24. *Contra illos stabit spiritus virtutis*: Ventus vehemens.

CAPUT VI.

Impiorum sera in iudicio, & in inferno poenitentia; justorum autem vera, & aeterna felicitas a sapientia describitur.

7. Exiguo: Vili homini de plebe, conceditur misericordia.

8. Non subtrahet: non respiciet personam DEUS.

10. Et non excidatis: non offendatis.

18. Initium illius &c. Sapientiae initium est sincerum eruditionis, vel correctionis desiderium.

19. Cura ergo disciplina dilectio est: Concupiscentia disciplina parit ejus curam, cura amorem, amor autem custodiam legis, custodia

consumationem, ac firmamentum immortalitatis, quae est similitudo DEI.

24. Ab initio nativitatis: Ipsum principium sapientiae pandam. Porro dicuntur haec interdum de sapientia creata, interdum de sapientia increata, adeoque generatim proposita, indeterminate & abstracte sumenda sunt.

25. Talis homo: Scilicet invidus, qui verum sciens abscondit, non erit particeps sapientiae.

CAPUT VII.

Omnium hominum equalis nativitas. Sapiens petiit, & obtinuit sapientiam; bona, quae ipsi accesserunt cum illa. Elogium sapientiae.

1. Sum quidem & ego mortalis homo. Videtur Salomon velle a se repellere suspicionem, quam fortasse more suo stultam de eo habebant gentes, eum esse filium alicujus DEI.

2. Delectamento somni: concubitu interveniente.

12. Et ignorabam: Scilicet antecederet non cogitaveram, nre cum sapientia etiam opes accepturum.

14. Propter disciplina dona commendati: DEO conciliati, & grati effecti.

15. Mihi dedit DEUS dicere ex sententia: Rectitudinis, & sinceritatis spiritum mihi est largitus.

20. Cogitationes hominum. Non fingillatim, sed generatim, quo sciant tendere hominum affectus.

22. Spiritus intelligentiae sanctus, multiplex: Loquitur de Spiritu Sancto vivificante, omnis luminis, omnisque boni fonte, tertia Sanctissimae Trinitatis persona. Spiritus Sanctus igitur sanctus est natura, unicus essentia, multiplex effectu, subtilis: ubique est, omnia

videt, omnia cognoscit, disertus
solvit linguam mutorum.

DEI Spiritus non corporalia so-
lum, sed spiritualia videt, ac pe-
netrat, omnes spiritus sunt in il-
lius potestate.

23. Qui capiat omnes spiritus:

CAPUT VIII.

Sapientiam expetendam, & a DEO postulandam esse, quia
omnia bona, quæ expeti solent, illi conjuncta sunt.

1. *Atingit ergo a fine usque ad fi-
nem.* Res omnes quoad earum
principia, & fines sua immen-
sitate, & perspicacitate penetrat;
unde ita stabiliter omnia coordi-
nat, ut nulla vi mutari possint.

3. *Generositate illius glorificat:*
Splendorem gentis commendat.
Contubernium habens DEI: Huic nos
confociat; quam inobis sit, is so-
lus novit, qui DEI amicus est,
& cum eo conjunctus.

4. *Doctrinx enim est disciplinx DEI.*
Imitatrix: nam homines ad sacra
disciplinx mysteria iniciat. *Ele-
atrix:* Græce *inventrix* ordinis hu-
jus universi.

6. *Si autem sensus operatur:* Si in-
telligentia, & industria artificum
tot egregia facinora operatur.
Quid operabitur sapientia, quæ
ars est universalis.

8. *Scit versutias sermonum.* Hoc
pacto Salomon intellexit, utra mu-
lierum semet accusantium, quod
filium suum enecassent, esset ve-
ra Mater.

Monstra & signa antequam fiant:
Sapiens prænoicit Solis, & Lunæ

ecclipsin, calorem, frigus, terræ
motus, tempestates, sterilitatem,
vel fertilitatem, morborum sym-
ptomata &c.

9. *Erit allocutio cogitationis:* Eum
consulam, eique cor meum ape-
riam,

19. *Sortitus sum animam bonam:*
indolem docilem.

20. *Et cum essem magis bonus:*
Cum magis magisque per virtu-
tum exercitium proficerem in bo-
nitate: *Veni ad corpus incoquina-
tum:* Eo deveni, ut etiam corpus
mihi esset bone temperatum, mun-
dum, castum, & cum anima mi-
rifice congruens.

21. *Et scivi, quoniam aliter non
possem esse continens.* A Venere, vi-
no, ira, caterisque vitiis inquit S.
August. nisi DEUS det: i. e. sine
gratia DEI. Sed Græce vertunt:
non possem voti compos fieri: & indi-
pisci sapientiam, nisi DEUS mihi
illam daret. Et sic alibi in Scri-
pturis verti solet, *ἐνχευατήρ* enim
proprie significat, qui habet do-
minium, vel potestatem.

CAPUT IX.

Salomonis oratio ad Dominum, pro impetranda sapientia, quæ necessaria est illis, qui regendis populis præfunt.

1. *Da mihi sedium tuarum assistentiam sapientiam: Per quam iudicia tua pronuncias. Et noli me reprobare: ne deneges eam mihi gratiam, quam filiis tuis, & amicis large impertiris.*

9. *Et tecum sapientia tua: DEUM orat, ut sibi templum ejus ædificanti communicet eandem sapientiam, quæ illi adfuit mundum creanti.*

13. *Quis enim hominum poterit*

scire consilium DEI? sine interiori, ac supernaturali tuo lumine.

15. *Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam. Corporis corruptibilis nexus cum animo incorruptibili magnum affert ad intelligendum impedimentum. Terrena inhabitatio: corpus. Deprimit sensum: Intellectum, mentem, multa cogitantem: plenam curarum, quæ eam ita distrahunt, ut libere de DEO, & divinis medicari ægre possit.*

CAPUT X.

Sapiens Patriarcharum exemplis ostendit sapientiam a malis liberare; ab Adamo incipit, ad Moysen usque, & gentem Hebraicam sermonem continuat.

2. *Eduxit illum a delicto suo. Per pœnitentiam ei inspiratam, deditque peritiam gubernandi totum genus humanum, cujus Rex naturalis erat Adam.*

3. *Recessit injustus in ira sua: Cain fraticida.*

4. *Propter quem: Impium Cain, ejusque posteros, ejusdem impietatis affectas, & imitatores; cum aqua diluvii deberet universam terram, vulnus pene lethale hoc cataclysmo illatum toti generi humano, sanavit rursus sapientia: ser-*

vando Noënum cum suis, velut semen novi mundi; justum in mediis undis instar periculissimi navarchi, gubernans per lignum arcæ contemptibile: seu quod passim ab impiis, & incredulis contemnebatur.

5. *Hac - scivit justum, & conservavit sine querela DEO. Abrahamum in medio populi idololatrarum, & in familia Patris sui, quæ idolis sacra faciebat, a quavis talis sceleris suspitione immunem præstitit. In filii misericordia fortem custodivit: Sapientia, & Religio confir-*

firmaront Abraham in eo periculo, quo agebatur, ut ad imperium Domini filium immolaret.

6. *Hec justum - - liberavit fugientem*: Scil. Loth.

7. *In certo tempore*: Arbores non ferentes fructus maturescentes certo tempore: *Incredibilis animæ*: Incredulæ mulieris supplicium ita tua salis.

8. *Prætereuntes*: transgredientes, contemnentes.

18. *Hec profugum ira fratris*: De Jacob loquitur, qui evitaturus iram fratris sui Esau solus in Mesopotamiam contendit, quo etiam duce sapientia pervenit. *Ostendit illi Regnum DEI*: Cum vidit scalam mysticam, & Angelos ascendentes. *Dedit illi scientiam Sanctorum*: Inspiravit illi mentem, locum hunc Domino consecrandi, quod & præstitit, fundens oleum super lapidem.

12. *Certamen forte dedit illi*: designatur lucta cum angelo Gen. 32.

13. *Venditum justum non dereliquit*: Josephum Patriarcham.

14. *Donec afferret illi sceptrum re-*

gni: Summam post Pharaonem in Ægypto potestatem, & potentiam adversus fratres, qui eum ante deprimebant.

15. *Hec populum justum - - liberavit*: Israëliticum, qui in Ægypto fuit sine querela.

16. *Intravit in animam servi DEI*: Moylis, qui stetit contra Pharaonem, & ejus proceres.

17. *Reddidit justitie mercedem*. Præcipiens Judæis, ut ab Ægyptiis vasa aurea, & argentea mutua acciperent sine restitutione, in compensationem mercedis pro laboribus, quibus injuste onerabantur.

Fuit illis in velamento dii: In columna nubis, qua simul contra ardorem solis defenderentur, & in columna ignis lucentis per noctem mirabiliter eos deduxit per mare rubrum.

19. *Ab altitudine inferorum eduxit illos*: de profundo abyssi, seu maris, aliisque periculis.

21. *Sapientia aperuit os mutorum*: Israëlitarum, qui antea metu Ægyptiorum loqui non audebant.

CAPUT XI.

Sapientia magna, & mirabilia fecit in exitu populi Israël ex Ægypto; insipientiam autem Ægyptiorum per varias plagas castigavit.

1. *In manibus Prophete sancti*: Moylis.

5. *Per que enim penas passi sunt inimici eorum*: Ægyptii in regio-

ne sua carebant aqua, cum Moyles Nili aquas in sanguinem convertit.

7. *Nam pro forte quidem sempiterni*

in fluminis: Flumen hoc sempiternum Nilus est, cui etiam divinos honores deferebant Ægyptii, rati non aliter se posse beneficiis illius respondere.

8. *Qui cum minuerentur:* Ægyptiorum numerus per mortem siti illatam minuebatur, non autem Hebræorum, quod cupiebat Pharaon, dum parvulos eorum submergi iussit.

12. *Absentes enim & presentes similiter torquebantur.* Cum enim in Ægypto presentes essent Israelitis, re ipsa sitim sustinebant: Cum autem absentes audirent Israelitas a DEO miraculose potari, tor-

quebantur tum invidia, tum memoria præteriti sui tormenti.

14. *Commemorati sunt Dominum:* Israelitæ misericordiam DEI in se celebrarunt.

15. *Quem enim in expositione prava:* Moysen aquis olim expositum deriserant, mirati sunt.

16. *Pro cogitationibus autem insensatis:* i. e. sicut stultissime adorarunt Ægyptii vilissima animalia, sic per vermes, muscas, & ranas punivit eos.

18. *Non impossibilis erat &c.* aut infirma immittere, aut urfos, dracones &c. sed omnia in mensura, & pondere, sive proportionate agit DEUS.

CAPUT XII.

DEUS misericors etiam erga inimicos suos: eorum pœnitentiam expectat, neque pœnas de iis sumere festinat. Quam suaviter egerit cum Chanaanais, licet omni misericordia indignissimis.

2. *Parvibus corripis:* i. e. paulatim.

3. *Habitatores terra sancta:* Chanaanos.

4. *Per medicamina & sacrificia,* supersticiosa, magica, & diabolica.

5. *Et filiorum suorum necatores:* Quos immolabant Diis, eos expulisti a Sacramento tuo: auxilio carentium, innocentium.

7. *Ut dignam perciperet peregrinationem:* Transmigrationem, coloniam servorum DEI acciperet, quibus digna erat terra.

8. *Misisti vespas:* adde: & crabrones; hoc enim se præmissurum promiserat DEUS. Exod. 23. Et ita factum docet Josue ult. v. 12.

11. *Semen enim erat maledictum:* Gen. 9. Maledictus Chanaan &c.

15. *Exterum astimas:* Alienum judicas a virtute.

CAPUT XIII.

Idolorum vanitas. Idololatrarum error, Fallacium DEORum impotentia.

1. *Eum qui est: DEUM.*

6. *In his minor est querela: seu reprehensio, Sol enim, Luna, & sydera magna sunt objecta, & aliquam in nobis reverentiam cident; verum ligna, lapides, metallata, elaborata, figurata, ornata, a nobis ipsis collocata, quam ha-*

bent utilitatem, quod meriti genus?

11. *In conversationem vita: in qua multa vasa lignea sunt necessaria.*

In adjutorium inutile invocat: Suppetias petit ab eo, qui opem ferre nequit, qui neque sibi, neque invocantibus se potest opitulari.

CAPUT XIV.

Sequitur descriptio stultitiæ, & cœcitatiss Idololatrarum.

1. *Fragilius lignum invocat: Lignum idolum invocat, quod vitiosius multo est, quam navis, quam necessitas, & ars invenit.*

3. *Dedisti & in mari viam: Filiis Israël: tamen, ut sapientia tua non desit actionibus hominum, artem nauticam dedisti.*

5. *Per ratem: i. e. arcam, liberati sunt.*

6. *Spes orbis terrarum ad ratem conuenient: Designat arcam Noë, ubi diluuii tempore octo homines, ac certus animantium cuiuslibet speciei numerus, tanquam unica totius terræ rursus inhabitandæ spes servati fuerunt.*

7. *Benedictum lignum per quod fit iustitia, Felix lignum: quo usus*

est Noë in iustitia sua, ut genus humanum in familia sua contentum salvaret: maledictum vero lignum, ex quo fabri idola confecerunt.

10. *Tormenta patietur: in ignem conicietur. metaphora.*

12. *Initium fornicationis: Postquam semel vitium consecratum fuit in fictorum numinum persona, nihil sibi nefas esse homines arbitrati sunt.*

17. *Evidentem imaginem: conspicuam, præsentem.*

21. *Incommunicabile nomen: DEI.*

22. *Inscientia bello: Nam ignorantia hæc velut bellum quoddam, omnium rerum perturbatio-*

tionem, & chaos malorum adduxit, ut sequitur.

26. *Nativitatis immutatio: Vagæ libidines, aut contra naturam.*

30. *In dolo contemntes justitiam:*

DEI scilicet, dum jurant per DEUM falsum, a quo non puniuntur. Puniuntur tamen a vero DEO, quia poena non pendet a viribus sui idoli, sed a justitia veri DEI.

CAPUT XV.

Fideles gratias agunt, quod DEUS illos per suam sapientiam misericorditer ab insipientia, seu idololatria, & impietate servaverit.

2. *Si peccaverimus, tui sumus: Sub tua potestate permanemus, nec potentiam tuam, qua juste peccata vindicas, evadere possumus.*

3. *Nosse enim te: Vera, & sincera fide, consummata i. e. perfecta, q. d. sine DEI cognitione nulla est perfecta justitia.*

5. *Insensato dat concupiscentiam: Fuerunt enim, qui statuas idololatricas obscene amarent.*

8. *Repetitus animæ debitum: Jus reddere animam, quam acceperat, qui finxerat animam idolo.*

9. *Sed concertatur: Æmulantur inter se circa modum, & artem fingendi Deos, ostendentes sibi animam esse cinere vaniorem.*

18. *Insensata enim comparata his: Ligna, lapides sunt deteriora, ac viliora crocodilis, ranis, & serpentibus: Attamen ista carent etiam delectatione aspectus, & forma, qua illa non viventia fucata sunt.*

19. *Effugerunt DEI laudem: Turpitudine sua ostendunt, quam inepte illis congruat nomen, & laus DEI.*

CAPUT XVI.

Sapientia narrat Ægyptios ob insipientiam, & cultum bestiarum per bestias punitos; Hebræos obmurmuratores, & rebelles leviori poena castigatos: respicientes novis beneficiis auctos esse.

1. *Escam parans eis ortyometram: est conturnix major optimi saporis.*

3. *Ut illi quidem concupiscentes*

escam: Ægyptii fame laborantes oderant cibos, licet maxime necessarios propter immunda illa animalia, quæ DEUS illis immiserat.

Hi

Hi autem in brevi inopes facti &c. Hebræi autem cum parumper esuriissent, suavissima esca saturati sunt.

5. *Cum illis supervenit sava bestiarum ira.* Narrat Moyses in odium Judaicæ obmurmurationis DEUM serpentes induxisse; sed ira ejus statim deferbuit, & fere simul ac malum cœpit, ejusdem ille præbuit medicinam.

6. *Signum habentes salutis:* Non ait serpentem æneum fuisse salutem Hebræorum, sed signum, aut symbolum salutis. Ut Hebræi discerent obedire legi, & voluntati Divinæ, etiam cum nulla illis apparet ratio.

11. *Non possent uti tuo adjutorio:* oblivione tui incapaces se reddendo.

17. *Vindex est enim orbis justorum.* Loquitur de mundo elementari, ignis enim & aqua, & omnia elementa quodammodo conspirabant ad ultionem sumendam de inimicis populi DEL.

22. *Nix autem, & glacies sustinebant vim ignis:* Flamma eadem, quæ Hebræorum mannae parcebat, Ægyptiorum arbores, & fructus in cinerem redigebat, ac semet conservabat, quin extingueretur inter pluvias, & grandinem.

CAPUT XVII.

Sapiens Ægypti tenebras describit, pavorem, insipientium, seu Ægyptiorum, & spectra; cum interim Hebræi filii sapientiae clara luce fruere videntur.

2. *Nationi sanctæ:* Judæorum. *Fugitivi perpetua providentia jacuerunt:* Exclusi a providentia DEI passi sunt tenebras palpabiles; in pœnam scilicet quod putarint se posse opprimere populum DEI; & quod occulta peccata sua DEUM laterent juxta vers. 3.

4. *Personæ tristes:* spectra sonituum edentia illos inquietos reddebant.

17. *Et Magicæ artis apparebat, derisus:* contemptus quia per hanc non poterant succurrere.

9. *Negantes se videre:* aut ferre posse aërem tenebrosum, licet alioquin monstra Mosaica contemnerent.

11. *Nihil enim est timor, nisi proditio cogitationis auxiliorum:* Inde oritur timor, quod vel mens velut pro dita, & destituta de auxilio desperat.

12. *Dum autem ab intus minor est expectatio:* In re ipsa interdum minus est tormentum, quod imminet, magis tamen terret illius causa,

sa, quæ non videtur, & DEI potentia est.

13. *Impotentem noctem*. i. e. tempore impotentis illius noctis, vocatur impotens, tum quia reddebat Ægyptios impotentes ad agendum; tum quia vitari non poterat, nec illustrari. *Infirmis, & altissimis*: sunt synonyma, i. e. pro-

fundissimis: *Ex impotentis inferni recessibus*: Dicitur autem infernus impotens, quod nulla ibi sit utilis alicujus operis faciendi facultas. *Eundem somnum dormientes*: i. e. omnes male, & terroribus perturbato somno dormiebant.

20. *Imago tenebrarum, qua superventura illis erat*: in inferno.

CAPUT XVIII.

Sapiens confert felicem fidelium Hebræorum sortem cum infelici statu insipientium, seu rebellium in Ægypto, & in deserto.

3. *Solem sine lesura*: quia nubes mitigabat æstum solis.

5. *Uno exposto filio, & liberato*: Permisisti, ut Moyses exponeretur a parentibus suis, qui illum non poterant amplius occultare eorum solertiæ, qui Pharaonis iussu pueros perquirebant; sed illud etiam in gloriæ tuæ argumentum traducere nosti; & Ægyptii acerrimas dedere pœnas morte primogenitorum suorum, & cæde militum, qui in mari rubro submersi sunt: *Pariter illos perdidisti in aqua valida*.

6. *Illam enim nox ante cognita*: Prædixerat Moyses Israëlitis ea, quæ ipsis eventura erant nocte exitus eorum de Ægypto, qua omnia Ægypti primogenita ab angelo exterminatore cæsa fuere.

9. *Abscisse sacrificabant*: Agnum Paschalem pueri, & filii iustorum, & disposuerunt se parati ad acceptandam legem a DEO, inter

prospera, & adversa servandam: Patriarcharum laudes commemorando.

10. *Inconveniens inimicorum vox*: interstrepebat lugentium mortes primogenitorum.

13. *Spondenderunt populum DEI esse*: confessi sunt Israëlitas esse populum DEI, cum prius non crederent a magis suis decepti.

15. *Omnipotens sermo tuus*: voluntas, & iussus divina, quam angelus representans, Personam filii DEI, ut in monte Sina, executioni mandavit.

16. *Insimulatum imperium*: seri-um, non simulatum. *Usque ad Cælum attingebat*: Angelum gigantesca statura inducit more poetico.

19. *Visiones enim*: Præcedebant scilicet terrores eis prænuntiantes, quæ essent eventura.

21. *Homo sine querela*: Aaron Num. 16. 43. ostendens reipsa se esse Pontificem a DEO electum.

22. *Vicit autem turbas: Græce, turbam, turbationem, seu plagam devastantem. Sed verbo illum populum subiecit.*

24. *In veste poderis: Summi Sacerdotis pallium, quod vestis poderis vocatur, lineum erat, coloris hyacinthini, in cuius ora extrema aderant tintinabula, quibus mala punica alternatim erant immixta, e purpura, hyacintho, & cocco elaborata: hyacinthinus color, vel cœruleus cœlum, vel ærem indigitabat, linum terram, purpura ignem, & aurum terram.*

Parentum magnalia in quatuor ordinibus: Nomina duodecim Patriarcharum filiorum Jacob insculpta erant in duodecim pretiosis lapidibus in Summi Sacerdotis rationali insertis. Magnificentia tua in diademate: Summus Sacerdos in aurea lamina, quæ in fronte illius erat, gestabat hæc verba insculpta: Sanctitas Domino: quod isthic sapiens Domini magnificentiam appellat.

25. *Frat enim sola DEI tentatio sufficiens: Est ostensio iræ Divinæ, sine ulteriore excidio.*

CAPUT XIX.

Sapientes clientes, & filios sapientie cum sapientie hostibus comparat, ac DEO gratias agit, quod hos puniverit, illos lumine, aliisque beneficiis prævenerit.

2. *Ut se educerent: ut abirent ex Ægypto scil. Hebræi cum magna sollicitudine, urserunt enim eos, ut exirent Exod. 12.*

4. *Ducebat illos - - digna necessitas: Subeundæ poenæ juxta inevitabile decretum DEI, gravitatem peccati inultam abire nolentis.*

6. *Omnis propemodum creatura ad suum genus figurabatur, transmutabatur, & in aliam figuram reducebatur, idque ut præceptis, seu decretis tuis deserviret v. g. mare rubrum fissum, & fixum stetit immobile, & alveus ejus exsiccatus est, ut Hebræi transfrent illæsi, Ægyptii vero præfocabantur.*

9. *Tanquam equi depaverunt escam, Lætati, & saturati sunt, velut equi in optimis pascuis.*

11. *Viderunt novam creaturam avium: Coturnices, quæ circa castra eorum cadebant, ut in escam eorum deservirent, nunquam ante in deserto visæ sunt; unde dicuntur nova creatura.*

12. *In allocutione desiderii: Ad petitionem illorum, secundum desiderium illorum.*

13. *Detestabiliorem in hospitalitatem instituerunt: Gravius contra hospitalitatem peccarunt Ægyptii, quam Sodomitæ, quod illi tam male tractaverint de se bene meritos; sed*

isti inhumani quidem fuerint, sed adversus incognitos.

16. *Percussi sunt autem cœcitate.* Alludit ad Ægypti tenebras, quæ triduo permanserunt, & de quibus facta est mentio supra Cap. 17. eas comparat cœcitati, qua Sodomæ civis perculli fuere prope fores Loth Gen. 18.

17. *In se elementa dum convertuntur:* Hic consequenter ponitur Ægyptiorum punitionis mirabilis modus, elementis DEO obedientibus, mutando modum suum agendi ex præcepto DEI. *Sicut in organo:* instrumento musico. *Qualitatis sonus immutat.* Secundum

voluntatem modulantis, qui modo permittit unam chordam, modo aliam, & eandem modo fortius, modo remissius.

18. *Agrestia in aquatica convertuntur:* Jumenta Hebræorum, aves, & boves fundum maris rubri transierunt; *Et quæcunque erant natantia &c.* ut ranæ, quæ domos Ægyptiorum subibant.

18. *Ignis in aqua valebat:* grandini admixtus, qui in pluviis, & grandine non extinguebatur.

20. *Flamma e contrario:* non absumebant ranas, muscas &c. quæ tamen liquefaciebant manna sicut glaciem, dum coquebatur.

ECCLESIASTICUS JESU FILII SIRACH.

SÆpe citatur sub nomine Salomonis, cujus plurima habet inserta fragmenta. Continet materiam de moribus potissimum. Collectorem habet JESUM filium Sirach: cujus nepos ejusdem nominis eum ex Hebræo in Græcum transtulit, qui & prologum scripsit. Desiderari opus hoc in catalogo Hebræorum constat inter omnes, & eum alioquin ejus sententias laudare non raro deprehendantur Hebræi, ejus tamen auctoritatem longe habent a divina. Hodie tamen receptum in Ecclesia Catholica dogma tenet, hunc librum parem habere auctoritatem cum cæteris in Canonem Judæorum receptis Scripturis. Concilium enim Tridentinum eum in Canonem Canonice Scripturarum adlegit, omni perplexitate submota.

Prologus.

1. *Multorum nobis & magnorum &c.* Clare ex Hebræo sic vertas. Cum multa nobis magnaque per legem, & Prophetas, aliosque, qui

quī eos secuti sunt, tradita sint, ob quā merito laudes Israëlitas nomine eruditionis, & sapientiæ; & unde non solum ipsi lectores possint docti evadere, sed si sint studiosi, etiam exteris tam dicendo, quam scribendo utiles esse queant; avus meus, cum se multum dedisset lectioni legis, & Prophetarum &c. voluit & ipse aliquid horum scribere &c.

CAPUT I.

O Rigo sapientiæ, & dignitas; Sapientia DEI incomprehensibilis relucet in creaturis: DEUS illam communicat timentibus, & diligentibus ipsum. Nam timor DEI & sapientiam, & justitiam, & reliquas virtutes affert.

1. Omnis sapientia a Domino DEO est. Quæ hic sapientiæ tribuuntur, partim increata, ut, quod fuerit ab omni ævo, seu ab æterno: partim creatæ conveniunt, ut, quod initium sapientiæ sit timor Domini. Itaque hoc loco sapientia generatim sumenda est, ut DEO convenit infinite, hominibus pro modo cujusque.

4. Prior omnium creata est sapientia. Perinde est, ac si dicatur: genita ante omnia, seu existisse ab æterno. Et intellectus prudentiæ: in

DEO fuisse ab ævo, i. e. omni tempore imaginabili.

10 Effudit illam super omnia opera sua. Sapientia DEI effulget in omnibus, ubique illius vestigia deprehenduntur.

16. Concreatus est: secundum prædestinationem. Cum electis feminis graditur: Aliqui legunt feminis: juxta quod Græce est ἀνέγκυατος. Reliqua non tam explicationem, quam attentam lectionem desiderant.

CAPUT II.

AD patientiam nos hortatur, & constantiam in tentationibus; timorem DEI, & fiduciam in eum cum humilitate conjunctam commendat.

2. Deprime cor tuum: Humilitas enim magnum est præsidium adversus ingruentes tentationes. In tempore obductionis: i. e. afflictionis,

quo fortuna tua obducetur adversus.

3. Crescat in novissimo vita tua: Fiat æterna.

3. *Homines receptibiles: accepti: grati.*

14. *Va peccatori terram ingrediendi duabus viis: Secundum DEUM ad speciem, secundum sæculum reapse.*

15. *Va dissolutis corde: Remissis, & tepidis.*

18. *Non erunt incredibiles: Increduli.*

CAPUT III.

Fliorum erga parentes officia; suavitatis, & humilitatis elogium, curiositas, atque temeritas inhibenda. Eleemosynæ virtus.

1. *Filii sapientie: qui estis Ecclesia Sanctorum: quorum natio est obedientia: q. d. qui nati estis ad obediendum DEO.*

3. *DEUS honoravit Patrem in filiis: Contulit auctoritatem parentibus honorandam filiis, & jus matris requirit, ut præstetur a filiis.*

11. *Benedictio Patris firmat domos filiorum: i. e. familiam, & progeniem.*

21. *Magna potentia DEI solius: Cui oportet subjici quam maxime.*

22. *Altiorate ne quaeseris: Ne vaces superfluis rebus, atque mentis tuæ vires excedentibus investigandis. Sufficiat tibi meditari legem DEI, & quod factu opus sit, ut illud expleas.*

31. *Cor sapientis intelligitur: Ex sermonum suorum sapientia intelligitur sapiens.*

34. *Et DEUS prospector est ejus: DEUS, qui remuneraturus est bona hominum opera, ea considerat, eorumque reminiscitur.*

CAPUT IV.

Adhortatio ad Eleemosynam, liberalitatem, erga Superiores observantiam, humilitatem, veritatis, & justitiæ amorem.

3. *Non protrahas datum angustiantis: dicitur datum angustianti, quod illi debeatur lege charitatis.*

5. *Et non relinquant causam tibi maledicendi.*

7. *Presbytero: Seniori.*

8. *Declina: inclina aurem tuam: redde debitum: quando præceptum eleemosynæ obligat.*

13. *Placorem ejus: suavitatem, læticiam.*

17. *Creatura illius: Filii ejus participes erunt.*

18. *In primis eligit eum: Præcipue eligit probatum tentatione.*

25. *Est enim confusio adducens peccatum &c.* Verecundia alia bona est, alia mala. Patres nonnulli pro hac confusione adducente peccatum eam intelligunt, quæ obest, ne quis animæ suæ vulnera per confessionem aperiat; & pro adducente gloriam, illum pudorem explicant, quo coercemur, ne malum faciamus.

26. *Ne accipias faciem: Personam, contra conscientiam tuam.*

27. *In casu suo: peccato, cave, ne in hoc ei consentias.*

31. *Ne subicias te omni homini pro peccato: sive, dum tibi svadet peccatum, ne obedias ei.*

23. *Ne coneris contra ictum fluvii: i. e. justitiæ divinæ, cui resistunt in peccatis obstinati.*

CAPUT V.

Inculcat metum justum, & prudentem: dein constantiam in dictis, & factis, reprehendit susurriones, & bilingues.

1. *Ne dixeris: est mihi sufficiens vita, Sunt opes magnæ ad vivendum: quia non proderunt in tempore obductionis, mortis.*

3. *Quomodo potui: quam potens sum?*

5. *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Etli enim omnia præstitisse tibi videris, nescis tamen, an odio, an amore dignus sis.

10. *Noli anxius esse: & sollicitus de opibus terrenis acquirendis.*

11. *In duplici lingua: Qui modo idem laudat, alias vituperat.*

16. *Non appelleris susurro &c.* Cura, ne habearis tanquam sator jurgiorum, neque struas unquam insidias lingua tua.

CAPUT VI.

Proponit conditiones, & leges veræ amicitiae: item quam ardua sit sapientia, & quanto studio prosequenda.

1. *Noli fieri pro anima inimicus: Inconstantiam, & levitatem damnat in amicitia.*

2. *Non te extollas -- velut taurus: Arrogantiam detestare, noli præcæteris insurgere, in omnibus vi-*

tor videri, sicut taurus in grege.

3. *Et folia tua comedat &c.* Fortunam tuam auferat.

4. *Qui se habet: Qui habet animam pessimam.*

12. *Si humiliaveris se contra te:* Si amicus te observat, & colit, si in omnibus tibi cedit, diuturna erit amicitia.

16. *Amicus fidelis medicamentum vite.* Nam sanis monitis, & consiliis a nobis amoliri studet, quæ nocimento, aut exitio esse possent.

22. *Quasi lapidis virtus: i. e. pen-*

das: Probatio erit illis: sicut enim sustinens lapidem ponderosum abjicit illum, sic isti, quibus gravis est sapientia.

25. *Injice pedem tuum in compedes illius:* Ne verearis te fieri servum, & mancipium sapientiæ; hoc enim tibi erit ornamento, & præsidio.

28. *Et continens factus: i. e. ubi apprehenderis eam.*

CAPUT VII.

Sapiens docet mala fugere, vite se gerere erga DEUM, Sacerdotes, parentes, filios, amicos, potentes, infirmos.

3. *In sulcis injustitiæ:* Sunt habitus vitiosi in agro cordis.

5. *Et penes Regem noli videri sapiens:* Sapiens non prohibet te sapientem esse, idcirco nec videri sapientem coram Rege; at prohibet te affectare, ut talis videaris, sapientiam tuam ostentans, alios de gradu suo deturbare cupiens.

6. *Nisi valeas virtute irrumpere:* auferre, extirpare iniquitates. *Et ponas scandalum in æquitate:* Noli prensare officium publicum, nisi necessariis dotibus sis instructus.

13. *Noli arare mendacium:* machinari, confingere, fabricare dolos, & fraudes: Simile habes Osce 10.

15. *Non iteris verbum:* Noli esse verbosus coram senioribus, & ne idem repetas coram iudicibus.

16. *Nou oderis laboriosa opera:* Contemnendo vinitores & agrico-

las: hæc enim a DEO instituta sunt.

18. *Memento iræ:* Vindictæ divinæ.

20. *Noli prævaricari in amicum pecuniam differentem.* Ne pro pecunia debita ab amico amicitiaæ fœdus infringas, majori enim in pretio habenda est amicitia, quam aurum, & argentum.

22. *Ne ladas - mercenarium dantem animam suam.* Qui vitam, valetudinem, & vires, ut tibi famuletur, impendit.

26. *Non ostendas hilarem faciem:* Nam & filii, & filia severitate Patris cohibenda sunt.

33. *Propurga te cum brachiis:* amababus manibus offer Sacrificia pro peccatis.

35. *Initia Sanctorum: i. e. primitias DEO, templo, Sacerdotibus debitas.*

37. *Gratia dati, Omnibus grata sunt munera.*

40. *Memorare novissima tua: Quae*

te in fine manent, mortem, iudicium, aeternas poenas, aut gloriam caelestem, & in aeternum non peccabis.

CAPUT VIII.

Quomodo nos gerere debeamus erga potentiores, verbosos, resipiscentes, iracundos, stolidos &c.

3. *Usque ad cor Regum extendit: Scil. vim suam. Auro etiam Iudices potentissimi expugnantur.*

4. *Non litiges cum homine linguato: Loquax similis est igni succenso; illum aggredi, idem est, ac ligna in ignem congerere, oleum camino affandere.*

6. *Omnes in correptione sumus: Obnoxii correptioni, digni reprehensione, quia omnes peccavimus.*

8. *In gaudium nolimus venire: Aegre ferimus, si de morte nostra alii gaudeant.*

13. *Non incendas carbones peccatorum: In arguendo peccatore, cave,*

nimius sis, ne exasperes iratum; ne incendaris: ne laedaris ab eo.

15. *Noli fœnerari: mutuuum dare: fœnus enim aliquando in bonam partem accipitur in Scriptura. Quasi perditum habe: Quia a potentiore per violentiam recuperare non poteris.*

18. *Cum audace: Temerario, & feroce, non eas in via: ne forte gravet mala sua in te: ne iram aliunde conceptam vertat in te.*

21. *Coram extraneo ne facias confilium: secretum, vel occultandum. Nescis enim quid pariet: nescis, quid ex visis, vel auditis a te tanquam ex concepto semine apud se machinabitur, tandem suo tempore edet in tuam perniciem.*

CAPUT IX.

Cavenda zelotypia, & non necessaria consortia mulierum: cavendum a novis amicis, praesertim potentibus, injustis, linguosis, temerariis.

1. *Non zelus mulierem finis tui: ne suspicax sis de uxore tua, ne hoc ipso eam doceas, quod suspicaris.*

2. *Ne des mulieri potestatem &c. ut dominetur tui, hoc enim proprio est marito.*

3. *Ne respicias mulierem multivolum: Quæ multos vult, sive amat.*

5. *Virginem ne conspicias: ne forte ejus pulchritudo tibi sit occasio peccati: Huc pertinet illud S. Augusti. oculi vestri etiam si jacentur in aliquem, figantur in neminem.*

7. *Noli circumspicere in vicis civitatis, certo enim tibi sic otioso diabolus objiciet materiam peccandi.*

13. *Et non alterceris. Potando*

cum ea, & confubulando. Luxuriosa res vinum Proverb. 20.

17. *Non placeat tibi injuria injistorum: ut eam imiteris.*

20. *Communione mortis scito: Agens cum Principe tyranno communicat cum morte, & ambulat inter arma dolentium. i. e. iratorum.*

24. *In manu artificum: Artifices laudantur ex operibus manuum suarum.*

CAPUT X.

QUæ virtutes deceant, & quæ vitia dedeant Judices, & Principes.

5. *Super faciem Scribæ: Erudito conferet auctoritatem.*

10. *Projecit intima sua. Tam difficulter quidquam elargitur, ac si viscera sua extraherentur ex corpore.*

22. *Non est creata hominum superbia: non decet per naturam.*

24. *In medio fratrum Rector illorum: i. e. Primogenitus, talis est apud DEUM, qui timet eum.*

28. Inscius, qui correptione non didicit sapere, non honorabitur.

31. Da illi honorem: Subjice animæ tuæ, sicut decet, carnem, & appetitum sensitivum.

32. Peccantem in animam suam: contra suam dignitatem, & honorem, quis justificabit? Quis de honore tuo sollicitus erit.

CAPUT XI.

DE actibus, & effectibus modestiæ, & humilitatis, prudentiæ, & discretionis, de fuga dolosi &c.

1. *Humiliati exaltabit caput: Sapientia etiam humili loco natos exaltabit.*

2. *In visu suo. Ne spernas hominem, etsi specie sit deformi.*

5. *Insuspicabilis portavit diadema. De quo nullus suspicatus fuisset eum ad tantos honores erectum iri, ut contigit Mardocheo post mortem Ammonis.*

10. Si secutus, & sectatus fueris opes, non assequeris invito DEO; si autem præcurreris, neglexerisque eas, incidis in eas, si volet DEUS.

11. Dolens impius: contentiose quærens.

16. Error & tenebra peccatoribus concreta sunt: In ipso actu peccaminoso peccator errorem sibi gignit, & tenebras, quibus mens ejus excæcatur.

21. Sta in testamento tuo: in statu, in quo es, in illo colloquere, conversare, progredere in rebus obligationis tuæ.

28. Quoniam facile est coram DEO &c. Nunquam spem deserere oportet, quin aliquando felices esse possimus; DEUS in extrema senectute favoribus suis cumulare nos potest.

39. Malitia hora. Brevis, & horaria afflictio. Oblivionem facit luxuria. Deliciarum, & voluptatum quantumvis magnarum oblivionem inducit, maxime autem hora mortis.

30. Ante mortem ne laudes hominem: Scilicet finaliter, & absolute. Quoniam in filiis suis: In operibus, quæ dicuntur hic ejus filii, uti & fructus Matth. 7. agnoscitur.

32. Sicut perdix inducitur in cavam: ut sequaces alliciat; ita falsus amicus sub dulci verborum melle decipit.

34. Augetur sanguis: necesse, & homicidia.

36. Admitte ad te alienigenam, & subvertet te: Præsertim si alterius Religionis est.

CAPUT XII.

IN eleemosyna facienda electio. Falsi amici; ab inimico, quantumvis in gratiam reuerso, cavendum.

1. Scito cui feceris. Quia eleemosyna est virtus moralis, & dirigitur medio rationis.

6. Benefac humili, & ne dederis impio. Sapiens hoc loco non agit principaliter de largitione eleemosynarum, quæ dantur tantum intuitu egestatis, sed & de beneficentia, quæ ad amicitiam refertur, & de justitia distributiva, qua beneficia distribuuntur pro meritis, & dignitate personarum.

7. Nam duplicia. i. e. multiplicia,

mala invenies: perdes nempe quod das, & noces ei, cui das, tibi que periculum creas, cum malos bonis tuis roboras.

10. Sicut aramentum, aruginat nequitia illius: ut arugo, sic odia veterascendo crescunt. Si reconcilieris inimico pravi ingenii, iterum nocebit, ut in ære etiam purgato redit arugo.

11. Si humiliatus vadat curvus: Si tibi supplicet humiliter, ne fidas ei.

12. *Inquirat cathedram tuam: Ne per fraudem, dignitatem, aut officium tibi ereptum, occupet.* quasi adjuturum, re ipsa autem nocitorum.
17. *Invenies eum illic priorem,* 19. *Caput suum movebis: insultabit.*

CAPUT XIII.

CAve. *la nimia familiaritas cum potentioribus, & impiis, amicitia sit inter pares moribus, & opibus.*

2. *Pondus super se tollet, qui hostiori: Potentiori se communicat, quod maxime in conjugii locum habet.*
4. *Quid communicabit cacabus ad ollam? Quid commodi afferet ollæ fictili vas æneum? hoc nempe, quod si colliduntur, cacabus confringet ollam, sic & dives amicum pauperem.*
8. *Confundet te in cibus suis: laurissime bis vel ter te excipiendo, ut sic te cogat vicem rependere, & similia sumptuosa convivia instruere, donec te exinaniat, & opes tuas omnes exhauriat.*
11. *Noli esse humilis: Ne exissima sapientiam esse, nimiam se humiliare.*
17. *Quasi in somnis vide: Age, sicut qui somniat, se grave malum incurrere, & statim evigilat.*
22. *Qua communicatio homini ad canem? Ad caninum hominem, qualis est rixosus, iracundus, & gulosus; quasi dicat: nulla est communicatio bona.*
25. *Dives commotus: Annotus, & dejectus e statu suo.*
32. *Vestigium cordis boni: quæ est facies bona: vix invenies: quia fere semper triste aliquid occupat cor.*

CAPUT XIV.

DE lapsu linguæ: de vanitate, & malitia avaritiæ.

1. *Qui non est stimulatus: Remorsu conscientia.*
6. *Et hæc reddito malitiæ ipsius: Hæc iusta merces est, & pœna iniustæ, & sordidæ parsimonix avari, ut seipsum, frigore, fame &c. conficiat.*
12. *Demonstratum est tibi: testamentum hujus mundi quod certo sit eventura mors: sed non quando, & quomodo.*
14. *Particula boni diet: occasio bene agendi, non te praterat.*
24. *Qui respicit per fenestras illius: Do-*

Domo clausa innuit desiderium
discendi sapientiam.

25. *Qui requiescit juxta domum
aliius: Cui satis non est eam ad*

tempus sequi, & obiter tantum
intueri, sed qui statuit mansionem
suam prope illam; hic infinita bo-
na reperiet.

CAPUT XV.

Timoris DEI, & veræ sapientiæ fructus; liberum arbitrium
asseritur, ideo peccata non DEO, sed homini adscribenda sunt,
& imputanda.

2. *Quasi mater honorificata: Seu
mater familias, quæ sit primaria,
& non concubina solummodo, seu
uxor secundaria. Mulier a Virgini-
tate. Quæ virgo ducta fuit.*

3. *Cibabit illum: seu nutriet hæc
pia mater, pane vitæ, & intellectus:
doctrina salutari.*

6. *Fecunditatem, & exultationem
thesaurizabit. Conferet illi nomen
æternum, & famam nunquam in-
terituram.*

8. *Usque ad inspectionem: visio-
nem DEI.*

11. *Non dixeris: per DEUM absit,
mihi sapientia, quia non dat; da-
bit autem si peccare cessaveris.*

12. *Ille me implanavit: Ne dicas,
DEUS me determinavit ad ma-
lum.*

14. *DEUS ab initio constituit ho-
minem: At non peccatorem, sed li-
berum ab omni peccato, ornatum
gratia, & justitia, aliisque donis.
Reliquit eum in manu consilii sui: de-
dit illi liberum arbitrium sui.*

18. *Quod placuerit ei, dabitur illi:
An posset certius, aut clarius ex-
primi, aut magis graphice depin-
gi adversus hæreticos arbitrium?*

21. *Nemini dedit spatium peccandi:
ut peccaret, Græce: licentiam, im-
punitatem.*

CAPUT XVI.

Exhortatur parentes ad piam curam filiorum, propter vindi-
ctam in impios; & DEI providentiam, ac sapientiam in di-
spositione hujus uni-versi.

5. *Ab uno sensato inhabitabitur pa-
tria: Crescente sobole, impiorum
vero integræ tribus cessant, male-
dicente DEO.*

8. *Antiqui gigantes: Ante diluivium
Gen. 6. Non exoraverunt pro pecca-
tis suis: Non placaverunt DEUM
sua virtute: suo robore & potentia.*

11. Sicut sexcenta millia Hebræorum rebellium perierunt; minus percussisset uni, si pertinax fuisset.

16. Ex summo: Cælo.

17. In populo magno non agnoscat: Noli dicere: DEUS in tanta populum multitudine non habet rationem Angelorum.

22. Longe est testamentum a quibusdam: DEI lex: attamen: in consummatione, morte, iudicio omnibus iudicium imminet.

26. In iudicio DEI opera ejus: Creator omnia cum iudicio, sapientia, in pondere, & mensura disponit. Partes mundi nequa-

quam hunc ordinem sortitæ sunt fortuito, sed DEUS ita ea corpora collocavit, sicut hodie miramur.

27. Non esurierunt, quasi re aliqua indigentes, nec laboraverunt. Quasi fessî, vel impares oneri, aut inviti.

28. Proximum sibi non angustiabit: Nullus globus cœlestis alterum premit defectu spatii.

31. Anima omnis vitalis: sive vivens declarat, quare sapienter ornari terram, & anima eadem revertitur in terram, moriendo: Per animam intellige potentias animales, & vitales.

CAPUT XVII.

Describit creationem hominis, ejusdem perfectionem; hortatur ad poenitentiam, & laudem DEI.

2. Et secundum se: secundum naturam ejus. Festavit illum virtute: fortitudine, & robore tam corporis, quam animæ.

7. Posuit oculum suum: Divinæ providentiæ suæ, & favoris, super corda: seu animas illorum Implens eos gratia, & justitia originali.

17. Non sunt absconsa testamenta: Promissa DEI non sunt abolita propter peccata Israelitarum.

18. Eleemosyna viri quasi signaculum: Eleemosynam DEUS in memoria retinebit tanquam signillum.

19. Convertet in interiores partes terræ: Ad inferos detrudet improbos.

24. In sorte propositionis: In vocatione tibi designata.

25. In partes sæculi sancti: Assume morem sæculi futuri, sive tempore Messie, sive in cœlesti vita, ubi DEUS laudatur semper.

29. In vanitate: vitæ præsentis malitiæ: i. e. peccata. Placuerunt: Scil. homini, propter quod indiget magna misericordia DEI.

CAPUT XVIII.

Sapiens hortatur ad beneficentiam, & miserationem, ad considerate loquendum; orationi instandum; ad pravas cupiditates resecandas.

1. *Creavit omnia simul*: Non simultate temporis, sed quod nihil nisi a DEO creatum sit.

6. *Cum quieverit*: a scrutando magnalia DEI: *appropriabitur*: anceps hærebit.

7. *Quæ est gratia illius?* quæ utilitas, aut bonitas hominis.

15. *Fili, in bonis non des querelam*: beneficia eroganda sunt iucunde, hilariter, voce, & gestu.

18. *Datus indisciplinati*: donum avari tabescere facit oculos accipientis propter tardationem.

19. *Ante iudicium para justitiam*: Præmeditare, quid pro causa tua dicturus sis.

23. *Ante orationem prepara animam tuam*: Mentem collige ab

omnibus aliis negotiis, ut DEO vaces reverenter. *Quasi homo, qui tentat DEUM*: qui imparatus accedit, & quasi ad DEUM irruit, qui inutilia, aut indigna postulat.

24. *Memento iræ, & vindictæ divinæ in die iudicii*, quando faciem avertet ab improbis.

32. *Non oblecteris in turbis*: nec modice quidem: quia perpetuo colliduntur inter se, ut intervenire non possis absque periculo læsionis.

33. *Ne fueris mediocris*: Ne pauper fias (mediocrem interpres pro paupere accipit) cave convivia fociis facere ex pecunia mutuo accepta cum onere præstandi fœnoris.

CAPUT XIX.

Sapientis regule de continentia, sobrietate, parsimonia, & de vitiis oppositis; loquacitate, & detractioe fugienda.

1. *Qui spernit modica &c.* Per minores enim culpas minuitur horror ad majores.

2. *Vinum*: immodice sumptum, & mulieres fornicariæ, faciunt apostatari: a DEO deficere, etiam sapientes.

4. *Insuper habebitur*; despicietur.

5. *Denotabitur*: traducetur, reprehendetur.

8. *Amico, & inimico*: i. e. promiscue, & improvide noli tua arcana, aut etiam defectus aperire aliis.

9. *Custodiet te.* Custodiet se a te, non fidens tibi, & sic aderit tibi semper: instar amici, sed insincerus.

11. *A facie verbi parturit fatuus:* verbum stulto creditum erumpit, ut gemitus parienti; idque maxime cum quid audivit, statim profert.

12. *Sagitta infixæ:* quam nititur extrahere. Sic verbum in corde stulti: quia non quiescit, donec propalaverit.

15. *Sæpe fit commissio:* Prævaricatio, error, calumnia.

18. *De locum timori altissimi.* Re-

prehendendo, cogita te etiam reprehensibilem coram DEO.

21. *Melior est homo, qui minuitur sapientia:* Simplex, & indoctus, quam qui abundat sensu, quam doctus, qui divinas leges ad sensum suum perversum exponit.

26. *Ex risu cognoscitur vir.* Cordis dispositio magis patet in facie, in qua omnes sensus vigent. Ex risu nimio, aut petulanti cognoscitur stultus.

27. *Amictus corporis &c.* Ex vestitu, visu, & incessu hominis de illius moribus, & ingenio conjectura fieri potest.

CAPUT XX.

DE vitiiis, & virtutibus linguæ. De cavendis muneribus.

3. *Sic qui facit per vim iudicium iniquum:* Hunc comparat spadoni corrumpenti virginem suæ custodiæ commissam.

4. *Effugies voluntarium peccatum.* Ostendes peccatum non fuisse plene voluntarium.

9. *Est processio in malis:* lætus successus, & res inventa interdum nocet.

12. *Restituens ea in septuplum:* avarus quærit magnum lucrum modico sumptu, sed cogitur septuplo plus expendere, quam si liberalis fuisset.

14. *Oculi ejus septemplices sunt.* Septuplo plus expectat, quam largiatur.

18. *Falsæ linguæ suæ:* adulatoriæ.

19. *Neque - - directo sensu distribuit.* Non prudenter: nescit enim quando parce, & quando liberaliter dandum sit.

20. *Quasi qui in pavimento cadens:* Falsiloqui excidium subitum est, imminens, & melius est cadere ex summitate adium usque ad pavimentum, quam labi lingua.

21. *Homo acharis, quasi fabula vas:* Homo insulsus, & importunus, erit sicut fabula intempestive proposita cum tædio audientium.

23. *In requie sua stimulabitur.* Delebit, & cruciabitur, quæ præ inopia peccare non possit.

24. *Ab imprudenti persona perdetur*: Animam, quia resistere non audet homini improbo, consentit ei turpiter.

25. *Laceratus est inimicum*: quem

offendit, si velit resilire a promissione inconsulta.

30. *Inaltabit acervum*: augebit, accumulabit.

CAPUT XXI.

CAvenendum a peccandi consuetudine, ab omni superbia, immodestia, & procacitate in verbis, gestu, & moribus.

2. *Si accesseris ad illa*: per consensum, suscipient te involvendo, & ligando per actum, & consuetudinem.

5. *Objurgatio, & injuria*. Qui per avaritiam, fas, & nefas volunt ditescere, depauperabuntur.

7. *Vestigium est peccatoris*: Signum & indicium est hominis perversi.

8. *Notus a longe*: ubique infamis est, qui audacter est loquax, sapiens novit eum vitare.

11. *Via peccatorum complanata*: jucunda, sensui grata, ampla.

15. *Ubi est amaritudo*. Ubi est amaritudo passionum, ibi non est sensus, seu intelligentia in bono.

19. *Narratio factus, quasi sarcina in via*: molesta & onerosa.

21. *Tanquam domus exterminata*: Evacuata, in qua nihil ornatus.

Inenarrabilia verba: quia non coherent, sine capite & cauda.

22. *Compedes in pedibus*: Impeditur enim per doctrinam, ut non possit agere juxta stultitiam suam.

25. *Homo peritus confundatur*. Verecundabitur ingredi ad potentem.

27. *Stultitia hominis auscultare per ostium*. Impoliti, & male instituti hominis nota est, per januarum rimas loquentium sermones excipere. Vir sapiens in hoc scelus non impinget.

30. *Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam*: Diabolus hic accipitur in primaria sua significatione pro calumniatore. Sensus igitur est: Impius dum execratur calumniatores, se ipsum execratur, quia de eorum numero est.

CAPUT XXII.

Piger ab omnibus spernitur; liberi male instituti; quæ vitia violent amicitiam, de lingua.

1. *In lapide luteo lapidatus est piger*: Ab omnibus exhibabitur, & odio habebitur.

3. *Filia autem sua deminoracione erit*: Immodesta filia contemnitur, & familiam evertet.

5. *Patrem & virum confundet audax.* Mulier effractæ frontis Patrem, & maritum dedecore afficit.

6. *Musica in lectu &c.* Sicut hæc ingrata est; ita sermo intempertivus, etsi per se bonus, tamen ingratus est, & inutilis.

8. *Quasi qui excitat dormientem de gravi somno,* de lethargo, in quem statim iterum relabitur.

12. *Nequissimi vita:* magis lugenda, quam mors.

17. *Super plumbum quid gravabitur:* Gravis est, & onerosus fatuus sicut plumbum.

19. *Loramentum:* Lignum, quod ad continendos parietes in medio structuræ ponitur.

23. *Omni tempore non metuet:* non sic metuet sapiens omni tempore sicut stultus. *Sic & qui in præceptis permanet:* Quia per observantiam mandatorum DEI firmatur

contra malorum omnium metum.

24. *Qui pungit cor,* profert sensum. Intellectum elicit, & salutarem timorem exprimit, qui a Spiritu S. exprimitur.

26. *Ad amicum esse produxeris gladium,* ut eum ferias, primo impetu; adhuc dabit veniam deprecanti.

27. *Excepto convivio, & improperio &c.* Hæc in amicitia non condonantur, quia deliberatam voluntatem, & cor depravatum indicant.

30. *Ante ignem camini vapor:* Ut fumus est naturalis effectus ignis; ita vulnera, cædes, sunt effectus rixarum, ideoque cavenda inter amicos.

32. *Omnia, qui audiet:* Hæc quæ dixi, quæ nempe foveant, quæve destruant amicitiam, cavebit se ab eo: ab omni occasione lædendi eam, vel perdendi.

CAPUT XXIII.

O Ratio ad DEUM pro vera sapientia obtinenda; lingua vitia cavenda, libidines fugienda.

2. *Quis superponet in cogitatu meo flagella?* Petit, ut cogitationes suæ dirigantur sapientia, & si aliquando deflectant a vero tramite, castigentur, revocentur flagello doctrinæ, & sapientiæ.

4. *In cogitatu illorum.* In voluntate inimicorum ne relinquant me.

6. *Aufer a me ventris concupiscen-*

tiam: gulam, quia ministrat luxuriam materiam. *Anima irreverenti, & infructuæ:* Non sinas animum meum incidere in irreverentiam, seu impudentiam, & insipientiam.

10. *Non eris immunis ab eis:* Sæpe loquendo sine reverentia de rebus sacris, non eris immunis a peccato.

11. *Servus interrogatus.* In tortura loquitur ea, quæ sibi flagra pariant.

13. *Si frustraverit:* non implendo juramentum. *Si dissimulaverit:* non expiando peccatum legaliter oblato Sacrificio, peccabit insuper, adeoque dupliciter.

15. *Loquela contraria morti:* expianda morte: putatur esse blasphemia.

18. *In medio enim magnatorum*

consistis. Licet fueris exaltatus, non te pudeat tenuitatis parentum.

22. *Anima calida &c.* describit luxuriosum.

27. *Hujusmodi hominis timor:* quo timet hominum oculos, expellit timorem DEI. *Oculi hominum timentes eum:* timere eum faciunt. *Græce est:* Oculi hominum sunt timor ipsius.

32. *Statuens hereditatem &c.* Spurius faciet heredem.

CAPUT XXIV.

LAus sapientiæ, origo ejus, opera, & fructus.

1. *Sapientia laudabit.* Introducitur per prosopeam sapientia de se loquens.

5. *Ego ex ore altissimi prodivi.* Ex intellectu, & mente divina velut verbum ejus prodii ab æterno mentis divinæ proles, & partus.

6. *Ego facti in cælis, ut oriretur lumen indeficiens.* Lux quæ initio mundi creata est, & aucta quarto die, cum sol factus est. *Sicut nebula texi omnem terram:* hoc est quod dicitur Gen. 1. Cap. *tenebræ erant super faciem abyssi.*

7. *Ego in altissimis habito.* Disponendo cælum empyreum, quod factum, statim repletum fuit angelis.

8. *Gyrum cæli circuitivi sola.* Mihi soli nota sunt, quæcunque cæli, & terræ, & maris, ambitu continentur.

10. *In omni gente:* ubique primatum seu supremam principatum habui.

11. *Omnium excelsorum.* Omnes, tam parvi, quam magni Divinæ sapientiæ subjacent. *In hereditate Domini:* In populo fideli, qui est peculium, hereditas, Ecclesia Domini. *Morabor;* morari opto, & gestio.

12. *Tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium.* Explicat sapientia, quodnam sit munus suum, & de se ipsa Poëtice loquitur, quasi de persona distincta a DEO, facitque se quasi ministram DEI, cum tamen sit ipse DEUS.

13. *In Jacob inhabitata.* Indicatur filium DEI incarnandum de semine Jacob, quæ est hereditas DEI.

15. *Et sic in Sion firmata sum.* Ibi se.

sedem fixi, sic ministrans in Jerusalem, & maxime in Ecclesia.

16. *In plenitudine Sanctorum.* In congregatione eorum *detentio mea*: manlio per gratiam.

21. *Vaporavi habitationem meam.* Odore eam replevi, & gentem meam Israël. *Sicut Libanus*: h. e. thus non incisum, quod scilicet ex eadem incisura velut lacryma fluit, ut posterius priori iam durato jungatur.

32. *Hec omnia liber vita.* S. Scriptura continet, in qua etiam representantur foedera DEI cum hominibus, quae scripsit Moyses, ut essent Israëlitis pro hereditate, continentia promissiones DEI.

34. *Posuit David puero suo.* Ordinavit, promisit Davidi, ut is excitaret, ac pareret Regem, Messiam.

35. *Sicut Tygris in diebus novorum.* Mensium vernorum, dum abundat aquis decurrentibus de montibus ex nivibus resolutis.

36. *Qui implet - - sensum.* Sapientiam.

37. *Assistens quasi Gebon*: Praesto adstant quasi Nilus cum copia aquarum. *In die vindemiae*: Instar Nili tempore aestatis.

41. *Ego quasi trames*: i. e. fossilis rivus, seu fossa manu facta, in quam, & per quam derivantur aquae immensa fluvii caelestis; nempe immensa, & inexhausta sapientia DEI. Ita mox se explicat Auctor cum subdit, *Ego quasi fluvium Djoryx*: i. e. aqua-ductus: rivus, canalis, fossa a magno illo fluvio pradii caelestis, i. e. a DEO ducta.

42. *Rigabo hortum meum.* Animam fidelem, & Ecclesiam meam.

44. *Quasi antelucanum illumino*: doctrinam tanquam lucem matutinam affero. *Usque ad longinquum ad finem saeculi, & ad fines terrae.*

45. *Omnes dormientes.* Mortuos excitabo, & iudicabo.

46. *Usque in avum sanctum.* Usque ad vitam aeternam.

CAPUT XXV.

TRia, quae placent sapientiae, & tria quae displicent. Decem beatitudines, detestatio nequitiae mulierum.

9. *Novem insispicabitis.* Quae nemo facile putat tanti esse faciendae. *Dicam in lingua hominibus*: i. e. alta voce.

10. *Qui vivens videt submerisionem*

inimicorum: Nempe impiorum, qui simul sunt hostes DEI. Moraliter: vixiorum, quae sunt spirituales hostes nostri.

14. *Super omnia se superposuit*: Super omnia eminent.

17. *Omnis plaga tristitia est*. Tristitia animi est plagarum maxima. Hoc videtur esse decimum, quod exaggerate voluit proponere.

18. *Et omnem plagam, & non plagam videbit*. Nullam illarum mereri nomen plagæ præter tristitiam animi: qualis est vermis conscientia. Sic nullam esse nequitiam, respectu nequitia mulieris: Nullum obductum, quo intelligitur cumulus malorum ingruentium, quo obducimur, & mergimur quodammodo. Hujusmodi impetum maximum dicit, qui ab odientibus provenit; forte insinuat odium DEI in damnatos: quod & de vindicta intellige, quæ maxima est DEI punientis æternum. Mulier autem tam mala videtur esse infidelitas, vel concupiscentia carnis,

oculorum, & superbia vitæ: sive universim philautia, malorum omnium origo.

22. *Caput colubri*: est superbia Luciferi.

24. *Nequitia mulieris immutat faciem ejus*: Græce ἀντὶς suam: tristitiam, sævitiamque induit, & sacco mœroris, quasi pœnitudinis obnubilat se.

25. *Suspiravit modicum*: quia dissimulare cogitur dolorem.

26. *Sors peccatorum*. Græce: peccatoris: obveniat viro nequam, qui talem est meritis.

32. *Quæ non beatificat virum*: quæ nocet, & miserum facit.

34. *Non des aqua tua exitum*: Sicut hæc per rimulam minutam paulatim tota effluit, ita mulier paulatim tota perditur.

36. *Abscinde illam*: Per libellum repudii, quod olim licuit.

CAPUT XXVI.

Commandatur mulier sensata, & prudens: vituperatur zelotypa. Et alia quedam vitia reprehenduntur.

5. *A tribus timuit cor meum*: 1. odium civitatis. 2. populi ira, & seditio. 3. Calumnia. Verum quarta res præ his omnibus est terribilior: mulier zelotypa.

6. *Delaturam civitatis*: Cum injuste civitas tota sceleris alicujus redarguitur.

7. *Calumniam mendacem super mortem*. i. e. post mortem.

9. *Omnibus communicans*: Garru-

la enim omnibus obviis sua profert.

13. *Quod movetur*: male adhæret collo bovis.

13. *Non avertente se*: nec declinante a viris: Ne utatur se, corpore suo in abusum.

15. *Sicut viator -- contra omnem palum sedebit*: Palum vocat, ad quem viatores figebant tentoria. De re turpi loquitur honeste per allegorias

rias more Hebræorum, ut scortationis opprobrium describat.

22. *Super ætatem stabilem*: Forma, & virtus per ætatem constans similis est lumini super candelabrum sanctuarii.

26. *Vir bellator deficiens per inopiam*: Vicio Principis curam non habentis.

28. *Difficile exiit negotians a negligentia Legis Divinæ*, & studio perfectionis raro emendatur.

CAPUT XXVII.

Avaritia multorum malorum causa; lingua regenda; amicorum arcana non detegenda.

1. *Propter inopiam multi deliquerunt*: mendaciis, fraudibus, furto, femina etiam vulgando corpus. *Avertit oculum suum a lege Divina.*

2. *Sicut in medio compaginis lapidum*: Sicut palus in medio congeriei lapidum fixus hinc inde pondere lapidum comprimitur; ita fieri vix potest, ut a venditore & emptore separetur iniquitas.

5. *Sic aporia hominis*: mœstitiaque remanet, dum animo perturbato cogitat ea, quæ passus sit; bonæ autem cogitationes avolant, velut per cribrum excussæ.

7. *Sic verbum ex cogitatu cordis*: Quasi fructus cordis testatur de cogitatione.

9. *Indues quasi poderem honoris*: Vestem usque ad pedes demissam, vestem talarem, quæ te honestet, & omni ex parte foveat, ac tegat: *In die agnitionis*: iudicii.

15. *Horripilationem capiti statuet*: audienti capilli erigentur.

19. *Non persequeris post eum*: quia fugiet a te.

23. *Maledicti est concordatio*: venia facilior, quam producti secreti.

25. *Annuens oculo fabricat iniqua*. Inimicus eo est perniciosior, & quo magis gratificari, & placere velle se jactitat.

29. *Dividet vulnura*: Seipsum simul vulnerabit.

CAPUT XXVIII.

Non expetenda vindicta, sed offensa remittenda: lingua refrænanda, aures sepienda.

1. *Qui vindicari vult*: seu vindictam quarit, is vicissim a Domino vindictam inveniet, pro suis delictis.

9. *Despice ignorantiam*: parvipende, distimula.

12. *Secundum substantiam suam exaltabit iram*. Quia ditiores superbio-

biores, iracundiores esse solent.

13. *Lingua testificans* (Supple: præpropere, & incircumspecte) adducit mortem: causa est mortis.

16. *Lingua tertia* &c. Quæ inter amicos tertiam se ingerit.

19. *Mulieres viratas*: Fortes, quæ masculo sunt animo.

25. *Mors illius*: quam adferre calumniator, est calamitosior quavis alia.

CAPUT XXIX.

DE mutuo, de eleemosyna, de fidejussione, de peregrinis, & hospitibus.

1. *Qui praevallet manu ad benefaciendum*, servat & alia mandata.

2. *Fenerare*: Da mutuum; Et si accepisti mutuum, redde.

11. *Non trabas illum*: differendo ipsi dare, quem miserum, & humilem conspexeris.

19. *Qui perdidit confusionem*: Et non tangitur pudore, deseret illum.

20. *Dedit pro te animam suam*: Se ipsum tui juvandi causa periculo exposuit, cum pro te fidei iussit.

24. *Repromissio nequissima*: nequiter frustrata; multos perdidit dirigentes: recte agentes, feliciter promoventes. Græce divites.

28. *Initium vite hominis aqua & panis*: Paucis contenta est natura, nempe duabus rebus ad victum, scilicet aqua & pane: & duabus ad vestitum, puta veste non elegante, sed honesta, & domo, seu tugurio, protegente turpitudinem: i. e. regente ea, quorum nos pudet apud alios.

30. *Vita nequam*; infelix eorum conditio, qui hospitii, vel convivii causa transire coguntur de domo in domum.

34. *Exi a facie honoris*: Cede loco, ut possim excipere honorationes te. Hæc graviter affligunt hospitem, si cogatur audire.

CAPUT XXX.

Sapientis regula de liberorum institutione; de tuenda valetudine, de lætitia cordis, & bonæ conscientie; de continentia, & ciborum delectu.

1. *Ut non palpet proximorum ostia*. Ne sit inops & vagus: non ostium mendicet.

7. *Pro animabus filiorum colligabit vulnera*: Pro filiis bene, probeque instituendis acriter depugnabit.

gnabit, & si sit opus, libenter excipiet vulnera.

11. *Ne despicias cogitatus illius: Considera, quid animo volvat.*

13. *Operare in illo: Da operam illi bene instituendo. Ne in turpitudinem illius offendas. Ne turpes ejus mores tibi probro vertant.*

18. *Bona abscondita in ore clauso:*

Si quis vesci non possit propter morbos, ejus opes sunt sicut epulæ posita in sepulchris, quibus non vescuntur mortui, sed viventes pauperes.

27. *Splendidum cor: Liberale & lætum se oblectat honeste per epulas, quæ non sunt avaræ ac tenaces.*

CAPUT XXXI.

DE contemptu divitiarum: de vera honestate: de temperantia, & discretione.

1. *Vigilia honestatis: nimia cura opum: Græce enim est πλῆτος, honoratior enim censentur divites,*

2. *Cogitatus præscientia: Sollicitudo futurorum, quibus exercentur avari. Sobriam facit animam i. e. vigilantem.*

3. *In requie sua: Diviti affluunt opes, etsi non labore, pauper manet qui est.*

5. *Consumptionem: Corruptionem: διαφθοράν.*

6. *Multi dati sunt in auri casus: Inciderunt in miseras divitum.*

7. *Aurum sacrificantium. Quod avari cupiditati suæ sacrificant, tanquam idolo.*

14. *Malus est oculus nequam: avari, qui dolet, si convivæ liberius epulentur.*

17. *Ne comprimaris in convivio. Ne festines cibos ex lance sumere, ut quasi alterum velis excludere, qui propter te locum non reperiat.*

25. *Si coactus fueris edere, surge, & evome: potius quam infirmeris. Sic Medici suadent. Mystice Rabanus, evome per confessionem, quæcunque conscientiam gravant.*

28. *Splendidum in panibus: Eum qui liberaliter tractat.*

29. *Nequissimo in pane murmurabit civitas. Sordidus in convivio contemnetur, & in risum, ac fabulam traducetur.*

42. *Non premas illum in repetendo: In repetendo debito, aut promisso, vel æqualis haustus, potationibus illum urgendo.*

CAPUT XXXII.

Requisita ad bonum regimen, & convivium; major natu lo-
quatur, juniores audiant; caute agendum in omnibus.

1. *Rectorem te posuerunt &c.* Præ-
fidem convivii, quod olim per
sortes fiebat; ne abutere parvula
hac & perfunctoria dignitate.

5. *Non impedias musicam,* quæ est
condimentum ciborum.

1. *Age conceptiones tuas:* negotia
tua.

19. *Qui insidiosè agit:* Quærens
capere Doctorem in verbo, sicut
Pharisæi faciebant Christo.

Scandalizabitur in ea: Tales enim
insidiæ sunt sibi causâ ruinæ.

21. *Peccator - - inveniet compa-
rationem:* Pro sua defensione exem-
plum similitum hominum; varios
prætextus, & excusationes.

22. *Non pertimescet timorem:* Ubi
metuendum esset, non metuet.

27. *Crede ex fide.* Procede juxta
conscientiam tuam.

CAPUT XXXIII.

Divina sapientia alios erigit, alios deprimat, idque justo judi-
cio. *Vir sapiens non filio, non uxori, non cuivis homini
se imprudenter subdat, & rite tractet servum, & familiam
suam.*

4. *Qui interrogationem manifestat.*
Qui quæstionem oblatam solvere
cogitat, præparare responsum
debet, petendo lumen a DEO,
& simul procedendo juxta disci-
plinarum naturalium principia.

6. *Amicus subsannator,* & fictus,
tam diu obsequitur alteri, quam
diu suam utilitatem invenit; alio-
quin omnia legis, & amicitie jura
perfringet.

8. *A Domini scientia separati sunt.*
Ordinante DEO tempus unum
præ altero DEI cultui destina-

tum est, sic & homines omnes de
terra sunt, variis tamen statibus
distributi.

16. *Ego novissimus evigilavi.* Post
omnes hagiographos veteris testa-
menti (exceptis libris Machabæo-
rum) cœpi scribere.

30. *Non amplifies super omnem
carnem:* ne quid nimium, & im-
possibile jubeas, nec æquo plus
sævias.

31. *In sanguine anima comparasti
cum:* Periculo vitæ tuæ; loquitur
de servis belli captis.

CAPUT XXXIV.

Sapientis monita de spe, de vanitate somniorum, & divinationum; de mercede pauperum non fraudanda.

3. *Hoc secundum hoc*: Somnium est similitudo unius ad alterum; sicut species hominis apparet in speculo ante faciem hominis, & tamen ibi homo non est.

10. *Qui in multis factus est*. Videtur legendum, qui in multis falsus fuit, seu deceptus.

11. *Qui implanatus est: deceptus, abundabit nequitia*: cognitione nequitiz, seu callidus erit.

30. *Qui baptizatur a mortuo &c.* Qui purificatur secundum legem propter contactum cadaveris.

CAPUT XXXV.

DE Religionis virtute, & Sacrificio DEI grato; de viduis, pupillis, pauperibus non opprimendis.

2. *Qui consecrat legem, multiplicat oblationem*: Qui fideliter servat mandata, perfectius colit DEUM, quam qui victimarum multitudine illum honorat.

12. *Non accipiet Dominus personam*

in pauperem: contra pauperem: Dives, qui læsit pauperem, non placabit DEUM donis suis.

24. *Secundum opera*: i. e. cuiuscunque hominis.

CAPUT XXXVI.

Orat pro Judæis, & gentilibus, ut hi ad DEUM convertantur, illi ab hostibus protegantur. Monet, ne in credendo cuique nimis faciles simus; laudat uxores bonas.

10. *Festina tempus & memento finis*. Græcus habet: *Accelera tempus, & memento ire*: perface opus tuum, ultionem tuam exple: Vel, memento finis, quem imponere debes malis nostris.

16. *Reple Sion*: Da signa præ-

sentiz tuæ in Sion ut olim; neque populus tuus ultra sit in opprobrium.

21. *Fauces contingunt*: ac discernunt cibos feratum; sic sapiens intelligit hostium nequitiam.

23. *Omnem masculinum excipiet mulier*.

hev. Non multum examinant puellæ, quibus viris nubant. Sed viro prudenti diligenter examinandum est, qualem ducat uxorem; nam una filia longe melior est, alia filia.

25. *Si est lingua curationis:* Si mulier prudenter loquitur, & lenit affectuum impetum in marito,

mœrori modum adfert; ejus felicitas omnem aliorum hominum transcendit.

28. *Qui non habet nidum:* Vir ille, qui uxorem non haberet, & quem conjugium in certa sede non contineret, putabatur parum castus, & frugi.

CAPUT XXXVII.

Non cum hypocritis, seu fictis amicis, sed cum sinceris & candidis viris consultandum.

5. *Contra hostem accipiat scurrum:* non amicitia causa, sed, ne a mensa excludatur.

9. *A consiliario:* Scil. infideli, *serua animam:* cave tibi. *Scito, qua sit illius necessitas:* Eo enim fere dirigit consilium, ut suis necessitatibus consulat.

10. *Ne mittat fidem in terram:* Parans tibi offendiculum.

21. *Verbum nequam:* Consilium malum. *Anima sue inutilis est:* quia non facit, quæ suadet.

30. *Tenta animam tuam:* Explora, examina, quinam sint illius affectus, & propensiones. *Si fuerit nequam:* ad malum te pertrahens. *Non des illi potestatem:* coërce, & a malo prohibe.

CAPUT XXXVIII.

Com mendat medicos, & medicinam: quomodo mortuos lugere oporteat. Laudat artes, & agriculturam; sed sapientiam super omnes artifices.

1. *Honora medicum:* non solum reverentia ei exhibita, sed & iusta mercede præstita. *Etenim illum creavit altissimus:* DEUS artis medicæ auctor est.

16. *In mortuum produc lacrymas:* In funere cognatorum funde lacrymas, & vota, præcesque adde.

17. *Propter delaturam:* Propter diſteria hominum, reprehendentium si non lugeas; modice tamen lugendum, ne valetudini obsis.

20. *In abductione permanet tristitia:* in avulsione a cogitatione læta, & confortio jucundo, unde melancholia, & morbi nascuntur.

31. *Cor suum dabit in consummationem &c.* Animum ad opus absolvendum applicat, & diligenter studet in opere perficiendo, & poliendo.

39. *Creaturam avi confirmabunt:*

Necessaria vitæ, quæ natura non omnia præbet, suis artibus supplebunt: accomodantes tamen animam suam ad legem DEI; quia isti amplius, & rectius vivere solent.

CAPUT XXXIX.

Studiosi, & sapientis viri officium describit; docetque DEUM in omnibus tum beneficentiæ, tum vindictæ operibus perpetuo laudandum, ac benedicendum.

4. *In medio Magnatorum ministrabit:* Sapientia enim aditum præbet ad aulas, & gratiam Regum, & Principum.

15. *Si permanserit, nomen derelinquet plus quam mille.* Si diu vixerit sapiens, egregiam nominis celebritatem sibi comparabit, ac majorem, quam alii mille simul.

17. *In voce dicit:* Scilicet spiritus ingerit mihi, ut dicam clamando: audite me divini fructus: germina DEI, Israëlita.

22. *In verbo ejus fletit aqua:* Loquitur de eo, quod in mari rubro, & Jordanis transitu evenit.

28. *Sic ira ipsius gentes - - hereditabit:* Possidebit, & pariet, seu faciet gentes hereditare iram suam.

29. *Et via illius viis illorum directæ sunt:* Sicut DEUS in mari ru-

bro Israëlitis itinerantibus direxit vias; sic peccatoribus paravit ibidem interitum.

31. *Initium necessarie rei vitæ:* Præcipue necessaria sunt ad vitam ducendam, aqua, ignis &c. quæ omnia bonis in bonum, malis in malum cedent.

34. *Effundent virtutem:* Exerent vini, & potentiam suam. *Furorem placabunt:* Cum enim vindicta de peccatis sumitur, dicitur placari furor DEI.

37. *In mandatis ejus epulabuntur.* Græce: *exultabunt:* Creatura illæ ultrices, quod voluntatem DEI exequi possint.

40. *Non est dicere hoc, illo nequius est:* Ea, quæ maxime perniciofa videntur, suo tempore utilia inveniuntur.

CAPUT XL.

DE miseriis hujus vitæ, quæ peccatum subsequuta sunt.

2. *Adinventio expectationis:* Cogitant solliciti; quæ sint futura, & mors ipsa qualis, & quando eventura.

5. *Somnus noctis immutat scientiam ejus*: Cum quietem capere per noctem vult, sollicitudines illius mentem perturbant.

7. *Conturbatus est in visu cordis sui*: Terretur somniis, quasi pateretur insectationes hostium: cumque expergiscitur, videt se periculo caruisse.

8. *Cum omni carne*: Eveniunt hæc pecudibus, & hominibus, maxime iis, qui conscientia peccatorum cruciantur.

14. *In aperiendo manus suas*: i. e. modicum lætabitur & mox perit æterna morte.

15. *Super cacumina Petra sonant*. Improbi sunt velut arbor in rupe constita, quæ nunquam ramos latius emitter, nec fructum feret.

17. *Gratia sicut Paradisus*: Vita sancta, DEO hominibusque grata.

19. *Fili, & edificatio civitatis &c.* Hæc nomen propagant ad

posterios; maxime autem mulier sancta filios bonos educans.

23. *Super utroque mulier cum viro*: Magnus est duorum amicorum consensus; at inter virum, & mulierem longe major.

25. *Argentum, & aurum est constitutio pedum*: Firmat statum hominis.

28. *Super omnem gloriam*: temporalem. *Operuerunt illum*: Scilicet benedictiones DEI operiunt timentes Dominum.

29. *Melius est enim mori, quam indigere*. Auctor de mendicitate loquitur juxta conceptum, qui de illa vigeat in natione ipsius, ubi tanquam DEI maledictio censebatur.

32. *In ore imprudentis*: Græce: *impudentis, conculcabitur inopia*. Dulcis erit vita mendica. *In ventre ignis ardebit*: Fames, viscera depascentis.

CAPUT XLI.

Sapientie monita de morte, bono nomine: quibus grata sit, aut amara mors: famæ quomodo consulendum; & de quibus sit erubescendum.

3. *O mors! bonum est judicium tuum!* Homini iusto.

4. *Incredibili*: diffidenti, qui potentiam perdit, & melioris sortis expectationem.

7. *Non est in inferno accusatio vite*: Post mortem nemo dolet, quod

non diu, sed quod non bene vixerit.

14. *Luctus hominum in corpore ipsorum*: Cadaveri defuncti impenditur luctus; porro eorum memoria non durat.

19. *Reveremini in his.* Pudeat vos facere ea, quæ mox dicturus sum.

21. *Erubescite a Patre, & Matre* cujuslibet flagitiosi, obscœnique facinoris.

24. *De veritate DEI:* Pudeat de mendacio in contractibus juraris. *De discubitu:* innixum esse cubitis

in mensa, quod rusticitatem olet, & contemptum ciborum. Fraudes, & obfuscationes ingerere circa datum & acceptum.

25. *A salutantibus de silentio:* Turpe est, non resalutare salutantes: respicere mulierem fornicariam fixius, aut alterius thori consortem.

CAPUT XLII.

Sapientis signa, & actus: non revelare aliena secreta, rem familiarem curare, Virginem custodire, cavere mulierum consortia; DEI opera inenarrabilia mirari, & laudare.

1. *Non duplices sermonem auditus.* Ne repetas sermonem sub secreto auditum in illius personæ gratiam.

2. *De lege altissimi:* Non pudeat te profiteri legem DEI: nec vitioso pudore adigaris, ut impium pronuncies justum.

3. *De verbo sociorum:* Noli contra peregrinum pronunciare sententiam pro amico, aut socio; nec in divisione hæreditatis faveas uni præ alio ex pudore.

6. *Super mulierem nequam bonum est signum:* Res obsignandæ adversus mulierem rapacem.

7. *Ubi manus multæ:* quæ furari possunt, claude.

14. *Melior est iniquitas viri &c.* Præstat virum habere inimicum, quam amicam mulierem. Illius odium minus perniciosum est, quam hujus suavitas, & blanditiæ.

23. *Tanquam scintilla* sunt omnia creata, quæ consideranda sunt ad ejus magnitudinem cognoscendam.

25. *Omnia duplicia, unum contra unum:* Quodlibet habet contrarium suum, unum alteri opponitur, & nullum ex operibus DEI ulli defectui obnoxium est.

CAPUT XLIII.

LAudatur DEUS ab operibus; omni laude major est.

1. *Altitudinis firmamentum pulchritudo ejus est:* In firmamento maxime elucet pulchritudo operum DEI, in quo & ejus gloria videtur.

2. *Annuncians in exitu:* Dum Sol oritur, & nos aspicere incipit, monetque esse repetendos labores, est opus mirabile.

4. *Tripliciter exurens montes; vehementissime.*

5. *In sermonibus ejus:* jussu DEI.

7. *Signum diei festi:* Neomeniæ.

8. *Mensis secundum nomen ejus est:* Sortitur nomen suum a Luna. Nam & in genere nomen Hebraicum יָרֵאֵךְ *jarcach*, & Lunam, & mensem significat. Et Græ-

cum μῆς i. e. mensis ἀπόμηνής i. e. a Luna derivatur. Et in specie apud Hebræos menses omnes a Luna durationem, & differentiam sortiebantur.

9. *Vas castrorum:* Syderum.

21. *Fiet tanquam cacumina tribuli:* Sicut apices, & cuspides in sudibus.

24. *Medicina omnium in festinatione nebulae.* Nebula vere congruens, si lenis imber eam subsequatur, medetur omni malo a pruina illato.

25. *In sermone ejus fluit ventus,* Vulgo filere pro quiescere usurpatur. DEUS verbo suo quamlibet savillimam tempestatem sedat.

CAPUT XLIV.

LAudantur Sancti Patriarchæ, Prophetæ, & pii Reges, per quos magna & mirabilia gessit DEUS. In specie vero commendatur Henoch, Noë, Abraham, Isaac, & Jacob.

3. *Nuntiantes in Prophetis:* Græcus: *Annunciantes* (futura) in prophetiis: Nuntiantes prophetias, & oracula divina proferentes.

4. *Imperantes in presenti populo* Israëlitico, & per hos aliis quoque.

5. *Requirentes modos musicos:* Sacra cantica, & Psalmos.

6. *Pulchritudinis studium habentes:* i. e. decori in templo, & functionibus sacris.

12. *In testamentis:* In fœdere

DEI cum Abrahamo sancito, *fecit semen eorum.*

16. *Henoch - - translatus est in paradysum: Locum felicem, nobis incognitum. Christianorum, & Judæorum traditio est, Henoch adhuc vivere, atque ante novis-*

simum Judicium rediturum, ut populos convertat ad penitentiam. Imo Apocalypsis Cap. 11. de Henoch, & Eliæ reditu aperte loquitur.

21. *In carne ejus: Per circum-*
cisionem, stare fecit testamentum:
Pactum cum eo initum.

CAPUT XLV.

Comendatur Moyses, Aaron, & Phinees.

2. *Similem illum fecit in gloria San-*
ctorum: Fecit illum similem San-
ctis Patriarchis: Abraham, Isaac
&c. & eorum gloriæ æquipara-
vit. In verbis suis: Ejus Græce
autē monstra placavit, DEUS, hoc
est, abstulit plagas monstrosas ad
preces Moysis. Jussu illi: Leges
& jussa tradidit illi: coram populo
suo.

4. *Induxit illum in nubem: In ca-*
liginem, tempore datæ legis in
monte Sinai.

9. *Coronavit cum in vasis virtutis:*
Quia ejus vestimenta, rationale, &
vasa templi dum tractabantur, vel
usurpabantur, conferebant ei vim
flecendi DEUM ad oracula dan-
da, & auxilia præstanda.

10. *Circumpedes: Græce: pode-*
rem: vestem pedes usque demis-
sam: tunica hyacinthina: Hume-
rals: ephod.

14. *Corona aurea: Erat lamina*
aurea cingens frontem Pontificis
instar coronæ.

24. *Fecit illis monstra: Prodigia,*
miracula.

25. *Addidit Aaron gloriam: Mi-*
raculo in virga edito, cum floruit
ad confirmationem Sacerdotii pro
se, & suo semine.

31. *Et testamentum David: Sicut*
Sacerdotium hereditavit Aaron
in æternum; ita Regnum David
promissum, & datum in æternum.

CAPUT XLVI.

Laudatur Josue, Caleb, & p̄i Judices usque ad Samuelem
Prophetam.

1. *Jesus Nave: Josue filius Nun.*
Secundum nomen suum: Jesus enim

Salvatorem significat.

5. *An non in iracundia ejus impe-*
di-

Sicut est Sol? Dum ad ejus vocem dies clara 24. horis duravit.

7. *In descensu perdidit contrarios:* In descensu videl. Bethoron, ibi enim grando in hostes Israël's cepit irruere.

8. *Secutus est a tergo potentis:* Josue secutus est Dominum potentem, illique obedivit.

9. *Misericordiam fecit:* opus scilicet pietatis in Moysen, & in populum, quem a murmuratione compescuerunt. Num. 14. *Stare contra hostem:* Suadentes, ut starent contra hostem, seu Chananzos.

11. *Obtinuit hereditatem:* He-

bron, quam suam fecit, & suis reliquit jure hereditario.

14. *Ossa eorum pullulent:* Formula apprecandi mortuis; memoria eorum reflorescat.

18. *Vidit DEUM Lucis:* Divina luce illustratus est.

23. *Notum fecit Regi:* Sauli, cui post mortem suam apparuit, eique prædixit futurum, ut postredie moreretur. Historia hæc 1. Reg.

28. refertur. *Exaltavit vocem ejus de terra:* Prædixit non solum mortem Saulis propter illius inobedientiam, & impietatem; verum etiam populi cædem.

CAPUT XLVII.

L Audatur Propheta Nathan, Rex David, & prior ætas Salomonis: vituperatur ejusdem senectus, Roboami stultitia, & Jeroboami idololatria.

2. *Quasi adeps separatus a carne:* Est locutio proverbialis ostendens excellentiam Davidis.

9. *Dedit Confessionem Sancto: DEO* laudem dixit.

16. *Terram retexit anima tua:* Terrestria, & physica mysteria produxisti in lucem.

21. *Inclinasti femora:* Subjecisti te mulieribus, quarum potestatem passus es in corpore tuo.

31. *Defensio:* usque dum perveniret ad illos ultio. *Liberavit eos:* Tandem a Babylonis captivitate, & idololatria, in quatenus diu perstitierant.

CAPUT XLVIII.

L Audantur Propheta Elias, Eliseus, & Ijaïas, & Rex Ezechias.

2. *Non poterant sustinere præcepta Domini:* Quibus præcepit, ne plueret.

5. *Qui sustulisti mortuum:* Filium viduæ Sareptanz, quem resuscitavit.

7. *Qui audis in Sina iudicium:* Elias persecutionem Jezabel fugiens in Sina Arabiæ montem se recepit, ubi didicit DEI Consilia in domum Achab, totumque regnum Isaaël; præcepit illi DEUS, ut Azaëlem in Syriæ Regem, & Jehu in Regem Israël ungeret.

14. *Mortuum prophetavit corpus Elisæi:* nam mortuus in sepul-

chrum ejus projectus, statim, ut tetigit ossa Elisæi, revixit.

26. *Retro rediit Sol:* Vide 4. Reg. 20.

27. *Spiritu magno vidit ultima:* Isaias: nam prophetavit de Incarnatione Christi: *Ecce Virgo concipiet Isaiæ 7. & de nativitate: Parvulus natus est nobis C. 9.*

CAPUT XLIX.

Laudantur Josias, Jeremias, Ezechiel, & duodecim Prophetæ (qui vocantur minores, sub quibus etiam Daniele com- prehendit) item Zorobabel, Jesus Sacerdos, Nehemias, Henoch, Joseph, Seth, Sem, & Adam.

I. *Memoria Josiæ - - facta opus pigmentarii: i. e. suavissima.*

II. *Commemoratus est inimicorum in imbre:* Sub Allegoria imbris prædixit mala inimicis DEI; facientibus actum justitiam promissit bona.

12. *Ossa pullulent in loco suo: Florebunt in Sepulchris.*

18. *Ossa ipsius prophetaverunt: Joseph fuisse verum Prophetam ostenderunt: nam hoc prædixerat Genes. ult: DEUS visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum.*

CAPUT L.

Simonem Oniæ filium celebrat; Philistinos, Sichemitas, Samaritanos vituperat.

1. *Suffulsi domum:* Ruinæ templi novis fulcris occurrit.

2. *Duplex ædificatio:* Secundam contignationem, & superius deambulationem perfecit.

12. *Gloriam dedit sanctitatis amittum: Vestes pontificales ipsas*

quodammodo ornavit sanctitate, & modesta gravitate.

13. *In accipiendo autem partes:* Nam in pacificis hostiis pars una cedebat in utrum illius, qui offerebat. Circa illum steterunt Sacerdotes, quasi rami palmarum. Erat
velut

velut cedrus, quam circumdant
palmarum ramorum.

22. *Manus suas extulit: Benedi-
xit, contestatus omnium bonorum
fontem, & principium esse in
DEO.*

27. *Non est gens: Samaritano-
rum colluvies.*

28. *In monte Scir: Idumæi. Et
stultus populus: Sichimitæ, apud
quos erat templum Schismaticum
Hierosolymitano æmulum, de quo
Joan. 4. 20.*

CAPUT LI.

Laudat Ecclesiasticus DEUM, qui ipsum a multis & magnis pe-
riculis eripuit. Commendatur omnibus studium cœlestis sapientiæ.

3. *In conspectu astantium: Græce:
accusantium me: alludit ad civilium
judiciorum morem.*

6. *In medio ignis non sum astuatus:
Eram velut in ardenti fornace,
ut olim Daniel, inde eripuisti me.
Periculum suum hac descriptione
exaggerat.*

7. *De altitudine ventris infert:
Eram quasi vivens adhuc in tumu-
lo, & tu quodammodo resuscitasti
me.*

13. *Exaltasti super terram habita-
tionem meam: Domum, & familiam,
quam alii deprimere studebant.
Pro morte defluente (imminente)
deprecatus sum.*

14. *Invocavi Dominum Patrem Do-
mini mei: Interpretes hoc loco de-
prehendunt secundam in Trinita-
te personam, filium a Patre di-
stinctam, futurum Messiam.*

25. *Colluctata est anima mea in illa:
Luctatus sum cum occurrentibus
difficultatibus, dum mihi illam pa-
rarem.*

30. *Dedit mihi Dominus linguam
(eloquentiam) mercedem meam.*

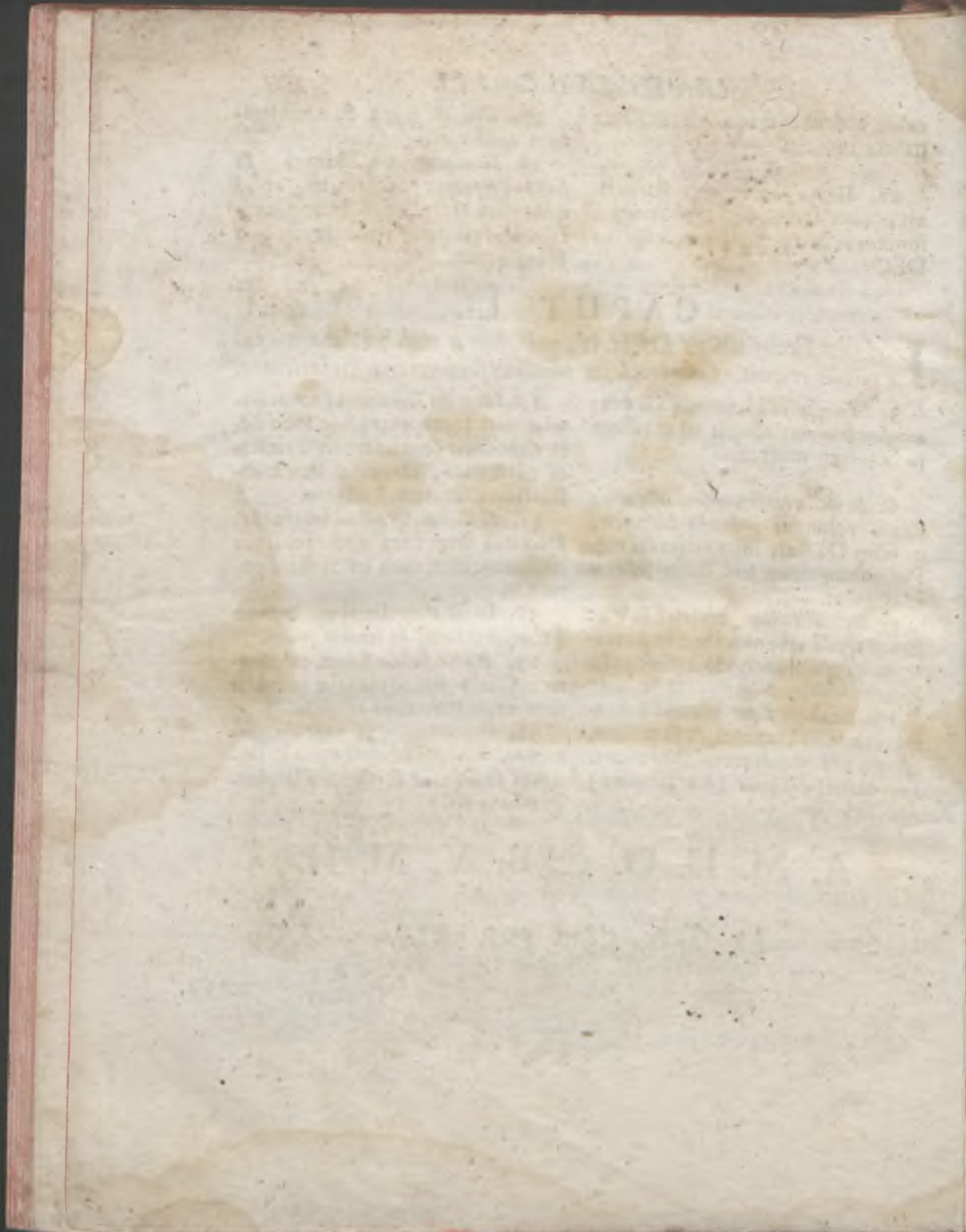
23. *Anima vestra sitiunt vehemen-
ter: Cur aquas Sapientiæ salutaris
non expetitis, cum aridi sitis?*

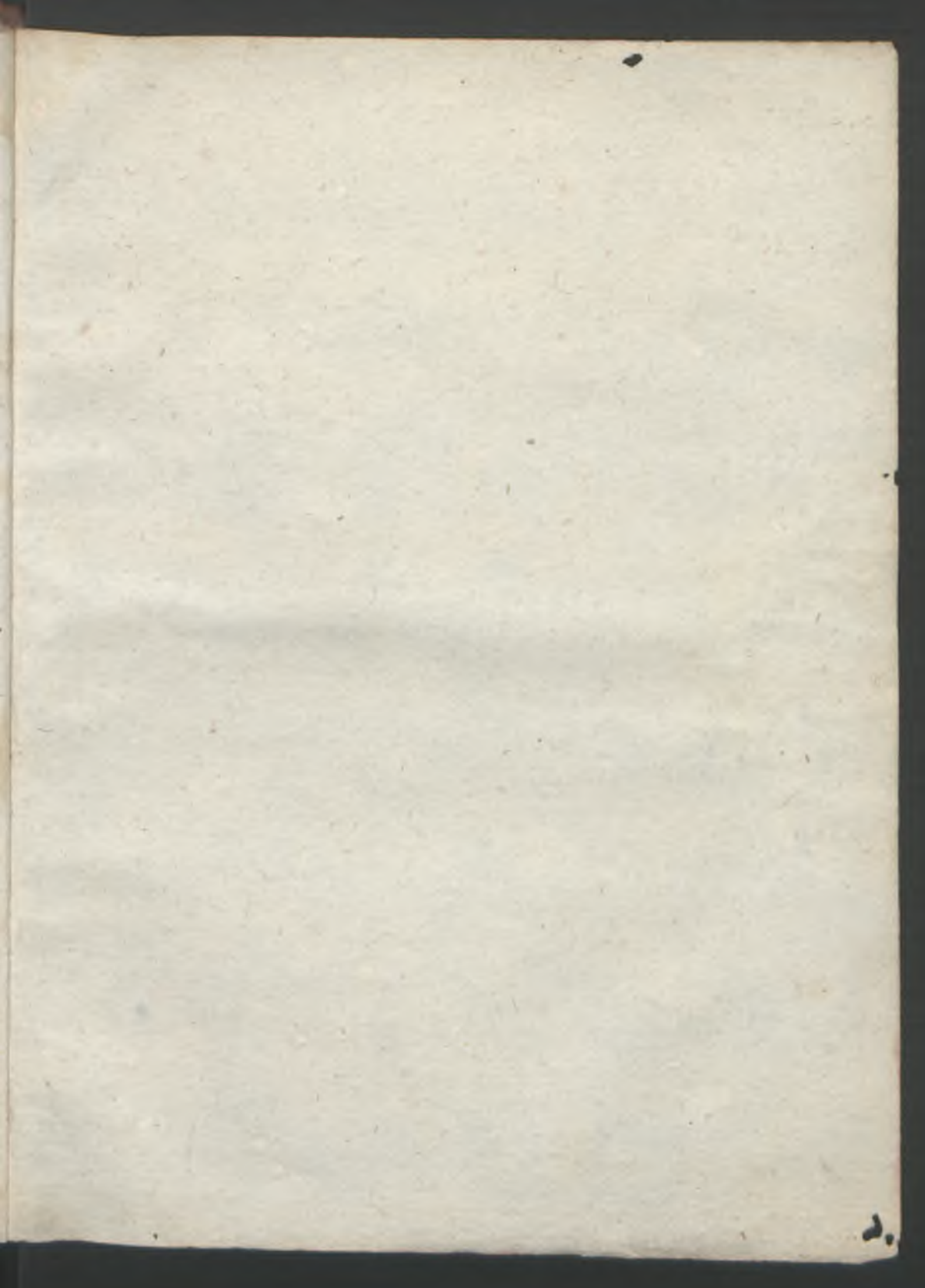
38. *Operamini opus vestrum ante
tempus. Ab ipsa adolescentia in stu-
dium sapientiæ & virtutis incum-
bendum est.*

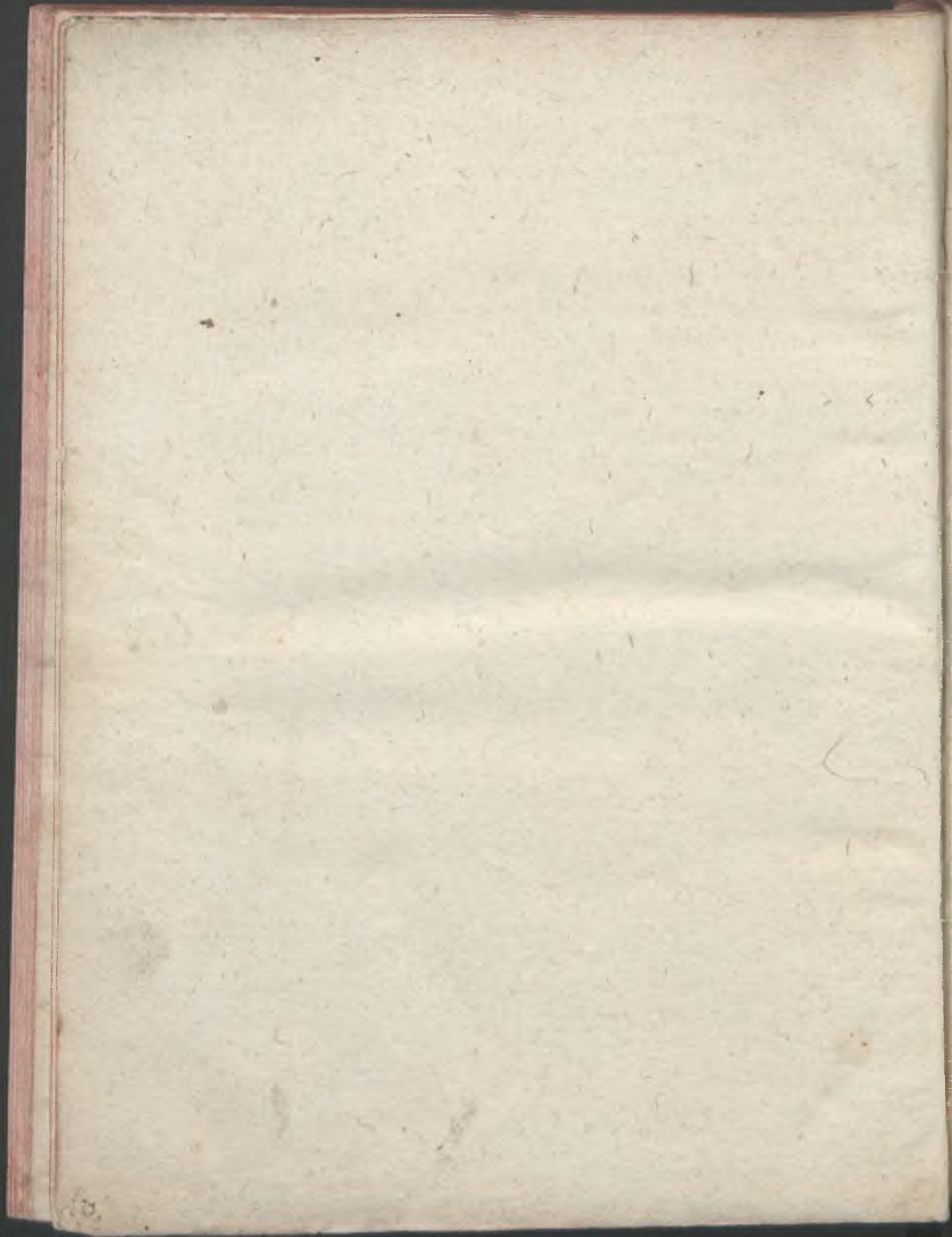
A. M. D. G. & B. V. M. H.

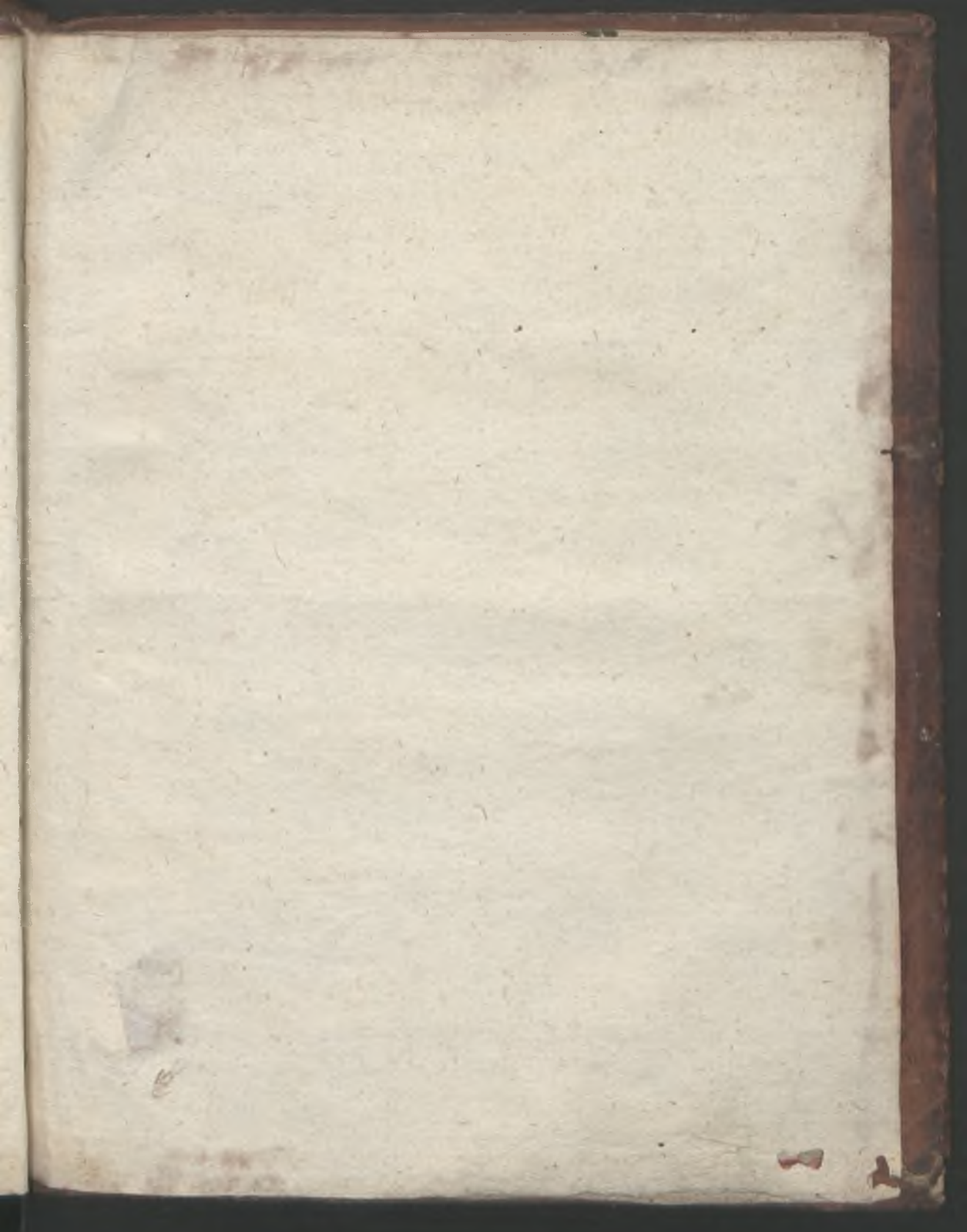

Z BIBLIOTEKI
SEMINARIUM
SANHONICENSIS

00042604

